

คำนำ

บุพพสิกขาวรรณนา เป็นหนังสือแสดงอธิบายพระวินัยที่ท่าน
พระอมราภิกษิต (อมโร เกิด) เป็นผู้รจนาขึ้น ท้ายหนังสือบอกไว้ว่า
เสร็จทั้งหมดในปีกอก พุทธศักราช ๒๔๐๓ นับเป็นปีรัชกาลที่ ๑๐
ในรัชกาลที่ ๔

ในเบื้องต้นของบุพพสิกขาวรรณนา ท่านผู้รจนาได้กล่าวปรารภ
ถึงบุพพสิกขาที่ท่านได้แต่งไว้แล้วโดยย่อ เพื่อให้กุลบุตรผู้เป็นคนใหม่
ในศาสนา ศึกษาตามในกาลเป็นเบื้องต้น จึงจะทำการรณนาบุพพ-
สิกขานั้น โดยพิสดารสักหน่อย เพื่อให้ผู้ใคร่จะรู้จะศึกษา ตามคำ
ปรารภนี้ แสดงว่า ท่านผู้รจนาได้แต่งเรื่องที่ท่านให้ชื่อว่าบุพพสิกขา
ไว้ก่อนแล้วโดยย่อ สำหรับ 'คนใหม่' จะได้ศึกษาในเบื้องต้น ตรง
กับชื่อเรื่องว่า 'บุพพสิกขา' ที่แปลว่า 'ศึกษาในเบื้องต้น'

เรื่องบุพพสิกขาที่เป็นต้นเดิมของหนังสือบุพพสิกขาวรรณนา
เจ้าหน้าที่ได้พบในตู้หนังสือ บนตำหนักกลาง ซึ่งเป็นตำหนักเดิมของ
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เรียกชื่อเต็มว่า
สัตตปพบุพพสิกขา เรียกสั้นในคำเริ่มต้นว่า บุพพสิกขา กล่าวถึงเรื่อง
ที่กุลบุตรพึงศึกษาก่อน ๗ ข้อ คือ ข้อต้นว่าด้วยคุณพระรัตนตรัย
ข้อที่ ๒ ว่าด้วยชื่ออบัติเป็นต้น ข้อ ๓ ว่าด้วยสิกขาบทที่ใกล้จะต้องเป็น
ทางปฏิบัติมาก ข้อ ๔ ว่าด้วยกาลิก ข้อ ๕ ว่าด้วยพินทุชยฐาน
วิกัปปีและปัจจุทรรณ ข้อ ๖ ว่าด้วยชาตอชยฐานเป็นต้น ข้อ ๗

๒

ว่าด้วยแสดงอบัติเป็นต้น ในตอนท้ายแต่งเป็นฉันท์บาลี ๑ คาถา
บอกว่า 'อมระ' เป็นผู้แต่ง คำนี้ตรงกับนามฉายาของท่านผู้รจนา
บุพพสิกขาวรรณนา จึงสันนิษฐานได้ว่า ท่านอมระผู้แต่งบุพพสิกขา
นั้น คือท่านผู้รจนาบุพพสิกขาวรรณนานั้นเอง เพราะหนังสือบุพพ-

ศึกษาที่ค้นพบ ไม่ได้บอกชื่อผู้แต่งไว้ในที่อื่นนอกจากในคาถาท้ายเรื่อง
นั้น และไม่ได้บอกปีที่พิมพ์ คำบาลีใช้อักษรอริยกะทั้งหมด อักษร
อริยกะนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงคิดขึ้นตั้งแต่สมัย
ที่ยังทรงผนวชอยู่ และทรงตั้งโรงพิมพ์ขึ้นด้วย ในวัดบวรนิเวศวิหาร
ตรงที่สร้างตำหนักเพชรในปัจจุบัน ใช้อักษรไทยพิมพ์ภาษาไทย ส่วน
ภาษาบาลีใช้อักษรอริยกะที่ทรงคิดขึ้น ในเวลานั้นนิยมใช้เขียนด้วย
อักษรของ เวลานั้นยังได้พบหนังสือที่พิมพ์ในครั้งนั้นเก็บอยู่ในตู้เป็น
บางเรื่อง เช่นหนังสือปาติโมกข์บาลี ใช้พิมพ์ด้วยอักษรอริยกะตลอด
และหนังสือบุพพสิกขานี้ ก็น่าคิดว่าจะพิมพ์ในสมัยที่ใกล้เคียงกันนั้น
เพราะอักษรอริยกะใช้กันอยู่ในวงแคบและชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น

ต่อมา ท่านผู้รจนามุพพสิกขา ๗ ข้อ จึงได้รจนาวรรณนา
แห่งบุพพสิกขา ๗ ข้อนั้นโดยพิสดาร ดังที่เรียกว่า " บุพพสิกขา-ภ
ววรรณนา " นี้ บุพพสิกขาวรรณนาใช้เป็นหลักในการศึกษาปฏิบัติ
พระวินัยในสมัยก่อนมานาน เป็นที่นิยมนับถือของพระสงฆ์ ผู้เป็น
นักศึกษปฏิบัติทั่วไป และบุพพสิกขาวรรณนานี้กล่าวได้ว่า เป็นต้น
เดิมของหนังสือวินัยมุข ที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิร-

ก

ญาณวโรรส ได้ทรงรจนารขึ้น ดังที่ทรงไว้ในคำนำของวินัยมุขว่า
" ในการรจนานี้ ข้าพเจ้าได้อาศัยบุพพสิกขาวรรณนาเป็นอย่างมาก
มาก เพราะท่านผู้รจนาได้เลือกจากปกรณ์ทั้งหลาย มารวบรวมไว้ใน
เรื่องเดียว ทั้งความมุ่งหมายของข้าพเจ้า ก็เพื่อจะแต่งแก้บุพพสิกขา-
ววรรณนา เหมือนเป็นฎีกาของหนังสือนั้น บุรณะข้อที่บกพร่อง แลแก้
ข้อที่ผิด ให้สำเร็จประโยชน์ จึงต้องใช้หนังสือนี้เป็นเครื่องมือ จะ
ถือว่าเก็บข้อความในบุพพสิกขาวรรณนานั้น มาเรียงเข้ารูปใหม่ก็ได้
ข้าพเจ้าขอแสดงความระลึกถึงอุปการ ของท่านพระอมราภิกษิต

(อมร เกิด) เจ้าวัดบรมนิวาส ผู้รจนาหนังสือนั้น " แม่หนังสือ
นวโกวาทของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าพระองค์นั้น ก็คู่มือเค้าความ
ประสงค์คล้ายหนังสือบุพพสิกขา เพราะเป็นหนังสือย่อข้อที่ควรศึกษา
ก่อน สำหรับคนใหม่เช่นเดียวกัน แต่มีต่างกัน เช่นนวโกวาท ย่อความ
ในสิกขาบทมาในพระปาติโมกข์ครบถ้วนเป็นต้น

สรุปความว่า ท่านพระอมรรักษ์จิต (อมโร เกิด) ได้รจนา
หนังสือบุพพสิกขา หรือสัตตปิพพบุพพสิกขาขึ้นสำหรับนวกะแล้ว
รจนาบุพพสิกขาวรรณา สำเร็จตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๔ ต่อมา สมเด็จพระ
มหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงรจนาหนังสือ
นวโกวาทและวินัยมุข ซึ่งใช้หนังสือของท่านพระอมรรักษ์จิตนั้นเป็น
คู่มือ และได้ใช้เป็นหลักสูตรแห่งการศึกษานักธรรมในคณะสงฆ์ใน
ปัจจุบัน

ม

หนังสือบุพพสิกขาวรรณา ปรากฏว่า เดิมเป็นหนังสือจารใน
คัมภีร์ใบลาน ต่อมาจึงได้มีการคัดลอกพิมพ์เป็นเล่มสมุดขึ้น และได้
พิมพ์ต่อมาอีกหลายครั้ง ฉบับพิมพ์ในสมัยต่าง ๆ กัน เท่าที่ได้พบใน
เวลาทำคำนานี้ มีเป็นลำดับดังต่อไปนี้

พ. ศ. ๒๔๓๘ (ร. ศ. ๑๑๔) สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข
กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช พระดำรงพระยศเป็นพระเจ้าไฉนงยา-
เธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช โปรด
ให้พิมพ์ ๑,๐๐๐ เล่ม ถวายไว้ในมหาจุฬาราชวิทยาลัย เป็นการทรง
บำเพ็ญพระกุศล ในสมัยตรงกับวันประสูติครบ ๓๖ ปีบริบูรณ์ในวันที่
๑๑ มกราคม ศกนั้น มีแจ้งในอารัมภกถาตอนหนึ่งว่า " ในครั้งนี้
กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส จึงได้ทรงแนะนำให้สร้างหนังสือ ' บุพพ-
สิกขาวรรณา ' นี้ ที่พระอมรรักษ์จิต (เกิด) วัดบรมนิวาสได้แต่ง

ขึ้นไว้ เป็นหนังสือแสดงข้อวินัยปฏิบัติโดยพิสดาร เป็นของที่นิยม
นับถือของพระสงฆ์ทั้งปวง จึงเป็นหนังสือสำคัญที่ต้องการผู้ศึกษา
แต่ก่อนเป็นหนังสือจารในคัมภีร์ใบลาน มักจารวิปาสกถาคเคลื่อน
และผู้ศึกษาจะหาได้ด้วยยาก เมื่อได้ลงพิมพ์ให้เป็นเล่มสมุดให้แพร่
หลายมากขึ้นแล้ว ก็จะเป็นประโยชน์แก่พระภิกษุสามเณรซึ่งจะศึกษา
ทั่วไป.

ในการที่พิมพ์ " อนุพพิทวารวณนา " ฉบับนี้ พระเจ้าน้อง
ยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ทรงมอบพระธุระให้ หม่อมเจ้า

ง

พระสถาพรพิริยพรต วัดราชบพิธ ชำระสอบทานกับต้นฉบับโดย
ละเอียดแล้ว หนังสืออนุพพิทวารวณนาฉบับพิมพ์ ซึ่งได้ทรงสร้างขึ้น
ในครั้งนี้ พิเศษกว่าหนังสืออนุพพิทวารวณนาที่จารในใบลานทั้งสิ้น
สมควรที่ผู้ศึกษาจะใช้เป็นหนังสือสำหรับศึกษาทั่วไป

การพิมพ์ครั้งนั้นโปรดให้พิมพ์ที่โรงพิมพ์วัชรินทร์ ซึ่งหม่อมเจ้า
วัชรินทร์ทรงเป็นผู้จัดการ

พ.ศ. ๒๔๔๐ (ร. ศ. ๑๑๖) สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า
ขณะทรงดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราช
เทวีโปรดให้พิมพ์ ๒,๐๐๐ เล่ม ที่โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ หลวงดำรง
ธรรมสารเป็นผู้จัดการพิมพ์ ปรากฏในอารัมภกถาว่า " ทรงพระราช
อุทิศส่วนพระราชกุศล ถวายฉลองพระเดชพระคุณ แต่พระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมชนกนาถ ผู้ทรงเป็นพระราช
ธุระชักนำสงฆมณฑลในดำรงวินัยปฏิบัติ ประดิษฐานพระพุทธศาสนา
ให้วัฒนาถาวรสืบมา " สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ-
วโรรสขณะดำรงพระยศเป็นพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณ-
วโรรส ทรงชำระตรวจสอบต้นฉบับ

พ. ศ. ๒๔๔๓ (ร. ศ. ๑๑๕) โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ ลีเก๊ก
เสาชิงช้า ถนนบำรุงเมือง พิมพ์จำหน่าย บอกที่หน้าปกว่า พิมพ์
ครั้งที่สอง ๒,๐๐๐ ฉบับ

พ.ศ. ๒๔๔๘ (ร. ศ. ๑๒๔) พิมพ์ที่โรงพิมพ์ศิริเจริญ ตำบล

จ

สะพานหัน เพื่อจำหน่าย ไม่บอกจำนวนพิมพ์

พ. ศ. ๒๔๔๕ (ร. ศ. ๑๒๕) พิมพ์ที่โรงพิมพ์ศิริเจริญ ตำบล
สะพานหัน เพื่อจำหน่าย มีรูปดงควัตรสิบสามประการด้วย ไม่บอก
จำนวนพิมพ์

พ. ศ. ๒๔๕๐ (ร. ศ. ๑๒๖) โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ พิมพ์
จำหน่าย บอกที่หน้าปกว่าพิมพ์ครั้งที่สี่ ๕,๐๐๐ ฉบับ

พ. ศ. ๒๔๕๓ (ร. ศ. ๑๒๙) หลวงโสภณเพชรรัตน บริจาค
ทรัพย์สร้างขึ้น ๔๐๐ ฉบับ เพื่อแจกในการทำกุศล ๑๐๐ วันให้มารดา
มีแจ้งในคำนำฉบับพิมพ์ที่โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ สร้างขึ้นจากฉบับที่
พิมพ์แล้วหรือจะพิมพ์ขึ้นใหม่ไม่ได้บอกไว้

พ. ศ. ๒๔๕๖ (ร. ศ. ๑๓๒) โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ พิมพ์
จำหน่าย บอกที่หน้าปกว่าพิมพ์ครั้งที่ห้า ๕,๐๐๐ ฉบับ

พ.ศ. ๒๕๐๘ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
รัชกาลปัจจุบัน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานใน
งานพระศพ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (อยู่
ญาโณทโย) วัดสระเกษราชวรมหาวิหาร ณ พระเมรุหน้าพลับพลา
อิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๐๘
ปรากฏในบานแผ่นกตอนหนึ่งว่า "ได้ทรงเสด็จพระศาสนาโสภณ
เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ให้เลือกสรรหนังสือที่จะพิมพ์ขึ้น เป็น
วิทยาทานเพื่อระลึกถึงงานนี้ พระศาสนาโสภณถวายชื่อหนังสือขึ้นมา

ฉ

บางเรื่อง ได้ทรงเลือกให้พิมพ์หนังสือบุพพสิกขาพรรณนา วินิจฉัย พระวินัยบัญญัติ เพื่อหวังประโยชน์ในทางศึกษาเทียบเคียง เพราะ หนังสือเรื่องนี้แม้จะเคยพิมพ์กันมาแล้วหลายครั้ง ก็ยังควรจะใช้ได้อีก และเวลานี้ก็เหลืออยู่น้อยเล่มแล้ว ทรงอุทิศพระราชกุศลแด่สมเด็จพระสังฆราชพระองค์นั้น " ในครั้งนี้ พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระศพ ๓,๐๐๐ เล่ม มหามกุฏราชวิทยาลัยขอให้โรงพิมพ์พระจันทร์พิมพ์เพิ่มอีก ๑,๐๐๐ จบ พระธรรมโสภณ (กิจจกาโร) พระจตุตถนายก (อุคคเสโน) วัดบวรนิเวศวิหาร และพระธรรมไตรโลกาจารย์ (นิรันตโร) วัดเทพศิรินทราวาส เป็นผู้ตรวจฉบับพิมพ์ และได้ตรวจชำระในหมวดมาตราทุกาโดยตลอดด้วย ในที่บางแห่ง ท่านผู้ตรวจได้ทำเชิงหน้าไว้ เพื่อให้สะดวกแก่ผู้ศึกษา

มหามกุฏราชวิทยาลัยรับหนังสือที่ให้พิมพ์เพิ่มยังไม่ได้เข้าเล่มมา เก็บไว้ตั้งแต่คราวนั้น บัดนี้พิจารณาเห็นว่าสมควรจะพิมพ์ สัตตปีพบุพพสิกขา หรือ เรียกสั้นว่า บุพพสิกขา ที่ท่านพระอมราภิกขิต (อมโร เกิด) ได้รจนาไว้ก่อน ซึ่งได้พบในตู้หนังสือดังกล่าวข้างต้น เพิ่มไว้ข้างหน้าบุพพสิกขาพรรณนารวมเป็นเล่มเดียวกัน จึงได้ดำเนินการพิมพ์รวมเข้าดังที่ปรากฏอยู่ การพิมพ์ได้พยายามรักษาสำนวนโวหารและอักษร สกต การันต์ ของท่านไว้ให้เหมือนฉบับเดิม จะมีต่างอยู่ที่อักษรที่เป็นภาษาบาลี จำเป็นต้องใช้ดังที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน

ช

เพราะตัวอักษรอริยกะไม่มี

หนังสือบุพพสิกขาพรรณนา พร้อมด้วยบุพพสิกขา ซึ่งเป็น

ต้นเดิม เป็นหนังสือที่มีประโยชน์เกื้อกูลแก่การศึกษาปฏิบัติพระวินัย อันถือว่าเป็นรากแก้วพระพุทธศาสนาเป็นอันมาก แม้ในบัดนี้ ได้มี หนังสือวินัยมุข พร้อมกับนวโกวาทเป็นหลักสูตรแห่งการศึกษาที่ใช้ ทั่วไปแล้ว แต่ถ้าหากได้มีบุพพสิกขากับบุพพสิกขาบรรณนา สำหรับ ศึกษาประกอบเข้าอีก ก็จะได้ความรู้เทียบเคียงกว้างขวางยิ่งขึ้น ทั้ง ยังใช้เกื้อกูลแก่การปฏิบัติพระวินัยได้อีกส่วนหนึ่งด้วย

มหามกุฏราชวิทยาลัย ขอแสดงความระลึกถึงคุณูปการของท่าน พระอมราภีรักขิต (อมโร เกิด) ผู้รจนามุพพสิกขา และบุพพสิกขา- บรรณนา ซึ่งได้อำนวยประโยชน์ในการศึกษาปฏิบัติพระวินัยเป็นอัน มาก ตั้งแต่สมัยก่อนมีหนังสือนวโกวาทและวินัยมุข ตลอดมาถึงทุก วันนี้.

กองอำนวยการมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๑ มกราคม ๒๕๑๐

บุพพิชชาวรรณนา

นมตถุ รตนตถุยสุต

รตนตถุย์ นมิตวา   นวานมนุสิกขิตุ
อาทิมุหิ สุยามภาสาย   สัมเปเนว ภาสิตา
ยา จ ปุพพิชชา ตสฺสาว   โถกัม วิตุถารวณณัน
กริสฺสั ถาทูกามานัน   ปณฺาเมน สุภัม ภเว

ข้าพเจ้าขอบน้อมมนัสการ ซึ่งพระรัตนตรัย คือพระพุทธ
พระธรรม พระสงฆ์แล้ว บุพพิชชาอันใดที่ข้าพเจ้าภายิต คือว่า
แต่งไว้แล้ว เพื่อให้กุลบุตรทั้งหลายผู้เป็นคนใหม่ในศาสนา ศึกษา
ตามในกาลเป็นเบื้องต้น ด้วยเป็นสยามภาษา โดยสังเขปย่อนัก

ข้าพเจ้าจะกระทำการวรรณนา แห่งซึ่งบุพพิชชานั้น โดย
พิสดารสักน้อยหนึ่ง เพื่อกุลบุตรทั้งหลายผู้ใคร่จะรู้จะศึกษา ใน
สิกขาบทบัญญัติปฏิบัติตามจะได้รู้ ด้วยข้าพเจ้าขอบน้อมรัตนตรัย
ขอความงามความสวัสดิจึงมีแก่ข้าพเจ้าเถิด

คำว่าบุพพิชชานั้นประสงค์เป็นชื่อคัมภีร์ เป็นของอันกุลบุตร
จะพึงศึกษาแต่เราก่อน จึงได้ชื่อว่าบุพพิชชา เพราะฉะนั้นจึงได้
กล่าวว่า ผู้จะอุปสมบท และอุปสมบทแล้ว พึงศึกษาข้อทั้ง ๗ นี้
ก่อน ก็ข้อทั้ง ๗ นั้นคือ รตนตถุยัมพะ ข้อว่าด้วยรัตนตรัย ๑
อาปัตตินามาภิัมพะ ข้อว่าด้วยชื่อแห่งอาบัติเป็นต้น ๑ ปฏิบัติ

มุขสิขาปัพพะ ชื่อว่าด้วยสิขาบท เป็นปากเป็นทางแห่งความ
ปฏิบัติโดยมาก ๑ กาลิขปัพพะ ชื่อว่าด้วยกาลิก ๑ พินทวาริฏฐานา
ทักขปัพพะ ชื่อว่าด้วยพิธิมีพินทุและอิฏฐานเป็นต้น ๑ วิชหนาทิ
ปัพพะ ชื่อว่าด้วยขาดอิฏฐานเป็นต้น ๑ อาปัตติเทสนาทักขปัพพะ
ชื่อว่าด้วยแสดงอาบัติเป็นต้น ๑ เป็น ๗ ข้อดังนี้

จะว่าด้วยรัตนัตตยปัพพะข้อต้นก่อน คำว่า **รัตนัตตย** นั้น
แปลว่าหมวดสามแห่งรัตนะ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ สามวัตถุ
นี้ชื่อว่ารัตนะ เพราะว่าเป็นของประเสริฐกว่าสัพพัญญูณกรัตนะและ
อวิญญูณกรัตนะ ซึ่งมีในไตรภพ อนึ่งเพราะเป็นของทำความยินดี
ให้บังเกิดแก่โลกทั้งสาม

จะกล่าวด้วยพระพุทธรัตนะก่อน ถ้ามว่า เรียกกันว่าพุทระ ๆ
นั้น อะไรเป็นพุทระ ? แก้วว่า พุทระนั้นว่าโดยปรมัตถโวหาร วิสุทธ
ขันธสันดาน คือ กงรูป กงเวทนา กงสังขาร กง
วิญญูณ ซึ่งเป็นของมีต่อมาแต่ภพก่อน เป็นของบริสุทธิ์จากปาป
กรรมอุปกิเลส คือไม่มีอกุศลเจตสิก เป็นแต่อพยากตเจตสิกซึ่งบังเกิด
แต่กุศลเจตสิก นั้นแลเป็นพระพุทระเจ้า ว่าโดยโลกยโวหาร สัตว์
พิเศษผู้หนึ่ง ไซ้พรหมไซ้มารไซ้เทพดาไซ้มนุษย์ เป็นมนุษยชาติ
แต่เป็นมนุษย์อัศจรรย์ มีปัญญาฉลาดว่างสมณเทพคามารพรหม
และทำสัตว์ให้บริสุทธิ์จากปาปกรรมอุปกิเลสได้ และสอนสัตว์อื่นให้
ได้ความบริสุทธิ์ได้ด้วย นั้นแลเป็นพระพุทระเจ้า

ถ้ามว่า พุทระ ๆ นั้น แปลว่าอะไร ? แก้วว่า แปลว่าผู้รู้เท่า
สังขารทั้งปวงด้วยตนเอง และให้ผู้อื่นรู้เท่าสังขารด้วย เป็นผู้บาน

แล้วเต็มที่ ปุถุชนเช่นเราเชื่อว่าเป็นคนเขลาไม่รู้เท่าสังขาร จึงต้อง
โศกเศร้าเมื่อเวลาสังขารนั้นวิบัติ

ถามว่า อะไรเป็นสังขาร ? แก้วว่า สิ่งทั้งปวงที่เป็นของภายใน
และภายนอก ประกอบด้วยวิญญาณและหาวิญญาณมิได้ ที่มีขึ้นเป็น
ขึ้นด้วยเหตุภายในมีกรรมเป็นต้น หรือด้วยเหตุภายนอกมีเหตุเป็นต้น
นี้แลชื่อว่าสังขาร รู้เท่าสังขารนั้นอย่างไร รู้ความเป็นเองของสังขาร
รู้เหตุที่ทำให้เกิดสังขาร รู้ที่ดับสังขาร รู้หนทางดำเนินไปยังที่ดับสังขาร
นี้แลชื่อว่ารู้เท่าสังขาร ท่านรู้ความเป็นเองของสังขารอย่างไร พระ
องค์รู้ว่าสรรพสังขารทั้งปวงไม่เที่ยงแท้ย่อมแปรปรวนไปต่าง ๆ มี
แล้วหาไม่ เกิดแล้วดับไป สรรพธรรมทั้งปวงใช้ตัวใช้ตนด้วยไม่อยู่
ในอำนาจบังคับของผู้ใด เพราะไม่เที่ยงเพราะใช้ตนนั้นเป็นแต่กอง
ทุกข์ นี้แลเป็นความจริงเป็นความเป็นเองของสังขาร พระองค์
กำหนดรู้ดังนี้ด้วยปริยญาภิสมัชช อย่างนี้แลชื่อว่ารู้ความเป็นเองแห่ง
สังขาร รู้เหตุที่ทำให้เกิดสังขารอย่างไร พระองค์รู้ว่าต้นเหตุคือความ
ดิ้นรนด้วยอยากได้นี้เอง เป็นผู้สร้างสังขารภายใน เพราะต้นเหตุมี
แล้วให้สัตว์กระทำการที่เป็นกุศลและอกุศล ที่จะตกแต่งสังขารเป็น
กองทุกข์ แล้วท่านมละต้นเหตุเสียได้ด้วยปหานาภิสมัชช อย่างนี้แล
ชื่อว่ารู้เหตุที่ทำให้เกิดสังขาร ๆ รู้ที่ดับแห่งสังขารนั้นอย่างไร พระองค์
รู้ว่าพระนิพพานเป็นที่ดับต้นเหตุทำให้เกิดทุกข์ แล้วกระทำพระ
นิพพานให้แจ้งประจักษ์ขึ้นในพระหฤทัยด้วยสัจฉิกิริยาภิสมัชช อย่างนี้
แลชื่อว่าท่านรู้ที่ดับแห่งสังขาร ๆ พระองค์รู้หนทางดำเนินไปยังที่
ดับสังขารนั้นอย่างไร ๆ พระองค์รู้ว่ามรรค ประดับด้วยองค์แปด

มีสัมมาทิฐิเป็นต้นที่เกิดขึ้นแล้ว กำหนดรู้ความทุกข์ มละตัณหา เห็นพระนิพพาน นี่แหละเป็นหนทางให้ถึงซึ่งความดับทุกข์ และพระองค์ทำมรรคนั้น ให้มีให้เป็นให้เกิดขึ้นในพระฤทธิด้วยภาวนาภิสมัย อย่างนี้แหละที่ท่านรู้หนทางดำเนินไปยังที่ดับสังขาร พระองค์รู้ความรู้ ๔ อย่างนี้พร้อมกันแล้วจึงได้ความบริสุทธิ์จนไม่ยินดี ถือว่าเรารู้เราเห็น แม้สังขารคือร่างกายของพระองค์จะวิบัติเป็นประการใด ๆ ก็ไม่เศร้าไม่โศกเสียใจเหมือนปุถุชน อย่างนี้แหละที่พระองค์รู้เท่าสังขารทั้งปวง

ถามว่า บุคคลที่ท่านเรียกว่าพุทธะนั้นมีที่พวก ? แก้วว่า มีอยู่ ๔ พวก คือ พุทธุตพวก ๑ ท่านเรียกว่าสุตพุทธะ เพราะเป็นผู้รู้เท่าซึ่งความดีชั่วเป็นต้น ด้วยการสดับและเล่าเรียนปริยัติธรรม อริยสาวกอีกพวก ๑ ท่านเรียกว่าสาวกพุทธะ เพราะได้ฟังคำสอนแห่งพระพุทธเจ้า แล้วแล้วรู้เท่าสังขารตามเสด็จพระพุทธเจ้า พระสัทมภูผู้เป็นพระองค์สอนผู้อื่นไม่ได้ ดังคนใบ้ฝันเห็นจำพวก ๑ ท่านเรียกว่าปัจเจกพุทธะ เพราะรู้เท่าสังขารแต่ลำพังตัวเอง พระผู้รู้เองแล้วแล้วสอนผู้อื่นให้รู้ตามได้จำพวก ๑ ท่านเรียกว่าสัพพัญญูพุทธะ เพราะเป็นผู้รู้เท่าสังขารและธรรมทั้งปวง ที่ว่าด้วยพุทธะในที่นี้ ประสงค์เอาสัพพัญญูพุทธะอย่างเดียว

ถามว่า พระพุทธเจ้าของเรา นี้ พระองค์เกิดขึ้นในที่ไหน ? แก้วว่า พระองค์เกิดขึ้นในมนุษย์พวกอริยกะในมัจฉิมประเทศ มัจฉิมประเทศนั้น แปลว่าประเทศท่ามกลาง เพราะว่าเป็นท่ามกลางที่เกิดแห่งพระพุทธเจ้า และพระปัจเจกพุทธเจ้า อัครสาวก

พุทธอุปัฏฐาก และพุทธบิดา พุทธมารดา และจักรพรรดิราช และ
ดิตรกัรบัพพิชิตผู้มีทิวาทต่าง ๆ ตั้งท่ามกลางแห่งสนามเป็นที่มา
ประชุมแห่งชนทั้งปวงฉะนั้น มัชฌิมประเทศนั้นอยู่ในทิศตะวันตก
แต่ประเทศสยามนี้ไป ประเทศสยาม ประเทศรามัญ ประเทศพม่า
ประเทศลาว เป็นต้น เหล่านี้ชื่อว่าปัจฉิมประเทศ มนุษย์เกิดใน
ประเทศเหล่านี้ชื่อว่ามิลักขกมนุษย์ มนุษย์เกิดในมัชฌิมประเทศชื่อ
ว่าอริยกะ แต่เดิยวนี้เขาเรียกประเทศนั้นว่าอินเดีย

ถามว่า พระพุทธเจ้าเกิดในมัชฌิมประเทศ เป็นชาวเมืองไหน
เป็นชาติอะไร เป็นโคธอะไร พระนามเดิมชื่อไร เป็นบุตรผู้ใด
พระองค์มีบุตรภรรยาหรือหาไม่ เมื่อใดพระองค์จึงเป็นพระพุทธเจ้า ?
แก้วว่า พระองค์เป็นชาวเมืองกบิลพัสดุ์ในแขวงสักกะ พระองค์เป็น
ชาติกษัตริย์พวกสักกะ เป็นโคธมโคธ พระนามเดิมชื่อว่าสิทธัตถะ
พระบิดาทรงพระนามว่า สุทโชนะ อยู่ ณ เมืองกบิลพัสดุ์ พระ
มารดาทรงพระนามว่า สิริมหามายา พระโอรสของพระองค์ทรง
พระนามว่า ราหุล พระเทวีของพระองค์ทรงพระนามว่า พิมพายโส-
ธรา เมื่อพระชนมายุของพระองค์ได้ ๒๕ พรรษา พระองค์จึงละ
ฉราวาสสมบัติออกบรรพชา บำเพ็ญเพียรแสวงหาโมกขธรรมอัน
บริสุทธิ์อยู่ถึง ๖ ปี จึงได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมสัมโพธิญาณ ต่อนั้น
ไปพระองค์ทรงบำเพ็ญพุทธกิจสั่งสอนเวเนยนิกรตลอด ๔๕ พรรษา
จึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ เมืองกุสินารา

ถามว่า บิดามารดาบุตรภรรยาและสุขสมบัติเป็นของรัก เหตุ
ไฉนพระองค์จึงมละทิ้งเสียได้ ? แก้วว่า พระองค์มละทิ้งเสียได้ด้วย

เหตุดังนี้ คือพระองค์เห็นชราความแก่ พยาธิความเจ็บไข้ มรณะ
ความตายเป็นกองทุกข์ใหญ่ ดั่งหนึ่งไฟเผาสัตว์อื่นและตัวท่านอยู่ แต่
ผู้อื่นนั้นเห็นคนแก่คนไข้เจ็บคนตายแล้วเกลียดชัง ไม่รู้ว่าของสาม
อย่างนี้เป็นของสำหรับตัว พระองค์เห็นว่าของสามอย่างนี้เป็นของ
สำหรับสัตว์อื่นและสำหรับตัวท่าน จะเกลียดเหมือนอย่างคนอื่นเขา
เกลียดก็ไม่ชอบ จะรักก็ไม่น่ารัก จะเฉยเสียว่าช่างเกิดก็ไม่ชอบกล
พระองค์เห็นแล้วว่า ชรา พยาธิ มรณะ นี้เป็นภัยใหญ่หลวงน่ากลัว
แต่จะหนีทางไหนก็ไม่พ้นด้วยเป็นของสำหรับอยู่กับรูปกาย พระองค์
จึงทรงอนุমানว่า ธรรมที่ไม่มีความแก่ ความเจ็บ ความตาย เป็นที่
หลีกเลี่ยงความแก่ ความเจ็บ ความตาย คงจะมีเป็นแน่ เหมือนกับมีไฟ
เป็นของร้อนแล้วก็มีน้ำเป็นของเย็นแก้ มีมืดแล้วก็มีแสงสว่างแก้
แล้วพระองค์ค้นหาว่า ความแก่ ความไข้เจ็บ ความตาย มีมาแต่ไหน
เห็นว่ามาแต่ชาติคือความเกิด ค้นต่อไปว่าชาติมาแต่ไหน ก็ไม่เห็น
ชัดด้วยปัญญาเหมือนกับเห็นของสามอย่างมาแต่ชาติ พระองค์จึง
ร้อนพระหฤทัยว่าจะอยู่ในสุขสมบัตินี้ จะหาธรรมที่เป็นที่หลีกเลี่ยง
ความทุกข์เหล่านี้ไม่ได้เป็นแน่ ด้วยเคลื่อนกล่นอยู่ด้วยบุตรภรรยา
ทรัพย์สมบัติ ที่จะพาให้ลุ่มหลงและถมทุกข์ทวีขึ้น สิริสมบัตินี้เป็นที่
คับแคบนัก แล้วทรงเห็นว่าบรรพชาทรงเพศเป็นบรรพชิตอยู่แต่
ผู้เดียวนั้น ไม่เคลื่อนกล่นด้วยเหตุที่จะให้เกิดความยินดียินร้าย
พระองค์จึงมละสุขสมบัติออกทรงเพศเป็นบรรพชิต แสวงหาธรรมที่
สิ้นทุกข์ทั้งปวง เพราะฉะนั้นท่านจึงกล่าวว่าพระพุทธรเจ้าพระองค์เกิด
เป็นสองครั้ง คือเกิดด้วยรูปกายครั้งหนึ่ง เกิดด้วยนามกายอันบริสุทธิ์
ครั้งหนึ่ง คือตั้งแต่ลงสู่พระครรภ์พระมารดาแล้วอยู่ในครรภ์ ๑๐

เดือนแล้ว ประสูติจากพระครรภ์ ณ ปาลุมพินีวัน ที่ระหว่างเมือง
เทวทหะกับเมืองกบิลพัสดุ์ มีพระกายพร้อมด้วยทวัตติงสมหาบุริส
ลักษณะ ควรจะเป็นภาชนะรองพุทธคุณ ทรงพระนามว่า สิทธิตถะ
อยู่เป็นกุมาร ๑๖ ปี พระบิดาให้เสวยสุขสมบัติอยู่ปราสาททั้ง ๓
สมควรแก่ฤดูทั้ง ๓ ได้ ๑๓ ปีแล้วมละฆราวาสสมบัติออกทรงเพศ
เป็นบรรพชิต บำเพ็ญความเพียรแสวงหากิ่งกุศล ๖ ปี เสด็จนั่ง
ณ โคนไม้ชื่ออัสสัตถะ ที่เรียกกันว่าต้น โพธิ์ ณ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา
จนสำเร็จวิชาสองเบื้องต้น และวิปัสสนาญาณเพียง โศครุญาณต่อ
กับโศดาปัตติมรรค ในกาลเท่านั้น ชื่อว่าเกิดแล้วด้วยรูปกายยังเรียกว่า
พระพุทธรเจ้าไม่ได้ ตั้งแต่โศดาปัตติมรรคโศดาปัตติผล จนถึงอรหัต
มรรคเกิดขึ้น ชื่อว่าเกิดอยู่ด้วยนามกาย ตั้งแต่อรหัตผลความรู้
เท่าสังขารเกิดขึ้นแล้วไป ชื่อว่าพระองค์เกิดแล้วด้วยนามกาย แต่
ยังไม่ชื่อว่าผู้บานเต็มที่แล้วด้วยยังไม่ได้บำเพ็ญพุทธกิจ ตั้งแต่
พระองค์ทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตร แก่ปัญจวัคคีย์ภิกขุ ณ ปา
อิสิปตนมฤคทายวัน พระอัญญาโกณฑัญญุตเถระได้โศดาปัตติผล
รู้เท่าสังขารโดยเอกเทศ ตามเสด็จพระองค์แล้วไป จนพระองค์
ดับขันธด้วยอนุปาภิเสสนิพพานธาตุ ณ ระหว่างไม้รังทั้งคู่ ในสวน
สาละวันแห่งมลลกษัตริย์ ชื่อว่าบานแล้วเต็มที เพราะบำเพ็ญพุทธกิจ
เสร็จแล้ว

ถามว่า อะไรรูปกาย อะไรนามกาย ? แก้วว่า มหาภูตรูป ๔
อุปาทายรูป ๒๔ ชื่อว่ารูปกาย เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ
๔ กองนี้ ชื่อว่านามกาย ๆ ไม่เกิดพร้อมกันกับรูปกายหรือ เกิดพร้อม
กัน แต่ว่านามกายที่ให้เป็นพระพุทธรเจ้า คือ อรหัตมรรค อรหัตผล

ซึ่งเป็นพวกสังขารที่มานามกายอันร้ายมีโลก เป็นต้น ซึ่งนับ
เนื่องในสังขารชั้นด้วยกันนั้น ยังไม่เกิด จึงยังไม่เป็นพระพุทธเจ้า
ต่ออรหัตมรรค อรหัตผลเกิดแล้ว จึงเป็นพระพุทธเจ้า เพราะเหตุนี้
จึงว่าพระพุทธเจ้าเกิดสองครั้ง

ถามว่า พระองค์แสวงหากุศลธรรมนั้นอย่างไร ? แก้วพระองค์
แสวงหาด้วยอุบายต่าง ๆ จนถึงกลั่นลมหายใจอดอาหาร ก็ไม่ได้ธรรม
วิเศษสิ่งใด ภายหลังพระองค์จึงทรงนึกได้ถึงอานาปานสติมานที่
พระองค์ได้เมื่อยังทรงพระเยาว์อยู่ครั้งหนึ่ง ว่าเป็นของอัศจรรย์ชอบ
กลั่นกหนา เห็นจะเป็นทางแห่งความตรัสรู้ได้ พระองค์จึงกลับเสวย
อาหาร แล้วเสร็จไปทรงนั่ง ณ โคนไม้ไผ่สัตตละ เจริญอานาปานสติ
คือตั้งสติเฉพาะลมหายใจออกเข้าอย่างเดียว ไม่ส่งจิตไปอื่น รำจับ
กามฉันทะความใคร่ความพอใจ พยาบาทความปองร้าย ถินมิทระ
ความง่วงเหงาหาวนอน อุทซังจะ กุกกุงจะ ความฟุ้งซ่านรำคาญใจ
วิจิกิจฉาความเคลือบแคลงเหล่านี้ ที่เป็นนิวรณ์เครื่องห้ามสมาธิ
เครื่องหมองใจ เป็นของทำปัญญาให้เสียไป แล้วจึงได้ปฐมฌาน
เป็นฌานประกอบด้วยองค์ ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา
แรงกล้ากว่าเจตสิกธรรมอื่น แล้วพระองค์พยายามยิ่ง ๆ ขึ้นไปโดย
ลำดับ รำจับวิตกวิจารเป็นของหายเสีย เหลืออยู่แต่ปีติ สุข เอกค-
คตา เป็นทุติยฌาน แล้วรำจับปีติเป็นของหายเสีย เหลืออยู่แต่สุข
เอกัคคตา เป็นตติยฌาน แล้วละสุขเป็นของหายเสีย เหลืออยู่
แต่เอกัคคตากับอุเบกขาที่กล้าเป็น จตุตถฌาน แล้วพระองค์ทำฌาน
ทั้ง ๔ นั้น ให้ชำนาญคล่องแคล่วด้วยการนึกและการเข้า เป็นต้น
ครั้นจิตใสบริสุทธิ์ละเอียดแล้วด้วยอำนาจจตุตถฌาน พระองค์

จึงน้อมจิตไปเพื่อบุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือปัญญาที่ตามระลึก
ซึ่งขั้นที่ต้นและสัตว์อื่นอยู่แล้วในภพก่อนชาติก่อนที่ระลึกได้ ซึ่ง
ชาติหลังตั้งแต่ชาติหนึ่งจนถึงอนกสังวัฏฏวิวัฏฏกัลป์ ความสงสัยว่า
ภพก่อนชาติก่อนจะมีหรือหาไม่นั้นก็สิ้น เห็นชัดว่าภพก่อนชาติก่อน
มีแน่แท้ แต่ถ้าวินิจฉัยสังสารวัฏฏีเบื้องต้นแม้บุคคลระลึกตามไปก็
ไม่รู้ อันนี้เป็นวิชาที่ต้น พระองค์ได้ในปฐมยาม ครั้นมัชฌิมยาม
พระองค์จึงน้อมจิตไปเพื่อจตุปปาทญาณ คือปัญญาที่รู้ที่เป็นจตุ
ปฏิสนธิแห่งสัตว์ พระองค์ก็ได้เห็นสัตว์ทั้งหลายที่ประพฤติกรรมุจริต
ทั้งสาม กอปรด้วยมิจฉาทิฐิ จุตินทรีย์บังเกิดในอบายภูมิด้วย
สัมมาทิฐิ ครั้นจุตินทรีย์บังเกิดในสุคติภูมิ ด้วยกุศลกรรมนั้น
พระองค์เห็นชัดด้วยทิพยจักขุญาณดังนี้ ความสงสัยว่าสิ่งใดเป็นของ
แต่งให้สัตว์ได้ดีได้ชั่ว และความสงสัยว่าชาติมาแต่ไหนก็สิ้น ด้วย
เห็นชัดว่ากรรมคือบุญบาปเป็นของแต่งสัตว์ให้ดีให้ชั่ว ชาติมาแต่
กรรมภพ อันนี้เป็นวิชาที่สอง พระองค์ได้ในยามกลาง ครั้นวิชา
ทั้งสองชำระทางปัญญาให้บริสุทธิ์แล้ว พระองค์น้อมจิตไปเพื่อ
อาสวักขยญาณ ปัญญาซึ่งธรรมเป็นเครื่องสิ้น อาสวะ ได้แก่มรรค
ผลและนิพพาน คือพระองค์ปรารถนา พยาธิ มรณะ ซึ่งเป็นทุกข์
ประหนึ่งว่าไฟเผาสัตว์ที่ได้เห็นแล้วแต่เดิมนั้นก่อน จึงค้นหาปัจจัย
แห่งความทุกข์นั้น ก็ได้เห็นชรา พยาธิ มรณะนั้นมาแต่ชาติ ๆ มา
แต่กรรมภพคือกุศลอกุศล ภาพมาแต่อุปาทานความถื้อมัน ๔ อย่าง
คือ กาม ทิฐิ สีลพัต อตตวาท อุปาทาน ๔ อย่างมาแต่ตัณหาคือ
ความดิ้นรนด้วยความอยาก ตัณหาแต่เวทนา คือ ความเสวยรส

อารมณ์ เป็นสุขเป็นทุกข์และมัชฌิมา เวทนา มาแต่ผัสสะ ความ
กระทบถูกต้อง คือ ทวารมีจักขุประสาทเป็นต้น และ วิญญาณมีจักขุ
วิญญาณเป็นต้น และ อารมณ์มีรูป เป็นต้น ถึงพร้อมกันเข้าเรียกว่า
ผัสสะ ๆ มาแต่อายตนะ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อายตนะ ๖
มาแต่นามรูป สิ่งที่นุ่มไปนี้ อารมณ์ได้เป็นนาม สิ่งที่ฉิบหายวิบัติ
ด้วยเย็นนักร้อนนักรเป็นต้น เป็นรูป นามรูป มาแต่ วิญญาณคือปฏิสนธิ
จิต วิญญาณ มาแต่สังขารของแต่สัตว์ให้ดี ให้ชั่ว คือ กุศลและอกุศล
สังขาร มาแต่ อวิชชา คือ ความไม่รู้แจ้งว่านี่ทุกข์ นี่เหตุให้เกิดทุกข์ นี่
ที่ดับทุกข์ นี่หนทางให้ถึงที่ดับทุกข์ แล้วพระองค์เห็นว่า อวิชชา กับ
ตัณหา สองนี้ เป็นรากเง่า กำมูลแห่งสังสารวัฏ แล้วจึง เจริญวิปัสสนา
ให้ยิ่งขึ้นไป เพื่อ มละอวิชชา ตัณหานั้น เจริญวิปัสสนาอย่างไร
พระองค์จับ อวิชชา สังขาร วิญญาณ นามรูป อายตนะ ผัสสะ
เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ เหล่านี้ ละสิ่ง ๆ ขึ้นพิจารณา
นึกพิจารณาว่า ไซ้สัตว์ ไช้บุคคล ไช้ตัว ไช้เขา ไช้เรา เป็นสภาพ
อันหนึ่ง ๆ อาศัยซึ่งกัน แลกัน เกิดขึ้นแล้วดับไป ๆ แล้วเกิดขึ้น เมื่อ
อวิชชา มีอยู่ ก็เป็นปัจจัยให้เกิดมีสังขาร สังขาร มีอยู่ ก็เป็นปัจจัยให้เกิด
วิญญาณ วิญญาณ มีอยู่ ก็เป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป ๆ มีอยู่ ก็เป็นปัจจัย
ให้เกิดอายตนะ ๆ มีอยู่ ก็เป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ ๆ มีอยู่ ก็เป็นปัจจัยให้
เกิดเวทนา ๆ มีอยู่ ก็เป็นปัจจัยให้เกิดภพ ๆ มีอยู่ ก็เป็นปัจจัยให้เกิดชาติ ๆ
มีอยู่ ก็เป็นปัจจัยให้เกิดความทุกข์ คือ ชรา มรณะ โสกปริเทวะ ทุกข
โทมนัส อุปายาส เป็นประหนึ่งว่า เพลิงเผาอยู่ให้ร้อนทุกภพ ทุกชาติ
นี้แล ธรรมอาศัยซึ่งกัน แลกัน เกิดขึ้นดังนี้ หมุนเวียนไปในสังสารวัฏ

จะว่าสิ่งใดเป็นเบื้องต้น เป็นท่ามกลาง เป็นเบื้องปลายนั้นไม่ได้ ได้
จริงอยู่แต่กองทุกข์เท่านั้น เกิดขึ้นดับไปหมุนเวียนอยู่ในสังสารวัฏ
จะว่าสัตว์และบุคคลเสวยทุกข์นั้นไม่ได้ เพราะเป็นสภาพอันหนึ่ง ๆ
อาศัยกันแลกันเกิดขึ้นเท่านั้น แล้วพระองค์เห็นว่านี่แลเป็นความ
ทุกข์ ๆ นี้จะพึงกำหนดรู้แท้ได้ แล้วพระองค์ได้กำหนดรู้ด้วย
ปริยัญญาภิสมัยดังนี้ แล้วพระองค์รู้ว่าอวิชชา ตัณหา สองนี้แลเป็น
มูลรากแห่งสังสารวัฏ เป็นเหตุให้เกิดกองทุกข์ดังกล่าวมา อวิชชา
ตัณหา จะพึงมละได้แท้ พระองค์มละเสียได้ด้วยปหานาภิสมัย
พระองค์เห็นว่าดับอวิชชา ตัณหา สองนี้ได้แล้ว สังขาร วิญญาณ
นามรูป เป็นต้น ที่เป็นผลก็ดับสิ้น ธรรมที่ดับทุกข์นี้ จะพึงเห็นได้
ชัดเป็นแท้ พระองค์เห็นธรรมที่ดับทุกข์ชัดได้ด้วยสติฉิกิริยาภิสมัย
พระองค์เห็นว่าปัญญาความเห็นอย่างนี้ เป็นทางให้ถึงที่ดับทุกข์
ปัญญานี้เป็นของจะพึงให้มีให้เจริญขึ้นได้เป็นแท้ แล้วพระองค์ได้ทำ
ให้มีให้เจริญขึ้นด้วยภาวนาภิสมัย ความกำหนดรู้ทุกข์ มละอวิชชา
ตัณหา เห็นนิพพานชัด ความเป็นขึ้นแห่งมรรคจิตอย่างนี้เกิดขึ้น
ในขณะที่จิตอันเดียว ชื่อว่าเป็นมรรคเกิดขึ้น มรรคนี้เกิดขึ้นในกาลใด
กาลนั้นอาสวะเครื่องดองในสันดานทั้งสาม คือ กามาสวะ ภวาสวะ
เป็นตัวตณหากับอวิชชาสวะก็สิ้นสูญ แล้วผลเกิดขึ้นรับชำระอีกครั้ง
หนึ่ง มรรคผลนี้แลชื่อว่าอัสวักขยญาณ ปัญญารู้ความสิ้นอาสวะ
เครื่องดองในสันดาน อัสวักขยญาณนี้ ชื่อว่าวิชชาที่สาม พระองค์
ได้ในเวลาจวนรุ่ง วันวิสาขบูชาดังกล่าวนั้นแลชื่อว่า พระองค์
แสวงหาธรรมเป็นที่สิ้นความทุกข์

ถามว่าเหตุอันใดบันดาลให้พระองค์เห็น ชรา พยาธิ มรณะ เป็นทุกข์ประหนึ่งว่าเพลิงเผาตนเองและสัตว์อื่น ให้ร้อนพระหฤทัย มละสุขสมบัติเสีย ออกแสวงหาธรรมที่สิ้นทุกข์ดังนี้ ชนอื่นทำไมเล่า จึงไม่เห็นอย่างพระองค์นั้น ? แก้วว่า พระองค์เคยย้ายแยกขยาย กระจายสังขารเห็นความจริงสามประการ คือ อนิจจตา ความเป็นขงไม่เที่ยง ทุกขตา ความเป็นทุกข์ อนัตตตา ความเป็นของไร้ตัวตน ด้วยปัญญาและกุศลอื่นมีทานศีลเป็นต้น ซึ่งพระองค์ได้บำเพ็ญมา ในภพก่อนมามากนาน จึงเป็นอุปนิสัยบันดาลให้พระองค์เห็นดังนี้ แล้ว แสวงหาธรรมที่สิ้นทุกข์ ส่วนชนอื่นไม่ได้ปฏิบัติเหมือนอย่าง พระองค์ จึงเห็นวัตถุแห่งความทุกข์ว่าเป็นวัตถุแห่งความสุขแล้ว และหลงอยู่ในวัตถุนั้น

ถามว่า ในบุพพิทกขาวา พระพุทธเจ้าตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ ด้วยมละนิวรรณ์ ๕ ตั้งจิตในสติปัญญา ๔ เจริญโพชฌงค์ ๗ จึง เป็นพระพุทธเจ้า ในที่นี้ว่าตรัสรู้ได้ด้วยวิชา ๗ จึงเป็นพระพุทธเจ้า ทำไมจึงไม่เหมือนกัน ? แก้วว่า เป็นแต่เทศนามุขเท่านั้น โดยอรรถ คำทั้งสองนั้นลงกันเหมือนกัน จะกล่าวให้ฟัง นิวรรณ์ ๕ คือ กามฉันทะ ความใคร่ความพอใจในกามคุณ ๑ พยาบาท ความปองร้าย ๑ ถีนมิทระ ความง่วงเหงาหาวนอน ๑ อุทธัจจะ กุกกุกจะ ความ ฟุ้งซ่านรำคาญใจ ๑ วิจิกิจฉา ความเคลือบแคลง ๑ รวม ๕ นี้ เรียกว่านิวรรณ์ เพราะเป็นของกัณกุศลธรรม มีสมาธิเป็นต้นมิให้เกิด ขึ้นได้ เป็นของทำใจให้เศร้าหมอง เป็นของทำปัญญาให้เสียกำลัง ไป พระองค์มละนิวรรณ์ ๕ นี้ด้วยวิขัมภนปหาน คือข่มไว้ด้วยอานา

ปานสติมานก่อนแล้ว เมื่อมรรคเกิดขึ้นมา อวิชชา ตัณหา ซึ่งเป็น
สี่ตะแห่งกิเลส เป็นมูลรากแห่งสังสารวัฏ ตายขาดแล้ว นิ वर्ณ ๕
ซึ่งเป็นกิเลส นับเนื่องใน อวิชชา ตัณหา นั้นก็ตายขาดด้วยสมุจ
เฉทปหาน ด้วยเหตุนี้จึงว่า มละนิ वर्ณ ๕ ๑ สติปฏิฐาน ๔ คือ
กายานุปีสสนา ความตามเห็นซึ่งกายโดยความสิ้นความเลื่อม ๑
เวทยานุปีสสนา ความตามเห็นซึ่งเวทนาโดยความสิ้นความเลื่อม ๑
จิตตานุปีสสนา ความตามเห็นซึ่งจิตโดยความสิ้นความเลื่อม ๑
ฉัมมานุปีสสนา ความตามเห็นซึ่งธรรมโดยความสิ้นความเลื่อม ๑
สิ้นนี้ชื่อว่า สติปฏิฐาน ๑ แปลว่าธรรมชาติเข้าไปตั้งอยู่ในอารมณ์
คือสติ หรือว่าสติเข้าไปตั้งอยู่ในอารมณ์ สติ แปลว่าความระลึก
สตินี้เป็นเจตสิกตัวเดียวไม่เป็นสอง เหตุใดจึงว่าสติปฏิฐาน ๔
เหล่า ซึ่งกล่าวว่าสติปฏิฐาน ๔ นั้น ด้วยสามารถอารมณ์เป็นที่เข้า
ไปตั้งอยู่แห่งสติ อารมณ์แห่งสตินั้น ๔ คือ กาย ๑ เวทนา ๑
จิต ๑ ธรรม ๑ สติปรารภเอาเอกเทศแห่งกายมีลมหายใจเป็นต้น
หรือปรารภสกลกายมี ผม ขน เล็บ ฟัน เป็นต้นเป็นอารมณ์ แล
เห็นความสิ้นความเลื่อมเกิดดับแห่งกาย หรือเห็นว่ากายเป็นของปฏิกุศล
หรือเห็นว่าเป็นสักว่าธาตุที่ดี หรือสักว่าเป็นแต่กายที่ดี ดั่งนี้นั้นชื่อว่า
กายานุปีสสนาสติปฏิฐาน สติปรารภเอาเวทนา ๑ คือ สุข ทุกข์
อุเบกขา อันใดอันหนึ่งเป็นอารมณ์ แลเห็นความสิ้นความเลื่อมเกิดดับ
แห่งเวทนา หรือเห็นว่าสักว่าเวทนาเท่านั้นก็ดี ดั่งนี้ชื่อว่าเวทนา-
านุปีสสนาสติปฏิฐาน สติปรารภเอาจิตกอบด้วยระคะความกำหนด
หรือจิตปราศจากราคะเป็นต้น อันใดอันหนึ่งเป็นอารมณ์ แลเห็น
ความสิ้นความเลื่อมเกิดดับแห่งจิต หรือเห็นว่าสักว่าจิตเท่านั้นก็ดี

ดังนั้นชื่อว่า จิตตานุปัสสนาสติปัญญา สติปรารภเอาธรรมคือ
อุปาทยารูป หรือสัญญา หรือสังขารชั้นๆ ที่พ้นจากกายเวทนาจิต
อันใดอันหนึ่งเป็นอารมณ์ แลเห็นความสิ้นความเสื่อมเกิดดับแห่ง
ธรรม หรือเห็นว่าเป็นสักว่าธรรมเท่านั้นก็ดี ดังนั้นชื่อว่าธัมมานุ-
ปัสสนาสติปัญญา ก็ในองค์แห่งปัจจุสมุขบาท ๑๒ มีอวิชาเป็นต้น
มีขารมณะเป็นที่สุดนั้น อวิชา สังขาร आयตนะ ผัสสะ ตัณหา
อุปาทาน ภพ อุปาทยารูปในรูป และสัญญา เจตนา เอกัคคตา
ชีวิตินทรีย์ในนาม หรือในอุปัตติภพและชาติ ชื่อว่าเป็นธรรม
วิญญูณชื่อว่าเป็นจิต เวทนาชื่อว่าเป็นเวทนา มหาภูตรูปในรูปหรือ
ในอุปัตติภพและชาติ ชื่อว่าเป็นกาย เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาค
เมื่อพระองค์จับองค์แห่งปัจจุสมุขบาท มีอวิชาเป็นต้นละสิ่ง ขึ้น
พิจารณาณิกพิณิจนัยดังกล่าวมาแล้วในก่อน ชื่อว่าพระองค์ตั้งจิต
เฉพาะด้วยคติในสติปัญญา ๔ ๆ โภขณงค์ แปลว่าองค์ว่าเหตุแห่ง
ความตรัสรู้เท่าสังขาร โภขณงค์ ๗ นั้น คือ สติความระลึกได้แก่
สติปัญญานั้นเอง ธัมมวิริยะ ความเลือกความคั่นซึ่งธรรมว่า นี้กุศล
นี้อกุศลเป็นต้น ก็ได้แก่ปัญญาที่ปรารภองค์ปัจจุสมุขบาท มีอวิชา
เป็นต้น และอารมณ์แห่งสติปัญญา มีกายเป็นต้นเป็นอารมณ์ แล
เห็นความสิ้นความเสื่อมแห่งอารมณ์นั้นเอง วิริยะ ความเป็นคนกล้า
ได้แก่เพียรพยายามละอกุศลมีนิวรรณ์ ๕ เป็นต้น และทำกุศลมีสติ-
ปัญญาเป็นต้นให้เกิดขึ้นนั้นเอง ปัสสัทธิ ความรำงับกายรำงับจิตได้แก่
ความไม่กระวนกระวายจิต เจตสิก ในขณะที่กุศลธรรมมีสติปัญญาและ
สมาธิเป็นต้นเกิดขึ้นนั้นเอง สมาธิ ความตั้งจิตในอารมณ์อันเดียวได้

แก่เอกัคคตา อปฺปนาฆานทัง ๔ นั้นเอง อุเบกขา ความเพ่งโดยอุปบัติ
ได้แก่ความไม่ชวนชวายนที่จะตั้งจิตให้เป็นสมาธิอีก เป็นแต่เพ่งจิต
ที่ถึงซึ่งความรำงับอยู่แล้วเท่านั้นเอง ธรรม ๗ นี้แต่ชื่อว่าโพชฌงค์
เพราะเหตุนี้พระผู้มีพระภาคดำเนินในวิชชา ๓ แล้วถึงความตรัสรู้
รูเท่าสังขาร ก็ชื่อว่าพระองค์เจริญโพชฌงค์ ๗ ด้วยคำว่าเจริญโพชฌงค์
ทั้ง ๗ นั้น เป็นคำกล่าวโดยนิรวเศษ กำหนดตามโพชฌกคณิยม แต่
ถ้าว่าในขณะที่อรหัตมรรคอรหัตผลบังเกิดขึ้นแก่พระผู้มีพระภาคนั้น
พระองค์ถึงความตรัสรู้รูเท่าสังขารนั้น ก็ชื่อว่าพระองค์เจริญโพชฌงค์
มีแต่ ๖ เพราะปีติสัมโพชฌงค์ พระองค์มละเสียแล้วด้วยคตติยฆาน
อนึ่งกิจในพรหมจรรย์โดยสังเขปมีอยู่ ๒ คือ ปหานะและภาวนา
คำว่าพระผู้มีพระภาคมละนิวรรณ์ ๕ นั้น เป็นคำแสดงปหานกิจว่า
ไข่มแต่มละนิวรรณ์ ๕ อย่างเดียวหาไม่ มละอาสวะ ๓ ด้วย วิขัมภน
ปหานข่มไว้ด้วยวิชชา ๒ เบื้องต้น และด้วยสมุจเฉทปหาน มละ
ชาติเดียวด้วยวิชชาที่ ๓ ด้วยคำว่าพระผู้มีพระภาคเจริญโพชฌงค์ ๗
นั้น เป็นคำแสดงภาวนากิจ ว่าไข่มแต่เจริญโพชฌงค์ ๗ อย่างเดียวหา
มิได้ ทำวิชชา ๓ ให้เจริญด้วย ๆ คำว่าพระผู้มีพระภาคตั้งจิตในสติ-
ปัฏฐานทั้ง ๔ นั้น เป็นคำแสดงปฏิบัติ ข้อปฏิบัติซึ่งให้เกิด
ปหานะและภาวนา พระผู้มีพระภาคแสดงสติปัฏฐาน ๔ ไม่ยิ่งไม่
หย่อนนั้น ตามจริตของบุคคล ก็แลบุคคลว่าโดยจริตสังเขปมีอยู่ ๒
จำพวก คือตณฺหาจริต ๑ ทิฐิจริต ๑ ตณฺหาจริตมีอีกเป็นสอง คือ
หยาบละเอียด ทิฐิจริตก็มีสองบ คือหยาบละเอียด กายานถปัสสนาสติ
ปัฏฐาน เป็นสบายแก่คนเป็นตณฺหาจริตหยาบ เวทยานุปัสสนาสติ
ปัฏฐาน เป็นสบายแก่คนเป็นตณฺหาจริตละเอียด จิตตานุปัสสนาสติ

ปฏิฐาน เป็นสบายแก่คนเป็นทิลุจิรติหยาบ รัมมานุปีสสนาสติ
ปฏิฐาน เป็นสบายแก่คนเป็นทิลุจิรติละเอียด ก็แลมละนิวรรณ์ ๕ ตั้ง
จิตในสติปฏิฐาน ๔ และเจริญโพชฌงค์ ๗ สามนี้ละสิ่ง ๆ ในกาล
เป็นบุรพภาค ย่อมมียอมเป็นในขณะจิตต่าง ๆ กันบ้าง แต่ในกาล
เมื่อมรรคบังเกิดขึ้น ย่อมมียอมเป็นในขณะจิตอันเดียวกัน ด้วยคำว่า
พระผู้มีพระภาคมละนิวรรณ์ ๕ ตั้งจิตในสติปฏิฐาน ๔ เจริญ
โพชฌงค์ ๗ แล้วแลตรัสรู้สัมมาสัมโพธิ์ดังนี้ นั้น แสดงว่าพระผู้มีพระ
ภาคเมื่อยังเป็นโพธิ์สัตว์อยู่นั้น กอบด้วยทิลุจิรติละเอียด และตั้งจิต
ในรัมมานุปีสสนาสติปฏิฐานโดยมาก ในกาลเป็นบุรพภาค เพราะ
กุศลธรรมและอกุศลธรรม ๒ นี้โดยสังเขป ชื่อว่าธรรมเป็นอารมณ์
แห่งรัมมานุปีสสนาสติปฏิฐาน ก็อกุศลธรรมยกนิวรรณ์ ๕ ขึ้นเป็น
ตัวอย่าง ฝ่ายกุศลธรรมยกโพชฌงค์ ๗ ขึ้นเป็นตัวอย่าง อนึ่งบุคคล
มีปัญญา มาก มักกอบด้วยทิลุจิรติละเอียด ด้วยในวิชาที่ ๑ กล่าวว่
พระผู้มีพระภาค กระทำองค์แห่งปฏิจสมุบาทมีวิชาเป็นต้น
ให้เป็นอารมณ์แห่งวิปัสสนาญาณนั้น แสดงว่าพระผู้มีพระภาคเมื่อ
ยังเป็นโพธิ์สัตว์อยู่นั้น กอปรด้วยโลกียปัญญา มาก เป็นผู้มิติลุจิรติ
ละเอียด และตั้งจิตในรัมมานุปีสสนาสติปฏิฐานโดยมาก ในกาล
เป็นบุรพภาค เพราะองค์ปฏิจสมุบาทมีวิชาเป็นต้นชื่อว่า
ธรรมซึ่งเป็นอารมณ์แห่งรัมมานุปีสสนาสติปฏิฐานมีอยู่ได้มาก ซึ่ง
กล่าวมาทั้งนี้ เพื่อจะให้รู้ว่าคำที่กล่าวว่พระผู้มีพระภาคมละนิวรรณ์ ๕
ตั้งจิตในสติปฏิฐาน ๔ เจริญโพชฌงค์ ๗ จึงเป็นพระพุทธรเจ้า
กับคำว่พระพุทธรเจ้าดำเนินในวิชาทั้ง ๑ จึงเป็นพระพุทธรเจ้า
สองนี้ลงกันเหมือนกันไม่ผิดดังนี้ ให้นักปราชญ์พึงรู้ว่า ซึ่งพรรณนา

ความบังเกิดแห่งพระพุทธรัตตะมาดังนี้ เพื่อให้รู้อธิบายคำใน
บุพพสิกขาที่กล่าวไว้โดยย่อดังนี้ว่า " พระผู้มีพระภาคนั้น พระองค์
บังเกิดขึ้นแล้วในมนุษย์อริยกะทั้งหลายในมัชฌิมประเทศ โดยชาติ
พระองค์เป็นกษัตริย์ โดยโคตรพระองค์เป็นโคตมโคตร เป็นบุตร
สักยกษัตริย์ ออกจากสักยตระกูลบวชแล้ว พระองค์แสวงหากิงกุศล
สันติวรบท ส่วนธรรมรับทุกขอันบวรประเสริฐไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า
พระองค์ได้มละนิวรรณ์ ๕ อันเป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเป็นของทำ
ปัญญาให้เสียกำลัง พระองค์มีจิตตั้งลงเฉพาะในสติปัญฐานทั้ง ๔
ยังโพชฌงค์ ๗ แล้ว ให้เป็นให้เจริญขึ้น โดยความถ่องแท้แล้ว ตรัสรู้
สัมมาสัมโพธิ ปัญญาธรรมเป็นเครื่องตรัสรู้เองชอบ ประเสริฐไม่มี
สิ่งไวยิ่งกว่า ณ โคนโพธิ์อัสสัตถพฤกษ์ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญจรา "

ดังนี้แล

ถามว่า พระพุทธเจ้ามีคุณอย่างไร ? แก้วว่า คุณพระพุทธเจ้า
มากนักพันที่จะพรรณนาได้ ใหญ่หลวงดังพื้นฟ้าอากาศ คนเช่นเรา
จะพรรณนาคุณพระพุทธเจ้านั้น ดังนกน้อยบินในอากาศ ไม่อาจ
พรรณนาให้สิ้นสุดได้ แม้โบราณภายิตท่านก็ได้กล่าวไว้ว่า " แม้
พระพุทธเจ้าด้วยกัน ไม่กล่าวเรื่องอื่นเลย พรรณาแต่คุณพระ
พุทธเจ้าด้วยกันอย่างเดียว สิ้นกัลป์หนึ่ง กัลป์หนึ่งนั้น จะพึงสิ้นไป
เปล่าในระหว่าง คุณของพระตถาคตเจ้า ในระหว่างกาลนานเท่านั้น
ไม่พึงสิ้นเลย " ด้วยเหตุดังนี้แล จึงว่าคุณพระพุทธเจ้าใหญ่หลวง
มากนักพันที่จะพรรณนา แต่ตัดให้สั้นลงก็มีอยู่ ๓ คือ ปัญญาอย่าง ๑
ความบริสุทธิ์อย่าง ๑ พระกรุณาอย่าง ๑ เท่านั้นแลเป็นประธานแห่ง

คุณทั้งปวง ๆ ประชุมลงในคุณทั้ง ๓ นี้สิ้น ก็แลปัญญานั้น ได้แก่
ความรู้เท่าสังขารดังกล่าวมาแล้ว คือ มรรคญาณ ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่ง
สัตัพัญญุตญาณ กับญาณอันเศษมีจิตวุธสารัชชญาณ ทสพลญาณ
อนาวรณญาณ เป็นต้น ที่เกิดแต่มรรคญาณให้สำเร็จคุณแก่สัตว์โลก
คือรู้ว่าสิ่งนี้เป็นประโยชน์ สิ่งนี้ไม่เป็นประโยชน์แก่สัตว์ สิ่งที่ไม่
เป็นประโยชน์ ประกอบอุบายให้สัตว์ล้มเสีย สิ่งที่เป็นประโยชน์
ประกอบอุบายให้สัตว์ทำให้เจริญขึ้นด้วยอนุศาสน์ นี้แลชื่อว่าปัญญา
ความบริสุทธิ์นั้น ได้แก่มละกิเลสเครื่องหมองจิตขาดกับทั้งวสานา แม
โลกธรรม ๘ มาถึงเฉพาะหน้า ไม่ยินดีไม่ยินร้าย พระหฤทัยใส
บริสุทธิ์ นี้แลชื่อว่าความบริสุทธิ์ กรุณานัน ได้แก่ความเอ็นดูปรานี
สัตว์ เห็นสัตว์ร้อนอยู่ด้วยเพลิงกิเลส ว่าอยู่ในทะเลใหญ่
คือสังสารวัฏ จะให้สัตว์ดับเพลิงพ้นจากสังสารวัฏที่มีแก่พระองค์เมื่อ
ยังเป็นโพธิสัตว์อยู่และเมื่อตรัสรู้แล้ว นี้แลชื่อว่า กรุณา ถ้าแล
พระพุทธเจ้ามีแต่พระปัญญาอย่างเดียว ความบริสุทธิ์และกรุณาไม่มี
พระองค์ก็จะไม่สอนสัตว์โลก ๆ เช่นเราก็จะไม่รู้จักกุศลทางสุคติ
ทุกคติ และศีลสมาธิปัญญา ซึ่งเป็นทางพระนิพพาน หรือมีแต่
ปัญญากับพระกรุณา หากจะสอนสัตว์บ้างก็จะโน้มไปตามใจรักตาม
ใจชัง และตามความเห็น เทศนาคำสอนก็จะไม่ บริสุทธิ์ เพราะไม่มี
ความบริสุทธิ์ช่วยปัญญาและกรุณา อนึ่ง ถ้ามีแต่ความบริสุทธิ์กับ
พระกรุณา พระปัญญาไม่มีเล่าไซ้ ก็จะไม้อาจสั่งสอนสัตว์ได้
อนึ่งไม่มีพระกรุณา มีแต่พระปัญญากับความบริสุทธิ์ พระองค์ก็
จะไม่คิดสั่งสอนสัตว์ จะเสวยแต่เอ็กิภาวสุขอยู่แต่ผู้เดียว หรือ

ด้นขันธปรินิพพานเสียโดยเร็วพลัน สัตว์เช่นเราก็จะไม่รู้จักกุศลลาภกุศลทางสุคติทุกคติ และศีลสมาธิปัญญาทางพระนิพพาน พระกรุณาคุณของพระองค์ เมื่อยังเป็นโพธิสัตว์อยู่นั้นดังนี้ พระองค์เป็นโพธิสัตว์อยู่ มีอุปนิสัยควรแก้หรือตัดผลสาวกบารมีญาณแล้ว ได้ประสบพระพุทธเจ้าทั้งหลาย มีพระที่ปึงกรเป็นต้น แม้หวังจะพ้นทุกข์แต่ผู้เดียว รับเทศนาแต่สำนักพระที่ปึงกรนั้น ก็จะสำเร็จหรือตัดผลสาวกบารมีญาณ พ้นสังสารทุกข์แต่ตนผู้เดียวได้ หากพระองค์เห็นสัตว์ทั้งหลายร้อนอยู่ด้วยเพลิงทุกข์มีชาติเป็นต้น เพลิงกิเลสมีราคะเป็นต้น และว่ายอยู่ในทะเลใหญ่คือสังสารวัฏ พระองค์มีความปรานีจะดับเพลิงทุกข์เพลิงกิเลสแห่งสัตว์อื่นด้วย จะช่วยยกจากทะเลใหญ่คือสังสารวัฏ จึงมละออร์ตัดผล ที่ตนจะพึงได้ในสำนักพระพุทธเจ้านั้นเสีย น้อมจิตไปเพื่อเป็นพระพุทธเจ้า แล้วบำเพ็ญบารมีพุทธการกกรรม คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ จันติ สัจจะ อธิฏฐาน เมตตา อุเบกขา ต้องเสวยทุกข์ในสังสารวัฏเป็นอนกทุกข์ในอนกชาติ อันนี้ชื่อว่ากรุณาคุณ ๆ เป็นเหตุให้สำเร็จปัญญาคุณบริสุทธิคุณแก่พระองค์ตรัสรู้แล้วไปนั้น เกื้อกูลแก่สัตว์อื่นฝ่ายเดียว และประกาศให้สัตว์อื่นรู้คุณรัตนตรัย เพราะเหตุนี้จึงว่า คุณ ๓ ประการนี้เป็นประธานแห่งคุณทั้งปวง คุณอื่นประหลอมลงในคุณทั้ง ๓ นี้สิ้น

อนึ่ง พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลกเป็นคุณแก่โลก ด้วยพระองค์พร้อมด้วยสัมปทา ๓ คือ เหตุสัมปทา ผลสัมปทา สัตตอุปการ-

สัมปทา เหตุสัมปทาที่ต้นมีเท่าไร มี ๒ คือ มหากรุณาสมาโยค
โพธิสัมภารสัมภระ มหากรุณาสมาโยคอย่างไร ความที่
พระองค์ประกอบด้วยกรุณาปราณีสัตว์อันใหญ่หลวง ซึ่งมีมา
แต่บาทมูลแห่งพระพุทธเจ้าทรงพระนามที่ปึงกรนั้น มายังยืนใน
สันดานไม่คืนคลายทุกภพมาจนถึงปัจจุบันชาตินี้ นี้แลชื่อว่ามหา
กรุณาสมาโยค โพธิสัมภารสัมภระนั้นอย่างไร ความที่พระองค์
เพิ่มพูนโพธิสัมภารบารมีพุทธการกธรรม คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ
ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิฏฐาน เมตตา อุเบกขา ที่สัตว์อื่น
ยากจะทำได้สิ้นกาลนาน นับด้วยโกฏิแห่งกัลป์เป็นอันมากนั้น นี้แล
ชื่อว่าโพธิสัมภารสัมภระ ๒ สัมปทานี้เป็นคุณอันถึงพร้อมแห่ง
พระองค์ เป็นเหตุเบื้องต้น ให้สำเร็จผลสัมปทาและสัตตูปการ-
สัมปทาเบื้องต้น จึงชื่อว่าเหตุสัมปทา ผลสัมปทามีเท่าไร
มี ๔ คือ ญาณสัมปทา ปหานสัมปทา อานุภาพสัมปทา รูปกาย-
สัมปทา ญาณสัมปทานั้นอย่างไร มรรคญาณพระปัญญาความรู้
เท่าสังขารในมรรคทั้ง ๔ ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งสัพพัญญุตญาณ และ
ญาณอื่นมีทสพลญาณ และอนาวรณญาณ จตุเวสารัชชญาณ
เป็นต้น ซึ่งให้สำเร็จตามความสามารถในญะยธรรมทั้งปวงโดย
สะดวก และประกอบอุบายเทศนาสอนสัตว์ไม่ขัดขวางครั้นคร้าม
พระญาณเหล่านี้ชื่อว่าญาณสัมปทา ปหานสัมปทานั้นอย่างไร
ความที่พระองค์ละกิเลสกับทั้งวาสนาขาดได้โดยส่วนอันเดียว ไม่
ให้เกิดขึ้นได้อีกเป็นธรรมดา นี้แลชื่อว่าปหานสัมปทา อานุภาพ-
สัมปทานั้นอย่างไร ความที่พระองค์เป็นอธิบดีเป็นใหญ่ ในที่
จะให้ความประสงค์สำเร็จความปรารถนา คือ พระองค์เป็น

อิสระในจิตจะแสดงฤทธิ์ประการใดได้ตามประสงค์ทุกประการ ดังนี้
ชื่อว่าอานุภาพสัมปทา รูปกายสัมปทาอย่างไร ความที่พระองค์
บริบูรณ์ด้วยพระกายอันประดับด้วยทิวติงสมหาปฐิสลักขณะ และ
อสีตยานุพยัญชนะอันควรเป็นนยนาภิเษกโสจรตรงจักษุแห่งสัตว์โลก
ทั้งปวง อันนี้ชื่อว่า รูปกายสัมปทา ๔ สัมปทานี้เป็นคุณถึงพร้อม
แห่งพระองค์สำเร็จมาแต่เหตุสัมปทา จึงชื่อว่าผลสัมปทา สัจตูปการ-
สัมปทานั้นมีเท่าไร มี ๒ คือ อาสยะและประโยชน์ อาสยะนั้นอย่างไร
ความที่พระองค์มีพระหฤทัยเยือกเย็นด้วยพระกรุณา หวังประโยชน์
ให้สัตว์ทั้งหลายอยู่เป็นนิจ แม้สัตว์ที่ทำผิดดั่งเทวทัตเป็นต้น พระองค์
ก็ทรงพระกรุณา นี้อย่าง ๑ อย่าง ความที่พระองค์เห็นสัตว์อื่นมีปัญหา-
ญินทรีย์ยังไม่แกร่งบ พระองค์ทรงคอยทำการอยู่กว่าอินทรีย์แห่ง
สัตว์จะแกร่งบแก่ตรัสรู้ ๑ สองนี้ชื่ออาสยะ ประโยคนั้นอย่างไร
ความที่พระองค์มีพระหฤทัยบริสุทธิ์ไม่เพ่งต่ออามิสมีลาภสักการเป็น
ต้น ทรงแสดงธรรมด้วยยานตรัยมุข คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็น
ทางพระนิพพาน ทรงเปิดเผยจำแนกซึ่งธรรมนั้น ๆ กระทำให้ตื่นขึ้น
ให้สัตว์อื่นที่มีอุปนิสัยตรัสรู้ตามบรรลุลोकุตระผลนำตนตื่นจากทุกข์
ทั้งปวงได้ อันนี้ชื่อว่าประโยชน์ อาสยะ และประโยชน์ทั้งสองนี้เป็นคุณ
ถึงพร้อมแห่งพระองค์พร้อมด้วยสัมปทา ๓ ดังกล่าวมานี้แล อนึ่ง อร์หัต
ชื่อว่าสัจตูปการสัมปทา นี้แลพระพุทธรเจ้าเกิดขึ้นในโลกเป็นคุณแก่
โลก ด้วยพระองค์พร้อมด้วยสัมปทา ๓ ดังกล่าวมานี้แล อนึ่ง อร์หัต
ตาทิคุณแห่งพระพุทธรเจ้าผู้บังเกิดขึ้นแล้วในโลกเป็นคุณใหญ่เล่าลือ
อยู่ในโลก ปราภฏแก่เทพคานมนุษย์มากกว่าคุณทั้งปวง เพราะ
เหตุนี้ในบุพพสิกขาจึงได้ว่า " ก็แลเกียรติศัพท์อันงามแห่งพระผู้มี

พระภคณัั้น ไปในเบ็องบนยัิงฟุ้งไปดัังนี้ว่า อิติปิโส ภควา อรหั ๗ล๗
ภควาติ " ดัังนี้

บััดนี้จะแปลอธิบายในบทว่า อรหั เป็นดััน ท่านประกอบบท
ไว้เป็นอนุสรณนั้อย่างสำหรัตามระลึก ซึ่งคุณแห่งพระพุทเจ้า
ดัังนี้ว่า โส ภควา อิติปิ อรหั ๗ล๗ โส ภควา อิติปิ ภควา
แปลว่า โส ภควา พระผู้มีพระภคณัั้น อรหั ชื่อ อรหั อิติปิ แม้
เพราะเหตุดัังนี้ แปลอย่างนี้ไปทุกบท จนถึงบทว่า โส ภควา อิติปิ
ภควา อธิบายว่า โส ภควา พระผู้มีพระภคณัั้น อรหั ชื่อว่า อรหั
เพราะเป็นผู้ไกลจากกิเลสอย่าง ๑ เพราะเป็นผู้ควรอย่าง ๑ แท้จริง
พระผู้มีพระภคณัั้น ดัั่งอยู่แล้วในที่ไกลด้วยตัยัิงนัักจากกิเลสทั้งปวง
เพราะเหตุดัังนี้จึงชื่อ อรหั กิเลส ๗ นั้น แปลว่าเครื่องหมองใจ ได้แก่
ความโลภ ความโกรธ ความหลง และมายาสาไถยเป็นดััน ที่เกิดขึ้น
แล้ว ทำน้ำจิตให้เศร้าหมองขุ่นมัวเป็นอกุศลจิต ซึ่งว่าพระองค์
ไกลกิเลส นั้น ใช่ว่ากิเลสจะกั้วพระองค์หนีไปอยู่แห่งใดแห่งหนึ่ง
หรือพระองค์หนีกิเลสมานัั้นก็หาไม่ เพราะกิเลสเป็นอรูปรธรรม
ไม่มีรูปไม่มีตัว ซึ่งว่าพระองค์ไกลกิเลส นั้น คือไม่มีกิเลสเครื่อง
หมองใจในสันดาน เพราะสรรพกิเลส นั้น คือไม่มีกิเลสเครื่อง
เสี่ยแล้วด้วยมรรคญาณนั้น ๗ ก็ว่าสนานัั้นแปลว่า ปกติอันกิเลส
อบรมอยู่ ได้แก่อาการแห่งกายวาจาของพระชินาสพ ผู้ไม่มีกิเลส
เหมือนอาการของคนมีกิเลส वासานัี้พระสัพพัญญพุทเจ้าจำพวก
เดียว มละได้ขาดพร้อมกัับกิเลสด้วยอรหัตตมรรค พระปัจเจก
พุทเจ้าและพระอรหันต์ซึ่งเป็นสาวกมละवासานัี้ไม่ได้ มละได้แต่

กิเลสอย่างเดียว เพราะเหตุนี้ พระสารีบุตรผู้อัครสาวก ในภพก่อน
'ท่านเคยเกิดในกำเนิดวานร วาสนาอาการแห่งวานรติคมา แม้เป็น
พระอรหันต์แล้ว เมื่อเวลาดำเนินถึงที่หลุมบ่อ ท่านก็โคคโลคดตั้ง
วานร หนึ่ง พระปิตินทวัจฉัตรเถระ เมื่อท่านเป็นปุถุชนอยู่มักกล่าวว่า
วสลิ ๆ เป็นคำหยาบ โดยนิยมในมคธภาษา แม้ท่านเป็นพระอรหันต์
พิจารณาแล้ว ท่านก็ยังกล่าวอยู่ว่าวสลิ ๆ เพราะวาสนาพระอรหันต์
สาวกมละไม่ได้ เพราะเหตุนี้ ความมละกิเลสแห่งพระพุทธเจ้า
ไม่สาธารณทั่วไป กับพระปัจเจกพุทธะ พระองค์มีพระหฤทัย
อันบริสุทธิ์ใสสะอาดไม่หวาดหวั่นไหวในโลกธรรมทั้ง ๘ ลภและ
ไช้ลภ ยศและไช้ยศ นินทา ปัสสา สุข ทุกข์ มาถึงเฉพาะพระองค์ ๆ
ไม่อนุโรหิโรหิณดิยีนร้าย ย่อมเพิกเฉยประกอบด้วยฉัพพัญญูเบกขา
แม้รูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ ธรรมารมณดีร้ายใด ๆ มากกระทบ
จักขุ โสต ฆาน ชิวหา กาย มโนทวาร พระองค์ไม่โสมนัสโทมนัส
ย่อมเพ่งโดยอุปบัติด้วยญาณเบกขา หนึ่ง พระองค์มีพระหฤทัยตั้ง
แผ่นดิน แม้พระกายข้างหนึ่งทาด้วยจรรยาจันทน์สุคนธาติของหอม
พระกายข้างหนึ่งทาด้วยทุกนธาตินั้น มีพระหฤทัยอันเสมอ
ดังนี้ เพราะพระองค์ไกลกิเลส หนึ่งพระผู้มีพระภาคนั้น ชื่อว่า
อรหิ เพราะเป็นผู้ควร แท้จริงพระผู้มีพระภาคนั้น พระองค์ควรจะ
บัญญัติซึ่งสิกขาบทจากกิเลสแล้ว ไม่กระทำการบัญญัติซึ่งสิกขาบท และ
แสดงธรรมตามอำนาจกิเลส พระองค์ทำสิ่งที่เป็นธรรมและวินัยเป็น

เบื้องหน้าแล้ว ทรงบัญญัติซึ่งสิกขาบทและแสดงธรรม อนึ่งพระองค์
ควรในลาภยศและความสรรเสริญความสุข เพราะพระองค์ไม่มีความ
ยินดี อนึ่งพระองค์ควรจะรับปัจจัยทั้ง ๔ มีจีวรเป็นต้นและบูชาพิเศษ
อันเพศตามนุษย์ทั้งหลายกระทำ เพราะพระองค์เป็นยอดทักษิณีย-
บุคคล กระทำผลแห่งทานการบูชา ให้ไพบุลพิเศษยิ่ง เพราะเหตุ
พระองค์เป็นผู้ควรสักการบูชาพิเศษนั้น เมื่อพระองค์เกิดขึ้นแล้ว
ในโลก เพศตามนุษย์ทั้งหลายผู้มีปัญญาจึงได้บูชาพระองค์ด้วย
ปัจจัย ๔ และเครื่องสักการบูชาพิเศษต่าง ๆ จนพระองค์ดับขันธ-
ปรินิพพานแล้ว โลกก็ยังได้ทำการบูชาพระองค์จนถึงทุกวันนี้
เพราะเหตุนี้จึงว่าพระองค์เป็นผู้ควร

ในบุพพสิกขาแปลบท อธิ ว่าผู้ควรก่อนนั้น ตามศัพท์รูป
แล้วแปลว่าผู้ไกลกิเลสไว้เบื้องหลัง ในที่นี้แปลว่าผู้ไกลจากกิเลส พระผู้
ตามนัยในบาลี เพื่อจะแสดงว่าผู้ควรนั้นเพราะไกลจากกิเลส พระผู้
มีพระภาคทรงพระนามว่า สมุทาสมฺพุทฺโธ นั้น เพราะพระองค์เป็นผู้
ตรัสรู้ คือรู้เท่าซึ่งธรรมทั้งปวงเองชอบ อธิบายทั้งปวงให้นักปราชญ์
พึงรู้ดับทว่า พุทฺโธ ดังกล่าวแล้วในก่อน แปลกแต่ที่นี้มีบทว่า สมฺมาสิ
กัปปว่าธรรมทั้งปวง แทนสังขารทั้งปวงเท่านั้น สมฺมา แปลว่าชอบ
แสดงว่าความตรัสรู้ของพระองค์ชอบแท้ไม่วิปริต และบรรเทาภิเลสสา-
สวเสียดได้ คำว่า สั แปลว่าเองนั้น แสดงว่าพระองค์ตรัสรู้เองแต่
คำพึง ไม่มีผู้ใดในไตรภพเป็นครูสอน ก็ธรรมทั้งปวงที่พระองค์ตรัสรู้
นั้นคือ อายตนะ วิญญาณกาย ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา ตัณหา
กาย วิตก วิจาร ลิงละหก ๆ ชั้น ๕ กสิณ ๑๐ อนุสติ ๑๐

สัญญา ๑๐ อาการมิพมขณเป็นต้น อายุตนะ ๑๒ ภาพ ๕

ฉาน ๔ อัปป์มัญญา ๔ อรูปสมาบัติ ๔ องศ์ปฏิจามุปาบาท มี
อวิชาเป็นต้น มิขรามณะเป็นที่สุด โดยอนุโลมปฏิโลม เหล่านั้น
ชื่อว่าธรรมทั้งปวง แทนสังขารทั้งปวง พระองค์รู้เท่าธรรมทั้งปวง
นี้ คือรู้ว่าเป็นอกัญญะธรรม จะพึงรู้ด้วยปัญญาอันยิ่ง จะพึงรู้ยิ่ง
อย่างไร ส่วนธรรมที่เป็นปริญญะ จะพึงกำหนดรู้ คือทุกข์ก็
กำหนดรู้ว่าเป็นทุกข์ ส่วนธรรมที่เป็นปหัตตพะ จะพึงมละได้ คือ
สมุทัย ก็มละได้ ส่วนธรรมที่เป็นสังกาคัตตพะ จะพึงกระทำให้แจ้ง
ประจักษ์ คือนิโรธ ก็กระทำให้แจ้งประจักษ์ได้ ส่วนธรรมที่เป็น
ภาเวตตพะ จะพึงให้มีให้เจริญขึ้น คือ มรรค ก็ให้มีให้เจริญขึ้นได้
อย่างนี้แลชื่อว่ารู้ยิ่ง จะประกอบในอายุตนะอันเดียวคือจักขุ พอเป็น
นิทสสนะตัวอย่าง จักขุนี้เป็นของจะพึงกำหนดรู้ว่าเป็นทุกข์ เพราะ
ไม่เที่ยง เพราะใช้ตณจึงเป็นทุกข์ ตณหานี้เป็นของจะพึงมละได้ ความ
ไม่เป็นไปแห่งทุกข์และสมุทัยนั้นชื่อว่านิโรธ ๆ นี้ เป็นของจะพึงกระทำ
ให้แจ้งประจักษ์ได้ ความรู้ทุกข์สมุทัยนิโรธนั้นชื่อว่ามรรค ๆ นี้จะพึง
ให้มีให้เจริญขึ้นได้ พระผู้มีพระภาครู้อย่างนี้แลชื่อว่ารู้ชอบ ไม่มีผู้ใด
สอนพระองค์ ๆ รู้เอง เพราะเหตุนี้จึงทรงพระนามว่า **สมุมาสมุพุทฺโธ**
ผู้รู้เท่าซึ่งธรรมทั้งปวงเองชอบ ให้นักปราชญ์พึงประกอบในอายุตนะ
นอกนั้นและธรรมอันเสียดังนี้ทุก ๆ บทเถิด ก็แลบทว่า **อรหํ** นั้น
สำเร็จด้วยปหานะการมละกิเลส บทว่า **สมุมาสมุพุทฺโธ** นั้นสำเร็จด้วย
ภาวนาความทำปัญญาให้เจริญขึ้น

พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า **วิชชาจรณสมบุโน** นั้น

เพราะพระองค์ถึงพร้อมแล้วบริบูรณ์แล้วด้วยวิชาและจรณะ วิชา ๓ อย่างหนึ่ง วิชา ๘ อย่างหนึ่ง วิชา ๓ นั้น คือ บุพเพนิวาสานุสสติญาณ ปัญญาตามระลึกซึ่งจันท์ที่ตนและสัตว์อื่นอยู่แล้วในภวก่อน ๑ จตุปปาตญาณ ปัญญาารู้เห็นจตุปปิฎฺฐสนธิแห่งสัตว์ ๑ อาสวกขยญาณ ปัญญาความรู้ในธรรมเป็นเครื่องสิ้นอาสวะ ๑ สามนี้ชื่อว่าวิชา เพราะเป็นความรู้แจ้งแทงตลอดล่วงรู้ วิชา ๓ นี้ได้กล่าวพิสดารแล้วในเบื้องหลัง วิชา ๘ นั้นคือ วิปัสสนาญาณ ปัญญาเห็นกายนี้ดังซักใส่หญาปล้อง ๑ อิทธิวิธิ ส่วนฤทธิ์สำเร็จด้วยอิทธิฐาน คือคนเดียวอิทธิฐานให้เป็นคนมาก ๆ อิทธิฐานให้เป็นคนเดียวเป็นต้น ๑ ทิพฺพโสตรชาตถ โสตทิพฺพได้ยินเสียงมนุษย์และเสียงทิพฺพในที่ใกล้หรือที่ไกล ๑ เจโตปริยญาณ รู้กำหนดจิตแห่งผู้อื่นว่า เป็นจิตประกอบด้วยราคะและปราศจากราคะเป็นต้น ๑ กับวิชา ๓ ดังกล่าวแล้วนั้น จึงเป็น ๘ ๘ นี้ชื่อว่าวิชา เพราะเป็นความรู้วิเศษรู้ต่าง ๆ รู้แจ้วแทงตลอด วิชา ๘ นี้มีที่มาน้อย วิชา ๓ นั้นมีที่มามาก จรณะมี ๑๕ คือ ศีลสังวร ศีล คือความสำรวมกายวาจา ๑ อินทริยสังวร ความสำรวมในอินทริย์ทั้ง ๖ มีจักขุนทริย์เป็นต้น มิให้อภิชฌาโทมนัสปาปกรรมเกิดขึ้นได้ ๑ โภชนมัตตัญญุตตา ความเป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะ ๑ ชาคริยานุโยค ความประกอบตามซึ่งความเพียรเป็นของแห่งคนผู้ตื่นอยู่ ๑ กัปปัสปฺปริสตรม ๗ คือ ศรัทธา ความเชื่อต่อของที่ควรเชื่อ หิริ

ความละอายเพราะทุจริตปาปกรรม โอตตปปะ ความสะคุ้งแต่
ทุจริตปาปกรรม พาหุสัจจะ ความเป็นพหุสุต วิริยะ ความเพียร
สติ ความระลึก ปัญญา ความรู้ทั่วถึง กับฉาน ๔ คือ ปฐมฉาน
ทุติยฉาน ตติยฉาน จตุตถฉาน ธรรมมีประเภท ๑๕ นี้ ชื่อว่า
จรณะ เพราะเป็นธรรมสำหรับบุคคลจะสัญจรดำเนินไปสู่ทิศที่
ไม่เคยไปคือ พระนิพพาน วิชชา ๓ และ ๘ ก็ดี และจรณะ ๑๕ นี้
ย่อมมีพร้อมบริบูรณ์ไม่บกพร่องในพระผู้มีพระภาค เพราะเหตุนี้
จึงทรงพระนามว่า **วิขาจรณสมบุโน** ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยวิชา
และจรณะ วิชชาสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยวิชา แห่งพระผู้มี
พระภาคนี้ย่อมกระทำ สัพพัญญุตตา ความเป็นผู้รู้ซึ่งสรรพเลยยธรรม
ทั้งปวงไม่ขัดข้องให้บริบูรณ์ดำรงอยู่ จรณะสัมปทา ความที่พระองค์
ถึงพร้อมด้วยจรณะย่อมกระทำมหารุกนิคตา ความที่พระองค์มีกรุณา
อันใหญ่หลวง ให้บริบูรณ์ดำรงอยู่ พระองค์นี้ย่อมรู้ซึ่งสิ่งที่เป็น
ประโยชน์และใช่ประโยชน์แห่งสรรพสัตว์ด้วยสัพพัญญุตตา และเว้น
เสียซึ่งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ประกอบสัตว์ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ด้วย
มหารุกนิคตาความกรุณาอันใหญ่หลวง ทั้งนี้เพราะพระองค์ถึง
พร้อมแล้วด้วยวิชาและจรณะ เพราะเหตุนี้ สาวกของพระองค์
จึงเป็น **สุปฏิปนุโน** ผู้ปฏิบัติแล้วดี ไม่เป็น **ทุปฏิปนุโน** ผู้ปฏิบัติ
แล้วชั่วดังสาวกแห่งครูผู้วิบัติจากวิชา และจรณะ เป็นอัครตันตปปะ
ผู้ทำตนให้เร่าร้อนเปล่าเป็นต้น

พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า **สุโคโต** นั้น เพราะพระองค์
ไปแล้วสู่ที่อันดีคือพระนิพพานอันเป็นอมฤตสถาน อนึ่ง พระองค์

ทรงพระนามว่า **สุคโต** เพราะพระองค์ไปแล้วชอบ แท้จริง กิเลสใดที่ พระองค์มละแล้วด้วยโศคาปัตติมรรค พระองค์ไม่คืนมาสู่กิเลสนั้นอีก กิเลสใด ๆ ที่พระองค์มละแล้วด้วย สกิทาคามิมรรค และอนาคามิมรรค หรืออหัตมรรค ก็ดี พระองค์ไม่กลับคืนมาสู่กิเลสนั้น ๆ อีก เพราะ เหตุนั้น พระองค์จึงทรงพระนามว่า **สุคโต** ผู้ไปแล้วชอบ อนึ่ง **สุคโต** แปลว่าเป็นผู้ไปแล้วดี แท้จริง พระผู้มีพระภาคไปเสียแล้ว จากกรรมเหล่านี้ กรรมเหล่านั้นไม่คืนมาสู่พระองค์ได้อีก เมื่อ พระองค์ถึงแล้วซึ่งที่อันใด ที่อันนั้นไม่กำเริบ กรรมที่พระองค์ไป จากเสียนั้น คือกิเลสที่พระองค์มละแล้วด้วยมรรคนั้น ๆ กิเลสนั้นไม่ กลับคืนมาบังเกิดในพระหฤทัยได้อีก ที่อันพระองค์ถึงแล้วนั้น คือ พระนิพพาน ๆ เป็นอกุปปกรรมไม่กำเริบกลับคืนเป็นสราคาภิธรรมที่ กอปรด้วย รากะและกลับคืนเป็นชาติธรรมชราธรรม เป็นต้น พระองค์ ไปเสียจากกิเลส ถึงแล้วซึ่งพระนิพพาน ด้วยเหตุนี้จึงทรงพระนาม ว่า **สุคโต** ผู้ไปแล้วดี

พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า **โลกวิทู** นั้น เพราะพระองค์ เป็นผู้รู้แจ้งซึ่งโลกด้วยประการทั้งปวง แท้จริงพระผู้มีพระภาคนั้น รู้แจ้งแทงตลอดแล้วซึ่งขันธาภิโลก โดยสภาพความเป็นของตนแห่ง โลก คือทุกข์ และรู้โดยสมุทัยเหตุเป็นแดนเกิดแห่งโลก คือ ตัณหา และรู้โดยนิโรธ ธรรมเป็นที่ดับแห่งโลกและสมุทัย คือ พระนิพพาน และรู้โดยนิโรธบาย ธรรมเป็นอุบายในความดับโลกคือมรรค พระองค์รู้ด้วยประการทั้งปวงดังนี้ เพราะเหตุนี้พระองค์จึงได้ตรัส แก่โรหิตัสสเทวบุตรว่า " ในที่สุดโลกใด สัตว์ย่อมไม่เกิด "ไม่แก่

ไม่ตาย ย่อมไม่เคลื่อน ไม่เข้าถึง เราตถาคตย่อมไม่กล่าวซึ่งที่สุด
โลกนั้นว่า เป็นที่อันบุคคลจะพึงรู้พึงเห็นพึงถึงได้ ด้วยการไปโดย
ปกติมิไปด้วยเท้าเป็นต้น ก็แลเราตถาคตย่อมไม่กล่าวว่ายังไม่ถึงซึ่ง
ที่สุดแห่งโลก และกระทำซึ่งที่สุดแห่งทุกขได้ ก็แต่ว่าเราตถาคต
ย่อมบัญญัติซึ่งโลก และโลกสมุทัยเหตุเป็นแดนเกิดแห่งโลก และ
โลกนิโรธที่เป็นดับโลก และโลกนิโรธคามินีปฏิปทา ทางดำเนินไป
ถึงที่ดับโลก ๔ นี้ ในกเพวรสรีรกายยาวประมาณวาหนึ่ง ประกอบ
ด้วยสัญญาและในนี้แล ไซ้จะบัญญัติในที่อื่นก็หาไม่ " พระผู้มีพระ
ภาครู้โลกด้วยประการทั้งปวงดังนี้ เพราะเหตุนี้จึงทรงพระนามว่า
โลกวิทู ผู้รู้แจ้งซึ่งโลก นัยอันนี้ได้ในสังสารโลก อนึ่งแม้ถึงสัตว์โลก
พระผู้มีพระภาคก็ย่อมรู้แจ้ง รู้แจ้งอย่างไร พระองค์ก็รู้แจ้งดังนี้ว่า
สัตว์โลกคือ เทพตามนุษย์จำพวกนี้มีอาสยะ ธรรมเป็นที่มานอนอยู่
แห่งจิตดังนี้คือ บางพวกเป็นสัตสตาสยะ บางพวกเป็นอุจเฉทาสยะ
บางพวกเป็นอนุโลมิกขันตยาสยะ บางพวกเป็นยถากุตญานาสยะ
และรู้ว่าสัตว์โลกจำพวกนี้มีอนุสัจคือกิเลสนอนอยู่ในสันดานดังนี้ คือ
เป็นราคานุสัยเป็นต้น และรู้ว่าสัตว์จำพวกนี้ประกอบด้วยสุจริตและทุจริต
หรือรู้จิตทั้ง ๖ แห่งสัตว์ก็ดี และรู้ว่าสัตว์ผู้มีอริมุตติ คือ อชยาศัย
ต่ำช้าและประณีต ดังนี้ก็ดี และรู้ว่าสัตว์ผู้มีอินทรีย์คือศรัทธาเป็นต้น
อันคมกล้า ผู้ที่มีอินทรีย์อันอ่อนทราม ผู้มีอาการอันดีคือเป็น
วิภูฏาศัย ผู้ที่มีอาหารอันชั่ว คือเป็นวิภูฏาศัย ผู้นี้จะพึงให้รู้ได้
ด้วยง่าย เพราะมีศรัทธาและปัญญา ผู้นี้จะพึงให้รู้ได้ด้วยยาก
เพราะไม่มีศรัทธาและปัญญา ผู้นี้เป็นภัพสัตว์ควรจะตรัสรู้ เพราะ
ปราศจากอวารณธรรมเครื่องกั้น คือกรรมและกิเลสและวิบาก ผู้นี้

เป็นอภัพสัตว์ เพราะประกอบด้วยอวจรธรรมมีกรรมเป็นต้น
พระองค์ผู้แจ้งซึ่งสัตว์โลกคั้งนี้แล จึงทรงพระนามว่า โลกวิทู ผู้รู้แจ้ง
ซึ่งโลก

อนึ่ง โลกโดยประภามี ๓ คือ สังขารโลก ได้แก่นามรูป
เป็นต้น ๑ สัตว์โลก ได้แก่เทพตามนุษย์เป็นต้น ๑ โอภาสโลก
คือแผ่นดินอากาศเป็นต้น ๑ พระผู้มีพระภาคย่อมรู้โลกทั้ง ๓ นี้ว่า
เป็นปลุขชนธรรม มีความหลุดทลายหักพังไม่ยั่งยืนเป็นธรรมดา
เพราะเหตุนี้พระองค์จึงทรงพระนามว่า โลกวิทู ผู้รู้แจ้งซึ่งโลก

พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่า อนุตตรโร นั้น เพราะไม่มีผู้ใด
ในไตรภพยิ่งกว่าพระองค์ด้วยคุณ แท้จริง พระผู้มีพระภาคนั้น
ครอบงำเสียซึ่งโลกทั้งปวง ด้วยคุณ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ
วิมุตติญาณทัสสนะ และพระองค์ไม่มีผู้เสมอ พระองค์ยอมเสมอ
ด้วยพระพุทธเจ้าที่ไม่มีผู้ใดเสมอ พระองค์ไม่มีผู้เปรียบ ไม่มี
บุคคลผู้เปรียบด้วยคุณมีศีลเป็นต้น เพราะเหตุนี้ พระองค์จึงทรง
พระนามว่า อนุตตรโร เป็นผู้ไม่มีใครยิ่งกว่า ให้บัณฑิตพึงสาธกด้วย
อัคคัปปสาทสูตรเป็นต้น

พระนามว่า ปุริสทมมสตารถิ นั้น แปลว่าพระองค์เป็นผู้ธรรมดา
ซึ่งบุรุษที่ควรธรรมดา แท้จริง พระผู้มีพระภาคนั้นยอมธรรมดา ซึ่ง
เทพตามนุษย์และอมมนุษย์ ซึ่งเป็นบุรุษควรธรรมานั้น ด้วยวินัย
อุบายอันวิจิตรต่าง ๆ คือสัตว์จำพวกใดชอบคำละเอียดไพเราะ
พระองค์ก็ทรงทรมานด้วยคำละเอียด คือ แสดงสุจริต ๓ มีกาย
สุจริตเป็นต้น และแสดงผลแห่งสุจริต ชื่อว่าเป็นคำละเอียดไพเราะ
พระองค์ก็ทรงทรมานด้วยคำละเอียด คือ แสดงสุจริต ๓ มีกาย
สุจริตเป็นต้น และแสดงผลแห่งสุจริต ชื่อว่าเป็นคำละเอียด ให้สัตว์

นั้นยินดีประพตติ สัตว์จำพวกใดชอบคำหยาบ พระองค์ก็ทรงทรมาณ
ด้วยคำหยาบ คือประกาศทุจริต ๓ และผลแห่งทุจริตนั้น ให้
สัตว์เกลียดกลัวมละเสียด สัตว์จำพวกใดชอบทั้งคำละเอียดคำหยาบ
พระองค์ก็ทรงทรมาณด้วยคำทั้งละเอียดทั้งหยาบ คือทรงแสดงซึ่ง
พยสอันร้ายคือทุจริต ตั้งอยู่ในกุศลสุจริต สัตว์จำพวกใดไม่
รับวินัยอุบายวิธีทรมาณอันวิจิตรพระองค์ดังนี้ สัตว์จำพวกนั้น
ชื่อว่า **อปุริสทมโฆ** ไซ่บุรุษควรทรมาณ บุรุษไม่ควรทรมาณ พระองค์
ไม่ทรงทรมาณ บุรุษจำพวกนั้นชื่อว่าอันพระผู้มีพระภาคมาแล้วเสียแล้ว
ด้วยไม่ทรงทรมาณสั่งสอน บุรุษนั้นชื่อว่า ตายจากกุศลธรรมและ
ความสุขในโลกทั้งสอง พระผู้มีพระภาคฉลาดในการทรมาณสัตว์โลก
คิงนายหัตถาจารย์อัคสาจารย์ความชูชังความฆ่าผู้ฉลาดทรมาณซึ่ง
กชสารและอัศดร ซึ่งเป็นสัตว์ควรทรมาณให้มละพยสอันร้ายดังนี้
พระองค์จึงทรงพระนามว่า **ปุริสทมมสารถิ** ผู้ทรมาณซึ่งบุรุษควร
ทรมาณ

อนึ่ง **อนุตฺโตโร ปุริสทมมสารถิ** สองนี้เป็นพระนามเดียวกัน
แปลว่าพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ทรมาณซึ่งบุรุษที่ควรทรมาณ ไม่มีใคร
ยิ่งกว่า แท้จริง เหมือนอย่างกชสารและอัศดร นายหัตถาจารย์
อัคสาจารย์ ความผู้ฉลาดทรมาณคล่องแคล่วแล้วด้วยดี นายความ
ประสงค์จะให้เล่นไปในทิศใด ก็เล่นไปได้ยังทิศนั้นอย่างเดียวใน
วารหนึ่ง ส่วนบุรุษที่พระผู้มีพระภาคทรงทรมาณแล้วนั้น แม้นั่งอยู่
ด้วยบัลลังก์อันเดี่ยวยกีย่อมเล่นได้สู่ทิศทั้ง ๘ คือ สมบัติ ๘

เพราะเหตุนี้พระองค์จึงทรงพระนามว่า **อนุตฺโตโร ปุริสทมฺมสารถิ**
อนึ่งพระองค์ทรงทรมานเทพคามนุษย์ซึ่งเป็นบุรุษควรทรมาน ด้วย
อนุศาสนิปาฏิหาริย์ เป็นกระบวนทรมานไม่ข่มเหงด้วยอาชญา
ให้สัตว์เสวยทุกข์เวทนา ดังความขู่ซึ่งความขู่ฆ่าและคนที่เป็นอิสตรา-
ธิบตี ทรมานซึ่งคชสารและอัศดรและชนอยู่ในอำนาจแห่งตน ด้วย
คำคำและอาชญา คือจองจำและประหารด้วยเครื่องประหารต่าง ๆ
แม้พระองค์ทรงทรมานสัตว์บางพวก ด้วยอิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนา
ปาฏิหาริย์บ้าง ก็เป็นกระบวนปราบปรามให้สิ้นพยสอันร้ายมานะคือ
กระด้างเสียก่อน แล้วก็ทรงทรมานด้วยอนุศาสนิปาฏิหาริย์ คือ
ประทานเทศนาคำสอนให้สัตว์ปฏิบัติตาม มละพยสอันร้ายคือ
ทุจริตสังกิเลสธรรม ด้วยมรรคภาวนานั้น ๆ สัตว์นั้นไม่กลับคืน
ประกอบด้วยทุจริตสังกิเลสธรรมซึ่งเป็นพยสอันร้ายอีกเลย ดัง
คชสารและอัศดร นายความทรมานแล้วแลกลับคืนมีพยสอันร้ายอีก
บ้างในกาลบางคราว เพราะเหตุนี้พระองค์จึงทรงพระนามว่า
อนุตฺโตโร ปุริสทมฺมสารถิ ผู้ทรมานซึ่งบุรุษที่ควรทรมานไม่มีใคร
ยิ่งกว่า

พระนามว่า **สตฺถา เทวมนุสฺสตาณิ** แปลว่าพระองค์เป็นศาสดา
ผู้สอนของเทพคามนุษย์ทั้งหลาย แท้จริง พระผู้มีพระภาคยอม
สอนด้วยประโยชน์ ๓ คือทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ในทิฏฐธรรม
ปัจจุบัน และสัมปรายิกัตถประโยชน์ในภพหน้า และปรมัตถ-
ประโยชน์ เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง คือพระนิพพาน ตามควรแก่
อหยาศัยแห่งเวไนยสัตว์ พระองค์สอนด้วยทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์

นั่น คังพระองค์สอนทีฆชาณโกปิยบุตร และอุชยพราหมณ์ด้วย
สัมปทา ๔ คือ อุกุฐานสัมปทา ความหมั่นประกอบกิจการงาน
ซึ่งเป็นหน้าที่อันตนจะต้องทำ และแสวงหาทรัพย์โดยอุบายที่ชอบ
อารักขสัมปทา ความฉลาดรักษากิจการงานที่ตนประกอบ และ
ทรัพย์ที่แสวงหาได้มาด้วยความหมั่นนั้นมิให้เสียหาย สมชีวิตา ความ
เลี้ยงชีพใช้ทรัพย์พอควรแก่กำลังทรัพย์ที่มีมากและน้อย และกัล-
ยามิตตตา ความเป็นผู้เสพกับยามมิตรดังนี้ก็ดี และทรงชี้ให้รู้จัก
อบายมุข ประตู่ที่จะให้เต็มทรัพย์ ๔ อย่าง คือ ประกอบการเสพ
สุรา ๑ เทียวเล่นกลางคืน ๑ เพลินในการเล่นเกินประมาณ ๑
ประกอบการเล่นพนัน ๑ คบคนชั่วเป็นมิตร ๑ เกียจคร้านประกอบ
กิจการงาน ๑ ให้สิ่งกาลมานพคฤหบดีบุตรรู้จัก เพื่อมละเวนเสีย
ดังนี้ ชื่อว่าสอนด้วยทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ และพระองค์สอนด้วย
สัมปรายิกัตถประโยชน์นั้น คังสอนทีฆชาณโกปิยบุตรเป็นต้นนั้น
ด้วยสัมปทา ๔ คือ ศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา อนึ่ง พระองค์ทรง
แสดง มัตเตยยตา ปฏิบัติเกื้อกูลแก่สมณะผู้ปฏิบัติกายวาจาใจรับ
จากบาป พราหมณ์ญญาตา ปฏิบัติเกื้อกูลแก่ท่านผู้มละบาปในไตรทวาร
ซึ่งได้นามตามอริยโฆหารว่าพราหมณ์ อปจายนะ ความประพฤติดน
อ่อนน้อมแก่บุคคลควรอ่อนน้อม และแสดงญาติสังคหะ ความ
สงเคราะห์ญาติ บุตตทวารสังคหะ ความสงเคราะห์บุตรภริยา และ
บุญญกิริยาวัตถุ ๓ คือ ทานการให้ปัน ๑ ศีล ความสำรวมกายวาจา

เรียบร้อยปราศจากโทษ ๑ ภาวนา ความทำกุศลให้เกิดมีในจิต ๑
ทุจริตปทาน การมละความประพฤติชั่ว สุจริตสมาทาน การถือความ
ประพฤติดีเป็นต้น โดยนัยวิจิตรพลิกแพลงย้ายต่าง ๆ ซึ่งมีมาใน
สุดตันตประเทศนั้น ๆ ดังนี้ ชื่อว่าสอนด้วยสัมปาริกัตถประโยชน์
พระองค์ทรงแสดงไตรสิกขา คือ สีล สมาธิ ปัญญาและแสดงปฏิปทา
ต่าง ๆ ซึ่งเป็นอุปการะแก่ไตรสิกขา ซึ่งเป็นทางที่สัตว์จะดำเนินถึง
พระนิพพาน เป็นที่เกษมสันต์ทุกข์ โดยอนกนัยวิจิตรต่าง ๆ ซึ่งมี
มาในคัมภีร์ปริยัติธรรมคัมภีร์นี้ ชื่อว่าทรงสอนด้วยปรมัตถประโยชน์
เพราะพระองค์สอนสัตว์ด้วยประโยชน์ ๓ ดังนี้ จึงมีพระนามว่า
สตุถา เทวมนุสสุตานิ ก็แลพระองค์ทรงสอนด้วยทฤษฎัมมิกัตถประ-
โยชน์ และสัมปารายิกัตถประโยชน์นั้นไม่มหัสจรรย์ยิ่งนัก ด้วย
ครูอื่นบางเหล่าอาจแสดงได้แม้โดยเอกเทศ อนึ่ง พระผู้มีพระภาคตั้งอาจารย์
ผู้สอนอักษรสมัย ฝ่ายเวไนยสัตว์ ซึ่งยังไม่เคยสดับพุทธภาษิต ไม่รู้จัก
ประโยชน์ ๒ ก็ดี และประเภทกุศลและอกุศล และประเภทแห่ง
สังขารมีขั้นเป็นต้น ประกอบด้วยวิปลาสสำคัญว่า สังขารเป็น
ของเที่ยงเป็นสุขเป็นตัวตนสัตว์บุคคลและเป็นของงาม ดังกุมารน้อย
ที่ยังไม่ได้ศึกษาในอักษรสมัย แม้เห็นอักษรก็สำคัญว่าลวกลายวิจิตร
ครั้นเวไนยสัตว์ได้สดับพุทธภาษิตเฉพาะพระพักตร์ หรืออาศัย
อุคคหปริปุจฉา และสดับเทศนาแต่พหูสูตบุคคลแสดงสืบ ๆ มา
แล้วอ่านออกและรู้ประเภทแห่งธรรมเป็นกุศลและอกุศล และรู้
ประเภทแห่งสังขารมีนามรูปเป็นต้น แล้วแยกย้ายกองสังขาร

เป็นนามรูปหรือขั้น ๕ ขึ้นพิจารณาด้วยสัมมสนญาณ เห็นสามัญญลักษณะในสังขารว่าไม่เที่ยงเป็นทุกข์ไร้ตน หรือเห็นว่าเป็นของปฏิถุฏไม่งาม มละวิปลาส ๓-๔ ได้ด้วยตทั้งคปทานขณะหนึ่งก็ดี หรือด้วยสมุจเฉทปทาน มละชาติเดียวก็ดี ดังกุมารน้อยได้ศึกษาในอักษรสมัย ในสำนักอาจารย์แล้ว ได้เห็นอักษรอ่านออกรู้ความ มละวิปลาสซึ่งเห็นว่าเป็นลวดลายนั้นได้ พระผู้มีพระภาคแม้ถึงพระองค์ดับขันธปรินิพพานแล้วล่วงไป คำสอนซึ่งเป็นอนุศาสนิปาฏิหาริย์ยังประดิษฐานอยู่ เป็นคุณแก่เทพตามมนุษย์ในภายหลังก็ได้ชื่อว่าเป็นศาสดาผู้สอนของเทพดาและมนุษย์ในภายหลังด้วย เพราะเหตุนั้นพระผู้มีพระภาคจึงทรงพระนามว่า **สตถุตา เทวมนุสฺสทานิ** คำว่า **เทวมนุสฺสทานิ** นั้นเป็นคำกล่าวด้วยสามารถกำหนดสัตว์อันอุกฤษฏ์ และกำหนดสัตว์ที่เป็นภพบุคคล ควรรตรัสฐัจจตุราริยมัคคาริยผล ถึงกระนั้นพระผู้มีพระภาค ก็ได้ชื่อว่าเป็นศาสดาผู้สอนของอมมนุษย์และดิรัจฉานบางเหล่าด้วย เพราะพระองค์ประทานอนุศาสนีกำสอนแก่อมมนุษย์และดิรัจฉานเหล่านั้น ดังอาพวกยักษ์และอุปพาลนาคราชเป็นต้น ซึ่งได้รับอนุศาสนีของพระองค์ได้ประสาทหยั่งลงในรัตนตรัย มละพยสอันร้ายคือทุจริตเสียได้

พระนามว่า **พุกุโธ** นั้น แปลว่าเป็นผู้ตรัสรู้คือรู้เท่าเฉลยธรรมทั้งปวง อนึ่งแปลว่าเป็นผู้บานแล้วถึงที่ ด้วยตรัสรู้สัจจะของจริง ๔ โดยลำพังพระองค์เองและให้สัตว์อื่นตรัสรู้ตามด้วย อธิบายทั้งปวงให้ปราชญ์พึงรู้ตั้งนัยหนหลังนั้นเถิด ในที่นี้แปลกแต่คำว่าณนธรรมแทนสังขารเท่านั้น

พระนามว่า ภควา นั้น แปลว่าผู้มีภาค ก็ภาคนั้นได้แก่กุศล-
ธรรมมีทานศีลเป็นต้น ซึ่งเป็นธรรมอันถึงซึ่งส่วนอันอุดมอย่าง
อุกฤษฎ์ และเป็นกุศลยังโลกียสุขโลกุตระสุขให้บังเกิดขึ้น ภาคนั้น
ย่อมมีแก่พระองค์ เพราะเหตุนี้พระองค์จึงทรงพระนามว่า ภควา
อนึ่ง ภควา แปลว่า เป็นผู้แจกออก ก็แลพระผู้มีพระภาคนี้ย่อมแจก
ออกซึ่งสรรพธรรมทั้งปวง โดยประเภทว่าเป็นกุศลและอกุศล
และอพยากฤตธรรมใช้กุศลและอกุศลเป็นต้นแล้ว ก็แจกกระจายขยาย
ธรรมเหล่านั้นเป็นจิตเจตสิก แล้วก็จัดแจกเป็นภุมิ ๔ เป็นต้น เพื่อ
ให้กุลบุตรรู้แจ้งชัดในธรรมมีกุศลเป็นต้นนั้น แล้วยกย้ายธรรม
เหล่านั้นเป็นขั้น อายตนะ ธาตุ อินทรีย์ อริยสัจ ปฏิจจสมุปบาท
เป็นต้น เพื่อเป็นอารมณ์แห่งวิปัสสนาปัญญา และแจกสามัญญ-
ลักษณะเครื่องหมายเป็นสามัญญซึ่งมีทั่วไปในธรรมเหล่านั้น คือ
อนิจจตา ความที่ธรรมเหล่านั้นเป็นของไม่เที่ยง ทุกขตา ความ
ที่ธรรมเหล่านั้นเป็นทุกข์ อนัตตา ความที่ธรรมเหล่านั้นเป็นของ
ไร้ตน ๓ นี้เป็นลักษณะเครื่องหมายแห่งวิปัสสนาปัญญา และ
ประสงค์จะชี้ว่าในธรรมทั้งปวงเหล่านั้นได้จริงอยู่ ๔ จึงทรงแจกสัจจะ
๔ นั้นว่าธรรมมีขั้นเป็นต้นนั้นเป็นทุกข์ ด้วยอรรถคือบีบคั้นสัตว์
อย่าง ๑ ด้วยอรรถคือเป็นธรรมอันปัจจัยทั้งหลายมีตัณหาเป็นต้น
ประชุมพร้อมกันเข้าทำให้เป็นขึ้นอย่าง ๑ ด้วยอรรถคือยังสัตว์ให้
เร่าร้อนพร้อมอย่าง ๑ ด้วยอรรถคือเป็นของแปรปรวนไม่ยั่งยืน
อย่าง ๑ จึงเป็นทุกข์ ตัณหาเป็นสมุทัย เหตุเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์

นั่น ด้วยอรรถคือประมวลมาด้วยสามารถยังทุกข์ให้เกิดอย่าง ๑
ด้วยอรรถคือเป็นเหตุมอบให้ซึ่งทุกข์เป็นผลของตนอย่าง ๑ ด้วย
อรรถคือประกอบสัตว์ไว้ด้วยทุกข์อย่าง ๑ ด้วยอรรถคือห้ามกันไว้
ไม่ให้สัตว์ได้มรรคผลอย่าง ๑ จึงเป็นสมุทัย พระนิพพานเป็นนิโรธที่
ดับทุกข์ ด้วยอรรถคือสลัดเสียซึ่งอุปธิธรรมเป็นที่เข้าตั้งอยู่แห่งทุกข์
ทั้งปวงอย่าง ๑ ด้วยอรรถคือสังคจากสังขารทั้งปวงอย่าง ๑
ด้วยอรรถคือเป็นธรรมอันปัจฉัยสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ได้ประชุมพร้อมกัน
กระทำให้เป็นขึ้นอย่าง ๑ ด้วยอรรถคือเป็นของไม่ตายเพราะเป็น
ของเที่ยงอย่าง ๑ จึงชื่อว่านิโรธ สัมมาปฏิบัติทาชื่อว่ามรรคว่าทาง
ด้วยอรรถคือนำสัตว์ออกจากวิภูฏทุกข์อย่าง ๑ ด้วยอรรถคือเป็น
เหตุยังสัตว์ให้ถึงซึ่งนิพพานอย่าง ๑ ด้วยอรรถคือเห็นซึ่งนิพพาน
เป็นธรรมอันสุขุมล่งส่วนอย่าง ๑ ด้วยอรรถคือเป็นอธิบดี
แห่งสัมปยุตธรรมในการเห็นซึ่งนิพพานอย่าง ๑ จึงชื่อว่ามรรค
พระผู้มีพระภาคทรงจำแนกซึ่งธรรมทั้งหลายโดยนัยดังนี้เป็นต้น
เพราะเหตุนี้จึงทรงพระนามว่า ภควา คำว่า ภควา นี้เป็นพระนาม
แห่งพระผู้มีพระภาค สำหรับกล่าวด้วยสามารถความเคารพในพระ
ผู้มีพระภาค ผู้เป็นศาสดาอันวิเศษและอุดมกว่าสัตว์ทั้งหลาย

พระนามตั้งแต่ อรหิ จนถึง ภควา เหล่านี้ พระพุทธมารดา
พระพุทธรบิดา หรือพระญาติทั้งปวง หรือเทพดาผู้วิเศษผู้ใดผู้หนึ่ง
ก็ดี จะได้ถวายแก่พระองค์นั้นหาไม่ พระนามเหล่านี้เป็นเนमितตก
นาม มาแต่นิมิต คือคุณเกิดขึ้นพร้อมกันกับด้วยความบังเกิด
ด้วยนามภายในอริยชาติ และทรงแสดงชัดจกกับปวัตตนิสูตรแห่ง

พระองค์ พระนามเหล่านี้ บางพระนามเหมือนด้วยชื่อพระจีณาสพ ซึ่งเป็นสาวกก็มี แต่เนื้อความแปลกกัน ให้นักปราชญ์พึงรู้โดยเนื้อ ความซึ่งกล่าวมาแล้วเถิด คุณซึ่งได้ในพระนามเหล่านี้ว่าโดยย่อเป็น ๒ คือ อัถหิตสัมปัตติ ความถึงพร้อมบริบูรณ์ด้วยกรรมเกื้อกูลแก่ ตน ๑ พรหิตปฏิบัติ ความปฏิบัติเกื้อกูลแก่สัตว์อื่น ๑ บทว่า **อรหัง ๗๑ อนุตฺตโร** เหล่านี้ ประกาศพรหิตปฏิบัติคุณ เพราะ บทเหล่านั้นแสดงญาณและปหานะซึ่งเป็นผลสัมปทา บทว่า **อนุตฺตโร** เพราะบทเหล่านั้นแสดงสัตตคุปการสัมปทา ด้วยบทว่า **พุกุโธ ภควา** นี้ ประกาศคุณทั้ง ๒ คือ อัถหิตสมบัติและพรหิตปฏิบัติ เพราะ บททั้งสองนั้นแสดง โพธิสัมภารสัมภระ และญาณซึ่งเป็นเหตุ สัมปทา และผลสัมปทา และแสดงสัตตคุปการสัมปทา เมื่อเป็น เช่นนี้บททั้งหลายเหล่านั้นได้ชื่อว่าประกาศมหากุณาสมาโยค และ อานุกาวิสมบัติ รูปกายสมบัติ โดยสามารถ อนึ่ง บทว่า **อรหัง** แสดง ปหานะการมละกิเลส บทว่า **สมฺมาสมฺพุกุโธ** แสดงภวานาความ ทำกุศลให้มีให้เป็นขึ้นด้วยเหตุนี้ พระนามทั้ง ๒ นี้ จึงเป็นพระนาม ใหญ่ พระองค์ได้ตรัสด้วยพระนามนี้ มีในสุดตันประเทศนั้น ๆ โดยมาก อนึ่ง บทเหล่านี้เป็นเหตุต่อ ๆ กันดังนี้ เพราะพระองค์ เป็นผู้ไกลจากกิเลสเป็นผู้ตรัสรู้เองชอบ จึงเป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วย วิชาและจรณะ เพราะพระองค์ถึงพร้อมแล้วด้วยวิชาและจรณะ จึงเป็นผู้ไปแล้วดี เพราะเป็นผู้ไปแล้วดี จึงเป็นผู้รู้แจ้งซึ่งโลกได้ เพราะเป็นผู้รู้แจ้งซึ่งโลก จึงเป็นผู้ทรมาณซึ่งบุรุษควรทรมาณไม่มีใครยิ่งกว่า เพราะเป็นผู้ทรมาณซึ่งบุรุษควรทรมาณไม่มีใครยิ่งกว่า

จึงเชื่อว่าเป็นผู้สอนของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพราะเป็นผู้สอน
ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย จึงเป็นผู้บานแล้วถึงที่ เพราะเป็น
ผู้บานแล้วถึงที่ จึงเชื่อว่าเป็นศาสดาผู้วิเศษแล้วด้วยคุณ อุดมยิ่ง
กว่าสัตว์ ครอบความเคารพของโลก

ถ้าจะเจริญพุทธานุสสติ ระลึกถึงคุณแห่งพระพุทธเจ้า ให้ถึง
ระลึกดังนี้ว่า โส ภควา อิติปิ อรหํ พระผู้มีพระภาคนั้นทรงพระนาม
ว่า อรหํ แม้เพราะเหตุนี้ไปทุกบท ๆ จนถึง โส ภควา อิติปิ ภควา
พระผู้มีพระภาคนั้นทรงพระนามว่า ภควา แม้เพราะเหตุนี้ คำว่า
แม้เพราะเหตุนี้ นั้น เล็งเอาคำแปลและอธิบายซึ่งกล่าวมาแล้วก่อนนั้น
ให้ถือเอารรถคือเนื้อความขึ้นรำพึง ให้เห็นคุณพระพุทธเจ้าตาม
เนื้อความที่กล่าวมาแล้ว อย่าถือเอาพยัญชนะขึ้นบ่นบริกรรม
ทำอย่างนี้จะไม่เห็นคุณพระพุทธเจ้า จะระลึกทุก ๆ บทก็ได้ หรือ
บทใดบทหนึ่งตามสันคักก็ได้.

จบพุทธรัตน กถา

ธรรมรัตน กถา

จักรพรรณาธรรมรัตนะ ๆ ถามว่า ธรรม ๆ นั้น อะไรเป็นธรรม
สิ่งที่ดีก็กล่าวว่าเป็นธรรม สิ่งที่ดีก็กล่าวว่าเป็นธรรม สิ่งที่ไม่ดีไม่ชั่วก็กล่าว
ว่าเป็นธรรม ดังบาลี กุสลา ชมฺมา อกุสลา ชมฺมา อพฺยากตา ชมฺมา
ดังนี้ อะไรเป็นธรรมในธรรมรัตนะนี้? แก้วว่า ความดีจริงเป็นธรรม
ในธรรมรัตนะนี้ ความคิดแต่ไม่จริงไม่เป็นธรรม ความเห็นว่าผลแห่ง
บุญและบาปไม่มี อิหโลกก็ไม่มีดังนี้ เป็นต้น ชื่อว่าความไม่ดีไม่จริง
ความเห็นว่าอาทิตย์เป็นของส่องโลกให้สว่าง ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นที่
อาศัยของสัตว์ แล้วแลกราบไหว้บูชาของเหล่านั้น อย่างนี้ ชื่อว่า
ความจริงแต่ไม่ดี ปฏิบัติของบุคคลบางพวกดังนี้ เมื่อเวลาราคะ
โทสะเกิดขึ้นในจิต เห็นว่าราคะ โทสะเป็นของไม่ดี แล้วหันหน้าสู่
ด้วยอุบายดังนี้ ว่าพระเป็นเจ้าผู้สร้างโลกอยู่ในที่ทั้งปวง รู้เห็นอยู่ใน
กาลทั้งปวง ท่านเห็นเรารู้อำนาจราคะ โทสะไม่ข่มเสีย ท่านจะจด
บายซึ่งลงชื่อเราไว้แล้วแลปรับโทษในภายหลัง ใ้ช้อุบายดังนี้แล้วแล
ข่มราคะ โทสะเสียดังนี้ ชื่อความคิดแต่ไม่จริง เพราะหันหน้าสู่ข่ม
ราคะ โทสะซึ่งเป็นกิเลสเป็นความดี แต่พระเป็นเจ้าเช่นนั้นไม่มีจริง
ความไม่โลก ไมโครธ ไม่หลง ที่บุคคลทำให้มีให้เป็นขึ้นด้วยอุบายที่
จริงที่แท้ ใ้ช้ความเป็นเองที่ไม่มีโลก ไม่มีโครธ ไม่มีหลง เพราะ
ไม่มีสังสารเป็นที่ตั้งที่ดี ชื่อว่าความดีจริง

ถามว่า ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ที่บุคคลทำให้มีให้เป็น
ขึ้นด้วยอุบายที่จริงที่แท้ ชื่อว่าความดีจริงนั้นอย่างไร ? แก้วว่า
เหมือนอย่างบุคคลคิดเห็นว่าร่างกายที่มีวิญญาณครองและรู้สุขรู้ทุกข์
ชื่อว่าสัตว์นี้ จะเป็นมนุษย์ก็ตาม ดิรัจฉานก็ตาม ย่อมเกลียดทุกข์
รักสุขทั่วทุกตัวตน เมื่อกำหนดเห็นฉะนั้นแล้ว และไม่เบียดเบียน
สัตว์อื่นให้ได้ความทุกข์ด้วยกายและวาจาของตน คิดความสุขให้แก่
สัตว์อื่น ช่มความโลภ ความโกรธเสียดด้วยอุบายดังนี้ ด้วยเห็นว่าการ
ประพฤติเช่นนี้เป็นความดีจะให้มีความสุขข้างหน้า ชื่อว่าความดีจริง อนึ่ง
รำพึงถึงความตายได้ความสลัดใน กิเลส หรือรำพึงว่ากองกายนี้เต็มด้วย
เครื่องโสโครก มี ผม ขน ฟัน เป็นต้น มีปฏิกูลสัณฐานบังเกิดขึ้น
รำบเสียดซึ่งความกำหนัด ความโกรธ ความหลงได้ กิเลส หรือเห็น
ละเอียดลงไปว่า สรรพสิ่งทั้งปวง ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไซ้ตนด้วยเหตุนี้ ๆ
แล้วไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลง ด้วยเห็นว่าปฏิบัติอย่างนี้
จะให้ตนได้สุขกายหน้าและพ้นทุกข์ทั้งปวงดังนี้ กิเลส นี้แลชื่อว่าความ
ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง มีขึ้นเป็นขึ้นด้วยอุบายที่แท้ที่จริง ชื่อว่า
ความดีจริง เมื่อกล่าวดังนี้ ทานคือจาคเจตนา กิเลส คือทุจริตวิริติ
ภาวนาคือความที่ยังกุศลให้มีให้เป็นขึ้น ซึ่งเป็นความดีจริงดังนี้ กิเลส
หรือระเบียบถ้อยคำที่ประกาศความดีจริงนั้น กิเลส ชื่อว่าธรรม

ถามว่า ธรรม แปลว่าอะไร ? แก้วว่า ธรรม แปลว่าของทรงไว้
ซึ่งสัตว์ที่ทรงไว้ซึ่งตน อย่างหนึ่งว่าของอันบุคคลพึงทรงไว้ ความ
ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ที่บังเกิดขึ้นด้วยอุบายที่จริงที่แท้ดังกล่าวมา
แล้วนั้น บุคคลผู้ใดทำให้มีให้เป็นขึ้นในตน ผู้นั้นชื่อว่าธรรมจารี
ผู้ทรงไว้ซึ่งธรรม ๆ นั้นและย่อมจะทรงผู้นั้นไว้ คือไม่ให้ตกไปในที่

กอบด้วยความทุกข์มีนรก เป็นต้น เพราะเหตุนั้นพระพุทธเจ้าจึงได้
ทรงภายิตไว้ว่า

" ฌมฺโม หเว รกฺขติ ฌมฺมจารี

ฌมฺโม สุฉินฺโณ สุขมวาทติ

เอตานิถฺลฺโส ฌมฺเม สุฉินฺเณ

น ทฺวคฺคตี คจฺจนฺตี ฌมฺมจารี.

(ความว่า) ธรรมนั้นเที่ยวใช้อื่นย่อมรักษาไว้ คือว่าทรงไว้ซึ่ง
บุคคลผู้ประพฤติซึ่งธรรม ๆ อันบุคคลประพฤติดีแล้วย่อมนำมาซึ่งสุข
อันนี้เป็นอันสงฆ์ในธรรมอันบุคคลประพฤติแล้วดี คือผู้ประพฤติซึ่ง
ธรรมย่อมไม่ไปยังทุกคติ " ซึ่งแปลว่าของอันบุคคลจะพึงทรงไว้
ได้ในปริยัติธรรมอันประกาศซึ่งความจริงนั้น เพราะปริยัติธรรม
เป็นระเบียบบท บุคคลจะพึงเล่าท่องทำทรงไว้ อนึ่ง ปริยัติธรรมจะ
แปลว่าทรงไว้ซึ่งผู้ทรงไว้ซึ่งตนด้วยก็ได้ เพราะว่าปริยัติธรรมผู้ใด
ทรงทำไว้ด้วยหวังจะปฏิบัติตาม ท่านย่อมจะทรงผู้นั้นไว้ด้วย ให้
ความเจริญด้วยพาสัจจะแล้ว และพ้นจากที่กอบด้วยทุกข์มีอบาย
เป็นต้นได้ ความไม่โลก ไม่โกรธ ไม่หลง ซึ่งเป็นความจริงนั้น ที่
ยังยืนก็มี ที่ไม่ยังยืนก็มี ที่ไม่ยังยืนนั้น คือเกิดขึ้นแล้วดับไป มีความ
โลก ความโกรธ ความหลง เกิดขึ้นได้อีก ได้แก่โลกียกุศลธรรมซึ่ง
เป็นไปในภูมิสาม คือ กามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร ที่ยังยืนนั้น
คือเกิดขึ้นแล้วดับไป ความโลก ความโกรธ ความหลง ไม่กลับ
เกิดอีกได้เลย ได้แก่โลกุตระธรรม อันจะกล่าวในภายหน้าโน้น ๆ

อนึ่ง ธรรมจัดโดยย่อเป็น ๓ คือ ปริยัติสัทธรรม ๑ ปฏิบัติ
สัทธรรม ๑ ปฏิเวธสัทธรรม ๑ ระเบียบถ้อยคำอันกอบด้วยกิริยา

และการกประกาศซึ่งปฏิบัติศีลธรรม และปฏิบัติธรรม ชื่อว่า
ปริยัติศีลธรรม ๆ นั้น จัดโดยบุคคลผู้กล่าวเป็น ๔ คือ เป็นพุทธภาสิต
สาวกภาสิต อิติภาสิต เทวตาภาสิต ธรรมที่พระพุทธรเจ้าทรงภายิต
แสดงไว้ชื่อว่าพุทธภาสิต ได้แก่วินัยสูตรตันตอภิมมัตถะ ธรรมอัน
สาวกนับเนื่องในบริษัท ๔ ภายิตแสดงไว้มีอนังคณสูตร สัมมาทิฐิสูตร
เป็นต้น ชื่อว่า สาวกภาสิต ธรรมอันฤทธิปริพาชกภายิตนอกซึ่งรัฐภูมิแห่ง
ธรรม ภายิตแสดงไว้ดังปริพาชกวรรค เป็นต้น ชื่อว่า อิติภาสิต
ธรรมที่เทวดามารพรหมภายิตแสดงไว้ ชื่อว่า เทวตาภาสิต ได้แก
ระเบียบแห่งคำในเทวดาสังยุต เป็นต้น ที่เป็นคำอันเทวดาเทวบุตร
และมารพรหมกล่าว ปริยัติศีลธรรม ซึ่งจัดโดยภาสิต ๔ นั้น มีองค์
อวยวะเป็นที่กำหนด ๘ คือ สุตตะ ๑ เคยยะ ๑ เวยยาकरणะ ๑ คาถา ๑
อุทาน ๑ อิติวุตตะกะ ๑ ชาดกะ ๑ อัฏฐกรรม ๑ เวทลละ ๑
ระเบียบคำที่แสดงเนื้อความได้เรื่องหนึ่ง ควรจะชักมาสาธกได้แต่บาลี
ประเทศนั้น ๆ ดังนี้ ชื่อว่า สุตตะ เหมือนคำที่เป็นอุเทศวาร ดังนี้ว่า
" ปรุจิมานิ ภิกขเว พลานิ กตมานิ ปรุจ สทุธาพลั วริยพลั
สตีพลั สมานีพลั ปรุญาพลั " ดังนี้ชื่อว่าเป็นสุตตะ หรือคำว่า
" อธิ ภิกขเว อริยสาวโก สทุโธ โหติ สทุทหติ ตถาคตสสุ โพธิ
อิตีปิโส ภควา อรหัง ๗ เป ๗ ภควาติ " ดังนี้เป็นต้น ก็ชื่อว่าสุตตะ
ระเบียบคำที่แสดงเนื้อความได้เรื่องหนึ่งดังนี้ แม้ในวินัยหรือใน
อภิธรรมกถิ ชื่อว่าเป็นสุตตะในที่นี้ ก็ระเบียบคำที่เป็นจุนณิยบทบ้าง
คาถาบ้าง ปนกันอยู่ ดังสคาถาวรรคในคัมภีร์สังยุต ชื่อว่าเคยยะ
ระเบียบคำที่เป็นจุนณิยบทล้วนไม่มีคาถापन ดังธัมจักกัปปวัตตน
สูตรเป็นต้น ชื่อว่าเวยยาकरणะ ระเบียบคำที่ท่านประพันธ์ผู้กเป็น

กาลาล้วน ไม่มีจุนฉิบยทปน ดังกามสูตร คุหัญฐกสูตรเป็นต้น ชื่อว่า
กาลา ระเบียบคำที่พระผู้มีพระภาค อาศัยโสมนัสสญาณเปล่งออก
ชื่อว่าอุทาน ดังคำว่า

" ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ชมฺมา
อาตปิโน ฌายโต พุราหุมนฺตส
อตฺตส กงฺขา วปยฺนติ สพฺพา
ยโต ปชานาติ สเหตุชฺมมํ " เป็นต้น

อุทานนี้เป็นคากาลก็มี เป็นจุนฉิบยทปนก็มี ระเบียบคำที่พระ
พุทธเจ้าตรัสเป็นอุเทศวารขึ้นก่อนแล้ว แสดงอุเทศวารนั้นแล้ว
จึงกล่าวนิคมน์ในภายหลังอีก ชื่อว่าอติวุตตกะเหมือนคำว่า " อิม
น ธาตุโยติ ภิกฺขเว มยา ชฺมโม เทสิโต อนิคุคฺหิโต อตฺตกิลฺลิจฺจ
อนุปวชฺโซ อบุปฏิญฺญาโรว สมนฺเหสิ พุราหุมนฺเหสิ วิญญฺหิตี
อิติโฆ ปเนตฺติ วุตฺตํ กิลฺลเจตฺติ ปฏิจฺจ วุตฺตํ ฉยิมา ภิกฺขเว ธาตุโย
ปจฺจวิธาตุ ๆเปฯ วิญญฺหิตี อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ อิทเมตฺติ ปฏิจฺจ
วุตฺตํ." ระเบียบคำที่พระพุทธเจ้าตรัสแสดงบุรพจาริตที่กอบด้วยคำว่า
" ภูตปุพฺพํ ภิกฺขเว " ดังนี้ชื่อว่าชาตกะดังที่ฆาฆาดกและมฆเทวชาตก
เป็นต้น ระเบียบคำกอบด้วยอัจฉริยัพภูตธรรม ดังคำว่า " จตฺตาริเม
ภิกฺขเว อจฺฉริยา อพฺภูตชฺมมา อานนฺเต " เป็นต้น ชื่อว่าอัพภูต
ธรรม ระเบียบคำที่ผู้ถามได้ความรู้แจ้งและความยินดี ถามต่อ ๆ ขึ้นไป
ชื่อว่าเวทลละ ดังจุลเวทลลสูตร มหาเวทลลสูตร สัมมาทิจฺฐสูตร สักก
ปัญฺหสูตรเป็นต้น อนึ่งเคยยะและเวยยาภรณะเป็นต้น ท่านก็เรียกว่า
สูตระ ๘ นี้ชื่อว่าเป็นองค์แห่งปริยัติสัทธรรม ปริยัติสัทธรรมนี้ เมื่อ

พระสังคีติกาจารย์เจ้ายังไม่ได้ทำสังคายนา และจะทำสังคายนานั้น ท่านเรียกว่าธรรมวินัย ๆ ชื่อคั้งนี้ ระเบียบคำที่ประกาศข้อปฏิบัติใน กายวาจา ที่พระพุทธเจ้าแต่งตั้งไว้เป็นพุทธอาชญาเป็นอาณาเทศนา ชื่อว่าวินัย ระเบียบคำที่ประกาศข้อปฏิบัติ ที่เป็นไปในกายวาจาใจ ที่พระพุทธเจ้ามิได้แต่งตั้งเป็นอาชญา เป็นแต่แสดงด้วยโวหาร เทศนาบ้าง ปรมัตตเทศนาบ้าง ชื่อว่าธรรม อนึ่งเมื่อเวลาทำสังคายนา นั้น ส่วนวินัยท่านเรียกว่าอุกโตวินัย แปลว่าวินัยโดยส่วนสอง คือภิกขุวินัย ภิกขุณีวินัย ส่วนธรรมท่านเรียกว่าปัญจนิคาย แปลว่า นิคาย ๕ คือ ทีฆนิคาย มัชฌิมนิคาย สังยุตนิคาย อังคุตรนิคาย ขุททกนิคาย อนึ่งปริยัติสัทธรรมนี้ตั้งแต่ทำสังคายนาแล้วมาท่านเรียกว่า **เตปิฎกั พุทฺธวจนั** เป็นโวหารปรากฏอยู่ในคัมภีร์อรรถกถา **เตปิฎกั พุทฺธวจนั** แปลว่า คำแห่งพระพุทธเจ้า คือหมวดแห่งปิฎก ๓ ท่าน จัดเอาอุกโตวินัยเป็นวินัยปิฎก จัดนิคาย ๕ เป็น ๒ ปิฎก ส่วนระเบียบ คำซึ่งประกาศธรรมที่สุขุมละเอียดบ้าง ที่ไม่สุขุมละเอียดบ้าง ที่พระ ผู้มีพระภาคทรงแสดงเป็นเคยะบ้าง เป็นเวຍากรณะบ้าง เป็นคาถา บ้าง เป็นอุทานบ้าง เป็นอิติวุตตกะบ้าง เป็นชาตกะบ้าง เป็นอัพ- ภูตธรรมบ้าง เป็นเวทลละบ้าง และพระสังคีติกาจารย์ท่านจัดไว้ เป็นระเบียบคำ มินิทานบ้าง ไม่มีนิทานบ้าง ประดับด้วยองค์คือสุตตะ มากบ้างน้อยบ้าง คั้งนี้ชื่อว่าสุดตันตปิฎก ท่านจัดระเบียบคำที่ประกาศ ธรรมสุขุมละเอียด ไม่มีนิทานและประดับด้วยองค์ ๒ คือ สุตตะและ เวຍากรณะ คั้งนี้ชื่อว่าอภิธรรมปิฎก เพราะเหตุนี้ พระอรรถกถา จารย์เจ้า ท่านจะชี้ปริยัติสัทธรรม ท่านจึงกล่าวว่ " **ปิฎกตฺยสงฺคหิตั สพฺพั พุทฺธวจนั ปริยตฺติสทฺธมฺโม นาม** (แปลว่า) คำแห่งพระ

พุทธเจ้าที่ท่านสงเคราะห์ด้วยหมวด ๓ แห่งปิฎกชื่อว่าปริยัติสัทธรรม" ด้วยคำว่า พุทธวจน แปลว่า คำแห่งพระพุทธเจ้านั้น ให้นักปราชญ์ ฟังรู้เถิดว่า คำที่สาวกและฤๅษีและเทวดาภายิตแล้ว และพระพุทธเจ้า ทรงอนุโมทนาตอบดังนี้ ก็ชื่อว่าพุทธวจนะ นับว่าเป็นปริยัติสัทธรรม

อนึ่งปริยัติสัทธรรมนี้ ท่านกล่าวว่า " จัดโดยชั้นเป็นหมวด ๆ มีอยู่ ๘๔,๐๐๐ ชั้น " จึงได้เรียกกันว่า ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้น

ทุกวันนี้จะได้มีผู้ใคร่ใคร่ตรวจดู รู้ว่ายิ่งหรือหย่อนขาดหรือเหลือก็หาไม่ ปริยัติสัทธรรมนี้ แต่เดิมท่านทรงไว้ด้วยปากเรียกว่ามุขปาฐะ เมื่อ ประดิษฐานอยู่ในพระอริยะเจ้า ผู้มีสันดานอันบริสุทธิ์ พระปริยัติ สัทธรรมก็เป็นของบริสุทธิ์ใสสะอาด ปราศจากสัทธรรมปฏิรูปคำเป็น

ธรรมปลอม ดังทองในท้องพระคลังหลวงซึ่งบริสุทธิ์ปราศจากของ

ปลอม ครั้นนานมาพระพุทธศาสนกาลล่วงแล้ว ๔๐๐ ปี พระเถระเจ้า

ทั้งหลายในลังกาทวีป เป็นกุลบุตรมีปัญญาน้อย ไม่อาจจะทรงไว้

ด้วยปาก จึงจารึกเป็นอักษรไว้ในใบลาน ครั้นนานกุลบุตรมีปัญญา

น้อยลง ท่านจึงแต่งคัมภีร์อรรถกถา แก่นเนื้อความในพระบาลี แต่ง

คัมภีร์ฎีกาแก้รรถกถา พระปริยัติสัทธรรมนี้ เมื่อประดิษฐานอยู่ใน

ปุถุชนผู้มีสันดานไม่บริสุทธิ์ดังพระอริยะเจ้า ก็เป็นประหนึ่งว่าเงินทอง

อยู่ในมือราษฎร บุคคลบางจำพวกเป็นกัลยาณปุถุชน มีสันดานอัน

ซื่อตรงเคารพในปริยัติสัทธรรมมาก บางจำพวกมีสันดานไม่ซื่อตรง

เคารพในปริยัติสัทธรรมน้อย เพราะเหตุนี้สัทธรรมปฏิรูปของปลอม

สัทธรรม บุคคลบางจำพวกแต่งขึ้นแล้วและอ้างว่าเป็นพุทธวจนะก็มี

ดังกัณฑ์พสุตร ราโรวาทสูตร ติจิณทริยสูตร เป็นต้น ปราภุชชื่ออยู่ใน

อรรถกถา สูตรเช่นนั้นคนที่นักปราชญ์แต่งขึ้นไว้ อ้างว่าเป็น

พุทธานุสสติบ้าง สวากษณานุสสติบ้าง มีอยู่มาก ดังอการวาทารสูตร วิชาณสูตร และคัมภีร์อื่น ๆ เมื่อเป็นเช่นนี้ กุลบุตรผู้ปริชา เมื่อเห็นคัมภีร์และปาฐะที่ท่านอ้างว่าเป็นพุทธานุสสติและสวากษณานุสสติใด ๆ ก็ดี ถ้ามีความสนทนเห็นแล้วไซ้ร้ ก็พึงปฏิบัติตามมหาประเทศ ๔ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้เป็นเครื่องตัดสินธรรมวินัย แล้วตรวจพญัญชนะและอรรถถ้าวิบัติแล้วอย่าพึงเชื่อ ถ้าไม่วิบัติแล้วไซ้ร้ก็ควรเชื่อ อนึ่งพญัญชนะสมบุรณ์ แต่อรรถวิบัติเล่าก็ไม่ควรเชื่อ ระเบียบคำอันใดซึ่งอรรถคือข้อปฏิบัติไม่เป็นไปเพื่อวินัย นำเสียซึ่งอกุศลสังกิเลสมีราคะเป็นต้น ไม่รับความโลก ความโกรธ ความหลง ลงได้ และไม่เป็นไปเพื่ออภิญญาความรู้ยิ่ง ฐูของจริง ๔ คืออริยสัง ระเบียบคำเช่นนี้ชื่อว่าวิบัติโดยอรรถไม่ควรเชื่อ ระเบียบคำอันใดแสดงอรรถ คือข้อปฏิบัติเป็นไปเพื่อวินัย นำเสียได้ซึ่ง ราคะ โทสะ โมหะ อันเป็นอกุศลสังกิเลส และเป็นไปเพื่ออภิญญาความรู้ยิ่งฐูสังจะของจริง ๔ ระเบียบคำเช่นนี้ ชื่อว่าสมบุรณ์ด้วยอรรถสมบัติ เป็นของควรเชื่อ อนึ่งพึงตัดสินปริยัติสังธรรมด้วยโอวาท ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่นางมหาปชาบดี ซึ่งจกกล่าวในปฏิบัติสังธรรมนั้นด้วยเถิด

ปริยัติสังธรรมนี้ แปลว่าสังธรรมคือระเบียบคำอันบุคคลพึงถึงรอบ คือเล่าเรียนศึกษาให้ฐูอรรถาธิบายในสำนักอาจารย์ อนึ่งปริยัติสังธรรมนี้ เป็นของอาศัยเหตุภายใน คืออดุตสาหะกับปัญญาสองประการ อาศัยเหตุภายนอก คือกาลสมบัติจึงเป็นไปสมบุรณ์บริสุทธิ ๆ

ปริยัติสังธรรมกถา จบ

ถามว่า สิ่งใดเป็นปฏิบัติศีลธรรม? แก้วว่า ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ๓ สิกขานี้ ชื่อว่าปฏิบัติศีลธรรมฯ ศีลคือความ สำรวมกายวาจาตามสิกขาบทบัญญัติ ได้แก่ปาติโมกขสังวรศีล ซึ่งเป็นเชฏฐกศีลสำเร็จด้วยอริยาสมมติ และวิริตติความเว้นจากวจี ทุจริต ๔ กายทุจริต ๓ มิจฉาชีพ ๑ ซึ่งเรียกว่าอาชีวะมัญญุกศีล ๆ มี อาชีวะเป็นที่ ๘ อันเป็นอาทิพรหมจริยกาสิกขา สำเร็จด้วยสมาทาน เจตนาที่ดี ชื่อว่าศีลสิกขา สมาธิความตั้งใจอยู่ในอารมณ์อันเดียว คือ กุศลกัตตา ความที่แห่งจิตมีอารมณ์อันเดียว เป็นกุศลอันเกิดขึ้นด้วย สมถกรรมฐาน มิกสิณปริกรรมและอสุภปริกรรมเป็นต้น ที่เรียกว่า อปปนาสมาธิ เพราะเป็นสมาธิแอบแนบแน่นในอารมณ์ หรือเรียกว่า อปปนาฌาน เพราะเป็นของแอบแนบแน่นเพ่งอารมณ์มิกสิณ เป็นต้นอยู่ที่ดี และอุچارสมาธิ ซึ่งเป็นสมาธิยังไม่ถึงอปปนาก็ดี ชื่อว่าสมาธิสิก ปัญญาความรู้เท่าสังขาร คือนามรูปและปัญญาจันท์ เป็นต้น ว่าเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไร้ตน ได้แก่วิปัสสนาปัญญา ตั้งแต่สัมมสนญาณจนถึงอนุโลมญาณ ซึ่งเกิดขึ้นด้วยวิปัสสนากรรม- ฐานนั้น ชื่อว่าปัญญาสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา ๓ นี้ ชื่อว่าสิกขา เพราะเป็นกิจการในศาสนาอันบุคคลผู้ประสงค์ความสิ้นทุกข์ จะพึง ศึกษาสำเนียงกระทำปฏิบัติตาม สิกขาศัพท์นี้ จะแปลว่าความศึกษาก็ได้ จะแปลว่าธรรมชาติอันบุคคลพึงศึกษาก็ได้ แต่ในที่นี้ต้องแปลว่า ธรรมชาติอันบุคคลพึงศึกษา เพราะ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นธรรมชาติ อันบุคคลพึงศึกษา ด้วยกล่าวไตรสิกขาว่าเป็นปฏิบัติศีลธรรมนี้ ข้อปฏิบัติอันพิเศษซึ่งเป็นอุปการะแก่ไตรสิกขา คือวัตรประเพณีอัน พระพุทธเจ้าแต่งตั้งไว้ในวินัยจันท์ มีบรรพชาจันท์และอุโปสถจันท์

เป็นต้นก็ดี และข้อปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในพระสูตร
มือปณณกปฏิปทา ๓ คือ อินทริยสังวร โภชนมัตตัญญุตตา ซาคริยานุ-
โยค และอริยวังสปฏิปทาเป็นต้นก็ดี ข้อปฏิบัติเหล่านี้ก็เป็นอันกล่าวว่
ปฏิบัติดีศีลธรรมด้วย เพราะเหตุนี้พระอรรถกถาจารย์ เมื่อท่านจะ
ชี้ปฏิบัติศีลธรรมท่านจึงกล่าว " เตรธ ชุตงคคุณา จุฑุทส ขนุชก-
วตุตานิ ทวาสิติ มหาวตุตานิ สีลสมาธิวิปัสสนาติ ปฏิปัตติสทุชมโม
นาม (แปลว่า) ชุตงคคุณทั้งหลาย ๑๓ วัตรทั้งหลายอันมาในวัด
ชั้น ๑๔ มหาวัตรทั้งหลาย ๘๒ สีลสมาธิวิปัสสนาดังนี้ เหล่านี้ชื่อว่า
ปฏิบัติดีศีลธรรม " ชุตงคคุณ ๑๓ นั้น คือ ปังสุกุลิกังคะ เตจิวริกังคะ
ปิณฑปาตีกังคะ สปปทานจาริกังคะ เอกาสนิกังคะ รุกขมุลิกังคะ
อัปโภกาสิกังคะ ยถาสันถติกังคะ เนสัชชีกังคะ ชุตงค ๑๓ นี้ เกิดแต่
อริยวังสปฏิปทา ชั้นชกวัตร ๑๔ นั้น คือ อาคันตุกวัตร อาวาสิกวัตร
คมิกวัตร อนุโมทนวัตร ภัตตคควัตร ปิณฑปาตจาริกวัตร อารัญญิก-
วัตร เสนาสนวัตร ชันตาการวัตร วัจจกุฎิวัตร อุปีชฌายวัตร สัทธิง-
วิหาริกวัตร อาจารย์วัตร อันเตवासิกวัตร มหาวัตร ๘๒ นั้น คือวัตร
ที่พระพุทธเจ้าบัญญัติแก่ภิกษุปาริวาสิก ตั้งแต่ห้ามไม่ให้ยังกุลบุตร
ให้อุปสมบทจนถึงห้ามว่า ภิกษุผู้ปกัดตจงกรมอยู่ ณ แผ่นดิน อย่า
จงกรม ณ ที่จงกรมเป็นที่สูดนับได้ ๖๖ กับวัตรที่พระพุทธเจ้าห้ามว่า
อย่าอยู่ในอาวาสมุงอันเดียวกันกับด้วยภิกษุผู้ปาริวาสิกแก่กว่า และ
ด้วยภิกษุผู้มลายปฏิกัสนารหะ ผู้มานัตตารหะ ผู้มานัตตจจารี ผู้อัพภา-
นารหะ นับได้ ๕ ประสมกับเก่าได้ ๗๑ กับวัตรที่พระพุทธเจ้าบัญญัติ
แก่ภิกษุ อันสงฆ์กระทำอุกเขปนียกรรม ห้ามไม่ให้ยินดีสามิจิกรรม

มีการไหว้เป็นต้นแห่งภิกษุผู้ปกตัตตะ นับเป็น ๑ กับวัตรมีอันห้ามไม่ให้โจทภิกษุปกตัตตะด้วยศีลวิบัติเป็นต้น ๑๐ รวมเป็น ๑๑ จึงเป็นมหาวัตร ๘๒ มหาวัตร ๘๒ นี้ เป็นของจะพึงประพฤตินอกกาลบางครั้ง บางคาบ ไม่ต้องประพฤตินอกกาลทั้งปวง เพราะเหตุนั้น จึงไม่นับเข้าในชั้นธกวัตร ๑๔ ศีลสมาธินั้นดังกล่าวแล้ว แต่ปัญญาในที่นี้เรียกว่า วิปัสสนา เพราะว่าท่านประสงฆ์ให้เห็นว่า ไตรสิกขาซึ่งจัดเป็น ปฏิปัตติสังฆกรรมนี้เป็นโลกิยธรรม ไม่เป็นโลกุตระธรรม ปฏิปัตติสังฆกรรมนี้ เมื่อประคิษฐานอยู่ในพระอรียเจ้าผู้มีสันดานอันบริสุทธิ์ และกัลยาณบุุชชนผู้มีสันดานอันชื้อตรงกอบด้วยปัญญา และอาศัยกาลสมบัตติกัสมบุรณับริสุทธี ปราศจากโทษคือสังฆกรรมปฏิรูป ดังทองเมื่อประคิษฐานอยู่ในมือแห่งคนที่ชื้อตรงฉลาดรู้ของแท้และเทียม หรืออาศัยกาลสมบัตติด้วยกัสมบุรณับริสุทธีปราศจากโทษคือชาติรูปปฏิรูปของทำเทียม ปฏิปัตติสังฆกรรมนี้ เมื่ออาศัยกาลวิบัติกัไม่สมบุรณั และอาศัยบุุชชนผู้มีสันดานไม่ชื้อตรงกอบด้วยอการวะมาก มุ่งต่อโลกามิส ก็เป็นของไม่สมบุรณับริสุทธีปราศจากโทษ คือ ปฏิปัตติสังฆกรรมปฏิรูปกัเกิดขึ้น ดังภิกษุวัชชีบุตรบัญญัติวัตถุ ๑๐ ประการในกาลก่อนนั้น เพราะเหตุนั้น ปฏิปัตติสังฆกรรมเมื่อนำสืบ ๆ กันมา สิ้นกาลนานจนถึงกาลบัดนี้ เป็นไฉนจะไม่เสื่อมทราม ปฏิรูปกัเกิดขึ้นต่าง ๆ ดังถื้อว่าเดินจงกรมอาบัตติคกหมด นาน ๆ อยู่ บริวาสมานัตเสียดราวหนึ่ง ชำระตัวให้บริสุทธิ์ และปฏิบัติอย่างอื่น ๆ ในทางศีลก็มีอยู่มาก และถื้อว่าบริกรรมว่า " อลัวิสุโลปุตพุทธ " ชื้อว่าเจริญพุทธคุณก็มี และอัญเชิญพระปิตี ๕ และตั้งในไว้ที่ตรงอก

เป็นต้น แล้วบริกรรมว่า อรหฺ์ ๆ ไม่รู้อธิบายว่าอะไร แล้วเห็นสีต่าง ๆ สำคัญว่าพระมาโปรด แล้วถือว่าสำเร็จในภูมิสมาธิเท่านี้ และปฏิบัติในสมาธิและปัญญา ที่ผิดอย่างอื่น ๆ ที่หยาบและละเอียดกว่ากล่าวนี้ก็มียู่มาก เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้แสวงหาปฏิบัติศีลธรรมที่จริงที่แท้พึงทำตนให้เป็นคนซื่อตรง แสวงหาในปริยัติศีลธรรมที่จริงที่แท้เกิดก็คงจะรู้จะเห็น

อนึ่ง ถ้ามีความเคลือบแคลงสงสัยในข้อปฏิบัติ และปริยัติบางแห่งแล้ว ก็พึงตัดสินใจด้วยโอวาทที่พระผู้มีพระภาคสอนนางปชาปติโคตมิดังนี้ว่า " คุณ่อนนางโคตมิ ท่านถ้ารู้ธรรมทั้งหลายใดว่าธรรมทั้งหลายเหล่านี้ เป็นไปเพื่อสราคะ ความกำหนัดข้อมใจ ไม่เป็นไปเพื่อวิราคะ ความคลายกำหนัดฟอกใจ และเป็นไปเพื่อสังโยค ความประกอบไว้พร้อมด้วยทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อวิสังโยค ความประกอบปราศจากทุกข์ และเป็นไปเพื่ออาจยะ ความสังสมกระทำขึ้นซึ่งวิภูฏะ ไม่เป็นไปเพื่ออปจยะ ความไม่สังสมกระทำขึ้นซึ่งวิภูฏะ และเป็นไปเพื่ออหิงจตา ความเป็นผู้มีความอยากอันใหญ่หลวง ไม่เป็นไปเพื่ออสังคภูฏิ ความไม่สันโดษยินดีด้วยวัตถุอันมีของตน ไม่เป็นไปเพื่อสันโดษยินดีด้วยวัตถุอันมีของตนและเป็นไปเพื่อสังคณิกา ความเป็นคนนับพร้อมเกี่ยวข้องในหมู่ ไม่เป็นไปเพื่อปวิเวก ความสงัดจากหมู่ และเป็นไปเพื่อโกสัชชะความเกียจคร้าน ไม่เป็นไปเพื่อวิริยารัมภะ ความปรารถนซึ่งความเพียร และเป็นไปเพื่อทุพฺพรตา ความเป็นคนอันผู้อื่นเลี้ยงยาก ไม่เป็นไปเพื่อสุภรตา ความเป็นคนอันผู้อื่นเลี้ยงได้ง่าย เมื่อท่านถ้ารู้

ดังนี้แล้วไซ้ร้ คุก่อนนางโคตมิ ท่านพึงทรงไว้โดยส่วนอันเดียว
เถิดว่า 'นั้ไน้ช้ธรรม นั้ไน้ช้วินัย นั้ไน้ช้สัตตศาสนาณะคำสอนแห่ง
พระศาสดา' คุก่อนนางโคตมิ ท่านถ้รู้ธรรมทั้งหลายไคว่า ธรรม
ทั้งหลายเหล่านี้ เป็นไปเพื่อกลายความกำหนัดพอกใจ ไม่เป็นไป
เพื่อกความกำหนัดข้อยมใจ และเป็นไปเพื่อกความประกอบปราศจากทุกข์
ไม่เป็นไปเพื่อกประกอบไว้ด้วยทุกข์ และเป็นไปเพื่อกความไม่สังสม
กระทำขึ้นซึ่งวัฏฏะ ไม่เป็นไปเพื่อกความสังสมกระทำขึ้นซึ่งวัฏฏะ
และเป็นไปเพื่อกความเป็นผู้มีความอยากอันน้อย ไม่เป็นไปเพื่อกความ
เป็นผู้มีความอยากอันใหญ่หลวง และเป็นไปเพื่อกความสันโดษยินดี
ด้วยวัตถุอันมีของตน ไม่เป็นไปเพื่อกไม่สันโดษ เป็นไปเพื่อกปวิเวก
ความสังัดจากหมู่ ไม่เป็นไปเพื่อกความเป็นคนอันผู้เลี้ยงด้วยง่าย
ไม่เป็นไปเพื่อกความเป็นคนอันผู้อื่นเลี้ยงด้วยยาก คุก่อนนางโคตมิ
ท่านพึงทรงไว้เถิดโดยส่วนอันเดียวว่า "นั้ไน้ธรรม นั้ไน้วินัย นั้ไน้สัตต
ศาสนาณะคำสอนแห่งพระศาสดา" สุกโตวาทนี เป็นแบบสำหรับ
ตัดสินสังธรรมที่จริงที่แท้และสังธรรมปฏิรูป ก็แลปฏิบัติสังธรรม
นี้ แเปลว่าสังธรรมคือความไคไปดำเนินไป ด้วยว่าไตรสิกขาเป็นทาง
แห่งพระนิพพาน เมื่อกุลบุตรศึกษาปฏิบัติตาม ก็ชื่อว่าไคไป
ดำเนินไปตามทางพระนิพพาน ก็แลปฏิบัติสังธรรมนี้เป็นของ
อาศัยเหตุภายใน คือศรัทธากับปัญญา ๒ ประการ เกิดขึ้นสมบูรณ
บริสุทธิดำรงอยู่ ๑

ปฏิบัติสังธรรมกถา จบ

ถามว่า อริคมสังฆธรรมนั้นอย่างไร ? แก้วว่า มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ ชื่อว่า อริคมสังฆธรรม มรรค แปลว่าหนทาง ธรรม ๘ ประการ คือ **สมุมาทิฏฐิ** ความเห็นชอบ คือเห็นสังขะ ๔ **สมุมา-สกุပ္โป** ความดำริชอบ คือ ความดำริครอบด้วยเนกขัมม อพยาบาท อวิหิงสา **สมุมาวาจา** วาจาชอบคือความเว้นจากวจีทุจริต ๔ **สมุมา-กมฺมฺนฺโต** การงานชอบคือความเว้นจากกายทุจริต ๓ **สมุมาอาชีโว** ความเป็นอยู่ชอบ คือ ความมละมิฉนาศีพเลี้ยงชีวิตด้วยความเพียร เป็นเครื่องเป็นอยู่ชอบ **สมุมาวายาโม** ความพยายามชอบ คือสัมมป-ปธาน ๔ **สมุมาสติ** ความระลึกชอบ คือสติปัญญาน ๔ **สมุมาสมาธิ** ความตั้งใจไว้ชอบ คือฌาน ๔ เจตสิกธรรม ๘ นี้ ชื่อว่าองค์แห่งมรรค เพราะเป็นทางแห่งพระนิพพาน โดยโฆหารบัญญัติแห่งพระพุทธเจ้า เพราะเหตุนั้น พระพุทธเจ้าจึงกล่าวว่า มรรคเป็นของพระอริยเจ้า ประกอบด้วยองค์ ๘ ผลนั้นแปลว่าความเปลือยออก คือความแก่ ความสุกมาแต่มรรค ได้แก่ความรำงับแห่งประโยชน์ในการออกจาก กิเลสแห่งสัมมาทิฐิเป็นต้นนั้น ชื่อว่าผล ซึ่งว่ามรรค ๔ ผล ๔ นั้น คือ โสดาปัตติมรรค โสดาปัตติผล สกิทาคามิมรรค สกิทาคามิผล อนาคามิมรรค ปนาคามิผล อรหัตตมัค อรหัตตผล ซึ่งมรรคผล เป็นสิ่งละลี้ ๆ นี้ ตามนิยมที่มละกิเลสนั้น ๆ ได้ และคุณที่สำเร็จมา แต่การมละกิเลส จะกล่าวด้วยกิเลสที่มรรคนั้น ๆ จะพึงมละได้ก่อน สังโยชน์มี ๑๐ คือ **สกุทายทิฏฐิ** ความเห็นผิดอาศัยขั้นชื่อว่าสักกายะ เป็นไป คือความเห็นซึ่งรูป โดยความเป็นตัวเป็นตนเป็นเรา ๆ เป็น รูป ดังประทีปน้ำมันตามอยู่ เห็นว่าเปลวเป็นแสง ๆ เป็นเปลว

และเห็นว่าตนมีรูปดังต้นไม้มีเงา และเห็นว่ารูปในตนดังกลิ้งในดอก
ไม้ และเห็นว่าตนในรูปดังแก้วมณีในผอบ เห็นเวทนา สัญญา สังขาร
วิญญาณ ว่าเป็นตนเป็นเรา เราเป็นผู้เสวย ผู้หมาย ผู้ตั้งใจ ผู้รู้วิเศษ
ความเสวย ความหมาย ความตั้งใจ ความรู้วิเศษเป็นเรา ดังนี้
เป็นต้น ๑ **วิจิกิจฉา** ความเคลือบแคลงในพระพุทธ พระธรรม
พระสงฆ์ และในกาลทั้ง ๓ **สีลพุตตปราคาส** ความลุ่มคลำ คือ
ถือว่าบริสุทธิ์ด้วยศีลวัตรภายนอกศาสนา คือปกคิธรรมนิยม
ดังโคเป็นต้น ๑ **กามราโค** ความกำหนดความข้อมใจในกามคุณ
มีสิ่งที่ตาเห็นเป็นต้น ๑ **พญาปาโท** ความปองร้ายโทสะ विकार คิดความ
พินาศแห่งสัตว์อื่น ๑ **รูปราโค** ความกำหนดยินดีในรูป คือ
รูปร่างงดงาม และรูปารจรรพ ๑ **อรูปราโค** ความกำหนดยินดี
ในรูปธรรมคืออรูปร่างงดงาม และอรูปร่างพ ๑ **มานโ** ความ
สำคัญว่าเป็นเรา ๆ ประเสริฐ เราเหมือนเขา เราต่ำกว่าเขาเป็นต้น ๑
อุทธัจจะ ความฟุ้งซ่านไม่สงบใจ ๑ **อวิชชา** ความไม่รู้แจ้งสัจจะ
ของจริงสี่ ๑ กิเลส ๑๐ นี้ชื่อว่าสังโยชน์ เพราะเป็นของประกอบ
เป็นของสืบซึ่งกันด้วยกัน และสืบซึ่งกรรมด้วยผล อนึ่งเพราะเป็น
ของประกอบสัตว์ไว้ด้วยทุกข์ จึงได้ชื่อว่าสังโยชน์ สักกายทิฐิ
วิจิกิจฉา สีลัพพตปราคาส กามราคะ พยาบาท ๕ นี้ชื่อว่า
โอรัมภาคิยสังโยชน์ แปลว่า สังโยชน์เป็นส่วนข้างล่างคือกามภพ
เพราะเป็นของทำสัตว์ให้เกิดในกามภพซึ่งเป็นส่วนเบื้องต่ำ สังโยชน์
เบื้องปลาย ๕ คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา
นี้ชื่อว่า อุทธัมภาคิยสังโยชน์ แปลว่า สังโยชน์เป็นส่วนเบื้องบน
เพราะว่าเป็นกิเลสอันละเอียดมีแก่สัตว์ที่บังเกิดในรูปภพ และอรูปร-

ภพ และกระทำสัตว์ให้บังเกิดในรูปภพและอรุภพ สัจโยชน์ ๓ คือ สักกายทฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส โสคาปัตติมรรคฆ่าตายมละ ได้ขาด กับมละกามราคพยาบาทที่เป็นอบายคามิเป็นกิเลสกล้า ยัง สัตว์ให้เกิดในอบายได้ กามราคพยาบาท ๒ นี้เป็นส่วนหยาบ สกิทา คามิมรรคฆ่าตายมละได้ขาด เพราะสกิทาคามิมรรคทำราคะ โทสะ โมหะ ให้บางเบา จึงมละกิเลสเช่นนั้นได้ กามราคพยาบาท ๒ สัจโยชน์ ซึ่งเป็นกิเลสอันละเอียดเหลืออยู่นั้น อนาคามิมรรคฆ่าตาย มละได้ที่เดียว อุทัมภากิยสัจโยชน์ เบื้องปลาย ๕ นั้น อรหัตมรรค ฆ่าตายมละได้ขาดไม่เหลือเลยทีเดียว นี้แลชื่อว่ามรรคมีเป็น ๔ โดย นิยมแห่งกิเลสพหวนการมละกิเลสนั้นดังนี้แล ให้นักปราชญ์พึงรู้เกิด ส่วนผลเล่าซึ่งว่าเป็น ๔ นั้นก็ตามนิยมแห่งมรรค เพราะว่าโสคาปัตติ- มรรคเกิดขึ้นสำเร็จกิจของตน ก็ฆ่าสัจโยชน์ ๓ ขาดแล้วดับไป โสคาปัตติผลจึงมี เป็นคุณคือความรำจับแห่งความขวนขวายในที่จะ ฆ่าสัจโยชน์อันนั้นอีก ก็เกิดขึ้นในลำดับแห่งโสคาปัตติมรรคนั้น แม้ สกิทาคามิผล อนาคามิผล อรหัตผล เหล่านี้เล่าก็เหมือนกัน เพราะ ว่าเป็นคุณความรำจับแห่งประโยชน์ในที่จะออกจากกิเลสฆ่ากิเลส นั้น ๆ เกิดขึ้นในลำดับแห่งมรรคนั้น ๆ นี้แลผลซึ่งว่าเป็น ๔ โดยนิยมแห่ง ปโยคปีสัสทธิ ความรำจับแห่งประโยชน์นั้นดังนี้

อนึ่ง มรรคเป็นต้นเหตุ คือเป็นโลกุตรกุศล ผลเป็นความแก่ ความสุกแห่งมรรค คือเป็นโลกุตรวิyak ผลมาแต่มรรค ๆ มาแต่ โคตรภู ๆ มาแต่อนุโลม ๆ มาแต่อุปจาร ๆ มาแต่สังขารุเบกาญาณ คือตัววิปัสสนาปัญญา ที่มีกำลังกล้ากว่าวิปัสสนาญาณทั้ง ๗ มีสัม- มสนญาณเป็นต้น มรรคกับผลบังเกิดในวิธีอันเดียวกัน จักซึ่งจะ

เป็นกุศลก็ดี อกุศลก็ดี เป็นในขณะที่แห่งชวณะ คือความเล่นไปแห่งจิต ชวณจิตเล่นไป คือเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไป เพียงเจ็ดครั้งเป็นอย่างยิ่ง พระโยคาพจรเห็นสังขารไม่เที่ยงเป็นทุกข์ใช้ตน ด้วยปัญญาอันแก่กล้า จนเพิกเฉยในสังขารทั้งปวง ความเห็นดังนั้นชื่อว่าสังขารุเบกขาญาณ ๆ เมื่อมีกำลังกล้าแล้ว ในขณะที่มรรคจะเกิดขึ้นนั้น จิตอันสัมปยุตด้วยสังขารุเบกขาญาณลงสู่ภวังค์แล้ว มโนทวาราวชชชวิตซึ่ง เป็นกิริยาเกิดขึ้นแล้ว ชวณจิตเป็นไป ๗ ครั้ง ชวณจิตที่ต้นชื่อว่า บริกรรม ชวณจิตที่ ๒ ชื่อว่าอุปจาร ชวณจิตที่ ๓ ชื่อว่าอนุโลม ชวณจิตที่ ๔ ชื่อว่าโคตรภู ชวณจิตที่ ๕ เป็นวาระแห่งมรรค ชวณจิตที่ ๖-๗ ชื่อว่าผล ปัญญาที่มีในจิตลักษณะทั้ง ๓ คือบริกรรมอุปจารอนุโลมนั้น รวมกันเข้าเรียกว่าอนุโลมญาณ เพราะเป็นของอนุโลมแก้วปีสสนาญาณทั้ง ๘ มีสัมมสนญาณเป็นต้นในเบื้องต่ำ และเป็นของอนุโลมแก้วโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ในเบื้องบน ปัญญาในขณะจิตชื่อว่าโคตรภูนั้น เรียกว่าโคตรภูญาณ เพราะเป็นปัญญาครอบงำเสียซึ่งโคตร คือภูมิแห่งปุถุชนจะหยั่งเข้าสู่อริยภูมิ ปัญญาในขณะมรรคจิตนั้น ชื่อว่ามรรคญาณ เพราะกระทำกิจ ๔ ประการ คือ ปริณญา กำหนดรู้ทุกข์ ๑ ปหานะมละกิเลส ๑ สัจฉิริยาเห็นพระนิพพาน ๑ ภาวนาให้มรรคเกิดขึ้น ๑ ปัญญาในขณะผลจิตนั้น ชื่อว่าผลญาณ เพราะเป็นความรับแห่งประโยชน์ที่จะมละกิเลส ก้อนุโลมญาณ ๓ นั้นเป็นโลกียกุศล โลกียปัญญา กระทำสังขารเป็น อารมณฺ์ โดยความไม่เที่ยงเป็นทุกข์ใช้ตน และเป็นญาณที่สุดแห่ง วุฏฐานคามินีปีสสนาซึ่งมีสังขารเป็นอารมณฺ์ ว่าโดยนิรวเศษ โคตรภูญาณ เป็นที่สุดแห่งวุฏฐานคามินีปีสสนา แต่ถ้าว่าเป็นโลกียปัญญา

ปล่อยสังขารยึดพระนิพพานเป็นอารมณ์ และเป็นญาณตั้งอยู่ในที่เป็น
อวิชชาแห่งมรรค โลกียปัญญาอันเห็นพระนิพพาน ก็มีอยู่แต่
โคตรภูญาณนี้สิ่งเดียว แต่ถ้าว่ามละกิเลสไม่ได้ มรรคญาณเป็น
โลกุตรกุศล โลกุตรปัญญา กระทำพระนิพพานเป็นอารมณ์ฆ่ากิเลสได้
จึงจัดเป็นโลกุตรกุศล โลกุตรปัญญา ผลญาณก็เป็นโลกุตรปัญญา
กระทำพระนิพพานเป็นอารมณ์ แต่ถ้าว่าไม่ต้องฆ่ากิเลส เป็นแต่
อานิสงส์ คือความรำบแห่งความขวนขวายในที่จะฆ่ากิเลสเท่านั้น
จึงจัดเป็นโลกุตรวิบาก เป็นผลสุกมาแต่มรรค

อนึ่ง ผลจิตในมรรควิธีนี้เป็น ๓ ก็มี เพราะอนุโลมจิตเป็น
แต่ ๒ ไม่เป็น ๓ ดังวาระก่อน โคตรภูจิตเป็นที่ ๓ มรรคจิตเป็นที่ ๔
ผลจิตจึงเป็น ๓ ดังนี้ ก็แลผลจิตนั้นลงสู่ภวังค์แล้ว มโนทวารวิช-
ชนจิตเกิดขึ้นแล้ว ต่อไปมรรคปัจจเวกขณญาณ คือปัญญาที่พิจารณา
มรรคก็เกิดขึ้น แล่นไป ๗ ครั้งเหมือนกัน แม้ถึงผลปัจจเวกขณญาณ
ปัญญาพิจารณาผลและปหานกิเลสปัจจเวกขณญาณ ปัญญาพิจารณา
กิเลสที่มรรคมละแล้วก็ดี และนิพพานปัจจเวกขณญาณ ปัญญา
พิจารณากิเลสที่เหลืออยู่ก็ดี เหล่านี้ก็เกิดขึ้นตามลำดับโดยนิยมนั่ง
กล่าวแล้วในมรรคปัจจเวกขณญาณนั้น ปัจจเวกขณญาณทั้ง ๕ นี้
ย่อมเกิดมีแก่พระอริยเจ้าเบื้องต่ำ ๓ คือ พระโสดาบัน พระสกิทาคามี
พระอนาคามี แก่พระอรหันต์นั้นมีแต่ ๔ เพราะอวสิฏฐกิเลสปัจจ-
เวกขณญาณไม่มี ซึ่งกล่าวมานี้ไม่นิยมว่ามรรคว่าผลใด เป็นแต่กล่าว
โดยสามัญ เพื่อจะให้ผู้รู้ลำดับวาระแห่งมรรคจิตและผลจิตเท่านั้น ก็
แลมรรคทั้ง ๔ ละสิ่ง ๆ เกิดในจิตตวารอันเดียวทุกมรรค มรรคไม่เกิด

หลายครั้งเหมือนดังผล ส่วนผลทั้ง ๔ นั้นละสิ่ง ๆ ในมรรควิถีอัน
หนึ่ง ๆ เกิด ๒-๓ ครั้งบ้าง ดังกล่าวมาแล้ว แต่ในผลมาบัตติวิถี
คือความที่พระอริยเจ้านั้น ๆ จะเข้าสู่ผลสมาบัติตามผลนิยมแห่งตน ๆ
ผลจิตนั้นเกิด ๓ ครั้งบ้าง ๔ ครั้งบ้าง เพราะมรรคจิตนั้นไม่มีในวิถี
แห่งผลสมาบัติ ด้วยว่ากิจที่จะฆ่ากิเลสที่มรรคนั้น ๆ ฆ่าแล้วอีก ไม่มี
แก่พระอริยเจ้าผู้ได้แล้วซึ่งผลนั้น อนึ่งพระอริยเจ้าผู้ได้ซึ่งโศคา-
ปัตติผลแล้วชื่อว่าพระโศคาบัน ๆ นั้น บางองค์นั่งอยู่ในอาสนะที่ได้
ผลนั่นเอง เจริญวิปัสสนาต่อ ๆ ขึ้นไป ได้สัทธาคามิมรรค อรหัตผล
โดยลำดับก็มี บางองค์ลุกจากอาสนะนั้นแล้ว ไปในสมัยอื่นเจริญ
วิปัสสนาต่อ ๆ ขึ้นไป แล้วแต่ได้ถึงซึ่งมรรคและผลนั้น ๆ โดยลำดับ
ก็มี ก็แลโศคาปัตติมรรค โศคาปัตติผล แปลว่ามรรคว่าผลแห่งพระผู้
แรกถึงซึ่งธรรม ชื่อว่าโศตะ คือ มรรค โศต ศัพท์นี้ แปลว่ากระแสน้ำ
แต่ในที่นี้โศตศัพท์เป็นชื่อแห่งมรรค เพราะว่ามีมรรคเป็นคูกหนึ่งว่า
กระแสน้ำอันหนึ่งที่จะชักพาให้สัตว์ถึงพระนิพพาน เพราะเหตุนี้
พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า " นิพพานนิรุณา ภิกขเว สมฺมาทิฏฺฐิ
นิพฺพานโปลฺลา นิพฺพานปฺพุถฺรา (ความว่า) คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย
สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบซึ่งเป็นประธานแห่งองค์มรรค ย่อมเป็น
ธรรมอันลุ่มไปสู่พระนิพพาน เป็นธรรมอันน้อมไปสู่พระนิพพาน เป็น
ธรรมอันเงื่อมไปสู่พระนิพพาน ดังกระแสแห่งแม่น้ำอันลุ่มไปน้อมไป
เงื่อมไปสู่พระมหาสมุทรทะเลใหญ่ฉะนั้น " พระอริยเจ้าผู้ถึงมรรคผล
ที่ต้น ชื่อว่าเป็นคนแรกลงกระแสแห่งพระนิพพาน คือมรรค เพราะ-
ฉะนั้นจึงได้แปลดังนี้ สัทธาคามิมรรค สัทธาคามิผล แปลว่ามรรค

ว่าผลแห่งพระผู้มาคราวเดียว เพราะว่าพระอริยเจ้าผู้ถึงซึ่งผลที่สองนี้ ย่อมจะมาเกิดในกามภพนี้อีกครั้งเดียว แล้วจักกระทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ คือถึงพระอรหันต์แล้วแลดับขันธด้วยอนุปาติเสตนิพพานธาตุ อนาคามี-มรรค อนาคามีผล แปลว่ามรรคว่าผลแห่งพระผู้ไม่มา เพราะว่า พระอริยเจ้าผู้ได้ซึ่งผลที่สามนี้ย่อมจะไปบังเกิด ณ พรหมโลก ชื่อว่า สุตทาวาส แล้วแลปรินิพพานในพรหมโลกนั้น มีอันไม่กลับจาก พรหมโลกนั้นมาเกิดในกามภพนี้อีกเป็นธรรมดา อรหันต์มรรค แปลว่า มรรคเป็นที่มาแห่งความเป็นพระอรหันต์ อรหันต์ผล แปลว่า ผล คือความเป็นอรหันต์ พระอริยเจ้าผู้ได้ผลที่สี่นี้ ชื่อว่าพระอรหันต์ เป็นผู้ไกลกิเลสดับขันธแล้วไม่มีภพใหม่ ก็แลมรรคนั้นเป็นผู้ฆ่ากิเลส ดังพระมหากษัตริย์กระทำศึกด้วยพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นศัตรูในราช-ธานีอื่น จับกษัตริย์ซึ่งเป็นศัตรูพิฆาตฆ่าเสีย ผลเป็นอานิสงส์แห่ง มรรคที่พระอริยเจ้าจะพึงเสวย ดังราชสมบัติอันมหากษัตริย์นั้น พินาตฆ่าซึ่งกษัตริย์ผู้เป็นศัตรูแล้ว ได้เสวยสุขสำราญฉะนั้น

ถามว่า มรรค มละกิเลสอันใด กิเลสนั้นเป็นอดีตหรืออนาคต หรือปัจจุบัน ? แก้วว่า กิเลสที่เป็นอดีตก็ดับล่วงไปแล้ว กิเลสที่เป็น อนาคตเล่าก็ยังไม่บังเกิด ทั้ง ๒ นี้ไม่เป็นวิสัยที่มรรคจะมละ กิเลสที่เป็นปัจจุบันเล่าก็ไม่มีในขณะแห่งมรรค เพราะว่ากิเลสนั้นไม่มีเสีย แล้วแต่ในขณะแห่งโลกียวิปัสสนาปัญญาเบื้องต้น ถ้าจะว่ากิเลสมีใน ขณะแห่งมรรคแล้วไซ้ มรรคภาวนาก็จะเป็นสาสวะ กอปรด้วย อาสวะคือกิเลส อนึ่งไม่ฉะนั้น กุศลอกุศลทั้งสองซึ่งเป็นข้าศึกกัน ก็จะเป็นอันเกิดพร้อมกันในขณะจิตอันเดียวกันได้ ข้อซึ่งว่ามรรค

มละกิเลส นั้น ประสงค์เอากิเลสซึ่งควรบังเกิดในชั้นทั้ง ๕ มีรูปเป็นต้น ซึ่งเป็นภูมิแห่งวิปัสสนา ที่ชื่อว่าภูมิลัทธูปันนกิเลส ๆ มีภูมิ คือชั้น ๕ อันได้แล้วบังเกิดขึ้น ดังรสแห่งปฐวีธาตุและอาโปธาตุอันซาบอยู่ในรากไม้ ลำต้น กิ่งใบ ดอกผลทั้งปวงฉะนั้น มรรคเมื่อเกิดขึ้นในชั้นสันดานแห่งท่านผู้ใดแล้ว ชั้นสันดานแห่งผู้นั้นได้ต้องสัมผัสแห่งมรรคที่เกิดขึ้นนั้น ชั้นสันดานแห่งผู้นั้น ชื่อว่าเป็นชั้นสันดานอันตายด้วยตายแห่งกิเลสแล้วไม่สืบพืชผล คือกุศลากุศลต่อไป ดั่งต้นไม้มิมีดอกและผลอันเป็นพืช บุรุษผู้หนึ่งตอกต่อยด้วยหนาม กระเบน อันกำซาบด้วยยาพิษในทิศทั้ง ๔ ต้นไม้นั้นเมื่อต้องสัมผัสแห่งยาพิษแล้วก็ตาย ด้วยรสแห่งปฐวีธาตุ อาโปธาตุซึ่งซึมซาบนั้นแห่งหายไปด้วยสัมผัสยาพิษนั้นแล้ว เป็นต้นไม้มิมีผลัดดอกออกผลได้ต่อไปฉะนั้น.

มรรควิภาวนา จบ

ถามว่า นิพพาน แปลว่าอะไร ? แก้วว่า นิพพาน แปลว่าธรรมเป็นที่ดับแห่งกิเลสคคิ เพลิง คือกิเลส และทุกขคคิ เพลิง คือทุกข รากะ ความกำหนัด โทสะ ความประทุษร้าย โมหะ ความหลง ๓ นี้ชื่อว่า กิเลสคคิ เพราะเกิดขึ้นกับจิต ทำจิตให้เศร้าหมองขุ่นมัวด้วย และให้จิตเร่าร้อนกระสับกระส่ายด้วย จึงชื่อว่า กิเลสคคิ ซาติ ความเกิด ชรา ความแก่ มรณะ ความตาย โสก ความแหว่งใจ ปริเทวะ ความสะอื้นอาลัย ทุกข ความเจ็บกาย โทมนัส ความเสียใจ ความเจ็บใจ อุบายาส ความคับแค้นใจ เหล่านี้ชื่อว่า ทุกขคคิ เพราะเป็นเหตุแห่งความทุกข์และเป็นตัวทุกข์เหลือทน เภาสัตว์อยู่ที่ให้เร่าร้อน

ดังกองเพลิง จึงชื่อว่า ทุกข์คคิ กิเลสคคิ และทุกข์คคิ เหล่านี้ เมื่อถึง
พระนิพพาน อาศัยพระนิพพานแล้วดับไป และไม่มีในพระนิพพาน
เพราะเหตุนั้น นิพพานจึงแปลว่า ธรรมเป็นที่ดับแห่งเพลิง คือกิเลส
และเพลิงคือทุกข์ ด้วยกล่าวว่า เพลิงทุกข์คือชาติ และชรา มรณะ
ดับ ไม่มีในพระนิพพานนั้น ให้นักปราชญ์พึงรู้เถิดว่าขันธทั้งห้า คือ
รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่มีในพระนิพพาน ด้วยเหตุว่า
ชาติความบังเกิดนั้น คือความมีขึ้นเป็นขึ้นแห่งปัญจขันธ ชื่อว่าชาติ
ความแก่เก่าสุกรอบแห่งปัญจขันธ ชื่อว่าชรา เมื่อกล่าวว่าชาติและ
ชราดับ ก็ได้ชื่อว่าการดับแห่งปัญจขันธดับ ไม่มีในพระนิพพาน ด้วย
พระนิพพานเป็นวิสังขาร ปราศจากสังขาร คือนามรูปและปัญจขันธ
เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า " เอตํ สนฺตํ เอตํ ปณฺธิตํ
ยทิตํ สพฺพสขฺขารสมฺโถ สพฺพปุริยปฏิญฺนิสฺสุคฺโค ตณฺหุขฺโข นิโรโธ
นิพฺพานํ " แปลว่า เอตํ สนฺตํ ธรรมชาตินั้นเป็นของว่างเป็นของ
ละเอียด เอตํ ปณฺธิตํ ธรรมชาตินั้นเป็นของประณีตอุดม ยทิตํ คือว่า
สพฺพสขฺขารสมฺโถ ธรรมเป็นที่ว่างแห่งสังขารทั้งปวง สพฺพปุริยปฏิญ-
นิสฺสุคฺโค ธรรมเป็นที่สลัดคืนซึ่งอุปธิทั้งปวง ตณฺหุขฺโข ธรรม
เป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา นิโรโธ ธรรมเป็นที่เสียบหาย นิพฺพานํ
ธรรมเป็นที่ดับ " คำเหล่านี้เป็นชื่อแห่งพระนิพพานทั้งสิ้น ด้วยคำว่า
สพฺพสขฺขารสมฺโถ สพฺพปุริยปฏิญฺนิสฺสุคฺโค นี้ แสดงว่าสรรพสิ่งทั้งปวง
ซึ่งเป็นเหตุภายใน คือกุศลอกุศลและกิเลส กดี และผลภายใน คือ รูป
เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็นวิบากขันธ กดี และเหตุภายใน
นอกมีเหตุเป็นต้น กดี และผลภายในนอกมีต้นแผ่นดินฟ้าอากาศอาทิตย์
จันทร์เป็นต้นกดี ไม่มีในพระนิพพาน ด้วยว่าความเพียรชื่อว่าสังขาร

กุศลากุศลก็ชื่อว่าสังขาร สิ่งทั้งปวงที่เกิดด้วยเหตุภายใน คือกุศลากุศล
ตั้งปัญจขันธ์ ก็ดี และสิ่งที่เกิดด้วยเหตุภายนอกมีฤค เป็นต้น ดั้งต้นไม้
และแผ่นดินเป็นต้น ก็ดี ก็ชื่อว่าสังขาร ๆ ทั้งปวงเหล่านี้ไม่มีในพระ
นิพพาน ๆ จึงชื่อว่า **สพฺพสงฺขารสมโถ** เป็นที่รองรับแห่งสังขารทั้งปวง
และกิเลสก็ชื่อว่าอุปธิ กุศลากุศล ก็ชื่อว่าอุปธิ ปัญจขันธ์ ก็ชื่อว่า
อุปธิ กิเลสกรรมและวัตถุกรรม ก็ชื่อว่าอุปธิ ๆ ทั้งปวงเหล่านี้ไม่มีใน
พระนิพพาน พระนิพพานจึงชื่อว่า **สพฺพอุปธิปฏิสนฺตสุคฺโค** เป็นที่
สลัดคืนซึ่งอุปธิทั้งปวง อนึ่ง ด้วยคำทั้งสองนั้นแสดงว่าพระนิพพาน
ไม่มีสีเขียวเหลือง เป็นต้น และสัจฐานยาวสั้นใด ๆ และไม่มีที่
ประดิษฐาน ณ ทิศใด ณ ตำบลใด ไม่มีธรรมสิ่งใดเป็นอารมณ์ แต่
เป็นอารมณ์แห่งอริยมรรคปัญญา เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึง
ได้เปล่งอุทานวาจาว่า " **อตุลฺลํ ภิกฺขเว ตทายตํ** คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย
อายตนะนั้นมีอยู่ **ยตุลฺลํ** ในอายตนะไรเล่า **เนว ปจฺมวํ** ดินก็หาไม่เลย
น อาโป น้ำก็หาไม่ **น เตโช** ไฟก็หาไม่ **น วาโย** ลมก็หาไม่
น อากาสาณญฺจายตํ อากาसानัญจายตนะก็หาไม่ **น วิญฺญานญ-**
จายตํ วิญญูญานัญจายตนะก็หาไม่ **น อากิณฺณญฺจายตํ** อากิณ-
ญฺจายตนะก็หาไม่ **น เวนฺวสญฺญานาสญฺจายตํ** เวนสัจญานาสัจญญา
ยตนะก็หาไม่ **น ยํ โลกํ** โลกนี้ก็หาไม่ **น ปโร โลกํ** โลกหน้า
ก็หาไม่ **น อูโร** จนฺทิมสุริยา จันทรและอาทิตย์ทั้ง ๒ ก็หาไม่ **ตทปหํ**
ภิกฺขเว **เนว อาคเต** **วทามิ** คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เราผู้ตถาคตย่อมไม่
กล่าวเลยซึ่งอายตนะ แม้นั้นว่า มีกิริยาอันมาดั่งมาจากบ้านโน้นถึง
บ้านนี้ **น คเต** เราย่อมไม่กล่าวว่ามีกิริยาอันไป ดั่งไปจากบ้านนี้ถึง
บ้านอื่น **น จิตฺเต** เราย่อมไม่กล่าวว่ามีกิริยาอันหยุดอยู่ **น จูเต** เราย่อม

ไม่กล่าวว่ามีความเคลื่อนไหว **น อุปฺปตฺติ** เราขอมไม่กล่าวว่ามีความบัง-
เกิดขึ้น **อุปฺปตฺติ** อยตนะนั้น เป็นธรรมไม่ตั้งอยู่ ณ ที่ใด หรือ
ไม่มีที่ตั้งว่าอยู่ในทิสฺโคตฺตํ **อุปฺปวตฺต** เป็นของไม่มีปวัตติความ
เป็นไป **อนารมฺมณ** เป็นของไม่มีธรรมชาติสิ่งใดเป็นอารมณ์ **เอเส-**
วฺนโร ทุกฺขสฺส นั้นแลเป็นที่สุดแห่งทุกข " พระสูตรนี้แสดงลักษณะ
แห่งพระนิพพาน ด้วยคำว่า ดิน น้ำ ลม ไฟ ก็หาไม่ แสดงว่า ไม่มีใน
พระนิพพาน ๆ เป็นรูปธรรม ด้วยคำว่า อากาสนัญฺจายตนะเป็นต้น
ก็หาไม่นั้น แสดงว่า นามธรรม คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน
แม้ละเอียดสุขุมประหนึ่งว่าจะไม่มี ดังเนวสัญฺญานาสัญฺญาตนะ ไม่มี
ในพระนิพพาน พระนิพพานเป็นอนามธรรม ใชอารัมมณิกนาม -
ธรรม ตัวนามกอปรัด้วยอารมณ์เป็นเครื่องยึด ก็แลในประเภทแห่ง
ธรรมแสดงนามรูปบางแห่ง ท่านจัดพระนิพพานเข้าในประเภทแห่ง
นามธรรมนั้น ประสงค์ว่าพระนิพพานเป็นอารมณ์แห่งอริยมรรค-
ปัญญา ควรพระอริยเจ้าจะน้อมเข้ามาด้วยจิตอันสัมปยุตด้วยมรรคและ
ผลได้เท่านั้น ใชจะแสดงว่าพระนิพพานเป็นอารัมมณิกนามธรรม
คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน สิ่งใดสิ่งหนึ่งก็หาไม่ และจะ
แสดงว่า เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีในพระ
นิพพานก็หาไม่ ด้วยคำว่าโลกนี้ก็หาไม่เป็นต้นนั้น แสดงว่า พระ
นิพพานไม่มีที่ประดิษฐานตั้งอยู่ในทิสฺโคตฺตํ และไม่มีประดิษฐาน
ดำรงอยู่ในทิสฺโคตฺตํ ด้วยคำนี้แล ห้ามความเห็นผิดแห่งพาลชน
ทุกวันนี้ว่า พระนิพพานาเป็นเมืองแก้วอันวิเศษเกษมไพศาลสำราญ
นिरาศภัย และห้ามความถือว่าพระนิพพานเป็นดังรูปฟัก หรือดังรูป
พรหม ไม่มีจิตสัญฺญานอนนิงอยู่ในกาลทั้งปวง

ถามว่า ถ้าอย่างกล่าวมานี้ ความสูญเปล่าไม่เป็นที่ไม่มีแห่งสรรพสิ่งทั้งปวงหรือเป็นพระนิพพาน? แก้วว่า หาไม่ ถ้าจะว่าความสูญเช่นนั้นเป็นพระนิพพานแล้วไซ้ พระนิพพานก็ชื่อว่าไม่มี คำที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า อายตนะ คือ พระนิพพานนั้นมีอยู่ คำนั้นก็ผิด พระนิพพานเป็นของมีแท้ จึงเป็นทุกขนิโรธอริยสัจ ของจริงของพระอริยเจ้าส่วนหนึ่ง เป็นอสาธารณธรรมไม่ทั่วไปแก่ปุถุชน ๆ ไม่อาจเห็นได้ เพราะไม่มีดวงตา คือ อริยมรรคญาณ พระอริยเจ้าท่านกระทำให้แจ้งเห็นประจักษ์ด้วยอริยมรรคญาณ ดังบุคคลผู้ใดเจโตปริยญาณ รู้จิตตวารแห่งผู้อื่นจะนั้น และปุถุชนไม่เห็นธรรมสิ่งใด จะกล่าวว่าธรรมสิ่งนั้นไม่มีไม่ได้

อนึ่ง ถ้าจะว่าพระนิพพานไม่มีแล้วไซ้ สัมมาปฏิบัติ คือ อริยมรรคประดับด้วยองค์ ๘ มีสัมมาทิฐิเป็นต้น ซึ่งสงเคราะห์ด้วยไตรสิกขานั้นก็เป็นหมัน ไม่ออกผลคือให้ถึงพระนิพพานได้ อนึ่ง ถ้าจะว่าอริยมรรคไม่เป็นหมัน เพราะให้ถึงความไม่มีแห่งปัญจขันธ์ที่เป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์ในเบื้องหน้าแล้วไซ้ ก็ไม่ชอบ เพราะว่าความถึงพระนิพพานในความไม่มีแห่งปัญจขันธ์ ซึ่งเป็นอดีตอนาคตไม่มี อนึ่ง จะประสงค์ว่าความไม่มีแห่งปัญจขันธ์ที่เป็นปัจจุบันเป็นพระนิพพานแล้วไซ้ก็ไม่ชอบ เพราะขณะแห่งอริยมรรคปัญญาเกิดขึ้นเห็นพระนิพพานนั้น ปัญจขันธ์ก็ยังมีปรากฏเฉพาะหน้าอยู่ไม่สูญไป อนึ่ง ความถึงสุปาติเสสนิพพานแล้ว ก็มีก็เป็นในขณะมรรค อาศัยซึ่งปัญจขันธ์ซึ่งเป็นปัจจุบันเกิดขึ้น อนึ่ง จะประสงค์ว่า ความไม่มีไม่เป็นที่ไม่มีแห่งกิเลสเป็นปัจจุบันและเป็น

พระนิพพานเล่าไชรั อริยมรรคก็จะเป็นของไม่มีประโยชน์ เพราะว่า ก่อนแต่ อริยมรรคบังเกิด กิเลสก็ไม่มีไม่เป็นไปอยู่แล้ว ด้วยอำนาจ โลกียวิปัสสนาปัญญา อนึ่ง ถ้าว่าประสงค้ความไม่มีกิเลสเป็นพระ นิพพานแล้วไชรั นอนหลับสนิทก็จะเป็นพระนิพพานได้ เพราะ กิเลสไม่มีในเวลาหลับสนิทนั้น อนึ่ง ถ้าประสงค้ รากักขัย ความ สิ้นราคะ โทสัักขัย ความสิ้นโทสะ โมหัักขัย ความสิ้นโมหะ ตาม ชมพูชาทกสูตรเป็นต้น ว่าเป็นพระนิพพานแล้วไชรัโทษก็มีมาก คือ พระนิพพานก็จะเป็นอิตรกาล มีกาลเวลานิดหนึ่งครู่หนึ่งแต่เพียง สิ้นกิเลสไปเท่านั้น อย่างหนึ่งก็จะตกลงในลักษณะแห่งสังขตธรรม อย่างหนึ่งก็จะเป็นของได้ได้ง่าย ไม่พึงถึงสัมมาวายามะก็จะพึงถึงได้ ก็แลเมื่อตกลงในลักษณะแห่งสังขตธรรม เพราะเนื่องเข้าในสังขต ธรรม ก็จะเป็นของร้อนด้วยเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์ เพราะเป็นของร้อน พระนิพพานก็จะเป็นทุกข์

อนึ่ง รากักขัย ความสิ้นราคะเป็นต้น เป็นพระนิพพานแล้ว ไชรั พระนิพพานก็จะมีมาก ความสิ้นราคะ โทสะ โมหะ ก็จะเป็น พระนิพพานอันหนึ่ง ๆ อีกอย่างหนึ่ง พระนิพพานก็จะเป็นของหายาบ แม้คนพาลก็จะพึงรู้ได้ได้ง่าย อย่างหนึ่งพระนิพพานก็จะเป็น อารมณ์แห่งโคตรภูญาณและมรรคได้ อนึ่ง จะประสงค้ว่าตั้งแต่ความ สิ้นกิเลสอันใดไป กิเลสอันนั้นไม่เป็นต่อไปได้อีก ความสิ้นกิเลส เช่นนั้นเป็นพระนิพพานเล่าไชรัก็ไม่ชอบ เพราะความสิ้นกิเลสเช่น นั้นไม่มีไม่เป็น ถ้าหากว่ามีเป็นก็ไม่พ้นโทษดังกล่าวมาได้ อนึ่ง

พระอริยมรรคก็จะเป็นพระนิพพานไป เพราะว่ามรรคและผลพระมีผู้
พระภาคกล่าวด้วยชื่อว่า รากุขโย โทสกุขโย โมหกุขโย เหมือน
ชื่อพระนิพพานก็มีอยู่ รากุขโย โทสกุขโย โมหกุขโย ถ้าเป็นชื่อ
แห่งมรรค ต้องแปลว่า ธรรมเป็นเหตุสิ้นไปแห่งราคะ โทสะ โมหะ
เพราะการฆ่ากิเลสเป็นกิจแห่งมรรค ถ้าเป็นชื่อแห่งผล ต้องแปลว่า
ความสิ้นไปแห่งราคะ โทสะ โมหะ เพราะอรหัตผลเกิดในที่สุดแห่ง
ความสิ้นกิเลส ถ้าเป็นชื่อแห่งพระนิพพาน ต้องแปลว่า ธรรมเป็น
ที่สิ้นแห่งราคะ โทสะ โมหะ เพราะว่ากิเลสมาถึงพระนิพพาน ซึ่งเป็น
อารมณ์แห่งมรรคแล้วแลสิ้นไป ตั้งแต่พระอริยมรรคเป็นเครื่องสิ้นไป
แห่งกิเลสเกิดขึ้น กิเลสไม่เป็นต่อไปได้อีก ส่วนพระนิพพานย่อมเป็น
อุปนิสัยแก่พระอริยมรรคนั้น คือว่าเป็นอารมณ์เป็นปัจจัยมีกำลังแก่พระ
อริยมรรคนั้น โดยปริยาย พระนิพพานนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า รากุ
ขโย โทสกุขโย โมหกุขโย ธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งราคะ โทสะ โมหะ
กล่าวดังนี้ ด้วยผลุปรजारโวิหาร คือกล่าวเหตุด้วยผล ในที่นี้ประสงค์
พระนิพพานเป็นเหตุ มรรคเป็นผล เพื่อจะชื่ออธิบายทว่า รากุขโย
โทสกุขโย โมหกุขโย นี้เท่านั้น ถ้าจะกล่าวโดยเหตุผลตามอริยสัง
กขา มรรคเป็นเหตุ พระนิพพานเป็นผล อนึ่ง ความว่างเปล่าและ
ความไม่มีไม่เป็นแห่งปัญจขันธ์เป็นต้น และความสักว่าสิ้นไปแห่ง
กิเลสเป็นพระนิพพานเล่าไซ้ ที่ไหนพระผู้มีพระภาคเจ้าจะตรัสว่า
พระนิพพานเป็นของลึกลับ และตรัสว่าเป็นอสังขตธรรมเล่า พระผู้มี
พระภาคตรัสว่า พระนิพพานเป็นของลึกลับดังนี้ " คมภีโร จายี ธมฺโม
ธรรมคือพระนิพพานเป็นของลึกลับ ทูทฺทโส อ้นบุคคลเห็นด้วยยาก

ทหรานุโพโซ อันบุคคตตรัสรู้ตามด้วยยาก สมนุโต เป็นของร่างับ
ปณินโต เป็นของประณิต อดทกาวจโร ไม่เป็นที่ลงเที่ยวไปแห่ง
ความวิตก ก็ว่าปุถุชนจะตรีกนีกาคคคะเนเอาเองไม่ได้ นิบุโณ
เป็นของละเอียด ปณทิตเวทนิโย เป็นของอันบัณฑิต คือพระอริย-
เจ้าจะพึงรู้แจ้ง ปุถุชนไม่รู้แจ้ง " ก็แลพระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า
เป็นอสังขตธรรมนั้นโดยนัยหลายอย่าง อธิบายโดยสังเขปดังนี้ว่า
ธรรมทั้งปวงกล่าวโดยย่อมีประเภท ๒ คือสังขตธรรมและอสังขตธรรม
สังขตธรรม แปลว่า ธรรมอันปัจจัย คืออตุและกุสลากุศล เป็นต้น
ตกแต่งให้มีให้เป็นขึ้น ได้แก่สังขารทั้งปวงดังรูปภายในภายนอกก็ดี
และอรัมมณิกนามธรรมอันเป็นกุศล จนถึงมรรคถึงผลก็ดี ชื่อว่า
สังขตธรรม เพราะประกอบด้วยสังขตลักษณะ ๓ ดังนี้ คือความเกิด
ขึ้นย่อมปรากฏอย่างหนึ่ง ความดับไปย่อมปรากฏอย่างหนึ่ง เพราะประกอบ
ด้วยสังขตลักษณะ ๓ ดังนี้ จึงชื่อว่าสังขตธรรม อสังขตะ แปลว่า
ธรรมอันปัจจัยสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ได้ตกแต่งให้มีขึ้นให้เป็นขึ้น ได้แก่พระ
นิพพานสิ่งเดียว เพราะพระนิพพานประกอบด้วยอสังขตลักษณะ ๓
ดังนี้ คือความเกิดขึ้นก็ไม่ปรากฏอย่างหนึ่ง ความดับไปก็ไม่ปรากฏ
อย่างหนึ่ง ความตั้งอยู่แล้วแปรไปเป็นอย่างอื่นก็ไม่ปรากฏอย่างหนึ่ง
เพราะพระนิพพานประกอบด้วยอสังขตลักษณะ ๓ ดังนี้ จึงชื่อว่า
อสังขตธรรม ความสูญเปล่าความไม่มีแห่งปัญจขันธ์ และความสักว่า
สิ้นไปแห่งกิเลส นั้น จะเป็นของลึกลับของเห็นยากสักก็มากน้อย จะเป็น
อสังขตธรรมอย่างไรได้ เพราะเหตุที่นัปราชญ์พึงรู้เถิดว่า พระ-

นิพพานเป็นธรรมชาติอันหนึ่งมีอยู่แท้ ไร้ความสูญเปล่า ไร้ความไม่มี
แห่งสังขาร ไร้ความสักว่าไม่มีแห่งกิเลสเป็นพระนิพพาน

ถามว่า พระนิพพานมีอยู่ เหตุใดพระผู้มีพระภาคจึงไม่แสดง
โดยสรุปลักษณะพระนิพพานให้ชัดเหมือนอย่างมรรคและผลเล่า? แก้วว่า
แสดงอย่างนั้นไม่ได้ เพราะพระนิพพานเป็นของสุขุมละเอียดนัก
ก็แลความที่พระนิพพานเป็นของสุขุมละเอียดนั้นย่อมปรากฏอยู่ด้วย
พาให้พระผู้มีพระภาคมีขวนขวายน้อยในการที่จะแสดงธรรม ในเวลา
เมื่อพระองค์แรกได้ตรัสรู้ อย่างหนึ่งปรากฏ เพราะพระนิพพานเป็น
ของอันพระอริยเจ้าจะพึงเห็นด้วยดวงตา คืออริยมรรคปัญญา เพราะ
เหตุนี้พระนิพพานจึงเป็นอสาธารณไม่ว่าไปแก่ปุถุชน อนึ่ง พระ-
นิพพานเป็นอัปภาวะ ไม่มีแดนเกิด คือไม่มีเงื่อนไขว่ามีขึ้นครั้ง
พระพุทธเจ้าองค์โน้นก่อนนั้นไม่มี อนึ่ง จะว่าพระนิพพานเป็นภาวะ
มีธรรมเป็นแดนเกิด เพราะพระอริยมรรคให้เกิดขึ้นเล่าไซ้ไรก็ไม่ชอบ
ด้วยพระนิพพานนั้นเป็นของอันพระอริยเจ้าจะพึงถึงพึงได้ด้วยอริย-
มรรคต่างหาก มิใช่เป็นธรรมอันพระอริยมรรคให้มีให้เป็นให้เกิดขึ้น
เพราะเหตุนี้ พระนิพพานจึงเป็นอัปภาวะไม่มีแดนเกิด เพราะพระ-
นิพพานไม่มีแดนเกิดจึงเป็นอชรามณะ ไม่มีความแก่ ความตาย
เพราะไม่มีธรรมเป็นแดนเกิดและไม่มีความแก่ความตาย พระนิพพาน
จึงเป็นธรรมอันเที่ยง เพราะเหตุดังกล่าวมานี้แล พระนิพพานจึงเป็น
ของมีแท้โดยปรมาตถ์ เพราะเป็นธรรมอันบุคคลจะพึงได้ด้วยญาณ
วิเศษซึ่งสำเร็จด้วยความเพียรอันไม่หย่อน อนึ่ง เพราะคำแห่งพระ-
พุทธเจ้าผู้เป็นสัพพัญญูตรัสดังนี้ว่า " อตฺถิ ภิกฺขเว คุก่อนภิกฺขุทั้งหลาย

มีอยู่โดยแท้ **อชาติ** คือธรรมชาติ เชื่อว่าอชาติ เพราะเป็นของใช้
ธรรมอันเกิดขึ้น ด้วยประชุมพร้อมแห่งและปัจจัย **อกุต์** คือ
ธรรมชาติชื่ออกุตะ เพราะใช้ธรรมเว้นจากเหตุเป็นขึ้นเอง **อกัต** คือ
ธรรมชาติชื่ออกตะ เพราะเป็นของอันเหตุสิ่งใดไม่ได้กระทำ **อสังขต**
คือธรรมชาติชื่อว่าสังขตะ เพราะเป็นของอันเหตุและปัจจัยสิ่งใด
ไม่ได้แต่่งขึ้น " ด้วยพุทธวจนะดังนี้ ปราชญ์พึงรู้เถิดว่า พระนิพพาน
เป็นของมีแท้ ด้วยคำว่าพระนิพพาน เป็นของอันบุคคลพึงได้ด้วย
ญาณวิเศษนั้น แสดงว่าพระนิพพานเป็นปัจจกขสัทธา สำเร็จโดย
ประจักษ์แจ้งแก่พระอริยเจ้าจำพวกเดียว ด้วยอัสสัมปญญวจนะนั้น
แสดงว่าพระนิพพานเป็นอนุমানสัทธา สำเร็จแก่บุรุษน โดยอนุमान
คาดคะเนว่ามีตามพุทธวจนะ โลกียปัญญาซึ่งจะเห็นพระนิพพาน ก็มี
อยู่แต่โคตรภูญาณอันเกิดในชวันวารเบื้องต้นแห่งมรรคชวันวาร ซึ่ง
ไม่คืนมาเป็น โลกียปัญญาอีก นอกนั้น โลกุตระปัญญา คือมรรคญาณ
ผลญาณอย่างเดียวเห็นพระนิพพาน.

นิพพานวิภาวนา อธิคมสัทธรรมกถา จบ

ธรรมคุณกถา

ถามว่า พระธรรมมีคุณอย่างไร ? แก้วว่า คุณแห่งพระธรรม มีมากนัก พันวิสัยปุถุชนจะพรรณานาได้ ตัดสั้น ความเป็นของดีจริง ดังกล่าวมาแล้วนั้นแล เป็นคุณใหญ่ในพระธรรม อนึ่ง กล่าวคุณตาม ประเภทแห่งธรรมทั้งสามปริยัติสัทธรรมมีคุณอย่างยิ่ง คือประกาศ ส่องสว่างแก่สัตว์ ให้สัตว์รู้จักปฏิบัติสัทธรรม ส่วนปฏิบัติ สัทธรรมมีคุณอย่างยิ่ง คือให้สัตว์ดำเนินถึงอริยมสัทธรรม ส่วน อริยมสัทธรรมมีคุณอย่างยิ่ง คือฆ่ากิเลสสิ้น ๆ ให้สัตว์ให้ความสุข ถึงความสิ้นทุกข์ อนึ่ง สวากขาตาคุณ เป็นคุณแห่งพระธรรม ควรเป็นอนุสสติฐาน ที่ตั้งแห่งความระลึก เพราะเหตุนี้ บัดนี้จะแปล และอธิบายในบททั้ง ๖ มี สุวากขาโต ภควตา ธมฺโม เป็นต้น ตามลำดับในบุพพสิกขา คำในพระอรรถกถาว่าไว้ดังนี้ว่า " แม้ ปริยัติสัทธรรมย่อมถึงความสงเคราะห์ในบทว่า สุวากขาโต ภควตา ธมฺโม ด้วย โลกุตระธรรมอย่างเดียว ย่อมถึงความสงเคราะห์ ในบททั้ง ๕ นอกนั้นตั้งแต่ สนฺทิฎฺฐิโก จนถึง ปจฺจตุตฺต เวทิตพฺโพ วิญญูหิ นี้ ประกาศคุณแห่งปริยัติสัทธรรม และอริยมสัทธรรม สองประการเท่านั้น ไม่ประสงคฺปฏิบัติสัทธรรมด้วย แม้ถึงกระนั้น อรรถกถาประสงคฺนี้ว่า ธมฺโม อันว่าปริยัติสัทธรรม สุวากขาโต ภควตา อันพระผู้มีพระภาคกล่าวแล้วดี เพราะเป็นของไพเราะ งาม

ในเบื้องต้นและท่ามกลางและที่สุด อย่างหนึ่ง เพราะเป็นของประกาศ
ซึ่งพรหมจรรย์ มีอรรถ มีพยัญชนะเต็มรอบสิ้นเชิงหมดจตริบสิ้นเชิง
จึงเชื่อว่าอันพระผู้มีพระภาคกล่าวแล้วดี แท้จริง พระปริยัติสัทธรรม
แม้เป็นคาถา ๔ บาท ก็เชื่อว่าเพราะในเบื้องต้นด้วยบาทที่แรก ชื่อว่า
เพราะในท่ามกลางด้วยบาทที่ ๒-๓ ชื่อว่าเพราะในที่สุดด้วยบาทที่ ๔
ด้วยว่าในบาทแห่งคาถาทั้ง ๔ นั้น บาทใดบาทหนึ่งจะได้แสดง
เนื้อความอันวิปริต และแสดงเนื้อความไม่เป็นประโยชน์หาไม่ อนึ่ง
ปริยัติสัทธรรมชื่อว่าไพเราะในเบื้องต้น ด้วยแสดงศีลเป็นคุณเบื้องต้น
แห่งพรหมจรรย์ ชื่อว่าไพเราะในท่ามกลาง ด้วยแสดงสมาธิเป็น
คุณท่ามกลางแห่งพรหมจรรย์ อนึ่งแม้ปฏิบัติสัทธรรม ก็ชื่อว่า
งามดีในเบื้องต้นด้วยศีล เหตุศีลเป็นของห้ามกิเลสอย่างกลาง คือ
ปรัญญฐานกิเลสลุกขึ้นตั้งอยู่รอบจิต ชื่อว่างามดีในที่สุดด้วยปัญญา
เหตุปัญญาเป็นของห้ามกิเลสอย่างละเอียด คืออนุสัยกิเลสคูกหนึ่ง
ตามนินอยู่ในสันดาน อนึ่ง ปริยัติสัทธรรม ชื่อว่าเพราะในเบื้องต้น
ด้วยการฟัง ด้วยว่าในขณะที่เมื่อฟังโดยเคารพ ย่อมได้ความสังเวชและ
ความเลื่อมใสในที่ควรจะสังเวชและเลื่อมใส แล้วข่มเสียได้ซึ่งนิวรณ์
ทั้ง ๕ ชื่อว่าเพราะในท่ามกลางด้วยปฏิบัติ เหตุบุคคลผู้ปฏิบัติ เมื่อ
ปฏิบัติได้ความสังเวช ได้ความเลื่อมใส ย่อมข่มกิเลสเหล่านั้น ๆ ได้เห็นคุณ
แห่งธรรม ชื่อว่าเพราะในที่สุดด้วยผลแห่งปฏิบัติ คือนำมาซึ่งความ
เป็นคนชื่อว่าตาที คือไม่โสมนัส โทมนัสในอารมณ์นั้น ๆ เป็นคุณ

อย่างยิ่ง พระธรรมชื่อว่าอันพระผู้มีพระภาคกล่าวแล้วดี เพราะเป็น
ของไพเราะในเบื้องต้นและท่ามกลางและที่สุดนั้นดังนี้

อนึ่ง ข้อซึ่งว่าปริยัติสัทธรรม ชื่อว่าอันพระผู้มีพระภาคกล่าว
แล้วดี เพราะเป็นของประกาศซึ่งพรหมจรรย์ มีอรรถมีพยัญชนะ
เต็มรอบสิ้นเชิง หมดจกรอบสิ้นเชิงนั้น อธิบายว่า ศาสนะ คำสอน
อย่างหนึ่ง มรรคอย่างหนึ่ง ชื่อว่าพรหมจรรย์ในที่นี้ ศาสน-
พรหมจรรย์ มรรคพรหมจรรย์อันใดนั้น ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง
โดยนัยต่าง ๆ พรหมจรรย์สองนั้น ชื่อว่า **สาคูถ** มีอรรถ เพราะถึง
พร้อมด้วยเนื้อความ อันบุคคลผู้ปฏิบัติจะพึงรู้พึงเห็นพึงได้ด้วยปัญญา
ชื่อว่า **สพฺยุญฺชน** มีพยัญชนะ เพราะถึงพร้อมด้วยพยัญชนะ คือ
อักขระและบทประพันธ์ ซึ่งเป็นบทบาทประกาศเนื้อความนั้น ก็
แลพรหมจรรย์ชื่อว่า **เกวลปริปุณฺณ** เต็มรอบสิ้นเชิงนั้น เพราะ
ไม่มีสิ่งที่จะพึงเติมเข้าอีก ดังสติปัญฐาน ๔ เป็นต้น ก็คงเป็น ๔
ไม่มีนักปราชญ์จำพวกใดจะกล่าวโทษว่าบกพร่องแล้วและเพิ่มให้เป็น
๕ ขึ้นได้ ก็แลพรหมจรรย์ ชื่อว่า **ปริสุทฺธ** เป็นของหมดจกรอบ
สิ้นเชิงนั้น ด้วยเป็นของไม่มีโทษที่จะพึงตัดออกเสีย ดังอริยมรรค
ประดับด้วยองค์ ๘ ก็คง ๘ อยู่อย่างนั้น ในองค์มรรคทั้ง ๘ นั้น องค์
มรรคอันใดอันหนึ่ง ซึ่งนักปราชญ์จะคัดค้านว่าเกินแล้วแลเอาออก
เสีย ให้คงเป็นแต่ ๗ หรือ ๖ ก็ได้ หรือนักปราชญ์จะอ้างว่าองค์มรรค
อันนี้มีโทษดังนี้ ๆ ไม่ควรเป็นองค์อวัยวะแห่งมรรค แล้วแลเปลี่ยน
เอาธรรมอื่นเป็นองค์อวัยวะแทนก็ดี ดังนี้ไม่ได้ เพราะเหตุนั้น
พรหมจรรย์จึงชื่อว่าเต็มรอบสิ้นเชิง หมดจกรอบสิ้นเชิง ข้อซึ่งว่า

ปริยัติสัทธรรม ชื่อว่าอันพระผู้มีพระภาคกล่าวแล้วดี เพราะ
ประกาศซึ่งพรหมจรรย์ มีอรรถมีพยัญชนะเต็มรอบสิ้นเชิง หมดจด
รอบสิ้นเชิงดังกล่าวมานี้ อนึ่ง ปริยัติสัทธรรมนั้น ชื่อว่าอันพระผู้มี
พระภาคกล่าวแล้วดี เพราะไม่มีอรรถวิปลาสตั้งธรรมแห่งเดียรถีย์
แท้จริง อรรถแห่งธรรมของเดียรถีย์ซึ่งเป็นครุอื่นย่อมถึงซึ่งวิปลาส
คือธรรมที่เดียรถีย์กล่าวว่าเป็นอันตรายิกธรรม ของทำอันตรายแก่
สุคติเป็นต้น จะได้ทำอันตรายตั้งเดียรถีย์กล่าวนั้นหาไม่ และธรรม
ที่เดียรถีย์กล่าวว่าเป็นนียยานิกธรรม ดังอรรถกถาตามนุโยคปฏิปทา
ปฏิบัติทรมาณตนให้ลำบากกายให้กิเลสแห่ง นี้แล นำสัตว์ออกจาก
สังสารทุกข์ได้ ชื่อนั้นจะเป็นนียยานิกะ นำสัตว์ออกจากสังสารทุกข์
ได้จริงนั้นหาไม่ เพราะเหตุนั้น ธรรมแห่งเดียรถีย์จึงชื่อว่า
ทวารุกขาโต อันเดียรถีย์กล่าวแล้วชั่ว กล่าวแล้วไม่ดี อรรถแห่งธรรม
ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง จะได้ถึงความวิปลาสหาไม่ คือสิ่งที่
พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เป็นอันตรายิกธรรมของทำอันตรายแก่
สวรรค์เป็นต้น ดังอันตรายิกธรรม ๕ มีกัมมันตรายิกะเป็นประธาน
ย่อมเป็นของทำอันตรายแก่สวรรค์และมรรคผลแท้ ก็แลสิ่งที่พระผู้มี
พระภาคตรัสว่าเป็นนียยานิกธรรม นำสัตว์ออกจากสังสารทุกข์ ดัง
อรรถกถาตามนุโยคปฏิปทา ย่อมนำสัตว์ออกจากสังสารทุกข์ได้แท้ เพราะเหตุนั้น
ธรรมแห่งพระผู้มีพระภาคจึงชื่อว่า **สุวารุกขาโต** อันพระผู้มีพระภาค
กล่าวแล้วดี

อนึ่ง โลกุตระธรรม ก็ชื่อว่า **สุวารุกขาโต** ภควตา อันพระผู้
มีพระภาคกล่าวแล้วดี เพราะปฏิบัติข้อปฏิบัติก็สมควรแก่พระ

นิพพาน พระนิพพานก็สมควรแก่ข้อปฏิบัติ ด้วยว่าพระนิพพาน ซึ่งเป็นสถานะพึงถึงด้วยข้อปฏิบัติเล่า ก็เป็นของบริสุทธิ์ไม่มีกิเลส คือ รากะ โทสะ โมหะ ปฏิปทาซึ่งเป็นหนทางดำเนินสู่พระนิพพาน คือ ไตรสิกขाल่า ส่วน สีล ก็ห้ามกิเลส คือ รากะ โทสะ โมหะ ที่ หยาบ ซึ่งเป็น วิตกกัมมะ ความล่วงสิกขาบัพัญญุตินทางกายทางวาจา ส่วนสมาธิเล่า ก็ห้ามกิเลส คือ รากะ โทสะ โมหะ อย่างกลาง ซึ่ง ชื่อว่า ปริยภูฏาน ลูกขึ้นตั้งอยู่รอบจิต ส่วนปัญญาเล่า ก็ห้ามกิเลส คือ รากะ โทสะ โมหะ อย่างละเอียด ซึ่งชื่อว่า อนุสัย ดูประหนึ่งว่า ตามนอนอยู่ในสันดาน นี้แลข้อปฏิบัติกับพระนิพพาน สมควรกลม เกลียวไหลลงในที่อันเดียวไม่ขัดกันแปลกกันดังนี้ ดั่งน้ำในแม่น้ำ ชื่อว่าคงคาไหลลงมาในที่อันเดียวกับด้วยน้ำในแม่น้ำยมุนานที เสมอ โดยสีและรสเป็นอันเดียวกันฉะนั้น เพราะเหตุนี้ธรรมจึงชื่อว่า อัน พระผู้มีพระภาคกล่าวแล้วดี บทว่า **ธมฺโม** เป็นประธานแห่งบททั้ง ปวง ตั้งแต่ **สนฺทิฏฺฐิโก** ไป **สนฺทิฏฺฐิโก** แปลว่าเป็นธรรมอันบุคคล จะพึงเห็นเอง อธิบายว่า โลกุตระธรรม ๘ นั้น อันพระอริยเจ้า จำพวกใด ๆ ได้แล้วถึงแล้ว พระอริยเจ้าจำพวกนั้น ๆ จะพึงเห็นเอง ด้วยปัจจเวกขณญาณ ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นบอก มละเสียซึ่งความเป็น ของจะพึงถึงด้วยความเชื่อผู้อื่น เพราะเหตุนี้ อริคมลัทธิธรรมทั้ง ปวงจึงชื่อว่า **สนฺทิฏฺฐิโก** เป็นของอันบุคคลจะพึงเห็นเอง อกาลิโก แปลว่า ธรรมเป็นของไม่มีกาลไม่มีเวลา อธิบายว่า พระธรรม คือ อริยมรรค เกิดขึ้นแล้วในสันดานผู้ใด จะหยุดอยู่สิ้นกาล ๕, ๗ วัน หรือวัน ๑ ก็วัน แล้วจึงให้ผลหาไม่ ย่อมให้ผลในลำดับแห่งตน เป็นไปนั้นเทียว คือว่า ชวนวารแห่งจิตที่สัมปยุตด้วยมรรคดับแล้ว

ชวณวารแห่งจิตซึ่งสัมปยุตด้วยผลก็เกิดขึ้นในลำดับ ไม่มีชวณวาร
แห่งจิตอื่นคั่นในระหว่าง เพราะเหตุนั้น มรรคธรรมจึงชื่อว่า อกา-
ลโก เป็นของไม่มีกาลไม่มีเวลา เอหิปสฺสโก แปลว่า พระธรรม
เป็นของควร เอหิปสฺสวิธี คือจะร้องเรียกผู้อื่นว่าท่านจงมาดูได้
อธิบายว่า อริคมลัทธิธรรมทั้งปวงเป็นของมีแท้ และเป็นของบริสุทธิ์
ใสสะอาดแท้ จึงควรจะร้องเรียกให้ท่านอื่นมาดูได้ เหมือนอย่างบุคคล
มีกำมือเปล่า ไม่อาจร้องเรียกผู้อื่นว่าเงินทองของเรามีอยู่ท่านจงมาดู
เกิดดังนี้ได้ เพราะในกำมือไม่มีสิ่งใด หรือในกำมือมีของอยู่ แต่
เป็นมูตรหรืออุจ ก็ไม่อาจร้องเรียกว่าท่านจงมาดูได้ เพื่อจะให้จิต
ผู้อื่นรื่นเริงด้วยประกาศของเจริญใจ ที่แท้มูตรและอุจนั้น เป็นของ
จำจะต้องปกปิดเสียดด้วยหญ้าและใบไม้ เพราะเป็นของไม่บริสุทธิ์
สะอาด ส่วนโลกุตระธรรม ๘ นี้ เป็นของมีแท้โดยสภาพความเป็น
ของตน และเป็นของบริสุทธิ์ในสะอาด ดังจันทรมณฑลอันไพบุลย์
ในอากาศปราศจากเมฆฆลาหก อนึ่ง บริสุทธิ์ดั่งแก้วมณีโดยชาติอัน
บุคคลวางไว้ในผ้ากัมพล เพราะเหตุนี้ อริคมลัทธิธรรมทั้งปวงจึง
ชื่อว่า เอหิปสฺสโก ควรจะร้องเรียกว่าท่านจงมาดูได้ โอปนยโก
แปลว่า พระธรรมเป็นของอันบุคคลจะพึงน้อมเข้ามาได้ อธิบายว่า
ธรรมนี้ ควรพระอริยเจ้าจะน้อมเข้ามาได้ในของตน ๆ ได้ ด้วยอำนาจ
แห่งภาวนา คือเร่งเฉพาะริบเพียร ดังริบดับผ้าและเสียรอันเพลิง
ไหม้อยู่ แล้วแลทำมรรคผลให้มีขึ้นเกิดขึ้น เพราะเหตุนี้ ธรรม
จึงชื่อว่า โอปนยโก อันบุคคลจะพึงน้อมเข้ามาได้ อธิบายดังนี้ได้ใน
สังขตโลกุตระธรรม คือ มรรคผล ส่วนอสังขตโลกุตระธรรม คือ
พระนิพพาน ควรพระอริยเจ้าจะน้อมเข้ามาด้วยจิตของตนได้ ก็ว่า

พระอริยเจ้าจะพึงทำให้แจ้งประจักษ์ เหนียวเอาเป็นอารมณ์ด้วย
อริยมรรคจิต เพราะเหตุนั้น แม้พระนิพพานก็ชื่อว่า โอปนยิโก อัน
บุคคลจะพึงน้อมเข้ามาได้เหมือนกัน **ปจฺจตุตฺต เวทิตพฺโพ วิญญฺหิ**
แปลว่า พระธรรมเป็นของอันวิญญูผู้รู้วิเศษทั้งหลาย จะพึงรู้แจ้ง
เฉพาะตัว อธิบายว่า อริคมสัทธรรม ทั้งปวงนี้ อันนักปราชญ์
คือ พระอริยเจ้าที่เป็น อุกมตัตถุญญ วิปิจจัตถุญญ หรือเนยโย ๓
จำพวกนี้จะพึงเห็นแจ้งในตน ๆ ว่า มรรคอันเราให้มีให้เป็นแล้ว
ผลเราถึงทับได้แล้ว นิพพานเป็นที่ดับทุกข์ เรากระทำให้แจ้งแล้วดังนี้
จริงอยู่ มรรคที่อุปชฌายะให้มีให้เป็นขึ้นแล้ว จะพลอยมละกิเลสของ
สัทธงวิหาริกผู้ศิษย์ด้วยก็หาไม่ สัทธงวิหาริกจะพลอยอยู่ผาสุกสำราญ
ด้วยผลสมาบัติแห่งอุปชฌายะนั้นด้วยก็หาไม่ และจะพลอยกระทำให้
แจ้งซึ่งพระนิพพานที่อุปชฌายะนั้นกระทำให้แจ้งแล้วด้วยก็หาไม่
เพราะเหตุนั้น โลกุตระธรรมนั้นจึงเป็นของอันผู้อื่นไม่พึงพลอยเห็น
ด้วยได้ ดังอาการเครื่องประดับเกล้าแห่งผู้อื่น เป็นของเฉพาะ
วิญญูบุคคลผู้ได้ จะพึงเห็นพึงเสวยในจิตของตนอย่างเดียว ด้วยว่า
โลกุตระธรรมไม่เป็นวิสัยแห่งคนพาล ด้วยเหตุดังนี้แล โลกุตระธรรม
จึงเป็น **ปจฺจตุตฺต เวทิตพฺโพ วิญญฺหิ** อันผู้รู้วิเศษทั้งหลายจะพึงรู้แจ้ง
เฉพาะตัว

อนึ่ง ธรรมชื่อว่า **สุวากุขาโต** อันพระผู้มีพระภาคกล่าวแล้วดี
เพราะเป็นของอันบุคคลจะพึงเห็นเอง ชื่อว่า **สนฺทิฏฺฐิโก** เป็นของ
อันบุคคลจะพึงเห็นเอง เพราะเป็นของไม่มีกาลไม่มีเวลา ชื่อว่า
อกาลิโก ไม่มีกาลไม่มีเวลา เพราะเป็นของจะร้องเรียกผู้อื่นให้มา

ดูได้ ก็แลธรรมอันใดชื่อว่า **เอหิปัสสิโก** เป็นของควรจะร้องเรียก
ผู้อื่นให้มาดูได้ ธรรมอันนั้นก็ย่อมเป็น **โอปนยิโก** อันบุคคลจะพึง
น้อมเข้ามาใส่ใจได้ และจะพึงน้อมเข้ามาด้วยใจได้ เพราะเป็นของ
อันผู้รู้วิเศษทั้งหลายจะพึงรู้แจ้งเฉพาะตัว กล่าวดังนี้แสดงว่าบทหลัง
เป็นเหตุแห่งบทหน้าต่อ ๆ กัน ก็แลคุณแห่งพระธรรมซึ่งพรรณนา
เนื้อความตั้งแต่บท **สนุทธิสุจิโก** มานี้ ล้วนเป็นคุณแห่ง โลกุตระธรรม
อันเป็นของสูง เป็นวิสัยแห่งพระอริยเจ้าจำพวกเดียว ไม่เป็นวิสัย
แห่งปุถุชน ครั้นแสดงแก่ปุถุชน ผู้ปรารถนาจะเห็นคุณแห่งพระธรรมตามบท
บาลีนี้ ก็พึงยกเอาคุณแห่งปฏิบัติศีลธรรมส่วนที่เป็นโลกิยะ ซึ่งเป็น
วิสัยแห่งตนเข้าเทียบในบทว่า **สนุทธิสุจิโก** เป็นต้นแล้ว และรำพึง
เถิดก็จะเห็น เมื่อเห็นคุณแห่งปฏิบัติศีลธรรมว่าเป็น **สนุทธิสุจิโก**
แล้ว ก็จะอนุমানรู้ตามใน โลกุตระธรรม ว่าเป็น **สนุทธิสุจิโก** ได้บ้าง
โดยปริยาย เหมือนเห็นปุถุชนเจริญกายคตาสติ รำพึงว่ากายนี้เต็ม
ด้วยวัตถุไม่สะอาดเครื่องโสโครกต่าง ๆ คือ ผม ขน เล็บ ฟัน
เป็นต้น จนถึงมูลรเป็นที่สุด ส่วนทั้ง ๓๑ นี้แต่ละส่วน ๆ ล้วนเป็น
เครื่องโสโครก แล้วแลได้สมาธิความหุดใจอย่างต่ำเป็นขณิกะ หรือ
อุปจาระ ในส่วนใดส่วนหนึ่งก็ดี หรือปัญญาที่เห็นโทษแห่งกายว่าไม่ดี
ไม่งามก็ดี ส่วนสมาธิก็เป็นธรรมอันใสสะอาด เพราะข่มกามฉันทะ
ซึ่งเป็นราคะ ความกำหนัดยินดีในกายตนและกายผู้อื่น สมาธิอันใส
สะอาดเกิดขึ้นในจิตเห็นประจักษ์แก่ตนเอง ส่วนปัญญาเล่าก็กำจัดมืด
คือโมหะที่เห็นว่ากายงาม เป็น อสุภานุปัตสสนา อันใสสะอาดเกิดขึ้น

กับจิต เห็นประจักษ์แก่ตน สมาธิและปัญญานี้แลชื่อว่าเป็น โลกียปฏิบัติสัทธรรม ๆ นี้ก็เป็น **สนฺทสิฏฺฐิโก** อันบุคคลผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นเอง อย่างนี้ประจักษ์อยู่ เมื่อเห็นว่า โลกียปฏิบัติสัทธรรม เป็น **สนฺทสิฏฺฐิโก** ดังนี้แล้ว ก็คงจะเห็นว่าเป็น **อกาลิโก** ไม่มีกาลไม่มีเวลาว่า ปฏิบัติชอบถูกต้องแล้ววันนี้ พรุ่งนี้สมาธิปัญญาจึงจะเกิดดังนี้ เมื่อเห็นว่าเป็น **อกาลิโก** แล้วก็คงจะเห็นว่าเป็น **เอหิปสฺสุติโก** ควรจะร้องเรียกว่าท่านจงมาดูได้ เพราะสมาธิปัญญาเป็นของมีอยู่แท้และเป็นของบริสุทธิ์ เมื่อเห็นว่าเป็น **เอหิปสฺสุติโก** แล้ว ก็คงจะเห็นว่าเป็น **โอบนยิโก** อันบุคคลจะพึงน้อมเข้ามาได้ในใจ เพราะสมาธิและปัญญาเป็นของเกิดขึ้นในใจตน เมื่อเห็นว่าเป็น **โอบนยิโก** แล้ว ก็คงจะเห็นว่าเป็น **ปจฺจตุตฺต เวทิตพฺโพ วิญญูหิ** ท่านผู้รู้วิเศษทั้งหลาย จะรู้แจ้งเฉพาะตัว เพราะสมาธิและปัญญาเป็นของเกิดขึ้นเห็นประจักษ์แก่ตนเอง ผู้อื่นไม่พลอยเห็นได้ด้วยดังนี้ อนึ่ง บุคคลถ้าดำเนินในวิปัสสนาปัญญาแล้วไซ้ร้ ย่อมจะเห็นคุณแห่งปฏิบัติสัทธรรม โดยบทบาทที่ว่า **สวากุขาโต ภควตา ฌมฺโม สนฺทสิฏฺฐิโก** ไปโดยง่าย แต่ถ้าวิปัสสนาปัญญาเป็นของสุขุมละเอียด ชันชಾಯตนะ เป็นต้น ซึ่งเป็นอารมณ์แห่งวิปัสสนาปัญญา นั้น ยากที่บุคคลจะพึงรู้ เพราะเหตุนั้น จึงได้ยก กายคตาสติภาวนา ขึ้นกล่าวอ้างพอเป็นปฏิบัติมิข.

ธรรมรัตนวรรณนา จบ

สังฆรัตนะกถา

แต่นี้จะพรรณนาสังฆรัตนะ ถามว่า อะไรเป็นสงฆ์ ๆ จะมี
สักก็อย่าง สังฆะนั้นแปลว่าอะไร ? แก้วว่า หมู่บุคคลผู้ฟังคำสอนแห่ง
พระพุทธเจ้า แล้วแลแต่รู้ตามเสร็จพระพุทธเจ้า ชื่อว่าสงฆ์ในที่นี้
ที่เรียกว่าสงฆ์นั้นมี ๒ อย่าง คือ สมมติสงฆ์ อริยสงฆ์ ภิกษุตั้งแต่
๔ รูปขึ้นไป นั่งในภายในสีมาไม่ละหัดตบาศกัน มีอำนาจให้สำเร็จ
สังฆกรรมนั้น ๆ มีอุโบสถเป็นต้น ไม่ชื่อว่าสมมติสงฆ์ แปลว่าสงฆ์
โดยสมมติ หมู่สาวกแห่งพระผู้มีพระภาคซึ่งเป็นอริยสาวก ชื่อว่า
อริยสงฆ์ แปลว่าหมู่แห่งอริยเจ้า หรือหมู่เป็นพระอริยเจ้า
จะกล่าวด้วยสาวกแห่งพระผู้มีพระภาคก่อน สาวก แปลว่า คนผู้ฟัง
คำสอนแห่งพระผู้มีพระภาค ก็แลคนผู้ฟังคำสอนซึ่งชื่อว่าสาวกนั้น
มี ๒ คือปุณฺณสาวก อริยสาวก บุคคลจำพวกใดได้ฟังโอวาทแต่
เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาค หรือฟังแต่สำนักสาวกของพระผู้มี
พระภาคก็ดี ไม่ได้ความตรัสรู้มรรคผลธรรมวิเศษสิ่งใด ได้แต่ศรัทธา
ความเชื่อในพระรัตนตรัยดำรงอยู่ในสรัณคมน์ บุคคลจำพวกนั้น
ชื่อว่าปุณฺณสาวก สาวกเป็นปุณฺณ บุคคลจำพวกใดได้สดับธรรมา-
นุศาสน์ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเองก็ดี หรือสาวกแห่งพระผู้มี
พระภาคผู้ใดผู้หนึ่งในพุทธกาล หรือภายหลังแต่พุทธกาลแสดงก็ดี
และผู้นั้นยอมได้โลกุตระภิกษุสมัยมรรคผลในขณะที่เมื่อฟังก็ดี หรือปฏิบัติ
ตามคำสอนแล้วแลได้ในภายหลังก็ดี เหล่านี้ชื่อว่าอริยสาวก
แปลว่า สาวกผู้ไปจากข้าศึก คือกิเลสก็ดี เหล่านี้ชื่อว่าอริยสาวก

ประสงค์แต่อริยสาวกจำพวกเดียว ก็แลอริยสาวกนั้นจัดเป็นคู่
ได้ ๔ คู่ คือ โสดาปัตติมัคคัฏฐะ โสดาปัตติผลัฏฐะคู่ ๑ สกิทาคามิ-
มัคคัฏฐะ สกิทาคามิผลัฏฐะคู่ ๑ อนาคามิมัคคัฏฐะ อนาคามิผลัฏฐะ
คู่ ๑ อรหัตมัคคัฏฐะ อรหัตผลัฏฐะคู่ ๑ เรียงเป็นตัวบุคคลเป็น ๘
ก็แลชื่อพระอริยเจ้ามี คือ ชื่อว่าโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี อรหันต์
๔ ชื่อนี้ อาศัยท่านผู้ตั้งอยู่แล้วในผล กล่าวโดยคุณ คือ มละกิเลส
นั้น ๆ ด้วยมรรคนั้น ๆ แล้วแลตั้งอยู่ในผล พระโสดาบันมละสังโยชน์
๓ ได้ คือ สักกายทิฐิ วิจิกิจฉา ลีลัปปตปราคาส ตังกล่าวแล้ว
ในโสดาปัตติมรรค กับมละกามราคะพยาบาทส่วนที่หยาบ ซึ่งจะให้
เกิดเครื่องไม่ให้ตกไปในอบาย เป็นคนเที่ยงเป็นคนมีอันจะตรัสรู้
อรหัตผลเป็นที่ไปในเบื้องหน้า เป็นพระอริยเจ้าแรกถึงพระนิพพาน
ขณะเมื่อท่านถึงโสดาปัตติมรรค ชื่อว่าโสดาปัตติมัคคัฏฐะ แปลว่า
ท่านผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค ขณะเมื่อท่านถึงโสดาปัตติผล ชื่อว่า
โสดาปัตติผลัฏฐะ แปลว่าท่านผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล อนึ่ง ชื่อว่า
โสดาบัน แปลว่าท่านผู้แรกถึงกระแสแห่งพระนิพพานคือมรรค
พระโสดาบันมี ๓ จำพวก คือ เอกพีชี มีพีช คือภพอันเดียว เพราะ
จะต้องเกิดในมนุษยโลกหรือเทวโลกอีกครั้งเดียวแล้ว กระทำให้แจ้ง
อรหัตผลสิ้นภพหน้าจำพวก ๑ ชื่อโกลังโกละคือเกิดอีก ๒ ภพ หรือ
๓ ภพ กระทำให้แจ้งพระอรหัตผล จำพวก ๑ ชื่อสัตตักขัตตุงปรมะ
คือยังท่องเที่ยวอยู่ในมนุษยโลกและเทวโลกอีก ๗ ครั้ง ๗ ชาติ
เป็นอย่างยิ่งไม่ถึงชาติที่ ๘ คงจะทำให้แจ้งอรหัตผลด้วยขันธ-
ปรินิพพานในภพที่ ๗ เป็นแท้จำพวก ๑ เป็น ๓ จำพวกนี้

พระสัททาคามีท่านย่อมทำราคะ โทสะ โมหะซึ่งเป็นอกุศลมูล ให้น้อยให้บางไปดั่งต้นหญ้าเกิดในร่ม ท่านมาเกิดในกามภพนี้อีกคราวเดียว แล้วกระทำให้แจ้งซึ่งอรหัตผลอันเป็นที่สุดแห่งทุกข์ ดับขันธปรินิพพาน ก็แลขณะเมื่อท่านถึงสัททาคามีมรรค ท่านชื่อว่า สัททาคามีมคคักกุฐะ แปลว่าท่านผู้ตั้งอยู่ในสัททาคามีมรรค ขณะเมื่อท่านถึงสัททาคามีผลแล้ว ท่านชื่อว่าสัททาคามีผลคักกุฐะ แปลว่าท่านผู้ตั้งอยู่ในสัททาคามีผล หรือหนึ่งชื่อว่าสัททาคามี แปลว่าท่านผู้มาซึ่งกามภพนี้อีกคราวเดียว พระอนาคามีท่านย่อมมละสังโยชน์ ๒ คือ กามราคะ พยาบาทได้ ดับขันธแล้วท่านย่อมไปบังเกิดในสุทธาวาส พรหมโลกทั้ง ๕ แห่งใดแห่งหนึ่ง แล้วดับขันธปรินิพพาน ในสุทธาวาสนั้น มีอันไม่กลับจากพรหมโลกนั้นเป็นธรรมดา ก็แลขณะเมื่อท่านถึงอนาคามีมรรค ท่านชื่อว่าอนาคามีมคคักกุฐะ แปลว่าท่านผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีมรรค ขณะเมื่อท่านถึงอนาคามีผล ท่านชื่อว่าอนาคามีผลคักกุฐะ แปลว่าท่านผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีผล หรือหนึ่งท่านชื่อว่าอนาคามี แปลว่าท่านผู้ไม่มาซึ่งกามภพนี้อีก พระอนาคามีนั้นมี ๕ จำพวกชื่อว่า อันตราปรินิพพายี ผู้ดับในระหว่างคือว่าเกิดขึ้นในสุทธาวาสพรหมโลกแล้ว และยังไม่ทันถึงท่ามกลางอายุ ท่านย่อมยังอรหัตมรรคให้บังเกิดขึ้น เพื่อมละสังโยชน์เบื้องต้นได้ จำพวก ๑ ชื่อว่าอุปหัจจปรินิพพายี ท่านผู้เข้าจحدแล้วและดับ คือว่าท่านเกินท่ามกลางอายุขึ้นไปจนกาลอายุจะสิ้น ยังอรหัตมรรคให้บังเกิดขึ้น เพื่อมละสังโยชน์เบื้องต้น ๕ ได้ จำพวก ๑ ชื่อว่า อสังขารปรินิพพายี ผู้ดับด้วยอสังขาร คือว่าท่านยังอรหัตมรรคให้บังเกิดขึ้น เพื่อมละสังโยชน์ ๕ เบื้องบนด้วยไม่ยาก ไม่ต้อง

ประกอบความเพียรยิ่งใหญ่ จำพวก ๑ ชื่อว่า สสังขารปรินิพพายี ผู้ดับด้วยสสังขาร คือว่าท่านยังอรหัตมรรคให้บังเกิดขึ้นด้วยยาก ต้องประกอบประโยชน์ยิ่งใหญ่ จำพวก ๑ ชื่อว่า อุตซังโสโต อกนิฏฐคามิ ผู้มีกระแสในเบื้องบน ไปสู่ภพชื่อว่า อกนิฏฐะ คือ จุติจาก อวิพพรหมโลกแล้ว ไปยังอตบปพรหมโลกแล้ว จุติจากอตบปพรหมโลกแล้ว ไปยังสุทัตสพรหมโลก จุติจากสุทัตสพรหมโลก แล้วไปยังอกนิฏฐพรหมโลก ยังอรหัตมรรคให้เกิดขึ้น มละสังโยชน์ เบื้องบนในพรหมโลกนั้นจำพวก ๑ เป็น ๕ จำพวกดังนี้ พระอรหันต์ ย่อมมละสังโยชน์เบื้องบน ๕ ได้ คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุตซังจะ อวิชา ซึ่งเป็นกิเลสละเอียด ลึกลับในเบื้องหน้าดับขั้นแล้วปรินิพพาน ก็แลขณะเมื่อท่านถึงอรหัตมรรค ท่านชื่อว่าอรหัตมคคัฏฐะ แปลว่าท่านผู้ตั้งอยู่ในอรหัตมรรค ขณะเมื่อท่านถึงอรหัตผล ท่านชื่อว่าอรหัตผลัฏฐะ แปลว่าท่านผู้ตั้งอยู่ในอรหัตผล หรือ หนึ่งชื่อว่าอรหันต์ แปลว่าท่านผู้ควรผู้ไกลกิเลส พระอรหันต์นั้น โดยคุณนามที่ปรากฏผู้มี ๔ จำพวก คือ **สุกขวิปัสสโก** ท่านผู้มีวิปัสสนา อันแห่ง เพราะไม่มียาง คือสมถภาวนา ได้เจริญวิปัสสนาอย่างเดียว บรรลุพระอรหัต ไม่ประกอบด้วยฤทธิพิเศษสิ่งใด จำพวก ๑ ชื่อว่า **เทวิชโช** ท่านผู้ประกอบด้วยวิชา ๓ จำพวก ๑ ชื่อว่า **ฉพภิญโญ** ท่านผู้ประกอบด้วยอภิญญา ๖ จำพวก ๑ ชื่อว่า **ปฏิสัมภิตปุตโต** ท่านผู้ถึงปฏิสัมภิตาทั้ง ๔ จำพวก ๑ เป็น ๔ จำพวกดังนี้ ประเภท ๔ นี้ย่อมได้ในพระอริยเจ้าเบื้องต้นด้วยโดยปริยาย หมู่แห่งพระอริยเจ้า ซึ่งเป็นสาวกแห่งพระผู้มีพระภาคกล่าวมานี้แล ชื่อว่าอริยสงฆ์ ในที่นี้ จึงได้สมกับบาลีว่า **ภควโต สาวกัโฆ สงโฆ** นั้น แปลว่าหมู่

ผู้นั้นก็เป็นพระอริยเจ้า ไม่กลับมาเป็นบุพพชนอีก ชื่อว่า อนุโลม
ปฏิบัติ ข้อมปฏิบัติเป็นอนุโลมแก่พระนิพพาน ชื่อว่า อัปปัจจ-
นิกปฏิบัติ ข้อมปฏิบัติไม่เป็นข้าศึกแก่พระนิพพาน และคนผู้ปฏิบัติ
ชื่อว่า สัมมานุสสัมมปฏิบัติ ข้อมปฏิบัติเป็นธรรมตามแก่ธรรม คือ
ว่าสมควรแก่พระนิพพาน พระสงฆ์เป็นผู้ดำเนินตาม สัมมาปฏิบัติ
อันประกอบด้วยคุณดังกล่าวมานี้แล จึงชื่อว่า **สุปฏิปันโน** เป็นผู้
ปฏิบัติแล้วดี **ภควโต** **สาวกสงฺโฆ** พระสงฆ์สาวกแห่งพระผู้มี
พระภาค **อุชุปฏิปันโน** เป็นผู้ดำเนินไปสู่ข้อมปฏิบัติอันตรง สัมมา-
ปฏิบัติ ดังกล่าวแล้วนั้นแล ชื่อว่า **อุชุปฏิปทา** เป็นข้อมปฏิบัติอันตรง
ไม่คด ไม่โกง ไม่งอ เป็นทางตรงต่อพระนิพพาน พระสงฆ์เดินตาม
สัมมาปฏิปทานั้น จึงชื่อว่า **อุชุปฏิปันโน** เป็นผู้ดำเนินไปสู่ข้อมปฏิบัติ
อันตรง **ภควโต** **สาวกสงฺโฆ** พระสงฆ์สาวกแห่งพระผู้มีพระภาค
ฌายุปฏิปันโน เป็นผู้ดำเนินไปสู่ข้อมปฏิบัติเป็นเครื่องรู้ สัมมาปฏิบัติ
ข้อมปฏิบัติชอบนั้นแล ชื่อว่า **ฌายุปฏิปทา** เพราะเป็นข้อมปฏิบัติ
สำหรับรู้แจ้งแทงตลอดซึ่งพระนิพพาน เป็นของพระอริยเจ้า
พระสงฆ์ดำเนินตามข้อมปฏิบัติ นั้น จึงชื่อว่า **ฌายุปฏิปันโน** เป็นผู้
ดำเนินไปแล้วสู่ข้อมปฏิบัติเครื่องรู้ **ภควโต** **สาวกสงฺโฆ** พระสงฆ์
สาวกแห่งพระผู้มีพระภาค **สามิจิปฏิปันโน** เป็นผู้ดำเนินไปสู่ข้อม
ปฏิบัติอันชอบแท้ สัมมาปฏิบัติ ข้อมปฏิบัติชอบนั้นแล ชื่อว่า
สามิจิปฏิปทา เพราะเป็นข้อมปฏิบัติอันชอบแท้ สมควรแก่พระนิพพาน
พระสงฆ์ผู้ดำเนินตามข้อมปฏิบัติ นั้น จึงชื่อว่า **สามิจิปฏิปันโน**
เป็นผู้ดำเนินไปสู่ข้อมปฏิบัติอันชอบแท้ ก็แลพระอริยเจ้าจำพวกใด
ตั้งอยู่ในมรรค พระอริยเจ้าจำพวกนั้น ให้บัณฑิตพึงรู้ว่า เป็น

สุปฏิปันโน ผู้ปฏิบัติดี เพราะเป็นผู้ถึงพร้อมอยู่ด้วยมาปฏิบัติทา
คือมรรค พระอริยเจ้าทั้งหลายใดที่ตั้งอยู่ในผลพระอริยเจ้าทั้งหลาย
นั้น ให้บัณฑิตพึงรู้ว่า เป็น **สุปฏิปันโน** ผู้ปฏิบัติดี อาศัยข้อปฏิบัติ
ที่เป็นอดีตล่วงไปแล้ว เพราะธรรมที่ท่านจะพึงถึงพึงได้ด้วยสัมมา-
ปฏิพานั้น ท่านก็ถึงแล้วได้แล้ว

อนึ่ง พระสงฆ์ชื่อว่า **สุปฏิปันโน** เป็นผู้ปฏิบัติดี เพราะเป็นผู้
ปฏิบัติตามโอวาทที่พระผู้มีพระภาคพร่ำสอนในธรรมวินัยอันพระองค์
กล่าวแล้วดี อนึ่งชื่อว่า **สุปฏิปันโน** เพราะเป็นผู้ดำเนินไปยัง
อปถกปฏิบัติมา ดำเนินโดยข้อปฏิบัติอันไม่ผิด ชื่อว่า **อุสุปฏิปันโน**
เป็นผู้ปฏิบัติตรง เพราะเป็นผู้ไม่เข้าไปใกล้ซึ่งส่วนอันลามก ๒
คือ กามสุขัลลิกานุโยค และอัตตกิลมถานุโยค ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติอันผิด
ท่านดำเนินตามมัชฌิมาปฏิปทา ข้อปฏิบัติเป็นท่ามกลาง อนึ่งชื่อว่า
อุสุปฏิปันโน เพราะเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อจะมละเสียซึ่งโทษคือความ
โง่งม โง่งวาจา โง่งใจ พระสงฆ์ชื่อว่า ฃายปฏิปันโน เป็นผู้
ปฏิบัติเพื่อธรรมอันบุคคลพึงรู้ เพราะเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่
พระนิพพาน เป็นธรรมอันบุคคลพึงรู้ ชื่อว่า **สามิจิปฏิปันโน** เป็นผู้
ปฏิบัติชอบแท้ เพราะว่าคุณคตทั้งหลายปฏิบัติอย่างไร จึงเป็นผู้
ควรสามิจิกรรมมือภิวาทไหว้เป็นต้น ท่านปฏิบัติอย่างนั้น

อนึ่ง พระสงฆ์ชื่อว่า **สุปฏิปันโน** เป็นผู้ปฏิบัติดีนั้น คือท่าน
กระทำศิลปประการหนึ่งว่าเร็วและกำแพงเข้าศึกคือทุจริตสังกิเลส ซึ่ง
เป็นอกุศลอันหยาบ อันเกิดในกายทวาร วจิตวาร และท่านทำสมาธิ
เป็นคฺุณแผ่นศิลาอันใหญ่ปิดไว้ซึ่งเข้าศึกในภายใน คือปริยฎฐาน-
สังกิเลส อันเป็นอกุศลเกิดขึ้นครอบงำน้ำจิต ท่านทำปัญญาเป็น

ดวงประทีปส่องให้สว่างในกองสังขารทั้งปวงโดยส่วน ๆ มีขันธเป็น
ต้น เห็นประจักษ์แจ้งว่าไม่เที่ยงเป็นทุกข์ใช่ตนด้วยเหตุนี้ ๆ แล้ว
และกระทำปัญญาเป็นคัจฉัตราอันคมกล้า พินิจพิจารณาอณูสังขาร
ซึ่งเป็นส่วนอันละเอียด อย่างต่ำเป็นพระโศดาบันบุคคล สิ้นสักกาย-
ทิจ्ञิ ด้วยเห็นชัดว่า ปัญจขันธใช่ตัวใช่ตน สิ้นวิจิจฉา ความ
เคลือบแคลงในกาลทั้ง ๓ ในรัตนะทั้ง ๒ ด้วยเห็นคุณแห่งพระพุทธเจ้า
ชัด และโลกุตรธรรมก็บังเกิดปรากฏในสันดาน จนท่านก็เป็น
พระอริยสงฆ์ ซึ่งเป็นสัมมาปฏิบัติ ขอบไม่บริสุทธด้วย
ศีลวัตร ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติอย่างอื่น พระสงฆ์ชื่อว่า อชุปปฏิปนุโน
เป็นผู้ปฏิบัติตรงนั้น คือท่านปฏิบัติตรงพร้อมทั้งกาย ทั้งวาจา
ทั้งใจ เพราะมละได้ซึ่งความโงง ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ ชื่อว่า
นายปฏิปนุโน เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อจะออก คือท่านไม่ปฏิบัติเพื่อลาภ
และยศ ความสรรเสริญในปัจจุบัน และสวรรค์สุคติภพที่เสวยสุขนั้น ๆ
ในเบื้องหน้า ท่านปฏิบัติเพื่อจะออกจากภพทั้งปวง จากทุกข์ทั้งปวง
ฝ่ายเดียว พระสงฆ์ชื่อว่า สามิจิปฏิปนุโน ท่านเป็นผู้ปฏิบัติชอบแท้
คือว่าท่านปฏิบัติตัดกายวาจาใจด้วยไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่ง
เป็นสัมมาปฏิบัติ ความปฏิบัติชอบแท้ควรแท้แก่โลกุตรธรรม ยทิท
อะโรนั จตุตถาริ ปุริสยูกานิ คู่แห่งบุรุษทั้งหลาย ๔ อภุจ ปุริสปุค-
คฺลา บุคคลผู้บุรุษทั้งหลาย ๘ คือว่าจัดเป็นคู่ ๔ คู่ เรียงเป็นตัว
บุคคล ๘ เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ นั้นแลชื่อว่าพระสงฆ์ผู้เป็น
สาวกแห่งพระผู้มีพระภาค อานุเนญโย ท่านเป็นผู้ควรซึ่งอาหุณะของ
ค่านับ อาหุณะนั้นแปลว่า ของอันบุคคลจะพึงนำมาแม้แต่ที่ไกลแล้ว

และถวายในบุคคลทั้งหลายผู้มีศีล คือปัจฉัยทั้ง ๔ นั้นเองใช่อื่น
พระสงฆ์เป็นผู้ควรจะรับซึ่งอาหุณะของค่านับนั้น เพราะท่านกระทำ
ทานค่านับแห่งทายกนั้นให้มีผลอันใหญ่ยิ่งได้ด้วยคุณแห่งตน เพราะ-
เหตุนี้ ท่านจึงชื่อว่า **อาหุเนยฺโย** ผู้ควรซึ่งของค่านับ **ปาหุเนยฺโย**
ท่านเป็นผู้ควรซึ่งปาหุณะของต้อนรับ ก็แลเอาคันตุกทานอันบุคคล
แต่งไว้พร้อมด้วยเครื่องสักการ เพื่อประโยชน์จะต้อนรับญาติและมิตร
นารักเจริญใจซึ่งมาแต่ทิศใหญ่และทิศน้อย ชื่อว่าปาหุณะของต้อนรับ
อาอันตุกทานของต้อนรับ แม้อันนั้นควรจะยกจะเว้นเสียซึ่งญาติ
และมิตรและคนมาแขกเหล่านั้น แล้วแลถวายแก่พระสงฆ์อย่างเดียว
พระสงฆ์จำพวกเดียวควรจะรับซึ่งของต้อนรับนั้น เพราะคนผู้มา แขก
อื่น ซึ่งจะเสมอเหมือนด้วยพระสงฆ์นั้นไม่มี ด้วยว่าพระสงฆ์เป็นคน
มา แขก ย่อมปรากฏมีในกาลเป็นพุทธานุสรณ์หนึ่ง ไม่มีในกาลทั้งปวง
และท่านย่อมประกอบด้วยธรรมอันกระทำซึ่งความเป็นผู้นำรักนำเจริญ
ใจ มีศีลคุณเป็นต้นอันไม่ถลันถล่นขาดลง เพราะดังนี้ ของต้อนรับ
นั้นจึงควรถวายแก่พระสงฆ์นั้นอย่างเดียว พระสงฆ์จำพวกเดียว
ควรจะรับซึ่งของต้อนรับนั้น เพราะเหตุดังนี้ พระสงฆ์จึงชื่อว่า
ปาหุเนยฺโย เป็นผู้ควรซึ่งของต้อนรับ **ทกฺขิณเณยฺโย** ท่านเป็นผู้ควร
ซึ่งทักษิณานั้น อนึ่ง ท่านย่อมเกื้อกูลแก่ทักษิณาทานนั้น คือว่าท่าน
ย่อมชำระทักษิณาทานของทายกให้บริสุทธิ์ได้ ด้วยกระทำทักษิณา-
ทานนั้นให้มีผลอันใหญ่ยิ่ง เพราะเหตุดังนี้ จึงชื่อว่า **ทกฺขิณเณยฺโย**
เป็นผู้ควรซึ่งทักษิณา **อญฺชลิกรณเณยฺโย** ท่านเป็นผู้ควรซึ่งอัญชลิกรรม

กระพุ่มมือที่โลกทั้งปวงตั้งลงซึ่งหัตถ์ทั้งสองเหนือเศียรกระทำ เพราะ
แม้อย่างต่ำ สัตว์โลกแลดูพระสงฆ์ด้วยจักขุประกอบด้วยเมตตาเท่านั้น
จักขุนั้นย่อมจะปราศจากโทษมีคือเป็นต้น ในอเนกชาติ **อนุตฺตร**
ปฺญญกุเขตฺตํ โลกุตฺต พระสงฆ์เป็นนาเป็นไร่ที่อกบุญที่หว่านพืช
คือกุศลแห่งสัตว์โลกทั้งปวง ไม่มีเขตอื่นยิ่งกว่าหรือเสมอเหมือน
เหมือนอย่างว่า ที่อกที่หว่านพืชข้าวสาลีหรือข้าวเหนียวแห่งกษัตริย์
หรืออมาตย์ โลกย่อมเรียกานาข้าวสาลี นาข้าวเหนียวแห่งกษัตริย์
และอมาตย์ นั้นใดก็ดี พระสงฆ์เป็นที่อกที่เจริญบุญแห่งโลกทั้งปวง
จึงชื่อนานาบุญแห่งโลก ไม่มีใครยิ่งกว่าฉนั้น เพราะบุญกุศลซึ่ง
เป็นไปเพื่อประโยชน์และสุขมีประการต่าง ๆ แห่งสัตว์โลก ย่อมงอก
งามเจริญก็เพราะอาศัยพระสงฆ์ ซึ่งว่าพระสงฆ์เป็นนาบุญแห่งโลก
ดั่งนาอันบริสุทธิ์ปราศจากโทษ คือหญ้าและแลงกรวดทราย ซึ่งเป็น
ของประทุษร้ายแก่ข้าวกล้า ก็แลคุณแห่งพระสงฆ์ซึ่งได้ในบทธาภิ
เหล่านี้ ว่าโดยย่อตัดสั้นก็ ๒ เท่านั้น คือ อตฺตหิตะ คุณเกื้อกูลแก่
ตนเองอย่าง ๑ พรหิตะ คุณเกื้อกูลแก่ผู้อื่นอย่าง ๑ คุณเกื้อกูลแก่
แก่ตนเองได้ในบทธา **สุปฺปฏิปนฺโน อหฺสุปฺปฏิปนฺโน ฅายปฺปฏิปนฺโน**
ตามิจปฺปฏิปนฺโน ดังนี้ คุณเกื้อกูลแก่ผู้อื่นนั้นได้ในบทธอันเศษ ตั้งต้น
แต่ **อาหุเนยฺโย** ไป ก็แลผู้รำพึงถึงคุณแห่งพระธรรม พระสงฆ์ จะ
รำพึงตามบททุก ๆ บทก็ได้ หรือจะรำพึงตั้งแต่บทใดบทหนึ่งบทเดียว
สองบทก็ได้ แต่ในรู้บรรดาธิบายให้ชัด อย่าถือเอาแต่พยัญชนะมา
ปนด้วยวาจา ทำดังนี้ไม่สำเร็จประโยชน์อันใด.

สังฆรัตน กถา จบ

วินยกลา

อิโต ปริ ทุตยาทิ ปพพานั วณฺณนาคตา

วินโย ยตถ นาญโณ สิกขิตพฺพิว สาธุกั

ลำดับนี้ ความพรรณนาบัพพะที่ ๒ เป็นต้น มาถึงเข้า ใน
วรรณนาไรเล่า เป็นแต่วินยอย่างเดียวใช้ธรรมอื่น กุลบุตรผู้หวัง
ความศึกษาพึงศึกษาให้ดีเถิด

จักกล่าวในอาบัติติมาติบัพพะ ชื่อว่าด้วยชื่อแห่งอาบัติ
เป็นต้น อาบัติทั้งปวงที่ภิกษุต้องแล้วจะยกชื่อขึ้นปฏิญญา ว่าโดย
หมวดมีอยู่ ๗ คือ ปาราชิก ๑ สังฆาทิเสส ๑ ฤทธัจจย ๑ ปาจิตตिय ๑
ปาฏิเทสนีย ๑ ทุกกฏ ๑ ทุพภายิต ๑ โดยลำดับแห่งโทษหนักเบา
ดังนี้ อาบัติ ๆ นั้นแปลว่า ความต้อง ความถึงซึ่งวิติกกมโทษ
คือการล่วงสิกขาบท อนึ่ง แปลว่า ธรรมชาติอันภิกษุพึงต้องพึงถึง
ด้วยประพฤตินาจารเป็นการนอกบัญญัติ

ปาราชิก ศัพท์นี้ ถ้าเล็งตัวบุคคลเป็นประธานบท แปลว่า ผู้ถึง
ซึ่งความแพ้ ถ้าเล็งอาบัติเป็นประธานบท แปลว่า อาบัตินั้นบุคคล
ให้แพ้ ด้วยว่าอาบัตินั้นอันภิกษุใดต้องแล้ว ภิกษุนั้นชื่อว่า เป็นคนแพ้
เป็นคนจตุติเคลื่อนคลาดพลาดจากพระสัตตธรรม

สังฆาทิเสส แปลว่า กองอาบัติมีสงฆ์อันภิกษุพึงปรารถนา ใน
กาลเป็นเบื้องต้น และกาลอัน শেষ ว่าด้วยอาบัตินี้ อันภิกษุ

ใดต้องเข้าแล้ว ภิกษุนี้ต้องอาศัยสงฆ์ ในกาลเบื้องต้น คือให้ปริวาส และกาลอันเศษ คือ มุลาปฎิบัติสละ และให้มานัตเป็นท่ามกลาง และอัพทานกรรมเป็นกาลเศษสุด จึงออกจากอาบัตินั้นได้

อุลลัจฉัย แปลว่า โทษอ้วน โทษหยาบ ด้วยว่าบรรดาอาบัติ ที่ภิกษุต้องแล้ว และแสดงในสำนักแห่งภิกษุอื่น แม้องค์เดียวก็หลุดพ้นไปได้ อาบัตินี้แลอ้วน หยาบกว่าอาบัติซึ่งเป็นเทศนาคามินี นอกนั้น

ปาจิตติย แปลว่า อาบัตียังกุศลธรรมให้ตกไป ด้วยว่าภิกษุใดแก่งต้องอาบัตินี้แล้ว ภิกษุนี้ชื่อว่าตกจากกุศลธรรม ผิดต่ออริยมรรค ถึงซึ่งโมหฐานที่เคลิ้มหลงแห่งจิต

ปาฏิเทสนีย แปลว่า อาบัตินั้นภิกษุพึงกลับแสดงอย่างอื่น ด้วยว่าอาบัตินี้ ภิกษุต้องแล้วไม่แสดงอย่างอาบัตินั้น ต้องกลับใช้บาลีแสดงดังนี้ว่า " การุหิ อวฺโส ฆมฺมึ อปฺขุชิ อสฺปฺปายํ ปาฏิเทสนียํ ตํ ปฏฺิเทสนมิ " ดังนี้

ทุกกฏ แปลว่า ทำชั่ว ด้วยว่าภิกษุใดต้องอาบัตินี้ ภิกษุนี้ชื่อว่าทำชั่ว ทำไม่ดี ทำผิดต่ออริยมรรค ดังบุคคลทำบาปในที่แจ้ง หรือที่ลับ โลกย่อมติเตียนว่าเป็นคนทำชั่ว ทำไม่ดี ทำผิด

ทุพภาษิต แปลว่า กล่าวชั่ว ด้วยว่าคำอันใดเป็นคำชั่ว คำพลาด คำหม่นหมอง คำอันนักปราชญ์ติเตียน ภิกษุกล่าวคำนั้นจึงต้องอาบัตินี้ หนึ่ง ปาราชิกาบัติ เป็นอเทกัจฉา เหยยยาไม่ได้ด้วยอุบาย อันใดอันหนึ่ง แม้จะถือเพศมรธาวาสแล้วกลับมาขออุปสมบทอีก ก็ไม่

ได้ อาบัตินอกนั้น ๖ เป็นสเทกัจฉาพอเยียวยาได้ คือว่าต้อง
แล้วทำตนให้บริสุทธิ์ด้วยวุฏฐานวิธีและเทศนาวิธีได้ อนึ่ง ปาราชิก
สังฆาทิเสส ๒ นี้ชื่อว่า ครุกาบัตติ เป็นอาบัติหนัก ปาราชิกเป็นอาบัติ
หนักโดยโทษเป็นมูลจเฉท สังฆาทิเสสเป็นอาบัติหนักโดยโทษด้วย
โดยวิธีที่จะออกจากอาบัตินั้นด้วย อาบัตินอกนั้น ๕ กอง ชื่อว่า ลหุ-
กาบัตติ เป็นอาบัติเบาโดยวิธีที่จะออก อนึ่ง สังฆาทิเสสábติ ชื่อว่า
เป็นวุฏฐานคามินี ถึงวุฏฐานวิธี คืออาศัยสงฆ์รับปริวาสและมานัต
ประพตติกิจ จึงออกพ้นเป็นคนบริสุทธิ์ได้ อาบัตินอกนั้น ๕ กอง
ชื่อว่า เทสนาคามินี ถึงเทศนาวิธี คืออาศัยสงฆ์รับปริวาสและมานัต
ประพตติกิจ จึงออกพ้นเป็นคนบริสุทธิ์ได้ อาบัตินอกนั้น ๕ กอง
ชื่อว่า เทสนาคามินี ถึงเทศนาวิธี คือแสดงเสียในสำนักแห่งภิกษุแม่
องค์เดียวก็บริสุทธิ์ได้ อนึ่ง แม้ปาราชิกábติ ก็ชื่อว่าเทสนาคามินีด้วย
ด้วยว่าผู้ใดต้องแล้วผู้นั้นปฏิบัติตนตามจริงต่อหน้าแห่งภิกษุอื่นแล้ว
มละเพศแห่งภิกษุเสีย ถึงเพศมราวาส ก็พ้นโทษนั้นได้ อาบัตินั้นไม่
เป็นสักการณห้ามสวรรค์แก่ผู้นั้น อนึ่ง ปาราชิก สังฆาทิเสส ๒ นี้
ชื่อทุกกุฎลาบัตติ เป็นอาบัติชั่วหยาบโดยโทษ อาบัติ ๕ กองนอกนั้น
ชื่อว่าอทุกกุฎลาบัตติ เป็นอาบัติชั่วหยาบโดยโทษ อนึ่ง ปาราชิก ชื่อว่า
อนวเสสาบัตติ เป็นอาบัติไม่มีเศษ ภิกษุต้องแล้วก็เคลื่อนจากพรหม-
จรรย์ไปฝ่ายเดียว อาบัติ ๖ กองนอกนั้น ชื่อว่า สาวเสสาบัตติ เป็น
อาบัตียังมีเศษอยู่ อนึ่งอาบัติปาราชิก สังฆาทิเสส ๒ นี้เป็นศีลวิบัติ
เป็นโทษใหญ่ ภิกษุต้องแล้ว ชื่อว่าถึงความวิบัติแห่งศีล ในอาบัติ
๕ กองนั้น อาบัติใดที่ภิกษุต้องเข้าแล้ว ทั้งเป็นโทษด้วย ทั้งอาจารย์
มารยาทสมณะเสียไปด้วย ดังนี้ชื่อว่าอาจารย์วิบัติ ในอาบัติ ๕ กอง
นั้นแล อาบัติใดที่ภิกษุต้องทิสฺสู ความเห็นวิปริตเป็นอันตคาหิกทิสฺสู

ดังนี้ชื่อว่าทิววิบัติ ดังปาจิตติยาบัติแห่งภิกษุผู้กล่าวต่อพระผู้มีพระภาค
ในอริยสิกขาบทเป็นตัวอย่าง ในอาบัติ ๕ กอนั้นแล อาบัตติกองใด
ภิกษุต้องเข้าแล้ว อาชีวะความเลียงชีพเสียไป ดังอาบัติเพราะ
กุกกุสการกรรม อาบัตตินั้นชื่อว่าอาชีวิวิบัติ อนึ่ง อาบติปาราชิก
สังฆาติเสสที่ภิกษุต้องเพราะอาศัยอาชีวะ ก็ชื่อว่าอาชีวิวิบัติด้วย
เพราะเหตุนั้น ในคัมภีร์ปริวาร ท่านยกสิกขาบท ๖ ขึ้นตั้งไว้เพื่อจะให้
เห็นอาชีวิวิบัติดังนี้ว่า ภิกษุอดอตุตตริมนุสสรธรรมซึ่งไม่มีในตน
เพราะเหตุแห่งอาชีวะ ต้องปาราชิก ภิกษุถึงสัตถุจรตชัคสี่เพราะเหตุ
แห่งอาชีวะ ต้องสังฆาติเสส ภิกษุอดอตุตตริมนุสสรธรรมซึ่งไม่มีในตน
เพราะเหตุแห่งอาชีวะ ต้องปาราชิก ภิกษุถึงสัตถุจรตชัคสี่เพราะเหตุ
แห่งอาชีวะ ผู้พึงรู้ความในขณะนั้น ภิกษุนั้นต้องถูกลัจจัย ภิกษุไม่
เป็นไข้ ของแคงและข้าวสุกกะคนไข้ญาติฉัน เพราะเหตุแห่งอาชีวะ
ต้องทุกกฏ ดังนี้ ด้วยท่านยกสิกขาบท ๖ ขึ้นกล่าวไว้นี้แล พึงรู้เถิด
ว่าในสิกขาบทซึ่งเป็นศีลวิบัติ อาจารย์วิบัติ ทิววิบัตินั้น ข้อใดที่ภิกษุ
ต้องด้วยอาศัยอาชีวะเป็นเหตุ ข้อนั้นก็เป็อาชีวิวิบัติด้วย

อนึ่ง ปาจิตตินั้น มี ๒ คือ นิสสัคคิยาปาจิตติย สุทธริกปาจิตติย
นิสสัคคิยาจิตตินั้น แปลว่า ปาจิตติยมีการสละเป็นวินัยกรรมได้แก่
ปาจิตติยาบัติ ในนิสสัคคิยเทศแห่งภิกษุปาติโมกข์ ๓๐ แห่งภิกษุณี
ปาติโมกข์ที่เป็นอสาธารณ ๑๒ สิกขาบท ด้วยว่า ปาจิตติยาบัติเหล่านี้

ภิกษุต้องเพราะอาศัยภักทชะข้าวของที่เสียไปโดยพุทธบัญญัติ ภิกษุนั้นต้องเอาภักทะนั้นมาเสียดละในท่ามกลางสงฆ์หรือคณะ หรือในสำนักแห่งภิกษุรูปเดียว เป็นวินัยกรรมเสียก่อนจึงแสดงอาบัตินั้นตก เพราะเหตุนั้น ปาจิตติยาบัติเหล่านี้ จึงชื่อนิสสัคคิยาจิตติยสุทธิกปาจิตติยนั้น แปลว่า ปาจิตติยล้วน ไม่มีวินัยกรรมอันใดอันหนึ่งเป็นบุรพกิจแห่งเทศนาวิธี ได้แก่ปาจิตติยาบัติ ในปาจิตติยทุเทศ ในภิกษุปาติโมกข์ ๕๒ สิกขาบท ในภิกษุณีปาติโมกข์ที่เป็นอสาธารณะ ๕๖ สิกขาบท เหล่านี้แลชื่อสุทธิกปาจิตติย อนึ่ง สุทธิกปาจิตติยมีอีกเป็น ๒ คือ ปกติปาจิตติย ๆ โดยปกติ ๑ เกทกาติปาจิตติย ๆ มีอันต่อภักทชะเสียก่อนเป็นต้นแล้วจึงแสดงตก ๑

อาบัติดินามกถา จบ

จักกล่าวด้วยกำหนดสิกขาบทแห่งอาบัตินั้น ๆ สิกขาบทแห่งปาราชิกาบัติส่วนภิกษุ ๔ ส่วนนางภิกษุณีที่เป็นอสาธารณไม่ทั่วมาแก่ภิกษุด้วย ๔ รวมเป็น ๘ ส่วนสาธารณะทั่วมาแก่ภิกษุด้วยอีก ๔ ผสมหมดด้วยกันเป็น ๑๒ สิกขาบทเหล่านี้ขึ้นสู่ปาติโมกษทุเทศ สิกขาบทแห่งสังฆาติเสสาบัติ ส่วนภิกษุ ๑๓ ส่วนนางภิกษุณีที่เป็นอสาธารณะ ๑๐ รวมกันเป็น ๒๓ ส่วนที่เป็นสาธารณะอีก ๗ หมุดด้วยกันเป็น ๓๐ สิกขาบทเหล่านี้ขึ้นสู่ปาติโมกษทุเทศ ที่บัญญัติแห่งอุลลัจจยาบัติมากไม่มีกำหนด ไม่ขึ้นสู่ปาติโมกษทุเทศ เหตุซึ่งไม่มีกำหนดนั้นจะมีแจ้งข้างหน้า สิกขาบทแห่งนิสสัคคิยาจิตติยาบัติ ส่วนภิกษุ ๓๐ ส่วนนางภิกษุณีที่เป็นอสาธารณะ ๑๒ รวมกันเป็น ๔๒ ถ้าผสมสาธารณะ ๑๘ สิกขาบทเข้าด้วย หมุดด้วยกันเป็น ๖๐ สิกขาบท

เหล่านี้ขึ้นสู่ปาติโมกขุทเทศ สิกขาบทแห่งสุทธกปาจิตยาบัติ ส่วน
ภิกษุ ๘๒ ส่วนนางภิกษุณีที่เป็นอสาธารณะ ๘๖ รวมกันเป็น ๑๔๘
ถ้าผสมสาธารณะ ๗๐ สิกขาบทด้วย รวมกันเป็น ๒๑๘ สิกขาบทเหล่านี้
ขึ้นสู่ปาติโมกขุทเทศ สิกขาบทแห่งปาฏิเทสนียาบัติส่วนภิกษุ ๔ ส่วน
นางภิกษุณี ๘ รวมกันเป็น ๑๒ ขึ้นสู่ปาติโมกขุทเทศ ที่บัญญัติแห่ง
ทุกกฏาบัติมีมากไม่มีกำหนด ด้วยว่าทุกกฏาบัติว่าโดยอาคัตถฐานที่มา
โดยย่อมี ๒ สถาน มาในบาลีพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติอย่าง ๑ เรียก
ชื่อว่าบาลีทุกกฏ มาในอัฐฐกถาพ้นจากบาลี พระสังคีติกาจารย์ผู้รู้
พุทธาธิบายตั้งไว้อย่าง ๑ เรียกชื่อว่าบาลีมุตตกทุกกฏ เนื้อความ
พิสดารจักมีแจ้งข้างหน้า เพราะเหตุนี้ สิกขาบทแห่งทุกกฏาบัติจึง
ขึ้นสู่ปาติโมกขุทเทศแต่สขยสิกขาบทอย่างเดียว นอกนั้นไม่ขึ้นสู่
อุทเทศ สิกขาบทแห่งทุพภาสิตาบัติ ที่มีนิทานเบื้องต้นให้พระผู้มี
พระภาคทรงบัญญัติขึ้นไม่มี ด้วยว่าทุพภาสิตาบัญตินี้มาในวิภังค์แห่ง
โอมสวาทสิกขาบทแห่งเดียว เพราะเหตุนี้ ในเบื้องต้น เมื่อ
วินิจฉัยโอมสวาทสิกขาบทแล้ว ทุพภาสิตาบัติก็จักรู้ด้วย จักเป็นอัน
วินิจฉัยด้วย อนึ่ง อุทเทศสำหรับที่จะยกสิกขาบทขึ้นสวดทุก ๆ กิ่ง-
เดือนในวันอุโบสถ ที่ชื่อว่าปาติโมกขุทเทศนั้น โดยชื่อที่มีอยู่ใน
พระคัมภีร์ปาติโมกข์ มีอยู่ ๕ อุทเทศ คือ นิทานุทเทศ ๑ ปาราชิ-
กุธเทศ ๑ สังฆาติเสสุทเทศ ๑ อนียคุทเทศ ๑ นิสัคคิคุทเทศ ๑
ปาจิตติคุทเทศ ๑ ปาฏิเทสนียุทเทศ ๑ เสขิคุทเทศ ๑ สมอุทเทศ ๑
ในนิทานุทเทศเป็นเบื้องต้นนี้ไม่เป็นอุทเทศสำหรับชื่อสิกขา-
บท เป็นแต่คำประกาศยุติแห่งอุโบสถกรรม และประกาศคำที่เป็น

นิทานเบื้องต้นแห่งอุทเทสนั้น **สุณาคู เม ๑ เป ๑ ปาติโมกข**
อุทฺทิสยฺย คำนี้ชื่อว่าอุตฺติ ความว่า ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ พระสงฆ์
จงสดับแต่ข้า อุโบสถวันนี้เป็นที่ ๑๔ ที่ ๑๕ ถ้าหากว่าอุโปสถกรรม
มีกาลอันถึง มีกาลอันควร คือว่าพร้อมด้วยองค์ ๔ แล้วไซ้ พระสงฆ์
พึงทำซึ่งอุโบสถ พึงสวดขึ้นปาติโมกข์ องค์ ๔ นั้น คือ วันที่
สิบสี่ ที่สิบห้า สามัคคี ๓ วันนี้อย่างใดวันหนึ่ง เป็นองค์อัน ๑ กิษุ
ตั้งแต่ ๔ ขึ้นไป ไม่ต้องอุกเขปนียกรรม เป็นปกติตต ตั้งอยู่ในสิมา
อันเดียวกัน ไม่มละหัดตบาสกัน เป็นองค์อัน ๑ กิษุเหล่านั้นไม่ต้อง
สภาคาบัติมีวัตถุเสมอกัน มีฉันทโชนะในเวลาบ้ายด้วยกันเป็นต้น
ไม่มีในภายในหัดตบาสสงฆ์ เป็นองค์อัน ๑ อุโบสถพร้อมด้วยองค์ ๔
นี้ จึงควรจะกล่าวว่ **ปุตฺตกถุ** ได้ ถ้าไม่พร้อมเป็นแต่ ๓ หรือ ๒
ไม่ควรกล่าว ถ้าผู้สวดนั้นอ่อนกว่ากิษุสงฆ์อยู่สักองค์ ๑ ก็ดี ให้ว่า
ภนุเต ถ้าแก่กว่าหมดให้ว่าอาวุโส อนึ่งถ้าเป็นวันที่ ๑๕ ให้ว่า **ปญ-**
ณฺโร คงตามบาลีเดิม ถ้าเป็นวันที่ ๑๔ ให้ว่า **จาตุทฺโท** ก็ **สงฺมสฺส**
๑ เป ๑ ผาสฺส โหติ คำเหล่านี้ชื่อนิทาน เป็นคำถามคำสอนผู้จะฟัง
ปาติโมกข์ ความว่าอะไร บุพพกรรม บุพพกิจ กรรมจะต้องทำก่อนแห่ง
สงฆ์ ทำแล้วหรือ คือว่ากวาดโรงอุโบสถ ๑ ถ้าเป็นเวลากลางคืนตาม
ประทีป ๑ ปุอาสนะ ๑ ตั้งน้ำใช้น้ำนั้นไว้ ๑ สิ่งนี้ชื่อว่าบุพพกรรม
เพราะจะต้องทำก่อนแต่ประชุมสงฆ์ นำฉันทะแห่งกิษุผู้ควรฉันทะ
มา ๑ นำปาริสุทธิแห่งผู้ควรปาริสุทธิมา ๑ บอกถุ ๑ นบภิษุ ๑
ให้โอวาทแก่นางภิษุณี ๑ ห้านี้ชื่อว่าบุพพกิจ เพราะจะต้องทำก่อน
แต่สวดขึ้นซึ่งปาติโมกข์ บุพพกรรม บุพพกิจ ๕ เหล่านี้แห่งสงฆ์ทำ

แล้วหรือ ตั้งแต่บาปว่า **ปารีสฺสุทฺธิ** ไป เป็นคำสอน ความว่า คุณก่อน ท่านทั้งหลายผู้มีอายุ ท่านทั้งหลายจงบอกความที่แห่งตนเป็นผู้บริสุทฺธิ ไปเถิด ข้าพเจ้าจักแสดงขึ้นซึ่งพระปาติโมกข์ เราทั้งหลายหมกด้วย กันจงฟัง จงกระทำไว้ในใจให้ดีซึ่งพระปาติโมกข์เถิด

แต่นี้ไป อย่างไรจะเป็นอันบอกความที่แห่งตนเป็นผู้บริสุทฺธิ จะ ประกาศอย่างนั้น **ยสุส ลียา ๗ เป ๗ เวทิสฺสามิ** ความว่า ถ้าอาบัติ แห่งภิกษุใดมี ภิกษุนั้นพึงทำให้แจ้งเสีย บอกเสียในท่ามกลางสงฆ์ หรือแม้แก่ภิกษุองค์หนึ่งที่นั่งอยู่ใกล้ๆ ข้าพเจ้าต้องอาบัติชื่อนั้น ๗ ข้าพเจ้าลุดจากที่นี้แล้วจักทำคืนซึ่งอาบัตินั้น ถ้าเคลือบแคลงอยู่ให้ บอกดังนี้ว่า ข้าพเจ้าเคลือบแคลง ในกาลนั้นข้าพเจ้าจะทำคืนซึ่งอาบัตินั้น ครั้นเมื่ออาบัติไม่มีก็พึงนั่งอยู่ อาการที่บอกอาบัติและนั่งอย่าง นี้แล ชื่อว่าบอกความที่แห่งตนเป็นผู้บริสุทฺธิ ข้าพเจ้าจักรู้แจ้งซึ่ง ท่านทั้งหลายว่าเป็นผู้บริสุทฺธิ ด้วยความที่นั่งอยู่เป็นสำคัญ และคำว่า **ยถา โย ๗เป๗ โหติ** นี้เป็นคำบอกให้รู้จักอนุสาวนาและเขตแห่งอาบัติ ความว่า เหมือนอย่างภิกษุองค์เดียวภิกษุองค์หนึ่งถามเฉพาะตัว และ กล่าวแก่ใจฉันใด คำอันเราให้ได้ยินอยู่เนื่อง ๆ ในภิกษุบริษัทเช่นนี้ จนถึงครั้งที่ ๓ ว่า **ตติยมฺปิ ปุจฺฉามิ กจฺจิตฺตฺตฺถ ปริสุทฺธา** นี้ทุกอุทเทส ไปฉนั้น ถ้าภิกษุองค์ใด เมื่อเราสวดให้ได้ยินอยู่ จนถึงครั้งที่ ๓ ว่า **ตติยมฺปิ ปุจฺฉามิ กจฺจิตฺตฺตฺถ ปริสุทฺธา** ดังนี้ เฮอร์ระลิกได้อยู่ ถ้าไม่ กระทำให้แจ้งไม่บอกซึ่งอาบัติที่มีอยู่เสีย สัมปชานมฺสาวาท ความ กล่าวเท็จแห่งผู้รู้ ย่อมมีแก่ภิกษุนั้น ก็คือว่าภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏ

เพราะปิดอบัติแห่งตนไว้ ปรับเป็นมุตสาวาท คู่ก่อนท่านผู้มีอายุ
ทั้งหลาย ก็แลสัมปชานมุตสาวาททุกกฐินี้ พระผู้มีพระภาคได้กล่าวแล้ว
ว่าเป็นธรรมทำซึ่งอันตรายแก่ฉานและมรรคผล เพราะเหตุนั้น ภิกษุ
ระลึกได้อยู่ อบัติมีอยู่พึงกระทำให้แจ้งเสีย ด้วยว่ากระทำให้แจ้งเสีย
แล้ว ย่อมเป็นความผาสุกสำราญแก่ภิกษุนั้น

นิทานุทเทศ จบ

ในปาราชิกุทเทศ ส่วนภิกษุมีสิกขาบท ๔ ส่วนภิกษุณีสมี ๘
สิกขาบท ในสังฆาติเสสุทเทศ ส่วนภิกษุมีสิกขาบท ๑๓ ส่วนภิกษุณีสมี
๑๗ ในอนิยตุทเทศมีสิกขาบท ๒ อนิยตุทเทศนี้ ในภิกษุณี
ปาติโมกข์ไม่มี ในนิสสัคคิยทเทศ ส่วนภิกษุ ๓๐ สิกขาบท ส่วน
ภิกษุณีสมี ๓๐ ในปาจิตติยทเทศ ส่วนภิกษุมีสิกขาบท ๕๒ ส่วนภิกษุณีสมี
๑๖๖ ในปาฏิเทสนิยทเทศ ส่วนภิกษุมีสิกขาบท ๔ ส่วนภิกษุณีสมี ๘
ในเสขิยทเทศ ส่วนภิกษุและภิกษุณีสมีสิกขาบท ๗๕ เหมือนกัน ในสม-
ถุทเทศไม่มีสิกขาบท มีแต่ธรรม ๗ ประการ คือสัมมุขาวินัยเป็นต้น
ชื่อว่าสมถะ เพราะเป็นของสำหรับรับบอชกรณ ๔ มีวิวาทชกรณ
เป็นต้นเท่านั้น กล่าวปาติโมกข์ทเทศ ส่วนภิกษุ ๕ อุทเทศ ส่วน
ภิกษุณีสมี ๘ อุทเทศนั้น กล่าวตามชื่อซึ่งมีอยู่ในคัมภีร์พระปาติโมกข์
ถ้าจะกล่าวโดยพุทธบัญญัติไซ้จะมีอยู่ ๕ คือ นิทานุทเทศเป็นที่ ๑
ปาราชิกุทเทศเป็นที่ ๒ สังฆาติเสสุทเทศเป็นที่ ๓ อนิยตุทเทศเป็น
ที่ ๔ ตั้งแต่นิสสัคคิยทเทศไปจนสมถุทเทศเป็นที่ ๕ ชื่อวิตถารุทเทศ
เป็นที่ ๕ ดังนี้ ทรงบัญญัติเป็น ๕ นี้ เพื่อจะให้รู้จักพระปาติโมกข์

โดยย่อและพิศดารในเวลาเมื่อมีอันตราย ความนี้จักรู้แจ้งในอุโบสถ-
กาศข้างหน้าโน้น.

ว่าด้วยอุทเทส จบ

อนึ่ง ในบุพพสิกขา กล่าวสัจตกะ และวัชชะไว้ ในกถานี้นั้น
จะยกไว้ก่อน จะไว้กล่าวในสมุฏฐานกถาเบื้องหน้าโน้น.

สิกขาปทปริจเฉทกถา จบ

จะกล่าวในวิธีมีสมุฏฐานเป็นต้น สมุฏฐาน ๆ แปลว่า ที่เกิด
แห่งอาบัติในสิกขาบทนั้น ๆ ก็แลสมุฏฐานแห่งอาบัติในสิกขาบท
ทั้งปวงนั้นมี ๖ คือกายเป็นที่ ๑ วาจาเป็นที่ ๒ กายวาจาเป็นที่ ๓
กายจิตเป็นที่ ๔ วาจจิตเป็นที่ ๕ กายวาจจิตเป็นที่ ๖ เป็น ๖
ด้วยกัน กายอย่างเดียวหรือวาจาอย่างเดียว เป็นสมุฏฐานอัน ๑
ดังนี้ชื่อว่า เอกังคิกะ ว่าสมุฏฐานมีองค์อันเดียว กายกับวาจา หรือ
กายกับจิต หรือวาจากับจิตก็ดี เป็นสมุฏฐานอัน ๑ ดังนี้ชื่อว่า
ทวังคิกะ ว่าสมุฏฐานมีองค์ ๒ ทั้งกายทั้งวาจาทังจิตเป็นสมุฏฐาน
อัน ๑ ดังนี้ชื่อว่า ติวังคิกะ ว่าสมุฏฐานมีองค์ ๓ ๓ ข้างต้น คือ
กาย ๑ วาจา ๑ กายวาจา ๑ นี้ชื่อ อจิตตกสมุฏฐาน ๓ เหล่านี้
อันใดอันหนึ่ง สิกขาบทนั้นเป็นอจิตตกะด้วย ส่วน ๓ ข้างปลาย
คือ กายจิต ๑ วาจจิต ๑ กายวาจจิต ๑ นี้ชื่อ สจิตตกสมุฏฐาน
มีจิตเจือด้วย อาบัติในสิกขาบทใด ต้องด้วยสมุฏฐานเหล่านี้อันใดอัน
หนึ่ง ไม่มีสมุฏฐานข้างต้นเจือด้วยเลย สิกขาบทนั้น เป็นสจิตตกะมีจิต
เจือด้วย อาบัติทั้งปวงภิกษุต้องด้วยสมุฏฐาน ๑ บ้าง ๒ บ้าง ๓ บ้าง

๔ บ้าง ต้องด้วยสมุฏฐาน ๕ ไม่มี อาบัติในสิกขาบทใด ภิกษุ
ต้องด้วยสมุฏฐานที่ ๔ อย่างเดียว ดังในปฐมปาราชิก ต้องด้วยสมุฏ-
ฐาน ที่ ๕ อย่างเดียว ดังในฉัมมเทศนาสิกขาบท ต้องด้วยสมุฏฐานที่ ๖
อย่างเดียว ดังในสังฆเภทสิกขาบท ๓ นี้ชื่อว่า เอกสมุฏฐานสิกขาบท
ว่า มีสมุฏฐานอันเดียว อาบัติในสิกขาบทใด ภิกษุต้องด้วยสมุฏฐาน
ที่ ๑ หรือ ที่ ๔ ดังในเอภกโถมสิกขาบทก็ดี ต้องด้วยสมุฏฐาน ที่ ๓
หรือ ที่ ๕ ดังในปทโสฉัมมสิกขาบทก็ดี ต้องด้วยสมุฏฐาน ที่ ๓
หรือ ที่ ๖ ดังในปฐมกจฺจินสิกขาบทก็ดี ๕ สิกขาบทนี้ชื่อ ทวิสมุฏฐาน
มีสมุฏฐาน ๒ อาบัติในสิกขาบทใด ภิกษุต้องด้วยสมุฏฐานข้างต้น
คือที่ ๑ หรือ ที่ ๒ หรือ ที่ ๓ ดังในกฐาโรจนสิกขาบทก็ดี ต้องด้วย
สมุฏฐาน ๓ ข้างปลายคือที่ ๔ หรือที่ ๕ หรือที่ ๖ ดังในอทินนาทาน-
สิกขาบทก็ดี ๒ สิกขาบทนี้ชื่อ ติสสมุฏฐาน สิกขาบทมีสมุฏฐาน ๓
อาบัติในสิกขาบทใด ภิกษุต้องด้วยสมุฏฐานที่ ๑ หรือ ที่ ๓ หรือที่ ๔
หรือ ที่ ๕ หรือ ที่ ๖ ดังในอนนฺจนฺตสิกขาบทก็ดี ๒ สิกขาบทนี้
ชื่อ จตุสมุฏฐาน สิกขาบทมีสมุฏฐาน ๔ อาบัติในสิกขาบทใด ต้องด้วย
สมุฏฐาน ๖ คือ ที่ ๑ หรือ ที่ ๒ หรือ ที่ ๓ หรือ ที่ ๔ หรือ ที่ ๕
หรือ ที่ ๖ ดังในสัจญจจริตตสิกขาบท ๆ นี้ชื่อ ฉสมุฏฐาน สิกขาบท
มีสมุฏฐาน ๖

อาบัติทั้งปวงว่าโดยสมุฏฐานมี ๑๓ อาบัติ ๑๓ นั้นได้ชื่อ
ทั้ง ๑๓ โดยสมุฏฐานตามสิกขาบทที่เป็นปฐมปัญญาติดังนี้ว่า ปฐม-

ปาราชิกสมุฏฐาน อทินนาทานสมุฏฐาน สัจจจริตตสมุฏฐาน สมณู-
ภาสนสมุฏฐาน ปฐมกฐินสมุฏฐาน เอภกโลมสมุฏฐาน ปทโสธัมม-
สมุฏฐาน อัทธานสมุฏฐาน เถยยสัถตสมุฏฐาน ฐัมมเทศนาสมุฏ-
ฐาน ภูตาโรจนสมุฏฐาน โจริวุฐาปนสมุฏฐาน อนนุญญาตสมุฏ-
ฐานเป็น ๑๓ ดังนี้ อาบัติในสิกขาบทใด เกิดแต่กายกับจิต สิกขาบท
นั้นชื่อว่า ปฐมปาราชิกสมุฏฐาน อาบัติในสิกขาบทใด เกิดแต่สจิตตก-
สมุฏฐาน ๓ ข้างปลาย สิกขาบทนั้นชื่อว่า อทินนาทานสมุฏฐาน
อาบัติในสิกขาบทใดเกิดแต่สมุฏฐานทั้ง ๖ สิกขาบทนั้นชื่อสัจจจริต-
ตสมุฏฐาน อาบัติในสิกขาบทใด เกิดแต่สมุฏฐาน ที่ ๖ อย่างเดียว
สิกขาบทนั้นชื่อว่า สมณูภาสนสมุฏฐาน อาบัติในสิกขาบทใด เกิดแต่
สมุฏฐาน ที่ ๑ และที่ ๖ สิกขาบทนั้นชื่อ ปฐมกฐินสมุฏฐาน อาบัติ
ในสิกขาบทใด เกิดแต่สมุฏฐาน ที่ ๑ และที่ ๔ สิกขาบทนั้นชื่อ
เอภกโลมสมุฏฐาน อาบัติในสิกขาบทใด เกิดแต่สมุฏฐาน ที่ ๒ และ
ที่ ๕ สิกขาบทนั้น ชื่อปทโสธัมมสมุฏฐาน อาบัติในสิกขาบทใด เกิด
แต่สมุฏฐาน ที่ ๑ และที่ ๓ และที่ ๔ และที่ ๕ สิกขาบทนั้นชื่อ
เอภกโลมสมุฏฐาน อาบัติในสิกขาบทใดเกิดแต่สมุฏฐาน ที่ ๔ และที่ ๖
สิกขาบทนั้นชื่อ เถยยสัถตสมุฏฐาน อาบัติในสิกขาบทใดเกิดแต่สมุฏ
ฐาน ที่ ๕ อย่างเดียว สิกขาบทนั้นชื่อ ฐัมมเทศนาสมุฏฐาน อาบัติใน
สิกขาบทใด เกิดแต่จิตตตสมุฏฐาน ๓ ข้างต้น สิกขาบทนั้นชื่อ
ภูตาโรจนสมุฏฐาน อาบัติในสิกขาบทใด เกิดแต่สมุฏฐานที่ ๕ และที่ ๖
สิกขาบทนั้นชื่อ โจริวุฐาปนสมุฏฐาน ว่ามีสมุฏฐานดังโจริวุฐาปน
สิกขาบทแห่งนางบภิกษุณี อาบัติในสิกขาบทใด เกิดแต่สมุฏฐาน ที่ ๒
และ ที่ ๓ และที่ ๕ และที่ ๖ สิกขาบทนั้นชื่อ อนนุญญาตสมุฏฐาน

ว่ามีสมุฏฐาน ดังอนนุญญาตสิกขาบทแห่งนางภิกษุณี ครบ ๑๑
สิกขาบทดังนี้ ก็แลด้วยคำว่า วิธีมีสมุฏฐานเป็นต้นนั้น สงเคราะห์
เอาภิกขิยา สัญญา จิต วัชชะ กรรม ติกกะ อาณัติด้วย

ก็แลอาบัติในสิกขาบททั้งปวงว่าโดยภิกขิยามิ ๕ คือเป็นภิกขิยา ๑
อภิกขิยา ๑ ภิกขิยาภิกขิยา ๑ สียา ภิกขิยา สียา อภิกขิยา ๑ สียา ภิกขิยา สียา ภิกขิยา-
ภิกขิยา ๑ เป็น ๕ ดังนี้ อาบัติในสิกขาบทใด ย่อมเป็นแก่ภิกษุผู้ทำ
ซึ่งความล่วงด้วยกายหรือวาจา ดังในปฐมวิฆณสิกขาบทเป็นต้น
สิกขาบทนั้น ชื่อว่าเป็นภิกขิยา คือเกิดแต่การทำ อาบัติในสิกขาบทใด
ย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่ทำซึ่งกรรมอันตนจะพึงทำด้วยกายและวาจา ดังใน
ปฐมกฐินสิกขาบท ไม่ทำวิกัปและอธิษฐาน ใว้อติเรกจิวรให้เกิน
๑๐ วันดังนี้ สิกขาบทนั้นชื่อว่า เป็นอภิกขิยา คือเกิดแต่ความไม่ทำ
อาบัติในสิกขาบทใด ย่อมเป็นแก่ภิกษุผู้ทำด้วยและไม่ทำด้วย ดังใน
จิวรปฏิบัติกคณสิกขาบท ทำซึ่งการรับผ้าจิวรแต่มือแห่งนางภิกษุณี
ที่ไชัญชาติ ไม่ทำซึ่งการแลกเปลี่ยนก่อนจึงเป็นอาบัติ สิกขาบทดังนี้
นั้น ชื่อว่าเป็นภิกขิยาภิกขิยา คือเกิดแต่การทำและไม่ทำด้วย อาบัติใน
สิกขาบทใด ย่อมเป็นแก่ภิกษุผู้บางที่บางที่ไม่ทำ ดังในรูปปฏิบัติก-
คณสิกขาบท บางที่ต้องด้วยทำซึ่งการรับรูปียะ บางที่ต้องด้วยความ
ไม่ทำซึ่งความห้ามรูปียะที่เขาให้ สิกขาบทดังนี้ นั้น ชื่อว่าเป็นสยภิกขิยา
สียาภิกขิยา คือบางที่เกิดแต่การทำ บางที่เกิดแต่การไม่ทำ อาบัติใน
สิกขาบทใด ย่อมเป็นแก่ภิกษุผู้บางที่ทำ บางที่ทำด้วยไม่ทำด้วย ดังใน
กุกุการสิกขาบท บางที่เป็นอาบัติด้วยให้สงฆ์แสดงที่แล้วทำกุฎให้ล่วง
ประมาณ บางที่เป็นอาบัติด้วยไม่ให้สงฆ์แสดงที่ก่อน และทำให้ล่วง

เกินประมาณ สิกขาบทดังนี้ ชื่อเป็นสียา กิริยา สียา กิริยากิริยา คือ
บางที่เกิดแต่การทำ บางที่เกิดแต่การทำและไม่ทำด้วย

อนึ่ง สิกขาบททั้งปวงว่าโดยสัญญา มี ๒ คือสัญญาวิโมกข์ ๑
โนสัญญาวิโมกข์ ๑ ในสิกขาบทใด พ้นจากอาบัติได้ ด้วยสำคัญจะไม่
ล่วงบัญญัติ ดังนี้ผู้มีตัวสัตว์สำคัญว่าไม่มีแล้วบริโศกไม่เป็นอาบัติ
สิกขาบทดังนี้ นั้น เป็นสัญญาวิโมกข์ ในสิกขาบทใด ไม่พ้นจากอาบัติ
ได้ด้วยความสำคัญ ดังบ้ายแล้วสำคัญว่ายังไม่บ้าย ฉันทของที่เป็น
ยาวกาลิกทั้งปวงเป็นอาบัติ สิกขาบทดังนี้ นั้น เป็นโนสัญญาวิโมกข์

อนึ่ง สิกขาบททั้งปวงว่าโดยจิต มี ๒ คือ เป็นสจิตตกะ และอจิตตกะ
อาบัติในสิกขาบทใดเกิดด้วยสจิตตกสมุฏฐาน ๓ ข้างปลาย คือ กาย-
จิต และวาจาจิต และกายวาจาจิตอย่างเดียวกัน ไม่เจือด้วยอจิตตกสมุฏฐาน
อันใดอันหนึ่งเลย สิกขาบทดังนี้ นั้น ชื่อว่า เป็นสจิตตกะ อาบัติ
ในสิกขาบทใด เกิดด้วยอจิตตกสมุฏฐาน ๓ ข้างต้น คือ กายและวาจา
และกายวาจาอย่างเดียวกันก็ดี หรือแต่อันใดอันหนึ่งเป็นสมุฏฐานอันหนึ่ง
และมีสจิตตกสมุฏฐานอันใดอันหนึ่งเจืออยู่ด้วยก็ดี สิกขาบทดังนี้ นั้น
ชื่อว่าเป็นอจิตตกะ สิกขาบทใดเป็นสัญญาวิโมกข์ สิกขาบทนั้นเป็น
สจิตตกะ สิกขาบทใดเป็นโนสัญญาวิโมกข์ สิกขาบทนั้น เป็นอจิตตกะ

อนึ่ง สิกขาบททั้งปวงว่าโดยวัชชะ คือ โทษ มี ๒ คือ เป็น
โลกวัชชะ ๑ ปณณัตติวัชชะ ๑ อาบัติในสิกขาบทใดแม้เป็นอจิตตกะ
ดังสุราปานสิกขาบทเป็นต้น จิตในขณะที่ต้องในส่วนข้างสจิตตกะ คือ
มีจิตรู้นั้นเป็นอกุศลจิต ดังสุราปานสิกขาบทเป็นสจิตตกะ ภิกษุแม้
ไม่รู้ว่าเป็นสุราและให้ล่วงล่าคอ ก็เป็นอาบัติ แต่ในส่วนจิตที่รู้ว่า

เป็นสุราและให้ล่วงล้าคองเข้าไปเป็นอาบัตินั้น เป็นอกุศลจิตฝ่าย
โลกมุท สิกขาบทนั้นชื่อว่า เป็นโลกวัชชะ ว่ามิโทษ อันนักปราชญ์
พึงเว้นพึงติเตียนโดยโลก ซึ่งว่ามีจิตรู้นั้น ประสงค์เอารู้วัตถุที่จะล่วง
ดังรูปว่าสุราเป็นต้นและดื่มกินด้วยโลกจิต ไม่ประสงค์เอาจิตรู้บัญญัติ
คือรู้ว่าไม่ควร ถ้ารู้ว่าไม่ควรและฝ่าอาชญาพระพุทธเจ้าล่วงสิกขาบท
ด้วยจิตอันใด จิตอันนั้น เป็นปฏิฆจิตฝ่ายโทสมุท เพราะเหตุนี้
จึงเป็นอจิตตลกวัชชะ ก็แลจิตที่รู้วัตถุแห่งอาบัติในสิกขาบทใด
แม้เป็นกุศลก็มี สิกขาบทนั้นชื่อว่า เป็นปณณัติวัชชะ ว่ามิโทษ อัน
นักปราชญ์พึงเว้นโดยพุทธบัญญัติ

อนึ่ง สิกขาบททั้งปวง ว่าโดยกรรมมี ๑ คือเป็นกายกรรมก็มี
เป็นวจีกรรมก็มี เป็นทั้งกายกรรมวจีกรรมก็มี อาบัติในสิกขาบทใด
ภิกษุจะพึงต้องในกายวารอย่างเดียว ต้องอาบัติเกิดแต่สมุฏฐานที่ ๑
หรือที่ ๔ สิกขาบทเช่นนี้ชื่อว่า เป็นกายกรรม อาบัติในสิกขาบทใด
ภิกษุจะพึงต้องในวจีวารอย่างเดียว ดังอาบัติเกิดแต่สมุฏฐานที่ ๒
และที่ ๕ สิกขาบทเช่นนี้ชื่อว่า เป็นวจีกรรม อาบัติในสิกขาบทใด
ภิกษุจะพึงต้องในวจีวารทั้ง ๒ คือกายและวาจา สิกขาบทนั้นจะต้อง
กายกรรมวจีกรรมว่า เป็นกายกรรมด้วยวจีกรรมด้วย

อนึ่ง ติกกะมี ๒ คือ กุสสติกกะ หมวด ๑ กำหนดด้วยกุศลจิต
อย่าง ๑ เวทนาติกกะ หมวด ๓ แห่งเวทนาอย่าง ๑ ภิกษุเมื่อจะต้อง
อาบัติ มีจิตเป็นกุศลอยู่ต้องก็มี มีจิตเป็นอกุศลอยู่ต้องก็มี มีจิตเป็น
อัพยากฤต คือไม่เป็นกุศลและอกุศล ดังนอนหลับอยู่ต้องก็มี อนึ่งเสวย

ทุกขเวทนาอยู่ต้องอาบัติก็มี เสวยสุขเวทนาอยู่ต้องอาบัติก็มี เสวย
อุเบกขาเวทนามัธยอยู่ต้องอาบัติก็มี เมื่อเป็นเช่นนี้สิกขาบทใด
กล่าวว่า **เอกจิตต์** มีจิตอันเดียว ให้พึงรู้ว่าได้แก่กุศลจิต และใน
สิกขาบทใด ถ้ากล่าวว่า **ทวิจิตต์** ว่ามีจิต ๒ ให้พึงรู้ว่าได้แก่จิตที่เป็น
กุศลและอัปยาคฤต ในสิกขาบทใดที่กล่าวว่า **ติจิตต์** ว่ามีจิต ๓ ให้พึง
รู้ว่าได้แก่จิตที่เป็นกุศลและอกุศลและอัปยาคฤต ในสิกขาบทใดที่
กล่าวว่า **เอกเวทนา** ว่าเวทนาอันเดียวให้พึงรู้ว่าได้แก่ทุกขเวทนา
ถ้ากล่าวว่า **ทวิเวทน** ว่ามีเวทนา ๒ ให้พึงรู้ว่าได้แก่สุขเวทนาและ
อุเบกขาเวทนา ถ้ากล่าวว่า **ติเวทน** ว่ามีเวทนา ๓ ให้พึงรู้ว่าได้แก่
สุข ทุกข์ อุเบกขา อนึ่ง สิกขาบททั้งปวงเป็นสาธตติกะก็มี อนาธตติกะ
ก็มี อาบัติในสิกขาบทใด ภิกษุทำเองก็ต้อง ใช้ให้ผู้อื่นทำก็ต้อง
สิกขาบทนั้น ชื่อ สาธตติกะ ว่าประกอบด้วยบังคับ อาบัติในสิกขา-
เป็นอนาธตติกะ ว่าไม่มีบังคับ ก็แลสมุฏฐานวิธีเป็นต้นดังกล่าวมานี้
แลจะประกอบในสิกขาบท ซึ่งจะกล่าวข้างหน้านั้นไว้เป็นของสำหรับ
จะตัดสินอาบัติในสิกขาบทนั้น ๆ และให้เกิดความฉลาดแยกคายสังเกต
กำหนดอาบัติในสิกขาบทนั้น ๆ.

สมุฏฐานาทิกถา จบ

จักกล่าวอาการที่จะต้องอาบัติ ก็แลภิกษุจะต้องอาบัตินั้นด้วย
อาการ ๖ อย่าง คือ **อลชชิตา** ต้องด้วยความเป็นอสังขีไม่มีละลาย ๑
อฉานตา ต้องด้วยไม่รู้ ๑ **กุกกุจอุปคตตา** ต้องด้วยความเป็นคน
อันความรำคาญสงสัยครอบงำอยู่แล้ว ๑ **อกบปิเย** **กบปิเยสญญิตา**

ต้องด้วยความเป็นคนสำคัญว่าควรในของที่ไม่ควร ๑ กปิเย อกปิ-
ปิยสญฺญิตา ต้องด้วยความสำคัญว่าไม่ควรในของที่ควร ๑ สติสม-
โมธา ต้องด้วยความหลงลืมแห่งสติ ๑ เป็น ๖ ดังนี้ ภิกษุรู้ถือว่า
ไม่ควรย่ำยีขึ้นทำการล่วงสิกขาบทบัญญัติ อย่างนี้ ชื่อว่าต้องด้วยความ
เป็นอสังขีไม่มีละอาย ลักษณะแห่งภิกษุเป็นอสังขีนั้นดังนี้ คือแก่ง
ต้องอาบัติและบังอาบัติไว้ด้วย ถึงอกติทั้ง ๔ มีฉันทาคติเป็นต้นด้วย
บุคคลเช่นนี้แล ชื่อว่าอสังขีผู้ไม่มีละอาย ภิกษุเป็นคนเขลามิปัญญา
น้อย ไม่รู้ว่าสิ่งนี้ควรทำ สิ่งนี้ไม่ควรทำ และไปทำสิ่งที่ไม่ควรทำ
สิ่งที่ควรทำ ๆ ให้ผิดไปเสีย ดังเก็บดอกไม้ ควรจะใช้อุปสัมบันด้วย
กปิโยวหารและไม่ใช้ ไปเก็บเองมาบูชาพระเจดีย์ ด้วยเข้าใจว่าเป็น
กุศล ดังนี้ ชื่อว่าต้องด้วยความไม่รู้ ภิกษุเกิดความสงสัยขึ้นว่า สิ่งนี้ก็ดี
ทำอย่างนี้ก็ดี จะควรหรือไม่ควรดังนี้ ครั้นจะถามวินัยธรให้ตัดสิน ก็เห็น
ว่า ถ้าวินัยธรรตัดสินว่าควร ก็จะต้องทำ ถ้าท่านตัดสินว่าไม่ควร ก็
พึงทำไม่ได้ เป็นการลำบาก เห็นเอาเองว่าควร ฝ่าพุทธอาชญาล่วง
สิกขาบท อย่างนี้ สิ่งที่ยสงสัยนั้น ถ้าเป็นของไม่ควร ก็เป็นอาบัติตาม
วัตตุนั้น ๆ ถ้าเป็นของควร ก็คงเป็นอาบัติทุกกฏ เพราะโทษที่ยสงสัย
แล้วแลทำ ดังนี้ ชื่อว่าต้องด้วยความสงสัยครอบงำ เมื่อเนื้อหามีเป็น
ยาวกาลิกก็ดี ฉันทาน้ำปานะที่ไม่ควร สำคัญว่าน้ำปานะที่ควรก็ดี ดังนี้
ก็คงต้องอาบัติตามวัตตุนั้น ๆ อย่างนี้ ชื่อว่าต้องด้วยสำคัญว่าควร

ในของที่ไม่ควร เหมือนอย่างกับปियมังสะ คือมังสะแห่งสุกรและมังสะแห่งเนื้อ ภิภุสำคัญว่าเนื้อหมี เนื้อเสือเหลือง ที่เป็นอกกับปियมังสะกับปियโกษณะ สำคัญว่าเป็นอกกับปियโกษณะ แล้วแลฉนก็ดี ยังเข้าอยู่คงเป็นอาบัติทุกกฏตามสัญญา อย่างนี้ ชื่อว่าต้องด้วยสำคัญว่าไม่ควรในของที่ควร ภิภุนอนในที่มุงบังอันเดียวกันกับอนุปลัมบัน ครบ ๓ ราตรีแล้ว ครั้นราตรีที่ ๔ ลืมไป นอนต่อไปอีกก็ดี และลืมไป อยู่ปราศจากไตรจีวรก็ดี และไว้เกสซ์ ๕ มีเนยใสเป็นต้น ที่รับประเคนแล้วให้กิน ๗ วันก็ดี ดังนี้ ก็คงเป็นอาบัติตามวัตตุนั้น ๆ อย่างนี้ ชื่อว่าต้องด้วยหลงลืมสติ เป็นอาการ ๖ ดังกล่าวมาจะนี้ ภิภุจะต้องอาบัตก็ด้วยอาการ ๖ ดังนี้แล จะต้องด้วยอาการอันอื่นนอกนี้ก็หาไม่.

ทุติย อาปตุดินามาทีปพพิ จบข้อที่ ๒ ชื่ออาปตุดินามาทีบัพพะ ลำดับนี้จะกล่าวในข้อที่ ๓ ชื่อปฏิบัติมุขบัพพะ ว่าด้วยสิกขาบทที่เป็นปากเป็นทางแห่งความปฏิบัติอยู่โดยมาก ก็แลในบุพพสิกขาในบัพพะอันนี้ ตั้งแต่สิกขาบทแห่งปาราชิกาบัติ จนถึงสิกขาบทแห่งทุกกฏาบัติ ได้แยกไว้เป็น ๒ แผนก เป็นสจิตตกสิกขาบทแผนก ๑ เป็นอจิตตกสิกขาบทแผนก ๑ เพื่อจะให้รู้ง่าย ด้วยบุพพสิกขานั้น เป็นคำย่อหนัก ก็แลบุพพสิกขาวรรณนาก็ไม่กล่าวตามลำดับในบุพพสิกขานั้น จะกล่าวตามลำดับสิกขาบทที่มาในปาติโมกขุทเทศ ยกไว้แต่บัญญัติแห่งอุลลัจจยาบัติ และบัญญัติแห่งทุกกฏาบัติ ที่ไม่ได้

มาในปาติโมกขบท ในส่วนสิกขาบทที่มากในปาติโมกขบทนั้น ที่เป็นทางแห่งความปฏิบัติ ที่ยกขึ้นกล่าวในบุพพิสสิกขาที่ดี ที่ไม่ได้ ยกขึ้นกล่าวในบุพพิสสิกขาที่ดี จะกล่าวโดยพิสดารสักหน่อยหนึ่ง ตามควร และจะกล่าวตามบาลีและตามอรรถถาชื่อ กังขาวิตรณิ จะ กล่าวองค์และวิธีมีสมุญฐานเป็นต้นด้วย และจะกล่าวสิกขาบทที่ไม่ เป็นปากเป็นทางความปฏิบัติด้วย แต่จะกล่าวโดยย่อพอให้รู้ความ ตามบทมาติกา จะไม่ประกอบองค์และวิธีมีสมุญฐานเป็นต้นด้วย เมื่อ เป็นเช่นนี้ก็จะได้สมกับคำที่กล่าว ปฏิบัติมุขบัพพะ ก็แต่ข้อบัญญัติ ซึ่งไม่มากในปาติโมกข์ จักกล่าวโดยย่อบ้าง โดยพิสดารตามคัมภีร์ สมันตปาสาทิกา บ้าง ตามคัมภีร์อื่นบ้าง.

จักรวรรณาในปาราชิกสิกขาบทนั้นก่อน ก็แลปาราชิกสิกขาบท แห่งภิกษุมี ๔ คือ เมถุน ๑ อทินนาทาน ๑ มนุสสวิคคหะ ๑ อุตตริมนุสสธรรม ๑.

ก็แลเมถุนสิกขาบทที่ ๑ นั้น ความว่า ภิกษุรูปใดเป็นผู้ถึงพร้อม แล้วซึ่งอริศีลสิกขา และสิกขาบทเป็นที่เลี้ยงชีพอยู่ด้วยกันแห่งภิกษุ ทั้งหลาย และเธอไม่กล่าวคืนซึ่งสิกขา ไม่กระทำให้แจ้งซึ่งความเป็น คิณฑุพลน้อยกำลังเสียก่อน ถ้าเธอเสพเมถุนโดยที่สุดแม้ในดิรัจฉาน ตัวเมีย เธอนั้นยอมเป็นปาราชิกไม่มีสังวาสด้วยภิกษุอื่น ภิกษุนั้น คือกุลบุตรผู้ได้อริยาสมมติ อันเนื่องมาแต่พระพุทธเจ้า เป็นสมมติ สำหรับครองปาติโมกขสังวรศีลเป็นของใหญ่ คือสงฆ์พร้อมเพรียงกัน อุปสมบทบวชให้ ด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาไม่กำเริบ คือพร้อมด้วย วัตตุสมบัติ ญัตติสมบัติ อนุสาวนสมบัติ สีมาสมบัติ ปริสสมบัติ และ

ควรแก่เหตุเป็นที่ตั้ง ดังนี้แล ชื่อว่าภิกษุ ภิกษุแปลว่าผู้ขอ คือว่าจะ
ได้ก็ตาม ไม่ได้ก็ตาม ขอตามอย่างพระอริยเจ้า คือว่าเวลาเข้านุ่งห่ม
เป็นปริมณฑล อัมบาตรยื่นเฉพาะเรือนตระกูลเป็นสำคัญ ไม่ร้องขอ
ด้วยวาจา ที่ว่ารูปใดนั้น คือว่าจะสูงต่ำคำขาวใด ๆ ก็ดี จะประกอบ
การงานอยู่อย่างไร และจะมีชาติ มีชื่อ มีโคตร มีปกติ มีวิหารธรรมมี
โคจร อย่งไรก็ดี และจะเป็นเถระผู้แก่หรือภิกษุใหม่ หรือภิกษุปาน
กลางก็ดีไม่ว่า ถ้าแลเสพเมถุนเป็นปาราชิกทุกรูป ซึ่งว่าไม่กล่าวคืน
ซึ่งสิกขา และไม่ทำให้แจ้งซึ่งความเป็นคนทุรพลนั้น คือว่าไม่ลาสิกขา
พร้อมด้วยจิต และเขต และกาล และประโยชน์ และบุคคล และพร้อม
ด้วยวิฆานนะ คือความรู้ และพร้อมด้วยจิตนั้น คือคิดจะเคลื่อนจาก
ความเป็นอุปัสมันภิกษุ แล้วกล่าวคำลาสิกขา ไม่กล่าวเล่น กล่าว
พลั้ง จึงเป็นอันลาสิกขาอย่างหนึ่ง ก็แลเขตนั้น มีมากถึง ๒๒ บท
จะกล่าวแต่ที่ควรจะใช้ กล่าวว่ **สิกขุ ปจฺจกฺขามิ** ข้าพเจ้ากล่าวคืน
ซึ่งสิกขาที่ดี วินย **ปจฺจกฺขามิ** ข้าพเจ้ากล่าวคืนซึ่งวินยดังนี้ก็ดี และ
กล่าวว่ **คิหิตี มํ ชฺเรหิ** ท่านจงทรงไว้ซึ่งข้าพเจ้าว่าเป็นอุบาสกก็ดี กล่าว
อุปาสโกติ มํ ชฺเรหิ ท่านจงทรงไว้ซึ่งข้าพเจ้าว่าเป็นคฤหัสถ์ก็ดี กล่าว
ตามบทดังนี้แล และไม่กล่าวตามบทอื่นดังนี้ว่า **รูกฺขํ ปจฺจกฺขามิ** เป็น
ต้น อย่างนี้ชื่อว่าลาสิกขาพร้อมด้วยเขต พร้อมด้วยกาลนั้น คือกล่าว
คำลาด้วยวัดตมานกาลว่า **ปจฺจกฺขามิ** ข้าพเจ้ากล่าวคืน **ชฺเรหิ** ท่าน
จงทรงไว้ก็ดี และกล่าวด้วยคำไม่อาศัยกาลดังนี้ว่า **อลํ เม สิกฺขาย**
อย่าเลยด้วยสิกขาแก่ข้า ดังนี้ เป็นต้นก็ดี และไม่กล่าวด้วยคำเป็นอดีต-
กาลว่า **ปจฺจกฺขาสี** ข้ากล่าวคืนแล้ว **ชฺเรหิ** ท่านทรงไว้แล้วก็ดี และ
ไม่กล่าวด้วยอนาคตกาลว่า **ปจฺจกฺขิสฺสุ** ข้าจักกล่าวคืน **ชฺเรหิสฺสุ**

ท่านจักรทรวงไว้ก็ดี และไม่กล่าวด้วยคำเป็นปริกัปปว่า **ปจฺจกฺขเยยฺย**
ข้าพึ่งกล่าวคืนก็ดี ดังนี้แล ชื่อว่าลาสิกขาพร้อมด้วยกาล ก็แลพร้อม
ด้วยประโยชน์นั้น คือประโยชน์แห่งวาจาที่เปล่งออกว่า ข้าพเจ้ากล่าว
คืนซึ่งสิกขาเป็นต้น กล่าวด้วยภาษาใด ๆ ไม่ว่า แต่ไม่ลาด้วยกาย-
ประโยชน์มีเขียนหนังสือลาเป็นต้น ดังนี้แล ชื่อว่าลาสิกขาพร้อมด้วย
ประโยชน์ พร้อมด้วยบุคคลนั้น คือผู้ลาสิกขา ไม่เป็นบ้า ไม่เป็น
คนมีจิตฟุ้งซ่าน ไม่เป็นคนเจ็บอันทุกขเวทนาหนักครอบงำ เป็นคน
ปกติคืออยู่ ผู้ฟังกล่าวเล่าก็เป็นชาติมนุษย ไม่เป็นคนเจ็บอันทุกขเวทนา
หนักครอบงำ และเป็นคนอยู่เฉพาะหน้า ไม่ต้องบอกด้วยทูตและ
หนังสือ ดังนี้แล ชื่อว่าพร้อมด้วยบุคคล พร้อมด้วยความรู้ นั้น คือผู้ลา
สิกขานิยมต่อผู้ใด ผู้นั้นได้ยินและรู้ความในขณะนั้น ไม่นึกไปนาน
แล้วจึงรู้ ดังนี้ก็ดี ถ้าไม่มีนิยมนุพตสิกขาลาเฉพาะหน้าคนมาก
ด้วยกัน ในคนเหล่านั้น คนใดคนหนึ่ง รู้ความในขณะนั้นก็ดี ดังนี้
จึงชื่อว่าพร้อมด้วยความรู้ ภิกษุลาสิกขาพร้อมด้วยจิตเป็นต้นดังกล่าว
มานี้แล จึงเป็นอันลา ถ้าไม่พร้อมไม่เป็นอันลาสิกขา ก็แลเสพเมถุน
นั้น คือให้นิมิตของตน แม้นั้นแม้นห่อด้วยวัตถุอันหนึ่งอันใดก็ตาม เข้า
ไปในวัจจมรรคทวารหนัก ปัสสาวมรรคทวารเบา มุขมรรคช่องปาก
อันใดอันหนึ่งแห่งผู้อื่น ที่ยังไม่ตายหรือตายแล้ว และทวารนั้นระของ
จะลาดด้วยวัตถุอันใดอันหนึ่งก็ตาม ไม่รองไม่ลาดก็ตาม เป็นทวาร
อันสัตว์ยังไม่กตเสียโดยมาก ให้ล่วงที่ชุ่มอันลมปกติไม่ถูกต้องชั่ว
เมถุนใดหนึ่ง ด้วยจิตยินดีก็ดี หรือผู้อื่นข่มขึ้นในนิมิตตน และยินดี
ด้วยในกาลทั้ง ๔ คือแรกเข้าไปแห่งนิมิต และเข้าไปแล้ว และหยุดอยู่

และดำเนินออกแห่งนิมิต คราวไรความหนึ่งก็ดี หรือองค์กำเนิดแห่ง
คนยาว ให้เข้าไปในทวารหนักตนเองก็ดี หรือหลังอ่อนก้มลงอมเอา
องค์กำเนิดแห่งตนด้วยความยินดีก็ดี อาการทั้งปวงเหล่านี้ ชื่อว่า
เสพเมถุนเป็นปาราชิก ไม่มีสังวาส คือไม่ร่วมสังฆกรรมน้อยใหญ่
กับภิกษุอื่นได้ต่อไป.

ก็แลหญิงมนุษย์ หญิงอมมนุษย์ ตีรจฉานตัวเมีย มีทวาร ๓ คือ
ทวารหนัก ทวารเบา ช่องปาก พวกละสาม ๆ เป็น ๙ อุกโตพยัญญ-
ชนก คนมีทั้งเพศหญิงเพศชายทั้ง ๒ อย่าง ที่เป็นมนุษย์เป็นตีรจฉาน
มีทวาร ๒ คือ ทวารหนักและช่องปาก พวกละสอง ๆ เป็น ๖ บัณเฑาะก์
เป็นมนุษย์เป็นอมมนุษย์ตีรจฉาน มีทวารละสอง ๆ เป็น ๖ รวมเป็น ๑๒
ผสมหมดด้วยกัน เป็นทวารมรรค ๓๐ ให้เกิดอาบัติปาราชิก ก็แล
กำหนดสัตว์ตีรจฉานนั้นดังนี้ สัตว์ไม่มีเท้า ได้แก่ทิวาชาติ มีงูเหลือม
งูเรื้อน เป็นต้น และชาติสัตว์น้ำ มี ปลา และเต่า และกบ เป็นต้น
ที่มีทวารมรรคทั้ง ๓ อันใดอันหนึ่ง พอให้องค์กำเนิดเข้าไปได้ชั่ว
เมสัสดาหนึ่ง เหล่านี้เป็นวัตถุแห่งปาราชิก ต่ำลงไปกว่านั้น เป็นวัตถุ
แห่งทุกกฏ สัตว์ ๒ เท้า ได้แก่ ไก่ กา และนกพิราบ เป็นต้น และสัตว์
๔ เท้า ได้แก่ แมว และกระรอก พังพอน และจะกวาด เป็นต้น เหล่านี้
เป็นอย่างเล็ก ให้พึงรู้ว่าเป็นวัตถุแห่งปาราชิกและทุกกฏดังกล่าวแล้ว
ในก่อน และภิกษุให้ต่อมหรือปมที่งอกขึ้นในองค์กำเนิดแห่งตน มี
กายประสาทยังไม่ตาย ยังรู้สัมผัสอยู่ ให้เข้าไปในทวารมรรค ๓๐ ดัง
กล่าวแล้ว แห่งใดแห่งหนึ่ง แม้ทวารนั้น มีหนังและเนื้อเป็นต้นเล็กไป

หมดแล้ว สักว่าสัจฐานแห่งนิमितยังปรากฏดังนี้ ครั้นจิตคิดว่า จะเสพมืออยู่ ก็เป็นปาราชิก ภิกษุให้ชนหรือต่อมหรือปมอันเกิดในองค์ กำเนิดตน มีกายประสาทอันฉิบหายแล้วไม่รู้สัมผัส ให้เข้าไปในทวาร มรรคดังกล่าวแล้วนั้น เป็นทุกกฏ ถ้าทวารมรรคนั้นเลิกไปหมดแล้ว แม้แต่มาตรว่าสัจฐานแห่วนิमितก็ไม่เหลือ ภิกษุพยายามในที่เช่นนั้น ตั้งเขปว่าเป็นแผล เป็นตุลลัจจัย ช้องตา ช้องจุมุก ช้องหู และฝักแห่ง หัวไส้คือนิमित และแผลที่กระทำด้วยศัสตรา ในกายแห่งมนุษย์เหล่านี้ กี้ดี และฝักแห่งหัวไส้ และคลองจุมุกแห่งสัตว์ดิรัจฉาน มีข้างม้า เป็นต้นกี้ดี และนิमितแห่งคนตาย ตั้งแต่สัตว์กัดเสี้ยกึ่งหนึ่งแล้วไป ยังไม่ขึ้นพองกี้ดี และลิ้นหรือฟันที่ออกมากริมฝีปากกี้ดี เหล่านี้ เป็นเขตเป็นวัตถุแห่งอาบัติตุลลัจจัย ช้องตา ช้องหู และแผลใน กายสัตว์ดิรัจฉานกี้ดี และนิमितที่เล็กแห่งสัตว์ดิรัจฉานมีงูและปลา เป็นต้น ที่ไม่พอประมาณองค์กำเนิดดำเนินเข้าไปได้กี้ดี และสตรี- ราวัยวะอันเศษมิรักแร้ เป็นต้น แห่งมนุษย์และดิรัจฉานกี้ดี และนิमित ในซากศพที่ขึ้นพองแล้วกี้ดี และชิ้นเนื้อที่ตกลงแล้วนอกนิमितกี้ดี เหล่านี้เป็นเขตเป็นวัตถุแห่งอาบัติทุกกฏ ภิกษุสอดองคชาตเข้าไป ในปากซากศพที่อ้าอยู่ ไม่ให้กระทบเบื่องต่ำและข้างทั้ง ๔ นั้น เป็น ทุกกฏ กล่าวมานี้เป็นประเภทแห่งอาบัติ

แลไม่เป็นอาบัติในสิกขาบทนี้ ภิกษุไม่รู้ไม่ยินดี เป็นบ้ำมีจิต อันฟุ้งซ่านเวทนาครอบงำ ภิกษุเป็นอาทิกัมมิกะผู้ต้นบัญญัติเหล่านี้ ไม่เป็นอาบัติ และภิกษุนอนหลับอยู่ ผู้อื่นมาลอบทำเมถุนในนิमितตน ไม่รู้ตัว ชื่อว่าไม่รู้ ไม่เป็นอาบัติ ภิกษุใดแม้รู้ แต่ไม่ยินดีเลย ชื่อ

ว่าไม่ยินดี ไม่เป็นอาบัติ ภิกษุเป็นบ่าตีเคียดคั่งไคล้เหลือเยียวยา และภิกษุเขาทำจิตให้ฟุ้งซ่าน ชื่อว่าเป็นคนมีจิตอันฟุ้งซ่าน ๒ จำพวกนี้ ที่ไม่รู้สมถะ เห็นเพลิงกับทอง คุงกับแก่นจันทร์ เสมอกัน ดังนี้ เป็นประมาณในที่จะไม่เป็นอาบัติ ภิกษุใดไม่รู้สิ่งไรเลย เพราะกระสับกระส่ายอยู่ด้วยทุกขเวทนา กล่าว ดังนี้ ชื่อว่าอันทุกขเวทนาครอบงำไม่เป็นอาบัติ ภิกษุใด เป็นเดิมเหตุที่จะให้พระผู้มีพระภาคบัญญัติสิกขาบทนั้น ดังพระสุทินันท์แรกเสพเมถุนก่อนกว่าภิกษุอื่นดังนี้ ชื่อว่า อาทิกัมมิเกผู้ต้นบัญญัติ ไม่เป็นอาบัติ กล่าวมานี้ ชื่อว่ากล่าวด้วยอนาบัติ

อนึ่ง สิกขาบทนี้ เป็นอนาถัตติกะ เพราะไม่ต้องปาราชิก ด้วยบังคับผู้อื่นให้เสพเมถุน ก็แต่ว่าบังคับหรือภิกษุด้วยกันให้เสพเมถุน ถึงไม่เป็นปาราชิกก็จริง ก็คงไม่พ้นทุกกฏาบัติ เพราะอภัยปิยสมათาน มีองค์ ๒ คือ เสวนจิตต์ จิตคิดจะเสพเมถุน ๑ มกฺเคน มกฺคปฏิปาหนัง ยังองค์กำเนิดให้เข้าไปในทวารมรรค ถูกต้อง ณ ที่ใดที่หนึ่ง เป็นองค์อย่าง ๑ พร้อมด้วยองค์ ๒ ดังนี้ จึงเป็นปาราชิกาบัติ ไม่พร้อมไม่เป็น สิกขาบทนี้มีสมุฏฐาน ๑ ชื่อว่าปฐมปาราชิกสมุฏฐาน คือเกิดแต่กายกับจิตเป็นสมุฏฐาน ๑ อนึ่ง เป็นกิริยา เป็นสัญญาวิโมกข์ เป็นสจิตตกะ โลกวัชชะ กายกรรม เป็นอกุศลจิต เป็นทวิเวทนัง มีเวทนา ๒ คือ สุขกับอุเบกขา

ปรหมํ ปาราชิกํ จบ

ในอนินนาทานสิกขาบทที่ ๒ ความว่า ภิกษุใด ลักเองหรือใช้ให้ผู้อื่นลัก ซึ่งทรัพย์ข้าวของที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต มีราคาแต่บาทหนึ่ง

ขึ้นไป ด้วยบาทในมจรประเทศ ที่ตั้งอยู่ ณ บ้าน หรือในป่า หรือตั้ง
อยู่ในน้ำ ในบก ในอากาศ ในที่ใด ๆ ก็ดี อันมีเจ้าของหวงแหนอยู่
ด้วยเฉยจิต โดยอาการแห่งการลักต่าง ๆ คือฟ้องร้อง เบียดบัง หลอก
ลวง สับเปลี่ยน น้อชิง ช่มเหง ขว้าวทึง ใด ๆ ก็ดี ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก

ซึ่งว่าบาทหนึ่งนั้น ในบาลีว่า ๕ สวากเป็นบาท ๑ ในเมือง
ราชคฤห์ โดยบาลีว่า " เตน โข ปน สมเยน ราชคเห ปญจมาสโก
ปาโท โหติ " ในอรรถกถาว่า ๒๐ มาสก เป็นกหาปณะ ๑ ในเมือง
ราชคฤห์ในครั้งนั้น เพราะเหตุนี้ ๕ มาสกจึงเป็นบาท ๑ โดย
ลักษณะนั้น ฟังรู้เถิดว่า ส่วนที่ ๔ แห่งกหาปณะเป็นบาท ๑ ใน
ชนบททั้งปวง ก็แต่ส่วนที่ ๔ แห่งกหาปณะนั้น ฟังรู้ด้วยสามารถ
แห่งโบราณนีกหาปณะ ไซ้กหาปณะอื่น มีรุทรทามกหาปณะ เป็นต้น
ด้วยว่าแม้พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ในอดีตและอนาคต ท่านก็บัญญัติ
ทุคยปาราชิกด้วยบาทส่วนที่ ๔ แห่งนีกหาปณะนั้นสิ้น โดยปาฐะว่า
" ปญจมาสโก ปาโทติ ตทา ราชคเห วิสติมาสโก กหาปโณ โหติ,
ตสุมา ปญจมาสโก ปาโท ; เอเตน ลกฺขณเณ สพุพฺพนปเทสุ
กหาปณฺสสุ จตุตุโธ ภาโค ปาโทติ เวทิตพุโพ. โส จ โข โปราณฺสสุ
นีกหาปณฺสสุ วเสน, น อิตเรถํ รุทรทามกาทีนํ ; เตน หิ ปาเทณ
อติตา พุทฺธาปี ปาราชิกํ ปญญาเปสฺสุ อนาคตาปี ปญญาเปสฺสนฺติ."
ก็แลการวินิจฉัยบาทมจรลงเป็นเงินในสยามประเทศนี้ ตามอรรถ-
กถาและฎีกา จะกล่าวในเบื้องหน้าในที่สุดแห่งวินิจฉัยทั้งปวง.

ก็แลอาหาร อาการที่จะลักนั้น ฟังรู้โดยบาลี ๖ บท ดังนี้ก่อน
คือ อาทียนะ หระณะ อวหระณะ อิริยาปถวิโกปนนะ ฐานาจาวันนะ

สังเกตวิคินามนะ อธิบายในบททั้ง ๖ นั้น ตามอรรถกถาดังนี้ อาทियะ
นั้น ว่าถือเอา ได้แก่ภิกษุโจทฟ้องร้องเอาสวน ไธนา ที่ดินของผู้อื่น
ว่าเป็นของตน ต้องทุกกฏ ไม่ต้องปาจิตตีย์ ด้วยมุสาวาท เพราะเป็น
บุพพประโยคแห่งอทินนาทาน ครั้งเจ้าของสงสัยว่าเราจะได้หรือไม่
ได้ ภิกษุนั้นต้องถูกลัจจัย ครั้นเจ้าของปลงธุระว่าจักไม่เป็นของเรา
แล้ว ภิกษุก็ปลงธุระจักไม่ให้แล้ว จึงเป็นปาราชิก ถ้าภิกษุยังคิดจะ
ให้อยู่ เป็นแต่แสดงอนุภาพให้กลัวก็ดี หรือเจ้าของยังไม่ปลงธุระ
ก็ยังรักษาอยู่ก่อน ต่อเมื่อใดปลงธุระลงทั้ง ๒ ข้าง ภิกษุก็จักไม่ให้
เจ้าของก็ว่าไม่ได้แล้ว จึงเป็นปาราชิก ทรณะนั้น ว่าเอาไป ได้แก่
ภิกษุช่วยนำของแห่งผู้อื่นไปด้วยศรัยะ เป็นต้น ครั้นมีเถยยจิตคิดจะ
ลัก จับต้องลูกค้ำของอยู่บนศรัยะนั้น ต้องทุกกฏ ทำของนั้นให้ไหว
ไปมาอยู่บนศรัยะ ต้องถูกลัจจัย ปลงของนั้นลงมาบ่า ต้องปาราชิก
กำหนดศรัยะนั้น ข้างหน้าเพียงหลุมคอ ข้างหลังเพียงท้ายผมตก
ข้างทั้ง ๒ เพียงหมวกหู ภิกษุเลื่อนของลงมาจากศรัยะ ไม่ให้พ้นศรัยะ
เลย พอพ้นเขตศรัยะที่กำหนดไว้ ก็เป็นปาราชิก ถ้ายกขึ้นพอพ้น
ศรัยะเส้นผมหนึ่ง ก็เป็นปาราชิก ของแบกบนบ่าและกระเดียด
ด้วยเอว หิ้วด้วยมือ ก็ให้วินิจฉัยเหมือนของอยู่บนศรัยะนั้นเกิด
อวทรณะนั้น ว่าเอาลง ได้แก่ภิกษุรับของฝากเขาไว้ ครั้นเจ้าของเขา
มาทวง ภิกษุแกล้งกล่าวเพี้ยนคำว่า ข้าไม่ได้รับไว้ กล่าวดั่งนี้ด้วย
เถยยจิต ต้องทุกกฏ ทำให้เจ้าของเกิดความสงสัย ต้องถูกลัจจัย ครั้น
เจ้าของปลงธุระ ภิกษุก็ปลงธุระ ทั้ง ๒ ข้าง ดังกล่าวแล้วในอาทियะ
นั้น ภิกษุนั้นก็เป็นปาราชิก อิริยาปถวิโกปนะนั้นว่า ยังอิริยาบถ
ให้กำเริบ ได้แก่ภิกษุมีเถยยจิตคิดจะลัก พาของกับทุกคนผู้นำของไป

ด้วย และไล่คนผู้นำของไปนั้น ให้ยกเท้าที่แรกก้าวไปตามประสงค์
แห่งตน ต้องถูกลัจจัย ไล่ให้ยกเท้าที่ ๒ ก้าวไปอีก ต้องปาราชิก
ฐานาจาขณะนั้น ว่าจะให้เคลื่อนจากที่ ได้แก่ภิกษุคิดจะลักของที่ตั้งอยู่บน
บก ในน้ำ ในที่แห่งใดแห่งหนึ่ง และจับต้องลูกค้ำของนั้น เป็นทุกกฎ
ทำของนั้นให้ไหวไปมาอยู่ในที่ เป็นถูกลัจจัย ทำของนั้นให้เคลื่อน
จากฐาน เป็นปาราชิก ก็แลกำหนดฐานที่ตั้งนั้นดังนี้ ถ้าของนั้น
เป็นหม้อ ตั้งอยู่ในน้ำในโคลนมีฐาน ๖ คือปากข้างบนแห่งหนึ่ง ก้น
หม้อที่ถูกพื้นแห่งหนึ่ง ข้างทั้งสี่ ๆ แห่งเป็น ๖ แห่งด้วยกัน รุ่งมา
ข้างหน้า ให้ส่วนหม้อที่ถูกพื้นข้างโน้น พื้นส่วนหม้อที่ถูกพื้นข้างนี้
เส้นผมหนึ่งกัถิ หรือเสือกไปข้างหน้า ให้ส่วนหม้อข้างนี้ พื้นส่วนหม้อ
ที่ถูกพื้นข้างโน้น เส้นผมหนึ่งกัถิ หรือชักไปข้างซ้าย ให้ส่วนหม้อที่ถูก
พื้นข้างขวา พื้นส่วนหม้อที่ถูกพื้นข้างซ้ายไป เส้นผมหนึ่งกัถิ หรือชัก
มาข้างขวา ให้ส่วนหม้อที่ถูกพื้นข้างซ้าย พื้นส่วนหม้อที่ถูกพื้นข้างขวา
เส้นผมหนึ่งกัถิ หรือยกขึ้นให้กันหม้อพื้นพื้น ลักหม้อที่ถูกพื้นข้างขวา
เส้นผมหนึ่งกัถิ หรือยกขึ้นให้กันหม้อพื้นพื้น ลักเส้นผมหนึ่ง หรือ
กดหม้อให้จมลงไป ให้ปากหม้อพื้นส่วนที่กันหม้อถูกพื้นบงไป เส้นผม
หนึ่งกัถิ ดังนี้ ชื่อว่าให้เคลื่อนจากฐาน เป็นปาราชิก ให้พึงรู้จักฐาน
ที่ตั้งแห่งของทั้งปวงดังนี้ ของตั้งอยู่ในที่ทั้งปวงบางสิ่งมีฐาน ๑ บาง
สิ่งมีฐาน ๒ บางสิ่งมีฐาน ๓ บางสิ่งมีฐาน ๔ บางสิ่งมีฐาน ๕ ถ้า
เป็นเงินอยู่ในหม้อ ภิกษุเอาภาชนะตักเอา หรือเอามือกำเอาก็ดี
เงินที่อยู่ในภาชนะและในมือนั้น ขาดไม่ติดกับเงินที่อยู่ในหม้อแล้ว
ถึงยังไม่ยกขึ้นก็เป็นปาราชิ สังเกตวิดินามะนั้น ว่าลวงสังเกต
ได้แก่ด่านขนอนที่พระเจ้าแผ่นดินตั้งไว้ ในระหว่างเขาขาด และทำน้ำ
ประคูป้าน อันใดอันหนึ่งว่า ผู้ใดเข้ามาในที่นี้ ให้เรียกเอาค่าด่านขนอน

ภิกษุไปถึงค่านขนอนเช่นนั้น คิดจะไม่ให้ค่าค่านขนอน มีเถยยจิต
 จับต้องลูกบถกัณเฑาะที่ตนเอาไป ควรค่าค่านขนอนบาทหนึ่งนั้น
 ต้องทุกกฎ ยกเท้าที่แรกข้ามค่านขนอนไป เป็นอุลลัจฉัย ยกเท้าที่ ๒
 ข้ามไปอีก เป็นปราชิก อนึ่ง ภิกษุเข้าไปในที่ที่เป็นบริเวณเป็นต้น
 ได้เห็นภักเฑาะแห่งผู้อื่นที่น่ารัก และกำหนดประตูห้องหรือหน้ามุข
 เป็นต้น แห่งหนึ่งแห่งใดไว้เป็นที่สังเกต แล้วคิดว่า ในระหว่างนี้
 ถ้าเจ้าของเขาเห็น เราจะทำเป็นหยิบขึ้นชมเล่น แล้วจะคืนให้เขาผู้เป็น
 เจ้าของ ถ้าเจ้าของไม่เป็น เราจะลักเอา กำหนดดังนี้แล้ว พาของนั้น
 เดินไป ยกเท้าที่แรกก้าวข้ามประตูห้องเป็นต้น ที่สังเกตไว้ ต้อง
 อุลลัจฉัย ยกเท้าที่ ๒ ก้าวไปอีก ต้องปราชิก ดังกล่าวมานี้ ก็ชื่อว่า
 ล้วงสังเกต อนึ่ง อวหาร การลัก พระอรธรรคถาจารย์ตั้งไว้ว่า มีอยู่
 ๒๕ จัดเป็นหมวด ๆ ๕ หมวดดังนี้ นานาภักเฑาะปัญจกะหมวด ๑
 เอกภักเฑาะปัญจกะหมวด ๑ สาทัดถิกปัญจกะหมวด ๑ ปุพพโยค-
 ปัญจกะหมวด ๑ เถยยาวหารปัญจกะหมวด ๑.

ก็แลนานาภักเฑาะปัญจกะนั้นว่า หมวดแห่งการลัก ๕ มีของต่าง ๆ
 เป็นที่กำหนด คือ อาทิกษณะ โจท เอาของมีวิญญูญาณและไม่มีวิญญูญาณ
 ของเขา ๑ ทรณะ ชวนนำเอาของที่มีวิญญูญาณและไม่มีวิญญูญาณของเขา
 ไป ๑ อวทรณะ บิดเพี้ยนเอาของมีวิญญูญาณและไม่มีวิญญูญาณที่เขาฝาก
 ไว้ ๑ อิริยาปลวิโกปนนะ ทำอิริยาบถแห่งคนผู้นำของไปให้กำเริบ ๑
 ฐานาจาวัณนะ ทำของมีวิญญูญาณและไม่มีวิญญูญาณให้เคลื่อนจากฐาน ๑
 อวหาร ๕ หมวดนี้ ชื่อว่านานาภักเฑาะปัญจกะ เพราะกำหนดด้วยของ
 ต่าง ๆ คือของมีวิญญูญาณและไม่มีวิญญูญาณ วินิจฉัยพิสดารให้พึงรู้
 ดังกล่าวมาแล้วในบททั้ง ๖ ข้างต้นนั้นเถิด.

ก็แลเอกภณทัปัญญาจะนั้นว่า หมวด ๕ แห่งการลัก มีของสิ่งเดียวเป็นที่กำหนด คืออาทิตยนะ โจท เอาของมีวิญญาณ คือทาสและสัตว์ของเลี้ยงของเขา ๑ หรือจะ ชวนนำเอาทาสและสัตว์ของเลี้ยงของเขาไป ๑ อวหรณะ บิดเพี้ยนเอาทาสและสัตว์ของเลี้ยงของเขาให้กำเร็บ ๑ ฐานาจาวันะ ทำทาสและสัตว์ของเลี้ยงของเขาให้เคลื่อนจากฐาน ๑ ๕ นี้ชื่อเอกภณทัปัญญาจะ กำหนดด้วยของมีวิญญาณสิ่งเดียว วินิจฉัยโดยพิศดารดังกล่าวแล้วในก่อน.

ก็แลสาหัตถิกปัญญาจะนั้นว่า หมวดแห่งการลัก ๕ มีลักด้วยมือตนเป็นเบื้องต้น คือ สาหัตถิกะ อาณัตติกะ นิสัคคิกะ อตตสารกะ ชุรณิกเขปะ เป็น ๕ สาหัตถิกะนั้นว่า การลักเกิดด้วยมือตนเอง คือ กิษุลักของที่ตั้งอยู่บนบกในน้ำและที่ใดที่หนึ่ง เป็นของผู้อื่น ด้วยมือตนเอง อาณัตติกะนั้นว่า การลักเกิดด้วยบัง คือ กิษุบังคับให้ กิษุอื่นลักว่า ท่านจงลักของสิ่งนี้ ผู้บังคับต้องทุกกฏ ในขณะที่บังคับ ผู้จะลักสำคัญว่าของสิ่งนั้นก็ดี สำคัญว่าของสิ่งอื่นก็ดี และลักได้ของตามบังคับ ดังนี้เป็นปราชิกทั้ง ๒ ทั้งผู้ลักผู้บังคับ ถ้าผู้ลักสำคัญว่าของนั้นก็ดี สำคัญว่าของอื่นก็ดี และลักได้ของอื่นจากของที่กำหนดนั้น ดังนี้ ผู้บังคับไม่เป็นปราชิก เป็นแต่ผู้ลักผู้บังคับ ถ้าผู้ลักสำคัญว่าของพุทธรักจิตว่า ท่านจงบอกธัมมรักจิต ให้บอกแก่สังฆรักจิต ให้ลักของชื่อนี้ ดังนี้ ต้องทุกกฏในขณะที่บังคับ พุทธรักจิตไปบอกธัมมรักจิตก็ต้องทุกกฏ ธัมมรักจิตไปบอกสังฆรักจิต ๆ รับจะลัก อาจารย์ผู้บังคับเดิมต้องถูกลักจับ สังฆรักจิตลักของนั้นได้ตามบังคับดังนี้

ต้องปาราชิกด้วยกันทั้ง ๔ รูป ถ้าพุทธรักจิตข้ามรัชมรักจิตเสีย ไปบอกสังฆรักจิต ๆ ก็ลักได้ตามกำหนด ดังนี้ อาจารย์ผู้บังคับเดิมไม่เป็นปาราชิก เป็นแต่พุทธรักจิตผู้บังคับรองและสังฆรักจิตผู้ลักเท่านั้น ภิกษุบังคับผู้อื่นให้ลัก แล้วมีความวิปปฏิสาระร้อนใจ ห้ามเสียให้ได้ยิน ผู้รับบังคับจะลักนั้นไม่ฟังจึงลัก ดังนี้ ผู้บังคับไม่เป็นปาราชิก เป็นแต่ผู้ลัก นี้ชื่อว่าอาณัตติกะ ก็แลนิสัสคคิยะนั้นว่า ลักด้วยการซัดขว้างของไป คือภิกษุกำหนดที่ไว้มีประตูห้องเป็นต้นว่า ภายในห้องนี้ถ้าเจ้าของเห็น เราจะทำเป็นชมเล่น ถ้าเจ้าของไม่เห็น เราจะลักเอา ครั้นเจ้าของไม่เห็น ขว้างข้ามประตูห้องออกมา ถ้าของนั้นจะพ้นประตูห้องได้เป็นแน่ พอของนั้นหลุดพ้นจากมือ ก็เป็นปาราชิก อนึ่ง ภิกษุไปถึงค่านขนอน เอาของที่จะต้องเสียค่าค่านขนอน โยนข้ามขนอนไป ถ้าของนั้นจะพังกในภายนอกได้เป็นแน่ พอหลุดจากมือ ก็เป็นปาราชิก ดังนี้ชื่อนิสัสคคิยะ ก็แลอรรถสาธกะนั้นว่า ยังอรรถให้สำเร็จก่อนแต่การลัก ได้แก่ภิกษุบังคับภิกษุว่า ท่านอาจลักของสิ่งนี้ของผู้โน้นได้เมื่อใด ท่านจงลักเมื่อนั้นเถิดดังนี้ ถ้าผู้รับบังคับนั้นคงไม่มีอันตรายในหว่างจะลักได้เป็นแน่ ผู้บังคับเป็นปาราชิกในขณะที่บังคับ ผู้ลักเป็นปาราชิกในเวลาทีลัก อนึ่ง ภิกษุเอารองเท้าเป็นต้น อันจักคั้นน้ำมันครบราคาบาทหนึ่งได้ ทิ้งลงในหม้อน้ำมันของผู้อื่น พอรองเท้าหลุดจากมือก็เป็นปาราชิก อย่างกล่าวมานี้ชื่อว่า อรรถสาธกะ ฐุณิกเขปะนั้นว่า สำเร็จเป็นการลักด้วยปลงฐุระ ดังภิกษุโจทเอาที่สวนเป็นต้น และของผู้อื่นฝากไว้ เจ้าของเขามาทวงไม่ให้ก็ดี และของยืมเขามาหรือของเป็นกัณฑไทย คือของใด ๆ ที่ภิกษุทำของเขาเสียหายจะต้องใช้คืนให้แก่เจ้าของ ครั้นเจ้าของเขามาทวงไม่ให้

ดังนี้เป็นปาราชิก เพราะปลงธุระด้วยกันทั้งสองข้างดังได้กล่าวแล้ว
อย่างนี้ ชื่อว่าฐุณิกเขปะ ๕ หมวดนี้ ชื่อว่าสาหัตถิกปัญจะ.

ก็แลบุพพโยคปัญจะนั้นว่า หมวดแห่งการลัก ๕ มีประโยชน์
ก่อนเป็นเบื้องต้น คือบุพพโยค สหปโยค สังฆวิหารการ สังเกตกรรม
นินิตกรรม เป็น ๕ บุพพโยคนั้นว่า การลักมีประโยชน์ก่อน ได้แก่
อาณัตติกะ บังคับให้ผู้อื่นลักของ ๆ เขาดังกล่าวแล้วในอาณัตติกะ ชื่อ
ว่าบุพพโยค เพราะความบังคับนั้น เป็นประโยชน์ก่อนแต่ประโยชน์แห่ง
ผู้อื่นรับบังคับจะถือเอาของ สหปโยคนั้นว่าเป็นอาหาร การลักพร้อม
ด้วยประโยชน์ที่ถือเอาของ ได้แก่ภิกษุทำของในน้ำในบกเป็นต้น ให้
เคลื่อนจากฐาน และปักหลักเป็นต้นให้เกินที่ไร่นาของเขาไปด้วยมือ
ตน เป็นปาราชิก นี้ชื่อสหปโยค เพราะสำเร็จเป็นการลัก พร้อมด้วย
ประโยชน์ที่เขาให้เคลื่อนจากฐาน สังฆวิหารการนั้นว่าเป็นอันลัก
ด้วยกันทั้งหมด ด้วยชักชวนกันไปลัก คือภิกษุมากด้วยกันชักชวนกัน
จะไปลักสิ่งใดแล้ว แม้แต่องค์หนึ่งลักของสิ่งนั้นได้ ก็เป็นปาราชิก
ด้วยกันทั้งสิ้น สังเกตกรรมนั้นว่า ทำสังเกต คือภิกษุบังคับภิกษุด้วย
กำหนดกาล มีเวลาเช้าเป็นต้นว่า ท่านจงลักของสิ่งนั้นได้ ก็เป็นปาราชิก
ผู้รับบังคับไปลักได้ในเวลาเช้าตามกำหนด ดังนี้ เป็นปาราชิกทั้งผู้ใช้
ผู้ลัก ถ้าผู้รับบังคับไปลักในเวลาอื่น มีเวลาเย็นเป็นต้น ผิดสังเกต
ผู้ใช้ไม่เป็นปาราชิก เป็นแต่ผู้ลักผู้เดียว อย่างนี้ชื่อว่าสังเกตกรรม
เพราะเป็นอาหารแก่ผู้ใช้ตามที่ทำสังเกต ก็แลนินิตกรรมนั้นว่า
ทำนินิต มีขยิบตาเป็นต้น ได้แก่ภิกษุบังคับว่า ท่านจงลักในขณะที่เรา
ขยิบตาหรือพยักหน้าดังนี้ ผู้ลัก ก็ลักในขณะที่ขยิบตาและพยักหน้าแห่ง

ผู้บังคับนั้น เช่นนี้เป็นปาราชิกทั้งผู้ลักผู้บังคับ ถ้าผู้ลัก ไปลักเสียก่อน หรือลักทีหลังขยิบตาพยักหน้านั้น ผู้บังคับไม่เป็นปาราชิก เป็นแต่ผู้ลักผู้เดียว เช่นนี้ชื่อนิมนิตกรรม เพราะเป็นอาหารแก่ผู้ทำนิมิตด้วยผู้ลัก ๆ ถูกตามกำหนด ๕ หมวดดังกล่าวนี้ชื่อว่าปัพพโยคปัญจกะ.

ก็แลเถยยาวหารปัญจกะนั้นว่า หมวดแห่งการลัก ๕ มีเถยยาวหารเป็นต้น คือ เถยยาวหาร ปลั้ยหาวหาร ปริกัปปาวหาร ปฏิจันนาวหาร กุสาวหาร เป็น ๕ เถยยาวหารนั้นว่า ลักด้วยความเป็นขโมย ดังภิกษุตัดที่ต่อมีฝาเรือนเป็นต้น ย่องเบาไม่ให้เจ้าของเห็น ถือเอาก็ดี หลอกหลวงเขาด้วยซึ่งเกียจทะนาน โกง และเงินทองแดง ตะกั่วเป็นต้น ดังนี้ย่อมเป็นปาราชิก ชื่อว่าเถยยาวหาร ก็แลปลั้ยหาวหารนั้นว่า ข่มเหงลักเขา ได้แก่ภิกษุข่มเหงกคชีแยงชิงปล้นเอาของผู้อื่น ดังโจรปล้นบ้านเป็นต้น และถือเอาช่วยอากรเกินกว่าส่วนที่ถึงแก่ตน ดังราชอมาตย์เรียกเอาช่วยอากรเกินพิกัตกดี ดังนี้เป็นปาราชิก นี้ชื่อว่า ปลั้ยหาวหาร ปริกัปปาวหารนั้นว่า เป็นอันลักตามกำหนด ปริกัปปาวหารนี้มี ๒ คือกำหนดของอย่าง ๑ กำหนดโอกาสอย่าง ๑ กำหนดของนั้นดังนี้ ภิกษุต้องการจะลักผ้าสาฎก ลอกเข้าไปในห้วงเวลากลางคืนกำหนดว่า ถ้าเป็นผ้าเราจะเอา ถ้าเป็นด้ายเราไม่เอา แล้วยกกระสอบขึ้น ถ้าแลในกระสอบนั้นเป็นผู้สาฎกไซร์ เป็นปาราชิกในขณะยกขึ้น ถ้าเป็นด้ายไซร์ ยังไม่เป็นปาราชิก ครั้นเอาออกมาข้างนอกแก่กระสอบออกดู รู้ว่าเป็นด้ายแล้วกลับเอาเข้าไปวางไว้อีก ยังรักษาอยู่ก่อน แม้รู้ว่าเป็นด้ายแล้ว คิดว่าเราได้สิ่งใด สิ่งนั้นจำจะต้องเอาแล้วพาเดินไป ให้วินัยธรพึงปรับอาบัติด้วย

บทวาร คือยกเท้าที่ ๑ ที่ ๒ ถ้าวางลงที่พื้นแล้วกลับถือเอาอีก พอ ยกขึ้นก็เป็นปราชิก ถ้าเจ้าของเขาร้องว่าโจร ๆ แล้วไล่ตามไป ภิกษุ ทิ้งของเสียแล้วหนีไป ก็ยังรักษาอยู่ก่อน ถ้าเจ้าของเขาเป็นเขาถือเอา ของเขาไป ก็ยังรักษาอยู่ ถ้าคนอื่นเอาของเขาไปไซ้ริ เป็นภณฑไทย ครั้นเจ้าของกลับแล้ว ภิกษุมาเห็นเข้าเอง จึงถือเอาด้วยปิงสุกุลสัญญา และด้วยคิดว่าของนั้นเราถือเอาก่อนแล้ว คราวนี้ก็เป็นของ ๆ เรา แม้ดังนี้ ก็เป็นภณฑไทย กำหนดว่าเป็นผ้าเราจะเอา ดังกล่าวมานี้ แล ชื่อว่าภณฑปริกัปปะ กำหนดของ ก็แลโอกาสปริกัปปะ กำหนด โอกาสนั้น คือกำหนดประตูห้องและหน้ามุขเป็นต้น ดังกล่าวแล้ว ในสังเกตวิติมานะนั้น กำหนดสิ่งของหรือโอกาส ๒ ดังนี้แล้วและ ลัก นี้แลชื่อว่าปริกัปปาหาร ก็แลปฏิจันนาวาหารนั้น ปกปิดไว้แล้ว และลัก ให้พึงรู้ดังนี้ ภิกษุได้เห็นของผู้อื่นมีแหวนเป็นต้น เขาถอด วางไว้ในสวนเป็นต้น ถือเอาฝุ่นหรือใบไม้ปิดไว้ ด้วยคิดว่าภายหลัง เราจะถือเอาเท่านี้ยังไม่เป็นอันยกขึ้น เพราะเหตุนั้น ยังไม่เป็นอาหาร ก่อน ครั้นกาลใดเจ้าของมาค้นหาไม่เห็น และเขามีอาลัยอยู่ว่า พรงนี้ เราจึงจะรู้ แล้วกลับไปบ้าน ที่นั่นภิกษุมายกของนั้นขึ้น พอยกขึ้นก็ เป็นอาหาร ถ้าภิกษุนั้นถือเอาด้วยสกสัญญา สำคัญว่าของนั้นเป็น ของ ๆ เราแต่ครั้งเราปิดไว้แล้ว ถือเอาด้วยปิงสุกุลสัญญา สำคัญว่า เจ้าของเขาไปแล้ว เขาทิ้งของนี้เสียแล้ว อย่างนี้เป็นภณฑไทย แม้ ในวันที่ ๒ เจ้าของเขามาค้นหาไม่เห็น เขาทอดธุระเสียแล้วกลับไป ภิกษุมารถถือเอาก็เป็นภณฑไทย ภายหลังเจ้าของเขารู้เขามาทวง ภิกษุ ไม่ให้ เจ้าของปลงธุระก็เป็นอาหารแก่ภิกษุ เพราะว่าของนั้นเจ้าของ หาไม่เห็นด้วยประโยคแห่งภิกษุ ก็แลภิกษุไม่ปิดของเช่นนั้น ของ

วางอยู่ตามที่ มิถนยจิตเอาเท้าเหยียบไว้ให้จมลงไปโคลนหรือใน
 ทราย พอของจมลงไปพื้นฐานเดิมก็เป็นอาหาร ดังกล่าวมานี้ชื่อว่า
 ปฏิจันนาอาหาร ก็แลกุสาวหารนั้นว่า การลักด้วยเปลี่ยนสลาภ ให้พึง
 รู้โดยนัยนี้ ภิกษุใด เห็นสลาภเขาทำด้วยตอกหรือใบลาน เขาเขียนชื่อ
 ภิกษุไว้ด้วย แล้วทอดไว้ในผ้าเป็นส่วน ๆ แจกกันอยู่ เธอปรารถนา
 จะยกส่วนของผู้อื่น ที่มีราคาน้อยหรือมาก หรือมีราคาเท่ากัน ซึ่ง
 วางอยู่ใกล้ส่วนของตน เธอยกสลาภของตนขึ้นด้วยปรารถนาจะวาง
 ในส่วนแห่งผู้อื่น ก็ยังรักษาอยู่ก่อน วางสลาภของตนลงในส่วน
 ผู้อื่นแล้ว ก็ยังรักษาอยู่ก่อน ต่อเมื่อใดยกสลาภผู้อื่นขึ้นจากส่วนผู้อื่น
 พอยกขึ้น ก็เป็นอาหาร ถ้าหากว่าภิกษुकยกสลาภส่วนแห่งผู้อื่นก่อน
 ด้วยปรารถนาจะวางลงในส่วนของตนแล้วไซ้ร้ เมื่อยกขึ้นยังรักษาอยู่
 เมื่อวางลงก็ยังรักษาอยู่ ครั้นยกสลาภของตนขึ้นจากส่วนของตน เมื่อ
 ยกขึ้นยังรักษาอยู่ ครั้นยกขึ้นแล้ว วางสลาภของตนลงในส่วนแห่งผู้อื่น
 พอพื้นมือ ก็เป็นอาหาร อาการที่ลักอย่างนี้แล ชื่อว่า กุสาวหาร
 ๕ หมวดนี้ชื่อว่า เถยขาวหารปัญจกะ ใน ๕ ปัญจกะ เป็นอาการลัก
 ละ ๕ ๆ จึงเป็นอาหาร ๒๕ โดยพิสดารตามอรรถกถา ก็แลนานา
 ภัณฑปัญจกะกับเอกภัณฑปัญจกะไม่แปลกกันนัก ถ้ายกเอกภัณฑ-
 ปัญจกะเสีย คงอาหาร ๒๐ อนึ่ง สหปโยคกับสาหัตถิกะ ปุพพปโยค
 กับอาณัตติกะ ก็ไม่แปลกกันนัก ถ้าผสมเป็นอันเดียวกันเสีย คง
 อาหาร ๑๘ อนึ่ง อาทियนะและอาหารณะกับฐุณิกเขปะก็ไม่แปลก
 กันนัก ถ้ายกฐุณิกเขปะเสีย ได้อาหาร ๑๗ ถ้าคงฐุณิกเขปะไว้
 ยกอาทियะกับอาหารณะเสีย ได้อาหาร ๑๖ อนึ่ง ภิกษุคิดจะไปลัก
 ทรัพย์ของผู้อื่น ในปุพพประโยคทั้งปวง ตั้งแต่เดินไปเป็นต้น เป็น

อบัติทุกกฏทุก ๆ ประโยค จับต้องลูปคล่า ก็เป็นทุกกฏ ทำทรัพย์ที่เป็น
วัตถุแห่งปาราชิกให้ไหว เป็นถุลล์จัจย ครั้นลักเอาทรัพย์มาสกหนึ่ง
หรือหย่อนกว่ามาสก เป็นทุกกฏ ถ้าทรัพย์เกินมาสกขึ้นไป ต่ำกว่า
๕ มาสกลงมา เป็นถุลล์จัจย ถ้าทรัพย์นั้น ๕ มาสก หรือเกินกว่า ๕
มาสกขึ้นไป เป็นปาราชิก อนึ่ง อทินนาทานสิกขาบทนี้ละเอียดสุขุมนัก
พระอรรถกถาจารย์วินิจฉัยไว้โดยนัยวิจิตต่าง ๆ ในคัมภีร์สมันตปาสา-
ทิกา ซึ่งกล่าวมานี้โดยย่อ แล้วท่านสอนไว้ว่าเป็นสิกขาบทละเอียดสุขุม
ยากที่จะตัดสินได้ เพราะเหตุนี้ เมื่อมีผู้มาโจทกฤษฎีด้วยอทินนาทาน
แม้วินัยธรสอบสวนโดยอาหารประเภท เห็นว่าเป็นอาหารแล้ว ก็
อย่าเพื่อตัดสินโดยพลัน พึงสอบสวนที่ ๕ สถาน คือ วัตถุ กาล
ประเทศ อคัมพะ บริโภค ดังนี้ ก่อน วัตถุคือของที่ภิกษุลักมา ให้
สอบสวนดูว่า วัตถุนั้นมีเจ้าของหรือไม่มี ถ้าว่ามีเจ้าของ ในเวลา
เมื่อลักมานั้น เจ้าของมีอาลัยหรือทอดอาลัยแล้ว ถ้าเจ้าของยังมี
อาลัยอยู่ ให้ปรับตามราคาของ ถ้าเจ้าของทอดอาลัยแล้ว อย่าพึง
ปรับอบัติปาราชิกเธอเลย ครั้นเจ้าของทวงเอา ก็พึงคืนให้ อันนี้
เป็นความชอบยิ่ง นี้แลชื่อว่าสอบสวนวัตถุ ก็กาลนั้น คือคราวที่ลัก
ของนั้นมา ด้วยว่า ของนั้นบางคราวมีราคาเสมอ บางคราวมีราคามาก
ก็แลประเทศนั้น คือที่ ๆ ลักของนั้นมา ของลักมาในประเทศใด ให้
ปรับตามราคาในประเทศนั้น อคัมพะนั้น คือราคาของที่ลักมา นี้แลที่
๕ สถาน ให้พึงสอบสวนดู ก็แลจะไม่เป็นปาราชิกอบัติในสิกขาบทนี้
คือสำคัญว่าเป็นของ ๆ ตัว ถือเอาอย่าง ๑ และวิสาสะคุ่นเคยกันอย่าง ๑

ยืมมาใช้อย่าง ๑ ของนั้นเป็นของยัภย์ เปรต และเป็นของสัตว์ดิรัจฉาน
ไม่เป็นของมนุษย์อย่าง ๑ ถือเอาด้วยปิงสุกุลสัญญา สำคัญว่าไม่มี
เจ้าของอย่าง ๑ และภิกษุเป็นบ้ำเป็นต้น ไม่เป็นอาบัติ สิกขาบทนี้
เป็นสาณตติกะ เพราะใช้ผู้อื่นให้ลัก ก็เป็นอาบัติ มีองค์ ๕ คือ
ปรปริกคหิต เป็นของผู้อื่นเป็นชาติมนุษย์หวงแหงอยู่ ๑ ปรปริก-
คหิตสณฺณิตา คือสำคัญรู้ว่าเป็นของผู้อื่นหวงอยู่ ๑ ครุปริกษาโร
ของนั้นราคาบาทหนึ่งหรือราคากว่าบาทหนึ่งขึ้นไป ๑ เถยฺยจิตฺต
จิตเป็นขโมย ๑ อวหรณฺ ถักได้ด้วยอาหารอย่างใดอย่างหนึ่งคัง
กล่าวแล้ว ๑ พร้อมด้วยองค์ ๕ นี้ จึงเป็นปาราชิก อนึ่ง สิกขาบทนี้
มีสมุฏฐาน ๓ ชื่อ อทินนาทานสมุฏฐาน คืออาบัติเกิดแต่กายจิต ๑
แต่วาจาจิต ๑ แต่กายวาจาจิต ๑ เป็นกิริยา สัญญาวิโมกข์ สจิตตกะ
เป็นโลกวัชชะ กายกรรม วจิกรรม อกุศลจิต มีเวทยา ๓.

เหตุยิ ปาราชิก จบ

มนุสสวีกคหะสิกขาบทที่ ๓ ความว่า ภิกษุใด แกล้งพรากกาย
มนุษย์ตั้งแต่ปฐมวิญญาณตั้งลง เกิดกมลรูปในกรรมมารดาเสียจาก
ชีวิต คือฆ่าให้ตาย แม้แต่ประกอบขาร้อน และเหยียบนวดเป็นต้น
หรือตั้งเครื่องศัสตราวุธต่าง ๆ อันจักสังหารชีวิตมนุษย์ไว้ หรือ
สรรเสริญความตาย ท่านจะต้องการอันใดด้วยความเป็นอยู่ชั่วช้า
ลามกไม่เสมอเพื่อน ตายเสียดีกว่า ตายแล้วก็ได้สุคติ หรือบอก
อุบายให้ตาย คือบังคับว่า ท่านจงเชือดคอเสีย จงกินยาพิษเสียเป็นต้น
เธอประสงค์จะให้ตายและทำดังนี้ มนุษย์นั้นตายในขณะนั้น หรือนาน
ไปจึงตายด้วยเหตุนั้นก็ดี แม้เช่นนั้น ก็เป็นปาราชิก มนุษย์เป็นวัตถุ

แห่งปาราชิก อมนุษย์ ยักษ์ เปรต เป็นวัตถุแห่งอุจลัจจัย ติรัจจนา
เป็นวัตถุแห่งปาจิตติย.

ก็แลประโยคแห่งปาณาติบาต มี ๖ คือ สาทัดถิกปโยค นิสัสก-
คิยปโยค อาณัตถิกปโยค ถาวรปโยค วิชชามยปโยค อิทธิมยปโยค
ดังนี้ สาทัดถิกปโยคนั้นว่า ประโยคความเพียรในที่จะฆ่าสัตว์อัน
บังเกิดด้วยมือและเท้าเป็นต้น หรือด้วยของเนื่องด้วยกายมีหอกดาบ
เป็นต้น นิสัสกคิยปโยคนั้นว่า ประโยคคือการชั้ดขว้างไป ได้แก่
ภิกษุใครจะให้ผู้อยู่ที่ไกลตาย และยิงพุ่งชั้ดขว้างไปซึ่งศัสตราวุธ
มีธนูหน้าไม้และหอกยนต์ก่อนศิลาเป็นต้น ด้วยกายหรือด้วยวัตถุอัน
เนื่องด้วยกาย ในสาหัดถิกะและนิสัสกคิยะ ทั้ง ๒ ประโยคนี้ จัด
เป็น ๒ ๆ คือ เฉพาะและไม่เฉพาะ เฉพาะนั้น ไม่เป็นกรรมพันธุ์ คือ
และประหารเองก็ดี หรือชั้ดขว้างไปก็ดี ถูผู้ันตาย ก็เป็นกรรมพันธุ์
เครื่องผูกคือกรรมตามวัตถุัน ถ้าถูผู้ันตาย ไม่เป็นกรรมพันธุ์ คือ
ว่า เฉพาะมนุษย์ผู้ใด ถูมนุษย์ผู้ันตาย จึงเป็นปาราชิก ถ้าถูมนุษย์
ผู้ันหรืออมนุษย์และติรัจจนา ไม่เป็นอาบัติอันใด ถ้าเฉพาะอมนุษย์
และติรัจจนา ๆ ตายเป็นอุจลัจจัย และปาจิตติยตามวัตถุ ถ้าถูมนุษย์
และติรัจจนาอื่นตายไม่เป็นอาบัติอันใด ไม่เฉพาะนั้น คือภิกษุไม่
เฉพาะด้วยคิดว่าใคร ๆ ก็จงตายเกิด แล้วประหารหรือชั้ดขว้างไป ถ้า
ถูพระอรหันต์หรือมารดาบิดาตนตาย เป็นอนันตริยกรรมด้วย เป็น
ปาราชิกด้วย ถ้าถูอมนุษย์หรือยักษ์เปรตสัตว์ติรัจจนาตาย เป็นอาบัติ
ตามวัตถุัน ๆ ในประโยคที่เฉพาะและไม่เฉพาะ ๒ นี้ ผู้ต้อง

ประหารนั้น ตายในขณะนั้นหรือตายทีหลัง ตายด้วยโรคอันนั้นก็ดี เป็นกรรมพันธุ์ แก่ผู้ประหารในขณะประหารนั้น ก็แลเอาฉัตติกปโยคนั้นว่า ประโยคเกิดแต่บังคับ คือภิกษุบังคับผู้อื่นว่า ท่านจงมาผู้นี้ ๆ ดังนี้ ในประโยคนี้ ให้พึงรู้จักนิยาม ๖ อย่าง คือนิยามวัตถุ ๑ นิยามกาล ๑ นิยามโอกาส ๑ นิยามอาวุธ ๑ นิยามอิริยาบถ ๑ นิยามกิริยาวิเศษ ๑ นิยามวัตถุ นั้น คือกำหนดบุคคลที่จะพึงมา คือนิยามผู้ใดและบังคับให้มา ผู้รับบังคับมาผู้นั้นตาย เป็นอาบัติทั้งผู้บังคับและผู้มา ถ้าผู้มาไปมาผู้อื่น ด้วยสำคัญว่าผู้นั้นก็ดี ผู้บังคับพันโทษ นิยามกาลนั้น คือกำหนดเวลาเข้าเป็นต้น ผู้มาไปมาเสียในเวลาอื่น มีเวลาเย็นเป็นต้น ดังนี้ผิดสังเกต นิยามโอกาสนั้น คือกำหนดที่ให้มาคนอยู่ที่บ้าน ที่ร้านเป็นต้น ผู้มาไปมาในที่อื่น มีเรือนและนอกบ้านเป็นต้น ก็ผิดสังเกต นิยามอาวุธนั้น คือกำหนดให้มาด้วยหอกดาบ ผู้มาไปมาด้วยอาวุธอื่น ๆ ก็ผิดสังเกต นิยามอิริยาบถนั้น คือกำหนดให้มาด้วยเท้าหรือพื้น ผู้มา ไปมาด้วยกิริยาอื่น คือตีหรือเชือด ก็ผิดสังเกต ที่ว่าผิดสังเกตนั้น ผู้บังคับไม่เป็นอาบัติ เป็นแต่ผู้มา ถ้าถูกตามสังเกต เป็นอาบัติด้วยกันทั้ง ๒ อนึ่ง ถ้าผู้รับบังคับนั้น ไปมาไม่ได้ กลับมาบอกผู้บังคับ ๆ กลับบังคับอีกว่า ท่านอาจมาได้เมื่อใด ก็จะมาเมื่อนั้น เกิดดังนี้ แม้นานสักร้อยปี ผู้มาคงจะมาได้เป็นแน่ ผู้บังคับเป็นอาบัติ ในขณะที่บังคับ ผู้มาเป็นอาบัติในขณะที่มา ก็แลถาวรปโยคนั้นว่า ประโยคถาวรตั้งมั่น คือภิกษุจักมาผู้อื่นด้วยเครื่องฆ่าอันถาวร ได้แก่ ขูดบ่อ ขูดหลุม และพนักยนต์ กระจาดนหก และตั้งเครื่องศัสตราวุธ

มีคาบเป็นต้นไว้ และละลายยาพิษในบึงในบ่อเหล่านี้ เพื่อจะให้ผู้อื่น
 มาตกตาย ถูกตาย ดิดตายก็ดี และนำเอารูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ
 ธรรมารมณ์ ที่น่ารักและน่ากลัว เพื่อจะให้ผู้อื่นเหือดแห้งหรือสะดุ้ง
 ตกใจตาย หรือดักเร็ว ฟ่าทับเหวได้ เหล่านี้ชื่อว่า ถาวรปโยค อนึ่ง
 ภิกษุเขียนหนังสือพรรณนาความตายว่า ผู้ใดตายอย่างนี้ ๆ จักได้ลาภยศ
 ได้ไปสวรรค์ดังนี้ ก็นับเข้าในถาวรปโยค ในถาวรปโยคนี้ ภิกษุ
 เฉพาะผู้ใด ถ้าผู้นั้นตายก็เป็นอาบัติตามวัตตุนั้น ถ้าผู้อื่นตาย ไม่เป็น
 อาบัติ ถ้าภิกษุไม่เฉพาะ คือคิดว่าผู้ใด ๆ ก็จงตายเถิดดังนี้ ก็เป็น
 กรรมพันธุ์ตามวัตตुที่ตาย คือพระอรหันต์และมารดาบิดาแห่งภิกษุนั้น
 ตาย ก็เป็นอนันตริยกรรมด้วย เป็นปาราชิกด้วย ถ้ามุชยอื่นและยักษ์
 เปรต ศิรัจฉานตาย ก็เป็นปาราชิก ถุลลัจฉัย ปาจิตตีย์ ตามวัตตุนั้น
 เครื่องที่เป็นถาวรปโยคนี้ ดังเร็วและหนังสือเป็นตัวอย่าง เร็วและ
 หนังสือ ภิกษุให้เปล่าหรือขายเขาเสีย ผู้ที่ได้ไปจัดแจงใหม่ ก็เป็นโทษ
 ด้วยกันทั้ง ๒ ถ้าภิกษุร้อนใจว่าสัตว์ตายมาก เอามาแต่ไหนก็เอาไปไว้
 ที่เดิมจึงพ้นโทษ ถ้าซื้อเขามา คินให้เจ้าของเดิมกลับ เอามูลค่ามาเสีย
 จึงพ้นโทษ ถ้าเร็วภิกษุทำเอง หนังสือภิกษุเขียนเอง เอาเผาไฟเสีย
 ให้หมดจึงจะพ้นโทษ ถ้าซื้อเขามา คินให้เจ้าของเดิมกลับ เอามูลค่ามาเสีย
 ประหารผู้อื่นตาย เจ้าของเดิมก็ไม่พ้นโทษ ถ้าหนังสือไฟไหม้ไม่หมด
 ผู้ใดเอามาเรียงเข้าอ่านได้ความแล้ว ตายด้วยหนังสือนั้น เจ้าของเดิมก็
 ไม่พ้นโทษ ก็แลวิชชามยปโยคนี้ว่า ประโยคอันแล้วด้วยวิชา คือ
 ภิกษุร้ายมนต์อาคมต่าง ๆ และใช้คุณภูตผีใด ๆ ก็ดี ทำให้ผู้อื่นจุกเสียด
 อย่างใดอย่างหนึ่งตาย ดังนี้ชื่อว่าวิชชามยปโยค เฉพาะผู้ใด ผู้นั้นตาย
 ไม่ผิดสังเกตุ ถ้าผู้อื่นตาย ผิดสังเกตุ ถ้าไม่เฉพาะ เป็นอาบัติตามวัตตุ

ที่ตายนั้น ก็เลออิทธิยปโยคนั้นว่า ประโยคอันสำเร็จด้วยอิทธิ
อันบังเกิดแต่กรรม ดังฤทธิ่นาค ฤทธิร์รุธ ฤทธิร์ยักษ์ ฤทธิ์เทวดา
ฤทธิ์พระราช หากว่าภิกษุมีตาเป็นอาวุธ โกรธถลึงตาแลดูผู้ใด ด้วย
หมายจะให้ตาย ถ้าผู้นั้นตาย เป็นอาบัติด้วยอิทธิมยปโยค อนึ่ง
ภิกษุขุดบ่อเป็นต้น เพื่อจะให้สัตว์ตกตาย ในประโยคที่ขุดนั้นไม่เป็น
ปาจิตตีย์ เป็นทุกกฏทุก ๆ ประโยค เพราะเป็นปัพพประโยคแห่ง
ปาณาติบาต ถ้าขุดไม่เฉพาะสัตว์ใด ๆ มาตกลง ก็คงเป็นทุกกฏ ถ้า
ยักษ์เปรตมีกายเป็นตริจจกานและอมมนุษย์ หรือตริจจกานมีกายเป็น
มนุษย์ หรือสัตว์ตริจจกานก็ดี ตกลง เกิดทุกขเวทนา ก็เป็นทุกกฏ ถ้า
มนุษย์ตกลง เกิดทุกขเวทนา ก็เป็นตุลัจจย ถ้ายักษ์เป็นต้น ตกลงตาย
ก็เป็นตุลัจจย ถ้ามนุษย์ตาย เป็นปาราชิก อนึ่ง ภิกษุไม่แกลึ่งจะให้
ตาย ดังสาก ๒ อันฟังกันอยู่ ภิกษุไม่รู้ว่าเขาจะตายด้วยเหตุนี้ ดังภิกษุ
ให้บิณฑบาตอันเจือด้วยยาพิษแก่ภิกษุอื่นนั้น ภิกษุผู้นั้นตาย ไม่
เป็นอาบัติ ภิกษุไม่มีความประสงค์จะให้ตาย ดังให้ยาแก่ผู้อื่นกินตาย
ไม่เป็นอาบัติ ภิกษุบ้ำเป็นต้นไม่เป็นอาบัติ สิกขาบทนี้ เป็นสาณัตตติกะ
ต้องเพราะบังคับ มีองค์ ๕ คือสัตว์เป็นชาติมนุษย์ ๑ รู้ยู่ที่สัตว์มี
ชีวิต ๑ จิตประสงค์จะฆ่า ๑ พยายามด้วยประโยคทั้ง ๖ อันใดอันหนึ่ง ๑
สัตว์นั้นตายด้วยพยายามนั้น ๑ พร้อมด้วยองค์ ๕ นี้ จึงเป็นปาราชิก
สิกขาบทนี้ เป็นอทินนาทานสมุฏฐาน เป็นกิริยา สัตถุญาวิโมกข์ สจิต-
ตตะ โลกวัชชะ เป็น กายกรรม วจกรรม อกุศลจิต เป็นทุกขเวทนา.

ตติย ปาราชิก จบ

๑. ในวินัยมุขเล่ม ๑ หน้า ๓๐ แสดงทางสันนิษฐาน ตามวิกังควินิจฉัยว่า ถ้ามี
สิกขาบทอื่นจะปรับอาบัติได้สูงกว่านั้น ให้ยกเอาสิกขาบทนั้นมาปรับ.

อุตตริมนุสตรธรรมะสิกขาบทที่ ๔ ความว่า ภิกษุใดไม่ตรัสรู้เลย
เป็นคนมุ่งลาภมุ่งความสรรเสริญ อวดอุตตริมนุสตรธรรม ซึ่งเป็นเครื่อง
รู้เครื่องเห็นแห่งพระอริยเจ้า อันสามารถ น้อมเข้ามาในตนด้วยความ
เท็จว่า เราดูเราเห็นอุตตริมนุสตรธรรมอย่างนี้ ๆ ด้วยกายหรือวาจา
หรือทั้งกาย วาจา แก่ผู้อื่นเป็นชาติมนุษย์ เขารู้ความในขณะนั้น
ภายหลังจะมีผู้ชักใช้ก็ตาม เขาจะไม่ชักใช้ก็ตาม เธอต้องปราศจาก
เสียดแล้วแต่ในขณะอวดนั้น แม้เธอประสงค์ความบริสุทธิ์ ก็เป็น
คฤหัสถ์เป็นต้น และจะกลับปฏิญาณว่า ข้าไม่รู้ไม่เห็นดอก แกล้ง
พูดว่ารู้เห็น ข้าพูดเท็จพูดปลิ้นดั่งนี้ ก็ไม่พ้นโทษ เว้นไว้แต่สำคัญว่าตน
ได้อุตตริมนุสตรธรรมนั้นแล้ว กล่าวตามความสำคัญ ไม่เป็นอาบัติ
อุตตริมนุสตรธรรมนั้นว่า เป็นธรรมแห่งมนุษย์อันยิ่ง คือมหัคคตธรรม
และโลกุตตรธรรม รูปร่างจรรยา ๔ คือ ปฐมฌาน ทุตติยฌาน
ตติยฌาน จตุตถฌาน อรูปร่างจรรยา ๔ คือ อากาสนัญญาตนะ
วิญญาณัญญาตนะ อากิญจัญญาตนะ เนวสัญญานาสัญญาตนะ
และวิชา ๖ คือ มโนมยิทธิญาณ อิทธิคือนิรมิตกายอื่นออกจากกายตน
อิทธิวิริยญาณ ความรู้แปลงอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ ทิพพโสตญาณ ความรู้
ให้หุทิพย์เกิดขึ้น เจโตปริยญาณ ญาณที่กำหนดรู้จิตผู้อื่น ปุพเพ-
นิวาสนญาณ ญาณระลึกชาติ จุจูปปาตญาณ ญาณรู้จุติปฏิสนธิ เหล่านี้
เป็นมหัคคตธรรม โสคาปัตติมรรค โสคาปัตติผล สกทาคามิมรรค
สกทาคามีผล อนาคามิมรรค อนาคามีผล อรหัตมรรค อรหัตผล
พระนิพพาน เหล่านี้ เป็นโลกุตตรธรรม วิโมกข์ ๓ สมาธิ ๓ คือ
สุญญตวิโมกข์ สุญญตสมาธิ อนิมิตตวิโมกข์ อนิมิตตสมาธิ
อัปปณิหิตวิโมกข์ อัปปณิหิตสมาธิ มัคคภาวนา ๓๗ คือสติปัฏฐาน ๔

สัมมัตตปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗
มรรคประดับด้วยองค์ ๘ ก็ดี ปหานะ ๓ คือ มละราคะ โทสะ โมหะ
วินีวรณตา ๓ คือ จิตเปิดจากราคะ โทสะ โมหะ และวิชาที่ ๓
คือ อาสวักขยญาณ เหล่านี้นับเข้าในมรรค สมบัติ ๓ คือ
สุญญตสมบัติ อนิมิตตสมบัติ อัปณิหิตสมบัติ เหล่านี้เป็นชื่อ
แห่งผล มหัคคตธรรมและโลกุตตรธรรมเหล่านี้แล ชื่อว่า อุตตริ-
อุตตริมनुสสรณนี้ไม่มีในตน ภิกษุกล่าวว่าเราถึงปฐมฌานเป็นต้น
ก็ดี เราได้อิทธิวิธีญาณเป็นต้นก็ดี และกล่าวว่าได้โศดาปัตติมรรค
โศดาปัตติผลเป็นต้นก็ดี เราได้มรรคได้ผล เราเป็นพระโศดาบัน
เป็นต้นก็ดี เราเป็นพระอริยเจ้า เรามละราคะแล้วเป็นต้นก็ดี กล่าว
อวดดังนี้ด้วยกายหรือวาจา เมื่อจกกล่าวก็รู้ว่า เราจกปลด เมื่อกล่าวอยู่
ก็รู้ว่าเราพูดปลด กล่าวอวดแก่ผู้ใด ผู้นั้นเป็นมนุษย์ เป็นบรรพชิต
ก็ตาม เป็นคฤหัสถ์ก็ตาม เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม แต่เขา
รู้ความในขณะนั้นว่า เธอได้ฌานได้มรรคได้ผลเป็นต้น เขาจะเชื่อว่า
จริงก็ตาม ไม่เชื่อก็ตาม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก ถ้าผู้ฟังเขาไม่รู้ความ
ภิกษุนั้นต้องถูกลัจจัย ถ้าอาศัยตน แต่อ้างผู้อื่นกล่าวว่า ผู้ใด อยู่ใน
วิหารของท่าน ผู้นั้นได้ปฐมฌานเป็นต้น ผู้ฟังรู้ความในขณะนั้น
ภิกษุนั้นต้องถูกลัจจัย ผู้ฟังไม่รู้ความ ต้องทุกกฏ ก็แลจะไม่เป็นอาบัติ
ในสิกขาบทนี้ คือบอกด้วยสำคัญว่าได้เข้าถึง และไม่ประสงค์ในที่
จะอวด และภิกษุบ้ำเป็นต้น ไม่เป็นอาบัติ สิกขาบทนี้เป็น
อนาถตติกะ มีองค์ ๕ คือ อุตตริมनुสสรณไม่มีในตน ๑ อวดด้วย
มุงลาภมุงความสรรเสริญ ๑ ไม่อ้างผู้อื่น ๑ บอกแก่ผู้ใด ผู้นั้นเป็น

ชาติมนุษย์ ๑ เขารู้ความในขณะนั้น ๑ พร้อมด้วยองค์ ๕ นี้จึงเป็น
อาบัติปาราชิก สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนอทินนาทานสิกขาบท.

จตุตถ์ ปาราชิก จบ

ประมวลปาราชิกหมดด้วยกัน ๒๔ คือ มาในอุทเทสส่วนภิกษุ ๔
ส่วนนางภิกษุณีที่เป็นอสาธารณะ ๔ เป็น ๘ กับอภัพปาราชิก ๑๑
คือ บัณเฑาะก์ ๑ เถยยสังวาส คนลักเพศลักสังวาส ๑ ติตถีย-
ปักกันตกะ ผู้เป็นภิกษุอยู่ไปเข้าลัทธิดีรยธีย์เสีย ๑ ตีรัจฉาน ๑
ผู้ฆ่ามารดา ๑ ผู้ฆ่าบิดา ๑ ผู้ฆ่าพระอรหันต์ ๑ ผู้ประทุษร้าย
นางภิกษุณี ๑ ผู้ทำสังฆเภท ๑ ผู้ทำโลหิตในกายพระพุทธเจ้า
ให้เกิดขึ้น ๑ คนมีเพศทั้งเพศหญิงเพศชาย ๑ รวมกันเป็น ๑๕
กับนางภิกษุณีอยากเป็นคฤหัสถ์ นุ่งผ้าข้อมผ้าดโดยอาหารดังคฤหัสถ์
อีก ๑ เป็น ๒๐ กับอนุโลมปาราชิก ๔ คือ ภิกษุมีนิมิตยาว ใส่นิมิต
ในทวารหนักของตนเอง ๑ ภิกษุหลังอ่อนก้มลงอมนิมิตของตนเอง ๑
ภิกษุรวมปาราชิกทั้งหมดเป็น ๒๔ ดังนี้.

ปาราชิกวณณา นิฏฐิตา จบปาราชิกแต่เท่านี้

จักพรรณาในสังฆาติเสสสิกขาบทแห่งภิกษุมิ ๑๓ สัจเจตนิกะ
สิกขาบทที่ ๑ ความว่า ภิกษุมีความกำหนดแก่งพยายามในนิมิตตน
อย่างไรอย่างหนึ่ง ให้สุกกะ คือ อสุจิเคลื่อนจากฐานที่ตั้ง ต้องอาบัติ-
สังฆาติเสส เว้นไว้แต่เคลื่อนในความฝัน สุกกะมี ๑๐ อย่าง มีสี
เหลืองแดง ขาว เป็นต้น อธิบายจะให้สุกเคลื่อนมี ๑๐ มีปรารธนา

จะให้หายโรค เป็นต้น ภิกษุมีความประสงค์จะให้อสุจิทั้ง ๑๐ อย่าง
อย่างไรอย่างหนึ่งเคลื่อน ด้วยอธิบายจะให้หายโรค และจะให้มีความ
สุข เป็นต้น อย่างไรอย่างหนึ่ง ก็ดี และพยายามในนิมิตตนด้วยมือ
ตนเอง หรือให้ผู้อื่นพยายามในนิมิตตน ก็ดี และใส่ นิมิตเข้าไปในช่อง
คาล เป็นต้น ก็ดี หรือนอนคว่ำกดลงกับพื้นและผ้า หรือแอ่นสะเอว
ในอากาศ ก็ดี โดยที่ใส่ นิมิตตนในหว่างขา ด้วยคิดจะให้อสุจิ
เคลื่อนในความฝัน ก็ดี และอสุจิอันใดอันหนึ่งนั้น เคลื่อนออกจากฐาน
ไม่สู้มาก พอแมลงวันตัวน้อยคืบกินได้ แม้ถึงยังไม่ลงคลองปีศาจ
ก็เป็นสังฆาติเสส ในอรรถกถาทั้งหลายท่านกล่าวไว้ดังนี้ว่า อสุจิ
เคลื่อนจากฐานแล้ว จะออกมาข้างนอกก็ตาม จะไม่ออกมา
อสุจิลงคลองปีศาจแล้ว จะออกมาข้างนอกก็ตาม จะไม่ออกมา
ข้างนอกก็ตาม คงเป็นสังฆาติเสส ถ้าแก้งจะให้เคลื่อนและพยายาม
ดังกล่าวแล้ว อสุจิไม่เคลื่อน ต้องถูตัจจย ก็จะไม่เป็นอาบัตินั้น
ภิกษุไม่พยายาม และไม่มีอธิบายในที่จะให้เคลื่อนและพยายาม
ปกติ อสุจิเคลื่อน ก็ดี ภิกษุบ้ำ เป็นต้น ไม่เป็นอาบัติ สิกขาบทนี้ เป็น
อนาถตติกะ เพราะบังคับให้ผู้อื่นพยายามในนิมิตของเขาเอง ไม่เป็น
สังฆาติเสส มิ่งค์ ๓ คือ เจตนาจะให้เคลื่อน ๑ พยายาม ๑ อสุจิ
เคลื่อน ๑ พร้อมด้วยมิ่งค์ ๓ นี้ จึงเป็นสังฆาติเสส สมุฏฐานวิธี
เป็นต้น เหมือนปฐมปาราชิก.

ปฐม จบ

กายสังคคะสิกขาบทที่ ๒ ความว่า ภิกษุใดที่จิตกำหนดในการ
เกล้าคลึงกายมาตุคาม คือจับมือหรือจับข้อมผม หรือจับต้องลูบคลำ

อวัยวะอันใดอันหนึ่งแห่งมนุษย์ผู้หญิง ต้องสังฆาติเสส หญิงมนุษย์ที่เป็นอยู่ แม้เกิดในวันนั้น ก็เป็นวัตถุแห่งสังฆาติเสส บัณเฑาะก์ หญิงยักษ์ หญิงเปรต เป็นวัตถุแห่งถุลลัจจัย ตีรัจฉานตัวเมียตัวผู้และมนุษย์ชาย เป็นวัตถุแห่งทุกกฏ ซ้องนั้น คือ ผมห้วน กี่ดี และเจ็ดด้วยวัตถุอื่น มีค้ายและดอกไม้เป็นต้น กี่ดี เขาจะรัดไว้ กี่ดี ไม่รัด กี่ดี ชื่อว่าซ้อง แม้ขนก็สงเคราะห์เข้าไปในซ้อง เพราะเหตุนี้ หญิง ภิกษุก็รู้ว่าเป็นหญิง และจับต้องลูบลำด้วยกายสังสัคราคะ แม้โดยที่สุคนธ์ต่อชนดูกัน คือหญิงมาถูก ภิกษุมีความกำหนดพยายามรับสัมผัส ก็เป็นสังฆาติเสส ถ้าหญิง ภิกษุเคลือบแคลงอยู่ว่าหญิงหรือมิใช่ หรือสำคัญว่าเป็น บัณเฑาะก์ เป็นบุรุษ เป็นตีรัจฉาน กี่ดี แล้วเคล้าคลึงหรือถูกายด้วย วัตถุเนื่องด้วยกายตน หรือถูวัตถุเนื่องด้วยการหญิง มีฝ้านุ่งผ้าห่ม เป็นต้นด้วยกายตน หรือจับต้องหญิงอมมนุษย์และบัณเฑาะก์ด้วยกายสังสัคราคะ เหล่านี้เป็นถุลลัจจัยทั้งสิ้น ภิกษุถูกต้องของเนื่องด้วยกายหญิง ด้วยวัตถุเนื่องด้วยกายตน หรือหญิงโยนของมา ภิกษุโยนของรับ หรือถูกต้องบัณเฑาะก์ ด้วยของเนื่องด้วยกายตน เป็นต้น หรือ บัณเฑาะก์ ภิกษุสงสัยอยู่ หรือสำคัญว่าเป็นหญิงเป็นบุรุษ เป็นต้น หรือบุรุษ ภิกษุสำคัญว่าเป็นหญิง เป็นบัณเฑาะก์ เป็นตีรัจฉาน หรือ สงสัยอยู่ กี่ดี และมีความกำหนดถูกายต่อกายแห่งบัณเฑาะก์เป็นต้น นั้นกี่ดี ถูกของที่เนื่องด้วยกาย กี่ดี โยนของรับกัน กี่ดี ดังนี้เป็นทุกกฏทั้งสิ้น ก็แลจะเป็นอาบัติมากน้อยให้นับตามวัตถุและประโยคที่จับต้อง ภิกษุยึดไว้มือหนึ่ง ๆ ถูกต้องในที่นั้น ๆ วันหนึ่งยังค้ำกี่ดี หรือไม่จับไว้ ลุกแต่ศีรษะตลอดเท้าไม่ให้พ้นตัวเลย หรือรวบนิ้วทั้งห้าเข้าแห่งเดียวกัน กี่ดี เหล่านี้เป็นอาบัติตัวเดียว ตัววัตถุต่างและประโยคที่จับต้อง ภิกษุยึดไว้มือหนึ่ง ๆ ถูกต้องในที่นั้น ๆ วันหนึ่งยังค้ำ กี่ดี หรือไม่จับไว้ ลุกแต่ศีรษะตลอดเท้าไม่ให้พ้นตัวเลย หรือรวบนิ้วทั้งห้าเข้าแห่ง

เดียวกัน ก็ดี เหล่านี้เป็นอาบัติตัวเดียว ถ้าวัตถุต่าง ๆ กันรวมเข้า ๕

นี้ว่าเป็นอาบัติ ๕ ตัว หญิงมาถูกต้องภิกษุ ๆ มีความกำหนัด แต่ไม่พยายามด้วยกาย ถึงรู้สัมผัสอยู่ หรือปรารถนาจะให้พ้นและผลักไสไป หรือถูกต้องด้วยไม้แก้ง กัด ด้วยไม่มีสติ กัด ไม่รู้ตัว กัด ด้วยไม่กำหนดชนิดก็ดี ภิกษุเป็นต้น เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติ สิกขาบทนี้เป็นอนาถตติกะ ไม่ต้องเพราะบังคับ มีองค์ ๕ คือ หญิงมนุษย์ ๑ ถ้าสำคัญว่าเป็นหญิง ๑ กำหนดด้วยกายสังสัคราคะ ๑ พยายามตามความกำหนัด ๑ จับมือเป็นต้น ๑ พร้อมด้วยองค์ ๕ นี้ จึงเป็นสังฆาติเสส สมุฏฐานวิธี เป็นต้น เหมือนปฐมปาราชิก.

ทุกขิย จบ

ในทฎฐุลลภาวะ สิกขาบทที่ ๓ ความว่า ภิกษุมิจิตกำหนดชนิด และเจรจากับหญิง ด้วยคำอันชั่วหยาบ ประกอบด้วยเมถุน ดังชายหนุ่มพูดเกี่ยวหญิงสาว หญิงรู้ความในขณะนั้น ต้องสังฆาติเสส หญิงมนุษย์ที่รู้หยาบและไม่หยาบ เป็นวัตถุแห่งสังฆาติเสส แต่วัตถุแห่งอุลลัจฉัยและทุกกฏ เหมือนในสิกขาบทก่อน คำที่อาศัยทวารหนักทวารเบา และอาศัยเมถุนในตัวหญิง เหล่านี้ชื่อว่าคำชั่วหยาบ เป็นเขตแห่งสังฆาติเสส ในกายหญิงตั้งแต่รากขวัญลงไป ตั้งแต่เข้าขึ้นมา เป็นเขตแห่งอุลลัจฉัย อวัยวะนอกนั้นเป็นเขตแห่งทุกกฏ อาการที่จะกล่าวทฎฐุลลภาวะมี ๕ คือ สรรเสริญและติเตียนทวารหนักทวารเบาแห่งหญิงขอเมถุนอ่อนวอนว่า เมื่อใดเราจักได้เมถุนกรรมแก่ท่าน ถามว่าท่านให้เมถุนกรรมแก่ชู้แก่ผัวอย่างไร ถามว่าได้ยินว่าท่านให้เมถุนกรรมแก่ชู้แก่ผัวอย่างนี้หรือ หญิงถาม ภิกษุบอกว่า ท่านจงให้เมถุนอย่างนี้ ชู้จึงจะรัก ภิกษุค่าว่า อิมิหงอน อิมิทวารหนักทวารเบาอันเนื่องกัน

อิมิทังนิตถุญญิมิตถาย อาการแห่งคำ ๕ นี้ คำใดคำหนึ่ง ภิกษุรู้อยู่
ว่าเป็นหญิง มีความกำหนดกล่าวด้วยกายวิการอย่างไรอย่างหนึ่ง หรือ
กล่าวด้วยวาจา ก็ดี หญิงรู้ความในขณะนั้น ต้องสังฆาติเสส ถ้าหญิง
ไม่รู้ความในขณะนั้น ต้องอุลลัจจย หญิง ภิกษุสังฆยอยู่ ก็ดี สำคัญว่า
เป็นบัณฑิต เป็นบุรุษ เป็นตริจฉาน ก็ดี หรือบัณฑิต รู้ว่าเป็น
บัณฑิต ก็ดี และกล่าวทูลจุลลวจากังนัง ต้องอุลลัจจย บัณฑิต
ภิกษุสังฆยอยู่ หรือสำคัญว่าเป็นบุรุษ เป็นตริจฉาน เป็นหญิง ก็ดี และ
บุรุษหรือตริจฉาน ภิกษุสำคัญถูก ก็ดี ผิด ก็ดี และกล่าวทูลจุลลวจากัง
นังต้องทุกกฏ เฉพาะอวัยวะหญิง แต่รากขวัณลงไป แต่เข้าขึ้นมา
กล่าวก็ดี และเฉพาะทวารหนักทวารเบาในบัณฑิต กล่าว ก็ดี ต้อง
อุลลัจจย เฉพาะอวัยวะหญิง แต่รากขวัณขึ้นไป แต่เข้าลงมา กล่าว ก็ดี
เฉพาะอวัยวะทั้งปวงแห่งบัณฑิตเป็นต้น กล่าว ก็ดี เฉพาะของ
เนื่องด้วยกาย กล่าว ก็ดี ต้องทุกกฏ ก็และจะเป็นอาบัติเล็กน้อย ให้นับ
ตามวัตถุและคำที่กล่าว ภิกษุทำอรรถเป็นเบื้องหน้า ก็ดี ทำธรรมเป็น
เบื้องหน้า ก็ดี ทำคำสอนเป็นเบื้องหน้า ก็ดี กล่าวด้วยไม่มีกำหนด
และภิกษุบ้ำเป็นต้น ก็ดี เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถัตติกะ ไม่เป็น
อาบัติเพราะบังคับ มีองค์ ๕ คือ หญิงมนุษย์ ๑ รู้รู้ว่าเป็นหญิง ๑
กำหนดยินดีในที่ที่จะกล่าวคำขั้วหยาบ ๑ กล่าวตามความกำหนดนั้น ๑
หญิงรู้ความในขณะนั้น ๑ พร้อมด้วยองค์ ๕ นี้ จึงเป็นอาบัติ ไม่
พร้อม ไม่เป็น สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนอทินนาทานสิกขาบท
แปลกแต่มีเวทนา ๒.

ตติย จบ

ในอรรถกัมปาริจริยะ สิกขาบทที่ ๔ ความว่า ภิกษุใดมีความกำหนด และกล่าวสรรเสริญความบำเรอด้วยกามแก่ตน ในที่ใกล้หญิง ด้วยคำประกอบด้วยเมตุนว่า ดูก่อนน้องหญิง ถ้านางในบำเรอผู้มีศีล มีธรรมอันงาม ประพฤติราวกะพรพมเช่นดังเรา ด้วยเมตุนธรรม ความบำเรออันนั้น เป็นยอดแห่งความบำเรอทั้งปวง ดังนี้ ถ้าหญิงรู้ความในขณะนั้น เป็นสังฆาทิเสส วินิจฉัยนอกนั้น เหมือนสิกขาบทก่อน แปลกแต่สิกขาบทนี้ ว่าด้วยความสรรเสริญความบำเรอด้วยเมตุนอย่างเดียวกันนั้น.

จตุตถ์ จบ

ในสัจจจริตตะสิกขาบทที่ครบ ๕ มีความว่า ภิกษุถึงซึ่งสัจจจริตตะคือเที่ยวชักสื่อบอกความประสงค์แห่งชายแก่หญิง หรือบอกความประสงค์แห่งหญิงแก่ชาย เพราะให้เป็นเมียเป็นผัวกัน โดยที่สุดบอกแก่หญิงแพศยา จะพึงมีสังวาสในขณะหนึ่งเท่านั้นก็ดี เป็นสังฆาทิเสส หญิงชายเป็นชาติมนุษย ไซยักษัยไซเปรต เป็นคฤหัสถ์ก็ดี เป็นนักบวชก็ดี เขายังไม่ได้เป็นผัวเป็นเมียกัน หรือเป็นผัวเป็นเมียกันแต่อย่างกันขาดเสียแล้ว โดยที่สุดเป็นมารดาบิดาของภิกษุก็ดี เหล่านี้เป็นวัตถุแห่งสัจจจริตตะ องค์กรแห่งอาการนำสัจจจริตตะ มี ๓ คือ **ปฏิบัติคุณุหาติ** หญิงหรือชาย หรือมารดาแห่งหญิงหรือชาย วานภิกษุให้บอกแก่หญิงหรือชาย หรือให้บอกแก่มารดาบิดาแห่งหญิงหรือชาย คนใด ภิกษุรักค่าเขาเป็นองค์อย่าง ๑ **วิมสติ** เขาวานให้บอกแก่ผู้ใด ภิกษุบอกแก่ผู้นั้นว่า ท่านจงเป็นเมียเป็นผัวเป็นคู่กันก็ดี เป็นองค์อย่าง ๑ **ปจฺจําหริติ** ผู้ใดวานไป ภิกษุกลับมาบอกแก่ผู้นั้น เป็นองค์

อย่าง ๑ และเขาจะเป็นเมียเป็นผัวเป็นชู้กันก็ตามไม่เป็นก็ตาม อันนั้น
ใช่เหตุ เมื่อพร้อมด้วยองค์ ๓ ก็เป็นสังฆาทิเสส ถ้าได้แต่องค์ ๒ คือ
รับและบอก หรือบอกแล้วกลับมาบอกอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นอุลลัจจัย
ถ้าเป็นแต่องค์ ๑ คือรับหรือบอกหรือกลับมาบอกอย่างใดอย่างหนึ่ง
เป็นทุกกฏ ถ้าบุรุษวานภิกษุให้บอกแก่หญิงอันมารดารักษายอยู่ ภิกษุ
ไปบอกแก่หญิงอันบิดารักษา ดังนี้ผิดสังเกต ไม่เป็นสังฆาทิเสส
ภิกษุนำสัตถุจริตตะแก่บัณฑิตเขา ก็เป็นอุลลัจจัย ภิกษุนำข้าวสงฆ์ ข้าว
เจตีย์ ข้าวภิกษุใช้ก็ดี ภิกษุบ้ำเป็นต้น ไม่เป็นอาบัติ ลิกขาบทนี้เป็น
สาธตติกะ เพราะภิกษุรับคำเขาแล้วแลใช้ผู้อื่นให้ไปบอกแก่หญิง
หรือชาย หรือบอกแล้วแลใช้ผู้อื่นให้กลับมาบอกแก่ผู้วานก็ดี คงเป็น
อาบัติ มีองค์ ๕ คือ นำสัตถุจริตตะในผู้ใด ผู้นั้นเป็นชาติมนุษย์ ๑
เขาไม่เป็นผัวไม่เป็นเมียกันอยู่ก่อน หรือเป็นผัวเป็นเมียกันอยู่ก่อน
แต่ว่าหย่ากันขาดแล้ว ๑ รับคำเขา ๑ บอกตามเขาสั่ง ๑ กลับมา
บอกแก่ผู้วาน ๑ พร้อมด้วยองค์ ๕ นี้ จึงเป็นสังฆาทิเสส มีสมุฏฐาน ๖
คือ ภิกษุ ไม่รู้บัญญัติ หรือไม่รู้ว่าเขาหย่ากันขาดแล้ว และรับคำสั่ง
เขาด้วยกายวิการ เป็นต้นว่า พักหน้าและบอกด้วยกายวิการ กลับมา
บอกด้วยกายวิการ อย่างนี้อาบัติเกิดแต่กายอย่างเดียว ภิกษุนั่งอยู่
ชายมาสั่งไว้ว่า หญิงชื่อนี้จักมา ท่านจงรู้จิตเขา ภิกษุรับคำว่า เออ
ดีแล้ว ครั้นหญิงมาภิกษุก็บอก ครั้นชายกลับมาอีกภิกษุก็บอก ดังนี้
เกิดแต่วาจาอย่างเดียว เพราะภิกษุไม่ได้ทำสิ่งใดด้วยกาย อนึ่ง ภิกษุ
รับคำของชายด้วยวาจาแล้ว ไปเรือนของหญิงด้วยกิจอื่น หรือว่าไป
ในที่อื่น ไปพบหญิงนั้นเข้า และบอกแก่หญิงนั้นด้วยวจีเภทแล้ว
ก็ไปด้วยเหตุอื่นอีก กลับมาพบชายนั้นเข้าแล้ว ก็บอกแก่ชายนั้น ดังนี้

ก็ชื่อว่าเกิดแต่วาจาอย่างเดียว ภิกษุไม่รู้บัญญัติ แม่เป็นพระชีนาสพ
บิดาใช้ไป และเธอไปบอกแก่มารดาซึ่งหย่ากันขาดแล้วว่า ท่านจง
กลับมาอุปฐากบิดาเถิด แล้วก็กลับมาบอกแก่บิดาดังนี้ อาบัติเกิด
แต่กายวาจา ๓ นี้ ชื่อว่าจิตตกสมุฏฐาน ภิกษุรู้บัญญัติหรือรู้ว่าเขา
หย่ากันขาดแล้ว และนำสัตถุจริตตะโดยนัยทั้ง ๓ อย่างนั้น ๓ สมุฏ-
ฐานนี้ชื่อว่า สจิตตกสมุฏฐาน ด้วยจิตที่รู้บัญญัติและรู้ว่าหย่ากันขาด
แล้ว ชื่อว่ามีสมุฏฐาน ๖ นั้นดังนี้ และเป็นกิริยา โนสัตถุญาวิโมกข์
อจิตตกะ ปิณณัตติวัชชะ เป็นกายกรรม วจีกรรม มีจิต ๓ มีเวทนา ๓.

ปญจัมม จบ

ในกฏีกาธรรมะสิกขาบทที่ ๖ ความว่า ภิกษุทำเองหรือใช้ให้ผู้อื่นทำ
ซึ่งกฏีกอันฉาบด้วยปูนและดินเหนียว ข้างในหลังคาหรือนอนหลังคา
หรือทั้งข้างในข้างนอก ด้วยเครื่องอุปกรณ์ มี มิด และขวานเป็นต้น
ที่ขอเขามาเอง และเป็นกฏีกไม่มีผู้ใดเป็นเจ้าของ เฉพาะเป็นที่อยู่
ตนเอง พึงทำให้ได้ประมาณ คือโดยยาว ๑๒ คืบ โดยกว้าง ๓ คืบ
ด้วยคืบพระสุคต อย่าวัดข้างนอก วัดส่วนข้าวในผนัง เชนั้นพึงชำระ
ที่ให้ดีแล้ว ไปเชิญภิกษุมาแต่สงฆ์ ให้มาคู้ที่ว่า จะเป็นทีประกอบด้วย
ความปรารภ คือเป็นที่อยู่ของมดค้ำคแดงเป็นต้น หรือไม่เป็นที
ประกอบด้วยความปรารภ หรือจะเป็นทีพอเวียนเกเวียนเวียนบันได
โดยรอบได้ หรือไม่เวียนได้ ภิกษุมาแต่สงฆ์เห็นว่า เป็นทีไม่มีความ
ปรารภ พอเวียนเกเวียนและบันไดได้โดยรอบแล้วไซ้ ให้ภิกษุผู้เจ้า
ของพาภิกษุทั้งหลายมาแต่สงฆ์ เพื่อให้แสดงที่ให้ว่า เป็นทีไม่มีความ
ปรารภ พอเวียนเกเวียนเวียนบันไดได้ ถ้าเธอผู้เป็นเจ้าของนั้น ไม่พา

ภิกษุมาให้แสดงที่ หรือทำให้เกินประมาณ อย่างใดอย่างหนึ่ง ใน
ประโยคที่ทำทั้งปวงเป็นทุกกฏ ยังอีก ๒ ก้อน ปุณจะแล้ว ในก้อน
ที่แรกเป็นอุลลัจจัย ในก้อนที่ ๒ เสร็จการ เป็นสังฆาทิเสส ทำในที่
ประกอบด้วยรังเกียจ และเวียนเกวียนบันไดไม่ได้ ต้องทุกกฏ

๑๒ คีบ พระสุคตเป็น ๘ สอก กับนิ้ว ๒ กระทบยอด ช่างไม้ทุก
วันนี้ ๑ คีบ พระสุคตเป็น ๔ สอกคีบ ๔ นิ้ว ๓ กระทบยอด กับ ๒
อนุกระทบยอด ช่างไม้ทุกวันนี้.

ฉฏฐัม จบ

ในมหาลลกะสิกขาบทที่ ๗ ความว่า ภิกษุทำเองหรือให้ผู้อื่นทำ
ซึ่งวิหารใหญ่ไม่มีประมาณ มีผู้อื่นเป็นเจ้าของ เฉพาะตนเอง พึงพา
ภิกษุทั้งหลายมาเพื่อแสดงที่ให้ ถ้าไม่พาภิกษุมาให้แสดงที่ให้ไซ้
เธอทำสำเร็จแล้ว เป็นสังฆาทิเสส ความนอกนั้นเหมือนสิกขาบท
ก่อน แปลกแต่ไม่มีประมาณเท่านั้น.

สตตมัม จบ

ในอมูลกะสิกขาบทที่ ๘ ความว่า ภิกษุใด โกรธเค้นภิกษุด้วย
กัน และแกล้วโจทด้วยปาราชิกทั้ง ๔ อันใดอันหนึ่ง ไม่มีมูล เพราะหา
เหตุ จะให้เธอนั้นฉิบหายจากพรหมจรรย์ ภายหลังจะมีผู้ชักใช้เธอ
ก็ตาม ไม่ชักใช้ก็ตาม อธิกรณ์นั้นไม่มีมูลแน่แล้ว ถึงเธอจะปฏิญาณ
ว่า เราพูดเท็จ ก็คงเป็นสังฆาทิเสสในขณะที่โจทนั้นแล้ว ปาราชิก
ไม่มีมูลนั้น คือไม่ได้เห็นด้วยตาโดยปกติหรือตาทิพย์ และไม่ได้ยิน
ด้วยหูโดยปกติหรือหูทิพย์ และไม่ได้รังเกียจด้วยใจว่า เธอต้องอาบัติ

ปาราชิกทั้ง ๔ อันใดอันหนึ่ง ด้วยตนได้เห็นอาการ หรือได้ยินสำเนียง และได้กลิ่นอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ควรระวังเกี่ยว อย่างนี้แล ชื่อว่า ไม่มีมูล ว่าโดยสังเขป โจทมี ๔ อย่าง คือ โจทด้วยชีวิต ๑ ชื่อ อَابัตติ ๑ ห้ามสังวาส ๑ ห้ามสามิจิกรรม ๑ เป็น ๔ โจทว่าท่าน เสพเมถุนเป็นต้น เช่นนี้ชื่อว่า ชีวิต โจทว่าท่านต้องอาบัติ เพราะ เมถุนธรรมเป็นต้น ชื่อว่า ชื่ออาบัติ โจทว่าจะทำอุโบสถปวารณา สังฆกรรมกับท่านไม่ได้ เช่นนี้ชื่อว่า ห้ามสังวาส ด้วยห้ามสังวาสเท่านั้น ยังไม่ถึงศีระ คือเป็นอาบัติก่อน ต่อเมื่อใดกล่าววาท่านไม่เป็นสมณะ เป็นต้น มาต่อเข้าไปในปลายคำก่อน จึงถึงศีระคือเป็นอาบัติ ไม่ทำ อภิวัตและการลุกไปรับ และอัญชติกรรม และสามิจิกรรม มีการพัด เป็นต้น อย่างนี้ ชื่อว่าห้ามสามิจิกรรม อันนี้ให้พึงรู้ในเวลาที่ถูกทำ การไหว้เป็นต้นโดยลำดับ แล้วไม่ทำแก้ภิกษุองค์หนึ่ง ข้ามไปทำ แก้ภิกษุอันเศษ เท่านั้น ชื่อว่าเป็นอันโทจ ก็แต่อาบัตินี้ยังไม่ถึงศีระก่อน ต่อเมื่อใด ผู้ที่เธอไม่ไหว้นั้น ถามว่าเหตุไร ท่านจึงไม่ทำการไหว้ เป็นต้นแก่เรา แล้วเธอกล่าวคำวาท่านไม่เป็นสมณะเป็นต้นต่อวาทา เข้าด้วย จึงถึงศีระคือเป็นอาบัติ ก็แลภิกษุโจทบุคคลผู้ใดที่ได้ อุปสมบทแล้ว จะเป็นคนบริสุทธิ์ก็ตาม ไม่บริสุทธิ์ก็ตาม โจทด้วย ปาราชิกอันใด รู้อยู่ว่าบุคคลผู้นั้น ไม่ต้องปาราชิกอันนั้น และมี อธิบายจะให้เธอเคลื่อนจากพรหมจรรย์ ไม่ให้เธอทำโอกาสด้วย คำว่า " ภโรตุ เม อายสุมา โอกาส, อหนุต วตตุกาโม ท่านผู้มีอายุ จงทำโอกาสแก่ข้า ๆ อยากจะว่าท่าน " ดังนี้ก่อน และโจท ถ้าบุคคล ผู้นั้นรู้ความในขณะนั้นว่า เขาโจทเราดังนี้ เป็นสังฆาทิเสสด้วย เป็น ทุกกฏด้วย ทุก ๆ คำโจท ครั้นผู้โจทให้เธอทำโอกาสแก่ตนก่อนแล้ว

จึงโจท เป็นสังฆาทิเสสอย่างเดียว แม้ภิกษุโจทต่อหน้าด้วยกาย
คือแม่มือก็อย่างเดียวกัน ก็แลภิกษุโจทในที่ลับหลัง อาบัติไม่ถึงศิระ
บังคับภิกษุอื่นที่ยืนอยู่ในที่ใกล้ตนให้โจท ผู้รับบังคับไปโจทบุคคล
ผู้นั้นตามคำผู้ใช้ เป็นอาบัติแก่ผู้ใช้ โดยนัยดังกล่าวแล้ว แม้ผู้รับไป
โจทว่า เราเห็นเราได้ยินด้วย เป็นอาบัติดังกล่าวด้วยกันทั้ง ๒ ก็แล
ภิกษุให้เขาทำโอกาสก่อน และกล่าวด้วยอธิบายจะค่า เป็นปาจิตติย
ด้วย เป็นทุกกฏด้วย โดยนัยดังกล่าวแล้ว ครั้นให้ทำโอกาสเสียก่อน
แล้วจึงว่า เป็นแต่ปาจิตติยอย่างเดียว ภิกษุทำกรรมทั้ง ๗ ประการ
ในที่ลับหลัง ด้วยกัมมาธิบายเป็นทุกกฏ ภิกษุกล่าวว่า ท่านต้องอาบัติ
ชื่อนี้ ท่านจงแสดงอาบัตินั้นเสีย ดังนี้ ด้วยวุฒฐานาธิบายและยก
อุโบสถหรือปวารณาแก่ภิกษุอื่นก็ดี ไม่ต้องขอโอกาส แต่ให้รู้จักเขต
ที่จะยก แม้ภิกษุผู้ชักความ ครั้นเมื่อวัตถุเขาโจทขึ้น และกล่าวว่ากรรม
ของท่านอันนั้นมีอยู่ ด้วยอธิบายในที่ที่จะชักใช้ไม่ต้องขอโอกาสก่อน
ถ้าเธอเฉพาะนิมมกล่าวว่า ผู้นั้นด้วย ๆ ไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นอุบาสก
ดังนี้ ลงจากธรรมาสน์แล้ว พึงแสดงอาบัติเสียแล้วจึงไป ก็แลภิกษุ
เห็นว่าเป็นคนไม่บริสุทธิ์ในบุคคลบริสุทธิ์ก็ดี เห็นว่าเป็นคนไม่บริสุทธิ์
ในบุคคลไม่บริสุทธิ์ก็ดี แล้วจึงโจท และภิกษุบ้าเป็นต้น ไม่เป็น
อาบัติ เป็นสามัคติกะ มีองค์ ๕ โจทเองหรือให้ผู้อื่นโจทซึ่งผู้ใด
ผู้นั้นถึงซึ่งนับว่า เป็นอุปสัมบัน ๑ สำคัญว่าผู้นั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ ๑
โจทด้วยปาราชิกใด ปาราชิกนั้น ไม่มีมูลด้วยความเห็นเป็นต้น ๑
โจทเองหรือให้ผู้อื่นโจท ในที่ต่อหน้า ด้วยอธิบายจะให้เคลื่อนจาก

พรหมจรรย์ ๑ ผู้ต้องโทษในขณะนั้น ๑ พร้อมด้วยองค์ ๕ นี้ จึงเป็น
อบัติสังฆาติเสส สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนอนินนาทานสิกขาบท
แปลกแต่ในสิกขาบทนี้ เป็นทุกขเวทนาอย่างเดียว.

อฎฐมัม จบ

ในอัญญาภาติยะสิกขาบทที่ ๕ ความว่า ภิกษุใด โกรธแค้นภิกษุ
อื่น หมายถึงให้เธอเคลื่อนจากพรหมจรรย์ แกล้งถือเอาเลศมีชาติ
เป็นต้น มาโทษภิกษุนั้น ด้วยปาราชิกไม่มีมูล คือผู้ที่เป็นชาติกษัตริย์
เป็นต้น เสพเมถุนหรือต้องปาราชิกอันใด ๆ และถือชาตินั้นเป็นเลศมา
ใส่ในภิกษุ ที่เป็นชาติกษัตริย์เหมือนกันว่า ท่านเป็นกษัตริย์เสพเมถุน
และเป็นปาราชิก ด้วยเหตุนี้ ๆ เราเห็น เราได้ยิน เรารังเกียจ ดังนี้
ต้องสังฆาติเสสในขณะโทษ แม้ปฎิญาตนในภายหลังก็ไม่พ้นโทษ.

นวมัม จบ

ในสังฆเภทะสิกขาบทที่ ๑๐ ความว่า ภิกษุใดพยายาม คือว่า
แสวงหาพวกพ้อง เพื่อจะทำลายสงฆ์ซึ่งพร้อมเพรียงกันอยู่ในสีมา
อันเดียวกัน หรือยกเอาเหตุที่จะทำลายสงฆ์ คือเภทกรวัตตุ ๑๘
ขึ้นแสดง ภิกษุอื่นได้เห็น ได้ยิน ก็พึงห้ามปรามว่า ท่านอย่าทำอย่างนี้
จงพร้อมเพรียงด้วยสงฆ์เถิด ด้วยว่าสงฆ์พร้อมเพรียงไม่แก่งแย่ง มี
อุทเทสอันเดียวกันแล้ว ก็ย่อมอยู่สบาย ถ้าเธอไม่ฟังคำห้าม ต้องทุกกฎ
ถ้าภิกษุได้เห็น ได้ยิน ไม่ห้าม ก็ต้องทุกกฎ ภิกษุอื่นห้ามเธอ ๆ ไม่ฟัง
คำห้ามแล้ว พึงห้ามอีก ๓ ครั้ง ถ้าเธอสละไซ้ก็เป็นการดี ถ้าเธอไม่

สละไชร้ต้องทุกกฎ แล้วสงฆ์พึงสวดสมณูภาสณะเธอนั้นด้วยญัตติ จตุตถกรรมวาจา ครั้นสงฆ์สวดสมณูภาสณะจบญัตติลงแล้ว เธอนั้น ต้องทุกกฎ เมื่อจบอนุสาวณะที่ ๑ ที่ ๒ ลง เธอนั้นต้องถูกลัจจัย ครั้น จบอนุสาวณะที่ ๓ ลง ต้องสังฆาภิเสศ.

ทสม์ จบ

ในเภทนานุวัตตกะสิกขาบทที่ ๑๑ ความว่า ภิกษุทั้งหลายตั้งแต่ ๓ รูปลงมา เป็นพวกพ้องประพฤติดตามภิกษุผู้จะทำลายสงฆ์นั้น ช่วย ว่ากล่าวทัตทานภิกษุอื่นว่า ท่านทั้งหลายอย่าได้ว่ากล่าวสิ่งใดแก่ภิกษุ นั้นเลย ภิกษุนั้นเธอเป็นผู้กล่าวธรรม กล่าววินัย เธอย่อมถือเอา ฉันทุจของเราทั้งหลายขึ้นกล่าว เธอย่อมร่วมรู้กับเรา ได้ปรึกษา ด้วยเรา กรรมนั้น ย่อมชอบย่อมควรแก่เราทั้งหลายดังนี้ ให้ภิกษุ ทั้งหลายอื่น ผู้ได้เห็นได้ยินพึงห้ามปรามเธอจนถึง ๓ ครั้ง ถ้าห้าม เธอทั้งหลายไม่ฟัง ให้ภิกษุทั้งหลายนั้น พึงสวดสมณูภาสณะเธอ ทั้งหลาย ด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา เพื่อจะให้สละคืนกรรมนั้นเสีย ถ้าเธอทั้งหลายสละกรรมนั้นเสียก็เป็นการดี ถ้าเธอไม่สละเสีย นิ่งจน จบอนุสาวณะที่ ๓ ลง เธอทั้งหลายนั้น ต้องสังฆาภิเสศ ความนอก นั้นเหมือนสิกขาบทก่อน

เอกาทสม์ จบ

ในทุพพะจะสิกขาบทที่ ๑๒ ความว่า ภิกษุเป็นคนที่ว่ายากสอน ยกา ครั้นภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวสั่งสอนด้วยสิกขาบทบัญญัติ ทำตน ไม่ให้ผู้อื่นว่ากล่าวได้ คือ กล่าววาทานทั้งหลายอย่าได้ว่าสิ่งไร เป็น 0

คำดีคำชั่วแก่เราเลย แม้เราก็จักไม่ว่าสิ่งไร เป็นคำดีคำชั่วกะท่าน
ทั้งหลาย ๆ จงงดการว่ากล่าวเราเสียเถิด ดังนี้ ให้ภิกษุทั้งหลายพึงห้าม
ปรามเธอเสีย อย่าให้เป็นคนคือ ครั้นภิกษุทั้งหลายว่าเธอ ๆ ยังคือ
อยู่เช่นนั้น ให้ภิกษุทั้งหลายพึงจุดคร่าเธอไป ณ ทามกลางสงฆ์
สวดสมณูภาสนะ ๓ ครั้ง เพื่อจะให้สละกรรมนั้นเสีย ถ้าเธอสละเสีย
ก็เป็นการดี ถ้าไม่สละเสีย จบอนุสาวณะที่ ๓ ลง ต้องสังฆาภิเสศ.

ทวารสมัม จบ

ในกุตทุสกะสิกขาบทที่ ๑๓ ความว่า ภิกษุอาศัยบ้านและนิคม
ไคอยู่ และประทุษร้ายตระกูล คือให้ดอกไม้ ผลไม้ เป็นต้น แก่ตระกูล
ให้เขาเสื่อมผลแห่งทานที่ให้แก่ตนดังนี้ ชื่อว่ากุตทุสกะ ผู้ประทุษร้าย
ตระกูล และเธอเป็นคนมีสมาจารอันชั่ว คือปลูกดอกไม้ เพื่อสงเคราะห์
ตระกูลเป็นต้น สมาจารอันชั่ว และตระกูลที่เธอประทุษร้ายนั้น
ย่อมปรากฏแก่ตา แก่หูผู้อื่น ให้ภิกษุทั้งหลายผู้ได้เห็น ได้ยิน พึงทำ
ปัพพาทนียกรรม ขับเธอเสียจากบ้านและนิคมนั้น ด้วยญัตติจตุตถ-
กรรมวาจา ครั้นเธอต้องปัพพาทนียกรรมแล้ว กลับกล่าวติเตียนสงฆ์
ผู้ทำปัพพาทนียกรรมนั้นว่า ทำด้วยฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ
ภยากติ ดังนี้ ให้ภิกษุทั้งหลายอื่น ผู้ได้เห็น ผู้ได้ยิน พึงห้ามปรามเธอ
อย่าให้ติเตียนการกสงฆ์ดังนั้น ถ้าห้ามปรามเธอไม่ฟัง ให้ภิกษุ
ทั้งหลายนั้น พึงจุดคร่าตัวเธอไป ณ ทามกลางสงฆ์ สวดสมณูภาสนะ
๓ ครั้ง เพื่อจะให้สละคำติเตียนนั้นเสีย ถ้าเธอไม่สละเสีย จบอนุสาวณะ
ที่ ๓ ลง ต้องสังฆาภิเสศ.

เตรสมัม จบ

ตั้งแต่สัญญาเจตนิกะสิกขาบทจนถึงอัญญาภิกษุสิกขาบท ๕ นี้
ชื่อปฐมปาตติกา เพราะจะพึงต้องในขณะที่ล่วงเป็นที่แรก นอกนั้น ๔
สิกขาบท ชื่อ ยาวตติยา เพราะจะพึงต้องในขณะที่เมื่อจบอนุสาวณะ
ที่ ๓ ทั้ง ๑๓ สิกขาบทนี้ ข้อใดข้อหนึ่ง ภิกษุต้องแล้วรู้อยู่และปิดไว้
สิ้นวันเท่าใด ต้องอยู่ปริวาสสิ้นวันเท่านั้น ครั้นอยู่ปริวาสเสร็จแล้ว
ต้องประพฤติมาณต์อีก ๖ ราตรี ครั้นประพฤติมาณต์แล้ว พึงขอ
อภัยทานในสงฆ์ มีภิกษุ ๒๐ องค์เป็นคณะสงฆ์ ให้อภัยทานแล้วจึงพ้น
อาบัตินั้นได้ เพราะเหตุนี้ ภิกษุต้องแล้วอย่าพึงปิดไว้ด้วยความ
ละอาย พึงบอกเสียแก่ภิกษุที่เป็นสภากันในวันนั้น อย่างให้ทันอรุณ
ขึ้นมาได้ เมื่อบอกเสียได้ในวันนั้น จะต้องประพฤติมาณต์แต่ ๖
ราตรี แล้วขออภัยทานกรรมแก่สงฆ์พ้นโทษได้ง่าย ต้องแล้วให้บอกแม่
ด้วยภาษาไทย ดังนี้ว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติสังฆาทิเสสชื่อนี้ ข้าพเจ้า
บอกอาบัตินั้นแก่ท่าน ลักษณะที่จะปิดอาบัตินั้น ดังนี้ อาบัติ
ภิกษุต้องแล้ว รู้อยู่ว่าเป็นอาบัติด้วย ตนเป็นปกติตตะ สงฆ์ไม่ได้
ยกวัด และรู้อยู่ว่าเป็นปกติตตะด้วย ไม่มีอันตราย ๑๐ อย่าง
อันใดอันหนึ่ง และรู้อยู่ว่าไม่อันตรายด้วย พอจะไปบอกภิกษุที่เป็น
สภากันได้อยู่ และรู้อยู่ว่าพอจะไปได้อยู่ด้วย ปรารธนาจะปิด และ
ปิดไว้ด้วย ดังนี้ จึงเป็นอันปิด ถ้าเห็นอุปัชฌายาจารย์ ละอาย
ไม่บอก ให้อรุณใหม่ขึ้นมา ก็เป็นอันปิดไว้แท้ ที่ละอายอุปัชฌายา-
อาจารย์นั้นไม่เป็นประมาณ ภิกษุที่เป็นสภากันโดยข้อปฏิบัติ
รู้แล้วและจะไม่เยาะเย้ยติเตียนล้อเลียนนี้แล้ว เป็นประมาณ ควรบอก.

สงฆาทิเสสณฺณนา นิฏฺฐิตา จบสงฆาทิเสส

จักพรรณาในอนิยตะสิกขาบท ๆ มี ๒ อลังกัมมนิยะสิกขาบท
ที่ ๑ ความว่า ภิกษุใดแต่ผู้เดียวนั่งอยู่ หรือนอนในอาสนะที่ปิดบัง
เป็นที่ลับตา กับด้วยหญิงแม้เกิดในวันนั้น แม้ถึงหลานคน ที่นั่งหรือนอนอยู่ อุบาสิกาที่มีถ้อยคำควรเชื่อ คือเป็นอริยสาวิกา ได้เห็นภิกษุนั้น และโจทด้วยปาราชิก เพราะเสพเมถุน หรือด้วยสังฆาทิเสส เพราะกายสังสัคคะ หรือด้วยปาจิตตีย์ เพราะนั่งในที่ลับกับด้วยหญิง ข้อใดข้อหนึ่ง ภิกษุนั้นเชอปญัญญาเสพเมถุน ให้วินัยธรปรับอาบัติตาม ปญัญญาในข้อนั้น คือปญัญญาว่าเสพเมถุน ให้ปรับปาราชิก ปญัญญาว่าจับต้องหญิง ให้ปรับด้วยสังฆาทิเสส ปญัญญาว่านั่งหรือนอนอยู่ในที่ลับกับด้วยหญิงที่นั่งและนอนอยู่ ก็ให้ปรับปาจิตตีย์ ถ้าปญัญญาว่าตนยืน หรือหญิงยืนอยู่ไม่ได้ทำอะไรกัน อย่าให้วินัยธรปรับอาบัติสิ่งใดเธอเลย ด้วยความเห็นนั้น บางทีก็เป็นอย่างเห็น บางทีก็เป็นอย่างอื่น ไม่แน่นอน ภิกษุประสงค์จะไปหามาตุคามด้วยความกำหนัดในที่ลับ เป็นทุกกฏทุก ๆ ประโยค ครั้นไปถึงที่ นั่งหรือนอนลงแล้ว หญิงจึงนั่งหรือนอนลง หรือหญิงนั่งหรือนอนอยู่แล้ว ภิกษุจึงนั่งหรือนอนลง หรือนั่งและนอนพร้อมกันทั้งสองก็ดี จึงเป็นปาจิตตีย์ ถ้าภิกษุนั้นจับต้องหญิงหรือเสพเมถุน ให้วินัยธรฟังปรับอาบัติเธอตามวัตถุนั้น ๆ แม้ถึงผู้ขายนั่งอยู่ริมประตูห้องที่บานปิดอยู่ ภิกษุนั่งอยู่ในห้องกับหญิง ชายนั้นก็คุ้มอาบัติไม่ได้ ผู้ชายตาดินั่งอยู่ในโอกาส ๑๒ สอกพอแลเห็นกันได้ เป็นคนมีจิตฟุ้งซ่าน แม้นั่งหลับอยู่ก็คุ้มอาบัติได้ คนตาบอดแม้อยู่ใกล้ ก็คุ้มอาบัติไม่ได้ ถึงคนตาดิมนอนหลับอยู่ ก็คุ้มอาบัติไม่ได้ ก็แต่หญิงแม้สักร้อยหนึ่ง ก็คุ้มอาบัติไม่ได้

มีชาผู้รู้ความ ตาไม่บอดคนอนอยู่ แต่ไม่หลับก็ดี หรือชายเช่นนั้นอยู่
ในอุจารก็ดี หรือภิกษุ หรือหญิงยืนอยู่ไม่นั่งก็ดี ภิกษุไม่เพ่งใน
ที่ลับก็ดี ส่งใจไปในที่อื่นก็ดี เหล่าไม่เป็นอาบัติปาจิตตีย์ เพราะ
นั่งในที่ลับกับหญิง ภิกษุเป็นบ้าเป็นต้น ไม่เป็นอาบัติทั้งสามอย่าง
เป็นอนาถตติกะ องค์ ในสิกขาบทนี้ ให้พึงรู้ตามอาบัติที่ภิกษุ
ปฏิบัติ สมนุญฐานวิธีเป็นต้น เหมือนปฐมปาราชิกสิกขาบท.

ปจมี จบ

ในนาลังกัมมนิยะสิกขาบทที ๒ ความว่า อาสนะที่นั่งไม่ปิดบัง
ด้วยสิ่งอันใด เป็นที่แจ้งดังกลางวัด กลางบ้าน ไม่ควรจะเสพเมถุน
ควรแต่จะพุดทฎจลลวจากะมาตุคามได้เท่านั้น ภิกษุใด แต่ผู้เดียว
ไม่มีชายอื่นผู้รู้ความอยู่ด้วย และนั่งนอนกับด้วยหญิงที่รู้คำหยาบและ
ไม่หยาบแต่ผู้เดียว ไม่มีหญิงอื่นที่รู้ความอยู่ด้วย ในอาสนะเช่นนั้น
เป็นที่ลับหูอย่างเดียว อุบาสิกาเป็นอริยสาวิกา มีถ้อยคำควรจะพึงเชื่อ
ได้ ๆ เห็นภิกษุนั้น และโจทด้วยสังฆาติเสส เพราะกล่าวทฎจลลวจา
หรืออุบาสิกาผู้มีถ้อยคำควรเชื่อนั้น โจทด้วยข้อใด ให้วินัยธรพึงปรับ
อาบัติเธอนั้นด้วยข้อนั้น ถ้าเธอปฏิบัติตนว่ายืน ไม่ได้นั่ง ไม่ได้
นอน อย่าให้วินัยธรพึงปรับอาบัติเธอก่อน วินิจนออกนั้นเหมือน
สิกขาบทก่อน แปลกแต่ในสิกขาบทนี้ แม่หญิง แม่ชาย ผู้ใดผู้หนึ่ง
เป็นคนรู้ความ ไม่บอก ไม่หนวก ยืนหรือนั่งในโอกาสภายใน ๑๒ ศอก
แม้มีจิตฟุ้งซ่าน นอนหลับอยู่ ก็คุ้มอาบัติ เพราะโทษนั่งในที่ลับได้

แต่คนหูหนวกแม่ตาดี หรือคนตาบอดแม่ไม่หนวก เหล่านี้ คຸ້ມอาบัตติ
ไม่ได้ ก็แลศมมัญญานวิธีเป็นต้น เหมือนอโทธิมนาทานสิกขาบท.

ทุติยั จบ

ทั้ง ๒ สิกขาบทนี้ ชื่อว่าอนิยตะ แปลว่า ไม่เที่ยง ด้วยว่าเป็น
ปาราชิกบ้าง สังฆาติเสสบ้าง ปาจิตตีย์บ้าง โดยบัญญัตินั้น ๆ ตาม
ปฎิญาแห่งภิกษุ อนึ่ง ๒ สิกขาบทนี้ ดูเหมือนพระองค์ทรง
บัญญัติไว้ให้เป็นตัวอย่างแก่วินัยธร ผู้จะตัดสิ้นความ ผู้โจทก์และ
จำเลยในสิกขาบททั้งปวง ให้ตัดสิ้นตามอย่างอนิยตะสิกขาบททั้ง ๒ นี้.

อนิยตวณฺณนา นิฏฺฐิตา จบอนิยตะ

จักพรรณาในอุลลัจจยาบัตติ ข้อหนึ่ง ภิกษุอย่าพึงสละครุภณฺฑ์
ข้อหนึ่ง อย่างพึงแจกครุภณฺฑ์ ที่เป็นของสงฆ์ ถ้าสละหรือแจก ก็ต้อง
อุลลัจจยัย ด้วยพุทธบัญญัติห้ามไว้ว่า " ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อวิสุตฺตข-
นียนิ ฯ เป ฯ อเวณฺณคิยานิ น วิภชิตฺตพฺพานิ สัเมณ วา คณฺเณ วรา
ปุกฺคเลน วา วิกตฺตานิปี อวิกตฺตานิ โหนฺติ ; โย วิภเชยฺย อาปตฺติ
อุลลัจจยสฺส." ดังนี้ ครุภณฺฑ์นั้นมี ๕ หมวดดังนี้ อาราโม สวน
ดอกไม้ผลไม้ อารามวตฺถุ ที่ดินพื้นสวน ๒ นี้ หมวดที่ ๑ วิหาโร
กุฎีเรือนชั้นเป็นต้น วิหารวตฺถุ ที่ดินพื้นแห่งวิหาร ๒ นี้ เป็นหมวด
ที่ ๒ มณฺโจอ เตยง ปิฉั ตัง ภิสึ พุก พิมุโพหนั หมอน ๔ นี้ เป็น
หมวดที่ ๓ โลหกุมิ หม้อทำด้วยโลหะ โลหภาณกั คะนนทำด้วย
โลหะ โลหวารโก กะปุก ขวด ทำด้วยโลหะ โตะของกว่า ๕ ทะนาน
มครขึ้นไป โลหกุฎาหิ กระถาง กะทะ ทำด้วยโลหะ แม้เล็กจุน้ำชอง

มือหนึ่ง โลหะนั้น เป็นชื่อแห่งทองเหลือง ทองขาว ทองแดง ทอง
สัมฤทธิ์ วาสี มีคใหญ่ ที่ตัดฟันของใหญ่ ที่ฟันจากตัดไม้สีฟันและ
ปอกอ้อยขึ้นไปได้ ผรสุ ขวาน เครื่องทำไม้ เหล็กหมาด บิดหล่า เครื่อง
เจาะไซ ๕ สิ่งนี้ เป็นหมวดที่ ๔ วลฺลิตี เถาวัลย์ ยาวแต่กิ่งแขนขึ้นไป
เวพู ไม้ไผ่ ยาวแต่ ๘ นิ้วขึ้นไป มุญฺช หน้่ามุงกระต่าย ปพฺพช
หน้่าปล้อง ตินฺน หน้่าต่าง ๆ ที่สำหรับมุงบังได้แต่กำมือ ๑ ขึ้นไป
มตฺติกา ดินปกติและดินสีต่าง ๆ เป็นเครื่องทา ทารุณฺณํ เครื่องใช้
ทำด้วยไม้ต่าง ๆ ยาวแต่ ๘ นิ้วขึ้นไป มตฺติกาณฺณํ เครื่องใช้ทำ
ด้วยดินต่าง ๆ เหล่านี้ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทายกถวายแก่สงฆ์ก็ดี เกิดในที่
สงฆ์ก็ดี ชื่อว่า เป็นของสงฆ์ เป็นครุภณฺฑํ เป็นอวิสัสฺสชฺชนิยะ เป็น
อเวภังคิยะ อันสงฆ์และคณะและบุคคลจะพึงสละและแจกไม่ได้ ถึง
สละและแจกไป ก็ไม่เป็นอันสละและแจก คงเป็นของสงฆ์อยู่อย่าง
เดิม ภิกษุใดสละหรือแจกด้วยเจตยจิต ให้วินัยธรพึงปรับอาบัติ
ตามราคาของนั้น ครุภณฺฑํเหล่านี้ ด้วยถือว่าตัวเป็นใหญ่ ต้อง
เป็นอุปการแก่สงฆ์ เอาสิ่งที่เป็นของถาวรแลกเปลี่ยนสิ่งที่เป็นของ
ถาวรด้วยกันก็ดี เอาสิ่งนอกนั้นที่เป็นอกัปปิยะหรือเป็นกัปปิยะ แม้มี
ราคามาก แลกเปลี่ยนของนอกนั้นด้วยกัน ด้วยการแลกเปลี่ยนเป็น
กัปปิยะก็ดี ก็ควร หรือจะสละครุภณฺฑํเหล่านั้น ที่เป็นของเลวแล้ว
แลกเปลี่ยนบิณฑบาต เป็นต้น เอามาบริโภคเพื่อจะรักษาเสนาสนะ
เป็นต้น ที่เป็นของดี ในเวลาข้าวแพง เป็นต้น ก็ควร ในครุภณฺฑํ

เหล่านี้ ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีไม้ไผ่ เป็นต้น ภิกษุจะถือเอาเพื่อ
ประโยชน์ตน พึงทำผาติกรรมการตอบแทนให้เสมอกันหรือยิ่งกว่าจึง
ถือเอา หม้อ บาตร ถาดกะ ชันทองห้าว กาน้ำที่ไม่จะน้ำได้ ๕
ทะนานมคธก็ดี ไม้บ้ายยาตา กล้องยานัตถ์ ไม้ไค้หู เข็มเย็บผ้า
เข็มเย็บใบไม้ มีดพับเล็ก เหล็กแหลมเล็ก ๆ กุญแจ คาล เป็นต้น
เครื่องโลหะก็ดี เครื่องไม้ก็ดี ที่ทำค้างอยู่ เหล่านี้เป็นของแจกได้
เถาวัลย์และไม้ไผ่ เป็นต้น เมื่อทำการสงฆ์และการเจดีย์เสร็จแล้ว
เหลืออยู่จะน้อมเข้าไปในการบุคคลก็ควร ซึ่งว่ามานี้สังเขป ถ้า
ประสงค์จะรู้วิถิตาร พึงดูในจุดตถสมันตปาสาทิกานั้นเถิด

ข้อหนึ่ง อย่างให้เขาทำสังตกรรมในที่แคบ ข้อหนึ่ง อย่างให้เขา
ทำสังตกรรมหรือวัถติกรรมในโอกาสที่เพียง ๒ นิ้ว แต่ที่ใกล้แห่ง
ที่แคบ คือ ทวารหนัก ถ้าให้เขาทำ ต้องอุลลัจฉัย ด้วยทรงห้ามไว้ว่า
" น ภิกขเว สมุพาเช สตุถกมุम्म ๑ เป ๑ สมุพาเชสุส สมนุตตา
ทวงจุลล สตุถกมุम्म วา วตุถิกมุम्म วา การาเปตพัพ ; โย การา-
เปยฺย อาปตฺติ อุลลจฺจยสุส. " ดังนี้ ตัดหรือผ่า หรือแทง หรือขีด
ด้วยศัสตรา หรือเข็ม หรือหนาม หรือกะเทาะศิลา หรือเล็บก็ดี อันใด
อันหนึ่ง ในโอกาสที่กำหนดแล้วนั้น อย่างนี้ชื่อว่าทำ ด้วยว่าการ
ทั้งปวงนั้น ชื่อว่าสังตกรรมสิ้น แม้บีบหัวไส้ด้วยหนัง หรือผ้าอันใด
อันหนึ่ง ก็อย่าพึงทำ ด้วยว่าการทั้งปวงนั้น ก็ชื่อว่าวัถติกรรม ก็แล
คำว่า ในโอกาสที่เพียง ๒ นิ้ว แต่ที่ใกล้แห่งที่แคบนั้น ห้ามแต่
สังตกรรมอย่างเดียว ไม่ห้ามวัถติกรรมด้วย วัถติกรรมห้ามแต่ใน
ที่แคบอย่างเดียว ก็แต่ว่า ภิกษุจะหยอดน้ำแสบน้ำค้างในหัวไส้ นั้น

หรือจะเอาเชือกอันใดอันหนึ่งผูกรัดหัวไว้ ก็ควรอยู่ ถ้าหากว่าหัวไว้ นั้นขาดออก ด้วยน้ำแสบหรือเชือก ชื่อว่าขาดด้วยดี ไม่มีโทษ จะทำสังคกรรม คือผ่าเจาะในอณูที่บวมดั่งนั้นไม่ควร เพราะเหตุ นั้นจะผ่าอณูทะ ควักเอาพิษออกเสีย ด้วยคิดจะทำให้หายโรค เช่นนี้ อย่าพึงทำ ก็แต่จะรมจะย่างด้วยเพลิงและทายา เหล่านี้ ไม่ห้าม ในทวารหนักจะเอากรวยใบไม้เอาเกลียวชูด หรือกระบอกไม้ไผ่ ที่ทายาสอดเข้า เอน้ำค่างน้ำแสบหยอดลงในกรวย หรือเอน้ำมันสอดในกระบอก ไม้ไผ่นั้น ให้ไหลเข้าไปในทวารหนัก ดังนี้ ควรอยู่ ๔ ฤกษ์จักษุนี้ เป็นสัจิตตกะ.

ข้อหนึ่ง ภิขุอย่าพึงฉนเนื่อมนุษย์ ถ้าฉนเป็นฤกษ์จักษุ ด้วย ทรงห้ามไว้ว่า " น ภิกขเว มนุสฺสมัต ปริภุชฺชิตพฺพ " ดังนี้ ไซ้แต่ เนื่ออย่างเดียวนั้น แม้กระดูก เลือด หนัง และขน ก็ไม่ควร สิกขาบทนี้ เป็นอจิตตกะ อนึ่ง ฤกษ์จักษุบาติมีมาก ไม่ได้ขึ้นปาติโมกข์อุทเทส ว่า โดยอาคตัญฐานที่มา มี ๓ สถาน คือ มาในชั้นรกะแห่ง ๑ เรียกชื่อว่า ชั้นรฤกษ์จักษุ มาในวินิตวัตฤกษ์จักษุ มาในวิภังคแห่งปาราชิก และสังฆา- ทิเสสแห่ง ๑ เรียกชื่อว่า วิภังคฤกษ์จักษุ เพราะเหตุ นั้น บัญญัติแห่ง ฤกษ์จักษุบาติจึงไม่มีกำหนด.

ชั้นรฤกษ์จักษุ นั้น ดังนี้ ภิขุอย่าพึงถือนักคิยะ ติดถียสมาทาน คือข้อปฏิบัติแห่งเดียรถียอย่างหนึ่ง เปลือยกายไม่นุ่งห่ม ถ้าภิขุใด ปฏิบัติดังนี้ ต้องฤกษ์จักษุ ภิขุอย่าทรงไว้ คือว่านุ่งห่มผ้าคากรอง อย่างทรงผ้าที่เขากรองถักด้วยเปลือกไม้ อย่าทรงผ้าที่เขาทำด้วย

ผลไม้กรอง อย่าทรงผ้ากัมพลทำด้วยผมคน อย่าทรงผ้ากัมพลทำด้วย
ขนทางสัตว์ อย่าทรงผ้าทำด้วยปีกนกเค้า อย่าทรงหนังเสือ อย่าทรง
ผ้าทำด้วยปอ ผ้าเหล่านี้ เป็นธงแห่งเดิรถีย์ ภิกษุใดทรงผ้าเหล่านี้
ต้องถูกล้างจ้ย.

ข้อหนึ่ง ภิกษุอย่าพึงถูกต้ององคชาตนิมิตแห่งตริจฉานตัวเมีย
ด้วยจิตกำหนด ถ้าถูกต้องเป็นถูกล้างจ้ย ข้อหนึ่ง วันอุโบสถหรือวัน
ปวารณา ภิกษุเจ้าอาวาสตั้งแต่ ๔ หรือ ๕ ขึ้นไป รู้ชื่อว่า ภิกษุเจ้าอาวาส
ด้วยกัน หรือภิกษุเป็นอาคันตุกะอื่น อยู่ในสีมาอันเดียวกันมีอยู่ แต่
ยังไม่มาสู่โรงอุโบสถ โรงปวารณาเข้าหัดอบาส แกล้งจะให้เธอเหล่านี้น
หนีบหายจากอุโบสถจากปวารณา และคว่นทำอุโบสถหรือปวารณา
เสียก่อน ต้องถูกล้างจ้ย ถูกล้างจ้ยเหล่านี้ ก็ดี ถูกล้างจ้ย ๕ ข้อก่อน ก็ดี
เป็นขันธกถูกล้างจ้ย.

วินิตวัตถถูกล้างจ้ยนั้น ดังนี้ ภิกษุองค์หนึ่ง ปรรณนาจะให้อสุจิ
เคลื่อนเดินทางไป อสุจิไม่เคลื่อน แล้วเกิดความสงสัย กราบทูลถาม
พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ทรงตัดสินว่า ต้องถูกล้างจ้ย เรื่องหนึ่ง ภิกษุ
เกล้ากลิ้งกายหญิงที่ตายแล้ว แล้วเกิดความสงสัย จึงกราบทูลถาม
พระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ ทรงตัดสินว่า ต้องถูกล้างจ้ย ๆ อย่างนี้ ชื่อว่า
วินิตวัตถถูกล้างจ้ย.

ก็แลวิมังคถูกล้างจ้ยนั้นมีหลายอย่าง คือเป็นอนุสาวนถูกล้างจ้ย
บ้าง วิมตถถูกล้างจ้ย บ้าง ยถาสัญญาถูกล้างจ้ย บ้าง ยถาเขตตถูกล้างจ้ย
บ้าง ยถาวัตถถูกล้างจ้ย บ้าง ยถาปโยคถูกล้างจ้ย บ้าง ยถาวัชชถูกล้างจ้ย
บ้าง อนุสาวนถูกล้างจ้ยนั้น ดังอาบัติถูกล้างจ้ย เพราะสงฆ์ทำสมนุภา-
สนกรรม ๑๑ อย่าง อันใดอันหนึ่ง แก่ภิกษุและภิกษุณี เพื่อจะให้มละ

กรรมนั้น ๆ เสีย และเธอไม่มละเสีย จบอนุสาวณะที่ ๑ ที่ ๒ ลง ต้อง
ถูกลัจจัย ๆ อย่างนี้ ชื่อว่าอนุสาวณถูกลัจจัย ๆ นี้ เมื่อจบอนุสาวณะที่ ๓
ต้องครุกาบัติแล้ว ถูกลัจจัยนั้นรับไปเองไม่ต้องแสดง หึง ภิกษุ
สงสัยอยู่ว่าหึงหรือมิใช่ และกำหนดยินดีถูกต้องกายหึงนั้นด้วย
กายตน ต้องถูกลัจจัย ๆ ดังนี้ ชื่อว่าวิมตถูกลัจจัย เพราะต้องด้วยความ
สงสัย หึง ภิกษุสำคัญว่าเป็นบัณเฑาะก์ กำหนดยินดี ถูกต้องกาย
หึงนั้นด้วยกายตน ต้องถูกลัจจัย ๆ ดังนี้ ชื่อว่า ยถาสัญญาถูกลัจจัย
เพราะเป็นอบัติตามสัญญาความสำคัญ ภิกษุมีความกำหนด สรรเสริญ
หรือติเตียนอวัยวะหึง เบื้องบนแต่รากขวัญลงไป เบื้องต่ำแต่เข้า
ขึ้นมา ยกทวารหนักทวารเบาเสีย ต้องถูกลัจจัย ๆ ดังนี้ ชื่อว่า ยถา-
เขตตถูกลัจจัย เพราะเป็นอบัติตามเขต ภิกษุจับต้องกายบัณเฑาะก์
ด้วยกายตน ด้วยความกำหนด ต้องถูกลัจจัย ๆ ดังนี้ ชื่อว่า ยถาวัตถุ
ถูกลัจจัย เพราะเป็นอบัติตามวัตถุ ภิกษุมีเฉยจิตจะพาทาสเขาหนี
ชวน ก็ดี ไต่ ก็ดี ให้ทาสนั้นยกเท้าที่แรกก้าวไป ต้องถูกลัจจัย
เพราะเป็นอบัติตามโทษ เพราะอบัติถูกลัจจัยต่าง ๆ อย่างนี้ จึงไม่มี
กำหนด ดังปาราชิกและสังฆาทิเสสเป็นต้น.

ถูกลัจจัยวรรณนา นิฎฐิตา จบถูกลัจจัย

จักพรรณาในนิสัคคยสิกขาบท ๆ มี ๓๐ สิกขาบท ประดับ
ด้วยวรรค ๓ วรรค ๆ ที่ต้น ชื่อว่า จีวรวรรค มีสิกขาบท ๑๐ สิกขาบท

ที่ต้น ชื่อปฐมกฐิน ความว่า จีวรภิกษุทำสำเร็จแล้ว กฐินเคาะแล้วข
คือว่า อานิสงส์กฐินทั้ง ๕ รำจับแล้ว ด้วยปลีโพธ ๒ ขาดแล้ว ให้ภิกษุ
พึงเก็บอดิเรกจีวร คือผ้าที่ยังไม่ได้วิกัป้อธิษฐานไว้เพียง ๑๐ วัน
เป็นอย่างยิ่ง เมื่อภิกษุไว้อติเรกจีวรนั้นให้เกิน ๑๐ วันไป จนถึงอรุณ
ที่ ๑๑ ขึ้นมา ผ่านนั้นเป็นนิสสังคิย เป็นอาบัติปาจิตตีย์ด้วย โขม ผ้าทอ
ด้วยด้ายเปลือกไม้ กบปาสัก ผ้าทอด้วยด้ายฝ้าย โกเสยย ผ้าทอด้วย
ไหม กมุพล ผ้าทอด้วยขนสัตว์อันเสย ยกแต่ขนมนุษย์ ขนหางสัตว์
เสย ถาน ผ้าทอด้วยเปลือกสาณะ ภงค ผ้าที่เจือด้วยด้าย ๕ อย่าง
มีด้ายเปลือกไม้เป็นต้น ผ้า ๖ อย่างนี้ก็ดี และผ้าทุกกฐะ และผ้า
ปักคุณณะ และผ้าโสมารปฐะ และผ้าจินปฐะ ผ้าอิทธิชะและผ้าเทวดา
ให้ เหล่านี้เป็นอนุโลมตามผ้า ๖ อย่างก่อน ชื่อว่า จีวร ที่ยังไม่ได้อ
ธิษฐาน และวิกัป ชื่อว่า อติเรกจีวร นับแต่วันได้ผ่านนั้นมาเก็บไว้
จนถึงอรุณที่ ๑๑ ขึ้นมา ไม่อธิษฐานวิกัปเสย สละเสยในระหว่างนั้น
เป็นนิสสังคิยปาจิตตีย์ ผ้าเป็นนิสสังคิยปาจิตตีย์แล้ว ไม่เสยสละแก่
สงฆ์ หรือคณะ หรือบุคคลก่อน เอามาบริโภคคือนุ่งห่ม เป็นทุกกฏ
วิธีอธิษฐานและวิกัป และเสยสละผ้าเป็นนิสสังคิยนั้น จักกล่าวข้าง
หน้า ผ้าล่วง ๑๐ วันไปแล้ว ภิกษุรู้ยู่ว่าล่วง ๑๐ วันก็ดี สงสัยอยู่ก็ดี
สำคัญว่ายังไม่ล่วงก็ดี ก็คงเป็นนิสสังคิยปาจิตตีย์ ผ้าไม่ได้อธิษฐาน
และวิกัป ยังไม่ได้สละให้แก่ผู้อื่น และยังไม่นิบหายด้วยเหตุใดเหตุ
หนึ่ง ก็ดี สำคัญว่าอธิษฐานแล้วเป็นต้น ล่วง ๑๐ วันไป ก็คงเป็น
นิสสังคิยปาจิตตีย์ ผ้ายังไม่ล่วง ๑๐ วัน สำคัญว่าล่วงแล้วก็ดี สงสัย
อยู่ก็ดี เป็นทุกกฏด้วยบริโภค ภิกษุอธิษฐานเสย วิกัปเสย สละให้
ผู้อื่นเสยในภายใน ๑๐ วันก็ดี ผ้าหายเสย นิบหายเสย ไฟไหม้เสย โจร

จึงเอาไปเสีย เพื่อนถือเอาเสียด้วยวิสาสะ ในภายใน ๑๐ วันก็ดี ภิภษุ
บ้ำเป็นต้น ก็ดี เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติ สิกขาบทนี้ เป็นอนาถัตติกะ
มีองค์ ๕ ฝ่ายประกอบด้วยชาติและประมาณเป็นของ ๆ คน ๑ ฝ่ายนั้น
ถึงซึ่งกาลนับวันได้ คือว่าถึงมือตนแล้วเป็นต้น ๑ ปลิโพธทั้ง ๒
ขาดแล้ว ๑ ฝ่ายนั้นเป็นอติเรกจิวร ๑ ถ่วง ๑๐ วันไป ๑ พร้อมด้วย
องค์ ๕ จึงเป็นนิสสัคคิยปาจิตตีย์ เป็นปฐมกฐินสมุฏฐาน คืออาบัติ
เกิดแต่กายวาจา ๑ แต่กายวาจาจิต ๑ เป็นอกิริยา โนสัจญวิโมกข์
อจิตตกะ ปิณณัตติวัชชะ กายกรรม วจีกรรม มีจิต ๓ มีเวทนา ๓.

ประม ๖

ในสิกขาบทที่ ๒ ชื่อทุคคิยกฐิน บางที่ท่านเรียกว่าอุทโทสิตะ
สิกขาบทบ้าง ความว่า จิวรแห่งภิภษุสำเร็จแล้ว กฐินเคาะแล้ว ถ้า
ภิภษุอยู่ปราศจากไตรจิวรทั้ง ๓ ผืน หรือผืนใดผืนหนึ่ง แม้แต่ราตรี ๑
ฝ่ายนั้นเป็นนิสสัคคิย ต้องปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ภิภษุใช้ได้อวิปวาส-
สมมติ ผ้าสังฆาฏิ ผ้าอุตตราสงค์ ผ้าอังตราสก ๓ ผืนนี้ ภิภษุ
อธิษฐานตามชื่อแล้ว ก็เรียกว่าไตรจิวร ต้องรักษา ถ้าไม่รักษาทั้ง
ไว้ให้อรุณขึ้นมา ชื่อว่าอยู่ปราศจากฝ่ายนั้น ก็แลที่ที่จะรักษาจิวรนั้น
มี ๑๕ คือ บ้าน เรือน คลัง หอรับ โรงกลม ปราสาท ปราสาทโน้น
เรือ หมู่เกวียน ไร่ ลานข้าว สวน วิหาร โคนไม้ ที่แจ้ง ที่เหล่านี้
ถ้าเจ้าของคนเดียวล้อมด้วยรั้วหรือกำแพง ภิภษุไว้จิวรในที่เหล่านี้ ก็
ให้อยู่ในที่ล้อมนั้น ถ้าว่าที่เหล่านั้น ไม่ได้ล้อม เก็บผ้าไว้ในที่ใดก็ให้
อยู่ที่นั่น อย่างละหัดถบาสที่นั่น ถ้าที่เหล่านั้นเจ้าของต่าง ๆ กัน
เป็นที่ล้อม เก็บผ้าไว้ในที่ใด ให้อยู่ในที่นั้น หรืออยู่ที่เป็นที่ประชุม

และริมประตูเป็นที่เข้าออก อย่างละหัตถบาสนั้น ถ้าที่เหล่านั้นเขา
 ไม่ได้ล้อม เก็บผ้าไว้แห่งใด ให้อยู่ที่แห่งนั้น อย่างละหัตถบาสนั้น
 นั้น ถ้าภิกษุไม่อยู่ในที่ดังกล่าวมา ผ้าผืนที่อยู่ปราศนั้น เป็นนิสสัคคีย์
 พร้อมกับด้วยอรุณใหม่ขึ้นมา ต้องเสียดละฝ้านั้น แก่สงฆ์ หรือคณะ
 หรือบุคคล จึงจะนุ่งห่มได้ วิธีเสียดละเป็นต้น จักกล่าว ณ เบื้องหน้า
 เพราะเหตุนี้ ต่อไป ณ เบื้องหน้า ให้พึงรู้เถิดว่า ของเป็นนิสสัคคีย์
 แล้วต้องเสียดละก่อน จึงแสดงอาบัติตก ต่อไปจักไม่กล่าวอีก ผ้าไตร
 จีวรภิกษุอยู่ปราศแล้ว รู้ว่าอยู่ปราศแล้วก็ดี สงฆ์อยู่ก็ดี ถ้าคิดว่า
 ไม่ได้อยู่ปราศก็ดี ก็คงเป็นนิสสัคคียปาจิตติย์ ไตรจีวรภิกษุยังไม่ได้
 ปัจจุทธรณ์ ยังไม่ได้เสียดละ ยังไม่หายเป็นต้น ภิกษุสำคัญว่า ปัจจุท-
 ธรณ์แล้วเป็นต้นก็ดี สงฆ์อยู่ก็ดี รู้ว่ายังไม่ได้ปัจจุทธรณ์เป็นต้นก็ดี
 และอยู่ปราศจากฝ้านั้น ก็คงเป็นนิสสัคคีย์ ผ้าไตรจีวรภิกษุไม่ได้อยู่
 ปราศ สำคัญว่าอยู่ปราศก็ดี สงฆ์อยู่ก็ดี เอาบริโภคต้องทุกกฎ ปัจจุท-
 ธรณ์เสียดก็ดี เสียดละเสียด เป็นต้นก็ดี ในภายในอรุณ และภิกษุเป็นไข้
 สงฆ์สมมติให้อยู่ปราศไตรจีวรก็ดี ภิกษุบ้าเป็นต้นก็ดี ไม่เป็นอาบัติ
 เป็นอนาถัตติกะ ม้องค์ ๔ คือผ้าภิกษุอธิษฐานเป็นไตรจีวรแล้ว ๑
 ไม่มีอานิสงสัณฐิน ๑ ไม่ได้วิปวาสมมติ ๑ อยู่ปราศจากฝ้านั้น
 ราตรีหนึ่งจนอรุณใหม่ขึ้นมา ๑ พร้อมด้วยองค์ ๔ นี้ จึงเป็นนิสสัค-
 คียปาจิตติย์ สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนปฐมกฐินสิกขาบทก่อน
 แปลกแต่สิกขาบทก่อนไม่ได้อธิษฐาน ไม่ได้วิภังค์ ชื่อว่าเป็นอกิริยา
 ก็แลในสิกขาบทนี้ ไม่ปัจจุทธรณ์เสียในภายในอรุณ ชื่อว่าเป็นอกิริยา.

ทุกขิย จบ

ในสิกขาบทที่ ๓ ชื่อตติยกฐิน ความว่าจิรวแห่งภิกษุสำเร็จแล้ว กฐินเคาะแล้ว ผ้าอกาลจิรว คือผ้าที่เกิดนอกจิรวกาล และผ้าที่ทายก เฉพาะให้เป็นอกาลจิรว ถวายในจิรวกาลก็ดี ผ้าเช่นนี้ ถ้าเกิดขึ้นแก่ ภิกษุ ให้ภิกษุผู้จำนงพึงรับแล้ว และรับทำเสียแต่ใน ๑๐ วัน ถ้า ผ้านั้นไม่พอจะเป็นสังฆาฏิ หรืออุตตราสงค์ หรืออันตราวาสก ผืนใด ผืนหนึ่งไซ้ ถ้าความหมายจะได้แต่ญาติและมิตรเป็นต้นมีอยู่ ก็ให้ ภิกษุพึงเก็บผ้าเดิมนั้นไว้เป็นอติเรกจิรวเพียงเดือน ๑ เพื่อจะผสมกับ ผ้าที่หมายได้นั้น ถ้าเก็บไว้ให้เกินเดือน ๑ ไม่อธิษฐานวิกัปเสีย แม้ ถึงความหมายจะได้ผ้าอื่นมีอยู่ ผ้าเดิมคงเป็นนิสัคคีย์ ต้องปาจิตตีย์.

ตติย จบ

ในสิกขาบทที่ ๔ ชื่อปุราณจิรว ความว่า ภิกษุใดใช้นางภิกษุณี ที่ได้อุปสมบทแล้วในสงฆ์ ๒ ฝ่าย คือ ภิกษุณีสงฆ์ ภิกษุสงฆ์ และ นางภิกษุณีนั้นไม่เป็นญาติ ให้ชก หรือให้ย้อม หรือให้ทูป ฟอก ซึ่งผ้า เก่า คือผ้าที่นุ่งห่มแล้วแม้ครั้งหนึ่ง ผ้านั้นเป็นนิสัคคีย์ ต้องปาจิตตีย์.

จตุตถ จบ

ในสิกขาบทที่ ๕ ชื่อจิรวปฏิคคหณะ ความว่า ภิกษุใดรับผ้า แม้วางยาวควรวิกัป แต่มีอนางภิกษุณีผู้อุปสมบทในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ไซ้ญาติ ผ้านั้นเป็นนิสัคคีย์ ต้องปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่แลกเปลี่ยนกัน แม้ด้วยของเล็กน้อย ไม่เป็นอาบัติ.

ปณจมี จบ

ในสิกขาบทที่ ๖ ชื่ออัญญาตกวิญญัตติ ความว่า ภิกษุใด ขอเอง หรือใช้ผู้อื่นให้ขอ ซึ่งผ้าแม้ควรวิกัปเป็นปัจฉิมประมาณ กะฤหัสถ์ ผู้ใช้ญาติ ในประโยชน์ที่ของอยู่ เป็นทุกกฏ ได้มา เป็นนิสัคคิยปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่สมัย คือคราวภิกษุมิผ้าเขาชิงเอาเสียหมด หรือมิผ้าอันหาย เสียหมด ขอได้ ไม่เป็นอาบัติ ผู้ที่ติดแฝดกันฝ่ายข้างมารดาหรือบิดา ขึ้นไป จนถึงปู่ทวด ตาทวด ซึ่งเป็นบุรพบุรุษ ชื่อว่าญาติ ในคนใช้ญาติ เป็นตีกกปาจิตตีย์ คือเขาใช้ญาติ รู้ว่าใช้ญาติก็ดี สงสัยอยู่ที่ดี สำคัญ ว่าเป็นญาติก็ดี ให้พึงรู้โดยนัยดังกล่าวแล้วเถิด จะไม่กล่าวพิสดารอีก จะกล่าวแต่คำว่าตีกกปาจิตตีย์เท่านั้น เขาเป็นญาติ ภิกษุสำคัญว่าใช้ ญาติก็ดี ภิกษุสงสัยอยู่ที่ดี และขอผ้าดังว่านั้น เป็นทุกกฏ ขอในสมัยก็ดี ขอแต่ญาติหรือคนปวารณาก็ดี ขอเพื่อผู้อื่นก็ดี แลกเปลี่ยนด้วย ทรัพย์ของตนที่เป็นกัปปิยะก็ดี ภิกษุข้ำเป็นต้นก็ดี เหล่านี้ไม่เป็น อาบัติ ผ้าของภิกษุอันพระราชฯ หรือนักเลง หรือโจรผู้ใดผู้หนึ่งแย่ง ชิงเอาไปเสีย ชื่อว่าเป็นคนมิผ้าเขาชิงเอาไปเสีย ผ้าของภิกษุไฟ ไหม้เสียก็ดี ลอยน้ำไปก็ดี หนูหรือปลวกกัดเสียก็ดี เกาขาดเสียด้วย นุ่งห่มก็ดี เช่นนี้ชื่อว่าเป็นคนมิผ้าหาย ชื่อว่าเป็นสมัย พระองค์ทรง อนุญาตให้ขอผ้ากะฤหัสถ์ในอาวาสนั้นมานุ่งห่ม ด้วยคิดจะกลับคืนให้ ก็ควร ถ้าไม่ได้ผ้าเช่นนั้น ก็พึงปิดบังกายด้วยหญ้าหรือใบไม้แล้ว จึงมา อย่าเปลือยกายมา ถ้าเปลือยกายมาเป็นทุกกฏ ฤหัสถ์ผู้มีศรัทธา กล่าวว่ ข้ำพเจ้าปวารณาด้วยปัจจัยทั้ง ๔ มีจีวรเป็นต้น ผู้เป็นเจ้า ต้อง

การสิ่งใด ให้บอกให้ขอ ข้าพเจ้าจักถวายสิ่งนั้น เช่นนี้ ชื่อว่าคน
ปวารณา เขาปวารณาเป็นสงฆ์ ผู้ประมาณจึงควร เขาปวารณาเป็น
บุคคลเฉพาะตัว ด้วยปัจจัยสิ่งใด ให้ขอแต่ปัจจัยสิ่งนั้น ทายกเขา
ปวารณาด้วยปัจจัยทั้ง ๔ แล้ว เขากำหนดเองแล้ว ถวายผ้าตามกาล
ถวายข้าวต้ม ข้าวสวย เป็นต้นทุกวัน ๆ ต้องการด้วยปัจจัยสิ่งใด เขา
ถวายปัจจัยสิ่งนั้น เช่นนี้ กิจที่จะขอนั้นไม่มี ก็แลทายกผู้ใดปวารณา
แล้วและไม่ให้ เพราะเป็นคนเขลาหรือลืมนำ ทายกเช่นนี้ให้ฟังขอ
ก็แลชื่อว่าขอเพื่อคนอื่นนั้น คือขอแต่ญาติและคนปวารณาของตน
เพื่อภิกษุอื่นก็ดี หรือเขาเป็นญาติ เป็นคนปวารณาแห่งภิกษุใด ขอ
เพื่อภิกษุนั้นก็ดี ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถตติกะ เพราะวานให้ภิกษุ
ขอแต่ญาติ และคนปวารณาของเธอให้แก่ตน ไม่เป็นอาบัติ มีองค์ ๔
คือผ้ากว้างยาวควรวิกัปได้ ๑ ไม่มีสมัย ๑ ของกะคนไข้ญาติ ๑ ได้มา ๑
พร้อมด้วยองค์ ๔ นี้ จึงเป็นนิสัสคิย เป็นสังวรจิตตสมุฏฐาน เป็น
กิริยา โนสังยุตวิโมกษ์ อจิตตกะ ปณัตตติวัชชะ กายกรรม วจกรรม
มีจิต ๓ มีเวทนา ๓

ฉฏฐิ จบ

ในสิกขาบทที่ ๗ ชื่อตทุตตริ ความว่า ภิกษุมิผ้าอันเขาชิงเอาเสีย
หรือผ้าหาย ดังกล่าวแล้วในสิกขาบทก่อน ถ้าภุหัสถ์ผู้ไชญาติ นำผ้า
มามากปวารณาให้ภิกษุ ๆ นั้น ถ้าผ้าหายทั้ง ๓ ผืน ฟังยินดีแต่ ๒ ผืน
คือผ้านุ่มผ้าห่ม ถ้าหาย ๒ ผืน ฟังยินดีแต่ผืนเดียว ถ้าหายผืนเดียว
อย่ายินดีเลย ถ้าภิกษุยินดีให้เกินกำหนดไปไซ้ ในประโยคที่ขออยู่
เป็นทุกกฎ ได้ผ้ามาเป็นนิสัสคิยปาจิตติย ในคนผู้ไชญาติ เป็นตักก-

ปาจิตตีย์ ผู้เป็นญาติภิกษุสำคัญว่าใช่ญาติก็ดี สงสัยอยู่ที่ดี ขอแล้ว
ยินดีให้เกินกำหนด เป็นทุกกฎ ภิกษุกล่าวว่าเราจักทำจีวรแต่ ๒ ผืน
เหลือนั้น จักเอามาคืนให้แล้วเอาไปมาก่อนก็ดี และเจ้าของกล่าว
เหลือนั้น จงเป็นของท่านก็ดี ถือเอาผ้าที่ทายกเขาไม่ได้ให้เพราะเป็น
คนมีผ้าอันเขาชิง หรือผ้าหายก็ดี ขอแต่ญาติแต่คนปวารณาก็ดี
แลกเปลี่ยนเอาด้วยทรัพย์ของตน ที่เป็นกัปปิยะก็ดี ภิกษุบ้าเป็นต้นก็ดี
เหล่านี้ ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถตติกะ มีองค์ ๔ คือ ยินดีให้เกิน
กำหนด ๑ ไม่มีเหตุ เป็นต้นว่าผ้าเขาชิงเอาไปเสียหมด ๑ ของกะคน
ผู้ใช่ญาติ ๑ ได้มาเป็นของตน ๑ พร้อมด้วยองค์ ๔ นี้ จึงเป็น
นิสัสคคีย์ สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนสิกขาบทก่อน.

สตุตมัม จบ

ในสิกขาบทที่ ๘ ชื่อปฐมอุปัชฌายะ ความว่า คฤหัสถ์ผู้ใช่ญาติ
เขาเฉพาะภิกษุ กำหนดตั้งมูลค่าจีวร มีเงินและทองเป็นต้นลงไว้ว่า
เราจักเอามูลค่าจีวรเท่านี้ ชื่อผ้าถวายแก่ภิกษุชื่อนี้ ภิกษุนั้น ทายก
เขาไม่ได้ปวารณาก่อน รู้ข่าวเอง หมายถึงใครได้ผ้าที่ดี และเข้าไป
ว่ากะทายกว่า ดีแล้ว ท่านจงเอามูลค่าจีวรนั้น ชื่อผ้าให้ยาว ให้กว้าง
ให้แน่น ให้ละเอียด ให้เราเถิด ดังนี้แล้ว ทกยกเพิ่มมูลค่า ชื่อผ้าที่ดี
ตามคำภิกษุ ผ้าที่ได้มานั้น เป็นนิสัสคคีย์ ต้องปาจิตตีย์.

อฎฐมัม จบ

ในสิกขาบทที่ ๙ ชื่อทุติยอุปัชฌายะ อธิบายความเหมือนปฐม-
อุปัชฌาย์สิกขาบทก่อน แปลกแต่ในสิกขาบทก่อนนั้นเจ้าของคนเดียว

ภิกษุทำการเบียดเบียนแก่คน ๆ เดียว ในสิกขาบทนี้เจ้าของมาก ภิกษุ
ไปว่าให้เข้าทูนกัน ชื่อว่าทำการเบียดเบียนแก่คนมาก.

นมัม จบ

ในราชะสิกขาบทที่ ๑๐ ความว่า พระเจ้าแผ่นดิน หรือขุนนาง
หรือพราหมณ์ หรือคฤหบดี เขาเฉพาะภิกษุ แล้วใช้ทูตให้เอามูลค่า
จิวรไปซื้อผ้าถวายแก่ภิกษุ ถ้าทูตนั้นไม่ซื้อผ้า เอามูลค่าจิวรนั้น
ไปถวายแก่ภิกษุว่า มูลค่าจิวรนี้ เฉพาะผู้เป็นเจ้าของ ข้าพเจ้านำมา ขอผู้
เป็นเจ้าของรับมูลค่าจิวรนี้ ดังนี้ ภิกษุนั้น พึงว่ากะทูตผู้นั้นว่า เรา
รับมูลค่าจิวรไม่ได้ เราได้รับแต่จิวรที่เป็นเจ้ามีหรือไม่ ดังนี้ไซ้
ภิกษุผู้มีความต้องการด้วยจิวรอยู่ ก็พึงแสดงคนรักษาวัดหรืออุบาสก
เป็นไวยวัจกร ด้วยคำว่า ผู้นั้นเป็นไวยวัจกรแห่งภิกษุทั้งหลาย
อย่าว่า ๆ ท่านจงให้แก่คนนั้น ผู้นั้นเขาจักเก็บไว้ ผู้นั้นเขาจักแลก
ผู้นั้นเขาจักซื้อจิวร ว่าดังนี้ ไม่ควร ถ้าทูตนั้น เขามอบมูลค่าจิวร
กะไวยวัจกรที่ภิกษุแสดงนั้น ผู้นั้นเป็นไวยวัจกรแห่งภิกษุทั้งหลาย
อย่าว่า ๆ ท่านจงให้แก่คนนั้น ผู้นั้นเขาจักเก็บไว้ ผู้นั้นเขาจักแลก
ผู้นั้นเขาใช้ผู้อื่นให้มาแจ้งความว่า ผู้เป็นเจ้าของแสดงไวยวัจกรคนใด
ไวยวัจกรคนนั้น ข้าพเจ้าสั่งไว้ให้รู้เสร็จแล้ว ผู้เป็นเจ้าของเข้าไป
เถิด เขากลถวายจิวรแก่ผู้เป็นเจ้าของในกาลอันควร ดังนี้ไซ้ ภิกษุผู้
มีความต้องการด้วยจิวร พึงเข้าไปหาไวยวัจกร พึงทวง ๒ ครั้ง
๓ ครั้ง ด้วยคำว่า เราต้องการด้วยผ้า แต่อย่ากล่าววว่า ท่านจงให้
ผ้าแก่เรา เอาผ้ามาให้เรา แลกผ้ามาให้เรา ซื้อผ้ามาให้เรา กล่าว
ดังนี้ไม่ควร ถ้าภิกษุโจททวง ๒ ครั้ง ๓ ครั้ง ได้ผ้าสำเร็จมาก็เป็น

การดี ถ้าไม่ได้ฟ้าสำเร็จมาไซ้เร่ เรอนั้นพึงเข้าไปเฉพาะต่อจิวร ยิน
นึ่งอยู่เพียง ๔ ครั้ง ๕ ครั้ง ๖ ครั้ง เป็นอย่างยิ่ง อย่างนึ่งในอาสนะ
อย่ารับอมิส อย่าแสดงธรรมแก่เขา ถ้าเขาถามว่า ผู้เป็นเจ้าของมาด้วย
เหตุอะไร พึงกล่าวว่ ท่านจงรู้เถิด ถ้าเรอนั้นในอาสนะ หรือรับ
อมิส หรือแสดงธรรมไซ้เร่ ชื่อว่าหักการยีน ทำเหตุที่มาให้ฉิบหาย
เสีย ถ้าเรอเฉพาะยีนนึ่งอยู่เพียง ๖ หนเป็นอย่างยิ่ง ได้จิวรสำเร็จ
มาก็เป็นการดี ถ้าไม่สำเร็จมาไซ้เร่ ต่อไปเรอพยายามยีนให้ยิ่งกว่า
๖ หน ในประโยชน์ที่พยายามอยู่เป็นทุกกฎ ได้จิวรสำเร็จมา ผ่านนั้น
เป็นนิสัคคีย์ ต้องปาจิตตีย์ ถ้าไม่ได้ฟ้าสำเร็จมาด้วยการยีนเพียง
๖ หน เป็นอย่างยิ่งแล้วไซ้เร่ มูลค่าจิวรเขานำมาแต่ผู้ใด ภิกษุพึงไป
หาผู้นั้นเอง หรือพึงส่งทูตไปให้บอก ท่านเฉพาะภิกษุใด ส่งมูลค่า
จิวรมา ของนั้นไม่สำเร็จประโยชน์สักน้อยหนึ่งแก่ภิกษุนั้น ท่านจง
ทวงเอาของ ๆ ท่านเสียเถิด อย่าให้ของ ๆ ท่านฉิบหายเสียเลย อันนี้
เป็นความชอบยิ่งในกรรมอันนั้น ถ้าภิกษุไม่ไปเองหรือไม่ส่งทูตไป
บอกเจ้าของเดิม ต้องวัตตเภททุกกฎ ก็แลกับปิยการกที่ภิกษุแสดงดังนี้
พระองค์ทรงอนุญาตให้ทวงได้ ๑ หน ยีนได้ ๖ หน โดยกำหนด
อย่างอุกฤษฏ์ เพราะเหตุนี้ เป็นอนุญาตยีน ๒ ครั้ง แทนทวง
ครั้ง ๑ ด้วยเหตุนี้ ถ้าภิกษุทวงอย่างเดียวไม่ยีน ทวงได้ ๖ หน
ถ้ายีนอย่างเดียวไม่ทวง ยีนได้ ๑๒ หน ถ้าทำทั้ง ๒ อย่าง ทวง
ที่ ๑ ถดยีน ๒ หน ภิกษุใดในวันเดียวไปบ่อย ๆ ทวงครบ ๖ หน
หรือไปคราวเดียวทวงครบ ๖ ครั้ง ก็ดี อนึ่ง ในวันเดียวไปบ่อย ๆ
ยีนครบ ๑๒ หน หรือไปคราวเดียวยีนในที่นั้น ๆ ๑๒ แห่ง ภิกษุ
นั้นชื่อว่า หักทวงหักยีนเสียหมด ที่ไปทวงไปยีนในวันต่าง ๆ ไม่ต้อง

ว่า กัปปิการที่ทายกแสดงเอง ภิกษุไม่ได้แสดงนั้น ภิกษุจะทวง
สักกร้อยครั้งก็ควร กัปปิการกใด ที่ภิกษุและทายกไม่ได้แสดงเลย คือ
กัปปิการกรับอาสาเอาเอง ต่อหน้าภิกษุก็ดี ต่อหน้าทายกก็ดี และ
กัปปิการกรับมูลค่าไว้ลับหลังก็ดี ทั้ง ๒ จำพวกนี้ ภิกษุจะทวงไม่ได้
เลย ในทวงและยื่นเกินกำหนด เป็นตีกกปาจิตตีย์ ทวงและยื่นยังไม่
ครบกำหนด สำคัญว่าเกินก็ดี สงสัยอยู่ที่ดี และพยายามได้เข้ามา เป็น
ทุกกฎ ภิกษุทวงตามกำหนดและยื่นตามกำหนดก็ดี ไม่ได้ทวงกัปปิ-
การนั้น ซ้อมาถวายเองก็ดี เจ้าของเดิมทวงมาถวายเองก็ดี ภิกษุ
บ้ำเป็นต้นก็ดี เหล่านี้ ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถตติกะ ม็องค์ ๔ คือ
กัปปิการกภิกษุแสดงเอง ๑ ทูตบอกกัปปิการกให้รู้แล้ว บอกภิกษุ
ให้รู้ด้วย ๑ พยายาม คือ ทวงและยื่นให้เกินกำหนด ๑ ได้มาด้วย
พยายามนั้น ๑ พร้อมด้วยของค์ ๔ นี้ จึงเป็นนิสัคคีย์ สมุฏฐานวิธี
เป็นต้น เหมือนด้วยอัญญาตกวิญญุตตติสิกขาบท.

ทสมํ จบ ปจโม วกุโค จบวรรคที่ ๑

ในโกสิยวรรคที่ ๒ ประดับด้วยสิกขาบท ๑๐ โกสิยะสิกขาบท
ที่ ๑ ความว่า ภิกษุใด หล่อเองหรือให้เขาหล่อ ซึ่งสันถัดเจือด้วย
ไหม แม้สักเส้น ๑ ปลิวมาตามลมตกลงในเวลาหล่อ สันถัดนั้นเป็น
นิสัคคีย์ ต้องปาจิตตีย์ สันถัดนั้น คือ เครื่องลาดอย่างหนึ่ง ที่เขา
เอาขมเจียม หรือเส้นไหมลาดซ้อนกันขึ้นในพื้นที่เสมอแล้ว เอา
น้ำข้าวเป็นต้นเทลงกระทำ ชื่อว่าหล่อ ไม่ได้ทอ เรียกว่าสันถัด.

ปจมํ จบ

ในสุทธกภาพะสิกขาบทที่ ๒ ความว่า ภิกษุใดห่อเองหรือให้เขาห่อซึ่งสังฆัตถ์ ด้วยขนเจียมที่ล่ำลวน ไม่มีสีอื่นเจือด้วย สังฆัตถ์นั้นเป็นนิสสังคิยฺ์ ต้องปาจิตติยฺ์.

ทุติยํ จบ

ในเทวภาคะสิกขาบทที่ ๓ ความว่า ภิกษุจะห่อเองหรือให้เขาห่อซึ่งสังฆัตถ์ใหม่ พึงถือเอาขนเจียมค้ำส่วน ๒ ชั่ว ขนเจียมขาว ชั่ง ๑ เป็นที่ ๓ ขนเจียมเหลืองชั่ง ๑ เป็นที่ ๔ ผสมกันห่อเข้า ถ้าภิกษุไม่ชั่ง เอาขนเจียมเป็น ๔ ส่วน ดังนี้ และให้เขาห่อสังฆัตถ์ขึ้นใหม่ สังฆัตถ์นั้น เป็นนิสสังคิยฺ์ ต้องปาจิตติยฺ์ ก็แลสังฆัตถ์ที่เป็นนิสสังคิยฺ์ทั้ง ๓ อย่างนี้ แม้ภิกษุเสียดแล้ว ได้กลับคืนมา จะปริโภคก็ไม่ควร.

ตติยํ จบ

ในฉัพพัชสะสิกขาบทที่ ๔ ความว่า ภิกษุห่อเองหรือให้เขาห่อซึ่งสังฆัตถ์ใหม่ขึ้นแล้ว พึงทรงไว้ คือบริโภคให้ได้ ๖ ปีก่อน ถ้ายังไม่ครบ ๖ ปี ภิกษุสละเสียก็ดี ไม่สละเสียก็ดี ซึ่งสังฆัตถ์นั้น และห่อเอง หรือให้เขาห่อก็ดี ซึ่งสังฆัตถ์ใหม่อื่นขึ้นอีก ในภายใน ๖ ปี สังฆัตถ์ใหม่นั้น เป็นนิสสังคิยฺ์ ต้องปาจิตติยฺ์ เว้นไว้แต่ภิกษุเป็นไข้ ได้สังฆัตถ์สมมติ ไม่เป็นอาบัติ.

จตุตถํ จบ

ในนีสีทนสันถตะสิกขาบทที่ ๕ ความว่า ภิกษุห่อเอง หรือให้เขาห่อซึ่งสังฆัตถ์ สำหรับรอนั่งที่มีชาย พึงตัดเอาสังฆัตถ์เก่าให้กลม

หรือเป็น ๔ เหลี่ยมด้วยคืบพระสุคตหนึ่ง มาผสมเข้าด้วยในประเทศอันหนึ่งแห่งสันถัตใหม่ หรือสางออกผสมเข้า เพื่อจะทำสันถัตใหม่ให้เสียสี ถ้าภิกษุไม่ทำเช่นนั้นและหลอเอง หรือให้เขาหลอซึ่งสันถัตสำหรับรองนั่งใหม่ขึ้น สันถัตนั้น เป็นนิสสัคคีย์ ต้องปาจิตตีย์.

ปญจัม จบ

ในเอภกโถมะสิกขาบทที่ ๖ ความว่า ภิกษุเดินทางไป ขนเจียมเกิดขึ้นแต่สงฆ์หรือคณะเป็นต้น เมื่อจำนงอยู่ก็พึงรับขนเจียมนั้นรับแล้ว เมื่อคนผู้ช่วยนำไปไม่มี พึงนำไปด้วยมือตนเองไกลเพียง ๓ ประโยชน์ เป็นอย่างยิ่ง ถ้าเขอนำไปไกลยิ่งกว่า ๓ โยชน์ไซ้ร้ แม้คนผู้ช่วยนำไปไม่มี ขนเจียมนั้น ก็คงเป็นนิสสัคคีย์ ต้องปาจิตตีย์.

ฉฏฐัม จบ

ในเอภกโถมะโรชาวปะนะสิกขาบทที่ ๗ ความว่า ภิกษุใดใช้นางภิกษุณีที่อุปสมบทแล้วในสงฆ์ ๒ ฝ่ายผู้ไช้ญาติ ไช้ชัก หรือให้ข้อมหรือให้สาง ซึ่งขนเจียม ขนเจียมนั้น เป็นนิสสัคคีย์ ต้องปาจิตตีย์.

สตุตมัม จบ

ในรูปิยะสิกขาบทที่ ๘ ความว่า ภิกษุใดรับเอง หรือให้เขารับซึ่งรูปิยะ คือเงินและทองที่เขาให้ หรือตกอยู่แห่งใดแห่งหนึ่ง ไม่มีเจ้าของหวังก็ดี ถือเอาเพื่อประโยชน์ตนเอง หรือยินดีรูปิยะที่เขาเก็บไว้ให้ก็ดี รูปิยะนั้น เป็นนิสสัคคีย์ ต้องปาจิตตีย์ ทองรูป-พรรณก็ดี ทองแท่งก็ดี เงินก้อนก็ดี เงินรูปพรรณก็ดี กหาปณะก็ดี

มาสกทองแดง มาสทองเหลือง มาสกาทำด้วยไม้ มาสกาทำด้วยครั่ง
กัคคิ และวัตถุอันใด ใช้ซื้อหา แลกเปลี่ยน ได้แทนเงิน ในประเทศใด
ในกาลใด ดังหริยญทองแดง ใช้แทนเงินในสยามประเทศนี้ ก็ชื่อว่า
เงินในประเทศนั้น ในกาลนั้น ทองและเงินเหล่านี้เรียกว่ารูปียะ เป็น
นิสสัคคิยวัตถุ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูริย์ สังข์ที่เขาจัดแล้ว
ศิลาที่เป็นเครื่องประดับ แก้วประพาพ แก้วทับทิม โมรา ข้าวเปลือก
๗ ประการ ทาสชาย ทาสหญิง ไร่นา ที่ดิน สวนดอกไม้ ผลไม้เป็นต้น
เหล่านี้เป็นทุกกฏวัตถุ ภิกษุถือเอาเพื่อตนเป็นทุกกฏ ค้าย ปาน ผ้า
ฝ้าย อปรัณณชาติ คือถั่วต่าง ๆ เกตซ์ มีเนยใส เนยก้อน เป็นต้น
เหล่านี้ เป็นกัปปิยวัตถุ ภิกษุถือเอาไม่เป็นอาบัติ ในนิสสัคคิยวัตถุ
ภิกษุรับเอง หรือให้ผู้อื่นรับเพื่อตน หรือเขาเก็บไว้ให้ต่อหน้าว่า ของ
นี้เป็นของผู้เป็นเจ้าของ หรือของนั้นอยู่ที่ลับหลัง เป็นแต่เจ้าของสละให้
ด้วยกายและวาจา หรือด้วยกายวิการให้รู้ว่า เงินทองของข้าพเจ้ามีอยู่
ณ ที่โน้น เงินทองนี้ จึงเป็นของท่านเถิด ดังนี้ ภิกษุไม่ห้ามเสียด้วย
วาจา ก็ชื่อว่าอินสิริรูปียะที่เขาเก็บไว้ให้ เป็นนิสสัคคิยปาจิตติย นับตาม
วัตถุนั้น รูปียะเป็นนิสสัคคิยเช่นนี้แล้ว ฟังเสียดสละในท่ามกลางสงฆ์
อย่างเดียว ด้วยคำว่า " อหิ ภนุเต รูปียิ ปฏิกุกเหสิ ; อิทิ เม ภนุเต
นิสสัคคิย, อิมานิ สขมสฺส นิสฺสขฺขามิ " ดังนี้ ถ้ามีคฤหัสถ์ผู้หนึ่ง
มาในที่เสียดสละนั้น ให้สงฆ์ฟังว่ากะเขาว่า ท่านจงรู้ของนี้ ถ้าเขา
ถามว่า ด้วยของนี้จะให้เอาอะไรมา ภิกษุอย่าฟังบังคับว่า ให้เอาสิ่งนี้ ๆ
มา ฟังบอกแต่ของที่ควรว่า เนยใสน้ำมันเป็นต้น เป็นของควรแก่ภิกษุ
ถ้าหากว่าคฤหัสถ์นั้น เขาหาของที่ควรมาด้วยรูปียะนั้น ภิกษุทั้งปวง
ฟังแจกกันบริโภคะ เว้นแต่ภิกษุผู้รับรูปียะผู้เดียว ไม่ควรบริโภคะ

วัตถุสิ่งใดที่เกิดแต่รูปิยะนั้น แม่ผู้อื่นได้มาถวายก็ดี โดยที่สุดแม่แต่
เงาต้นไม้ที่บังเกิดแต่รูปิยะนั้นก็ดี ภิกษุผู้รับรูปิยะนั้น ไม่ควรบริโภคน
เลย ก็ถ้าคุณให้ผู้อื่น เขาไม่อยากจะเอารูปิยะไปซื้อสิ่งของมาเล่า
ไซ้ ให้สงฆ์ฟังวานเขาว่า ท่านจงทิ้งของสิ่งนี้เสีย ถ้าเขาทิ้งเสีย ณ ที่
ใดที่หนึ่ง หรือเขาถือเอาไปเสียก็ดี อย่าพึงห้ามเขาเลย ถ้าคุณให้
นั้นเขาไม่ทิ้งไซ้ สงฆ์ฟังสมมติภิกษุที่พร้อมด้วยองค์ ๕ ให้เป็นผู้ทิ้ง
รูปิยะ ภิกษุผู้ได้สมมตินั้น อย่าทำนิมิตหมายที่ตก พึงเกลียดคั่งคูดแล้ว
ขว้างรูปิยะนั้นไป ถ้าเขอนั้นทำนิมิตหมายที่ตกไซ้ ต้องทุกกฏ ใน
รูปิยะ เป็นตีกกปาจิตตีย์ ไซ้รูปิยะสำคัญว่ารูปิยะ หรือสงฆ์และรับ
หรือรับนิสสัคคิยวัตถุ เพื่อผู้อื่น มีสงฆ์เบาะเจดีย์เป็นต้น หรือรับทุกกฏ
วัตถุ เพื่อตนและเพื่อคนอื่นก็ดี เหล่านี้เป็นทุกกฏ เขาถวายรูปิยะ หรือ
เขาเก็บไว้ให้ในที่อยู่หน้า หรือลับหลังว่า ของนี้จึงเป็นของ ๆ ท่าน
ถ้าภิกษุยินดีด้วยจิตอยากจะถือเอาอยู่ และห้ามเสียดด้วยกาย หรือวาจา
ว่าของนี้ไม่ควร หรือไม่ห้ามด้วยกายวาจา มีจิตอันบริสุทธิ์อยู่ ไม่ยินดี
ด้วยคิดว่าของนี้ไม่ควรแก่เขาก็ดี อย่างนี้ ก็ควร ไม่มีโทษ ภิกษุถือเอง
หรือให้เขาถือเอาซึ่งรูปิยะ ที่ตกอยู่ในภายในอาราม หรือภายในที่อยู่
แห่งตน ด้วยคิดว่า ของผู้ใด ผู้นั้นจักมาเอาไป ดังนี้ โดยนัยในรัตน
สิกขาบทก็ดี ภิกษุบ้าเป็นต้นก็ดี เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติ เป็นสาธตติกะ
มือองค์ ๓ ของนั้นเป็นทองและเงินที่เป็นนิสสัคคิยวัตถุ ๑ เฉพาะเป็น
ของตัว ๑ รับเองหรือให้เขาจับ หรือเขาเก็บไว้ให้ยินดีเอา อย่างใด
อย่างหนึ่ง เป็น ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นนิสสัคคิย สมภูฐาน-
วิธีเป็นต้น เหมือนด้วยสัตถุจริตตสิกขาบท แปลกแต่สิกขาบทนี้เป็น

สียากิริยา เพราะต้องด้วยการรับ และเป็นสียากิริยา เพราะต้องด้วย
ไม่ทำซึ่งการห้ามซึ่งรูปะที่เขาเก็บไว้ให้.

อฏฺฐมึ จบ

ในรูปยัสสัโพยหาระสิกขาบทที่ ๕ ความว่า ภิกษุใด ซื่อขายแลก
เปลี่ยนด้วยรูปะมีประการต่าง ๆ ของนั้น เป็นนิสสัคคีย์ ต้องปาจิตตีย์
พระองค์ทรงห้ามการรับนิสสัคคิยวัตถุ และทุกกฏวัตถุ ด้วยสิกขาบท
ก่อน พระองค์ทรงห้ามการแลกเปลี่ยนนิสสัคคิยวัตถุซื่อ และทุกกฏวัตถุ
ด้วยสิกขาบทนี้ เพราะเหตุนี้ ภิกษุเอาทุกกฏวัตถุซื่อ แลกเปลี่ยน
ทุกกฏวัตถุ และกัปปิยวัตถุก็ดี เอากัปปิยวัตถุแลกเปลี่ยนทุกกฏวัตถุ
ก็ดี อย่างนี้เป็นทุกกฏ ก็แลภิกษุเอานิสสัคคิยวัตถุ ซื่อหาแลกเปลี่ยน
นิสสัคคิยวัตถุ หรือทุกกฏวัตถุ หรือกัปปิยวัตถุก็ดี หรือเอาทุกกฏวัตถุ
และกัปปิยวัตถุ แลกเปลี่ยนนิสสัคคิยวัตถุก็ดี เหล่านี้เป็นนิสสัคคิย-
ปาจิตตีย์ ของที่ได้มาเป็นนิสสัคคีย์ ฟังเสียสละในท่ามกลางสงฆ์อย่าง
เดียว และฟังปฏิบัติในของที่เสียสละแล้ว ดังในสิกขาบทก่อน ภิกษุ
บ้ำเป็นต้น ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาณัตติกะ ม้องค์ ๒ ของที่แลกเปลี่ยน
มาก็ดี ทรัพย์ของตนที่จเอาไปแลกเปลี่ยนก็ดี ข้างใดข้างหนึ่ง เป็น
รูปะ เป็นนิสสัคคิยวัตถุ ๑ สำเร็จในการซื่อขายแลกเปลี่ยนกัน ๑
พร้อมด้วยองค์ ๒ นี้ จึงเป็นนิสสัคคีย์ สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือน
ด้วยสิกขาบทก่อน แลกแต่สิกขาบทนี้เป็นกิริยา เกิดแต่ทำซึ่งการ
แลกเปลี่ยน.

ในกยวิกกยะสิกขาบทที่ ๑๐ ความว่า ภิกษุใดซื้อขายแลกเปลี่ยน
กับปิยวัตถุ ด้วยกับปิยวัตถุ มีประการต่าง ๆ มีจิวรเป็นต้นกับภคหัตถ์
ของนั้นเป็นนิสัคคีย์ ต้องปาจิตติย์ ภิกษุกล่าวกับภคหัตถ์ว่า ท่านให้
ของนี้ด้วยของนี้ก็ดี ท่านเอาของนี้ไปให้ของนี้แก่เรา เอาของนี้แลก
กับของนี้ก็ดี เอาของสิ่งนี้ไป จงทำของสิ่งนี้ ให้แก่เราก็คดี ดังนี้เป็นต้น
ต้องทุกกฎ ถือเอาที่ปิยภักขแห่งผู้อื่นมา ชื่อว่าซื้อ ให้กับปิยภักข
ของตนไป ชื่อว่าขาย เพราะเหตุนี้ ภิกษุให้กับปิยภักขของตนไป
แล้วถือเอาที่ปิยภักขอันใดของภคหัตถ์ พ้นจากสหัมมิกทั้ง ๕
แม้เป็นมารดาด้วยวาจา เป็นคำแลกเปลี่ยนกัน กับปิยภักขนั้นเป็น
นิสัคคีย์ พึงเสียดละวัตถุเป็นนิสัคคีย์นั้น แก่สงฆ์หรือแก่คณะ
หรือแก่บุคคล ภิกษุให้ของกินหรือวัตถุสิ่งใดแก่ภคหัตถ์ กล่าววว่า
ท่านจงกินสิ่งนี้ หรือถือเอาสิ่งนี้แล้ว เอาของนี้มาให้เรา หรือทำสิ่งนี้
ให้เรา แล้วใช้ให้น้ำย้อมเป็นต้นมาก็ดี หรือให้ทำบริขารมีธัมมกรก
เป็นต้น และให้ทำนวรรรม มีชำระพื้นคายหญ้าเป็นต้น เช่นนี้
ถ้าของจะพึงเสียดละมี ก็พึงเสียดละก่อน ถ้าของไม่มี ก็พึงแสดงอาบัติ
ปาจิตติย์อย่างเดียว ภิกษุถามราคาว่า ของนี้ราคาเท่าไรก็ดี ปรรณนา
จะถือเอาภักขะแต่เมื่อผู้ใดวันผู้หนึ่งเสียด ให้ผู้อื่นโดยที่สุดแม้เป็นลูก
ของเจ้าของภักขะนั้น วานให้เป็นกับปิยการแลกเปลี่ยนแทน ว่า
ท่านจงเอาของนี้แลกของนี้มาให้เรา ดังนี้ก็ดี และกล่าวให้พ้นกยวิก-
กยะ ดังภิกษุเดินทางไป มีแต่ข้าวสาร จะต้องการข้าวสุก ว่ากะเจ้าของ
ข้าวสุกว่า ข้าวสารของเรามีอยู่ เราหาต้องการไม่ เราต้องการด้วย
ข้าวสุก ว่าดังนี้ และเจ้าของข้าวสุกเอาข้าวสารไป ให้ข้าวสุกแก่ภิกษุ
ก็ดี ภิกษุบ้ำเป็นต้นก็ดี เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถตติกะ มีองค์

๓ คือ ของ ๆ คนที่จะเอาไปแลกก็ดี ของ ๆ ผู้อื่นที่ตนจะแลกมาก็ดี ทั้ง ๒ นี้ เป็นกัปป์ภัยของควร ๑ เจ้าของภักทะนั้น เป็นคฤหัสถ์ ไซ้สหมิก ๑ แลกเปลี่ยนด้วยอาการดั่งว่าแล้ว ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นนิสัคคีย์ วินิจฉัยนอกนั้นมีนัยดังกล่าวแล้วในรูปยสิกขาบท.

ทสม จบ ทุติโย วรุโค จบวรรคที่ ๒

ในปีตติวรรคที่ ๓ ประดับด้วยสิกขาบท ๑๐ ปีตติสิกขาบทที่ ๑ ความว่า บาตรเป็นอดิเรก คือยังไม่ได้อธิษฐาน ยังไม่ได้วิกัป ภิกษุ ฟังเก็บไว้เพียง ๑๐ วันเป็นอย่างยิ่ง เมื่อภิกษุนั้นเก็บบาตรนั้นไว้ให้ เกิน ๑๐ วันไป ไม่อธิษฐานและวิกัปเสีย อรุณที่ ๑๑ ขึ้นมา บาตร นั้นเป็นนิสัคคีย์ ต้องปาจิตติย์ บาตรมี ๒ อย่าง คือ บาตรดิน บาตร เหล็ก กอปรด้วยประมาณเป็นสมณสารูปแล้ว จึงควรอธิษฐานและ วิกัป ประมาณบาตรและอธิษฐานวิกัป จักกล่าวข้างหน้าและวินิจฉัย นอกนั้น เหมือนปฐมกฐินสิกขาบท.

ปฐม จบ

ในโอณปัญจพันธะสิกขาบทที่ ๒ ความว่า บาตรแตกร้าวยาว ๒ นิ้ว ชื่อว่ามีที่ผูกแห่ง ๑ ภิกษุใด มีบาตรมีที่ผูกยังไม่ครบ ๕ แห่ง และขอบาตรใหม่อื่น แต่คนใช้ญาติใช้ปวารณา บาตรนั้นที่ได้มาเป็น นิสัคคีย์ ต้องปาจิตติย์ ภิกษุนั้น ฟังเอาบาตรนั้นเสียสละในท่ามกลาง สงฆ์อย่างเดียว สงฆ์ทั้งปวงพึงถือเอาบาตรของตน ๆ ไปสู่ที่ประชุม แล้วสมมติภิกษุผู้พร้อมด้วยองค์ ๕ ขึ้นเป็นผู้เปลี่ยนบาตร ภิกษุผู้ได้ สมมตินั้น ฟังเอาบาตรที่เสียสละนั้น ถวายแก่พระมหาเถระ เอาบาตร

ของพระมหาเถระ ถวายแก่พระอนุเถระ เปลี่ยนดังนี้ตามลำดับลงไป จนถึงภิกษุผู้เป็นสังฆนวกะนั้น ณ ที่สุดอาสนะแล้ว เอาบาตรของภิกษุผู้เป็นสังฆนวกะนั้น ให้แก่ภิกษุผู้สละบาตรนั้นแล้ว กำชับว่า นี่แล บาตรของท่าน ๆ จงบริโภครู้จักว่าจะแตกเถิด อย่าสละทิ้งเสีย อย่าให้ผู้อื่นเสีย ปฏิบัติอย่างนี้แล เป็นความชอบยิ่งในบาตรนั้น.

ทศติย จบ

ในภคชชะตีกขาบทที่ ๓ ความว่า ภคช ๕ อย่าง คือ สปริ เหยไต นวนิตฺตํ เหยขัน เตล นํ้ามันหมูเป็นต้น ๑ มธุ นํ้าผึ้ง ผาณิต นํ้าอ้อย เป็นยา ภิกษุเป็นไข้ก็ดี ไม่เป็นไข้ก็ดี จะพึงบริโภคนได้ในกาล ทั้งปวง ภคชทั้ง ๕ นี้ ภิกษุรับประทานแล้ว พึงสังสมเก็บไว้กิน เพียง ๗ วัน เป็นอย่างยิ่ง เมื่อภิกษุไว้ภคชนั้นให้เกิน ๗ วัน อรุณที่ ๘ ขึ้นมา เป็นนิสสัคคิยฺ์ ต้องปาจิตติยฺ์ นับตามภคชนั้น ถ้าเก็บไว้ใน ภาชนะอันเดียวเนื่องกัน ก็เป็นอาบัติตัวเดียว ถ้าไม่เนื่องกันก็เป็น อาบัติตามวัตถุนั้น ในข้อนี้จะกล่าวพิสดาร ณ เบื้องหน้า ยาทั้ง ๕ อย่างนี้ เป็นนิสสัคคิยฺ์เสียสละแล้ว ได้กลับคืนมา จะบริโภคนในกาย มีทาผลเป็นต้น หรือกลืนกินไม่ควร พึงน้อมเข้าไปในประทีปและ ผสมเขม่าทาในที่ ๆ มือและกายจะไม่พึงถูกต้อง ภิกษุอื่นใช้เจ้าของ จะบริโภคน ทากายควรอยู่ จะกลืนกินไม่ควร ยาทั้ง ๕ อย่างนี้ สิ่งใด ภิกษุเสียสละให้อุสุมันขาดแล้วในภายใน ๗ วัน ได้กลับคืนมาอีก จะกลืนกินก็ควร ยาทั้ง ๕ อย่างนี้ ภิกษุรับประทานด้วยจิตจะกลืนกิน แล้วไว้ให้เกิน ๗ วันไป จึงเป็นนิสสัคคิยฺ์ ถ้าไม่คิดจะกลืนกิน จะเอาไว้

ทาแผลเป็นต้น ถึงล่วง ๗ วันไป ก็ไม่เป็นนิสัคคีย์ วินิจฉัยนอกนั้น
ทั้งองค์และสมุฏฐาน ให้พึงรู้ดังกล่าวแล้วในปฐมกฐินสิกขาบท.

ตติย จบ

ในวัสติกสาฎิกะสิกขาบทที่ ๔ ความว่า แต่แรกคำ ๑ เดือน ๗
จนถึงเพ็ญเดือน ๘ สองปักษ์นี้ ชื่อว่า เป็นเดือนหนึ่งปลายฤดูร้อน
เป็นเขตที่จะแสวงหาวัสติกสาฎิกะจิวร คือผ้าอาบน้ำฝน ให้ภิกษุพึง
แสวงหา คือเดือนสติในทายกที่เคยให้มาแต่ก่อนว่า เดียวนี้เป็นกาล
แห่งผ้าวัสติกสาฎิกะแล้ว ตั้งแต่ขึ้นคำ ๑ เดือน ๘ จนถึงวันเพ็ญ
เป็นถึงเดือนแห่งปลายฤดูร้อน เป็นเขตที่จะทำผ้าอาบน้ำฝน ที่แสวง
หาได้มาแล้วนั้น และเป็นเขตที่จะนุ่งห่มด้วย แต่ยังไม่เป็นเขตที่จะ
อธิษฐานก่อน แต่แรกคำ ๑ เดือน ๘ ไปจนถึงสิ้นฤดูฝน จึงเป็นเขต
ที่จะอธิษฐาน ก็แลยังไม่ถึงปลายฤดูร้อนเดือนหนึ่ง ภิกษุคว่นแสวงหา
ผ้าอาบน้ำฝนเสียก่อนได้มา ผ้านั้นเป็นนิสัคคีย์ ต้องปาจิตติย.

จตุตถ จบ

ในจิวรจฉินทนะสิกขาบทที่ ๕ ความว่า ภิกษุใด ให้เองซึ่งจิวร
ควรวิภังเป็นปัจฉิมประมาณ แก่ภิกษุอื่นเองแล้ว ด้วยหวังจะให้เธอ
ทำการขวนขวายอุปฐากเป็นต้นแก่ตน และภายหลังเห็นเธอนั้น
ไม่ทำการขวนขวายแก่ตนแล้ว กลับชิงเอาเองด้วยสำคัญว่า เป็นของ
ของตน เป็นนิสัคคียปาจิตติย นับตามวัตถุ ใช้ให้ผู้อื่นชิงเอาเป็น
ทุกกฎด้วยบังคับ ผู้อื่นชิงเอามาได้ เป็นนิสัคคียปาจิตติย นับตามคำ
บังคับนั้น ๆ ในอุปสัมบันเป็นตักกปาจิตติย ในอนุสัมบัน ผู้จะให้นั้น

สำคัญว่าอุปสัมบันก็ดี สงสัยอยู่ที่ดี หรือรู้ว่าเป็นอุปสัมบันก็ดี แล้ว
ให้ผ้าและบริวารอื่นแล้วจึงเอาก็ดี หรือให้บริวารอื่นแก่อุปสัมบัน
แล้วจึงเอาก็ดี อย่างนี้เป็นทุกกฎ ผู้ที่ได้ไปยินดี หรือโกรธแล้ว คินให้
เองก็ดี หรือถือเอาด้วยวิสาสะในผู้ที่ได้ไปก็ดี ภิกษุบ่าเป็นต้นก็ดี
เหล่านี้ ไม่เป็นอาบัติ สละให้ขาดแล้ว กลับจึงคินเอามา ให้วินัยธร
ปรับตามราคาของ เป็นสามัตติกะ มีองค์ ๕ คือผ้ากว้างยาวควรวิกัป
เป็นอย่างต่ำ ๑ ผ้านั้นภิกษุให้เอง ๑ สำคัญอยู่ว่าเป็นของ ๆ ตัว ๑
ผู้ที่ได้ไปเป็นอุปสัมบันภิกษุ ๑ จึงเอาเอง หรือให้ผู้อื่นจึงเอาด้วย
ความโกรธ ๑ พร้อมด้วยองค์ ๕ นี้ จึงเป็นนิสสัคคีย์ สมุฏฐานวิธี
เป็นต้น เหมือนอทินนาทานสิกขาบท ยกไว้แต่เวทนาในสิกขาบทนี้
เป็นทุกขเวทนาอย่างเดียว.

ปณจัม จบ

ในสุดตวิญญัตติสิกขาบทที่ ๖ ความว่า ภิกษุใด ขอด้ายทั้ง ๖ อย่าง
สิ่งใดสิ่งหนึ่งมาเอง แต่คนใช้ญาติใช้ปวารณา ให้ช่างหูกผู้ใช้ญาติ
ใช้ปวารณาทอจีวร ในประโยคที่ช่างหูกจัดอยู่นั้น ให้เกิดอาบัติทุกกฎ
ครั้งทอแล้ว กว้างยาวได้ปัจฉิมประมาณควรวิกัป ผ้านั้นเป็นนิสสัคคีย์
ต้องปาจิตตีย์.

ฉฏจัม จบ

ในมหาเปสการะสิกขาบทที่ ๗ ความว่า คฤหัสถ์ผู้ใช้ญาติ ให้
ช่างหูกทอจีวรเฉพาะถวายภิกษุใด ภิกษุนั้น เขาไม่ได้ปวารณาก่อน
และเธอเข้าไปหาช่างหูกกำหนดว่า ผ้านี้เขาเฉพาะเราให้ท่านทอ ท่าน
จงทอให้ยาว ให้กว้าง ให้แน่น ทอให้ดี จึงให้ดี กรีดให้ดี หวีให้ดี

ถ้าไหนเราจะเพิ่มสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ท่าน เธอว่าดังนี้แล้ว เพิ่มสิ่งใด
สิ่งหนึ่งให้แก่ช่างหูก โดยที่ผู้แม่บิดนขาของกิน ถ้าช่างหูกนั้น
เพิ่มด้ายขึ้น ทอให้กว้างยาวตามคำภิกษุ ในประโยชน์ช่างหูกจัดอยู่นั้น
เป็นทุกกฎ ทอแล้วได้ผ้ามา ผ้านั้นเป็นนิสสัยคีย์ ต้องปาจิตตีย์.

สตุตมัม จบ

ในอัจเจกจีวระสิกขาบทที่ ๘ ความว่า อัจเจกจีวร คือผ้าริบผ้าดวน
ได้แก่คนผู้จะไปการสงคราม หรือคนผู้จะไปอยู่นาน และคนไข้หนัก
และหญิงมีครรภ์ และคนมีศรัทธาหรือความเลื่อมใสเกิดขึ้นใหม่
ถวายเป็นผ้าจำนำพรรษาแก่สงฆ์ ในวันขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ผ้า
เช่นนี้ ภิกษุได้ส่วนมาแต่สงฆ์แล้ว พึงจำหมายไว้ เพื่อพรรษา
ขาดจะได้คืนให้แก่สงฆ์ ถ้าพรรษาไม่ขาด เก็บไว้จนสิ้นจิวระกาล
ไม่วิกปอริชฐานก็ได้ ถ้าเก็บไว้ให้เกินจิวระกาลไป ผ้านั้นเป็นนิสสัยคีย์
ต้องปาจิตตีย์ จิวระกาลนั้น ตั้งแต่วันแรมค่ำ ๑ เดือน ๑๑ ไปถึงเพ็ญ
เดือน ๑๒ เป็นเดือนหนึ่ง ถ้าได้กรานกฐินไปถึงเพ็ญเดือน ๔ เป็น
๕ เดือน ชื่อว่าจิวระกาล.

อฏฐมัม จบ

ในสาสังกะสิกขาบทที่ ๙ ความว่า เมื่อพร้อมด้วยองค์ ๔ แล้ว
พระองค์ทรงอนุญาต ให้ภิกษุฝากไตรจีวรไว้ในบ้าน ก็แลองค์ ๔ นั้น
คือภิกษุเข้าปฐิมพรรษาแล้ว ได้ปวารณาในวันมหาปวารณาเป็นองค์
ที่ ๑ ตั้งแต่วันแรมค่ำ ๑ เดือน ๑๑ จนถึงเพ็ญเดือน ๑๒ ชื่อกัตติกมาส
เดือน ๑ นี้เป็นองค์ที่ ๒ อารัญญิกเสนาสนะควรประมาณ คือวัด

แต่เขตบ้านมา จนถึงเขตวัด โกล ๕๐๐ ชั่วโมง คือคิดเป็น ๒๕ เส้น เป็นอย่างต่ำเป็นองค์ที่ ๓ เสนาสนะปานั้น ประกอบด้วยความรังเกียจ คือในอารามหรืออุปัชฌาย์แห่งอาราม มีโอกาสที่อยู่ ที่กิน ที่ยืน ที่นั่ง ที่นอน แห่งโจรเห็นปรากฏอยู่ และเป็นเสนาสนะประกอบด้วยภัย คือ ในอารามหรืออุปัชฌาย์แห่งอาราม โจรเข้ามาเข้ามาปล้นมาทูปติมมนุษย์ เห็นปรากฏอยู่ เสนาสนะประกอบด้วยความรังเกียจและภัย ดังนี้ เป็นองค์ที่ ๔ เมื่อพร้อมด้วยองค์ ๔ ดังนี้แล้ว ภิกษุฝากไตรจีวรไว้ ในบ้านโคจรคามโดยรอบอาราม บ้านใดบ้านหนึ่งไว้ได้เดือน ๑ ผ้านั้นไม่เป็นนิสัสคคีย์ ถ้ามีเหตุภิกษุออกจากอารัญญิกเสนาสนะนั้น ไปอื่น พึงอยู่แรม ผ้านั้น ได้เพียง ๖ คืน เป็นอย่างยิ่ง ถ้าเธออยู่ปราศจากผ้านั้น ยิ่งกว่า ๖ คืนขึ้นไป ไม่กลับมายังอารัญญิกเสนาสนะ หรือบ้านที่ไว้ผ้านั้น ในภายใน ๖ ราตรี อรุณที่ ๗ ขึ้นมา ผ้าที่อยู่ ในบ้านนั้น เป็นนิสัสคคีย์ ต้องปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ภิกษุเป็นไข้ ได้สมมตอยู่ปราศจากไตรจีวร.

นมัม จบ

ในปริณตตะสิกขาบทที่ ๑๐ ความว่า ภิกษุรู้ที่อยู่ว่า ลากคือปัจจย ทั้ง ๔ โดยที่สุดแม้ก่อนจรณและไม่สีฟัน และด้ายชิงเชิงทายก แม้เป็น สหรั้มมิกทั้ง ๕ หรือคฤหัสถ์ แม้เป็นมารดาบิดา เขาน้อมไปแล้วแก่สงฆ์ ด้วยวาจาว่า เราจักถวาย เธอรู้อยู่ดังนี้ และน้อมมาเพื่อตน ในประโยชน์ที่กล่าวมานั้นเป็นทุกกฎ ลากนั้นได้มาถึงมือ เป็นนิสัสคคีย์ ต้องปาจิตตีย์ ถ้าลากนั้นทายกถวายแก่สงฆ์แล้วไซ้ ภิกษุถือเอา ไม่ควร พึงคืนให้แก่สงฆ์ ลากเขาน้อมไปแล้วแก่สงฆ์ ภิกษุสงฆ์อยู่

น้อมมาเพื่อตนก็ดี ลากเขาน้อมไปแก่สงฆ์หมู่หนึ่งและน้อมไปแก่สงฆ์
หมู่อื่น หรือแก่เจตีย์ก็ดี ดังนี้ต้องทุกกฎ ลากเขาน้อมไปแก่เจตีย์
องค์หนึ่งแล้ว ภิกษุ น้อมไปแก่เจตีย์อื่น หรือน้อมไปแก่สงฆ์แก่คณะ
แก่บุคคลก็ดี หรือลากเขาน้อมไปแก่บุคคลแล้ว โดยที่สุดแม่แก่สุนัข
ตัวหนึ่งแล้ว ภิกษุ น้อมมาแก่บุคคล แม่แก่สุนัขตัวอื่น หรือน้อมไป
แก่สงฆ์แก่คณะ แก่เจตีย์ก็ดี หรือลากเขายังไม่ได้ น้อมไป ภิกษุสำคัญ
ว่าน้อมไปแล้วก็ดี สงสัยอยู่ก็ดี และน้อมมาเพื่อตนเพื่อผู้อื่น เหล่านี้
ต้องทุกกฎ ลากเขาน้อมไปแล้ว ภิกษุสำคัญว่ายังไม่ได้ น้อมไป และ
น้อมมาเพื่อตน เพื่อผู้อื่นก็ดี ทายกถามว่า ข้าพเจ้าจะให้ในที่ไหนดี
ภิกษุกล่าววว่า ไทยธรรมของท่านจะพึงได้เป็นเครื่องบริโภก เป็น
เครื่องบริขาร และตั้งอยู่ได้นานในที่ใดก็ดี หรือจิตของท่านเลื่อมใส
ในที่ใดก็ดี ท่านจงให้ในที่นั้นเถิด กล่าวดังนี้ก็ดี ภิกษุบ้ำเป็นต้นก็ดี
เหล่านี้ ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถตติกะ มีองค์ ๓ คือ ลากทายน้อม
ไปแล้วในสงฆ์ ๑ รู้แล้วน้อมมาเพื่อตน ๑ ได้มา ๑ พร้อมด้วย
องค์ ๓ นี้ จึงเป็นนิสสัคคีย์ สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนอทินนาทาน
สิกขาบท.

ทสมํ จบ ตติโย วคฺโค จบวรรคที่ ๓

นิสฺสคฺคิยวณฺณนา นิฏฺฐิตา จบนิสสัคคีย์

จักพรรณาในสิกขาบท แห่งสุทธกปาจิตตยาบตี ๆ นี้มี
สิกขาบท ๕๒ มีวรรค ๕ วรรค ๆ ที่ต้นชื่อ มุสาวาทวรรค ประดับด้วย
สิกขาบท ๑๐ มุสาวาทะสิกขาบทเป็นที่ ๑ ความว่า ภิกษุก่อนแต่พูด
และขณะเมื่อพูดอยู่ รู้ว่าเป็นความเท็จ และพูดปิดด้วยกาย ดังเขา

ถามว่า เห็นหรือหาไม่ และสันศิระะว่าไม่เห็นก็ดี พุคด้วยวาจาก็ดี เป็นอปาจิตติย ภิกษุกกล่าวปด เพื่อจะอวดอุตตริมนุสสธรรม ต้อง ปาราชิก กล่าวปดเพื่อจะโจทภิกษุอื่นด้วยอปาติปาราชิกไม่มีมูล ต้อง สังฆาทิเสส กล่าวปดเพื่อจะโจทภิกษุอื่นด้วยอปาติสังฆาทิเสสไม่มี มูล ต้องปาจิตติย กล่าวปดเพื่อจะโจทภิกษุอื่นด้วยอาจารย์ติ ต้อง ทุกกฏ กล่าวปดเพื่อจะอวดอุตตริมนุสสธรรมโดยปริยาย ผู้ฟังรู้ความ ต้องถูกลัจจัย ผู้ฟังไม่รู้ความ ต้องทุกกฏ ภิกษุกกล่าวปด เห็นว่าไม่เห็น ได้ยินว่าไม่ได้ยิน รู้ด้วยจุมก ลิ่น กาย ว่าไม่รู้ ทราบด้วยในว่าไม่ทราบ ก็ดี ไม่เห็นว่าเห็น ไม่ได้ยินว่าได้ยิน ไม่รู้ด้วยทวารทั้ง ๓ ว่ารู้ ไม่ทราบด้วยใจว่าทราบก็ดี ดังนี้ต้องปาจิตติยด้วยสิกขาบทนี้ ไม่ทัน ไตร่ตรองกล่าวเร็วไปก็ดี จะกล่าวคำอย่างหนึ่งและไปกล่าวคำอย่าง หนึ่งไปก็ดี คลาดจากจริงไป หรือภิกษุบ้าเป็นต้น เหล่านี้ไม่เป็น อปาติ เป็นอนาถตติกะ มีองค์ ๒ คิดจะกล่าวให้คลาดจากจริงเป็น เบื้องหน้า ๑ ทำประโยชน์กายหรือวาจา ให้ผู้ฟังรู้ความที่ตนหมายจะ กล่าว ด้วยจิตจะพูดให้คลาดจากจริง ๑ พร้อมด้วยองค์ ๒ นี้ จึงเป็น ปาจิตติย สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนอกทินนาทานสิกขาบท.

ปจมี จบ

ในโอมสวาทะสิกขาบทที่ ๒ ความว่า ภิกษุกกล่าวเสียดแทงคำว่า ภิกษุอื่น ผู้ต้องปาราชิกหรือไม่ต้องก็ตาม ด้วยสำคัญว่าเป็นภิกษุอยู่ กล่าวด้วยกายและวาจา ไม่อ้างผู้อื่นด้วยอักโกสวัตถุ ๑๐ อย่าง ๆ ใด อย่างหนึ่ง จริงก็ตามไม่จริงก็ตาม เป็นปาจิตติย อักโกสวัตถุนั้น คือชาติที่เลวและอุกฤษฏ์ ชาติจัญทาล ชาติช่างไม้ ชาติช่างถาก

ชาติช่างสาน ชาติพรานเนื้อ ชาติช่างรถ ชาติคนเทศดอกไม้ เป็น
ชาติดำ ชาติกษัตริย์ ชาติพราหมณ์ เป็นชาติอุกฤษฏ์^๑ นาม
คือ ชื่อที่เลวและอุกฤษฏ์ ชื่ออวกัณณะเป็นต้น และชื่อที่เขาเหยียดหยัน
ในประเทศนั้น ๆ เป็นชื่อเลว ชื่อประกอบด้วยพุทธะ ธรรมะ สังฆะ
ที่เขานับถือในประเทศนั้น ๆ ดังชื่อพุทธรักจิตะ ธรรมรักจิตะ สังฆ-
รักจิตะ เป็นชื่ออุกฤษฏ์^๑ โคตร คือแซ่ที่เลว และอุกฤษฏ์ โคตร
ที่เขาเหยียดหยันในประเทศนั้น ๆ ดังโกสิยโคตร ภารทวาชโคตร เป็น
โคตรเลว โคตรที่เขานับถือในประเทศนั้น ๆ ดังโคตมโคตร
โมกคัลลนโคตร กัจจายนโคตร วาเสฏฐโคตร เป็นโคตรอุกฤษฏ์^๑
กรรม คือการงานที่เลวและอุกฤษฏ์ การที่เขาเหยียดหยันในประเทศ
นั้น ๆ ดังการงานคนช่างฉาด คนเทศดอกไม้ เป็นการเลว การงาน
ที่เขานับถือในประเทศนั้น ๆ ดังการทำนาค้าขายเลี้ยงโค เป็นการ
อุกฤษฏ์^๑ ศิลปะ คือศิลปศาสตร์ที่เลวและอุกฤษฏ์ ความรู้ที่เขา
เหยียดหยันในประเทศนั้น ๆ ดังช่างไม้รวก ช่างหม้อ ช่างหูก ช่างหนัง
ช่างกลบกล เป็นศิลปะเลว ความรู้ที่เขานับถือในประเทศนั้น ๆ ดัง
วิชาคะเน วิชานับ วิชาเลข^๑ เป็นศิลปอุกฤษฏ์^๑ อาพาธคือโรค
ต่าง ๆ ทั้งปวงเป็นของเลวสสัน ก็แต่โรคชื่อมรุมเมหะ มีน้ำปีสสาวะ
หวาน มีทุกขเวทนาน้อย เป็นโรคอุกฤษฏ์^๑ ลิงคะ คือศีลฐานะ
กายที่เลว และอุกฤษฏ์ กายสูงนั้ก ตำนั้ก คำนั้ก ขาวนั้ก เป็นลิงคะ
เลว กายไม่สูงนั้ก ไม่ตำนั้ก ไม่คำนั้ก ไม่ขาวนั้ก เป็นลิงคะอุกฤษฏ์^๑
กิเลส คือ ความโลภ คุรัย โง่เขลา กิเลสทั้งปวงเป็นของเลวสสัน
อาบัติ คือส่วนที่จะพึงถึง พึงต้อง มีปาราชิกาบัติเป็นต้น อาบัติทั้งปวง

(๑) เลขในที่นี้ หมายถึงการเขียนหนังสือ ในอรรถกถาสามนตร์ว่า เลขาคิ อกฤษเลขา.

เป็นของเลวทั้งสิ้น ก็แต่ว่าโศดาบัติและสมาบัติ ๘ เป็นอาบัติ
อุกฤษฏ์ ๑ อักโกสะ คือคำคำที่เลวและอุกฤษฏ์ คำว่าอ้ายอฐ อ้าย
แพะ อ้ายวัว สุกติของเอาจไม่มี ทุกติเองจะต้องจำนง และคำคำ
ประกอบด้วย ย ภ อักษร^(๑) และปริสนิมิตนี้ เป็นคำคำ
เลว คำว่าเจ้านักปราชญ์ เจ้าฉลาด เจ้าปัญญา เจ้าพหุสูต เจ้าธรรม-
กถิก ทุกติท่านไม่มี ๆ แต่สุกติอย่างเดียว นี่เป็นคำคำอุกฤษฏ์ ๑ เป็น
อักโกสวัตถุ ๑๐ ดังนี้ ภิกษุหมายจะให้ภิกษุด้วยกัน ได้ความอดสู
และคำภิกษุนั้น ที่มีชาติและโคตรเป็นต้น ที่เลวและอุกฤษฏ์อย่างใด
อย่างหนึ่ง ด้วยอักโกสวัตถุอันเลวและอุกฤษฏ์ จริงก็ตาม ไม่จริง
ก็ตาม ไม่เปรียบเปรยค่าตรงตัวว่า เจ้ากษัตริย์ เจ้าพราหมณ์ เป็นต้น
ดังนี้ เป็นปาจิตตีย์ทุก ๆ คำ ถ้าค่าเปรียบเปรยว่า คนบางจำพวกใน
โลกนี้เป็นจัญทาล เป็นพรานก็มีอยู่ เป็นต้น ดังนี้ก็ดี และกล่าว
เสียดแทงค่าว่าอนุปสัมบันโดยตรงก็ดี และค่าว่าเปรียบเปรยไม่ตรงก็ดี
ทั้งปวงนี้ เป็นอาบัติทุกกฏทุก ๆ คำ ภิกษุไม่หมายจะค่าให้ได้รับความ
อัปยศ หวังจะเหย้าหยอกเล่น และหยอกอุปสัมบันและอนุปสัมบัน
โดยตรง หรือเปรียบเปรยด้วยอักโกสวัตถุ มาในบาลีและไม่ได้มาใน
บาลีว่า เจ้ากษัตริย์ เจ้าพราหมณ์ เจ้าเดียรถาน เจ้านักปราชญ์ เจ้าไทย
เจ้าลาว เจ้าโจร เจ้าขโมย เป็นต้นดังนี้ ต้องอาบัติทุกภาสิตทุก ๆ คำ
ภิกษุไม่หวังจะค่า จะเหย้าหยอก ทำอัตถุ ทำธรรมะ ทำคำสอน เป็น
เบื้องหน้า กล่าววาทาตินี้ท่านเป็นจัญทาลแล้วอย่าทำบาปเลยดังนี้
หรือภิกษุบ้าเป็นต้น เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติเป็นอนาถตติกะ มีองค์ ๔

(๑) ในฎีกาสาราคถ์ว่า ย อักษร และ ภ อักษร เมื่อรวมกันเข้าเป็นคำกล่าวถึงอสังกรรม
เพราะพหุชาตุ ลงในความว่าแมณ.

ค่าผู้ใด ผู้นั้นเป็นอุปสัมบัน ๑ ค่าด้วยชาติเป็นต้น ไม่อ้างผู้อื่น ๑ ผู้ต้อง รู้ว่าเขาค่าเรา ๑ ไม่ทำอรรถะ ธรรมะ คำสอน เป็นเบื้องหน้า ๑ พร้อมด้วยองค์ ๔ นี้ จึงเป็นปาจิตติย์ สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนอหินนาทานสิกขาบท แต่ในสิกขาบทนี้เป็นทุกขเวทนาอย่างเดียว.

ทุตติย จบ

ในเปตุญญะสิกขาบทที่ ๓ ความว่า ภิกษุต่อเสียด คือได้ยินภิกษุผู้หนึ่ง ค่าว่าภิกษุด้วยกันด้วยอีกโกสวัตถุมิชาติ เป็นต้น และมีความปรารธนา ๒ ประการ คือจะให้ผู้ถูกค่านั้นรักใคร่ตัว หรือจะให้เธอทั้ง ๒ แยกกัน และกล่าวคำต่อเสียด คือปากบอน เก็บเอาคำภิกษุผู้ค่าว่าร้าย บอกแก่ภิกษุผู้ต้องค่านั้น เป็นปาจิตติย์ทุก ๆ คำต่อ ถ้าบอกคำแห่งภิกษุผู้กล่าวเสียดสีค่าว่าเปรียบเปรย ไม่ตรงแก่ภิกษุผู้ต้องค่า หรือนำเอาคำค่าแห่งอุปสัมบัน บอกแก่อุปสัมบัน ก็ดี แก่อุปสัมบันก็ดี หรือนำเอาคำค่าแห่งอุปสัมบัน บอกแก่อุปสัมบัน ก็ดี อย่างนี้เป็นทุกกฎ ในสิกขาบทนี้ แม้ภิกษุณีก่ตั้งอยู่ในที่เป็นอุปสัมบัน ภิกษุไม่หวังจะให้ผู้ต้องค่ารักใคร่ตัว หรือไม่ปรารธนาจะให้เธอทั้ง ๒ แยกกัน และกล่าวติเตียนคนชั่วอย่างเดียว และภิกษุบ้ำเป็นต้น เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถัตติกะ มีองค์ ๓ ได้ยินภิกษุค่าว่าด้วยอีกโกสวัตถุมิชาติเป็นต้น ไม่อ้างผู้อื่นแล้ว นำเอาไปบอกแก่ภิกษุผู้ถูกค่า ๑ หวังจะให้ผู้ถูกค่ารักใคร่ตัว หรือให้เธอทั้ง ๒ แยกกันอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นองค์ ๑ ผู้ถูกค่านั้นรู้ความ ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตติย์ สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนด้วยอหินนาทานสิกขาบท.

ตติย จบ

ในปทโสธัมมะสิกขาบทที่ ๔ ความว่า ภิกษุใด สอนให้อนุ-
สัมบันเรียนธรรมโดยบทเป็นปาจิตติยฺ บท คือบาทแห่งคาถาอันหนึ่ง
ดัง อเสวนา จ พาลานํ ๑ อนุบทคือบาทที่ ๒ ดัง ปญฺหิตานญจ
เสวนา ๑ อันวักขระ คืออักษรตัวหนึ่ง ๆ ดังตัว รุ ตัว ป ๑ อนุพยัญ-
ชนะ คือพยัญชนะหลังเหมือนกับพยัญชนะก่อน ดัง อนิจฺจํ อนิจฺจา ๑
๔ นี้ชื่อว่าโดยบท คือเป็นส่วนให้เกิดอาบัติ และเป็นที่กำหนดอาบัติ
ให้พึงรู้ต่างกันดังนี้ อักษรตัวหนึ่ง ๆ ดังตัว รุ ตัว ป ชื่อว่า อันวักขระ
ประชุมอักษรและอนุพยัญชนะเข้าเป็นเนื้อความอัน ๑ ดัง รูป อนิจฺจํ
ชื่อว่าบท ๆ ที่แรกชื่อว่าบท บทที่ ๒ ดัง เวทนา อนิจฺจา ชื่อว่า อนุบท
ภิกษุเมื่อสอนธรรมที่ผูกเป็นคาถาว่า อเสวนา จ พาลานํ ขึ้นก่อนแล้ว
สามเณรก็ว่าตาม ภิกษุว่าพร้อมกับสามเณรอีกที่ ๑ ว่า อเสวนา จ
พาลานํ ขึ้นพร้อมกัน จบพร้อมกัน อย่างนี้ เป็นปาจิตติยฺ นับด้วยบท
ภิกษุสอนธรรมทีละ ๒ บาทคาถา ดังนี้ ว่า อเสวนา จ พาลานํ ปญ-
หิตานญจ เสวนา แล้ว กลับว่าอีกกับสามเณร ๆ ว่าบาทที่ต้นไม่ทัน
ไปทันบาทที่ ๒ ว่า ปญฺหิตานญจ เสวนา เข้าพร้อมกับภิกษุ ชื่อว่า
ตั้งขึ้นต่างกัน จบลงพร้อมกัน อย่างนี้ เป็นปาจิตติยฺ นับด้วยอนุบท
ภิกษุสอนสามเณรให้ว่า รูป อนิจฺจํ สามเณรกล่าวแต่ตัว รุ ขึ้นพร้อม
กับภิกษุ ๆ กล่าวไปจนจบ อย่างนี้ เป็นปาจิตติยฺ นับด้วยอันวักขระ
นัยนี้ยอมได้แม้ในบาลีที่ผูกเป็นคาถาด้วย ภิกษุสอนสามเณรให้ว่า
รูป อนิจฺจํ เวทนา อนิจฺจาแล้ว ภิกษุว่าได้แต่ รูป อนิจฺจํ สามเณร
ปัญญาเร็วปากเร็วว่าได้จนถึง เวทนา อนิจฺจา ซึ่งเป็นอนุบทพร้อมลง
กับคำว่า อนิจฺจํ แห่งภิกษุ อย่างนี้เป็นปาจิตติยฺ นับด้วยอนุบท ธรรมนั้น

คือบาลี เป็นพุทธภาษิต พระพุทธเจ้ากล่าวเอง อย่างหนึ่ง สาวกภาษิต บาลีที่สาวกเนื่องในบริษัท ๔ กล่าว ดัง อนังคณสูตร สัมมาทิฏฐิสูตร เป็นต้น อย่างหนึ่ง อิติภาษิต บาลีอันฤทธิปริพาชกภายนอกกล่าว ดังปริพาชกวรรคทั้งสิ้น และ โสฬสปุจฉา เป็นต้น อย่างหนึ่ง เทวตาทักษิต บาลีที่เทวดากล่าว ดังเทวตาสังยุต เทวปุตตสังยุต เป็นต้น อย่างหนึ่ง ภาษิตทั้ง ๔ นี้ กอปรด้วยอรรถและธรรม อาศัยพระนิพพาน แสดงพระนิพพาน ในอนุปสัมบัน เป็นตักกปาจิตติย เป็นอนุปสัมบัน ภิษุสำคัญว่าเป็นอนุปสัมบันหรือสงฆ์อยู่ สอนธรรม เป็นทุกกฏ เรียนบาลีสาธยายบาลีด้วยกันกับอนุปสัมบัน และเรียนบาลีในสำนักแห่งอนุปสัมบัน กล่าวพร้อมกันก็ดี ท่องสวดคัมภีร์ที่คล้องอยู่โดยมากด้วยกัน หรือสามเณรคลาด ภิษุบอกว่าจงว่าอย่างนี้ แล้วว่าขึ้นพร้อมกัน และภิษุบ้ำเป็นต้น เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถตติกะ มีองค์ ๓ เป็นอนุปสัมบัน ๑ สอนธรรมมีลักษณะดังกล่าวแล้วโดยบท ๑ ให้จบลงในที่อันเดียวกัน ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตติย เป็นปทโสธัมมสมุฏฐาน เป็นกิริยา โนสัจญญาวิโมกข์ อจิตตกะ ปิณณตติวัชชะ เป็นวชิกรรม มีจิต ๓ เวทนา ๓

จตุตถิ จบ

ในสหเสยยะสิกขาบทที่ ๕ ความว่า ภิษุใด สำเร็จการนอน คือเหยียดกายในเสนาสนะที่มุ่งหมดบังหมด หรือมุ่งมากบังมาก มีอุปจารอันเดียวกัน ในขณะที่เดียวพร้อมกัน หรือก่อนและหลังด้วย อนุปสัมบัน ยกแต่ภิษุเสีย โดยที่สุดแม้เป็นตริจจัน มีทวารเป็นวัตถุแห่งปาราชิกได้ ยิ่งกว่า ๓ คืบ เป็นปาจิตติย นับแต่คืบที่ ๔ ไป

เสนาสนะ แม้บังด้วยเครื่องบังมีกำแพงเป็นต้นไม่จดหลังคา สูงเพียง
ศอกก็ครอบไป ให้พึงรู้ว่าเสนาสนะบังหมด เพราะเหตุนั้น เสนาสนะ
กอบไปด้วยลักษณะดังนี้ แม้เป็นปราสาท ๗ ชั้น หรือเป็นเรือนสี่มุข
มีห้องได้ร้อยหนึ่ง ก็ตาม ถ้ามีอุปจารคือประตูใช้สอยอันเดียวกัน ก็
ชื่อว่าที่เป็นที่นอนอันเดียวกัน ภิกษุใดนอนกับอนุปลัมบันคนเดียวนั้น
หรือคนอื่นก็ตาม ในเสนาสนะเดียวกัน หรือในที่อื่นเหมือนเช่นนั้น
ก็ตาม สิ้น ๓ คืบแล้ว ในวันที่ ๔ เมื่ออาทิตย์อัสดงคตไปแล้ว
อนุปลัมบันนอนอยู่ก่อน และจะปิดประตูห้องหรือไม่ปิดก็ตาม แล้ว
นอนลง หรือเขนอนอยู่ก่อนแล้ว อนุปลัมบันนอนลง เธอไม่ลุกขึ้น
เสียดีคิ คงต้องปาจิตติย์ นับด้วยประโยคที่ลุกขึ้นนอนลงแห่งตน และ
อนุปลัมบันทั้ง ๒ ข้าง และนับด้วยตัวอนุปลัมบันที่นอนอยู่นั้น ใน
อนุปลัมบันเป็นติกกปาจิตติย์ เป็นอนุปลัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็น
อนุปลัมบัน หรือสงสัยอยู่และนอนลง ต้องทุกกฏ เสนาสนะมุงครึ่ง
บังครึ่ง มุงหมดบังน้อย มุงมากบังน้อย บังหมดมุงน้อย บังมาก
มุงน้อย เหล่านี้เป็นวัตถุแห่งทุกกฏ เสนาสนะมุงหมดไม่ได้บังเลย
หรือไม่ได้มุงเลยบังหมด หรือไม่ได้มุงโดยมากไม่ได้บังโดยมาก
เหล่านี้ เป็นวัตถุแห่งอนาบัติ นอนหย่อนกว่า ๒ คืบ ๓ คืบ หรือในคืบ
ที่ ๓ ออกเสียดก่อนอรุณแล้ว จึงอยู่ไปอีก และในคืบที่ ๓ อนุปลัมบันนั่ง
ภิกษุนอน หรือภิกษุนั่ง อนุปลัมบันนอน หรือนั่งด้วยกันทั้ง ๒ ก็ตาม
แล้วอยู่ต่อไปอีก และภิกษุบ้า เป็นต้น เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติ เป็น
อนาถตติกะ มีองค์ ๓ เสนาสนะเป็นวัตถุแห่งปาจิตติย์ ๑ นอนกับ
อนุปลัมบันในเสนาสนะนั้น ๑ อาทิตย์อัสดงคตกลับไปในวันที่สี่ ๑
พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตติย์ เป็นเอภกโถมสมภูฐาน

อาบัติเกิดแต่กาย แต่กายจิต เป็นกิริยา โนสัญญาวิโมกข์ อจิตตกะ
ปณัตติวัชชะ เป็นกายกรรม มีจิต ๓ เวทนา ๓.

ปญจมี จบ

ในทุตยสหเสยยะ สิกขาบทที่ ๖ ความว่า ภิกษุใด เมื่ออาทิตย์
อังคคตแล้ว สำเร็จการนอนในเสนาสนะดังกล่าวแล้ว ในสิกขาบท
ก่อน ด้วยมาตุคามหญิงมนุษย์ แม่เกิดในวันนั้น เป็นปาจิตติย์ วินิจฉัย
ทั้งปวงเหมือนในสิกขาบทก่อน แปลกแต่เพียงกำหนดราตรี ใน
สิกขาบทก่อนเป็นอาบัติในคืนที่ ๔ ในสิกขาบทนี้เป็นอาบัติแม่แต่
ในคืนที่แรก หญิงยักษ์ หญิงเปรต รูปปรากฏ และบัณเฑาะก์ ตีรัจฉาน
ตัวเมีย เป็นวัตถุแห่งเมถุนได้ เป็นวัตถุแห่งทุกกฏในสิกขาบทนี้
นอนด้วยจนถึงคืนที่ ๔ ให้เกิดปาจิตติย์ด้วยสิกขาบทก่อน.

ฉฎจ จบ

ในธัมมเทศนาสิกขาบทที่ ๗ ความว่า ภิกษุใดแสดงธรรมมี
ลักษณะดังกล่าวแล้ว ในปทโสธัมมสิกขาบทนั้น แก่มาตุคามหญิง
มนุษย์ ที่รู้คำชั่วดีและหยาบไม่หยาบ ให้ยิ่งกว่า ๖ คำขึ้นไป เป็น
ปาจิตติย์ นับด้วยตัวมาตุคาม แสดงด้วยบทและอักขระ นับด้วยบท
และอักขระ เว้นไว้แต่มีมนุษย์ชายรู้ความมีลักษณะดังกล่าวแล้วใน
อนียตะที่ ๒ นั้นอยู่ด้วย ไม่เป็นอาบัติ บาทแห่งคาถาอันหนึ่งเป็น
คำหนึ่ง ให้พึงรู้ประมาณคำในคำทั้งปวง ดังนี้แล ในมาตุคามเป็น
ตักกปาจิตติย์ ไซ่หญิง ภิกษุสำคัญว่าหญิง หรือสงสัยอยู่ หรือแสดง
ธรรมแก่หญิงยักษ์ หญิงเปรต และบัณเฑาะก์ และตีรัจฉานตัวเมีย

มีกายคังมนุษย์ เหล่านี้ เป็นทุกกฏ ภิกษุแสดงธรรมเพียง ๖ คำ หรือ
ห้อยกว่า ๖ คำ หรือนุรุขมีลักษณะดังกล่าวแล้วอยู่ด้วย หรือภิกษุ
ลุกขึ้นเอง แล้วกลับนั่งลงแสดงไปอีก หรือหญิงลุกขึ้นนั่งลงอีก ภิกษุ
แสดงต่อไป หรือแสดงแก่หญิงคนอื่นต่อไป หรือภิกษุถามปัญหา
หรือหญิงถามปัญหา ภิกษุแก้ปัญหาก็ดี หรือภิกษุแสดงธรรมเพื่อ
คนอื่นอยู่ หญิงมานั่งฟังอยู่ด้วย และภิกษุบ้ำเป็นต้น เหล่านี้ ไม่
เป็นอาบัติ เป็นอนาณัตติกะ มีองค์ ๕ แสดงธรรมมีลักษณะดังกล่าว
แล้วยิ่งกว่า ๖ คำ ๑ มาตุคาม มีลักษณะดังกล่าวแล้ว ๑ ไม่เปลี่ยน
อิริยาบถ ๑ ไม่มีชายผู้รู้ความอยู่ด้วย ๑ ไข้กาลวิสัยชนาปัญหา ๑ พร้อม
ด้วยองค์ ๕ นี้ จึงเป็นปาจิตติย สมนุฎฐานวิธีเป็นต้น เหมือนปทโสธัมม-
สิกขาบท แปลกแต่สิกขาบทนี้ เป็นกิริยาภิริยะ เกิดแต่ทำ คือ แสดง
เกิน ๖ คำ และเกิดแต่ไม่ทำ คือ ไม่เปลี่ยนอิริยาบถด้วย.

สตุตมัม จบ

ในภูตาโรจนะสิกขาบทที่ ๘ ความว่า ภิกษุใด บอกอุตตริ-
มนุสสธรรม มีฉานเป็นต้น ซึ่งมีอยู่ในตนจริง แก่อนุปสัมบัน ไข้ภิกษุ
และภิกษุณี เป็นปาจิตติย เพราะอุตตริมนุสสธรรมมีอยู่จริง.

อฏฐมัม จบ

ในทฎฐลลาโรจนะสิกขาบทที่ ๘ ความว่า ภิกษุใด บอกอาบัติ
ชั่วหยาบแห่งภิกษุ แก่อนุปสัมบันทั้งวัดถุดังนี้ว่า ภิกษุนี้แกลิ่งให้อสุจิ
เคลื่อน ต้องสังฆาภิเสสาบัตติ คังนี้เป็นต้น ต้องปาจิตติย เว้นไว้แต่
ภิกษุสมมติ คือสงฆ์กำหนดที่สุดอาบัตติอย่างเดียว หรือที่สุดตระกูล

อย่างเดียว หรือกำหนดที่สุดอาบัติและตระกูลด้วย หรือไม่กำหนด ทั้ง ๒ อย่าง แล้วอุปโลกน์กัน ๓ คน ทำกติกานัดหมายให้บอก เพื่อให้ภิกษุที่ต้องอาบัติเนื่อง ๆ สำรวมระวังต่อไป สมมติดังนี้ มีอยู่แล้ว บอกตามสมมติไม่เป็นอาบัติ ในบาลีว่า ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ ชื่อว่าอาบัติชั่วหยาบ ก็แต่ในอรรถกถาว่า ในบาลีนี้ กล่าวปาราชิก เพื่อจะแสดงทูลจุลศัพท์ ก็แต่ในสิกขาบทนี้ ประสงค์ เอาสังฆาทิเสส ชื่อว่า ทูลจุลลาบัติ ในอาบัติชั่วหยาบเป็นติกกปาจิตติย ไซ้อาบัติชั่วหยาบ ภิกษุสำคัญว่าอาบัติชั่วหยาบ หรือสงสัยอยู่และบอก หรือบอกอาบัติขั้นทั้ง ๕ มีตุลัจฉัยเป็นต้น ซึ่งเป็นอทูลจุลลาบัติ หรือบอกอชฌาจารชั่วหยาบ คือการล่วงสิกขาบททั้ง ๕ เบื้องต้น และอชฌาจารไม่ชั่วหยาบ คือการล่วงสิกขาบททั้ง ๕ เบื้องปลาย แห่งอนุปสัมบัน ก็ดี เหล่านี้ เป็นทุกกฎ บอกแต่วัตตอย่างเดียวว่า เธอนี้ทำสุจิให้เคลื่อน เธอนี้เกล้าคลิงมาตุคามเป็นต้น หรือแต่อาบัติ อย่างเดียวว่า เธอนี้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ต้องตุลัจฉัย เป็นต้น ดังนี้ก็ดี หรือภิกษุสมมติ สงฆ์กำหนดให้บอกไว้เพียงใด และไม่เกิน กำหนดบอกไปตามกำหนดก็ดี และภิกษุบ้ำเป็นต้น เหล่านี้ ไม่เป็น อาบัติ เป็นอนาณัตติกะ มีองค์ ๓ สังฆาทิเสสแห่งภิกษุทั้งวัดด้วย ๑ บอกแก่นุปสัมบัน ๑ ไม่มีภิกษุสมมติ ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตติย สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนด้วยอทินนาทานสิกขาบท แปลกแต่ในสิกขาบทนี้ เป็นทุกขเวทนาอย่างเดียว.

นมัม จบ

ในปฐมวิชณะสิกขาบทที่ ๑๐ ความว่า ภิกษุใด ขุดแผ่นดินเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นขุด เป็นปาจิตติย แผ่นดินมี ๒ อย่าง คือ ชาติปฐวี

และอชาตปฐวี ชาติปฐวีมี ๓ คือดินล้วน ๑ เจือของอื่น ๑
กองดิน ๑ ดินร่วนล้วน ดินเหนียวล้วน โดยปกติ ชื่อว่าแผ่นดินล้วน
ในแผ่นดินใดมีดินร่วน หรือดินเหนียวมาก ๒ ส่วน หินกรวดกระเบื้อง
และทราย เหล่านี้สิ่งใดสิ่งหนึ่ง น้อยเพียงส่วนที่ ๓ แผ่นดินนี้ ชื่อว่า
ดินเจือของอื่น กองดินร่วน หรือดินเหนียว อันฝนตกทับแล้วเกิน
๔ เดือนไป ชื่อว่าแผ่นดินเป็นกอง โดยลักษณะดังกล่าวนี้ แม้กองดิน
เจือของอื่น และฝุ่นผงอันละเอียดที่ตั้งอยู่บนหลังหิน ฝนตกถูกชุ่ม
อยู่คราวหนึ่งล่วง ๔ เดือนไป โอกาสที่น้ำฝนชุ่มนั้น นับว่าแผ่นดิน
เป็นกอง แผ่นดินทั้ง ๓ อย่างนั้น อันไฟยังไม่ไหม้ด้วยเป็นเตาไฟ
และที่ระบบบาตรเป็นต้น ชื่อว่าชาติปฐวี ก็แลแผ่นดินที่ไฟไหม้แล้ว
หรือดินเจือด้วยหินเป็นต้น มากยิ่งกว่าส่วนที่ ๓ แห่งดินร่วนหรือดิน
เหนียวนั้น หรือกองดินที่ฝนตกทับหย่อนกว่า ๔ เดือน ชื่อว่าชาติ-
ปฐวี แผ่นดินมีหินและกรวดและกระเบื้องทรายล้วนไม่ต้องว่า ดิน
ซึ่งเรียกว่าชาติปฐวินั้น เป็นอภัยปฐวี ภิกษุใด ชุตเอง คือทำอภัยป-
ฐวินั้น ให้กำเรียบ ด้วยการชุตและต่อย และขีด และเผา เป็นต้น
เป็นปาจิตติย์แก่เรอนั้น นับด้วยประ โยค ภิกษุใด ให้ผู้อื่นชุต คือให้
ทำให้กำเรียบโดยนัยเช่นว่ามาแล้ว คือบังคับกำหนดที่ให้ชุตว่า ท่าน
จงชุต จงต่อยประเทศนี้ แผ่นดินนี้ ดังนี้ เป็นต้น เป็นทุกกฏด้วย
บังคับ ๆ คราวเดียว ผู้รับบังคับแม้ชุตไปสิ้นวันหนึ่ง เป็นปาจิตติย์
แก่ผู้บังคับตัวเดียวเท่านั้น ถ้าผู้บังคับ ๆ บ่อย ๆ ไซ้ เป็นปาจิตติย์
ทุก ๆ คำบังคับ เป็นแผ่นดิน ภิกษุสงฆ์อยู่ที่ใด ไซ้แผ่นดิน สำคัญว่า
แผ่นดิน หรือสงฆ์อยู่ที่ใด ทำให้กำเรียบ เป็นทุกกฏ ภิกษุไม่นิยม
โอกาสว่าที่นี้ ๆ และบังคับว่าท่านจงชุตสระ โปกขรณี จงชุตหลุม ชุต

มัน เป็นต้น ดังนี้ก็ดี ดิน โคลน หรือดินกิบโคที่แห่งที่แตกกะเพาะขึ้น
ข้างล่างไม่ติดกับแผ่นดิน และตลิ่งแม่น้ำพังตกลงในน้ำ แม่น้ำเป็นของ
ใหญ่ก็ดี และก้อนดินเหนียวขาดด้วยไถ เป็นต้น ทั้งปวงนี้ ชื่อว่า
อชาตปฐวี ทำอชาตปฐวีทั้งปวงนั้นให้กำเรียบก็ดี และกล่าววาท่าน
จงรู้หลุมเสานี้ ท่านจงให้ดินนี้ ท่านจงเอาดินมา เราต้องการด้วยดิน
จงทำดินให้เป็นกบปียะ ดังนี้ก็ดี และไม่เกล้งให้แผ่นดินแตก
ด้วยการกลิ้งต้นไม้ เป็นต้น และเอาศิระษะแม่ทำขีดดินด้วยไม่มีสติ
และไม่รู้ว่าเป็นชาตปฐวี หรือไม่รู้ว่าเป็นตัวขุดดิน ขีดดิน อยู่ก็ดี และ
ภิกษุบ้ำ เป็นต้น เหล่านี้ ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถตติกะ มีองค์ ๓
ดินเป็นชาตปฐวี ๑ รู้ชื่อว่าเป็นแผ่นดิน ๑ ขุดเองหรือให้ผู้อื่น
ขุด อันใดอันหนึ่ง นี้เป็น ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตติย
สมุฏฐานวิธี เป็นต้น เหมือนด้วยอทินนาทานสิกขาบท แปลกแต่
สิกขาบทนี้ เป็นปัญณัตติวัชชะ มีจิต ๓ เวทนา ๓.

ทสมํ จบ ปจโม วคฺโค จบวรรคที่ ๑

ในกุตคามวรรคที่ ๒ ประคับด้วยสิกขาบท ๑๐ สิกขาบทที่
ต้น ชื่อกุตคามะสิกขาบท ความว่า ภิกษุทำกุตคาม คือต้นไม้ ต้นหญ้า
เถาว์ลัยให้ตกไป คือให้กำเรียบ เป็นปาจิตติย ต้นไม้ ต้นหญ้า เถาว์ลัย
ซึ่งเกิดอยู่ในบกและน้ำ ที่ต้นไม้และกำแพงแห่งใดแห่งหนึ่ง โดย
ที่สุดแม่ตมิณฑาติ คือหญ้าอันสุขุมละเอียดคิ่งนั้ก ดังของเกิดที่กำแพง
และหิน และเสवालชาติ สาหร่ายจอกแห่นเล็ก ดังเมล็ดพรรณผักกาด
ยังสดเขียวอยู่ ตั้งอยู่ในที่แห่งตน ชื่อว่ากุตคามสิ้น ภิกษุรู้ชื่อทำให้
กำเรียบ คือถอนขึ้นจากที่ ยกขึ้นจากน้ำ และตัดต่อพันแทงเผาเอง
หรือให้ผู้อื่นทำให้กำเรียบ โดยนัยดังกล่าวแล้วในปฐวีชณนสิกขาบท

ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ต้นไม้ต้นหญ้าเถาวัลย์ทั้งปวงนั้น เขาพรากออก
จากภูตคามแล้ว คือถอนตัดมาจากที่แล้ว จะเป็นของมีราก และลำต้น
และข้อและยอด และเมล็ด สิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นพืชก็ตาม ชื่อว่าพืชคาม ๆ
เหล่านั้น เขาเอามาไว้ในภาชนะ หรือเขาทำเป็นกองไว้ หรือเขาปลูก
ไว้ในพื้นอีก แยกแต่รากอย่างเดียว ยังไม่แตกหน่อ หรือแตกแต่หน่อ
อย่างเดียวยังไม่แตกราก ถ้าแม้เกลียวใบประมาณสักคืบหนึ่งแตกออก
รากยังไม่แตกออก หรือรากแตกออกแล้ว หน่อยังไม่เขียวทราบใด
ก็ชื่อว่าพืชคามอยู่ทรานั้น เมื่อให้พืชคามเหล่านั้นกำเรียบ เป็นทุกกฏ
สงสัย อยู่ในภูตคามและพืชคามก็ดี ไซ้ภูตคามไซ้พืชคาม สำคัญว่า
ภูตคามพืชคาม หรือสงสัยอยู่ และให้กำเรียบ เป็นทุกกฏ เป็นภูตคาม
และพืชคาม ภิกษุสำคัญว่ามีไซ้แล้วให้กำเรียบ และภิกษุบ้ำเป็นต้น
ไม่เป็นอาบัติ ไม่แกล้ง ดังกลิ้งหินและต้นไม้เป็นต้น หรือลากกิ่งไม้
และเอาไม้เท้าจดพื้นเดินไป หญ้าเป็นต้นขาดไป ไม่เป็นอาบัติ
เพราะไม่แกล้งจะให้ขาด ไม่มีสติ ดังส่งจิตไปอื่นพุดอยู่กับผู้หนึ่ง
เอาศีรษะแม่เท้า หรือมือตัดเด็ดหญ้า หรือเถาวัลย์อยู่ ไม่เป็นอาบัติ
ด้วยไม่มีสติ ไม่รู้ ดังไม่รู้ ว่า พืชคามหรือภูตคามอยู่ข้างใน และไม่รู้ ว่า
ตนทำให้ขาดอยู่เป็นแต่เอาเหล็กไซ หรือจอบ หรือเสียม แทะเข้าไป
ในรูลอมฟาง เพื่อจะเก็บ หรือไฟไหม้มือทิ้งไฟลง ถ้าหญ้าเป็นต้นใน
ที่นั้นขาดไปหรือไหม้ไป ไม่เป็นอาบัติ และไม่นิยมว่าไม้ต้นนี้ต้นนั้น
เป็นแต่กล่าววาท่านจงตัดต้นไม้ ตัดเถาวัลย์ ก็ดี และกล่าววาท่านจง
รู้ดอกไม้นี้ ผลไม้นี้ ท่านจงให้ดอกไม้นี้ ผลไม้นี้ ท่านจงเอาดอกไม้
ผลไม้นี้มา เราต้องการด้วยดอกไม้นี้ ผลไม้นี้ ท่านจงทำดอกไม้
ผลไม้นี้ให้เป็นกับปิยะ กล่าวดังนี้ก็ดี ไม่เป็นอาบัติ ในสิกขาบทนี้

ในบาลี ภูตคาม ท่านเรียกว่าพีชะ ไม่เรียกพีชคาม ในอรรถกถาสอนให้ถือเอาเนื้อความว่า ภูตคามที่เกิดแต่พีชมีรากเป็นต้น เรียกว่าพีชะ เหมือนคำว่า สาลินี โอทโน แปลตามศัพท์ที่มีอยู่ว่า ข้าวสุกแห่งข้าวสาลี แต่สอนให้ถือเอาความว่า สาลิตนฺทุลานํ โอทโน ว่าข้าวสุกแห่งข้าวสารแห่งข้าวสาลี ชื่อว่า สาลินี โอทโน ว่าข้าวสุกแห่งข้าวสาลี และอาศัยคำในพระสูตรว่า พีชคาม ภูตคาม สมารมฺภา ปฏิวิริโต แปลว่า ภิกษุยอมเป็นคนเว้นจากความปรารถ คือทำพีชคาม ภูตคามให้กำเริบ แล้วกล่าวว่า พีชมีรากเป็นต้น เกิดอยู่ในที่ ชื่อว่า ภูตคาม พรากให้พ้นจากภูตคามแล้ว ชื่อว่าพีชคาม เป็นวัตถุแห่งทุกกฏ พีชคามนั้น เมื่อจะบริโภค พึงให้อนุปลัมบันทำกัมปิยะเสียอีก เพื่อจะให้พ้นจากพีชคาม ก็แลเอาการซึ่งจะทำกัมปิยะนั้น จักกล่าวในเบื้องต้น สิกขาบทนี้เป็นสามัคคิกะ มืองค์ ๓ เป็นภูตคาม ๑ รู้ชื่อว่าเป็นภูตคาม ๑ ให้กำเริบเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นทำให้กำเริบ ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตติยฺ สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนด้วยปฐวิขณสิกขาบท.

ปจฺมํ จบ

ในสิกขาบทที่ ๒ ชื่อ อัญญาทกะ ความว่า ภิกษุใด ต้องอาบัติเป็นสาวเศษ เมื่อสงฆ์ชักใช้ในท่ามกลางสงฆ์ ไม่ปรารถนาจะแจ้งความนั้น พุดจากลบเคลื่อนซัดไปว่า ใครต้อง ๆ อย่างไร ต้องที่ไหน เป็นต้นก็ดี หรือนิ่งเสีย ทำให้สงฆ์ลำบากก็ดี ต้องทุกกฏ ครั้งสงฆ์ยกอัญญาทกกรรมแล้ว เพราะพุดกลบเคลื่อน หรือยกวิหเสกกรรมแล้ว เพราะเธอนิ่งเสีย ทำให้สงฆ์ลำบาก ด้วยญัตติทุติยกรรมวาจาแล้ว

สงฆ์ซักไซ้อีก กล่าวคำกลบเกลื่อนเสีย หรือนิ่งเสีย เป็นปาจิตติย์
ทำทั้ง ๒ อย่าง เป็นปาจิตติย์ ๒ ตัว.

ทุติย จบ

ในสิกขาบทที่ ๓ ชื่ออุชฌาปนกะ ความว่า ภิกษุชวนภิกษุอื่น
ให้ดูอุกซึ่งภิกษุอันสงฆ์สมมติ ให้เป็นผู้ทำการสงฆ์ มีปูอาสนะและแจก
ลาภ เป็นต้น หรือติเตียนภิกษุเช่นนั้น ในสำนักภิกษุด้วยกันว่า เธอ
ทำด้วยจันทาคติเป็นต้นดังนี้ ด้วยปรารธนาอรรถโทษแก่เธอ
และเธอไม่ได้ทำด้วยอคติ ๔ มีจันทาคติเป็นต้น เธอผู้ติเตียน ต้อง
ปาจิตติย์ ทำทั้ง ๒ อย่าง ต้องปาจิตติย์ ๒ ตัว ในสมมติกรรม ซึ่งสงฆ์
ทำแก่ภิกษุผู้ทำการสงฆ์นั้นเป็นกรรม เป็นตักกปาจิตติย์ ในการไม่
เป็นกรรมเป็นตักกทุกกฎ ติเตียนในสำนักอนุปลัมบัน หรือติเตียน
กล่าวโทษอนุปลัมบันที่สงฆ์ไม่ได้สมมติ ในสำนักผู้ใดผู้หนึ่ง กิติ หรือ
ติเตียนอนุปลัมบันที่สงฆ์สมมติก็ตาม ไม่ได้สมมติก็ตาม ทำการสงฆ์
โดยกรรมนั้น ในสำนักแห่งผู้ใดผู้หนึ่งกิติ เหล่านี้เป็นทุกกฎอย่างเดียว
ชวนภิกษุให้ดูหมิ่นหรือติเตียนผู้ทำการสงฆ์ด้วยอคติ ๔ มีจันทาคติ
เป็นต้น ไม่ชอบกรรมโดยปกติ และภิกษุบ้าเป็นต้น เหล่านี้ไม่เป็น
อาบัติ เป็นอนาถตติกะ มืองค์ ๖ ผู้ทำการสงฆ์ ได้สมมติด้วยกรรม
เป็นกรรม ๑ ผู้ทำการนั้นเป็นอนุปลัมบัน ๑ ไม่มีความถึงอคติ ๑
ใคร่อรรถโทษแก่ผู้นั้น ๑ พุดในสำนักผู้ใด ผู้นั้นเป็นอนุปลัมบัน
ชวนให้ดูหมิ่นหรือติเตียน ๑ พร้อมด้วยองค์ ๖ นี้ จึงเป็นปาจิตติย์
สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนด้วยอทินนาทานสิกขาบท แผลกแต่สิกขา
บทนี้ เป็นทุกขเวทนาอย่างเดียว.

ตติย จบ

ในสิกขาบทที่ ๔ ชื่อปฐมเสนาสนะ ความว่า ภิกษุใด แต่งตั้ง
ปูลาดเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นแต่งตั้งปูลาด ซึ่งเตียงหรือตั้ง หรือผูกหนัง
ผูกผ้า หรือเก้าอี้ ในอชโณกาส คือที่แจ้ง ในฤดูฝน ๔ เดือน และมณ-
ทปที่ฝนร้าวได้และโคนไม้ เป็นที่อยู่เนื่องนิตยแห่งกาและนกตะกรุม
เป็นต้น เมื่อจะหลีกไป ไม่รื้อเก็บเอง หรือไม่วานผู้อื่นให้รื้อ เก็บของ
นั้นไว้ที่สมควร หรือไม่สั่งเสียมอบหมายแก่ภิกษุและสามเณรและคน
รักษาวัดและอุบาสกซึ่งเป็นถัซซี สำคัญประหนึ่งว่าธุระของตัวเหล่านี้
ผู้ใดผู้หนึ่งก่อนและไป ล้วงเลททุบาทที่ตกก้อนดินแห่งมัชฌิมบุรุษ
ขว้างแต่เสนาสนะนั้นไป ด้วยเท้าที่แรก เป็นทุกกฏ ด้วยเท้าที่ ๒
เป็นปาจิตติย พระองค์ทรงอนุญาตให้ตั้งและปูเตียงตั้งเป็นต้น ใน
ฤดูหนาว ๔ เดือน ฤดูร้อน ๔ เดือน ๘ เดือนนี้สังเกตว่าใช้กาลฝน
หรือในมณฑปและโคนไม้ ซึ่งกาและนกตะกรุมไม่ถ่ายเว็จลง ในที่
เหล่านี้ ไม่รื้อเก็บก่อนและไป ไม่มีโทษ ภิกษุตั้งไว้ปูไว้เพื่อผู้อื่น ๆ
นั้น ยังไม่มานั่งในที่นั้น หรือยังไม่กล่าวที่ท่านจงไปเกิด ทรายใด ยัง
เป็นภาระแก่ผู้ลาดอยู่ทรายนั้น อุปสัมบันนั่งในเตียงตั้งเป็นต้น ที่ตน
ตั้งเอง หรือเขาลาดไว้แล้วโดยปกติอันใด ของทั้งปวงนั้นเป็นภาระ
แก่ผู้นั่งแท้ ภิกษุยืนอยู่ ณ โรงฉันบังคับว่า ท่านจงไปตั้งไว้ลาดไว้
ในที่อยู่กลางวันชื่อนั้นแล้วจงไปเกิด แล้วเธอผู้บังคับออกจากโรง
ฉันนั้น ไปเสียในที่อื่น พระวินัยรพีงปรับอาบัติเธอด้วยยกเท้า ใน
เสนาสนะเป็นของสงฆ์ เป็นตีกกปาจิตติย ในของบุคคลเป็นตีกกทุกกฏ
เครื่องลาดรักษาสีพื้น เครื่องลาดบนเตียง เครื่องลาดพื้น เสื้อลำแพน
เสื้ออ่อน ท่านหลัง ผ้าเช็ดเท้า ตั้งกระดาน หรือเครื่องไม้ เครื่องดิน
โดยที่สุดแม้เครื่องรองทำด้วยใบไม้ เหล่านี้ ภิกษุตั้งไว้ในอชโณกาส

มีลักษณะดั่งว่าแล้วไปเสีย เป็นทุกกฎ ก็แลภิกษุผู้อยู่ป่า เมื่อที่ฝนไม่ตก
ทับได้ไม่มี และจะเอาของทั้งปวงแขวนต้นไม้ไว้ หรือสัตว์มีปลวก
เป็นต้น จะไม่กัดได้ยังไง แม้จะทำไว้อย่างนั้น แล้วจึงไป ก็ควร
ภิกษุผู้ถืออัปภogaสิกขุดงค้อยู่ที่แจ้ง ก็พึงทำกุฎีด้วยจิวรรักษาเตียงตั้ง
ไว้ ในเสนาสนะของตน และของบุคคลผู้คุ้นเคยกันไม่เป็นอาบัติ
เก็บเองหรือวานผู้อื่นให้เก็บ หรือบอกกล่าวไว้แล้วจึงไป ก็ดี เอาออก
ตาก หรือไปด้วยคิดจะกลับมาเก็บ หรือมีผู้มากางกั้นเสนาสนะนั้นไว้
คือภิกษุผู้แก่มาไล่ให้ลูก อมนุษย์มานั่ง คนเป็นอิสระมาถือเอา
สัตว์ร้ายมีราชสีห์เป็นต้น มาขึ้นอยู่ที่นั่น เหล่านี้ สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีแล้วไม่
เก็บก็ดี หรือไปเสียเพราะกลัวอันตรายแก่ชีวิตและพรหมจรรย์เป็นต้น
ก็ดี และภิกษุบ้ำเป็นต้น เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติ เป็นสามัคติกะ มีองค์ ๖
เตียงตั้งเป็นต้น เป็นของสงฆ์ ๑ ลาดเองหรือใช้ผู้อื่นให้ลาดในที่มิ
ลักษณะดั่งกล่าวแล้ว ๑ ไม่มีสิ่งใดกาลกั้นอยู่ ๑ ไม่มีอันตราย ๑
ไม่เหลียวแลในที่จักกลับมาเก็บ ๑ ล่วงเลททุบาทไป ๑ พร้อมด้วย
องค์ ๖ นี้ จึงเป็นปาจิตติยัมภูฐานวิธีเป็นต้น เหมือนด้วยปฐมกฐิน
สิกขาบท แปลกแต่สิกขาบทนี้ เป็นกิริยากิริยะ.

จตุตถ จบ

ในสิกขาบทที่ ๕ ชื่อทุติยเสนาสนะ ความว่า ภิกษุใด ถือเอา
เครื่องปูนอน ๑๐ อย่าง คือ พูก ๑ เครื่องลาดรักษาสีพื้น ๑ เครื่อง
ลาดบนเตียงตั้งเป็นต้น ๑ เครื่องลาดพื้น ๑ เสื่อใบตาลเป็นต้น ๑
หนังอันใดอันหนึ่ง ๑ ผ้านีลหิมะมีชาย ๑ ปัจฉัตถณะ คือ ผ้าปาวาร
และผ้าโกเชาว์ ๑ เครื่องลาดแล้วด้วยหญ้า ๑ เครื่องลาดแล้วด้วย

ไปไม้ ๑ ๑๐ นี้เป็นของสงฆ์ แม้แต่สิ่งหนึ่ง ถือเอาโดยลำดับพรรษา
ตนมา ปลูกเอาเอง หรือให้ผู้อื่นปลูกเอาในวิหาร คือห้องบังรอบหมด
ซึ่งเป็นของสงฆ์ จะหลีกไปสู่อุทิศ และตั้งไว้อย่างไร ปลูกจะไม่กัด
เป็นต้นได้ ไม่รื้อเก็บเองหรือไม่ให้ผู้อื่นรื้อเก็บ ตั้งไว้เช่นนั้น หรือ
ไม่บอกกล่าวมอบหมายผู้ใดผู้หนึ่ง ดังกล่าวแล้วในสิกขาบทก่อน ล่วง
ที่ล้อมอารามออกไป อารามไม่ได้ล้อม ล่วงอุปจารอารามออกไป ใน
เท่าที่แรกเป็นทุกกฎ ในเท่าที่ ๒ เป็นปาจิตติย ก็แลในที่ใด ความ
รังเกียจด้วยปลูกไม่มี แม้จะไม่บอกกล่าวมอบหมายผู้ใดผู้หนึ่ง แล้ว
แลไปจากที่นั้น ควรอยู่ ก็แต่บอกกล่าวมอบหมายเสียเป็นวัตร
ในวิหารเป็นของสงฆ์ เป็นตีกกปาจิตติยในของบุคคล เป็นตีกกทุกกฎ
ปลูกเอาเองหรือให้ผู้อื่นปลูกเอาที่นอน ในอุปจารแห่งวิหาร คือที่ใกล้กาย
นอก หรือในโรงฉัน หรือในมณฑปที่บังและไม่ได้บัง หรือในรุกขมุล
ที่เป็นที่ประชุมชนมาก อนึ่ง ตั้งเองและใช้ให้ผู้อื่นตั้ง ซึ่งตั้งใน
วิหารและอุปจารแห่งวิหารดังกล่าวแล้ว ไม่ทำการเก็บเสียเอง เป็นต้น
แล้วแลไป เป็นทุกกฎอย่างเดียว ในวิหารเป็นของตน หรือเป็นของ
บุคคลผู้คุ้นเคย ไม่เป็นอาบัติ ทำการเก็บเสียเอง เป็นต้น และมีผู้มา
กางกั้นดังกล่าวแล้วในสิกขาบทก่อน ทิ้งเสียไปก็ดี คิดว่าจะมาเก็บใน
วันนี้แล้ว ไปยังแม่น้ำหรือทะเลบ้าน คิดว่าจะไปต่อไป หยุดอยู่
ณ ที่นั้น บอกกล่าวมอบหมาย ก็ดี หรือน้ำท่วมและโจรเป็นต้นกางกั้น
อยู่ กลับมาไม่ได้ ก็ดี หรือกลัวอันตรายแก่ชีวิตและพรหมจรรย์ ก็ดี
และภิกษุบ้า เป็นต้น เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติ เป็นสาณตติกะ มีองค์ ๓
ที่นอน มีลักษณะดังกล่าวแล้ว ๑ ที่นอนนั้นเป็นของสงฆ์ ๑ ปลูกเอาเอง
หรือให้ผู้อื่นปลูกเอาในวิหารมีลักษณะดังกล่าวแล้ว ๑ ไม่มีผู้กางกั้น ๑

ไม่มีอันตราย ๑ หลีกไปยังทิศไม่คิดจะกลับ ๑ ถ่วงอุปจารสีมา ๑
พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตติย์ สมภูฐานวิธีเป็นต้น เช่นดังกล่าว
แล้วในสิกขาบทเป็นลำดับมาแล.

ปญจมี จบ

ในสิกขาบทที่ ๖ ชื่อ อนุปชชชะ ความว่า ภิกษุใด รู้ยู่ว่าภิกษุ
ผู้เข้าไปก่อน เป็นคนไม่ควรจะให้ลูก คือ เป็นภิกษุแก่พรรษาและเป็น
ภิกษุไข้ และภิกษุที่สงฆ์กำหนดคุณพิเศษ คือเป็นผู้รักษาเรือนคลัง เป็น
ธรรมกถึก เป็นวินัยธร เป็นอาจารย์ ผู้บอกคณะ อย่างใดอย่างหนึ่ง
แล้วสมมติวิหารให้อยู่เป็นนิตย์ ๓ จำพวกนี้ อยู่ในวิหารเป็นของสงฆ์
ชื่อว่า เป็นคนไม่ควรจะให้ลูก เธอรู้ยู่ดังนี้ และปรารถนาจะให้ลับแคบ
ใจหลีกไปเองแล้ว เอาที่นอนปูลาดเองหรือให้ผู้อื่นปูลาด ในอุปจาร
เตียงตั้ง หรือในอุปจารแห่งที่เข้าออก เป็นทุกกฏ ครั้งนั่งหรือนอนลง
ในที่นอนนั้น เป็นปาจิตติย์ ทำทั้ง ๒ อย่าง เป็นปาจิตติย์ ๒ ตัว ทำบ่อย ๆ
เป็นปาจิตติย์นับด้วยประโยค ในวิหารใหญ่โคจรอบเตียงตั้งสอกลีบ
ในวิหารเล็กพอตั้งเตียงตั้งได้ ณ ที่ใด แต่ที่นั่นสอกลีบ ชื่อว่าอุปจาร
เตียงตั้ง แต่หินเป็นที่ล้างเท้ามาเตียงตั้ง ชื่อว่าอุปจารที่เข้า แต่
เตียงตั้งมาที่ถ่ายปัสสาวะ ชื่อว่าอุปจารที่ออก ในวิหารเป็นของสงฆ์
เป็นตีกกปาจิตติย์ ในของบุคคลเป็นตีกกทุกกฏ ลาดเองหรือให้ผู้อื่น
ลาดซึ่งที่นอนหรือที่นั่ง และนอนในภายนอกอุปจารตั้งว่าแล้ว หรือ
ในโรงฉนเป็นต้น หรือในอุปจารแห่งกุฏิวิหาร เหล่านี้ เป็นแต่ทุกกฏ
ปูลาดนั่งนอนในเสนาสนะเป็นของตน หรือเป็นของคนคุ่นเคย ก็ดี
ภิกษุไข้ หรือภิกษุหนาวร้อนเปียกเปียกแล้วเข้าไป ก็ดี หรืออันตรายมี

และภิกษุบำเพ็ญเป็นต้น เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถตติกะ ม็องค์ ๔
วิหารที่อยู่เป็นของสงฆ์ ๑ ร้อยกว่าผู้มาก่อนไม่ควรจะให้ลูก ๑ ประรณนา
จะให้ภิกษุนั้นคับแคบ ๑ นั่งหรือนอนในอุปจาร ๑ พร้อมด้วยองค์ ๔
นี้ จึงเป็นปาจิตติยัมมฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนด้วยปฐมปาราชิก
แปลกแต่สิกขาบทนี้ เป็นทุกขเวทนาอย่างเดียว.

นฏจํ จบ

ในสิกขาบทที่ ๗ ชื่อ นิกกัชณนะ ความว่า ภิกษุใด โกรธภิกษุ
แล้วนุดคร่าเอง หรือใช้ผู้อื่นให้นุดคร่าออกจากวิหาร คือกุฎีซึ่งเป็น
ของสงฆ์ ให้ล่วงประตูออกไป เป็นปาจิตติยัมมฏฐานหลายชั้น หรือ
เรือนสี่มุขมีซุ้มมาก ในเสนาสนะเช่นนี้ นุดคร่าด้วยประโยชน์อันเดียว
ไม่หยุดในระหว่าง เป็นปาจิตติยัมมฏฐานเดียว นุดคร่าด้วยประโยชน์ต่าง ๆ
หยุดในระหว่าง เป็นปาจิตติยัมมฏฐานับด้วยประตู แม้ไม่ถูกต้องด้วยมือ
ไล่ให้ออกด้วยวาจา ก็อย่างนั้นและบังคับให้ผู้อื่นคร่าออก พอบังคับ
เป็นทุกกฏ บังคับคราวเดียว เขา นุดคร่าให้ล่วงประตูไปแม้มาก เป็น
ปาจิตติยัมมฏฐานับด้วยตัวเอง ถ้าใช้กำหนดว่า จงนุดคร่าให้พ้นประตู
เท่านั้น หรือจงคร่าให้ถึงประตูใหญ่ดังนี้ เป็นปาจิตติยัมมฏฐานับด้วยประตู
ในวิหารเป็นของสงฆ์ เป็นตีกกปาจิตติยัมมฏฐานับด้วยบุคคลเป็นตีกกทุกกฏ
และนุดคร่าภิกษุหรือบริวารแห่งภิกษุ ออกจากอุปจารวิหารมีโรงฉัน
เป็นต้น และนุดคร่าอนุปสัมบัน หรือบริวารแห่งอนุปสัมบัน ออกจาก
วิหาร หรืออุปจารแห่งวิหาร เหล่านี้ เป็นแต่ทุกกฏนับตามบริวาร
นุดคร่าออกจากวิหารของตน หรือของคนผู้คุ้นเคย และนุดคร่าผู้มัก
ทะเลาะ หรือบริวารของผู้มักทะเลาะ แม้ออกจากอารามสงฆ์ทั้งสิ้น ก็ดี

หรือนุคคร่าอัสซี และภิกษุบ้า และสัทธาวิหาริกอันเตวาสิกผู้ไม่ปฏิบัติชอบ หรือนุคคร่าบริวารของคนเหล่านั้น ออกจากที่อยู่ แห่งตน ก็ดี และภิกษุบ้า เป็นต้น เหล่านี้ ไม่เป็นอาบัติ เป็นสาณตติกะ มืองค์ ๓ วิหารเป็นของสงฆ์ ๑ เป็นอุปสัมบันพันโทษมีความเป็นคนมักทะเลาะ เป็นต้น ๑ นุคคร่าเองหรือให้ผู้อื่นนุคคร่าอุปสัมบันนั้น ด้วยความ โกรธ ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตติย สมุฏฐานวิธี เป็นต้น เหมือนด้วยอทินนาทานสิกขาบท แปลกแต่สิกขาบทนี้ เป็นทุกข-
เวทนา.

สตตมัม จบ

ในสิกขาบทที่ ๘ ชื่อ เวหาสกุฎี ความว่า ในวิหารเป็นของสงฆ์ เวหาสกุฎี คือกุฎี ๒ ชั้น หรือ ๓ ชั้น พื้นบนไม่ได้เรียบ ชั้นล่างเป็นที่บริโภก สูงพอศีรษะมัชฌิมบุรุษไม่กระทบรอด ชื่อ พื้นบน ภิกษุใด นั่งหรือนอนบนเตียงหรือตั้งที่มีเท้าอันจด คือร้อยเข้าในแม่แครงไม่ได้ กริ่งสลัก ซึ่งเขาตั้งไว้ในเบื้องบน ชื่อ รอด ชั้นบน เป็นปาจิตติย นับด้วยประโยค โดยนัยอันกล่าวแล้วในอนุปัชชชสิกขาบท

อฏฐมัม จบ

ในสิกขาบทที่ ๙ ชื่อ มหัลลิกวิหาร ความว่า ภิกษุจะทำเอง หรือให้ผู้อื่นทำ หรือซ่อมแปลง ซึ่งวิหารคือกุฎี ทาบวททั้งข้างนอกข้างใน เบื้องบนเบื้องต่ำด้วยปูนและดิน ซึ่งเป็นวิหารใหญ่คือมีเจ้าของ พึ่ง ทาบวท หรือให้ผู้อื่นทาบวทซ้ำบ่อย ๆ ในที่ ๒ ศอกคืบ โดยรอบเช็ด หน้าประตู เพื่อจะให้ที่ผูกประตูกับทั้งบานแน่นไม่คลอน ด้วยที่นั้น

เป็นที่กระทบบานประตูในเวลาเปิดและปิด และพึงทาเองหรือให้ผู้อื่น
ทาซ้ำ ซึ่งโอกาสแห่งหน้าต่างกว้างเท่าบานโดยรอบ เพื่อจะทำ
บริกรรมหน้าต่างให้มีสีต่าง ๆ พึงมุงหลังคา ด้วยปูน หรือกระเบื้อง หรือ
ศิลา หรือหญ้า หรือใบไม้ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง มุงเอง ๒ ชั้น ๆ ที่ ๓ พึงใช้
ให้ผู้อื่นมุง ถ้ามุงให้เกิน ๓ ชั้น ไปไซ้ เป็นปาจิตติย พึงยืนในที่
ปราศจากของเจียว คือให้พืชนาไร่ที่เขาเพาะหว่านถั่วเป็นต้น ถ้ายืน
ในที่มิขของเจียวเช่นนั้น ทำการทาและมุง ต้องทุกกฎ กำหนดที่ยืนดังนี้
คนนั่งอยู่บนอกไก่ หรือยอดแห่งเรือนยอด แลลงมาตามชายคาเห็น
คนข้างล่างยืนอยู่ในส่วนพื้นอันใด และคนอยู่ในส่วนพื้นข้างล่างอันใด
แลดูขึ้นไปเห็นคนนั่งข้างบนเช่นนั้น พึงยืนในส่วนพื้นเช่นนี้ทำการมุง.

นมัม จบ

ในสิกขาบทที่ ๑๐ ชื่อสัปปาณกะ ความว่า ภิกษุรู้ยู่ว่ามี
ตัวสัตว์ เอรอดหูเรดคินเอง หรือให้ผู้อื่นเอรอด เป็นปาจิตติย เท
ไม่ให้ขาดสาย น้ำมือเดียว เป็นปาจิตติยตัวเดียว รดให้ขาด
สายน้ำ เป็นปาจิตติยนับด้วยประ โยค ทำคลองให้ตรงไป น้ำไหล
แม้สิ้นวัน ๑ เป็นอาบัติตัวเดียวเท่านั้น กั้นทำนบนำน้ำไปที่อื่น
เป็นอาบัตินับด้วยประ โยค ทั้งหญ้าและใบไม้เป็นคันแม่่มากในน้ำ
น้อย สัตว์จะตายตัวทั้งหญ้าและใบไม้ น้ำแห้งไปนั้น ทั้งด้วยประ โยค
อันเดียว เป็นอาบัติตัวเดียว ทั้งที่ละสิ่งเป็นอาบัติ นับด้วยประ โยค
ใช้ให้รด เป็นทุกกฎด้วยบังคับ ผู้รับบังคับนั้นรดแม่่มาก เป็นปาจิตติย
ตัวเดียวแก่ผู้บังคับ ในน้ำไม่มีตัวสัตว์ สำคัญว่ามีตัวสัตว์ หรือสงสัย
อยู่ในน้ำที่มีตัวสัตว์ และไม่มีตัวสัตว์ เป็นทุกกฎ รดด้วยสำคัญว่าไม่มี

ตัวสัตว์ ด้วยไม่แก้ง หรือ ไม่มีสติและไม่รู้ และภิกษุบ้าเป็นต้น
เหล่านี้ เป็นอนาบัติ เป็นสาธัตติกะ มิ่งค์ ๔ นำมีตัวสัตว์ ๒ รู้ยู่ว่า
สัตว์จะตายด้วยการรคเท ๑ นำคงจะแห่งไป ๑ รคหญ้าเป็นต้น
ด้วยกิจอันหนึ่ง เว้นจากวรกเจตนา ๑ พร้อมด้วยองค์ ๔ นี้ จึงเป็น
ปาจิตติย์ สมภูฐานวิธีเป็นต้น เหมือนด้วยอทินนาทานสิกขาบท ก็แต่
สิกขาบทนี้ เป็นปณณัตวิชชะ มีจิต ๑ มีเวทนา ๑.

ทสม จบ ทุติโย วคโค จบวรรคที่ ๒

ในโอวาทวรรคที่ ๓ ประดับด้วยสิกขาบท ๑๐ โอวาทะสิกขาบท
เป็นที่แรก ความว่า ภิกษุใด อันสงฆ์ไม่ได้สมมติให้เป็นผู้สอน และ
กล่าวสอนนางภิกษุณี ด้วยครุธรรม ๘ เป็นปาจิตติย์ ภิกษุพร้อม
ด้วยองค์ ๘ ดังนี้ เป็นผู้ตำรวมด้วยปาติโมกขสังวร ๑ เป็นพหุสุต ๑
ปาติโมกข์ทั้ง ๒ มาด้วยติ ๑ เสียงเพราะสละสลวย ๑ เป็นที่รักของ
นางภิกษุณี ๑ มีกำลังพอจะสอนนางภิกษุณีได้ ๑ ไม่เคยล่วงครุ-
ธรรมกับนางผู้เฉพาะพระผู้มีพระภาค บวชนุ่งผ้ากาสาเยแต่ครั้งเป็น
คฤหัสถ์ ๑ มีพรรษาสี่สิบ หรือเกินสี่สิบ ๑ พร้อมด้วยองค์ ๘ นี้
ควรสมมติเป็นผู้สอนนางภิกษุณี ครุธรรม ๘ ดังนี้ ภิกษุณีแม้มี
พรรษาร้อยหนึ่ง พึงทำอภิวาทเป็นต้น แก่ภิกษุแม้อุปสมบทในวัน
นั้น ๑ อย่าพึงอยู่พรรษาในอาวาสไม่มีภิกษุ ๑ พึงหวังการถาม
อุโบสถและการเข้าไปเพื่อโอวาท แต่ภิกษุสงฆ์ทุกกิ่งเดือน ๑ อยู่
พรรษาแล้วพึงปวารณาในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ๑ ต้องครุธรรม คือสังฆา-
ทิสเสสแล้ว พึงประพฤตูปกขมานัตในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ๑ พึงแสวงหา
อุปสมบทแก่นางสิกขมานาผู้ศึกษาในธรรม ๖ สิ้น ๒ ปีแล้ว ในสงฆ์

๒ ฝ่าย ๑ อย่าพึ่งค่าปริภาษภิกษุโดยปริยายอันหนึ่ง ๑ ปิดคลอง
ค่านางภิกษุณีไม่ให้สอนภิกษุ เปิดให้ภิกษุสอนนางภิกษุณีแต่วันต้น
ไป ๑ ๘ นี่ละสิ่ง ๆ นางภิกษุณีพึงเคารพนับถือ อย่าพึงล่วงจน
ตราบเท่าสิ้นชีพ.

ปฐม จบ

ในอรรถกถาสิกขาบทที่ ๒ ความว่า ภิกษุแม่สงฆ์สมมติให้เป็น
ผู้สอนแล้ว เมื่ออาทิตย์อัสดงคตไปแล้ว และสอนนางภิกษุณีด้วย
กรรม หรือด้วยกรรมอื่น เป็นปาจิตตีย์.

ทุติย จบ

ในอุปัชฌายะสิกขาบทที่ ๓ ความว่า ภิกษุเข้าไปยังที่อยู่
นางภิกษุณี กล่าวสอนนางภิกษุณีด้วยกรรม เป็นปาจิตตีย์ เว้นไว้
แต่สมัย คือ นางภิกษุณีเป็นไข้มาไม่ได้.

ตติย จบ

ในอามิสะสิกขาบทที่ ๔ ความว่า ภิกษุใด กล่าวติเตียนว่า
ภิกษุทั้งหลายกล่าวสอนนางภิกษุณี เพราะอามิส มีปัจจัย ๔ เป็นต้น
ดังนี้ เป็นปาจิตตีย์.

จตุตถ จบ

ในจีวรทนะสิกขาบทที่ ๕ ความว่า ภิกษุใด ให้จีวรแม่ควรวิภ
เป็นอย่างต่ำ แก่นางภิกษุณีผู้โชฎาติ เป็นปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่แลก
เปลี่ยนกัน แม้ด้วยของเล็กน้อย ไม่เป็นอาบัติ.

ปณจัม จบ

ในจักรวิพณะสิกขาบทที่ ๖ ความว่า ภิกษุใดเย็บผ้าแห่งนางภิกษุณีผู้โชฎะตนเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นเย็บให้ เป็นปาจิตติย.

ฉฎฐิ จบ

ในสังฆวิธานะสิกขาบทที่ ๗ ความว่า ภิกษุใด ชักชวณนัคคหมายเวลา และทางเดินกับนางภิกษุณีแล้ว เดินทางอันเดียวกัน โดยที่สุดแม้สิ้นระหว่างบ้านอันหนึ่ง เป็นปาจิตติย เว้นไว้แต่สมัย คือทางจะต้องไปด้วยหมู่เกวียน เป็นทางกอปรด้วยรังเก็จ คือโอกาสโจรตั้งอยู่ เป็นต้น ปราภฏอยู่ และเป็นทางประกอบด้วยภัยกล้า คือโจรฆ่ามนุษย์เห็นปราภฏอยู่ มีสมัยดังนี้ ไม่เป็นอาบัติ.

สตตมัม จบ

ในนาวาริฐณะสิกขาบทที่ ๘ ความว่า ภิกษุใด ชักชวณนัคคหมายกับนางภิกษุณี ขึ้นเรือลำเดียวกันไปเหนือน้ำ หรือไปตามน้ำ เป็นปาจิตติย เว้นไว้แต่ข้ามแต่ฝั่งนี้ไปฝั่งโน้น โดยขวาง.

อฎฐมัม จบ

ในปริปาจนะสิกขาบทที่ ๙ ความว่า ภิกษุใด รู้อยู่ และฉนบิณฑบาต ที่นางภิกษุณีชักชวณทายกให้จัดถวาย เป็นปาจิตติย เว้นไว้แต่คฤหัสถ์ผู้ทายกเขาเริ่มจะถวายก่อน หรือเขาเป็นญาติและคนปวารณาแห่งภิกษุ ไม่เป็นอาบัติ.

นวมัม จบ

ในรโหฬัสชะ สิกขาบทที่ ๑๐ ความว่า ภิกษุใด แต่ผู้เดียว ไม่มีชายรู้ความอยู่ด้วย และสำเร็จการนั่งนอน ในที่ลับตา กับด้วย นางภิกษุณีผู้เดียว ไม่มีนางอื่นอยู่ด้วย เป็นปาจิตติย.

ทสม์ จบ

ในสิกขาบทที่ ๑๐ นี้ ภิกษุณีอุปสมบทในเอกโตสงฆ์ เป็น ปาจิตติยวัตถุ อุปสมบทในเอกโตสงฆ์ เป็นทุกกฏวัตถุ.

ตติโย วคฺโค จบวรรคที่ ๓

ในโกชนวรรคที่ ๔ ประดับด้วยสิกขาบท ๑๐ สิกขาบทที่ต้น ชื่ออาวสธะ ความว่า ก้อนข้าวในโรงทาน คือโกชณะ ๕ อย่างคือ ข้าวสุก ๑ ขนมนกุมมาส ๑ ข้าวสัตตุ ๑ ปลา ๑ เนื้อ ๑ เหล่านี้ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง มนุษย์ผู้ปรารถนาบุญ ตระกูลเดียวกันหรือต่างตระกูล รวมกันเข้าเป็นทุนเดียว ตั้งไว้พอกินอิม ในศาลาหรือมณฑปหรือ โคนไม้หรือที่แจ้ง แห่งเดียวกัน หรือในที่ต่าง ๆ กัน หรือย้ายที่ วันนี้ตั้งในที่แห่งหนึ่ง พรุ่งนี้ตั้งในที่แห่งหนึ่ง ดังนี้ ไม่เฉพาะผู้รับว่า ให้คนเหล่านี้ ให้แก่คนเพียงนี้ หรือไม่เฉพาะของกิน ให้ทั่วไป ในโกชณะ ดังนี้ ภิกษุไม่เป็นไซ้ คืออาจไปได้แม้ถึงโยชน์ พึงรับฉัน ได้ในที่แห่งเดียวในวันเดียวเท่านั้น แต่วันที่ ๒ ไปแล้ว ถ้ารับของ คนเหล่านั้นในที่นั้น หรือในที่อื่นอีกด้วยหวังจะฉัน เป็นทุกกฏ กลืนกิน เป็นปาจิตติย ทุกที่กลืน ๆ ไม่เป็นไซ้ เป็นตักกปาจิตติย เป็น ไซ้สำคัญว่าไม่เป็นไซ้ หรือสงฆ์อยู่ เป็นทุกกฏ เป็นไซ้รู้ว่าเป็นไซ้ก็ดี และเธอได้ฉันแต่คราวเดียว หรือเมื่อจะไปฉันในกลางทางวันหนึ่ง

ฉันในที่ถึงแล้ววันหนึ่ง แม่เมื่อจะกลับฉันในกลางทางวันหนึ่ง มาถึงแล้ว ฉันในที่มาถึงแล้ววันหนึ่ง ก็ดี และคิดจะไปฉันแล้วออกไป กลับเสียด้วยอันตรายอันหนึ่งแล้ว รู้ว่าเป็นทางเกษม เมื่อจะไป ฉันอีกวันหนึ่ง ก็ดี หรือเจ้าของเขานิมนต์มาถวาย หรือฉันของที่เขาเฉพาะภิกษุตั้งไว้ และฉันของที่เขที่ตั้งไว้ไม่พอประโยชน์ หรือฉันของอื่นพันโกชนะ ๕ และภิกษุบ้าเป็นต้น เหล่านี้ ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถตติกะ มีองค์ ๓ เป็นก้อนข้าวในโรงทาน ๑ ไม่เป็นไข ๑ ฝ้าฉันอยู่ ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตติย สมุฏฐานวิธี เป็นต้น เหมือนเอפק โลมสิกขาบท.

ปมจ้ จบ

ในสิกขาบทที่ ๒ ชื่อคน โภชนะ ความว่า เป็นปาจิตติย เพราะฉันคน โภชนะ ภิกษุแต่ ๔ รูปขึ้นไป ชื่อคน ถ้าทายกเขามาหาภิกษุ ๔ รูป แห่งเดียวกันหรือต่าง ๆ กัน นิมนต์ ด้วยโภชนะ ๕ อย่าง สิ่งใดสิ่งหนึ่ง คือผู้นิมนต์ถือเอาโภชนะทั้ง ๕ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ขึ้นนิมนต์ด้วยโวหารเป็นอภัยปิยะ เป็นต้นว่า นิมนต์ฉันข้าวสุก ฉันเนื้อ ฉันปลา ท่านจงรับข้าวสุก เนื้อ ปลา ของข้าพเจ้า ดังนี้ เป็นภาษามคร หรือภาษาอื่นก็ดี เธอเหล่านั้น ถ้าเขานิมนต์แห่งเดียวกันหรือต่าง ๆ กัน ดังนี้แล้ว และเธอไปแห่งเดียวคราวพร้อมกัน หรือไปแต่ที่ต่าง ๆ กัน คนละคราว แต่รับแห่งเดียวคราวเดียวกัน ภายหลังฉันแห่งเดียวกัน หรือฉันในที่ต่าง ๆ กัน ก็ตาม ดังนี้ ชื่อว่าเป็นคน โภชนะ เป็นหมุกกันฉัน ด้วยว่าเอารับในที่แห่งเดียวกันเป็นประมาณ ถ้าแม่ภิกษุถือเอาชื่อแห่งข้าวสุก เนื้อปลา ขอเขาว่า ท่านจงให้ข้าวสุก เนื้อ

ปลา แต่ที่เดียวกัน หรือต่าง ๆ กัน และไปคราวเดียวกันหรือต่าง ๆ กัน
แต่รับแต่ที่แห่งเดียวกัน แม้ดังนี้ ก็คงชื่อว่าเป็นคน โภชนะ คน โภชนะ
ซึ่งได้แต่ที่นิมนต์หรือวิญญูติทั้ง ๒ นั้น ในขณะที่รับพร้อมกันดังนั้น เป็น
ทุกกฎ กลืนกิน เป็นปาจิตตีย์ ทุกทีกลืน เว้นไว้แต่มีสมัย ๗ ประการ
ดังนี้ คือ คิลานสมัย คราวภิกษุเป็นไข้ คือแม่เท้าแตกเที่ยวบิณฑบาต
ไม่ได้ จีวรทานสมัย คราวให้จีวร คือแต่วันมหาปวารณาแล้วไป
กฐินไม่ได้กราน ปลายฤดูฝนเดือนหนึ่ง กฐินได้กรานแล้ว ๕ เดือน
จีวรการสมัย คราวภิกษุทำจีวร ตัด เย็บอยู่ อัทธานคมนสมัย คราวเดิน
ทางไกลเพียงถึง โยชน์ เมื่อจะไปก็ฟังฉันได้ ไปอยู่ตามทาง ก็ฟังฉัน
ได้ มาถึงแล้ว ก็ฟังฉันได้ นาวาภิรุธนสมัย คราวขึ้นไปในเรือ เมื่อ
จักขึ้นไป ก็ฟังฉันได้ ขึ้นไปแล้ว ก็ฟังฉันได้ ลงจากเรือ ก็ฟังฉันได้
มหาสมัย คราวใหญ่ คือในที่ใดในกาลใด ภิกษุแต่ ๒ รูป ๓ รูปพอเที่ยว
บิณฑบาตเลี้ยงชีพได้ ครั้งมาอีกรูป ๑ เป็นที่ ๔ ไม่พอกับเลี้ยงชีพได้
สมณภักตสมัย คราวภักตแห่งสมณะ คือนักบวชจำพวกใดจำพวกหนึ่ง
ทำภักตนิมนต์ภิกษุด้วยข้าวสุก สมัยทั้ง ๗ เหล่านี้ สิ่งใดสิ่งหนึ่งมี ฉัน
คน โภชนะได้ ไม่เป็นอาบัติ ในคน โภชนะ เป็นตักกปาจิตตีย์ ไซ้
คน โภชนะสำคัญว่า คน โภชนะ หรือสงฆ์อยู่ เป็นทุกกฎ ไซ้
คน โภชนะ สำคัญว่าไซ้คน โภชนะ หรือแต่ ๒ รูป ๓ รูปรับ แห่ง
เดียวกันฉัน หรือมากเที่ยวบิณฑบาตแล้วมารวมฉันแห่งเดียวกัน
หนึ่ง ในนิจกัถและสลากกัถเป็นต้น และในของฉันอื่นเว้นจาก
โภชนะ ๕ และภิกษุบ้ำเป็นต้น เหล่านี้เป็นอนาบัติ เป็นอนาณัตติกะ
มืองค์ ๓ เป็นคน โภชนะ ๑ ไม่มีสมัย ๑ กลืนกิน ๑ พร้อมด้วย

องค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตติยฺ สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนเอพกโลมะ
สิกขาบท ดังกล่าวแล้วในปฐมสหเสยยะสิกขาบท.

ทุตฺติยํ จบ

ในสิกขาบทที่ ๓ ชื่อปฐมปร โภชนะ ความว่า ภิกษุอันทายก
นิมนต์ด้วยโภชนะ ๕ โดยนัยดังกล่าวแล้วในคณ โภชนะ ไม่วิกัปเสย
และฉัน โภชนะที่ทายกนิมนต์ที่หลังก่อนกว่าโภชนะแห่งทายกนิมนต์
ก่อน ชื่อปฐมปร โภชนะ ในขณะที่รับ เป็นทุกกฏ กลืนกิน เป็นปาจิตติยฺ
ทุกคำกลืน ๆ เว้นไว้แต่มีสมัย ๓ คือ คิลานสมัย ๑ จิวรทานสมัย ๑
จิวรการสมัย ๑ ดังกล่าวแล้วในคณ โภชนะ สมัยเหล่านี้อันใดอันหนึ่ง
มิ ไม่เป็นอาบัติ ในปฐมปร โภชนะ เป็นตีกกปาจิตติยฺ ไซ่ปรับปร-
โภชนะหรือสงสยอยู่ เป็นทุกกฏ รู้ว่าไซ่ปฐมปร โภชนะ ไม่เป็นอาบัติ
วิกัปโภชนะที่ทายกนิมนต์ก่อน แก่สหรรรมิกทั้ง ๕ ผู้ใดผู้หนึ่งก่อนในที่
ต่อหน้าดังนี้ว่า "มยฺหํ ภตฺตปจฺจาถํ ตฺยฺหํ ทมฺมุมิ" หรือว่า "มยฺหํ
ภตฺตปจฺจาถํ ตฺยฺหํ วิกฺปฺเปมิ" ดังนี้ก็ดี หรือวิกัปในที่ลับหลังดังนี้ว่า
"มยฺหํ ภตฺตปจฺจาถํ อิตฺถนฺนามสฺสุท ทมฺมุมิ" หรือว่า "มยฺหํ
ภตฺตปจฺจาถํ อิตฺถนฺนามสฺสุท วิกฺปฺเปมิ" ดังนี้ อย่างใดอย่างหนึ่ง
แล้ว ฉัน โภชนะซึ่งได้ในตระกูลที่นิมนต์ที่หลังก่อนได้ ไม่เป็นอาบัติ
ฉัน โภชนะซึ่งได้ก่อนและหลังปนกันอยู่ หรือทำโภชนะ ซึ่งเขานิมนต์
๒ แห่ง ๓ แห่งเข้าแห่งเดียวกันฉัน หรือฉันโดยลำดับนิมนต์ และ
บ้านทั้งสิ้นหรือหม่อมมนุษย์ทั้งสิ้น เขานิมนต์ฉันในบ้านนั้น ในหม่อมมนุษย์
เหล่านั้น แห่งใดแห่งหนึ่งก่อน หรือทายกเขานิมนต์ ภิกษุกล่าวว่า
เราจะรับภิกษาดังนี้ ไม่เป็นอาบัติ ในนิจกัถ และสลาภกัถเป็นต้น หรือ

ในของฉันทอื่นยกโทษนะ ๕ เสีย หรือภิกษุบ้าเป็นต้น เหล่านี้ไม่เป็น
อาบัติ เป็นอนาถตติกะ มีองค์ ๓ เป็นโทษนะของผู้อื่น ๑ ไม่มีสมัย ๑
กลั่นกิน ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตติย สมภูฐานวิธีเป็นต้น
เหมือนปฐมกฐินะสิกขาบท แปลกแต่สิกขาบทนี้เป็นกิริยากิริยะ.

ตติย จบ

ในสิกขาบทที่ ๔ ชื่อกามมาตา ความว่า ตระกูลเขานำขนมซึ่ง
เขาดกแต่งไว้ เพื่อจะส่งลูกสาวไปสู่ตระกูลผัว หรือเขานำข้าวสัตต
ซึ่งเขาดกแต่งไว้ เพื่อจะเป็นเสบียงเดินทาง มาพิจารณาตามประสงค์
แก่ภิกษุผู้เข้าไปบิณฑบาต ภิกษุพึงรับแต่เพียงเต็ม ๒ บาตร ๓
บาตร เสมอแต่เพียงเหลื่อมปากข้างล่าง ถ้าเธอรับบาตรที่ ๓ ให้พูน
เป็นจอมขึ้น ไป เป็นปาจิตติย นับด้วยขนมและข้าวสัตต ซึ่งตั้งอยู่บน
เหลื่อมปากบาตรข้างล่าง และภิกษุองค์ใด รับแล้ว ๒ บาตร เธอองค์
นั้น ออกมาเห็นภิกษุข้างนอก พึงบอกว่า ในที่นั้นเรารับ ๒ บาตรแล้ว
ท่านพึงรับแต่บาตร ๑ แม้ภิกษุนั้น เห็นภิกษุอื่นอีก ก็พึงบอกว่า เธอ
ผู้มาก่อนรับเต็ม ๒ บาตรแล้ว เรารับบาตร ๑ แล้ว ท่านอย่ารับเลย
ภิกษุใด รับก่อนบาตร ๑ แล้ว แม้ภิกษุนั้น ก็พึงบอกต่อ ๆ กันอย่างนั้น
และภิกษุใด รับเอง ๓ บาตร เธอนั้น เห็นภิกษุอื่นแล้ว ก็พึงห้ามเสีย
เมื่อไม่ห้าม เป็นทุกกฏ แม้เธอผู้ได้ยินห้ามแล้ว ชื่นรับ คงเป็นทุกกฏ
แล้วเธอนั้น พึงไปยังโรงฉันหรือวิหาร หรือที่เคยกลับมาประทับแห่งใด
แห่งหนึ่ง ซึ่งใกล้แต่ที่ได้ของมานั้นแล้ว ตั้งไว้เพื่อตนบาตร ๑ ที่เหลือ
อยู่ถวายแก่ภิกษุสงฆ์ ก็แจะให้ตามมิตรสหายนั้น ไม่ได้ เธอใดรับ

มาบาคตร ๑ เรอนัน สักลิ่งหน่งไม่ปรารธนา ก้อย่าให้เลย พิ่งทำตาม
ชอบใจเกิด.

จตุตถ จบ

ในสติกขาบทที่ ๕ ชื่อปฐมปวารณา ความว่า ภิกษุใด ฉัน โภชนะ ๕
สิ่งใดสิ่งหนึ่งค้างอยู่ และห้ามโภชนะ ๕ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเขาอยู่ใน
หัตถบาตแล้วและน้อมเข้ามาให้ ลุกจากที่แล้ว เขอกลับฉันของเคี้ยว
ของฉัน ซึ่งเป็นอนติริตตะ คือ ไม่ได้ทำวินัยกรรม และไม่เป็นเคน
ภิกษุใช้อีก ในกาลในวันนั้น เป็นปาจิตติยทุกทิกถลิน ปวารณามองค์ ๕
อสณํ ปญญาติ กินอยู่ ๑ โภชนํ ปญญาติ ของที่ฉันและของที่ห้าม
เป็น โภชนะ ๕ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ๑ หตุลปาเส จิต ผู้ให้อยู่ในหัตถบาต ๑
อภิหริติ เขาน้อมของเข้ามา ๑ ปฏิกุเขโม ปญญาติ ห้ามเสย ๑
พร้อมด้วยองค์ ๕ นี้ จึงเป็นอันห้าม ชื่อว่าปวารณา.

โภชนะ ๕ คือ ข้าวสุกเกิดแต่ธัญญาชาติ ๗ ขนมกุมมาส ข้าวสัตต
ปลา เนื้อ ธัญญาชาติ ๗ คือ สาลี ข้าวไม่มีแกลบ วิหิ ข้าวเปลือก
ยโว ข้าวแดงก็ว่า ข้าวเหนียวก็ว่า โคธุม ข้าวละมาน กงกุ ข้าวฟ่าง
วรโก ลูกเดือย กุทฐโก หญ้ากับแก้ เขาถือเอาข้าวสารแห่งธัญญา
ชาติ ๗ นี้ หุงเป็นข้าวสวยก็ตาม ต้มเป็นข้าวต้มก็ตาม ถ้าในเวลา
ฉันอยู่ ร้อนก็ตามเย็นก็ตาม รอยที่ควักและตักปรากฏอยู่ ข้าวฉัน
ชื่อว่า โอทโน คือเป็นข้าวสุก ให้เกิดปวารณา ก็แลข้าวปายาส หรือ
ข้าวต้มเจือด้วยของเหลว พอยกลงจากเตายังร้อนอยู่ อาจลอกคิมได้
แม้รอยในโอกาสที่ควักไม่ปรากฏ ไม่ให้เกิดปวารณา ก็ถ้าไอร้อน
สิ้นแล้ว แค้นเข้า แสดงรอยได้ไซ้ ให้เกิดปวารณาได้อีก ความที่เหลว

ก่อนรักษาไม่ได้ ถ้าแม่เขาปนใบไม้ผลไม้อะไร และหน่อไม้ลงมาก แทรก
ข้าวสารแม่สักกำหนึ่ง ถ้าเวลาฉันรอยปรากฏไชรีย่อมให้เกิด
ปวาราณา ในที่นิมนต์ไม่มีข้าวต้ม เขาคิดจะถวายข้าวต้ม และเขาเอาน้ำ
และน้ำส้ม น้านม เป็นต้น ปนในข้าวสุก เข้ามาทถวายว่า จงรับข้าวต้ม
แม่ถึงว่าเป็นของเหลว ก็ยอมให้เกิดปวาราณาได้แท้ ถ้าแม่เขาเท
ข้าวสุกในน้ำซึ่งเดือดร้อนต้มมาถวายไชรี้ ของนั้นสงเคราะห์ว่าเป็น
ของต้ม ถ้าเขาเอาชิ้นเนื้อ ชินปลา สักเท่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาด เติมลงใน
ข้าวต้ม ย่อมให้เกิดปวาราณา ข้าวสุกเขาหุงด้วยลูกขุยไผ่เป็นต้น หรือ
ด้วยเง้ามันและผล สิ่งใดสิ่งหนึ่งอื่น พ้นจากข้าวสารแห่งธัญญาชาติ ๗ นี้
ไม่ให้เกิดปวาราณา ขนมกุ่มมาสนั้น เขาทำด้วยข้าว ๗ ประการ ให้
เกิดปวาราณา ขนมกุ่มมาสนและข้าวต้ม เขาทำด้วยของอื่นมีถั่วเขียว
เป็นต้น ไม่ให้เกิดปวาราณา ข้าวสัตตุนั้น เขาคั่วธัญญาชาติ ๗ อันใด
อันหนึ่งทำขึ้น โดยที่สุดแม่จุมและรำที่เขาตำข้าวสารแห่งข้าวเปลือก
ซึ่งเขาคั่วสุกเกรียมทำขึ้นนั้น คงสงเคราะห์ว่าข้าวสัตตุนั้นก็แลรำหรือ
ข้าวสาร หรือข้าวดอก แห่งข้าวเปลือกที่เขาคั่วสุกพอดีหรือสุกแคด หรือ
ข้าวสุกและข้าวสัตตุนั้น ที่เขาทำด้วยข้าวสารและข้าวดอกนั้น
ไม่ให้เป็นปวาราณา ในเนื้อและปลาเถ่า ถ้าเมื่อภิกษุฉันข้าวต้มอยู่
เขาถวายชิ้นเนื้อหรือชิ้นปลา ในภาชนะอันเดียวหรือต่าง ๆ ไชรี้ ถ้าเธอ
นั้นไม่ได้ฉันเนื้อปลาอยู่ และห้ามของอื่นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งพอให้เกิด
ปวาราณาเถ่า ไม่ชื่อว่าห้าม แต่ชิ้นเนื้อปลานั้น ชิ้นหนึ่งเธอเคี้ยวกิน
อยู่แล้ว ชิ้นหนึ่งอยู่ในมือ หรืออยู่ในบาตร ถ้าเธอห้ามเนื้อปลาอื่น ไชรี้
ชื่อว่าห้ามทั้งสองชิ้น เธอเคี้ยวกินแล้ว ในปากแม่สักเท่าเมล็ดพันธุ์
ฝักกาดไม่เหลืออยู่ ถ้าห้ามเนื้อปลาอื่น ไชรี้ ไม่ชื่อว่าห้าม ก็แลภิกษุ

ใด ฐานของฉันทเป็นกัปปิยะหรือเป็นอกัปปิยะอื่นอยู่ ห้ามอกัปปิยมังสะ และอกัปปิยโกชณะ ซึ่งเกิดแต่กุกกุสวกเวชกรรม และเกิดแต่อวดอุตตริมุสสธรรม และยินติริปิยะเป็นต้น เธอนั้นไม่ชื่อว่าห้าม ข้าวแม่เมล์คหนึ่ง เธอได้ก่กลืนกินแล้ว โภชณะในบาตรและปากและมือแห่งใดแห่งหนึ่ง ถ้าเธอนั้นยังอาลัยอยู่ และห้ามซึ่งโภชณะอื่น มีลักษณะดังกล่าวแล้วไซ้ร้ ชื่อว่าห้าม ถ้าเธอไม่อาลัย คือสิ่งใดซึ่งยังเหลืออยู่ในบาตรเป็นต้น สิ่งนั้นเธอไม่อยากจะกลืนกิน หรืออยากจะให้ผู้อื่นเสียบ หรืออยากจะไปฉันทในที่อื่น เธอนั้นแม่ห้าม ก็ไม่เป็นอันห้าม

จะว่าด้วยหัตถบาต ถ้าภิกษุหนึ่งอยู่ กำหนดแต่ส่วนสุดข้างหลัง ถ้ายืนอยู่ กำหนดแต่ที่ สุดสั้นไป ถ้านอนอยู่ นอนโดยซีกข้างใด กำหนดแต่ที่ สุดหลังซีกข้างนั้นไป ถึงส่วนสุดอวัยวะที่ใกล้แห่งผู้ให้ ซึ่งนั่งหรือยืนหรือนอนอยู่ เว้นแต่เมื่อที่เขาเหยียดออกมาจะให้ ๆ ได้ ๒ ศอกก็บ ชื่อว่าหัตถบาต เขายืนในหัตถบาตแล้วน้อมเข้ามา ห้ามเสียบ จึงเป็นปวารณา ฟันหัตถบาตนั้นออกไป ไม่เป็นปวารณา.

จะว่าด้วยน้อมของเข้ามา ถ้าแม่ภิกษุหนึ่งเป็นลำดับกัน ไม่น้อมบาตรซึ่งอยู่ในมือหรืออยู่ในเชิงเลย เป็นแต่บอกให้ว่า ท่านจงถือเอาข้าวสุก ดังนี้ไซ้ร้ ภิกษุห้ามเสียบ ไม่เป็นปวารณา แม่ในของซึ่งเขายกกระเช้าข้าวสุกเข้ามาวางไว้ในพื้นข้าวหน้า แล้วบอกให้ดังนั้น ก็เหมือนกัน ครั้นเขายกขึ้นหรือน้อมเข้ามาหน่อยหนึ่งแล้วว่า ท่านจงรับ เมื่อห้ามเสียบ จึงเป็นปวารณา ผู้หนึ่งถือกระเช้าข้าวสุกอังกาสอยู่ ผู้หนึ่งว่าจะช่วยยกเป็นแต่จับเท่านั้น ผู้อังกาสนั่นเอง ยกกระเช้าข้าวนั้นไว้ เพราะเหตุนี้ ของนั้นชื่อว่า เป็นอันเขาน้อมเข้ามาแท้ เมื่อห้าม

เขาผู้ถือเอาด้วยจะได้แต่กระเช้านั้น เป็นปวารณา ถ้าแลผู้องศาเป็น แต่ถูกกระเช้าเท่านั้น ก็แต่ผู้นอกนั้นยกกระเช้านั้นไว้ เมื่อห้ามเขา ผู้ถือเอาหวังจะให้แต่กระเช้านั้น ไม่เป็นปวารณา ครั้นเขาตัดด้วย ทรพิกขื่น ห้ามเขาเสีย จึงเป็นปวารณา แม้ครั้งคนทั้ง ๒ เขายก เสมอกันอยู่ เมื่อห้ามเสีย เป็นอันห้ามแท้ ครั้นเขาให้ภิกษุซึ่งเป็น ลำดับอยู่ ภิกษุนอกนั้นช่วยปิดบาตรเสีย ชื่อว่าห้ามของซึ่งเขาน้อม เข้ามาแก่ผู้อื่น เพราะเหตุนี้ ไม่เป็นปวารณา.

จะว่าด้วยห้ามในของที่เขาผู้น้อมมาด้วยวาจา ห้ามไม่ขึ้น ของเขา น้อมเข้ามาด้วยกาย ครั้นห้ามกายวิการมีกระดิกนิ้ว เป็นต้น หรือ ห้ามด้วยจิวิการเป็นต้นว่า พอแล้วอย่าให้เลย ดังนี้ จึงเป็นปวารณา ผู้หนึ่งน้อมแวงมีเนื้ออยู่ด้วยเข้ามาว่าจงรับแวง ภิกษุผู้ใดยื่นห้ามเขา ผู้นั้นเสีย ไม่เป็นปวารณา ครั้นเขากล่าวว่า ท่านจงรับแวงเนื้อ ห้ามเสีย จึงเป็นปวารณา ถ้าเขากล่าวว่า จงรับของนี้ ห้ามเสียก็คงเป็นปวารณา แม้เขาทำเนื้อให้ต่างออกไปกล่าววว่า จงรับแวงเนื้อ ถ้าชิ้นเนื้อสักเท่า เมล็ดพันธุ์ผักกาดมีอยู่ไซ้ เมื่อห้ามของนั้นเสีย ย่อมเป็นปวารณา ถ้าไม่มีไซ้ ควรอยู่ ข้าว แวง ปลา เนื้อ เจือด้วยขนุน และหน่อไม้ เป็นต้น แล้วถือเอาว่า ท่านจงรับแวงขนุนแวงหน่อไม้ แม้ดังนี้ ถึงจะห้ามไม่ชื่อว่าห้าม เพราะกล่าวด้วยชื่อของซึ่งไม่ควรให้เกิด ปวารณา ครั้นเขากล่าวว่าจงรับแวงปลาแวงเนื้อ หรือว่าจงรับของนี้ จึงให้เกิดปวารณา ในอิริยาบถ ๔ ยืนเดินนั่งนอนนี้ ภิกษุห้ามใน อิริยาบถใด อย่าให้อิริยาบถนั้นกำเริบพึงฉันทเกิด ของฉันซึ่งยังไม่ได้ ทำวินัยกรรมโดยอาการ ๗ และไม่เป็นเดนภิกษุไซ้ ชื่อว่าอนตริตตะ

ของไม่เหลือเกิน ฉันไม่ได้ ของซึ่งทำวินัยกรรมแล้ว และเป็นคน
ภิกษุไข้ ชื่อว่าอติริตตะ ของเหลือเกิน ฉันได้

อาการแห่งวินัยกรรม ๗ ดังนี้ กบปิยัคต โหติ ของซึ่งจะทำ
วินัยกรรมเป็นผลหรือเงาและราก เป็นต้น ทำกบปิยะเสียด้วย
สมณกบปิยะ ๕ และของนอกนั้นไม่เป็นกบปิยมังสะและกบปิยโภณะ
ปฏิกุคคิตกต โหติ ของนั้นภิกษุรับประเคนเสียก่อนจึงทำวินัยกรรม
อุจจาริตกต โหติ ภิกษุผู้ห้าม เข้ามาเพื่อจะยังภิกษุอื่นให้ทำกบปิยะ
ได้ยกขึ้นหรือน้อมเข้าไปหน่อยหนึ่งทำกบปิยะ หตุตปาเส จิตน กต
โหติ ภิกษุผู้ทำกบปิยะอยู่ในหัตถบาสนแห่งภิกษุผู้มาเพื่อจะให้ทำกบ-
ปิยะแล้วจึงทำ ภูตตาวินา กต โหติ ภิกษุผู้จะทำวินัยกรรมให้ได้ฉัน
โภชนะ ซึ่งให้เกิดปวารณา โดยที่สุดแม้ข้าวสุกเมล็ด ๑ หรือเนื้อชิ้น ๑
แต่บาตรภิกษุซึ่งนั่งอยู่ใกล้แล้วทำให้ ภูตตาวินา ปวาริตน อาสนา
อวุจฺจิตน กต โหติ ภิกษุผู้ทำวินัยกรรม ถ้านั้นแล้วห้ามข้าวแล้ว
ยังไม่ลุกจากอาสนะทำให้ อลเมตฺ สพฺพนฺติ วุตฺต โหติ ภิกษุผู้จะทำ
ให้เปล่งวาจาว่า อลเมตฺ สพฺพํ แปลว่าของทั้งปวงพอควร ครั้น
ของนั้น ทำให้เป็นกบปิยะแล้ว ด้วยอาการแห่งวินัยกรรม ๗ ดังนี้ เมื่อ
ภิกษุฉันอยู่ ถ้าเขาเอาอามิสอื่นมาเติมลงไซ้ เรอนั้นจะทำกบปิยะ
ของนั้นอีกไม่ได้ ด้วยท่านกล่าวไว้ว่า ของสิ่งใด ไม่ได้ทำกบปิยะ
พึงทำของนั้น เรอองค์ใดไม่ได้ทำ เรอองค์นั้นพึงทำ เพราะเหตุนี้
ของซึ่งทำอยู่ในภานะ จะเป็นอันทำกับด้วยของที่ทำแล้วก่อน จะทำ
กบปิยะของนั้นไม่ควร ก็แลภิกษุนั้น หรือภิกษุอื่นจะทำในภานะอื่น
ควรอยู่ ทำแล้วดังนี้ จะปนกับของที่ทำก่อน ฉันก็ควร ก็แล จะควรแก่

ภิกษุผู้เดียวหาไม่ได้ แม้ถึงภิกษุอื่นซึ่งห้ามข้าวแล้ว เว้นไว้แต่ภิกษุ
ผู้ทำวินัยกรรมให้ จะฉันก็ควร ก็แต่จะไม่ปนกับของที่ ไม่ได้ทำกับปิยะ
อย่างใด ฟังทำปากและมีอให้หมดเสียอย่างนั้นแล้วฉันเถิด

ก็เลขของที่เป็นเคนภิกษุใช้นั้น ไซ้จะเป็นแต่ของที่ภิกษุใช้นั้น
เหลืออย่างเดียวหาไม่ได้ ถึงของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เขาเฉพาะภิกษุใช้นำมา
ไว้ว่า เธออยากวันนี้หรือเมื่อใด จะได้ฉันเมื่อนั้นของทั้งปวงนั้นก็
ชื่อว่าเคนภิกษุไซ้

ภิกษุห้ามข้าวแล้วโดยนัยดังกล่าวมา ให้อิริยาบถกำเรียบแล้ว
รับอามิสสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นอนติริตตะ เพื่อจะกลืนกิน เป็นทุกกฏ
เพราะรับ กลืนกิน เป็นปาจิตตีย์ทุกที่กลืน ในอามิสเป็นอนติริตตะ
เป็นตีกกปาจิตตีย์ รับยามกาลิกเป็นต้น เพื่ออาหาร กลืนกินปราศจาก
อามิสเพื่ออาหาร หรืออามิสเป็นอนติริตตะ สำคัญว่าเป็นอนติริตตะและ
สงสัยอยู่ เหล่านี้เป็นทุกกฏ รับอามิสเป็นอนติริตตะ ด้วยคิดว่าจะให้
ภิกษุอื่นทำกับปิยะให้แล้วฉัน และรับเพื่อผู้อื่น และฉันยามกาลิก
สัตตทาหาลิก ขาวชีวิกปราศจากอามิส โดยความบริโภคซึ่งพระองค์
ทรงอนุญาต และภิกษุบ้ำเป็นต้น เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติ เป็น
อนาถตติกะ มีองค์ ๓ เป็นผู้ห้ามข้าวลูกจากอาสนะแล้ว ๑ อามิส
ไม่ได้ทำกับปิยะเป็นอนติริตตะอยู่ ๑ กลืนกินในกาล ๑ พร้อมด้วย
องค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตตีย์ สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนด้วยปฐมกฐินะ
สิกขาบท แปลกแต่สิกขาบทนี้เป็นกิริยากิริยะ.

ปลงจัม จบ

ในสิกขาบทที่ ๖ ชื่อ ทุตฺติยปวารณา ความว่า ภิกษุใดรู้ยู่ว่
ภิกษุอื่นห้ามข้าวแล้ว ดังสิกขาบทก่อน และเอาอาภิมิขของฉัันซึ่งเป็ัน
อนตฺริตตะ ไม่ได้ทำกัปปิยะ มาข่มฉัันและอ้อนวอนให้เธอฉััน ด้วย
หวังจะข่มฉัันยกโทษโจทท้วง เมื่อน้อมเข้าไป หรือเมื่อเธอฉัันรับจะฉััน
เป็ันทุกกฏ แก่ภิกษุผู้่น้อมเข้าไป เธอฉัันฉัันอยู่ ก็เป็ันทุกกฏ แก่ผู้่น้อม
เข้าไปทุกทีกถึฉัันแห่งผู้่นั้น เธอฉัันฉัันแล้ว ผู้่น้อมเข้าไปต้องปาจิตตฺย
เธอห้ามข้าวแล้วรู้ยู่ว่เธอห้ามข้าวแล้ว เป็ันปาจิตตฺย สงสัยอยู่ เป็ัน
ทุกกฏ เมื่อน้อมยามกาลิกเข้าไป เพื่อจะให้เป็นอาหารกัฉิ ครััน
เธอรับและกถึฉัันซึ่งยามกาลิกเป็ันตั้นนั้น กัฉิ เธอไม่ได้ห้ามข้าว
สำคัญว่ห้ามและสงสัยอยู่กัฉิ เป็ันทุกกฏ ให้ทำเป็ันอนตฺริตตะแล้วให้
หรือให้ด้วยคำว่ ท่านจงให้เขาทำเป็ันอนตฺริตตะแล้วจึงฉััน หรือเอา
ไปให้ผู้อื่น กัฉิ และให้ยามกาลิก เป็ันตั้นว่ เมื่อมีเหตุแล้วจึงฉัันกถึ
และภิกษุบ้าเป็ันตั้น เหล่านี้ ไม่เป็ันอาบัตติ เป็ันอนาฉัตติกะ ม็องค ๕
เธอห้ามข้าวแล้ว ๑ รู้ยู่ว่เธอห้ามข้าวแล้ว ๑ เฟงเล็งในการ
ยกโทษ ๑ เอาของทีเป็ันอนตฺริตตะน้อมเข้าไปให้ ๑ เธอฉัันฉัันแล้ว ๑
พร้อมด้วยองค ๕ นี้ จึงเป็ันปาจิตตฺย สมุฏฐานวิธีเป็ันตั้น
เหมือนอทินนาทานสิกขาบท แต่สิกขาบทนี้เป็ันทุกขเวทนา.

ฉฎฐิ จบ

ในสิกขาบทที่ ๗ ชื่อ วิกาลโกษณะ ความว่ ในเวลาวิกาล
คือตั้งแต่เวลาเที่ยงแล้วไปจนอรุณใหม่ฉัันมา ของเค็ยวซึ่งเป็ันอาภิมิข
สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ตั้งแต่รากไม้ผลไม้ไป หรือของฉัันโกษณะ ๕ เหล่านี้
ภิกษุรับเพื่อกถึฉััน เป็ันทุกกฏเพราะรับ กถึฉััน ต้องปาจิตตฺย

ทุกทีกลืน ในเวลาวิกาล เป็นตักกปาจิตติยัม รักษามกาลิกเป็นต้น
เพื่ออาหาร หรือกลืนกินเพื่ออาหาร ในวิกาล หรือกาลคือเช้าชั่วเที่ยง
สำคัญว่าวิกาลและสงฆ์อยู่ เหล่านี้ เป็นทุกกฏ ในกาลรู้ว่าเป็นกาล
ไม่เป็นอาบัติ เมื่อเหตุมี ฉันทามกาลิกเป็นต้นในวิกาลได้ และภิกษุบ้า
เป็นต้น เหล่านี้ ไม่เป็นอาบัติ แม้ภิกษุเป็นคนมักอ้วกมักเรอ อาหาร
ออกมาถึงลำคอแล้วกลับเข้าไป ก็ไม่เป็นอาบัติ โดยอนุญาติมาใน
ชั้นชกะ เป็นอนาถตติกะ มีองค์ ๓ คือเป็นเวลาวิกาล ๑ ของฉันเป็น
ยาวกาลิก ๑ กลืนกิน ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตติยัม
สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนเอกโกลมะสิกขาบท ดังกล่าวแล้วใน
ปฐมสหเสยยะ.

สตุตมัม จบ

ในสิกขาบทที่ ๘ ชื่อสันนิธิการกะ ความว่า ของเคี้ยวของฉัน
ซึ่งเป็นยาวกาลิก สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ภิกษุรับประทานวันนี้แรมคืนไว้พรุ่งนี้
ชื่อว่าเป็นสันนิธิ รับประทานนั้นเพื่อจะฉัน ต้องทุกกฏเพราะรับ
กลืนกิน ต้องปาจิตติยัมทุกทีกลืน ถ้าแม้บาตรล้างไม่หมด ครั้นสีด้วย
นิ้วมือรอยปรากฏอยู่ หรือยางข้าวสุกเข้าไปอยู่ในระหว่างแห่งบาตร
ซึ่งเป็นปม ยางข้าวนั้นครั้นเอาบาตรตากในที่ร้อน หรือรับข้าวต้มอัน
ร้อน มันไหลออกมา ภิกษุฉันแม้ในบาตรเช่นนั้นในวันรุ่งเช้า เป็น
ปาจิตติยัมก็ของใด ภิกษุเสียดสะแก่สามเณรขาดไม่เหลียวแลแล้ว
สามเณรเก็บไว้ เธอได้มาฉัน ของนั้นควรอยู่ในอามิสเป็นสันนิธิ
เป็นตักกปาจิตติยัม รักษามกาลิกและสัตตาทกาลิก ยาวชีวิกซึ่งเป็น
สันนิธิ เพื่ออาหาร หรือกลืนกินเพื่ออาหาร หรือในอามิสที่ไม่ได้เป็น

สันนิธิ สำคัญว่าเป็นสันนิธิหรือสงสัยอยู่ เหล่านี้ เป็นทุกกฏ รู้ว่าไม่
เป็นสันนิธิ เป็นอนาบัติ เก็บยาวกาลิก ยามกาลิก สัตตหกาลิกไว้
ไม่ให้ล่วงกาลของตน ๆ ฉันทตามกาล อนึ่ง แม่เมื่อเหตุมีและฉันท
ยาวชีวิกก็ดี และภิกษุบ้าเป็นต้น เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถัตติกะ
มีองค์ ๓ อามิสเป็นยาวกาลิก ๑ อามิสนั้น รับประทานแรมคืนไว้เป็น
สันนิธิ ๑ กลิ่นกิน ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตติย สมุฏฐาน
วิธีเป็นต้น เหมือนอพกโลมะสิกขาบท ดังกล่าวไว้ในปฐมสหเสยยะ.

อฎฐมัจจบ

ในสิกขาบทที่ ๕ ชื่อปณิตโกชนะ ความว่า ข้าวสุกซึ่งเกิดแต่
ธัญญาหาร ๗ ระคนด้วยของประณีต ๕ คือ เนยใส เนยก้อน น้ำมัน
น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ปลา เนื้อ นมสด นมส้ม สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ชื่อว่าปณิต-
โกชนะ ภิกษุใดไม่เป็นไข้ ขอปณิตโกชนะกะผู้ไช้ญาติคนปวารณา
ด้วยคำเป็นต้นว่า ท่านจงให้ข้าวสุกทั้งเนยใสด้วย หรือว่า ท่านจงให้
ข้าวสุกทั้งปลาด้วย ดังนี้ เป็นอาบัติทุกกฏ เพราะวิญญูติก่อน ได้มา
รับจะฉันทเป็นทุกกฏเพราะรับ กลิ่นกิน เป็นปาจิตติยทุกที่กลิ่น ขอมมา
ฉันททั้ง ๕ สิ่ง เป็นปาจิตติย ๕ ตัว ภิกษุใดไม่เป็นไข้ ขอเนยใส เนยก้อน
น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ล้วน ไม่เจือด้วยข้าวสุก เพื่อเกสัช ฟังปรับอาบัติ
เธอด้วยมหานามะสิกขาบท ขอปลาเป็นต้น ๔ อย่าง ล้วนไม่เจือ ฟัง
ปรับเธอด้วยสุโททวิญญูติในเสขิยะ ขอโกชนะระคนด้วยสัปปิ
เป็นต้น ฟังปรับเธอด้วยสิกขาบทนี้ ขอข้าวสุกทั้งปลาด้วย เขาให้
ข้าวสุกกับเนื้อ ผิดสังเกต ไม่เป็นอาบัติด้วยสิกขาบทนี้ ไม่เป็นไข้
เป็นตักกปาจิตติย เป็นไข้สำคัญว่าไม่เป็นไข้ หรือสงสัยอยู่ เป็นทุกกฏ

รู้ว่าเป็นไข้ เป็นอนาบัติ ขอในคราวเมื่อเป็นไข้ หายไข้แล้วฉัน หรือ
ฉันของเหลือภิกษุไข้ หรือขอแต่ญาติและคนปวารณา หรือขอเพื่อ
ผู้อื่น หรือแลกเอาด้วยทรัพย์ของตน และภิกษุบ้าเป็นต้น เหล่านี้
ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถตติกะ มีองค์ ๔ เป็นปณิตโกชนะ ๑ ไม่
เป็นไข้ ๑ ได้มาด้วยวิญญูติ ๑ กลิ่นกิน ๑ พร้อมด้วยองค์ ๔ นี้ จึง
เป็นปาจิตติย เป็นอัทธานสมุฏฐาน อาบัติเกิดแต่กาย แต่กายวาจา
แต่กายจิต แต่กายวาจาจิต เป็นกิริยา โนสัญญาวิโมกข์ อจิตตกะ
ปณัตติวัชชะ เป็นกายกรรม วจกรรม มีจิต ๓ มีเวทนา ๓.

นมัม จบ

ในสิกขาบทที่ ๑๐ ชื่อทนต์โปณะ ความว่า ของจะพึงกลิ่นกิน
ทั้งปวง อนุปลัมบันไม่ได้อยู่ในหัตถบาส ให้อภัย หรือของ
เนื่องด้วยกาย หรือโยนให้แก่ภิกษุซึ่งรับด้วยกาย หรือของเนื่องด้วย
กาย ของนั้นชื่อว่าเขาไม่ได้ประเคนให้ ภิกษุใดถือเอาเองซึ่งของ
ที่ไม่ได้รับประเคนเช่นนั้น แม้เป็นของปนละเอียดดังธุลี เพื่อจะ
กลิ่นกิน เป็นทุกกฎ เพราะรับ กลิ่นกินให้ล่วงลำคอเข้าไปโดยช่องปาก
หรือช่องจมูก เป็นปาจิตติย เว้นไว้แต่น้ำและไม้สีฟัน น้ำดื่มกินได้
ตามสบาย ไม้สีฟันเป็นของไม่ล่วงลำคอ ถ้าล่วงลำคอเข้าไปพึงไม่รู้
ก็คงเป็นปาจิตติย ในของที่ไม่ได้รับประเคนเป็นตักกปาจิตติย ในของ
ที่รับประเคนแล้วสำคัญว่ายังไม่ได้รับ หรือสงสัยอยู่ เป็นทุกกฎ รู้ว่า
รับประเคนแล้ว เป็นอนาบัติ ในน้ำและไม้สีฟันก็ดี หรือยามหาวิกติ ๔
คือ มุตร คุถ ถ้ำ ดิน เมื่อเหตุคืองักคมีขึ้น กัปปิการกไม่มี ถือเอา
มาฉันเอง และภิกษุบ้าเป็นต้น เหล่านี้เป็นอนาบัติ กัปปิการกแม่

ใช้ยาก หรือไม่อาจทำได้ ก็ตั้งอยู่ในฝักฝ่ายว่าไม่มี เมื่อเป็นเช่นนี้
ครั้งถ้าไม่มี ภิกษุจะเผาไม้แห้ง หรือ ไม้แห้งไม่มี แม้จะตัดไม้สดแต่
ต้นไม่มาทำเป็นถ้ำก็ควร แม้จะขุดแผ่นดิน เพื่อจะต้องการดินก็ควร
ก็แลยามหาวิคิต์ทั้ง ๔ นี้ ชื่อกาโลทิสสะ เฉพาะกาลงูกัด ในขณะงูกัด
อย่างเดียว จะถือเอาเองก็ควร ในกาลอื่นพึงรับประเคนฉัน เป็น
อนาถตติกะ มีองค์ ๔ ของไม่ได้รับประเคน ๑ ของนั้น ไซ้ของ
พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต ๑ ของนั้นไม่เป็นของอัปโฆหาริกดังควันไฟ
เป็นต้น ๑ กลืนเข้าไปในลำคอ ๑ พร้อมด้วยองค์ ๔ นี้ จึงเป็น
ปาจิตติย สมภูฐานวิธีเป็นต้น เหมือนอภกโลมะสิกขาบท ดังกล่าว
แล้วในปฐมสหเสยยะ.

ทสมํ จบ จตุตฺถโถ วรุโณ จบวรรคที่ ๔

ในอเจลกวรรคที่ ๕ ประดับด้วยสิกขาบท ๑๐ อเจลกะ
สิกขาบทที่ ๑ ความว่า ภิกษุให้ของเถียวของฉันซึ่งเป็นอามิส สิ่งใด
สิ่งหนึ่ง ด้วยมือของตนแก่เดียรถีย์ คือ อเจลกะคนเปลือย และ
ปริพพาชก และนางปริพพาชกา ซึ่งเป็นคนถือเพศบวชนอก
พุทธศาสนา ไซ้สหธรรมิกทั้ง ๕ เหล่านี้ ผู้ใดผู้หนึ่ง เป็นปาจิตติย
นับด้วยประโยคที่ให้.

ปจฺมํ จบ

ในอุยโยชนะสิกขาบทที่ ๒ ความว่า ภิกษุชวนภิกษุด้วยกันไป
บิณฑบาตยังบ้านและนิคมแล้ว จะให้เขาให้อามิสแก่เธอนั้นก็ตาม
ไม่ให้ให้ก็ตาม เธอเองอยากจะซิกซี้เล่น หรือจะนั่งในที่ลับกับมาตุคาม

หรือจะประพุดิอนาจาร อย่างใดอย่างหนึ่ง และจับไล่ภิกษุนั้นเสีย
ต้องทุกกฏ เธอนั้นล่วงอุปจารแล้วด้วยเท้าข้างหนึ่ง ผู้ไล่ต้องทุกกฏ
เธอล่วงด้วยเท้าที่ ๒ ผู้ไล่ต้องปาจิตติย์ ในโอกาสที่แจ้งประมาณ
ทัตสนูปจารเพียง ๑๒ ศอก สวณูปจารก็เหมือนกัน ถ้าผาหรือประตุ
หรือกำแพงเป็นต้นกันอยู่ ความล่วงที่กันด้วยของเหล่านั้นแล ชื่อว่า
ล่วงอุปจาร ในอุปสัมบัน เป็นติกกปาจิตติย์ ในอนุสัมบัน เป็นติกก-
ทุกกฏ กล่าวกตีสานะแก่อุปสัมบันและอนุสัมบันทั้งสองว่า ท่าน
ทั้งหลายมาดูเถิด คนนี้ยืนเหมือนตอ นั่งเหมือนสุนัข เหลียวแลเหมือน
วานร ดังนี้ ต้องทุกกฏ ไล่ให้ไปด้วยเหตุอันสมควร เป็นต้นว่า ๒ รูป
อยู่แห่งเดียวกัน จะไม่พอเลี้ยงชีพ และเห็นของดีมีราคา และเห็น
หญิงจะเกิดโลกและความกระสัน หรือให้อาของไปให้คนใช้ เป็นต้น
หรือไม่ประสงค์จะประพุดิอนาจาร มีกิจเกิดขึ้นส่งกลับไป และภิกษุ
บ้า เป็นต้น เหล่านี้ ไม่เป็นอาบัติ เป็นสามัตติกะ ต้องเพราะบังคับ
คือไล่ไป มิ่งค์ ๓ ใครจะประพุดิอนาจาร ๑ ไล่อุปสัมบันเพื่อ
ประโยชน์นั้น ๑ ผู้ต้องไล่ล่วงอุปจาร ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึง
เป็นปาจิตติย์ สมุฏฐานวิธี เป็นต้น เหมือนอทินนาทานสิกขาบท.

ทุติย จบ

ในสโกขนะสิกขาบทที่ ๓ ความว่า ในตระกูลใดผิวเมีย ไซ้พระ
อนาคามี ผู้นำจากความกำหนดแล้ว เข้าอยู่ในเรือนเป็นที่นอน
เขายังไม่ออก ถ้าเรือนใหญ่ ภิกษุล่วงหัตถบาท เช็ดหน้าประตุเรือน
เข้าไป ถ้าเรือนเล็ก ล่วงท่ามกลางเรือนเข้าไป นั่งในที่ใกล้แห่งที่
นอน ไม่มีภิกษุอื่นเป็นสองด้วย ต้องปาจิตติย์.

ตติย จบ

ในปฐมรโหฬาสัชชะสิกขาบทที่ ๔ ความว่า ภิกษุใด นั่งนอนในอาสนะซึ่งบังด้วยเครื่องบังลับตา กับด้วยมาตุคามแม้เกิดในวันนั้น ปาจิตตีย์.

จตุตถ จบ

ในทุติยรโหฬาสัชชะสิกขาบทที่ ๕ ความว่า ภิกษุใด นั่งนอนในที่แจ้งลับหู กับด้วยหญิงผู้รู้ความก็ผู้เดียว ต้องปาจิตตีย์.

ปญจม จบ

สมุฏฐานวิธีเป็นต้นแห่งสิกขาบททั้ง ๒ นี้ เหมือนด้วยปฐม-ปาราชิก เนื้อความนอกนั้น ฟังรู้โดยนัยที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนियตะทั้ง ๒.

ในจาริตตะสิกขาบทที่ ๖ ความว่า ภิกษุใด อันทายกเขานิมนต์ด้วยโภชนะทั้ง ๕ สิ่งใดสิ่งหนึ่งอันใดแล้ว เธอฉันโภชนะที่เขานิมนต์นั้นแล้ว หรือยังไม่ได้ฉันก็ตาม ไม่ลาภิกษุที่มีอยู่ และไปสู่ตระกูลอื่นจากตระกูลแห่งผู้นิมนต์นั้น ในเช้าช่วงเที่ยง เมื่อลงอุปจารเรือนแห่งตระกูลอื่นนั้น ต้องทุกกฎ ก้าวล่วงธรณีประตุเรือนด้วยเท้าที่แรก ต้องทุกกฎอีก ก้าวล่วงด้วยเท้าที่ ๒ ต้องปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่มีจิวรทาน-สมัย คราวให้จิวร และจิวรการสมัย คราวทำจิวร ดังกล่าวแล้วในคณะโภชนะ ภิกษุใดอยู่ในทัสสนูปจารในภายในอุปจารสีมา พอจะบอกได้ด้วยคำเป็นปกติ ภิกษุนั้นชื่อว่ามีอยู่ พันกว่านั้นชื่อว่าไม่มี ในภิกษุเขานิมนต์แล้ว เป็นตักกปาจิตตีย์ เขาไม่ได้นิมนต์สำคัญว่าเขานิมนต์หรือสงสัยอยู่ เป็นทุกกฎ รู้ว่าเขาไม่ได้นิมนต์ เป็นอนาบัติ สมัยทั้ง ๒

มี หรือลาภิกษุที่มีอยู่ว่า เราจะไปเรือนคนนั้นแล้วไป และภิกษุไม่มี
ไม่ลาแล้วไป หรือหนทางไปโดยเรือนและอุปจารเรือนแห่งผู้อื่น
เดินไปตามทางนั้น หรือไปสู่อารามอยู่ในภายในบ้าน ไปที่อยู่นาง
ภิกษุณี ไปที่อยู่เดียรฉัตร ไปโรงฉัน ไปเรือนที่เขานิมนต์หรือเรือน
ผู้ให้สลากภัต เป็นต้น และไปเพราะอันตราย และภิกษุบ้า เป็นต้น
เหล่านี้ ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถตติกะ มืองค์ ๕ ยินดีเขานิมนต์ด้วย
โภชนะ ๕ อันใดอันหนึ่ง ๑ ไม่ลาไม่บอกภิกษุที่มีอยู่ ๑ ไปเรือน
อื่นจากเรือนผู้นิมนต์ ๑ ยังไม่ล่วงเวลาเที่ยวไป ๑ ไม่มีสมัยหรือ
อันตราย ๑ พร้อมด้วยองค์ ๕ นี้ จึงเป็นปาจิตติยัมภวนวิธึ
เป็นต้น เหมือนปฐมกฐินะสิกขาบท แปลกแต่สิกขาบทนี้เป็นกิริยา-
กิริยะ.

กฎจัมบ

ในมหานามะสิกขาบทที่ ๗ ความว่า ทายกปวารณาด้วยปัจจัย
คือยา มิเนยใส เป็นต้น เพียง ๔ เดือน หรือปวารณาห้า ปวารณาเป็น
นิตยก็ตาม ภิกษุไม่เป็นไข้ อย่าพึงห้ามเสียดเลย พึงยินดีรับเถิด ถ้าเขา
ปวารณากำหนดราตรีและกำหนดคยาไว้เพียงใด พึงขอเขาตามกำหนด
ถ้าเธอขอเขาให้เกินกำหนดราตรี และยาซึ่งเขากำหนดไว้นั้น และกิจ
ซึ่งจะต้องการด้วยยาไม่มี ขอยามา ก็ดี หรือขอยาอื่นจากยาที่จะพึง
ต้องการ ก็ดี ต้องปาจิตติยัมภวนวิธึ ในขอยิ่งกว่ากำหนด เป็นตีกกปาจิตติยัมภวนวิธึ
ไม่ยิ่งกว่ากำหนด หรือสงสัยอยู่ เป็นทุกกฎ รู้ว่ายังไม่ยิ่งกว่ากำหนด
เป็นอนาถตติกะ เมื่อความต้องการมี บอกเขาตามจริงแล้ว ขอให้เกิน
กำหนดคยา กำหนดราตรีไป หรือขอแต่ญาติและคนผู้ปวารณา

ด้วยปวารณาเป็นบุคคล และปวารณาไม่มีที่สุด หรือขอเพื่อผู้อื่น หรือ แลกเอาด้วยทรัพย์ของตน และภิกษุบ้ำเป็นต้น เหล่านี้ เป็นอนาบัติ เป็นอนาถัตติกะ มีองค์ ๔ เขาปวารณาแก่สงฆ์ ๑ ขอยาให้เกินกว่า นั้น ๑ ไม่เป็นไข้ ๑ ถ่วงกำหนดแล้ว ๑ พร้อมด้วยองค์ ๔ นี้ จึง เป็นปาจิตติย สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนด้วยสัจจจริตตะสิกขาบท.

สตุตมัม จบ

ในอุยยุตตะสิกขาบทที่ ๘ ความว่า ภิกษุใดไป จูจตุรงค์นิเสนา กระบวนทัพ ซึ่งยกออกมาจากบ้านเมือง ต้องทุกกฏทุก ๆ ก้าว ยืนใน ทัพสานุปจารแลเห็น ต้องปาจิตติย เว้นไว้แต่เหตุที่สมควรมี คือญาติ อยู่ในหมู่เสนาเป็นไข้ ไปเยี่ยมญาติ ไม่เป็นอาบัติ ช้างมีคนสำหรับ ๑๒ คน ม้ามีคนสำหรับ ๓ คน รถมียคนสำหรับ ๔ คน คนเดินเท้า ๔ คน มือถืออาวุธ ชื่อว่าจตุรงค์นิเสนา ยืนในที่ใดแลเห็น ที่นั้นชื่อว่า ทัพสานุปจาร มละทัพสานุปจารแล้วแลดูบ่อย ๆ เป็นปาจิตติยตาม ประโยค ในเสนายกกระบวนทัพ เป็นตีกกปาจิตติย ไปดูเสนาแต่ ไม่ครบองค์ ๔ แต่สิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นทุกกฏ โดยนัยดังกล่าวแล้ว ไข้ กระบวนเสนายกทัพ สำคัญว่ากระบวนเสนายกทัพ หรือสงฆ์อยู่ เป็น ทุกกฏ รู้ว่าไข้กระบวนเสนายกทัพ เป็นอนาบัติ ยืนอยู่ในอารามแล เห็น หรือเห็นเขายกมายังที่อยู่ของตน หรือเดินทวนทางไปพบเข้า หรือมีเหตุ และมีอันตราย และภิกษุบ้ำ เป็นต้น เหล่านี้เป็นอนาบัติ เป็นอนาถัตติกะ มีองค์ ๔ กระบวนจตุรงค์นิเสนายกทัพออก ๑ ไป เพื่อจะดู ๑ เห็นในที่อื่นพ้นโอกาสซึ่งพระพุทธเจ้าทรงอนุญาต ๑ ไม่มีเหตุที่สมควรหรืออันตราย ๑ พร้อมด้วยองค์ ๔ นี้ จึงเป็น

ปาจิตติย สมนุญฐานวิธีเป็นต้น เหมือนเอพภโลมะสิขาบท แปลก
แต่สิขาบทนี้เป็น โลกวัชชะ เป็น อกุสลจิต มีเวทนา ๓.

อฏฐม จบ

ในเสนาवासะสิขาบทที่ ๕ ความว่า เหตุอันใดอันหนึ่ง ที่จะพึง
ไปยังกองทัพ ถ้ามีขึ้นแก่ภิกษุ ให้ภิกษุนั้น พึงอยู่ในกองทัพเพียง
๒ คืน ๓ คืน ถ้าภิกษุอยู่ในกองทัพให้เกิน ๓ ราตรีขึ้นไป ในวันที่ ๔
อาภิตยอัสดกคตแล้ว เธอจะยืนหรือนั่ง หรือนอนอยู่ในกองทัพก็ตาม
หรือจะเหาะอยู่ในอากาศก็ตาม คงเป็นปาจิตติย.

นวม จบ

ในอุยโยธิกะ สิขาบทที่ ๑๐ ความว่า ภิกษุถ้าไปอยู่ในกองทัพ
๒ คืน ๓ คืน ด้วยเหตุที่สมควร และไปเที่ยวคู้ยงที่เขารบกัน หรือ
ที่ตรวจพล หรือที่จัดพล หรือไปคู้ยงข้าง กองม้า กองรถ กองเดินเท้า
เป็นอาบัติทุกกฏ ทุก ๆ ก้าว ยืนในทสสนูปจารแลเห็น เป็นปาจิตติย
ข้างตั้งแต่ ๓ ขึ้นไป ชื่อว่าหัตถานิก กองข้าง ม้าตั้งแต่ ๓ ขึ้นไป ชื่อว่า
อัสนานิก กองม้า รถตั้งแต่ ๓ ขึ้นไป ชื่อว่ารถานิก กองรถ ทั้ง ๓ นี้
มีคนสำหรับดั่งกล่าวแล้วทุก ๆ กอง คนเดินเท้าแต่ ๔ ขึ้นไป มีอาวุธ
สำหรับมือ ชื่อว่า ปัตตานิก กองเดินเท้า.

ทสม จบ ปญจโม วคฺโค จบวรรคที่ ๕

ในสุราปานวรรคที่ ๖ ประดับด้วยสิขาบท ๑๐ สุราปานะ
สิขาบทเป็นต้น ความว่า น้ำเมาเขาทำด้วยเชื้อมีแป้ง เป็นต้น ชื่อ

ว่าสุรา น้ำคองเขาทำด้วยคอกไม้ เป็นต้น ชื่อว่าเมรัย ทั้งสองสิ่งนั้น ตั้งแต่พีชไป ภิกษุดื่มกินเมื่อด้วยปลายหญ้าคา เป็นปาจิตติยฺห์ ทุก ๆ ประโยค ในน้ำเมา เป็นตีกกปาจิตติยฺห์ ใช้น้ำเมา สำคัญว่าน้ำเมา หรือสงสัยอยู่ เป็นทุกกฏ รู้ว่าใช้น้ำเมา เป็นอนาบัติ ดื่มกินซึ่งยา ชื่อ โลกนโสจิระกะ และยาสุรตตะ ซึ่งใช้ของเมา แต่มีสีและกลิ่นและรสคัง น้ำเมา หรือแกงและเนื้อ และน้ำมัน และมะขามป้อม และน้ำอ้อยงบ เขาเจื่อน้ำเมาลงหน่อยหนึ่งเพื่อจะห้ามคาว และอบกลิ่นเพื่อจะให้แรง ดี กลิ่นสิรสไม่ปรากฏ หรือดื่มยาอริฏฐะที่เขาทำด้วยรสมะขามป้อม เป็นต้น ไม่เมาแต่เหมือนน้ำเมา ก็ดี และภิกษุบ้า เป็นต้น เหล่านี้ ไม่อาบัติ เป็นอนาถตติกะ มืองค์ ๒ เป็นน้ำเมา ๑ ดื่มกิน ๑ พร้อมด้วยองค์ ๒ นี้ จึงเป็นปาจิตติยฺห์ สมุฏฐานวิธี เป็นต้น เหมือน เอฬกโลมะสิกขาบท แปลกแต่สิกขาบทนี้เป็น โลกวัชชะ เป็นอกุสลจิต มีเวทนา ๓.

ปจฺม จบ

ในอังคฺลปิโตทกะสิกขาบทที่ ๒ ความว่า ภิกษุประสงคฺจะชิกชี และจิกะทบทถูกต้องอุปสัมบัน ในกายแห่งใดแห่งหนึ่ง มีรักเร้ เป็นต้น ด้วยนิ้วมือ หรืออวัยวะอันใดอันหนึ่งแห่งตน เป็นปาจิตติยฺห์ ในอุปสัมบัน เป็นตีกกปาจิตติยฺห์ ในอุปสัมบัน เป็นตีกกทุกกฏ ในที่นี้แม่นางภิกษุณี ชื่อว่าเป็นอุปสัมบันแห่งภิกษุ ๆ ชื่อว่าเป็นอุปสัมบัน แห่งนางภิกษุณี ในจีด้วยของที่เนื่องด้วยกาย หรือโยนไปให้ถูก ข้างเดียวหรือทั้งสองข้าง เป็นทุกกฏสิ้น ไม่ประสงคฺจะชิกชีและถูก ต้องเข้า หรือมีกิจถูกต้องเข้า และภิกษุบ้า เป็นต้น เหล่านี้เป็นอนาบัติ

เป็นอนาถัตติกะ มืองค์ ๒ อธิบายจะเล่นสนุก ๑ ต้องกายอุปสัมบัน
ด้วยกายตน ๑ พร้อมด้วยองค์ ๒ นี้ จึงเป็นปาจิตติย สมุทธานวิธี
เป็นต้น เหมือนปฐมปาราชิก.

เหตุย จบ

ในหัตถสัทธัมมะสิกขาบทที่ ๓ ความว่า ภิกษุประสงค์จะเล่นน้ำ
ในน้ำที่ลึกท่วมข้อเท้า ลงไปเพื่อจะเล่น เป็นทุกกฏทุก ๆ วาระเท้า
ค้ำลงผูกขึ้น เป็นปาจิตติยทุกประโยค ค้ำลงว่ายไปในภายในน้ำ เป็น
ปาจิตติยทุกวาระมือวาระเท้า ว่ายไปบนน้ำด้วยอวัยวะอันใด เป็น
ปาจิตติยทุก ๆ ประโยคแห่งอวัยวะอันนั้น ในกายเล่นสนุกในน้ำท่วม
ข้อเท้า เป็นตีกปาจิตติย ในใช่การเล่นสนุกในน้ำ สำคัญว่าเล่น
หรือสงสยอยู่ เป็นทุกกฏ ลงเล่นในน้ำคืบได้ข้อเท้าลงไป และเล่น
ด้วยเรือ หรือกระตบน้ำเล่นด้วยมือ ด้วยเท้า ด้วยไม้ ด้วยกระบือ
หรือเล่นน้ำอยู่ในภาชนะและน้ำสั้ม เป็นต้น และเล่นน้ำโคลนและวิก
เล่น กัฏฐิ เป็นทุกกฏ ก็และเขียนอักษรส่องเนื้อความควรอยู่ ไม่
ประสงค์จะเล่นลงอาบน้ำโดยปกติ หรือลงค้ำน้ำเป็นต้นด้วยกิจ หรือ
ว่ายข้ามฟาก หรือมีอันตราย และภิกษุบ้า เป็นต้น เหล่านี้เป็นอนาถติ
เป็นอนาถัตติกะ มืองค์ ๒ น้ำลึกท่วมข้อเท้า ๑ ลงเล่นประสงค์จะ
สนุก ๑ พร้อมด้วยองค์ ๒ นี้ จึงเป็นปาจิตติย สมุทธานวิธี เป็นต้น
เหมือนปฐมปาราชิก.

ตติย จบ

ในอนาถริยะสิกขาบทที่ ๔ ความว่า ภิกษุอันอุปสัมบันภิกษุ
ด้วยกัน ตักเตือน ว่ากล่าว สั่งสอน ชักชวน ห้ามปราม ด้วยสิกขาบทที่

พระพุทธเจ้าเจ้าบัญญัติ ไม่เอื้อเพื่อต่อบุคคลนั้นหรือต่อกรรม เป็น
ปาจิตติย คิดว่า ผู้นี้เป็นคนอันผู้อื่นเขายกโทษเย้ยหยันติเตียนอยู่ คำ
ของผู้ที่เราจักไม่ทำตาม และทำความไม่เอื้อเพื่อ ดังนี้ ชื่อว่าไม่
เอื้อเพื่อต่อบุคคล คิดว่า ยังไรหนอ กรรมข้อนี้จะพึงนิบหายไป ก็ดี
หรือไม่อยากจะศึกษากรรมนั้น ก็ดี และทำความไม่เอื้อเพื่อ ดังนี้
ชื่อว่า ไม่เอื้อเพื่อต่อกรรม ในอุปสัมบัน เป็นตีกกปาจิตติย ในอนุป-
สัมบัน เป็นตีกกทุกกฏ อุปสัมบันหรืออนุปสัมบัน ตักเตือนว่ากล่าว
ด้วยกรรมอันอื่นใช้สิกขาบทบัญญัติ เป็นต้นว่า สิ่งนี้ไม่เป็นไมเพื่อ
ตัลเลขะ คือขตกิเลส ดังนี้ ไม่เอื้อเพื่อ เป็นทุกกฏ ก็แลภิกษุใดเรียน
อุคคหะ ซึ่งมาตามประเพณี และกล่าวตอบว่า อุคคหะ และ ปริปุจจา
ความเล่าเรียนบาลีและอรรถถกแห่งอาจารย์ของข้าพเจ้าอย่างนี้ ก็ดี
และภิกษุบ้า เป็นต้น เหล่านี้เป็นอนาบัติ เป็นอนาณัตติกะ มีองค์ ๒
อุปสัมบันตักเตือนว่ากล่าวบัญญัติ ๑ ทำความไม่เอื้อเพื่อ ๑
พร้อมด้วยองค์ ๒ นี้ จึงเป็นปาจิตติย สมุฏฐานวิธี เป็นต้น เหมือน
อทินนาทานสิกขาบท แปลกแต่สิกขาบทนี้ เป็นทุกขเวทนา.

จตุตุถ จบ

ในภิงสาปนะสิกขาบทที่ ๕ ความว่า ภิกษุหลอนภิกษุอื่นด้วยกัน
คือนำรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพารมณ์ สิ่งใดสิ่งหนึ่งเข้าไป หรือ
กล่าวคำที่น่ากลัว เป็นต้นว่า หนีโจรร้าย เสือร้าย ดังนี้ เพื่อจะให้กลัว
เธอนั้นจะกลัวก็ตาม ไม่กลัวก็ตาม ผู้หลอนต้องปาจิตติย ใน
อุปสัมบัน เป็นตีกกปาจิตติย ในอนุปสัมบัน เป็นตีกกทุกกฏ ไม่หมาย
จะหลอกให้กลัว และนำเอารูป เป็นต้นเข้าไป หรือบอกที่กัณดารด้วย

โจรเป็นต้น และภิกษุบ้าเป็นต้น เหล่านี้เป็นอนาบัติ เป็นอนาถัตติกะ
มีองค์ ๒ ผู้ที่จะฟังหลอนนั้น เป็นอุปสัมบัน ๑ พยายามด้วยหวังจะให้
อุปสัมบันนั้นกล่าวในวิสัยที่เธอจะเห็นและได้ยิน ๑ พร้อมด้วยองค์ ๒ นี้
จึงเป็นปาจิตติย์ สมุฏฐานวิธเป็นต้น เหมือนด้วยสิกขาบทในลำดับมา.

ปณจัม จบ

ในโชติสมาทหนะสิกขาบทที่ ๖ ความว่า ภิกษุใด ไม่เป็นไข้
เธอประสงค์จะผิงไฟ ตัดไฟเองตั้งแต่จัดแจงไม้สีไฟไป เปลวไฟ
ยังไม่ลุกขึ้นตรารใด ในประโยชน์ทั้งปวงเป็นทุกกฏอยู่ตรารนั้น
เปลวไฟลุกขึ้น เป็นปาจิตติย์ ใช้ให้ผู้อื่นตัดไฟ เป็นทุกกฏเพราะบังคับ
บังคับคราวเดียว แม้เขาตัดไฟลุกขึ้นมาก ต้องปาจิตติย์ตัวเดียว
เท่านั้น เว้นไว้แต่เหตุอันควร คือตามประทีปหรือตัดไฟระบมบาตร
เป็นต้น ไม่เป็นอาบัติ ภิกษุใดเป็นไข้เว้นไฟเสียไม่สบาย ชื่อว่า
เป็นไข้ แต่หนาวตามฤดู จะชื่อว่าเป็นไข้นั้นหาไม่ ในภิกษุไม่เป็นไข้
เป็นตีกกปาจิตติย์ เป็นไข้สำคัญว่าไม่เป็นไข้ หรือสงสัยอยู่ เป็นทุกกฏ
คู้้นไฟตกแล้วดับ ไปยกขึ้นตามที่ เป็นทุกกฏ ถ้าคู้้นไฟนั้นดับ ก่อให้
โพลงขึ้น เป็นปาจิตติย์ รู้ว่าเป็นไข้ เป็นอนาบัติ ผิงไฟที่ผู้อื่นก่อ
ไฟถ่านไขไฟลุก และตัดไฟเพราะเหตุอันสมควร หรือมีอันตราย
และภิกษุบ้าเป็นต้น เหล่านี้เป็นอนาบัติ เป็นสาถัตติกะ มีองค์ ๔
ไม่เป็นไข้ ๑ ไม่มีเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต ๑ ใครจะผิง ๑
ติดเองหรือให้ผู้อื่นตัดให้โพลงขึ้น ๑ พร้อมด้วยองค์ ๔ นี้ จึงเป็น
ปาจิตติย์ สมุฏฐานวิธเป็นต้น ฟังรู้โดยนัยดังกล่าวแล้วในสัจจจริตตะ
สิกขาบท.

ฉฏจัม จบ

ในนหณะสิกขาบทที่ ๗ ความว่า ภิกษุใด อยู่ในมัชฌิมประเทศ
แต่วันอาบน้ำก่อนมา คิดเป็นกึ่งเดือนยังไม่เต็ม เธอคิดจะอาบน้ำ
ตกแต่งจूरณหรือดินอยู่ แต่นั้นมาในประโยคทั้งปวง เป็นทุกกฏ
อาบน้ำเสร็จแล้ว เป็นปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่มีสมัย เหล่านี้อันใดอันหนึ่ง
ไม่เป็นอาบัติ คือปลายฤดูร้อนเดือนครึ่ง ชื่อว่าอุณสมัย คราวร้อน
ต้นฤดูฝนเดือนหนึ่ง ชื่อว่าปริพาสมัย คราวกระวนกระวาย เป็นไข้
เว้นอาบน้ำไม่สบาย ชื่อว่าคิลานสมัย ทำการโดยที่สุดแม้กวาด
บริเวณ ชื่อว่ากัมมสมัย คราวทำการ จักเดินทางเพียงกึ่งโยชน์ หรือ
เดินไปอยู่ หรือเดินมาถึงแล้ว ชื่อว่าอัทธานกมนตย์ คราวเดินทาง
ไกล ลมพัดธุติถูกตัว และฝน ๒ เมล็ด หรือ ๓ เมล็ดตกถูกตัว ชื่อว่า
วาทวุจฺจิสมัย คราวฝนลม สิกขาบทนี้เป็นประเทศบัญญัติ เฉพาะใน
มัชฌิมประเทศ อยู่ในปัจฉิมประเทศ อาบได้เป็นนิตย ไม่เป็นอาบัติ.

สตุตมํ จบ

ในทุพพัฒนกระณะสิกขาบทที่ ๘ ความว่า ภิกษุได้ผ้าควร
นุ่งห่มมาใหม่ ยังไม่ได้ทำกัปปินทุ ย้อมเสร็จแล้วพึงทำกัปปินทุ
ในที่แห่งใดแห่งหนึ่ง แล้วจึงบริโภคนุ่งห่ม จดลงเป็นวงกลมเท่า
มณฑลตานกยูงหรือหลังเลือด ด้วยของสามอย่าง คือ ของสีเขียว และ
ตม และของสีดำ เหล่านี้ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ชื่อว่าทำกัปปินทุ ภิกษุใด
ไม่ทำกัปปินทุแล้วบริโภคนุ่งห่มไฉริ เป็นปาจิตตีย์ ในผ้าไม่ได้ทำ
กัปปินทุ เป็นตีกกปาจิตตีย์ ในผ้าทำกัปปินทุแล้ว สำคัญว่า
ไม่ได้ทำ หรือสงสัยอยู่ บริโภค เป็นทุกกฏ ทำกัปปินทุแล้วรู้ถือว่า
ทำแล้ว บริโภค ไม่เป็นอาบัติ ทำแล้วกัปปินทุหายไปเสีย หรือ

โอกาสที่ทำกับปัพพินทุคร่ำคร่าเสีย และผ้าที่ไม่ได้ทำกับปัพพินทุ
เย็บติดกันเข้ากับผ้าที่ทำกับปัพพินทุแล้ว หรือผ้าปะ ผ้าอนุวาด ผ้าคาม
เย็บเข้ากับผ้าที่ทำกับปัพพินทุแล้ว ภายหลังบริโภคผ้าเหล่านี้ก็ดี
ภิกษุบ่าเป็นต้น เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถตติกะ มีองค์ ๓
ผ้าดั่งว่าแล้ว ไม่ได้ทำกับปะ ๑ ไซ้ผู้มีจิวรอันหายเป็นต้น ๑ นุ่งหรือ
ห่มผ้านั้น ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตติย สุมภูฐานวิธีเป็นต้น
เหมือนเอภกโถมะสิกขาบท แปลกแต่สิกขาบทนี้ เป็นกิริยาภิริยะ.

อฏฐมัม จบ

ในวิกัปณะสิกขาบทที่ ๕ ความว่า ภิกษุวิกัปผ้าไว้แก่
สหธรรมิก ๕ คือ ภิกษุ ภิกษุณี นางสิกขมานา สามเณร นางสามเณรี
ผู้ใดผู้หนึ่งแล้ว บริโภคนุ่งห่มผ้ายังไม่ได้ถอนวิกัปนั้น เป็นปาจิตติย
วิธีวิกัปผ้าจะกล่าวข้างหน้า ในผ้าไม่ได้ถอนวิกัป เป็นตีกกปาจิตติย
อธิฏฐานหรือเสียดสะผ้าที่ไม่ถอนวิกัปนั้น เป็นทุกกฏ ถอนวิกัปแล้ว
สำคัญว่ายังไม่ได้ถอนหรือสงสัยอยู่ เป็นทุกกฏ รู้ว่าถอนวิกัปแล้ว
เป็นอนาถิ ผู้รับวิกัปถอนให้ หรือบริโภคโดยความคุ้นเคยแห่ง
ผู้ซึ่งตนวิกัปไว้ และภิกษุบ่าเป็นต้น เหล่านี้เป็นอนาถิ เป็น
อนาถตติกะ มีองค์ ๓ ไม่ปัจจุทรรณผ้าซึ่งตนวิกัปไว้ ๑ ผ้านั้น
กว้างยาวพอวิกัป ๑ บริโภคนุ่งห่ม ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้
จึงเป็นปาจิตติย สุมภูฐานวิธีเป็นต้น เหมือนด้วยปฐมกฐินะสิกขาบท
แปลกแต่สิกขาบทนี้ เป็นกิริยาภิริยะ.

นวมัม จบ

ในอปนินทนะสิกขาบทที่ ๑๐ ความว่า บาตรควรรอฐิฐาน
ผ้าจีวรกว้างยาวพอวิกัปขึ้นไป ผ้าสีทนะมิชาย ก่องเข็มมีเข็มก็ตาม
หรือไม่มีเข็มก็ตาม รัศประคดเอนเป็นแผ่นหรือเป็นดั่งไส้หมูกก็ตาม
บริวาร ๕ สิ่งนี้ เป็นของภิกษุอื่น ภิกษุใด โดยที่สุด แม้จะหัวเราะเล่น
นำไปซ่อนเสียเอง เป็นปาจิตติย ไซ้ให้ผู้อื่นเอาไปซ่อนเสีย เป็นทุกกฏ
เพราะบังคับ ครั้นผู้อื่นนั้นเอาไปซ่อนเสีย เธอผู้บังคับนั้น ต้อง
ปาจิตติย ในอุปสัมบัน เป็นตีกกปาจิตติย ในอุปสัมบัน เป็นตีกก-
ทุกกฏ ซ่อนเองหรือให้ผู้อื่นซ่อนซึ่งบริวารอื่น เป็นของอุปสัมบัน
หรืออุปสัมบัน ก็ตาม ยกแต่วัตถุ มีบาตรเป็นต้น ที่ว่ามาแล้วนั้นเสีย
เป็นทุกกฏ บริวารผู้อื่นวางไว้ไม่ตีช่วยเก็บให้ หรือเก็บไปไว้ด้วย
คิดว่าจะสั่งสอนเจ้าของแล้วจึงจะให้ และภิกษุบ้ำเป็นต้น เหล่านี้
เป็นอนาบัติ เป็นสาธัตติกะ มืองค์ ๒ ซ่อนบาตรเป็นต้น เป็นของ
อุปสัมบัน ๑ ใครจะให้เจ้าของลำบากหรือจะหัวเราะเล่น ๑ พร้อม
ด้วยองค์ ๒ นี้ จึงเป็นปาจิตติย สมุฏฐานวิธี เป็นต้น เหมือน
อทินนาทานสิกขาบท.

ทสม์ จบ ฉฏโฐ วคฺโค จบรรคที่ ๖

ในสัพปณกวรรคที่ ๗ ประดับด้วยสิกขาบท ๑๐ สัจจิจจาณะ
สิกขาบทเป็นที่ ๑ ความว่า ภิกษุใด แก่ล้มฆ่าสัตว์ดิรัจฉานที่เป็นอยู่
แม้เล็กเท่าไข่เลือด ไข่เหาหรือใหญ่ก็ดี ให้ตาย เป็นปาจิตติยอย่างเดียว
ก็แต่ในสัตว์ใหญ่ เป็นอกุศลกรรมใหญ่ เพราะประโยชน์ใหญ่ ในสัตว์
มีชีวิตสงสัยอยู่ หรือไซ้สัตว์มีชีวิต สำคัญว่าสัตว์มีชีวิต หรือสงสัยอยู่
เป็นทุกกฏ รู้ว่าไซ้สัตว์ เป็นอนาบัติ ไม่แก่ล้ม ไม่มีสติ ไม่รู้ ไม่ประสงค์

จะให้ตาย และภิกษุบ้า เป็นต้น เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติ วินิจฉัยนอกนั้น มีนัยดังกล่าวแล้ว ในมนุสสวิคคหปาราชิก.

ปรหม์ จบ

ในสัปปาณกะสิกขาบทที่ ๒ ความว่า ภิกษุใด รู้ยู่ว่าน้ำมี ตัวสัตว์ ๆ จะตายด้วยบริโภคน้ำนั้น และเชอบริโภคน้ำนั้น คือดื่มกิน และอาบล้างภาชนะรดเทใด ๆ เป็นปาจิตติยั ทุก ๆ ประโยค วินิจฉัย นอกนั้นในสิกขาบทนี้ ฟังรู้โดยนัยดังกล่าวแล้วในสัจจนะสิกขาบท นั้นเถิด.

ทุตัย จบ

ในอุกโกฏฐะสิกขาบทที่ ๓ ความว่า อธิกรณ์ ๔ คือวิวาท พุ่มเถียงแก่งแย่งด้วยธรรมวินัย ชื่อว่าวิวาทาทธิกรณ์ โจทด้วยศีลวิบัติ อาจารวิบัติ ทิฏฐิวิบัติ อาชีวิวิบัติ อันใดอันหนึ่ง ชื่อว่าวาทาทธิกรณ์ อาบัติทั้ง ๗ กอง อันใดอันหนึ่ง ซึ่งภิกษุต้องเข้าแล้ว ชื่อว่าอาปัตตาธิกรณ์ อปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุตัยกรรม ญัตติจตุตถกรรม ทั้ง ๔ นี้ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง เกิดขึ้นแก่สงฆ์ ๆ จะพึงทำ ชื่อว่ากิจจาทธิกรณ์ อธิกรณ์ ๔ นี้ อันใดอันหนึ่งเกิดขึ้น สงฆ์รับแล้วด้วยสมณะ ๗ สิ่งใด สิ่งหนึ่งโดยธรรม ภิกษุใด รู้ยู่ว่าสงฆ์รับแล้ว และไปสู่อำนักภิกษุ นั้น ๆ กล่าววว่า กรรมซึ่งรับอธิกรณ์นั้น สงฆ์ทำไม่ดี ต้องทำใหม่ เป็นต้น ดังนี้แล้ว เลิกถอนเสียเพื่อจะทำใหม่ เป็นปาจิตติยั ในกรรม เป็นธรรมสงสัยอยู่ ก็ดี ในกรรมไม่เป็นธรรมสำคัญว่าเป็นธรรม หรือ สงสัยอยู่ก็ดี เป็นทุกกฎ สำคัญว่าไม่เป็นธรรมในกรรมนั้น ๆ และรู้

อยู่ว่า สงฆ์ทำกรรมไม่เป็นธรรมหรือเป็นวรรค หรือทำแก่คนไม่ควร
แก่กรรม และภิกษุบ้า เป็นต้น เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถตติกะ
มีองค์ ๓ อธิกรณ์สงฆ์รับแล้วตามธรรม ๑ รู้อยู่ ๑ เลิกเสีย ๑
พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตตีย์ สมุฏฐานวิธี เป็นต้น เหมือน
อทินนาทานสิกขาบท แปลกแต่สิกขาบทนี้เป็นทุกขเวทนา.

ติตยั จบ

ในทฎจลตปฏิจฉานะสิกขาบทที่ ๔ ความว่า ภิกษุใด รู้ยู่ว่
ภิกษุอื่นต้องทฎจลตลาบติ คือ สังฆาติเสส และช่วยปิดอาบัติแห่งภิกษุ
นั้นไว้ ด้วยอุบายอันใดอันหนึ่ง ต้องปาจิตตีย์ ถ้าปลงธุระเสียว่าจะ
ไม่บอก และภายหลังกลับบอก ชื่อว่าต้องปาจิตตีย์ แล้วกลับบอก
ถ้าปลงธุระเสียดังนี้แล้ว บอกผู้อื่นเพื่อจะให้ปิด แม้ผู้อื่นก็บอกเพื่อ
จะให้ปิด โดยอุบายดังนี้ แม้สมณะร้อยหนึ่ง เมื่อเงื่อนยังไม่ขาด
ตราบใด ก็คงต้องอยู่ตราบนั้น อย่างไรเงื่อนจึงจะขาด ถ้าผู้ต้องบอก
แก่ผู้หนึ่ง แม้ผู้หนึ่งนั้นก็บอกแก่ผู้อื่น ผู้หนึ่งนั้น ผู้ใดบอก เธอกลับ
มาบอกแก่ผู้นั้น คือบุคคลที่ ๓ บอกแก่คนที่ ๒ ดังนี้แล้ว เงื่อน
จึงจะขาด ในทฎจลตลาบติ สงสัยอยู่หรือสำคัญว่าใช่ทฎจลตลาบติ เป็น
ทุกกฏ ในอันใช่ทฎจลตลาบติ เป็นตีกกทุกกฏ ช่วยปิดอชฌาจาร
ชั่วหยาบและไม่ชั่วหยาบแห่งอนุปสัมบัน เป็นทุกกฏอย่างเดียว คิดว่า
การทะเลาะวิวาทจักมีแก่สงฆ์ หรือคิดว่า ผู้นี้ร้ายกาจหยาบช้า จักทำ
อันตรายแก่ชีวิตและพรหมจรรย์ ดังนี้แล้ว ไม่บอกนึ่งไว้ ก็ดี ยัง
ไม่เห็นภิกษุที่สมควรยังไม่บอก หรือไม่ปรารถนาจะปิดและนึ่งอยู่
ไม่บอก ด้วยคิดว่าเธอจะปรากฏด้วยกรรมของตนเอง และภิกษุบ้า

เป็นต้น เหล่านี้เป็นอนาบัติ เป็นอนาณัตติกะ มีองค์ ๒ รู้ยู่ว่า
อุปสัมบัน ต้องทฎฐุลลาบัติ ๑ ปลงฐระเสียวว่า เราจักไม่บอกแก่ผู้อื่น
ด้วยหวังจะช่วยปิดไว้ ๑ พร้อมด้วยองค์ ๒ นี้ จึงเป็นปาจิตติย เป็น
สมนุภาสนสมุฏฐาน อาบัติเกิดแต่กาย วาจา จิต เป็นกิริยา สัญญา-
วิโมกข์ สจิตตกะ โลกวัชชะ เป็นกายกรรม วจกรรม เป็นอกุสลจิต
ทุกขเวทนา.

จตุตถ จบ

ในโอณวิสตวัสสะสิกขาบทที่ ๕ ความว่า ภิกษุใด รู้ยู่ และเป็น
อุปฆมาญ ให้บุคคลมีปี ๒๐ ตั้งแต่ถือปฏิสนธิมายังหย่อนอยุ่ยังไม่เต็ม
อุปสมบทเป็นภิกษุ เป็นปาจิตติย ภิกษุนอกนั้นผู้เป็นคณะปรกทั้งหมด
ต้องทฎฐุลลาบัติ ส่วนบุคคลนั้น แม้อุปฆมาญจะรู้หรือไม่รู้ก็ตาม ให้อุปสมบท
เข้า คงไม่เป็นอุปสัมบัน ถ้าแลผู้นั้นล่วง ๑๐ พรรษาไป เป็นอุปฆมาญ
ให้กุลบุตรอื่นอุปสมบท ถ้ายกอุปฆมาญนั้นเสีย คณะปรกครบไซ้
ผู้อุปสมบทใหม่ ชื่อว่าเป็นอุปสัมบัน อุปสมบทแล้วด้วยดี แม้ผู้ที่ไม่
เป็นอุปสัมบันนั้นยังไมรู้ตัวตราบใด ยังไม่เป็นอันตราบแก่สวรรค์และ
นิพพานแก่ผู้นั้นตราบนั้น รู้แล้วพึงอุปสมบทเสียใหม่.

ปณจมี จบ

ในเถยยัสตถะสิกขาบทที่ ๖ ความว่า โจรทำโจรกรรมแล้ว
หรือยังไม่ได้ทำก็ดี บุคคลหลอกลวงพระเจ้าแผ่นดิน หรือคนอ้อม
ค่านขนอน พวกใดพวกหนึ่ง เป็นพวกเดินทาง ชื่อว่าเถยยัสตถะ
พวกโจร ภิกษุใด รู้ยู่ว่าเป็นพวกโจรดังนั้น และชักชวนกำหนดกาล

ด้วยกันทั้งสองข้างว่า เราจงไปวันนี้หรือพรุ่งนี้ ต้องทุกกฎเพราะชักชวนก่อนแล้ว ทำให้ไม่ให้เกิดสังเกตุกาลที่กำหนดไว้ เดินทางไปด้วยกันถึงเกิดสังเกตุทาง เกิดสังเกตุคงก็ตาม ถ้าเดินไปทางบ้านยังไม่ลงอุปจารบ้านอื่น ที่ใกล้กันชั่วไก่อเที่ยวไปถึง ยังไม่เป็นอาบัติก่อน เมื่อล่วงอุปจารบ้านอื่น ในเท้าที่แรก เป็นทุกกฎ ในเท้าที่ ๒ เป็นปาจิตติย เดินทางป่าไม่มีบ้านลวงกึ่งโยชน์ก็เหมือนกัน เป็นอาบัติมากน้อยนับด้วยลงสู่อุปจารบ้านอื่น และลวงกึ่งโยชน์ มนุษย์ไม่ได้ชักชวน ภิกษุชักชวนเองข้างเดียว หรือเป็นหมู่โจร ภิกษุสงฆ์อยู่ หรือใช้หมู่โจร ภิกษุสำคัญว่าหมู่โจร และสงฆ์อยู่ก็ดี เหล่านี้ เป็นทุกกฎ ภิกษุสำคัญว่าใช้หมู่โจรก็ดี ไม่ได้ชักชวนเป็นแต่เดินทางไปด้วยกัน หรือมนุษย์ชักชวนข้างเดียว ภิกษุไม่ได้ชักชวน และไปเกิดสังเกตุกาล หรือชักชวนกันไปเพราะอันตราย และภิกษุบ้าเป็นต้น เหล่านี้เป็นอนาบัติ เป็นอนาถตติกะ มีองค์ ๔ เป็นพวกโจร ๑ รู้อยู่ ๑ ชักชวนกัน ทั้งสองข้าง ๑ ไปลวงอุปจารบ้านอื่น หรือลวงกึ่งโยชน์ไม่เกิดสังเกตุ ๑ พร้อมด้วยองค์ ๔ นี้ จึงเป็นปาจิตติย เป็นเถยยสัตตถสมุฏฐาน อาบัติเกิดแต่กายจิต แต่กายวาจาจิต เป็นกิริยา สัญญาวิโมกข์ สจิตตกะ ปิณณัตติวัชชะ เป็นกายกรรม วจกรรม มีจิต ๓ มีเวทนา ๓.

ฉฎฐ จบ

ในสังฆวิธานะสิกขาบทที่ ๗ ความว่า ภิกษุใด ชักชวนหญิงผู้รู้ความ และหญิงก็ชักชวนด้วยกันทั้ง ๒ ข้าง เดินไปทางเดียวกัน ไม่เกิดสังเกตุกาล เป็นอาบัติทุกกฎและปาจิตติย ดังกล่าวแล้วในสิกขาบทก่อน ในมาตุคาม เป็นตีกกปาจิตติย ในนางยักษิ์ และนางเปรต และ

บัณฑิตและสัตว์ดิรัจฉานตัวเมียมีกายดั่งมนุษย์ เป็นทุกกฏ ภิกษุ
ชักชวนข้างเดียว หญิงไม่ได้ชักชวน หรือใช้หญิงสำคัญว่าหญิง หรือ
สงสัยอยู่ เป็นทุกกฏ รู้ว่าใช้หญิง เป็นอนาบัติ ในอนาปัตตินอกนั้น
เหมือนสิกขาบทก่อน ยกแต่อันตรายอย่างเดียว เป็นอนาถัตติกะ
มีองค์ ๓ ชักชวนด้วยกันทั้งสองข้างแล้ว เดินทางไป ๑ ไม่ผิด
ถึงเขต ๑ ล่วงอุปจารบ้านอื่นหรือล่วงกิ่งโยชน์ ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้
จึงเป็นปาจิตตีย์ เป็นอัทธานสมุฏฐาน อาบัติเกิดแต่กาย แต่กายวาจา
แต่กายจิต แต่กายวาจาจิต เป็นกิริยา โนสัญญาวิโมกข์ อจิตตกะ
ปณัตติวัชชะ เป็นกายกรรม วจกรรม มีจิต ๓ มีเวทนา ๓.

สตตมัม จบ

ในอริกฐะสิกขาบทที่ ๘ ความว่า ภิกษุใด มีทิฐฐิความเห็นผิดว่า
สัมผัสหญิงไม่มีโทษ เหมือนสัมผัสเครื่องลาดอันอ่อน ไม่เห็นโทษใน
การล่วงเมถุนดังนี้ กล่าวต่อพระพุทธเจ้าว่า อาณาวิตกมันตราย
การล่วงสิกขาบทบัญญัติตั้งยินดีสัมผัสสตรีนี้ พระผู้มีพระภาค
ตรัสว่า เป็นอันตรายแก่สวรรค์นิพพานนั้น เราเห็นว่าไม่เป็นอันตราย
แก่คนผู้ยินดีสัมผัสสตรี เธอกล่าวดังนี้ ให้ภิกษุทั้งหลายอื่นซึ่งได้เห็น
ได้ยิน ฟังแสดงโทษกามคุณ ห้ามปรามเธอเสีย ๒ ครั้ง ๓ ครั้ง เมื่อ
เธอไม่สละทิฐฐินั้นเสีย ต้องทุกกฏ แม้ผู้ที่ได้ยินไม่ห้ามปราม ก็ต้อง
ทุกกฏ แม้เธอไม่สละแล้ว ฟังพาตัวไปท่ามกลางสงฆ์ห้ามปรามอีก
ครั้งเธอไม่สละ ต้องทุกกฏอีก เมื่อเธอไม่สละดังนี้ สงฆ์พึงสวดสมมุ-
ภาสนะเธอ ๓ ครั้ง ด้วยยุติติงคตุตถกรรมวาจา เพื่อให้สละทิฐฐินั้น

เมื่อเธอไม่สละเสีย ต้องทุกกฎ ในขณะที่บัญญัติที่ ๑ และในขณะที่จบ
อนุสาวณะที่ ๑ ที่ ๒ เมื่อจบอนุสาวณะที่ ๓ ต้องปาจิตตีย์.

อฎฐม จบ

ในอุกขิตตสัม โภคะสิกขาบทที่ ๕ ความว่า ภิกษุใดต้องอุก-
เขปนียกรรม เพราะไม่เห็นอาบัติ หรือไม่แสดงอาบัติเสีย หรือไม่
สละทิฏฐิ ๓ นี้ จำพวกใดจำพวกหนึ่ง สงฆ์ยังไม่รับกรรมนั้นให้แล้ว
ภิกษุใดรู้อยู่ ดังนี้ และทำอมิสสัม โภค คือให้อามิสหรือรับอมิสกับ
เธอนั้น หรือทำกรรมสัม โภค คือสอนธรรม เรียนธรรมกับเธอนั้น ก็ดี
ทำสังฆกรรม เป็นต้นว่าอุโบสถและปวารณาด้วย และนอนในที่มุงบัง
อันเดียวกัน แม้มืออุปจารต่างกับเธอนั้น ต้องปาจิตตีย์ทุก ๆ ประโยค.

นมัม จบ

ในกัณฐะสิกขาบทที่ ๑๐ ความว่า แม้อสามเณรมิทิฏฐิผิดกล่าว
คู่พระพุทธเจ้า ดังในอริกฐะสิกขาบทก่อน ภิกษุทั้งหลายผู้ได้เห็น
ผู้ได้ยิน ฟังแสดงโทษกามคุณ ห้ามเสีย ๒ ครั้ง ๓ ครั้ง ถ้าเธอสละ
ทิฏฐินั้นเสียเป็นการดี ถ้าเธอไม่สละไซ้ ฟังทำนาสนะเธอเสียด้วย
คำว่า อชฺชตคฺเค อาวุโส ๆ เป ๆ จร ปเร วินสฺส คู่ก่อนสามเณรผู้มี
อายุ ตั้งแต่วันนี้ไป ท่านอย่าอ้างพระผู้มีพระภาคนั้นว่า เป็นศาสดา
ของท่านเลย สามเณรทั้งหลายอื่นยอม ได้นอนร่วมกับภิกษุ ๒ คีณ
๓ คีณ แม้อันใด แม้อันนอนร่วมกันนั้นยอม ไม่มีแก่ท่าน ไปเสีย
เถิด เจ้าคนชั่ว จงฉิบหายเถิด ดังนี้ ภิกษุใดรู้ที่อยู่ว่า สามเณรอันสงฆ์
ให้ฉิบหายดังนี้แล้ว และเกลี้ยกล่อม คือให้บริจารหรือสอนธรรม ก็ดี

ให้อุปัชฌายาทน ยินดีรับจรรยาและไม้สีฟันเป็นต้น หรือทำสัมโมก
ทั้ง ๒ และร่วมสหเสยฺหกับสามเณรนั้น ดังกล่าวแล้วในสิกขาบทก่อน
ต้องปาจิตตีย์ทุก ๆ ประโยค.

ทสมฺ จบ สตุตโหม วคฺโค จบวรรคที่ ๗

ในสหัมมกวรรคที่ ๘ ประดับด้วยสิกขาบท ๑๒ สหัมมิกะ
สิกขาบทที่ ๑ ความว่า ภิกษุใด ประพฤติอนาจารอยู่ ภิกษุทั้งหลาย
อื่นห้ามปรามว่ากล่าวด้วยสิกขาบทบัญญัติ กล่าวจะเป็นอาบัติเพราะ
ไม่เอื้อเฟื้อ เธอแก่งกล่าวเป็นเลศไปว่า เรายังไม่ได้ถามภิกษุอื่น
ซึ่งเป็นวินัยธรผู้ฉลาดตราบใด เราจักยังไม่ศึกษาในสิกขาบทนั้นก่อน
ดังนี้ ต้องปาจิตตีย์ทุก ๆ คำ วิสัยผู้จะศึกษาจำต้องรู้ให้ทั่วถึง ต้อง
ไต่ถามเนื้อความแห่งปาฐะนั้น ๆ ต้องคิดเปรียบเทียบ อันนี้แลเป็น
ความชอบยิ่งในธรรมนั้น ในอุปสัมบันเป็นตักกปาจิตตีย์ ในอนุ-
สัมบันเป็นตักกทุกกฎ อุปสัมบันหรืออนุสัมบันนั้น ตักเตือนว่ากล่าว
ด้วยข้อใช้บัญญัติ เป็นพระสูตรหรืออภิธรรม ด้วยคำเป็นต้นว่า ทำ
อย่างนี้ไม่เป็นไปเพื่อสัลเลาะ เพื่อกำจัดกิเลส และเธอกกล่าวผิดเพี้ยน
ดังก่อนนั้น เป็นแต่ทุกกฎ ครั้นเธอกกล่าวว่า ข้าจกรู้ ข้าจักศึกษา
ดังนี้ก็ดี และภิกษุบ้ำเป็นต้น เป็นอนาบัติ เป็นอนาถตติกะ มี
องค์ ๒ อุปสัมบันว่ากล่าวด้วยบัญญัติ ๑ กล่าวผิดเพี้ยนไปดังนั้น
ด้วยหวังจะไม่ศึกษา ๑ พร้อมด้วยองค์ ๒ นี้ จึงเป็นปาจิตตีย์
สมุทธานวิธีเป็นต้น เหมือนด้วยอหินนาทานสิกขาบท ก็แต่สิกขาบทนี้
เป็นทุกขเวทนา.

ปจฺมํ จบ

ในวิเลขนะสิกขาบทที่ ๒ ความว่า ภิกษุใด เมื่อภิกษุอื่น

ท่อง สวด บอกรเรียน ศึกษาปาติโมกข์อยู่ และกล่าวติเตียนสิกขาบทว่า จะต้องการอะไร ด้วยเล่าเรียนสิกขาบทน้อยและน้อยโดยลำดับเหล่านี้ ใครเล่า เรียนสิกขาบทเหล่านี้ ก็จะเป็นไปเพื่อความรังเกียจเดือดร้อน รำคาญใจเท่านั้นเอง เพราะติเตียนสิกขาบท ดังนี้ ต้องปาจิตติย์ ในการติเตียนแก่อุปสัมบัน เป็นตีกกปาจิตติย์ ในการติเตียนสิกขาบท แก่อนุปสัมบัน เป็นตีกกทุกกฎ ในการติเตียนธรรมอื่นคือพระสูตร และพระอภิธรรมแก่อุปสัมบัน หรืออนุปสัมบันทั้ง ๒ เป็นทุกกฎ ไม่ประสงค์จะติเตียน กล่าวว่าคุณจงเรียนพระสูตรหรืออภิธรรม และคาถาเสียก่อนเถิด ภายหลังจึงค่อยเรียนวินัย ดังนี้ และภิกษุบ้า เป็นต้น เป็นอนาบัติ เป็นอนาถัตติกะ มีองค์ ๒ ใครจะติเตียน ๑ ติเตียนสิกขาบทในสำนักอุปสัมบัน ๑ พร้อมด้วยองค์ ๒ นี้ จึงเป็น ปาจิตติย์ สมุฏฐานวิธี เป็นต้น เหมือนด้วยขทินนาทานสิกขาบท ก็แต่สิกขาบทนี้ เป็นทุกขเวทนา.

ทุติย จบ

ในโมหะสิกขาบทที่ ๓ ความว่า ภิกษุใดประพตือนาจาร อยู่ก่อนแล้ว ครั้นปาติโมกข์ สงฆ์สวดทุกกึ่งเดือน วันอุโบสถ มา ๒ ครั้ง ๓ ครั้งแล้ว ได้ยิน รู้อยู่ หวังจะให้ภิกษุอื่นสำคัญว่าตนต้อง อาบัติด้วยไม่รู้ แกล้งกล่าวว่า ข้าพเจ้ารู้เดี๋ยวนี้เองว่า สิกขาบทนี้มาใน ปาติโมกข์ เนื่องในปาติโมกข์ มายังอุทเทศทุกกึ่งเดือน ดังนี้ ถ้าภิกษุ ทั้งหลายอื่นเล่า ก็รู้อยู่ด้วยว่า เชนี้เคยยังนั่งฟังปาติโมกข์สงฆ์สวด มา ๒ ครั้ง ๓ ครั้งแล้ว ดังนี้ เชนั้นต้องทุกกฎเพราะแกล้งทำหลง

อาบัติใดเธอต้องเพราะประพฤตินาจารก่อน เธอจักพ้นอาบัตินั้นด้วย
แก่งทำไม่รู้ก็หาไม่ ให้พระวินัยพึงปฏิบัติตามโทษซึ่งเป็นเทศนา-
คามินีและวุฏฐานคามินีเถิด และสงฆ์พึงชำระทำโมหาโรปนกรรมแก่
เธอนั้น ด้วยฉุติตฤติกรรมวาจายิ่งขึ้นไปด้วย ครั้นกรรมนั้นสงฆ์
ทำเป็นธรรมเสร็จแล้ว เธอแก่งทำหลงอีก ต้องปาจิตติย์.

ติตย์ จบ

ในปหาระสิกขาบทที่ ๔ ความว่า ภิกษุใด โกรธแค้นแล้ว
ให้ประหารแก่ภิกษุอื่นด้วยกายหรือของเนื่องด้วยกาย หรือชดขว้าง
ไป เป็นปาจิตติย์ แม้ภิกษุต้องประหารนั้นตาย ก็คงเป็นปาจิตติย์
เพราะปรารถนาจะประหารอย่างเดียว ในอุปัสมัน เป็นตีกก-
ปาจิตติย์ ในอนุปัมมัน เป็นตีกกทุกกฏ มีอธิบายจะทำให้เสียรูป
เชือดตัดหูเป็นต้นแห่งอุปัสมัน หรืออนุปัมมัน เป็นทุกกฏ ผู้ใด
ผู้หนึ่งมาเบียดเบียนจะทุบตี ด้วยประสงค์จะให้ตนพ้นอันตราย จึงให้
ประหารก็ดี และภิกษุบ้าเป็นต้น เป็นอนาบัติ เป็นอนาฉัตติกะ
มีองค์ ๓ โกรธแค้น ๑ ไม่มีอธิบายจะให้พ้นอันตราย ๑ ให้ประหาร
อุปัสมัน ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตติย์ สมุฏฐานวิธีเป็นต้น
เหมือนด้วยปฐมปาราชิก ก็แต่สิกขาบทนี้ เป็นทุกขเวทนา.

จตุตถ์ จบ

ในตลสัจตติกะสิกขาบทที่ ๕ ความว่า ภิกษุใด เจือตเจือกายหรือ
ของเนื่องด้วยกาย แม้ใบอุบลแก่ภิกษุอื่นด้วยความโกรธแค้น ต้อง
ปาจิตติย์ ถ้าเธอเจือตเจือขึ้นแล้วพลั้งไปประหารลงไซ้ ต้องทุกกฏ

เพราะไม่ประสงค์จะประหาร ด้วยประหารนั้น อวัยวะใดมีมือเป็นต้น
แตกหักไป เป็นทุกกฎอย่างเดียว วินิจฉัยทั้งปวงนอกนี้ ฟังรู้โดยนัย
ดังสิกขาบทอันกล่าวแล้วในก่อนเถิด.

ปญจมั จบ

ในสิกขาบททั้ง ๒ นี้ แม่สัตว์ไตรัจฉาน ก็ชื่อว่าอนุปสัมบัน.

ในอุมูลกะสิกขาบทที่ ๖ ความว่า ภิกษุใด โจทเองหรือให้ผู้อื่น
โจทซึ่งภิกษุ ด้วยอาบัติสังฆาทิเสส ๑๓ ข้อ ข้อใดข้อหนึ่ง ที่ไม่มีมูล
คือไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้รังเกียจ ว่าเธอนั้นต้อง ถ้าเธอผู้ต้อง โจท
นั้นรู้ตัวว่า เจ้าโจทเรา ดังนี้ในขณะนั้น ไชริ์ เป็นปาจิตติย์แก่ผู้โจท
ในอนุปสัมบัน เป็นตีกกปาจิตติย์ โจทด้วยอาจารย์วิบัติ หรือทิฏฐิวิบัติ
ไม่มีมูล เป็นทุกกฎ ในอนุปสัมบัน เป็นตีกกทุกกฎ สำคัญว่าเธอต้อง
แล้ว โจทตามสำคัญ และภิกษุบ้ำเป็นต้น เป็นอนาบัติ เป็นสาณัตติกะ
มืองค์ ๔ ผู้ต้อง โจทเป็นอนุปสัมบัน ๑ อาบัติสังฆาทิเสสไม่มีมูล ๑
โจทเองหรือให้ผู้อื่น โจท ๑ ผู้ต้อง โจทรู้ตัวในขณะนั้น ๑ พร้อมด้วย
องค์ ๔ นี้ จึงเป็นปาจิตติย์ สมุฏฐานวิธิเป็นต้น เหมือนด้วย
อทินนาทานสิกขาบท ก็แต่สิกขาบทนี้ เป็นทุกขเวทนา.

ฉฏฐมั จบ

ในสัจจิจจะสิกขาบทที่ ๗ ความว่า ภิกษุใด แกล้งทำความรำคาญ
ให้เกิดขึ้นแก่ภิกษุอื่นด้วยกล่าวว่า ท่านชะรอยอายุยังไม่ครบ ๒๐
บวชไม่เป็นอนุปสัมบัน ชะรอยท่านฉันอามิสในเวลาวิกาล ชะรอยท่าน
ดื่มน้ำเมา นั่งในที่ลับกับมาตุคาม ไม่มีเหตุแกล้งกล่าวเล่นให้เธอนั้น

ร้อนใจ ดังนี้ ต้องปาจิตติย์ทุก ๆ คำในอุปลัมบัน เป็นตีกกปาจิตติย์
ในอุปลัมบัน เป็นตีกกทุกกฏ ไม่ปรารธนาจะให้เธออื่นรำคาญใจ
กล่าวอย่างนั้น ด้วยแสวงหาประโยชน์แก่เธออื่นอย่างเดียว และภิกษุ
บ้ำเป็นต้น เป็นอนาบัติ เป็นอนาถตติกะ มืองค์ ๓ ผู้อื่นเป็นอุ-
ปลัมบัน ๑ หวังความไม่ผาสุกแก่เธออื่น ๑ ทำความรำคาญให้เกิดขึ้น
ดังว่านั้น ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตติย์ สมุฏฐานวิธี
เป็นต้น เหมือนด้วยสิกขาบทในลำดับมา.

สตุตมฺ จบ

ในอุปลสตุตสิกขาบทที่ ๘ ความว่า ภิกษุใด เมื่อภิกษุอื่น
ทะเลาะวิวาทกันอยู่แล้ว ปรารธนาจะแอบฟังว่า เธอเหล่านั้นจะพูด
อย่างไร เราจักฟัง และหวังจะ โจอท้วงด้วย และเดินไป เป็นตีกกฏ
ทุก ๆ ก้าว แม้อยู่ข้างหลัง เดินรีบขึ้นไปให้เร็ว หรืออยู่ข้างหน้าแกล้ง
ทำช้าลงมา ก็เหมือนกัน ยืนในที่ใด ได้ยินเสียง หยุดยินฟังในที่นั้น
เป็นปาจิตติย์ มาที่อยู่ภิกษุเหล่านั้น ได้ยินเธอปรึกษากันอยู่ หรือเธอ
เดินปรึกษากันมาที่ใกล้ที่อยู่ตน ได้ยินก็ฟังกระแอมไอ หรือบอกว่า
เราอยู่นี้ ให้เธอรู้ แม้ไม่ทำดังนี้ นิ่งฟังอยู่ คงเป็นปาจิตติย์ ใน
อุปลัมบัน เป็นตีกกปาจิตติย์ ในอุปลัมบัน เป็นตีกกทุกกฏ ไป
แอบฟังด้วยคิดว่า เราได้ยินเธอเหล่านั้น เราจักเว้น จังค จักรำจับ
จักเปลื้องตัวเสีย ดังนี้ ก็ดี และภิกษุบ้ำ เป็นต้น เป็นอนาบัติ เป็น
อนาถตติกะ มืองค์ ๓ ผู้อื่นเป็นอุปลัมบัน ๑ อธิบายจะโจท ๑ แอบ
ฟังได้ยิน ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตติย์ เป็นเถยยสัจต-

สมุฏฐาน เป็นสียา กิริยา สียา อกิริยา เป็นสัจญญาวิโมกข์ สจิตตกะ
โลกวัชชะ เป็นกายกรรม วจกรรม เป็นอกุสลจิต ทุกขเวทนา.

อฏฐมัม จบ

ในกัมมปฏิพาหนะสัทธิกาบทที่ ๕ ความว่า สังฆกรรม ๔ มี
อปโลกนกรรม เป็นต้น สงฆ์จักทำโดยชอบธรรม ภิกษุใดอยู่ในกาย
ในสีมา จักไม่มาสู่สังฆกรรมนั้น ด้วยกิจอันใดอันหนึ่ง ให้แต่จันทะ
เพื่อกรรมนั้นมาแก้ภิกษุอื่น ครั้นกรรมนั้นสงฆ์ทำแล้ว โดยธรรม
โดยวินัย ภายหลังกลับติเตียนการกสงฆ์ เป็นปาจิตติย ทุก ๆ คำ.

นวมัม จบ

ในฉันทอทัตตวาคมนะสัทธิกาบทที่ ๑๐ ความว่า สงฆ์ประชุมกัน
ในสีมา จะรับบอชักรณ ภิกษุผู้โจทก์ ผู้จำเลยแจ้งความของตน ๆ ขึ้น
สงฆ์สมมติภิกษุผู้ซักถามขึ้นแล้ว แต่ยังไม่ได้ซักไซ้ความ หรือสงฆ์
กระทำสังฆกรรมทั้ง ๔ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ตั้งญัตติหรือสวดอนุสาวณะค้าง
อยู่ ภิกษุใดอยู่ในหัตถบาตสงฆ์ ปรารธนาจะให้กรรมนั้นกำเริบ ไม่ให้
จันทะก่อนแกล้งลุดไปเสีย ยังไม่มละหัตถบาตสงฆ์บริษัท เป็นทุกกฏ
ครั้งมละหัตถบาตแล้ว เป็นปาจิตติย สงฆ์อยู่ในกรรมเป็นธรรม
หรือกรรมไม่เป็นธรรม สำคัญว่าเป็นธรรม และสงฆ์อยู่ ก็ดี เหล่านี้
เป็นทุกกฏ รู้ยู่ว่าเป็นธรรม เป็นอนาบัติ รู้ว่า ความทะเลาะวิวาท
จักมีแก่สงฆ์ หรือสงฆ์จักกระทำกรรมไม่เป็นธรรม เป็นวรรค จัก
กระทำแก่คนไม่ควรกรรม ดังนี้ ก็ดี หรือเป็นไซ้ หรือลุดไปด้วยกิจ
แห่งภิกษุไซ้ หรือกลั่นอุจจาระ ปัสสาวะ หรือไม่ปรารธนาจะให้กรรม

กำเริบ หรือลुकไปด้วยคิตจะกลับมา กัตติ และภิกษุบ้า เป็นต้น เหล่านี้
ไม่เป็นอาบัติ เป็นอนาถตติกะ มีองค์ ๖ ตัดสินความหรือสังฆกรรม
ค้างอยู่ ๑ กรรมนั้นเป็นกรรม ๑ รู้ยู่ว่าเป็นกรรม ๑ อยู่ในสีมา
ด้วยสงฆ์ ๑ คนมีสังวาสเสมอด้วยสงฆ์ ๑ ประสงค์จะให้กรรมกำเริบ
แล้วลुकไป มละหัตถบาตสงฆ์เสีย ๑ พร้อมด้วยองค์ ๖ นี้ จึงเป็น
ปาจิตติย เป็นสมนุภาสนสมุฏฐาน อาบัติเกิดแต่กาย วาจา จิต เป็น
กิริยา กิริยะ สัญญาวิโมกข์ สจิตตกะ โลกวัชชะ เป็นกายกรรม
วจีกรรม เป็นอกุสลจิต ทุกขเวทนา.

ทสม์ จบ

ในทัฬพะสิกขาบทที่ ๑๑ ความว่า ภิกษุใด ยอมด้วยสงฆ์ซึ่ง
ประชุมในสีมา ให้ฝ่าจิวรซึ่งควรวิกัปเป็นอย่างเล็กน้อยไป แก่ภิกษุที่
สงฆ์สมมติเป็นภักตคฤเทศกะ เป็นต้น โดยกรรม เธอทำการสงฆ์โดย
ชอบอยู่ แล้วภายหลังกลับติเตียนว่า ภิกษุทั้งหลายน้อมลากสงฆ์ให้
แก่ภิกษุ ตามชอบใจ ตามมิตรตามสหาย คังนี้ ต้องปาจิตติย ทุก ๆ คำ.

เอกาทสม์ จบ

ในปริณามนะสิกขาบทที่ ๑๒ ความว่า ภิกษุใด รู้ยู่ว่า ลาก
ทายน้อมไปแล้วแก่สงฆ์ ด้วยวาจาว่าจักถวายสงฆ์ และน้อมมาให้
เขาให้แก่บุคคล คือภิกษุอื่น เป็นปาจิตติย วินิจฉัยทั้งปวงนอกนี้
เหมือนปริณตะสิกขาบทในนิสัคคิย แปลกแต่ในปริณตะสิกขาบท

เป็นนิสัสคคิยปาจิตติย เพราะน้อมมาเพื่อตน ในสิกขาบทนี้เป็นแต่
สุทธปาจิตติย เพราะน้อมไปเพื่อภิกษุอื่นเท่านั้น.

ทวาทสมัม จบ อฏฺฐโม วคฺโค จบวรรคที่ ๘

ในราชวรรคที่ ๘ ประคับด้วยสิกขาบท ๑๐ อันเตปุระสิกขาบท
ที่ ๑ ความว่า พระเจ้าแผ่นดินที่เป็นชาติกษัตริย์ ได้มูรธาภิเษกเป็น
พระเจ้าแผ่นดินแล้ว ทั้งพระมหเทสีด้วย อยู่ในห้องที่บรรทมทั้ง ๒ องค์
องค์ใดองค์หนึ่ง ยังไม่เสด็จออก และภิกษุใด ไม่ให้ทูลให้ทรงทราบ
ก่อน บ่วงจรณีพระทวารห้องพระบรรทมเข้าไป เเท้าที่แรก เป็นทุกกฏ
เท้าที่ ๒ เป็นปาจิตติย.

ปรมัม จบ

ในรัตนะสิกขาบทที่ ๒ ความว่า ภิกษุใด ถือเอาเองหรือให้ผู้อื่น
ถือเอาซึ่งรัตนะ มีแก้วมุกดา เป็นต้น หรือของสมมติว่าเป็นรัตนะ คือ
ของใช้สอยสิ่งใดสิ่งหนึ่งแห่งมนุษย์ ซึ่งเขาส้มตกอยู่ในแผ่นดินที่อื่น
พ้นจากภายในอาราม และภายในที่พักอาศัยอยู่ เป็นปาจิตติย ถือเอา
เอง หรือให้ผู้อื่นถือเอาซึ่งทองและเงินเพื่อตัว เป็นนิสัสคคิยปาจิตติย
เพื่อสงฆ์และคณะ และบุคคล และเจติย และนวักรรม เป็นทุกกฏ ใน
แก้วมุกดา เป็นต้น นอกนั้น เพื่อตนหรือผู้อื่นทั้งปวง เป็นทุกกฏสิ้น
กัปปิยวัตถุ หรือ อกัปปิยวัตถุ โดยที่สุดแม้เป็นของมารดาเก็บไว้ดังคน
รักษาเรือนคลัง เป็นปาจิตติย กระทำของเช่นนั้นให้เป็นของ ๆ ตัว
แล้วจึงเก็บไว้ ควรอยู่ ก็แต่คฤหัสถ์กล่าวว่าคุณจงช่วยเก็บของนี้ไว้
พึงห้ามเสียว่าไม่ควร ถ้าเขาโกรธทิ้งไว้แล้วไปเสีย ชื่อว่าเป็นกังวลอยู่

๑ ตามอรรถกถา สงเคราะห์การรับของฝากของคฤหัสถ์ เก็บไว้ในสิกขาบทนี้ด้วย.

๒ ตามอรรถกถาว่า ของมารดาบิดาที่เป็นกัปปิยะ.

พึงเก็บไว้เถิด ช่างไม้หรือข้าราชการทำการในวัดอยู่ เขาฝากเครื่อง
มือหรือที่นอนให้ช่วยเก็บไว้ให้ด้วย อย่าพึงทำด้วยเห็นแก่หน้าแก่กลัว
จะแสดงที่เก็บไว้ให้ ควรอยู่ แม้ในภายในอารามหรือภายในที่พัก
อาศัยอยู่ในที่เช่นไรเขาจักรังเกียจว่า ชะรอยภิกษุและสามเณรจักถือ
เอาของตกอยู่ในที่เช่นนั้นพึงถือเอาเอง หรือให้ผู้อื่นเอาแล้วนับ
หมายเก็บไว้ และพึงบอกว่าเป็นของผู้อื่นผู้ใดมาเอาเถิด ถ้า
ผู้ใดมา พึงถามผู้นั้นว่า ของอย่างไรของท่านหายไป ถ้าเขากล่าวถูก
ตามหมายไซ้ ก็พึงให้ ถ้าเขากล่าวไม่ถูกไซ้ พึงว่ากะเขาว่าท่านจง
หาเอาเถิด ถ้าภิกษุจะไปจากอาวาสนั้น พึงฝากไว้ในมือภิกษุผู้สมควร
เมื่อภิกษุเช่นนั้นไม่มี พึงฝากไว้ในมือคฤหบดีผู้สมควรแล้วจึงไป
ก็แลภิกษุใด ไม่ไปจากอาวาส และไม่เห็นเจ้าของ เธอนั้นพึงเอาของ
นั้นให้เขาทำเสนาสนะ หรือเจดีย์ หรือสระ โบกขรณี ซึ่งเป็นของถาวร
ถ้าล่วงกาลนานไป เจ้าของมาไซ้ พึงแสดงของถาวรนั้นว่า ให้อนุ-
โมทนาเอาเถิด ถ้าเขาไม่อนุโมทนา เขาทวงจะเอาไซ้ พึงยังผู้อื่น
ให้ถือเอาเป็นของ ๆ ตนแล้วใช้ของเขา ของเขาคงในภายในอาราม
หรือที่พักอาศัย ซึ่งเป็นที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต ไม่ถือเอาเก็บไว้
ด้วยไม่เอื้อเฟื้อ เป็นทุกกฎ ของเขาคงในที่ ๆ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต
ถือเอาเก็บไว้ และของใดซึ่งเป็นอามาสควรถูกต้องได้ ถือเอาของ
นั้นด้วยคุ่นเคย หรือทำเป็นของยืม หรือถือเอาด้วยบังสุกุลสัญญา
และภิกษุบำเพ็ญตน เหล่านี้ไม่เป็นอาบัติ เป็นสาณตติกะ มืองค์ ๔
ไซ้เหตุที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต ๑ เป็นของ ๆ ผู้อื่น ๑ ไม่มีแห่ง
ความถือเอาด้วยวิสาสะและบังสุกุลสัญญา ๑ ถือเอาเองหรือให้ผู้อื่น

ถือเอาของนั้น ๑ พร้อมด้วยองค์ ๔ นี้ จึงเป็นปาจิตตีย์ สมภูฐานวิธี
เป็นต้น เหมือนด้วยสัญจริตตะสิกขาบท.

ทุตยัม จบ

ในวิกาลคามปเวสนะสิกขาบทที่ ๓ ความว่า ภิกษุใด ไม่บอก
กล่าวลาภิกษุอื่นที่มีอยู่ ดังกล่าวแล้วในจาริตตะสิกขาบท เข้าไปบ้าน
ในเวลาวิกาล คือตั้งแต่ล่วงเที่ยงแล้วจนอรุณใหม่ ถ้าบ้านล้อม
ล่งที่ล้อมเข้าไป ถ้าบ้านไม่ได้ล้อมล่งอุปจารบ้าน ในที่ที่แรก เป็น
ทุกกฏ ในที่ที่ ๒ เป็นปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่กิจด่วน คือเพื่อภิกษุ
ด้วยกันงูกัด ถ้าแม้มากด้วยกันจะเข้าไปบ้านด้วยการสิ่งหนึ่งไชร้ ทั้ง
หมดพึงบอกลาแก่กันและกัน การในบ้านยังไม่สำเร็จ จะไปบ้านอื่นกิจซึ่ง
จะลาอีกไม่มี ถ้าแลเมื่อร้างบุดุสาหะนั้นแล้วเดินไปวิหารอยู่ อยาก
จะไปบ้านอื่นในระหว่างทางไชร้ ต้องบอกลาเป็นแท้ ฉนั้นในเรือน
ตระกูลหรือในโรงฉนั้นแล้ว อยากจะไปเที่ยวบิณฑบาตน้ำมันหรือสัปปิ
ถ้าภิกษุข้างซ้าย ข้างขวามีอยู่ไชร้ พึงบอกลา เมื่อไม่มีพึงคิดว่าไม่มี
แล้วไปเถิด ครั้นลงถนนแล้ว แม้เห็นภิกษุ กิจซึ่งจะลาไม่มี ก็แล
หนทางใดไปกลางบ้าน เมื่อเดินไปตามทางนั้น ถ้าจิตคิดว่าจะเที่ยว
บิณฑบาตน้ำมันเป็นต้นเกิดขึ้นไชร้ เห็นภิกษุข้างซ้าย ข้างขวา พึง
บอกลา เมื่อไม่แหวะออกจากทางเดินไป กิจซึ่งจะบอกลาไม่มี คำบอก
ลาดังนี้ว่า "วิกาล คามปฺปเวสนํ อานุจฺฉามิ" บอกเป็นภาษาไทยว่า
เราขอการเข้าไปในบ้านในเวลาวิกาล ในวิกาลเป็นตีกกปาจิตตีย์
ในกาลสำคัญว่าวิกาลหรือเคลือบแคลงอยู่ เป็นทุกกฏ รู้รู้ว่าเป็น
กาลเช้า เป็นอนาบัติ มีการด่วนหรือบอกลาภิกษุที่มีอยู่ หรือภิกษุไม่มี

ไม่บอกลาเข้าไป หรือไปอารามในระหว่างบ้าน และที่อยู่นางภิกษุณี ที่อยู่เดียรถีย์ โรงฉัน แห่งใดแห่งหนึ่งก็ดี หรือเดินไปตามทางซึ่งไป ตามละแวกบ้าน หรือมีอันตราย และภิกษุบ้าเป็นต้น เหล่านี้ ไม่เป็น อาบัติ เป็นอนาถตติกะ มีองค์ ๓ ไม่บอกลาภิกษุที่มีอยู่ ๑ ไม่มีเหตุ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงอนุญาต ๑ เข้าไปบ้านในวิกาล ๑ พร้อมด้วย องค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตติย สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือนปฐมกฐินะ สิกขาบท แปลกแต่สิกขาบทนี้ เป็นกิริยากิริยะ เท่านั้น.

ตติย จบ

ในสุจิมระสิกขาบทที่ ๔ ความว่า ภิกษุใด ทำเองหรือให้ผู้อื่น ทำซึ่งกล่องเข็มแล้วด้วยกระดูก หรืองา หรือเขา ในประโยชน์ทำอยู่ เป็นทุกกฏ ทำแล้วได้มา เป็นเภทนกปาจิตติย ต้องต่อกล่องเข็มนั้น เสียแล้ว จึงแสดงอาบัตินั้นตก เป็นจตุกกปาจิตติย คือตนทำค้างอยู่ ตนเองทำให้แล้วลง หรือให้ผู้อื่นทำให้แล้วลง หรือผู้อื่นทำค้างอยู่ ตนเองมาทำให้แล้วลง หรือให้ผู้อื่นทำต่อไปให้แล้วลง ทั้ง ๔ อย่างนี้ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง แล้วได้มา เป็นปาจิตติย ทำเองหรือให้ผู้อื่นทำเพื่อ คนอื่นก็ดี และคนอื่นทำได้มาบริโภคก็ดี เป็นทุกกฏ ทำลูกคุมและธนู ไม้สีไฟ และลูกถวิน และกระบอกยาตา และไม้ค้ำยาตา และธรรม- กรก เหล่านี้สิ่งใดสิ่งหนึ่ง แล้วด้วยกระดูก เป็นต้นก็ดี และภิกษุบ้า เป็นต้น เป็นอนาบัติ เป็นสาถตติกะ มีองค์ ๓ เป็นกล่องเข็ม ๑ แล้วด้วยกระดูกเป็นต้น ๑ ทำเองหรือให้ผู้อื่นทำเพื่อตนได้มา ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นปาจิตติย สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เหมือน ด้วยสัญจริตตะสิกขาบท.

จตุตถ จบ

ในฉนทกะสิกขาบทที่ ๕ ความว่า ภิกษุเมื่อจะทำเองหรือให้ผู้อื่นทำซึ่งเตียงหรือตั้ง ฟุ้งทำให้เท่าสูง ๘ นิ้วด้วยนิ้วพระสุคต เว้นไว้แต่แม่แครงข้างล่าง เมื่อทำทำให้สูงกว่าประมาณนั้น เป็นฉนทกะปาจิตติยฺ์ ต้องตัดเท้าให้พอประมาณก่อนจึงแสดงอาบัติตก ดังนั้นริไม่ยวนักดังเตียง ไม่สี่เหลี่ยมดังอาสนทิ ให้เขาทำให้พอประมาณหรือเกินประมาณ ได้มาตัดเสียให้พอประมาณ และฝั่งลงไปในพื้นที่ที่เหลืออยู่พอประมาณ หรือทำเป็นเพดานผูกเป็นร่างร้านบริโภคก็ดี และภิกษุบ้ำเป็นต้น เหล่านี้เป็นอนาบัติ มีองค์ ๒ เตียงหรือตั้งล่วงประมาณ ๑ ทำเองหรือให้ผู้อื่นทำเพื่อตนแล้วได้มา ๑ พร้อมด้วยองค์ ๒ นี้ จึงเป็นปาจิตติยฺ์ วินิจฉัยนอกนี้ เหมือนด้วยสุจิมระสิกขาบท.

ปญจัม จบ

ในตุโลนัทระสิกขาบทที่ ๖ ความว่า ภิกษุใด ทำเองหรือให้ผู้อื่นทำซึ่งเตียงหรือตั้งหุ้มนุ่มข้างใน เป็นอุททาลนกะปาจิตติยฺ์ ต้องเลิกนุ่มออกเสียก่อนจึงแสดงอาบัติตก ในอาโยคและประคค สายโยคบาตร และถุงบาตร ผ้ากรองน้ำ หมอน เหล่านี้ยัดนุ่ม ไม่มีโทษ เตียงตั้ง คนอื่นทำหุ้มนุ่ม ได้มาเลิกเสียบริโภค ก็ดี และภิกษุบ้ำเป็นต้น เป็นอนาบัติ เป็นอนาถัตติกะ มีองค์ ๒ เตียงตั้งหุ้มนุ่ม ๑ ทำเองหรือให้ผู้อื่นทำเพื่อตนแล้วได้มา ๑ พร้อมด้วยองค์ ๒ นี้ จึงเป็นปาจิตติยฺ์ วินิจฉัยนอกนี้ ฟังรู้โดยดังกล่าวแล้วก่อนนั้นเถิด.

ฉฎฐัม จบ

ในนีสิตนะสิกขาบทที่ ๗ ความว่า ภิกษุจะทำเองหรือให้ผู้อื่นทำซึ่งนีสิตนะ ผ้าสำหรับรองนั่ง ฟุ้งทำให้กอบปรด้วยประมาณ ๆ นั้น

โดยยาว ๒ คืบ โดยกว้างคืบครึ่ง ชายอีกคืบหนึ่ง ด้วยคืบพระสุคต
เมื่อทำให้กว้างยาวเกินนั้น ต้องเฉทนทปาจิตติย ตัดเสียให้พอประมาณ
ก่อน จึงแสดงอาบัติตก นิสิตนั้น เป็นผ้ารองนั่งอย่างหนึ่งมีชาย
ด้วยชายที่ลาดลงดั่งสันถัดแล้วผ้าเข้าไป ๒ แห่งในที่สุดข้างหนึ่งสักคืบ
พระสุคต ทำให้เป็น ๓ ชาย ทำให้พอประมาณหรือหย่อนกว่าประมาณ
และคนอื่นทำเกินประมาณได้มา ตัดเสียให้พอประมาณแล้วบริโภค
จะเอาทำพาดานเป็นต้น สิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ดี และภิกษุบ้าเป็นต้น เหล่านี้
เป็นอนาบัติ มีองค์ ๒ ผ่านิสิตนั้นล่วงประมาณ ๑ ทำเองหรือให้
ผู้อื่นทำแล้วได้มา ๑ พร้อมด้วยองค์ ๒ นี้ จึงเป็นปาจิตติย วินิจฉัย
นอกนั้น ฟังรู้โดยนัยดังกล่าวแล้ว.

สตตมัม จบ

ในกัมมชฎฎิกขาติสัทธิขาบทที่ ๘ ความว่า ภิกษุทำเองหรือให้
ผู้อื่นทำซึ่งผ้าปิดฝี ฟังทำให้ก่อปรด้วยประมาณ ๑ นั้น โดยยาว ๔ คืบ
กว้าง ๒ คืบ ด้วยคืบพระสุคต ทำให้กว้างยาวกว่านั้น ต้องเฉทนท-
ปาจิตติย ตัดเสียให้พอประมาณก่อนจึงแสดงอาบัติตก ผ้าปิดฝีนี้
พระองค์ทรงอนุญาตแก่ภิกษุซึ่งเป็นหิต เป็นฝี แผลเปื่อย ใต้สะดือ
ลงไป เนื้อเข้าขึ้นมา เพื่อจะปิดแผลเหล่านั้น.

อฏฐมัม จบ

ในวัสสิกสาฎิกะสัทธิขาบทที่ ๕ ความว่า ภิกษุทำเองหรือให้ผู้อื่น
ทำซึ่งวัสสิกสาฎิกา ผ้าอาบน้ำฝน ฟังทำให้ก่อปรด้วยประมาณ ๑ นั้น
โดยยาว ๖ คืบ กว้าง ๒ คืบครึ่ง ด้วยคืบพระสุคต ทำให้กว้างยาว

กว่านั้น ต้องเกณฑ์ปาจิตติย์ ตัดเสียให้พอประมาณก่อน จึงแสดง
อาบัติตก.

นมัม จบ

ในนันทะสิกขาบทที่ ๑๐ ความว่า ภิกษุใด ทำเองหรือให้ผู้อื่น
ทำซึ่งจีวรใหญ่ ประมาณเท่าจีวรพระสุคต หรือเกินกว่านั้น ต้อง
เกณฑ์ปาจิตติย์ ตัดเสียให้ต่ำกว่าประมาณจีวรพระสุคต จึงแสดง
อาบัติตก ประมาณแห่งจีวรพระสุคตนั้น ด้านยาว ๕ คืบ ด้านกว้าง
๖ คืบ ด้วยคืบพระสุคต วินิจฉัยนอกนั้นทั้งปวง ใน ๓ สิกขาบทนี้
ให้พึงรู้โดยนัยดังกล่าวแล้วในนิตินะสิกขาบทนั้นเถิด.

ทสมัม จบ นวโม วรุโณ จบวรรคที่ ๕

จะกล่าวประมาณ ตามคัมภีร์สุคตวิทตติวิธานปกรณัม คืบพระ
สุคตนั้น ๑๖ นิ้ว กับ ๒ อนุกระเบียดแห่งช่างไม้ทุกวันนี้ ๐

- ๐
- ๑
- ๔ เท่านั้น
- ๐
- ๒

เป็นสุคตวิทตติหนึ่งแล เท่าเพียงตั้งยาว ๑๐ นิ้ว กับ ๓ กระเบียด
ช่างไม้ทุกวันนี้ ฝ่านิตินะยาวศอก ๘ นิ้ว กับกระเบียดหนึ่ง กว้าง
ศอกหนึ่งกับ ๓ อนุกระเบียด ชายคืบ ๔ นิ้ว กับ ๒ อนุกระเบียด
แห่งช่างไม้ทุกวันนี้ ฝ่าปิดฝายาว ๒ ศอกคืบ ๔ นิ้ว กับ ๒ กระเบียด
กว้างศอก ๘ นิ้ว กับกระเบียดหนึ่ง แห่งช่างไม้ทุกวันนี้ ฝ่าอาบ
น้ำฝนยาว ๔ ศอก ๓ กระเบียด กว้างศอกคืบ ๔ นิ้ว กับกระเบียดหนึ่ง
กับอนุกระเบียดหนึ่ง แห่งช่างไม้ทุกวันนี้ ฝ่าสุคตะจีวรยาว ๖ ศอก

กับนิ้ว ๑ กับ ๒ อนุกระเบียด กว้าง ๔ ศอก กับ ๓ กระเบียด แห่ง
ช่างไม้ทุกวันนี้ กระเบียด ๑ แบ่งเป็น ๔ ส่วน ส่วนหนึ่ง ชื่อว่า
อนุกระเบียด.

สุทธริกปาจิตติยวณฺณา นิฏฺฐิตา จบสุทธริกปาจิตติยํ

จักพรรณาในสิกขาบทแห่งปาฏิเทสนียาบัติ ๆ มีสิกขาบท ๔
ในสิกขาบทที่ ๑ ความว่า นางภิกษุณีอุปสมบทในสงฆ์ ๒ ฝ่ายผู้ไ้
ญาติ อยู่ในละแวกบ้านมีตรอกเป็นต้น ถวายของเคี้ยวของฉันซึ่งเป็น
อามิสด้วยมือตน ภิกษุใด อยู่ในบ้านหรือในที่อื่นก็ตาม รับแต่มือ
นางภิกษุณีนั้น ด้วยมือตนเพื่อจะฉันเป็นอาหาร เป็นทุกกฏ เพราะ
รับ กลืนกิน ต้องอาบัติปาฏิเทสนียะทุกทีกลืน.

ในสิกขาบทที่ ๒ ความว่า ภิกษุทั้งหลายมากด้วยกัน ทายก
นิมนต์ด้วยโภชนะ ๕ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ฉันอยู่ในตระกูล ในตระกูลนั้น
ถ้ามีนางภิกษุณีมาเดือนทายก ให้เต็มแกงเต็มข้าวสุก แก่ภิกษุตามมิตร
ตามสหาย ภิกษุทั้งหลายพึงขับนางภิกษุณีนั้นให้ไปเสีย กว่าจะฉันแล้ว
ถ้าแม้ภิกษุแต่องค์หนึ่งไม่ขับเสียไซ้ ครั้นเธอทั้งหลายรับอามิสเพื่อ
จะกลืนกิน เป็นทุกกฏเพราะรับ กลืนกิน ต้องปาฏิเทสนียะทุกทีกลืน.

ในสิกขาบทที่ ๓ ความว่า ตระกูลใด เป็นโศดาบัน สงฆ์ให้
เสกขสมมติด้วยอุตติหุติกรรมวาจาแล้ว ภิกษุใด เขายังไม่ได้นิมนต์
ก่อน แต่ลงสู่อุปจารเรือน และไม่ป็นไข้ ลงสู่อุปจารเรือน รับอามิส
ในเสกขะตระกูลนั้น เป็นทุกกฏเพราะรับก่อน รับแล้วฉันในที่อันใด
อันหนึ่ง ต้องปาฏิเทสนียะทุกทีกลืน.

ในสิกขาบทที่ ๔ ความว่า อารัญญิกเสนาสนะ คือวัดป่าอันใด กอปรไปด้วยความรังเกียจและภัย ดังกล่าวแล้วในสาสังกะสิกขาบท ภิกษุใด อยู่ในเสนาสนะเช่นนั้น ของเคี้ยวของจันอันใดซึ่งสตรี บุรุษ คฤหัสถ์ และนักบวช ผู้ใดผู้หนึ่ง ยังไม่ได้เข้ามาอารามหรืออุปัชฌาร- อาราม บอกให้รู้แจ้งว่า ตระกูลชื่อนี้จักนำของมาถวายดังนี้ก่อน เธอ ไม่เป็นไฉ้ รับของนั้นในอาราม หรืออุปัชฌารอาราม เพื่อจะกลืนกิน เป็นทุกกฏเพราะรับ กลืนกิน ต้องปาฏิเทสนิยะทุกทีกลืน.

อาบัติปาฏิเทสนิยะใน ๔ สิกขาบทนี้ คำแสดงในเบื้องต้น ว่าดังนี้ "การยหํ อวฺโส ชมฺมํ อปฺขชฺชํ อสฺปฺปายํ ปาฏิเทสนิยํ, ฃนฺเต

ตํ ปฏฺฐิตฺเตสมิ." ถ้าหลายองค์ว่า ปาฏิเทสม เทน ปาฏิเทสมิ เป็นคำไทยว่า ข้าพเจ้าได้ต้องซึ่งกรรมอันพระพุทธเจ้าพึงติเตียน ไม่เป็นที่สบาย ชื่อว่าปาฏิเทสนิยะ จะพึงกลับแสดงหรือจะพึงแสดง เฉพาะ ข้าพเจ้าแสดงกรรมนั้น คำถามและคำรับต่อไป เหมือนคำ แสดงอาบัติอื่น ๆ.

ปาฏิเทสนิยวณฺณา นิฏฺฐิตา จบปาฏิเทสนิยะ

จักพรรณนาในสิกขาบทแห่งทุกกฏาบัติต่อไป จักแสดงใน เสดขียทุกกฏาบัติก่อน เสดขียะนี้ มี ๔ แผนก คือเป็นสารูป ๑ โภชน- ปฏิสังยุต ๑ ฌมเทศนาปฏิสังยุต ๑ ปกิณณกะ ๑

สารูปเสดขียะ มีสิกขาบท ๒๖ ในสิกขาบทที่ ๑ ความว่า ความ สึกษาให้ภิกษุพึงทำว่า เราจักนุ่งให้เป็นปริมณฑลดังนี้ นุ่งเบื้องบน ปิคมณฑลสะคือ เบื้องต่ำปิคมณฑลเข้า แต่กระดุกแข็งลงไป ให้ฝ้านุ่ง

หย่อนลงไปสัก ๘ นิ้ว นุ่งอย่างนี้ ชื่อว่านุ่งเป็นปริมณฑล เมื่อไม่นุ่ง
ดังนี้ นุ่งให้เลื้อยลงไปข้างหน้าหรือข้างหลัง ด้วยความไม่เอื้อเพื่อ เป็น
ทุกกฏ ในเสขิยะนี้ในสิกขาบททั้งปวง เป็นทุกกฏอย่างเดียว ประเภท
แห่งอาบัติอื่นไม่มี ไม่แก้ง ไม่มีสติ ไม่รู้ เป็นไซ้ และเพราะอันตราย
ทั้งหลาย และภิกษุบ้างเป็นต้น เหล่านี้ ไม่เป็นอาบัติ ไม่แก้งว่าจะนุ่ง
ไม่ให้เป็นปริมณฑลดังนี้ และคิดว่าจะนุ่งให้เป็นปริมณฑลโดยแท้
และพลั้งไป นุ่งไม่เป็นปริมณฑล ดังนี้ ชื่อว่าไม่แก้ง ไม่เป็นอาบัติ
แม้ส่งใจไปอื่นนุ่งไม่เป็นปริมณฑล ดังนี้ ชื่อว่าไม่มีสติ เป็นอนาบัติ
ยังไม่รู้เพื่อจะนุ่งให้เป็นปริมณฑล ดังนี้ ชื่อว่าไม่รู้ เป็นอนาบัติ ก็แต่
ว่านิวาสนวัตรธรรมเนียมในการนุ่งผ้า ภิกษุจำต้องเรียนศึกษาให้รู้
เมื่อไม่ศึกษาชื่อว่า ไม่เอื้อเพื่อ คงไม่พื่อนาทรียทุกกฏ ภิกษุใดแข่ง
ยาวหรือเนื้อปลีแข่งใหญ่ ภิกษุนั้นจะนุ่งให้เลื้อยไปเกิน ๘ นิ้ว เพื่อ
ให้เป็นสาธูป พระอรธรรคถาจารย์ท่านว่า ควรอยู่ ภิกษุใดมีแผลใน
แข้งหรือในเท้า ดังนี้ ชื่อว่าเป็นไซ้ เธอนั้นจะนุ่งให้เงินขึ้นมา หรือ
เลื้อยลงไป ควรอยู่ สัตว์ร้ายหรือโจรไล่ ชื่อว่าอันตราย ในอันตราย
เช่นนี้ เป็นอนาบัติ เหตุแห่งอนาบัติมีไม่แก้งเป็นต้นดังกล่าวมานี้
ให้พึงรู้ในเสขิยะสิกขาบททั้งปวง ซึ่งจะกล่าวไปข้างหน้า เพราะเหตุนี้
ในสิกขาบทใดมีแปลก จึงจะกล่าวในสิกขาบทนั้น ไม่มีแปลกจักไม่
กล่าว ในเสขิยะทั้งปวง เป็นอนาถตติกะสิน ในสิกขาบทที่ ๑ นี้
มีองค์ ๓ ไม่เอื้อเพื่อ ๑ ไม่มีเหตุแห่งอนาบัติ ๑ นุ่งไม่เป็น
ปริมณฑล ๑ พร้อมด้วยองค์ ๓ นี้ จึงเป็นทุกกฏ ในเสขิยะทั้งปวง
มีองค์ ๓ เหมือนในสิกขาบทนี้สิ้น คือ ไม่เอื้อเพื่อ ๑ ไม่มีเหตุแห่ง
อนาบัติ ๑ กระทำให้ผิดจากความที่กล่าวในสิกขาบทนั้น ๆ ๑ เพราะ

เหตุัน ต่อไปจักไม่ว่าวประเภทแห่งองค์อึกร สมุฏฐานวิธีเป็นต้น เมื่อจบเสขิยะแล้วจึงจะแสดง ในมาติกาแห่งเสขิยะทั้งปวง ไม่มีชื่ออาบัติในท้ายสักราบต ดังสักราบตแห่งอาบัติอื่น มีแต่คำว่า **สักรากรณิยา** ว่าความศึกษาสำเหนียก ภิกษุพึงทำดังนี้ทุกสักราบต ซึ่งรู้ว่า เป็นอาบัติทุกกณัน ด้วยบาลีซึ่งเป็นบทภาษณิยาว่า ไม่เอื้อเพื่อขึ้นทำต้องทุกกณ เพราะเหตุัน ต่อไปแม้ไม่ออกชื่ออาบัติ ก็ให้รู้ว่าเป็นอาบัติ ด้วยไม่เอื้อเพื่อในที่จะทำตาม.

ในสักราบตที ๒ ความว่า ให้ภิกษุพึงทำการศึกษาว่า เราจักห่มผ้าให้เป็นปริมณฑล คือ ทำมุ่มผ้าทั้ง ๒ ให้เสมอกันแล้วจึงห่มดังนี้ สักราบตทั้ง ๒ นี้กล่าวไม่แปลกกัน เพราะเหตุัน พิงนุงและห่มให้เป็นปริมณฑล ทั้งในวัด ทั้งในละแวกบ้าน.

ในสักราบตที ๓ ว่า พึงทำการศึกษาว่า เราจักปิดกายด้วยดี คือกลัดลูกคุมแล้วปิดคอด้วยที่สุดอนุวต ทำมุ่มทั้ง ๒ ให้เสมอกัน ม้วนเข้ามา ปิดจนตลอดข้อมือแล้วจึงเดินไปในละแวกบ้าน เมื่อไม่ทำเช่นนั้น เปิดเข้าหรือออกเดินไป เป็นทุกกณ.

ในสักราบตที ๔ ว่า พึงทำการศึกษาว่า เราจักปิดกายด้วยดี นงในละแวกบ้าน คือนั่งเปิดศัรยะแต่หลุมคอขึ้นไป เปิดมือแต่ข้อมือออกไป เปิดเท้าตั้งแต่เนื้อปลีแข้งออกไป ปิดอวัยวะอันเสยนอกันัน ดังนี้ชื่อว่าปิดด้วยดี เข้าไปเพื่อจะอยู่ในละแวกบ้าน แม้นั่งเปิดกาย ในกลางคืนหรือในกลางวัน ไม่เป็นอาบัติ **วาสุปคตสุต** คำนี้ ในอรรถกถาว่า เข้าไปเพื่อจะอยู่ แต่ไม่กำหนดว่าอยู่แรมราตรี หรืออยู่ด้วยการงาน แต่ในที่อื่น **วาสุปคโต** นี้ ได้ความว่า เข้าอยู่แรมราตรี

เพราะเหตุนี้ ต่อไปข้างหน้า ในคำว่า เข้าไปอยู่ในละแวกบ้าน ให้พึงรู้ดังกล่าวแล้วนี้เกิด.

ในสิกขาบทที่ ๕ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักสำรวมระวัง ด้วยดี คือไม่เล่นมือเล่นเท้าเดินไปในละแวกบ้าน.

ในสิกขาบทที่ ๖ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักสำรวมระวัง ด้วยดี ไม่เล่นมือเล่นเท้านั่งในละแวกบ้าน.

ในสิกขาบทที่ ๗ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักทอดตาล เบื้องต่ำ คือแลดูข้างหน้าไกลเพียงชั่วแอก เดินไปในละแวกบ้าน ก็แล จะหยุดยืนในที่แห่งหนึ่งแล้ว แลดูอันตราย มีช้าง ม้า เป็นต้น ควรอยู่.

ในสิกขาบทที่ ๘ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักทอดตาล เบื้องต่ำไกลเพียงชั่วแอก นั่งในละแวกบ้าน.

ในสิกขาบทที่ ๙ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่เลิกผ้าห่ม ขึ้นข้างเดียวหรือสองข้าง เดินไปในละแวกบ้าน แม้เมื่อรับบาตร ก็อย่าพึงเลิกขึ้น พึงนำบาตรออกโดยกลีบจีวร.

ในสิกขาบทที่ ๑๐ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่เลิกผ้า ห่มขึ้นข้างเดียวหรือสองข้าง นั่งในละแวกบ้าน ในเวลานั่งอยู่แม้จะนำ รั้มกรออก ก็อย่าพึงเลิกผ้าขึ้นนำออกมา เข้าอยู่ในบ้าน แม้เลิก ขึ้นไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๑๑ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่หัวเราะ ดั่ง เดินไปในละแวกบ้าน ภิกษุใช้ไม่มี.

ในสิกขาบทที่ ๑๒ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่หวัหระ
ดั่ง นั่งในละแวกบ้าน เมื่อเหตุควรจะหวัหระมิ ทำแต่เพียงความ
ย้มเย้ม ไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๑๓ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักมีเสียงเบา
ไม่พูดเสียงสูงเสียงดัง เดินไปในละแวกบ้าน.

ในสิกขาบทที่ ๑๔ ว่า พึงทำความศึกษา เราจักมีเสียงเบา
ไม่พูดเสียงสูงเสียงดัง นั่งในละแวกบ้าน ก็แล กำหนดเสียงเขาดังนี้
ในเรือนยาว ๑๒ ศอก ถ้าพระสังฆเถระนั่งอยู่ต้นเรือน พระเถระ
ที่ ๒ นั่งอยู่กลางเรือน พระเถระที่ ๓ นั่งอยู่ในที่สุดเรือน ดังนี้ พระ-
สังฆเถระพูดจาปริกษาความสิ่งใดกับพระเถระที่ ๒ ๆ ได้ยินเสียงด้วย
กำหนดถ้อยคำเนื้อความได้ด้วย พระเถระที่ ๓ ได้ยินแต่เสียงอย่าง
เดียว กำหนดถ้อยคำเนื้อความไม่ได้ เท่านนี้ชื่อว่าเสียงเบา ถ้าคำ
ของพระสังฆเถระดัง จนพระเถระที่ ๓ กำหนดถ้อยคำเนื้อความได้
ชื่อว่าเสียงดัง ซึ่งในอรรถกถากำหนดเสียงเขาเสียงดังดังนี้ ได้ใน
คนที่มีเสียงเป็นปกติไม่เล็กไม่ใหญ่ ก็แต่บางคนเสียงใหญ่ บางคน
เสียงเล็ก กำหนดเอาเสียงโดยปกติเป็นประมาณเถิด.

ในสิกขาบทที่ ๑๕ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่เดิน
โยกกาย โคลงกาย ซ้ายขวา หน้าหลัง ไปในละแวกบ้าน.

ในสิกขาบทที่ ๑๖ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่นั่งโยก
กาย โคลงกาย ซ้ายขวา หน้าหลัง ในละแวกบ้าน.

ในสิกขาบทที่ ๑๗ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ไกวแขน
โยนแขน เดินไปในละแวกบ้าน.

ในสิกขาบทที่ ๑๘ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่นั่งไกว
แขน โยนแขน ในละแวกบ้าน.

ในสิกขาบทที่ ๑๙ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่โคลง
ศีรษะ กลอกหน้า เดินไปในละแวกบ้าน.

ในสิกขาบทที่ ๒๐ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่โคลง
ศีรษะ กลอกหน้า นั่งในละแวกบ้าน ภิกษุพึงตั้งกายตั้งแขนและศีรษะ
ให้ตรง อย่าให้โยก อย่าให้โคลง นั่งและเดินในละแวกบ้าน ใน ๓
สิกขาบทว่าด้วยนั่งนั้น ภิกษุเข้าอยู่ในบ้านแม้โคลงกาย เป็นต้น ไม่
เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๒๑ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ทำความ
ก้ากาย คือเอามือเท้าในสะเอวข้างเดียวหรือสองข้าง เดินไปใน
ละแวกบ้าน.

ในสิกขาบทที่ ๒๒ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ทำความ
ก้ากาย คือเท้าสะเอวข้างเดียวหรือสองข้าง นั่งในละแวกบ้าน เข้า
อยู่ในบ้าน แม้เท้าสะเอว ไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๒๓ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่คลุมทั้ง
ศีรษะ เดินไปในละแวกบ้าน.

ในสิกขาบทที่ ๒๔ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่คลุมทั้ง
ศีรษะ นั่งในละแวกบ้าน เข้าอยู่ในบ้าน แม้คลุมศีรษะ ไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๒๕ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่เดิน
กระโห้งเท้าในละแวกบ้าน ยกส้นขึ้นถูกพื้นแต่ปลายเท้า หรือยก
แต่ปลายเท้าขึ้น ถูกพื้นด้วยส้นอย่างเดียว ชื่อว่ากระโห้งเท้า.

ในสิกขาบทที่ ๒๖ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่รัดเข้า
ด้วยมือ หรือรัดด้วยผ้า นั่งในละแวก เข้าอยู่ในบ้าน แม่นั่งรัดเข้า
ไม่เป็นอาบัติ.

ทั้ง ๒๖ สิกขาบทนี้ ภิกษุใดอาศัยความไม่เอื้อเพื่อแก่งล่ง
ต้องทุกกฎ ไม่แก่ง ไม่มีสติ ไม่รู้ และมีอันตราย และภิกษุบ้า เป็นต้น
เป็นอนาบัติทุกสิกขาบท แต่เป็นใช้นั้น เป็นอนาบัติ แต่ใน ๒๕
สิกขาบท ยกเว้นหัวเราะเสีย ก็แล **อนุตรฆริ** นี้ ถ้าจะแปลตาม
พยัญชนะ แปลว่า ที่มีเรือนในระหว่าง แปลตามอรรถว่า ละแวกบ้าน
เพื่อจะให้พ้นจากศัพท์ว่า **คาโหม** ด้วยในวิภังค์แห่งปาฏิเทสนียะ ท่าน
กล่าวไว้ไม่เหมือนกับคามศัพท์ ดังนี้ว่า **อนุตรฆริ** นาม **รติกา** พยูหิ
สิงฆาตกั ฆริ แปลว่า ตรอกรถเดินได้ ตรอกไม่ทะลุทาง ๔ แฉง
หรือ ๓ แฉง และเรือน ชื่อว่า **อนุตรฆริ**.

สารูปา จบชื่อว่าด้วยมารยาทอันสมควร

ในโภชนปฏิบัติสังยุต มีสิกขาบท ๓๐ ในสิกขาบทที่ ๑ ความว่า
พึงทำความศึกษาว่า เราจักรับบิณฑบาต จะทำให้ดีตั้งสติ คือจักไม่
ทำดังจะเอาไปทิ้งเทเสียด้วยโทษ.

ในสิกขาบทที่ ๒ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักมีความหมาย
ผูกอยู่ในบาตร คือจักไม่เมินดูในที่นั้น ๆ รับบิณฑบาต.

ในสิกขาบทที่ ๓ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักรับบิณฑบาต
มิแกงถั่วพอเสมอ แกงถั่วเขียว ถั่วราชมาศ หรือแกงถั่วพู เป็นต้น
พอมือหยิบได้ ประมาณเท่าส่วนที่ ๔ แห่งข้าวสุก มีในบิณฑบาตใด

บิณฑบาตนั้น ชื่อว่ามีแกงถั่ว พอเสมอ เมื่อรับแกงถั่วให้ยิ่งไปกว่านั้น เป็นทุกกฎ รับแกงกับแล้วด้วยเนื้อปลาและใบไม้พ้นจากแกงถั่วให้ มากก็ดี หรือรับแกงถั่วแต่ญาติ และคนปวารณา หรือรับเพื่อผู้อื่น หรือแลกเอาด้วยทรัพย์ของตนแม้มาก ไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๔ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักรับบิณฑบาต ซึ่งเป็นยวกาลิก สิ่งใดสิ่งหนึ่ง พอเต็มเสมอขอบปากบาตร ไม่ให้สั้น เกินเหลี่ยมขอบปากข้างในแห่งบาตรที่ควรอธิฐาน ก็แลในบาตรที่ เล็กหรือใหญ่ไม่ควรอธิฐาน ยวกาลิกแม้จะพูนล้นขึ้นมาก็ดี และ ในบาตรควรอธิฐาน และไม่ควรอธิฐานก็ตาม ยามกาลิก สัตตทา- กาลิก ยาวชีวิต แม้จะพูนล้นขึ้นมาก็ตาม ควรอยู่ ของใครรับ ๒ บาตร แล้วถ่ายลงบาตร ๑ แล้วส่งมาวัดก็ดี หรือขนมท่อนอ้อยผลไม้เป็นต้น อันใด เขาวางลงพูนอยู่แม้สั้นเข้าจะพร่องลงไป หรือเขาเอาพวง กระจวานเป็นต้น วางข้างบนถวายเป็น หรือของใดเขารองใบไม้และ ถั่ว วางบนบาตร ก็ดี ของเหล่านั้น จะชื่อว่าพูนล้นเป็นจอมก็หาไม่ เพราะเหตุนั้นรับของทั้งปวงนั้น ควรอยู่ แม้ภิกษุใช้ ไม่พ้นอาบัติ รับพูนบาตรไม่ควรในที่ทั้งปวง ก็แต่รับแล้วก็เป็นอันรับด้วยดี จะ ฉนั้น ควรอยู่.

ในสิกขาบทที่ ๕ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักทำให้ดี ตั้งสติ ฉนั้นบิณฑบาต จักไม่ฉนพลางเล่นพลาง.

ในสิกขาบทที่ ๖ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักมีความหมาย อยู่ในบาตร จักไม่แลดูในที่นั้น ๆ ฉนั้นบิณฑบาต.

ในสิกขาบทที่ ๓ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักฉันบิณฑบาต กวาดให้เสมอโดยลำดับ ไม่ทำข้าวให้เป็นขุมลงไปในที่นั้น ๆ จักให้ ข้าวแก่ผู้อื่น หรือจักแบ่งข้าวลงในภาชนะอื่น กัดให้เป็นขุมลงไป ในที่นั้น ๆ ก็ดี ในกับแกงหยิบไม่เป็นลำดับลงไป ก็ดี ไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๔ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักฉันบิณฑบาต มีแกงถั่วเท่าส่วนที่ ๔ แห่งข้าวสุกดังกล่าวแล้วก่อน ในแกงเนื้อ แกง ปลา หรือแกงถั่ว ของญาติ ของคนปวารณา หรือแลกมาด้วยทรัพย์ ของตน แม้นั้นมาก ไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๕ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักฉันบิณฑบาต ไม่กตเจาะลงไปแต่จอมแต่ท่ามกลางแห่งเดียว ภิกษุใช้ไม่มีในที่นี้ ข้าวน้อย กวาดกอง เข้าแห่งเดียวกัน กดลงไปตรงกลางฉัน ไม่เป็น อาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๑๐ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่เอาข้าวสุก กลบแกงหรือกับด้วยอาศัยความประสงค์จะให้ได้มาก แม้อภิกษุใช้ไม่ พ้นอาบัติ ในมาฆาตสมัย คราวห้ามไม่ให้ฆ่าสัตว์ ทายกผู้เจ้าของเขา กลบให้เอง หรือไม่อาศัยความประสงค์จะ得多าก กลบเสียเอง ก็ดี ไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๑๑ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราไม่เป็นไข้จัก ไม่ขอแกง หรือข้าวสุกเพื่อตนเองฉัน ขอแต่ญาติและคนปวารณา หรือขอเพื่อผู้อื่น หรือแลกเอาด้วยทรัพย์ของตน ไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๑๒ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่หมายจะ ยกโทษแล้วแลดูบาตรแห่งภิกษุอื่น แม้อภิกษุใช้ไม่พ้นอาบัติ แลดูด้วย

คิดจะให้ หรือจะให้ผู้อื่นให้ หรือแลดูด้วยไม่คิดจะยกโทษ ไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๑๓ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ทำคำข้าว ให้โตนัก คำข้างเท่าฟองนกงุง ชื่อว่าโตนัก ต่ำกว่านั้น ชื่อว่าไม่โตนัก ในของเคี้ยวทั้งปวง เป็นต้นว่า รากไม้ หรือผลาผลและแกง แม้คำโต ไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๑๔ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักทำคำข้าว ให้เป็นปริมณฑล คือไม่ให้ยาว ในของเคี้ยวทั้งปวง และผลาผล และแกงถั่ว เป็นอนาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๑๕ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เมื่อคำข้าวยังไม่มาถึงปาก เราจักไม่อ้าปากไว้ก่อน.

ในสิกขาบทที่ ๑๖ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่สอดมือ ทั้งหมดเขาในปาก ในฎีกาว่า หัตถศัพท์ในที่นี้ ให้พึงเห็นในนิ้วมือ โดยเอกเทศแห่งมือ ดังในคำว่า **หตุตมุตฺธา** เพราะเหตุนั้น จะสอด แม้นิ้วหนึ่งหรือเอกเทศแห่งนิ้วนั้น เข้าในปากไม่ควร.

ในสิกขาบทที่ ๑๗ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เรามีปากทั้งคำข้าว จักไม่พุด ด้วยคำข้าวเท่าใด คำพุดจักไม่บริบูรณ์ เมื่อคำข้าวเท่านั้น มีอยู่และพุดเป็นอาบัติ ก็แลภิกษุใดแสดงธรรมอยู่ อมสมอเป็นต้น อยู่ในปากแสดงไปพลาง ด้วยสมอเท่าใด ถ้อยคำบริบูรณ์อยู่ สมอแต่เพียงเท่านั้นมีอยู่ในปาก ควรอยู่.

ในสิกขาบทที่ ๑๘ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่โยน คำข้าวเข้าปากฉัน ในของเคี้ยวและผลาผล เป็นอนาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๑๙ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่กัดคำข้าว
นั้น แม้ในแกงและของเคี้ยว และผลาผล เป็นอนาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๒๐ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ทำ
คำข้าวให้ดูยในกระพุงแกมดงวานร ในผลาผล เป็นอนาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๒๑ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่สลัดมือ
เก็บกากเก็บผง ทั้ง สลัดมือ ไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๒๒ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ทำเมล็ด
ข้าวให้ตกเรียราย เก็บกากและผงทั้ง เมล็ดข้าวตกด้วย ไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๒๓ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่
แลบลิ้นออก.

ในสิกขาบทที่ ๒๔ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ทำ
เสียงดัง จะปฺ จะปฺ คือดัง จีบ จีบ.

ในสิกขาบทที่ ๒๕ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ทำเสียง
ดัง สุรุ สุรุ คือดัง ชูด ชูด.

ในสิกขาบทที่ ๒๖ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่เลียมือ
เมื่อนั่งอยู่ จะเลียแม้แต่นิ้วมือก็ไม่ควร ก็แลจะหยิบข้าวต้ม น้ำอ้อย
ข้าวปายาสเป็นต้น ที่แค้นด้วยนิ้วมือ แล้วสอดนิ้วมือเข้าไปในปากนั้น
ควรอยู่.

ในสิกขาบทที่ ๒๗ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ขอด
บาตรแม้ด้วยนิ้วมืออันเดียว ขอดกวาดข้าวที่เหลืออยู่น้อยเข้าแห่ง
เดียวกันนั้น ไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๒๔ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่เลีย
ริมฝีปาก แม้แต่ข้างเดียวด้วยลิ้น ก็แลจะเม้มริมฝีปากให้อามิสที่ติดอยู่
เข้าไปในปาก ควรอยู่.

ในสิกขาบทที่ ๒๕ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่จับถือ
ภาชนะน้ำนั้น ด้วยมือเปื้อนอามิส ข้อนี้นี้ห้ามด้วยมือเปื้อนอามิสปฏิกุฏ
เพราะเหตุนี้ แม้สังข์และขันและถ้วยน้ำ แม้เป็นของสงฆ์ หรือของ
คฤหัสถ์ หรือของตัวเอง ก็ดี อย่าพึงจับถือเลย เมื่อจับถือ เป็นทุกกฎ
ถ้าแลเอกเทศแห่งมือแห่งหนึ่ง ซึ่งอามิสไม่เปื้อนมืออยู่ไซ้ จะจับด้วย
เอกเทศแห่งมือนั้น ควรอยู่ คิดว่าจะล้างหรือจะให้เขาล้างแล้วและ
จับต้อง ไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๓๐ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่เทน้ำ
ล้างบาตรทิ้งเมล็ดข้าวลงในตระเวกบ้าน เก็บเมล็ดข้าวขึ้นจากน้ำกอง
ไว้แห่งหนึ่ง เทแต่น้ำ หรือขยี้เมล็ดข้าวให้ละเอียดไปในน้ำเทเสียว หรือ
เทในกระโถนแล้วเอาไปเทเสียว หรือเอาไปเทเสียวข้างนอก เหล่านี้
ไม่เป็นอาบัติ

ใน ๓๐ สิกขาบทนี้ ภิกษุใดอาศัยความไม่เอื้อเพื่อแกล้งล้าง
ต้องทุกกฎ ไม่แกล้ง ไม่มีสติ มีอันตราย ภิกษุบ้าเป็นต้น ไม่
เป็นอาบัติทุกสิกขาบท ก็แต่เป็นใช้นั้นเป็นอนาบัติอยู่ใน ๒๖ สิกขาบท
ยกรับพุนบาตร และฉันเจาะข้าวสุกลงไป และเอาข้าวสุกกลบแกงกับ
และแลดูบาตรผู้อื่นเพื่อจะยกโทษ ๔ เสีย.

โภชนปฏิสัมมุตตา จบสิกขาบทกอปร์ด้วยของฉัน

ในธัมมเทศนาปฏิสังยุต มีสิกขาบท ๑๖ ในสิกขาบทที่ต้นว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่ผู้ไม่เป็นไข้ มีร่ม สิ่งใด สิ่งหนึ่งอยู่ในมือ เขาวางร่มไว้ในอวัยวะแห่งสรีระ แห่งใดแห่งหนึ่ง เขายังไม่ปล่อยจากมือ ยังชื่อว่ามีร่มอยู่ในมือ จะแสดงธรรมแก่เขา นั้นไม่ควร ถ้าแลผู้อื่นเขากันให้ หรือร่มปักไว้ข้าง ๆ พอว่าร่มพ้นมือแล้ว ชื่อว่าเป็นคนไม่มีร่มในมือ จะแสดงธรรมแก่เขา นั้น ควรอยู่ กำหนด ธรรมให้พึงรู้โดยนัยดังกล่าวแล้ว ในปทโทธัมมะสิกขาบทนั้นเกิด.

ในสิกขาบทที่ ๒ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่ผู้ไม่เป็นไข้ มีทัศนะไม้ท่อนยาวประมาณ ๔ ศอก แห่งมัจฉิม-บุรุษอยู่ในมือ ก็แลความว่า เป็นผู้มึนทัศนะอยู่ในมือนี้ ให้พึงรู้โดยนัย ดังกล่าวแล้ว ในคนมีร่มในมือนั้นเกิด.

ในสิกขาบทที่ ๓ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่ผู้ไม่เป็นไข้มีศัสตรา คือ เครื่องแทงฟันมีคมข้างเดียวหรือสองข้าง อยู่ในมือ โดยลักษณะดังกล่าวแล้วในสิกขาบทก่อน บุคคลแม้ผูก สอดดาบยื่นอยู่ ไม่นับว่าตนมีศัสตราในมือ.

ในสิกขาบทที่ ๔ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่ผู้ไม่เป็นไข้มีอาวุธอยู่ในมือ ธนุวิเศษทั้งปวงทั้งลูกด้วยชื่อว่า อาวุธ เพราะเหตุ นั้น ผู้ถือธนูทั้งลูกด้วย หรือถือธนูเปล่า หรือถือแต่ลูกธนู ก็ดี หรือถือธนูมีสาย หรือไม่มีสายก็ดี นั่งอยู่ก็ตาม ยืนอยู่ก็ตาม จะแสดงธรรมแก่ผู้นั้น ไม่ควร ถ้าแลผู้นั้นแม้เอาธนูสวมลงในคอ ยังไม่จับธนูเข้าก่อน จะแสดงธรรมให้ ควรอยู่ เครื่องประหารมีคม

ชื่อว่า ศัสตรา ไม่มีคมชื่อว่า อาวุธ เพราะเหตุนี้ แม้กระสุนและปืน ก็ชื่อว่า อาวุธ.

ในสิกขาบทที่ ๕ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรม แก่ผู้ไม่เป็นไข้ ขึ้นสู่เชิงเท้าสำหรับเดินอยู่ แม้ไม่ได้เอาหลักสอด ในง่ามนิ้วเท้า เป็นแต่เหยียบไว้หรือสวมอยู่ที่ดี ก็ชื่อว่าขึ้นเชิงเท้าอยู่.

ในสิกขาบทที่ ๖ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรม แก่ผู้ไม่เป็นไข้ ขึ้นรองเท้าอยู่ ดังกล่าวแล้วในเชิงเท้า แม้ถอด สายผูกสั้นออกเสียนอยู่ ก็ชื่อว่าขึ้นรองเท้าอยู่ จะแสดงแก่ผู้นั้น ไม่ควร รองเท้าทำด้วยไม้และหญ้าเป็นต้น เรียกว่าเชิงเท้า ทำด้วย หนัง เรียกว่ารองเท้า.

ในสิกขาบทที่ ๗ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรม แก่ผู้ไม่เป็นไข้ ไปอยู่ในยาน วอ รถ เกวียน คานหาม แคร่ เก้าอี้ ชื่อว่ายาน ถ้าแม่สองคน เอามือจับประสานกันพาไปก็ดี หรือให้นั่ง ในเปลผ้าสะพายบาไปก็ดี หรือนั่งอยู่ในยานที่เขาไม่ได้เทียม และ นั่งอยู่ในแม้มาตรว่าจักเกวียนที่เขาหรือลงวางไว้ก็ดี ก็ชื่อว่าไปอยู่ในยานสั้น ถ้าแลแม่ทั้งสองนั่งในยานเดียวกัน จะแสดงแก่กันควรอยู่ แม้นั่งอยู่ต่างยานกัน ผู้นั่งในยานสูงจะแสดงแก่ผู้นั่งในยานต่ำ ควร อยู่ แม้ในยานประมาณเสมอกัน ก็ควร ผู้นั่งในยานหน้า จะแสดงแก่ ผู้นั่งในยานหลัง ก็ควร ผู้นั่งในยานหลังแม้สูง จะแสดงแก่ผู้นั่งในยาน หน้า ไม่ควร.

ในสิกขาบทที่ ๘ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรม แก่ผู้ไม่เป็นไขนอนอยู่ ภิกษุจะยืนหรือนั่งในเตียงตั้งหรือพื้นดินแม้สูง

จะแสดงธรรมแก่คนซึ่งนอนอยู่ โดยที่สุคนธ์ในลำแพนหรือพื้นปกติ ไม่ควร และนอนอยู่ จะแสดงแก่คนนอนด้วยกัน นอนในที่สูงหรือที่เสมอกันจึงควร ก็เล่นนอนอยู่จะแสดงธรรมแก่ผู้ยืนหรือนั่งหรือนอนก็ดี หรือนั่งอยู่ จะแสดงแก่ผู้ยืนหรือนั่งด้วยกันก็ดี และยืนจะแสดงแก่ผู้ยืนด้วยกันก็ดี เหล่านี้ควร.

ในสิกขาบทที่ ๕ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่ผู้ไม่เป็นไข้ นั่งรัดเข่าด้วยมือหรือผ้า อันใดอันหนึ่ง.

ในสิกขาบทที่ ๑๐ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่ผู้ไม่เป็นไข้ มีศีรษะอันโปกพันด้วยผ้าหรือเมาลี เป็นต้น จนมิด ปลายผมไม่ปรากฏ ให้เขาเปิดให้เห็นปลายผมแล้วจึงแสดงไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๑๑ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่ผู้ไม่เป็นไข้ มีศีรษะอันคลุมอยู่ทั้งหมด ให้เขาเปิดศีรษะเสียแล้ว จึงแสดง ไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๑๒ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่นั่งในพื้นที่แผ่นดิน แสดงธรรมแก่ผู้ไม่เป็นไข้ นั่งอยู่ในอาสนะเครื่องลาด แม้เป็นผ้าและหญ้าเป็นอย่างต่ำ.

ในสิกขาบทที่ ๑๓ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่นั่งในอาสนะต่ำ แสดงธรรมแก่ผู้ไม่เป็นไข้ นั่งอยู่ในอาสนะสูง โดยที่สุคนธ์ แม้แต่แผ่นดินสูงก็ดี.

ในสิกขาบทที่ ๑๔ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราขึ้นอยู่กับจักไม่แสดงธรรมแก่ผู้ไม่เป็นไข้ นั่งอยู่ในที่นี้พระอรทธกถาจารย์กล่าวว่

ถ้าแม่ภิกษุหนุ่มไปยังที่อุปัฏฐากพระเถระ ยืนอยู่ พระมหาเถระนั่งอยู่ในอาสนะ ถามปัญหาไฉริ์ ภิกษุหนุ่มอย่าเพิ่งแสดงเลย ก็แสดงว่ากับพระเถระให้ลุกขึ้นถามไม่ได้ ด้วยความเคารพ เพราะเหตุนั้น จะคิดว่าเราจะแสดงแก่ภิกษุซึ่งยืนอยู่ข้าง ๆ ดังนี้ แล้วแสดง ท่านว่าควรอยู่.

ในสิกขาบทที่ ๑๕ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราไปข้างหลังจักไม่แสดงธรรมแก่ผู้ไม่เป็นไข้ ไปอยู่ข้างหน้า ในที่นี้พระอรธกถาจารย์กล่าวว่า ถ้าผู้ไปข้างหน้าถามปัญหาไฉริ์ อย่าเพิ่งแสดง ท่านว่าพึงคิดว่า เราจะแสดงแก่ผู้ไปข้างหลังดังนี้แล้ว พึงแสดงเถิด จะสาธยายธรรมที่เรียนมาด้วยกัน หรือจะแสดงแก่ผู้ไปเสมอหน้ากันควรอยู่.

ในสิกขาบทที่ ๑๖ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราเดินไปอยู่นอกทาง จักไม่แสดงธรรมแก่ผู้ไม่เป็นไข้ เดินไปตามทาง ถ้าแม่ในหนทางเกวียน ภิกษุ ๒ องค์เดินเสมอหน้ากันไปตามทางจักรคนละข้าง หรือนอกทางด้วยกัน จะแสดง ควรอยู่.

ใน ๑๖ สิกขาบทนี้ ภิกษุใด อาศัยความไม่เอื้อเพื่อแกล้งลวง ต้องทุกกฏ ไม่แกล้ง ไม่มีสติ ไม่รู้ ผู้ฟังเป็นไข้ มีอันตราย ภิกษุบ้า เป็นต้น ไม่เป็นอาบัติทุกสิกขาบท.

ธมฺมเทศนาปฏิสยฺตุตา จบข้อกอปร์ด้วยแสดงธรรม

ในปภินณกะมีสิกขาบท ๓ ในสิกขาบทที่ ๑ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราไม่เป็นไข้ จักไม่ยื่นถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ ถ้าแลภิกษุ

ไปหาที่กำบังอยู่ อุจจาระหรือปัสสาวะล้นไหลออกมาเสียก่อน ชื่อว่า
ไม่แก่งทำ ไม่เป็นอาบัติ.

ในสิกขาบทที่ ๒ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราไม่เป็นไข จักไม่
ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายน้ำมูกลงในที่มีของเจียว คือ
ต้นไม้อันต้นหญ้าที่ยังสดอยู่ แม้อาณัติแห่งต้นไม้อย่างนี้ยังเป็นอยู่เสียไปในดิน
เห็นปรากฏอยู่ หรือกิ่งไม้เลื้อยงอกติดดินไปก็ดี ทั้งปวงนับเป็นของ
เจียวสิ้น ก็แลจะขึ้นนั่งบนต้นไม้อถ่ายอุจจาระปัสสาวะลงในที่ไม่มีของ
เจียว ควรอยู่ ถ้าเที่ยวหาที่ปราศจากของเจียวอยู่ อุจจาระปัสสาวะล้น
ไหลออกมาเสียก่อนไซ้ ชื่อว่าตั้งอยู่ในที่เป็นคนไข ไม่มีโทษ ถ้าแม่
หาที่ปราศจากของเจียวไม่ได้ เอาเสวียนหญ้าหรือใบไม้รองแล้วถ่าย
ลง แม้อุจจาระปัสสาวะไหลไปทับของเจียวต่อภายหลัง ควรโดยแท้.

ในสิกขาบทที่ ๓ ว่า พึงทำความศึกษาว่า เราไม่เป็นไข จักไม่ถ่าย
อุจจาระ ปัสสาวะ บ้วนน้ำลายน้ำมูกลงในน้ำ น้ำนั้นประสงค์เอาน้ำที่
บริโภคน้ำใช้สอยได้ น้ำในวัจจุกฎีเป็นต้นที่บริโภคน้ำไม่ได้ ไม่เป็นอาบัติ
ฝนตกห้วงน้ำท่วมไปสิ้น หาที่คองที่ไม่มีน้ำไม่ได้ จะถ่ายลงในน้ำ
ก็ควร ถ่ายลงบนที่บก อุจจาระปัสสาวะไหลทับน้ำลงไป ไม่เป็น
อาบัติ.

ใน ๓ สิกขาบทนี้ ภิกษุใดอาศัยความไม่เอื้อเพื่อแก่งล้าง ต้อง
ทุกกฎ ไม่แก่ง ไม่มีสติ ไม่รู้ เป็นไข และมีอันตราย ภิกษุบ้ำเป็นต้น
ไม่เป็นอาบัติทุกสิกขาบท.

ปกิณณกา จบข้อเรียรายปนกัน

หัวเราะเสียงดัง พุคเสียงดัง สิกขาบทละ ๒ เป็น ๔ พุคทั้งคำ
ข้าว ๑ เป็น ๕ นั่งในพื้นดิน และนั่งในอาสนะต่ำ และยืนและไปข้าง
หลัง และเดินนอกทาง เหล่านี้ แสดงธรรม ๕ สิกขาบท เป็น ๑๐
สิกขาบทด้วยกัน เป็นสมนุภาสนสมุฏฐาน คืออาบัติเกิดแต่กายวาจา
จิต เป็นกิริยา สัญญาวิโมกข์ สจิตตกะ โลกวัชชะ เป็นกายกรรม
วจีกรรม เป็นอกุศลจิต ทุกขเวทนา ทุก ๆ สิกขาบท สูโปทน-
วิญญูติ ขอแคงและข้าวสุก เป็นเอชยสัตถสมุฏฐาน อาบัติเกิดแต่กาย
จิต แต่กายวาจาจิต เป็นกิริยา สัญญาวิโมกข์ สจิตตกะ โลกวัชชะ
เป็นกายกรรมวจีกรรม เป็นอกุศลจิต ทุกขเวทนา แสดงธรรมแก่
คนมีร่มในมือ คนมีพัดทะในมือ คนมีศัสตราในมือ คนมีอาวุธ
ในมือ คนสวมเขียงเท้า คนสวมรองเท้า คนไปในยาน คนนอนอยู่
คนนั่งรัดเข่า คนพันศีรษะ คนคลุมศีรษะ ๑๑ สิกขาบทนี้ เป็น
ธัมมเทศนาสมุฏฐาน อาบัติเกิดแต่วาจาจิต เป็นกิริยา กิริยะ สัญญา-
วิโมกข์ สจิตตกะ โลกวัชชะ เป็นวจีกรรม เป็นอกุศลจิต ทุกขเวทนา
ทุก ๆ สิกขาบท เหลื่อนั้น ๕๑ สิกขาบท มีสมุฏฐานวิธี เป็นต้น
ตั้งปฐมปาราชิก อนึ่งในเสขิยะนี้ ในต้นอุทเทศและท้ายอุทเทศใน
ปาติโมกข์ ห้ามมีสังขยากำหนดว่า อิม โข ปรณจ สตุตติ เสขิยา
ธมฺมา ดังนี้ ไม่ ว่าแต่ อิม โข เสขิยา ธมฺมา ดังนี้ เท่านั้น ซึ่ง
ไม่กำหนดนั้น แสดงความว่า ข้อซึ่งภิกษุจะพึงศึกษาใช่แต่เท่านั้น
แม้วัตรที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ในวัตตขันธ ก็ชื่อว่าเสขิยะ เพราะเป็น
วัตรอันภิกษุจะพึงศึกษาด้วยแท้ อนึ่ง ซึ่งไม่กำหนดนั้นเพื่อจะแสดง
จาริตตณัยด้วย.

เสขิยวณฺณนา นิฏฺฐา จบเสขิยะ

จักรวรรณาในบัญญัติแห่งทุกกฏาบัติซึ่งมาในชั้นระกะ เป็นต้น ตามลำดับพหุพหุศึกษาและเดิมเข้าบ้าง ในพระบัญญัติที่มีในพหุพหุศึกษา จักกล่าวว่่าข้อหนึ่ง ในพระบัญญัติที่เดิมเข้า จักกล่าวว่่าข้อหนึ่งอีก ให้เป็นที่สังเกต และจักเชิญพระพุทธรูปบัญญัติซึ่งมาในชั้นระกะนั้น ๆ และ มาในวินิตะวัตตุ เป็นต้น มาเรียบเรียงกล่าวให้เป็นกถา ๆ

จักกล่าวในจิวรปฏิสังยุตตกถาก่อน

ข้อหนึ่ง ภิกษุอย่างนุ่งผ้าดั่งคฤหัสถ์ ด้วยพุทธรูปบัญญัติห้ามไว้ว่า

น ภิกษเว ทิหิเนวัตถุ นีวาเสตพพหุ หตถุโธสนุทิกม จตุก-

กณณั ตาลวณณุกั สत्वลลิกั, โย นีวาเสยยุ, อาปตติ ทุกกฏสส.

ว่า ภิกษุอย่างนุ่งผ้าดั่งคฤหัสถ์ ถ้านุ่งดั่งคฤหัสถ์ ต้องทุกกฏ. นุ่งดั่ง คฤหัสถ์นั้นดั่งนี้ นุ่งห้อยลงไปแต่สะคือสัณฐานดั่งวงช้าง ดั่งนุ่ง แห่งหญิงในโจรประเทศ ก็ดี นุ่งให้ที่สุคชายข้างหนึ่งและที่วงข้างหนึ่ง ห้อยลงไปดั่งหางปลา ก็ดี และนุ่งสี่มุม คือ แสดงมุมข้างบนสอง ข้างล่างสอง ก็ดี และนุ่งให้ผ้าห้อยลงไปโดยอาการดั่งขั้วตาล และนุ่ง พันทับผ้าที่ยาวให้หลายชั้นเป็นเกลียวเป็นกลีบ หรือนุ่งฟ้าเป็นเกลียว กลีบโดยลำดับกันข้างซ้ายขวา มีเกลียวกลีบประมาณร้อยหนึ่ง ดั่งนี้ ชื่อว่านุ่งดั่งคฤหัสถ์ ไม่ควร ถ้าแต่ตั้งแต่เข้าขึ้นมาปรากฏเป็นเกลียว อยู่หนึ่งหรือสอง ควรอยู่

ข้อหนึ่ง ทรงห้ามไว้ว่า **น ภิกษเว ลัเวลลिय นีวาเสตพพ.** ว่า

อย่าพั้งนุ่งกระโจมอก ถ้านุ่งต้องทุกกฏ นุ่งกระโจมอกขึ้นมาถึงรักแร้ ดั่งคนปล้ำและคนทำงาน นุ่งดั่งนี้ แม้เป็นใจหรือเดินทางไม่ควร คนทั้งหลายเดินทางไป เขายกมมผ้าขึ้นข้างเดียว หรือสองข้าง เหน็บ

บนฝ้านุ่งข้างบน หรือนุ่งผ้าฝืนหนึ่งข้างในอย่างนั้น แล้วนุ่งทับอีกฝืน
หนึ่งข้างนอก อันใด ก็ดี ทั้งปวงไม่ควรแก่ภิกษุ ก็แลเป็นไฉ้ ในผ้าจะ
แสดงให้เป็นเกลียวข้างใน แล้วนุ่งอีกฝืนหนึ่งข้างบนได้อยู่ ไม่เป็นไฉ้
เมื่อจะนุ่งสองฝืน พึงช้อนให้เป็นชั้นกันแล้วจึงนุ่งเถิด การนุ่งซึ่งห้าม
ในที่นี้ ก็ดี ในเสขิยะ ก็ดี ทั้งปวงนั้น พึงเว้นเสีย พึงปิดมณฑล ๓
นุ่งให้เป็นปริมณฑลอย่าให้วิการ เมื่อเธอนั้นทำให้วิการอย่างใด
อย่างหนึ่ง ไม่พ้นทุกกฎ

ข้อหนึ่ง อย่าพึงห้ามดังคฤหัสถ์ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า **น ภิกษเว**
กิริปปารุตฺต ปารุปีตพฺพ. ว่าอย่าพึงห้ามดังคฤหัสถ์ ถ้าห้าม ต้องทุกกฎ
ห้ามปิดกายแต่ข้างบน ข้างล่างเปลือยไว้ดังนิครนถ์ ก็ดี และห้ามเอาผ้า
วางบนจะงอยบ่าสองข้าง เปิดอกไว้ดังปริพพาชกบางจำพวก ก็ดี และ
ห้ามเอาที่สุดฝ้านุ่งข้างหนึ่งปิดหลัง เอามุมทั้งสองวางบนจะงอยบ่า
สองข้าง ดังมนุษย์มีผ้าฝืนเดียวก็ดี และห้ามเอาผ้าพันคอห้อยชาย
ทั้งสองลงข้างท้อง หรือตัดไปข้างหลังดังนักร้องสุราเป็นต้น ก็ดี และ
ห้ามคลุมหมด แสดงแต่แววตาหญิงชาววัง เป็นต้น และห้ามผ้ายาว
เอาชายผ้าข้างหนึ่งคลุมตัวหมดดังคฤหบดีผู้ใหญ่ และคลี่ผ้าสาฎกออก
แล้วสอดเข้าไปในรักแร้ คลุมตัวด้วยชายฝ้านั้นข้างหนึ่ง ดังชวานาจะ
เข้าห้านา ก็ดี และห้ามเอาผ้าสอดเข้าไปในระหว่างรักแร้ทั้งสอง ตัดขึ้น
บนจะงอยบ่าดังพราหมณ์ ก็ดี และห้ามเปิดแขนซ้ายที่ผ้าห่มเฉียงบ่า
ข้างหนึ่งคลุมอยู่เสียแล้ว ยกจิวรขึ้นวางบนจะงอยบ่า ดังภิกษุผู้จัดแถว
ให้นั่งตามลำดับ ห้ามดังนี้หรือห้ามอย่างอื่น พ้นจากลักษณะแห่งปริ-
มณฑลทั้งปวงนั้น ชื่อว่าห้ามดังคฤหัสถ์สิ้น ภิกษุอย่าพึงห้ามดังนี้ พึง

เว้นโทษแห่งการห้ามทั้งปวงอย่างนั้น ก็ดี อย่างอื่นเช่นนั้นก็ดีเสียแล้ว
พึงห้ามให้เป็นปริมณฑลอย่าให้วิการ เมื่อไม่ห้ามเช่นนั้นและทำให้วิการ
อย่างไรอย่างหนึ่ง ในอารามหรือในละแวกบ้าน ด้วยความไม่เอื้อเพื่อ
เป็นทุกกฏ

ข้อหนึ่ง ภิกษุอย่าทรงผ้าสีต่าง ๆ มีสีเขียวเป็นต้น ด้วยบัญญัติ
ห้ามไว้ว่า น ภิกษเว สพุพนิทานิ จีวรานิ, น สพุพปีตทานิ,
น สพุพโลหิตทานิ, นิ สพุพมณูเชฏฐทานิ, น สพุพกณฺหานิ,
น สพุพมหารงฺครตฺตทานิ, น สพุพมหานามรตฺตทานิ, น อจฺฉินฺนท-
สทานิ, น ทิทฺทสทานิ, น ปุปฺพสทานิ, น ผลทสทานิ, น ผณพสทานิ,
จีวรานิ ธาเรตพุพานิ, น กณฺจุกฺ, น ตีริฎฺ, น เวฏฺฐนํ ธาเรตพุพิ.
ความว่า อย่าทรงผ้าสีเขียวหมดดังดอกผักตบ สีเหลืองหมดดังดอก
กระดิก้าใหญ่ ผ้าสีแดงดังดอกชบา ผ้าสีแดงสำลานดังฝาง ผ้าสีดำ
ดังสีประจำค้ำควาย ผ้าสีแดงเข้มดังสีหลังจะขาบ ผ้าสีแดงเจือกันดังสี
ใบไม้แก่ ในอรรถกถา ชื่อกรุนที่ ว่าสีดังดอกบัว และผ้ามีชายไม่ตัด
ผ้ามีชายยาว ผ้ามีชายดังดอกไม้ ผ้ามีชายดังผลไม้ ผ้ามีชายเป็นแผ่น
และเสื่อและหมวกและผ้าโพก เธอองค์ใดทรงผ้าเหล่านี้ ต้องทุกกฏ
ผ้าเขียวเป็นต้น พึงฟอกเอาน้ำข้อมออกเสีย แล้วข้อมใหม่นุ่งห้ามเกิด
ถ้าไม่อาจฟอกออกได้ไซ้ พึงทำเป็นผ้าปูนอน หรือแทรกในชั้นกลาง
แห่งจีวรสองชั้น ผ้ามีชายไม่ได้ตัดและมีชายยาว พึงตัดชายเสียนุ่งห้าม
เกิด เสื่อกางเกงได้มา ผ่าเสียแล้วข้อมบริโภคก็ควร แม้ในผ้าโพก
ก็เหมือนกัน ก็แลหมวกที่ทำด้วยเปลือกไม้ ควรทำเป็นผ้าเช็ดเท้าได้อยู่

ข้อหนึ่งอีก แม้ผ้าเปลือกปอไม่ควร ด้วยทรงห้ามไว้ว่า
น ภิกษเว โปฏฺฐโม นิวาเสตพุโพ ความว่า นุ่งผ้าเปลือกปอเป็น

ทุกกฏ ก็แลผ้าทำด้วยเปลือกกรัก เปลือกกล้วย เปลือกตะไคร่น้ำ
เป็นต้น ก็มีคติดังผ้าเปลือกปอแท้

ข้อหนึ่งอีก ทรงห้ามไว้ว่า **น ภิกขเว พาหิรโลมิ อุณฺณิ**

ชาเรตพุพา ว่า อย่าห่มผ้าป่าวารทำด้วยขนเจียม ทำให้ขนออกข้าง
นอก ถ้าห่มดั่งนั้น ต้องทุกกฏ ห่มผ้าให้ขนเข้าข้างใน ควรอยู่

ข้อหนึ่ง อย่างนั่งรัดเข้าด้วยผ้าสังฆาฏิ ถ้านั่งรัดดั่งนั้น ต้องทุกกฏ
ด้วยทรงห้ามไว้ว่า **น ภิกขเว สงฺฆาฏิปลุตฺตถิกาย นิสิติตพุพฺ รัค**
เข้าด้วยอาโยค* ควรอยู่ ด้วยเป็นของพระองค์ทางอนุญาต

ข้อหนึ่งอีก ทรงห้ามไว้ว่า **น ภิกขเว จาตุมฺมาลํ นิสิตินน**
วิปฺปวสิตพุพฺ ว่า อย่าพึงอยู่ปราศจากผ้ารองนั่งมีชาย ๓ ชาย ชื่อ
นิสิตินะ นานถึง ๔ เดือน ถ้าอยู่ปราศจากดั่งนั้น ต้องทุกกฏ

ข้อหนึ่ง อย่าพึงมีแต่ผ้านุ่งผ้าห่มสองผืนเท่านั้น ไม่ครบไตร-
จีวรเข้าไปบ้าน ถ้าเข้าไปดั่งนั้น ต้องทุกกฏ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า
น ภิกขเว สนฺตรุตฺตเรน คาโม ปวิสิตพุโพ ปัจจัยคือเหตุเพื่อจะเก็บ
ผ้าสังฆาฏิและผ้านุ่งผ้าห่มผืนใดผืนหนึ่งไว้ ไม่ต้องเอาไปด้วย มี ๕
คิลาน **วา โหติ** เป็นไปอยู่หรือ **วสฺสติกสงฺเกตํ วา** หรือสังเกตว่า
เป็นกาลฝน คือ ฤดูฝน ๔ เดือน **นทีปารคตํ วา** หรือไปยังฝั่งโน้นแห่ง
แม่น้ำ คือจะพึงฉันทันจันริมฝั่งแม่น้ำ **อคฺคพคฺคตฺติวิหาโร วา** หรือ
วิหารกฐิรักษาลงลิ้มสลักอยู่ **อตุลตํ กจฺฉิํ วา** หรือกฐินได้กราน
แล้ว ลงลิ้มสลักรักษา กฐิอย่างเดียวนั้นเป็นประมาณ ในความเป็นไป
และสังเกตว่ากาลฝน และไปยังฝั่งแม่น้ำและได้กรานกฐินแล้ว ๔ นี้
ด้วยเมื่อกฐิวิหารรักษาแล้วจะออกไปในภายนอกวัด ควรอยู่ เมื่อ

๑. ผ้าสำหรับรัดเข้า ผ้าพันเข้า.

ไม่รักษาไม่ควรร ก็แลภิกษุอยู่ป่า วิหารกุฎีซึ่งรักษาด้วยลิมสลักไม่มี
เธอนั้น พึงเอาผ้าไว้ในหม้อสำหรับเก็บของ ซ่อนไว้ในที่กำบังเป็นต้น
ว่า ซอกหินและโพรงไม้แล้วจึงไป ปัจจย คือเหตุเพื่อจะเก็บผ้า
อาบนํ้าฝนไว้แล้วและไปก็มี ๕ ที่ ๑ ที่ ๓ ที่ ๔ เหมือนก่อน
ที่ ๒ ว่า นิสุตฺตมคฺโต วา ไปยังภายนอกอุปจารสีมาหรือ ที่ ๕ ว่า
วสุตฺตมคฺตํ อคฺตา วา โหติ วิปฺลกตา วา ผ้าอาบนํ้าฝนยังไม่ได้
ทำหรือ ๆ ทำค้างอยู่.

จิวรปฏิสัตุตฺตกา จบ

จักกล่าวในยานาทิกถา

ข้อหนึ่ง ไม่เป็นไ้ช้ อย่าไปด้วยยาน มิซ้าง ม้า เกวียน เป็นต้น
ถ้าไป ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกฺขเว ยานน ยายิตฺตพฺพ
ดังนี้ และเป็นไ้ช้จะไปด้วยยาน ควรอยู่ ยานนั้นเทียมด้วยบุรุษ คือ
โคผู้ หึงเป็นสารถิหรือบุรุษเป็นสารถิ ควรอยู่ ก็แลยานผลักลาก
ด้วยมือหึง หรือบุรุษผลักลากก็ตาม ควรอยู่ คานหามกระดาน และ
เปลผ้าผูกในไม้ก็ควร ด้วยทางอนุญาตไว้ว่า อุนฺชานามิ ภิกฺขเว
คิลานสฺส ยานํ อนุ ๆ เป ๆ ปฺริสยฺตุตฺตํ หตฺถวณฺณกฺกํ อนุ ๆ เป ๆ
สิวิกํ ปาฏฺงกิํ ดังนี้

ข้อหนึ่ง ไม่เป็นไ้ช้อย่าสวมรองเท้าเข้าบ้าน ถ้าสวมเข้าไป
ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกฺขเว สฺสุปาหเนน กาคม
ปวิสิตฺตพฺพ. ดังนี้ เป็นไ้ช้สวมรองเท้าเข้าบ้าน ควรอยู่ ด้วยทรง

อนุญาตไว้ว่า อนุชานามิ ภิกขเว คีลาเนน ภิกขุณา สุอุปาทน

คาม์ คนตุ. ดังนี้

ข้อหนึ่ง อย่าสวมรองเท้า ๒ ชั้น ๓ ชั้น ถ้าสวม ต้องทุกกฎ
รองเท้าชั้นเดียว และรองเท้า ๔ ชั้นเป็นของเก่า ควรในประเทศทั้งปวง
ด้วยทรงอนุญาตและห้ามไว้ว่า อนุชานามิ ภิกขเว เอกปลาสิก์ อุปา-
หันธ์, น ทิคุณน น ทิคุณน อุปาทนา ชาเรตพุพ. อนุ ๑ เป ๑ โอมุกกั
คณงคณอุปาทน. น นวา คณงคณอุปาทนา ชาเรตพุพ. ดังนี้ รองเท้า
๔ ชั้น เป็นของใหม่ยังไม่ได้ใช้ ควรแต่ในปัจจุบันประเทศอย่างเดียว
ในมัชฌิมประเทศไม่ควร ด้วยบัญญัตินี้เป็นประเทศบัญญัติ ก็แล
พระบัญญัติซึ่งเป็นประเทศบัญญัติ เฉพาะอนุญาตในปัจจุบันประเทศ
อย่างเดียวมีอยู่ ๔ โดยทางอนุญาตไว้ว่า อนุชานามิ ภิกขเว
สพุปจจนตุเมสุ ชนปเทสุ วินยชรูปญจเมน คณน อุปสม-
ปทึ ๑ เป ๑ คณงคณอุปาทน ๑ เป ๑ ชวนุหานัน ๑ เป ๑ จมฺมานิ อตถ-
รณานิ เอพจจมฺม อชจจมฺม มิคจจมฺม ความว่า เราตถาคตอนุญาต
ยอมคณะสงฆ์มีพระวินัยชร คือ อนุสาวนกาจารย์เป็นที่ ๕ ให้อุปสม-
บทุกุลบุตรอย่างหนึ่ง อนุญาตรองเท้า ๔ ชั้น อย่างหนึ่ง อนุญาตอาบน้ำ
เป็นนิตยอย่างหนึ่ง อนุญาตหนังเจียม หนังแพะ หนังเนื้อ เป็นเครื่อง
ลาดอย่างหนึ่ง ๔ อย่างนี้ในปัจจุบันชนบททั้งปวง ในมัชฌิมประเทศไม่
ควร ในมัชฌิมประเทศ คณะสงฆ์ทั้งวินัยชรด้วย ตั้งแต่ ๑๐ ขึ้นไป ให้
อุปสมบททุกุลบุตรจึงควร ด้วยทรงบัญญัติไว้ว่า น ภิกขเว อุททสวค-
เคน คณน อุปสมุปาทนพุพ. อนุชานามิ ภิกขเว ทสวคเคน วา
อติเรกทสวคเคน วา คณน อุปสมุปาทนตุ. ความว่า คณะสงฆ์ มี

วรรค ๑๐ หย่อนอยู่ อย่าให้อุปสมบทกุลบุตร ถ้าให้อุปสมบท ต้องทุกกฎ
 เราผู้ตถาคตยอมให้สงฆ์มีวรรค ๑๐ หรือเกินกว่า ๑๐ อุปสมบทกุล-
 บุตรในมัชฌิมประเทศ รองเท้า ๔ ชั้น เป็นของใหม่ ไม่ควร ดังกล่าว
 แล้วก่อน ในมัชฌิมประเทศไม่มีสมัย กิ่งเดือน จึงอาบน้ำได้ทีหนึ่ง
 ดังกล่าวแล้วในนหณะสิกขาบท หนังสือใดสิ่งหนึ่งในมัชฌิมประเทศ
 ไม่ควรเลย ด้วยทรงห้ามไว้ว่า **น กิณฺจ จมฺมํ ชาเรตพฺพํ** ว่า อย่าพึง
 ทรงหนังสืออันใดอันหนึ่ง ถ้าทรง ต้องทุกกฎ หนังสือคือหนังสือชุมพา
 และหนังสือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จะปูนอนหรือปูนั่งในปัจจุบันประเทศ ควร
 อยู่ในหนังสือตามอรรถกถากำหนดไว้ว่า **เอณฺมิโค ทราย วาตมิโค**
ณฺมัน ปสทมิโค ฟาน กุรุงคมิโค กวาง มิคมาตุโก เนื้อถึก **โรหิต-**
มิโค ละมั่ง หนังสือเหล่านี้อย่างเดียว ควรในปัจจุบันประเทศ
 สัตว์อื่น คือ **มกฺโก วานร กาศสิโห ค่าง สรโภ นางเห็น กทฺทลิมิโค**
ชมด พาพมิโค พาพมฤคเนื้อร้าย หนังสือสัตว์เหล่านี้ไม่ควร
 ในประเทศทั้งปวง **สิหพยคฺขมอจฺจตรจฺจนา** ราชสีห์ เสือ โคร่ง หมี
 เสือดาว ชื่อว่าพาพมฤค ไซ้แต่จำพวกนั้นอย่างเดียว ก็แลหนังสือ
 สัตว์จำพวกใด ซึ่งกล่าวไว้ว่าควร ยกสัตว์จำพวกนั้นเสีย สัตว์เหลือนั้น
 โดยที่สุด แม้โค กระบือ กระต่าย แมว เป็นต้นทั้งปวง ชื่อพาพมฤค
 เนื้อร้าย ในที่นี้ หนังสือสัตว์ทั้งปวงเหล่านี้ไม่ควรเลย ซึ่งว่าไม่
 ควรนั้น อาศัยที่หวงไว้บริโภคนั่งนอนเป็นของบุคคล ถ้าเป็นเครื่อง
 สำหรับบริโภคในเสนาสนะของสงฆ์ควรสิ้น ตามคำในอรรถกถาว่า
สิหจฺมมาทินฺนํ หิ ปริหฺรณฺเยว ปฏิกฺขเยโป, เสนาสนปริโถเค
ปน อกฺปิยํ นาม นตฺถิ ดังนี้ ก็แลหนังสือทั้งปวงเป็นคิหิวิกฺกฺของ
 คฤหัสถ์ หรือเป็นแต่เครื่องผูกพัน จะนั่งอิงนั่งทับควรอยู่ จะนอนทับ

ไม่ควร ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า **อนุชานามิ ภิกฺขเว คิหิวิกฺกั**
อภินิสิตฺตํ นตฺวอ อภินิปชฺชิตฺตํ. อนุชานามิ ภิกฺขเว พนฺธนมคฺคํ
อภินิสิตฺตํ. ดังนี้ ก็แลในร่องเท้า ยกแต่หนังมนุษย์เสีย จะทำด้วย
หนังสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ควรสิ้น แม้ในร่องร่องเท้า และฝักมิด ฝักกุกุญแจ
ก็เหมือนกัน

ข้อหนึ่ง อย่าสวมรองเท้าสีต่าง ๆ มีสีเขียว เป็นต้น ด้วยทรง
ห้ามไว้ว่า **น ภิกฺขเว สพุพฺพนิลกา อูปหนา ฯ เป ฯ น สพุพฺพมหา-**
นามรตฺตา อูปหนา ธาเรตพุพา. ว่า อย่าสวมรองเท้าเขียวทั้งปวง
ดั่งสีดอกผักตบ และเหลืองทั้งปวงดั่งสีดอกกรรมกาใหญ่ และแดง
ทั้งปวงดั่งสีดอกชบา และแดงลำลานดั่งสีฝาง และดำทั้งปวงดั่งสี
ประจำดีควาย และแดงเข้มทั้งปวงดั่งสีหลังจะขาบ และรองเท้าสีแดง
เจือกันดั่งสีใบไม้แก่ ในอรรถกถากรุณที่ว่า ดั่งสีดอกบัว ถ้าภิกษุใด
ทรงรองเท้า ดังนี้ ต้องทุกกฎ ในรองเท้าเหล่านั้น สิ่งใดสิ่งหนึ่ง
ได้มาแล้ว เช็ดน้ำยาเสียด้วยผ้าขี้ริ้ว ทำลายเสียแล้วสวม ก็ควร แม้
ทำลายเสียสักหน่อยหนึ่ง ก็ควร

ข้อหนึ่งอีก แม้รองเท้ามีหูสีเขียว เหลือง แดงลำลาน และสีดำ
สีแดงเข้ม สีแดงเจือกัน ก็ไม่ควร ด้วยทรงห้ามไว้ว่า **น ภิกฺขเว**
นिलกวฑฺฐิกา อูปหนา ฯ เป ฯ น สพุพฺพมหานามรตฺตวฑฺฐิกา
อูปหนา ธาเรตพุพา. ดังนี้ แม้รองเท้าที่มีสายรัด มีสีเขียว เป็นต้น
เหล่านั้น ก็พึงทำบายเสียก่อนแล้วจึงสวม

ข้อหนึ่ง อย่าสวมรองเท้าปกสั้นเท้า ปกหลังเท้า เป็นต้น ด้วย
ทรงห้ามไว้ว่า **น ภิกฺขเว ขลุลกพฺพฐา, น ปุณฺณพฺพฐา, น ปาลิคุณ-**

จิมมา, น ตลปฺณณิกา, น ติตฺติรปตฺติกา, น เมณฑฺวิสาณวทฺธิกา,
น อหฺวิสาณวทฺธิกา, น วิจฺฉิกาฬิกา, น โมโรปฺลยฺชปริสฺสิฬุพิตา,
น จิตฺตรา อฺปาหนา ชาเรตฺตพฺพา. ว่า อย่าทรงรองเท้าที่ผูกหนึ่งแต่
พื้นขึ้นมาปิดสั้น และรองเท้าปิดเท้าทั้งหมดจนถึงแข้ง ดังรองเท้าชาว
โยนิก และรองเท้าปิดเท้าเพียงมาตรว่าหลังเท้าข้างบนไม่ปิดแข้ง
และรองเท้ายึดด้วยนุ่น และรองเท้าประกอบสายหูสัณฐานดังเขาแกะ
ในที่ที่เป็นข้อ และรองเท้าประกอบด้วยสายหูสัณฐานดังเขาแพะใน
ที่ที่เป็นข้อ และรองเท้าประกอบด้วยสายหูสัณฐานดังหางแมลงป่อง
ในที่ที่เป็นข้อนั้น และรองเท้าขลิบเย็บด้วยแวนกยุงในพื้นที่ หรือ
ในหูตึงเย็บด้วยด้าย และรองเท้าอันวิจิตรโดยสัณฐานต่าง ๆ ถ้าแล
ภิกษุใดทรงรองเท้าเหล่านี้ไซ้ร้ ต้องทุกกฏ ในรองเท้าเหล่านี้ สิ่งใด
สิ่งหนึ่งได้มาอาจนำเอาหนึ่งปกสั้นเป็นต้นออกเสียได้ไซ้ร้ ก็พึงนำเอา
ออกเสียใช้เถิด ก็แลหนึ่งปกสั้นเป็นต้นนั้นยังมีอยู่ เมื่อใช้เป็นทุกกฏ
ข้อหนึ่งอีก แม้รองเท้าประกอบด้วยหนังราชสีห์ เป็นต้น ใน
ที่สุดโดยรอบดังประกอบอนุวาทในจิวรก็ไมควร ด้วยทรงห้ามไว้ว่า
น ภิกฺขเว สีหจฺมมฺปริกฺขณฺฏา, น พยฺคฺจฺมมฺม ๑ เป น น ทิปฺจฺมม
๑ เป ๑ น อชินจฺมม ๑ เป ๑ น อุตฺตจฺมม ๑ เป ๑ น มชฺชาริจฺมม
๑ เป ๑ น กาทฺพจฺมม ๑ เป ๑ น อุตฺถจฺมมฺปริกฺขณฺฏา อฺปาหนา
ชาเรตฺตพฺพา. ดังนี้ ว่าอย่าทรงรองเท้าขลิบด้วยหนังราชสีห์ และขลิบ
ด้วยหนังเสือโคร่ง ขลิบด้วยหนังเสือเหลือง ขลิบด้วยหนังเสือดาว
ขลิบด้วยหนังนาก ขลิบด้วยหนังแมว ขลิบด้วยหนังกระแต ขลิบ
ด้วยหนังนกกะล่า ถ้าภิกษุใดทรงรองเท้าเหล่านี้ไซ้ร้ ต้องทุกกฏ แม้

ในรองเท้าเหล่านั้น สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้มา ฟังนำเอาหนังเหล่านั้นออก
เสียแล้วใช้เถิด.

ข้อหนึ่ง อย่าสวมเชียงเท้าไม้ รองเท้าหญ้าเป็นต้น ด้วยทรง
ห้ามไว้ว่า น ภิกขเว กาจิ อถมณียา ปาทุกา ชาเรตพุพา. อนุ
ฯ เป ฯ ติสุโส ปาทุกาโย ชูฏฐานียาโย อถมณียาโย วจจปาทุกั
ปสฺสาวปาทุกั อจมนปาทุกั ว่าภิกขุอย่าฟังทรงเชียงเท้า สิ่งใดสิ่ง
หนึ่ง คือเชียงเท้าไม้ และเชียงทำด้วยนไอบตาล ทำด้วยใบไม้ ทำด้วย
หญ้า และทำด้วยหญ้ามุงกระต่าย หญ้าปล้อง และทำด้วยเต้าร้าง ทำ
ด้วยแฝก และทำด้วยขนเจียม เชียงเท้าทำด้วยทอง และเงิน แก้วมณี
แก้วไพฑูรย์ แก้วผลึก สังกะสี ดีบุก ทองแดง เหล่านี้ ก็ดี และ
เชียงเท้าอันใดอันหนึ่งที่จะพาก้าวเดินไปได้ ถ้าภิกษุใด ทรงเชียงเท้า
เช่นนั้น ต้องทุกกฏ และพระองค์ทรงอนุญาตเชียงเท้า ๓ อย่าง ที่
ตั้งอยู่เป็นนิตยไม้พาก้าวเดินไปได้ คือ เชียงรองเท้าเป็นที่ถ่ายเว็จ
เชียงรองเท้าเป็นที่ถ่ายปัสสาวะ เชียงรองเท้าเป็นที่ชำระด้วยน้ำ ได้
ความว่า รองเท้าหนังอย่างเดียวจึงควรใช้

ข้อหนึ่งอีก ภิกษุผู้เป็นอาจารย์ หรือเป็นอาจารย์มัตร์ และ
อุปัชฌาย์ หรือภิกษุผู้เป็นอุปัชฌายมัตร์ ไม่ได้สวมรองเท้าเดินอยู่
ภิกษุหนุ่มสวมรองเท้าเดินไป ต้องทุกกฏ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า
น ภิกขเว อจริยสุ อจริยมตฺเตสุ อุปชฌายสุ อุปชฌายมตฺเตสุ
อนุปาหเนสุ จงฺกมนฺเตสุ สอุปาหเนน จงฺกมิตพฺพ. ดังนี้
บัพพชาจารย์ผู้ให้สรณคมนับวชเป็นสามเณร ๑ อุปสัมปทาจารย์ผู้
สวดกรรมวาจาให้อุปสมบทเป็นภิกษุ ๑ นิสสยาจารย์ผู้ให้นิตย ๑

อุทเทศอาจารย์ผู้ให้อุทเทศ คือ บาติ และอรรถกถา ๑ ๔ นี้ ชื่อว่า
อาจารย์ในที่นี้ ภิกษุ ๖ พรรษา ชื่อว่าอาจารย์มัตถ ผู้พอเป็นอาจารย์
ได้ แห่งภิกษุผู้ยังไม่มีพรรษา ด้วยว่า ผู้ยังไม่มีพรรษานั้นจักขอนิสัย
กะเขอนั้นอยู่ ในกาลเมื่อตน ๕ พรรษา ก็ได้อยู่ ผู้ ๗ พรรษา ชื่อว่า
อาจารย์มัตถแห่งผู้พรรษาเดียว ผู้ ๘ พรรษาชื่อว่าอาจารย์มัตถแห่ง
ผู้ ๒ พรรษา ผู้ ๙ พรรษา ชื่อว่าอาจารย์มัตถแห่งผู้ ๓ พรรษา ผู้
๑๐ พรรษา ชื่อว่าอาจารย์มัตถแห่งผู้ ๔ พรรษา ภิกษุผู้เพื่อนเห็น
เพื่อนกินแห่งอุปัชฌาย์ หรือว่าภิกษุผู้ใดผู้หนึ่ง ซึ่งแก่กว่าด้วยพรรษา
๑๐ ภิกษุทั้งปวงเมื่อนั้น ชื่อว่าอุปัชฌายมัตถ ผู้พอเป็นอุปัชฌาย์ได้
ภิกษุเพียงนี้แล ไม่ได้สวมรองเท้าเดินอยู่ ครั้นสวมรองเท้าเดินไป
เป็นอาบัติทุกกฏ.

ยานาทิกถา จบ

จักกล่าวในมัณฑนาติกถา

ข้อหนึ่ง ภิกษุอย่าทา และมัด และข้อมหน้า และข้อมตัวด้วย
เครื่องทา เครื่องข้อม ด้วยบัญญัติห้ามไว้ว่า น ภิกษเว มุขํ อาลิมุเป-
ตพพํ, น มุขํ อุมมทุทิตพพํ, น มุข จุณฺเณตพพํ, น มโนสิลาเย
มุขํ ลณฺเณตพพํ, น องฺคราโค, น มุขราโค, น องฺคมุขราโค กา-
ตพฺโพ ว่า ภิกษุอย่าทาหน้าด้วยเครื่องทาที่กระทำให้เป็นคนมีผิวใส
อย่ามัดหน้าด้วยเครื่องมัดต่าง ๆ อย่าปิดเช็ดหน้าด้วยจूरณ สำหรับมัด
หน้า อย่าเจิมหน้าด้วยมโนสิลา และหรรดาคเป็นต้น อย่าข้อมตัว อย่า
ข้อมหน้า อย่าข้อมทั้งตัวและหน้า ถ้าเธอใดทำอย่างนี้ ต้องทุกกฏ

ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า **อนุชานามิ ภิกขเว อาพาธปฺปจฺยา มฺขํ**

อาลิมฺปิตุํ. ดังนี้ เพราะอาพาธจะทาหน้า ควรอยู่

ข้อหนึ่ง ภิกษุอย่าทรงเครื่องประดับ มีตุ้มหูเป็นต้น ด้วยทรงบัญญัติไว้ว่า **น ภิกขเว วลฺลิกํ ชารตพฺพํ, น ปามงฺกํ, น กณฺฐ-
สุตฺตํ, น กณฺฐสุตฺตํ, น โอรุณฺณกํ, น กายูรํ, น หตฺถาภรณํ, น องฺคุลิ-
มฺพุทฺธิกํ ชารตพฺพํ** ว่า อย่าทรงตุ้มหูเครื่องประดับหู โดยที่สุดแม้เป็น
ใบตาล และด้ายสังวาล และเครื่องประดับเอว สิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดย
ที่สุดแม้เป็นด้ายก็ดี และกำไล และสายสร้อย และเครื่องประดับมือ
และแหวนนิ้วมือ เธอใดทรงเครื่องประดับเหล่านี้ ต้องทุกกฎ เครื่อง
ประดับสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ควรเลย

ข้อหนึ่ง อย่าให้เขาถอนผมหงอก ถ้าให้เขาถอน ต้องทุกกฎ
ด้วยทรงบัญญัติห้ามไว้ว่า **น ภิกขเว ปลิตฺติ คาหาเปตพฺพํ** ดังนี้ ขน
อันใจอกขึ้นที่คิ้ว หรือหน้าผาก หรือที่หนวดเขียว เป็นของน่าเกลียด
ขนเช่นนั้นจะหงอกก็ตาม ไม่หงอกก็ตาม แม้จะให้เขาถอนเสีย ควรอยู่

ข้อหนึ่ง อย่าให้เขาตัดผมด้วยตะไกร ถ้าให้เขาตัด ต้องทุกกฎ
ด้วยทรงห้ามไว้ว่า **น ภิกขเว กตฺตริกาย เกสา เจทาเปตพฺพวา**. ดังนี้
เป็นแผลในศีรษะจะให้เขาตัดผมด้วยตะไกรเพื่อจะทายา ควรอยู่ ด้วย
ทรงอนุญาตไว้ว่า **อนุชานามิ ภิกขเว อาพาธปฺปจฺยา กตฺตริกาย
เกส เจทาเปตุํ**. ดังนี้

ข้อหนึ่ง อย่าให้เขาตัดหนวดด้วยตะไกร ถ้าให้เขาตัด ต้อง
ทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า **น ภิกขเว มสฺสุ กปฺปาเปตพฺพํ** ดังนี้

ข้อหนึ่งอีก อย่าหวิผมด้วยแปรง อย่าหวิดด้วยสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มี
หวิงาเป็นต้น อย่าเอามือทำเป็นหวิ หวิผมด้วยนิ้วมือ อย่าหวิดด้วย
น้ำมันเจือด้วยขี้ผึ้ง อย่าหวิดด้วยน้ำมันเจือด้วยน้ำ ถ้าหวิดงี้ ต้อง
ทุกกฏ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว โภจฺจนเณ, น ผณฺณเณ, น หตฺถ-
ผณฺณเณ, น สิตฺถเตลเณ, น อุตฺถเตลเณ, เกสา โอสณฺเณหตฺตพฺพา.
ดงนี้ หวิเพื่อจะแต่งตัว ต้องทุกกฏในที่ทั้งปวง ก็และผมปลายชันขึ้น
ข้างบน ฟิงซุมมือให้ซุ่มแล้วลูบศีรษะเพื่อจะให้ตกตามกันเถิด แม้
ศีรษะร้อนและเจือด้วยผลคลี จะลูบด้วยมือซุ่ม ควรอยู่

ข้อหนึ่ง ไม่เป็นไ้ อย่าส่องดูเงาหน้าในกระจก และภาชนะ
แห่งน้ำ ถ้าส่องดู ต้องทุกกฏ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว อาทา-
เส วา อุตฺถปฺตฺเต วา มุจฺฉนิมิตฺตํ โอลฺลเกตฺตพฺพํ. ดงนี้ นิमितแห่งหน้า
ปรากฏในวัตถุอันใด แม้เป็นแผ่นสัมฤทธิ์เป็นต้น วัตถุทั้งปวงนั้น
นับว่าอาทาสะ แวนสิ้น แม่น้ำสัมปอุมเป็นต้น ก็ดี ก็นับว่าภาชนะน้ำสิ้น
เพราะเหตุนั้น เมื่อแลดูเงาหน้าในที่ใดที่หนึ่ง ต้องทุกกฏ เป็นแผลใน
หน้า จะแลดูเงาหน้าในกระจกเป็นต้น เพื่อจะรู้ว่าแผลเรามีผิวหรือยัง
ควรอยู่ ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า อนุชานามิ ภิกขเว อาพาธปฺปจฺญา
ฯ เป ฯ โอลฺลเกตุ. ดงนี้ ในอรรถกถาว่า จะแลดูเพื่อจะดูอายุสังขารว่า
เราแก่แล้วหรือยัง ควรอยู่

ข้อหนึ่ง อย่าฟ่งดูนิมิตหญิง ด้วยทรงห้ามไว้ในวินิตวัตถุว่า
น จ ภิกขเว สารตฺเตน มาตุคามสุส องฺกชาติ อฺปนฺนิหฺมยิตฺตพฺพํ. ว่า
ภิกษุอย่าฟิงกำหนดฟ่งองค์กำเนิดแต่มาตุคาม ถ้าเธอใดฟ่งดู ต้อง
ทุกกฏ ถ้าแม่หญิงนุ่งผ้าร้อยชั้น ยืนข้างหน้าฟ่งดูว่า นิมิตอยู่

ในโอกาสชื่อนี้ เป็นทุกกฏแท้ ที่เพ่งดูนิมิตแห่งหญาเด็กชาวบ้านยัง
ไม่ได้นุ่งผ้าไม่ต้องกล่าว อนึ่ง แม้นิมิตแห่งตริจณานตัวเมีย ก็เหมือน
กันอย่างนั้น ไม่เหลียวดูข้างโน้นข้างนี้ เพ่งดูด้วยประโยชน์อันเดียว
แม้สิ้นวันหนึ่ง เป็นทุกกฏตัวเดียว เหลียวดูข้างโน้นข้างนี้แล้วเพ่ง
ดูบ่อย ๆ เป็นทุกกฏ ทุก ๆ ประโยค อย่าพึงปรับอาบัติด้วยหลับตา
แล้วลืมขึ้นดู เพ่งดูแล้วกลับคืน คิดตั้งอยู่ในสังวรอีกโดยพลัน ไม่เป็น
อาบัติ มละสังวรเสียดกลับเพ่งคู่อีก คงเป็นทุกกฏแท้

ข้อหนึ่ง เมื่ออาบน้ำ อย่าสีกายในต้นไม้ ในเสา ในฝา ถ้าสีกาย
ในที่เหล่านี้ ต้องทุกกฏ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว นหายมานน
รูกุเข กาโย, น ธมฺเภ, น กุฑฺเต กาดย อุกฺฆมฺเสตพฺโพ. ดังนี้

ข้อหนึ่งอีก อย่าอาบในที่ชื่ออัญฐานะ และอย่าอาบด้วยไม้ชื่อ
คันธัพพหัตถกะ และอย่าอาบด้วยกुरुวินทกสุตติ ถ้าอาบในอัญฐานะ
และอาบด้วยของเหล่านี้ ต้องทุกกฏ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว
นหายมานน อญฺฐาน, คนุสฺสพฺพหตุถเคน, กुरुวินทกสุตฺติยา นหา-
ยิตฺตพฺพ. ดังนี้ ชาวมัชฌิมประเทศทั้งหลาย เขาถากต้นไม้มันให้เหมือนกับ
กระดานแล้ว จำหลักให้เป็นแถวรี แถวขวาง โดยอาการดังตากระดาน
หมากรุกแล้ว ฟังไว้ที่ทำอาบน้ำ เอาจुरुณจุเข้าในไม้กระดานนั้นแล้ว
สีกายในไม้กระดานนั้น ไม้กระดานเช่นนั้น ชื่อว่าอัญฐานะ รูปมือ
ทำด้วยไม้ตั้งไว้ที่ทำอาบน้ำ ชื่อว่าคันธัพพหัตถกะ ได้ยินว่ามนุษย์
ทั้งหลายเขาถือเอาจुरुณด้วยไม้เช่นนั้นแล้วขัดสีตัว เกลียวด้วย เขา
ผสมจुरुณกรวดศิลาเข้ากับครั้ง ทำเป็นก้อนเข้าในท่ามกลาง เรียกว่า
กुरुณวินทกสุตติ เขาถือกुरुณวินทกสุตตินั้นในที่สุดสองข้างเข้าแล้วขัดสีตัว

ข้อหนึ่ง อย่าเอาหลังต่อหลัง ตัวต่อตัว เข้าสีกัน ถ้าภิกษุ
๒ องค์ สีกันเช่นนั้น ต้องทุกกฏ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว
วิคฺคยหปริกมฺมํ การาเปตพฺพํ. ดังนี้

ข้อหนึ่ง ทรงห้ามไว้ว่า ภิกขเว มลฺลเกน นหายิตพฺพํ ว่า
ภิกษุอย่าพึงอาบด้วยไม้ชื่อมัจชกะ ถ้าเธอใดอาบด้วยไม้มัลลกะ ต้อง
ทุกกฏ ไม้เขาจักเป็นพินมัจกร ทำสังฆฐานดังรากรมัน ชื่อว่ามัลลกะ ไม้
มัลลกะนี้ แม้แก่ภิกษุใช้ก็ไม่ควร ไม้มัลลกะเขาไม่ได้ตัวเป็นพินมัจกร
ควรแก่ภิกษุใช้ ภิกษุไม่เป็นใช้ไม่ควร ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า ออนุชา-
นามิ ภิกขเว คิลานสุตฺต อุตมมฺลลํ ดังนี้ ท่อนกระเบื้องและท่อน
ศิลา ควรแก่ภิกษุทั้งหลาย เกลียวผ้าและฝามือเป็นของควร ด้วยทรง
อนุญาตไว้ว่า ออนุชานามิ ภิกขเว อุกกาสิกํ ปุณฺณปาณิกํ ดังนี้ อุกกาสิกํ
แปลว่า เกลียวผ้า เพราะเหตุนั้น ภิกษุผู้ใดผู้หนึ่งอาบน้ำอยู่ จะเอา
เกลียวผ้าอาบดูหลัง ควรอยู่ ปุณฺณปาณิกํ แปลว่า หัตถปรักรรม
เพราะเหตุนี้ ภิกษุทั้งปวงจะทำปรักรรม คือสีหลังกันด้วยมือ
ควรอยู่ ก็แลนหาน้ำร้อน นำเนียมอาบน้ำดังนี้ ไปถึงทำอาบน้ำแล้ว
อย่าเอาผ้าจีวรทิ้งไว้ที่แห่งใดแห่งหนึ่งแล้วควนลงไป พึงแลดูทิศ
ทั้งปวง รู้ว่าเป็นที่สังัดแล้ว พึงกำหนดคอและพุ่มและเถาวัลย์เป็นต้น
แล้วยื่นก้มลงเปลื้องจีวรออกทิ้งไว้ แก่ประคดเอวออกวางไว้บนหลัง
จีวร ถ้าผ้าอาบไม่มีไชร์ พึงนั่งยองลงที่ใกล้น้ำ เปลื้องผ้าสบงออก
ถ้าที่ฝั่งมีไชร์ พึงฝั่งตากไว้ที่แดด ถ้าที่ฝั่งไม่มีไชร์ พึงจับวางไว้
เมื่อลงค่อยลงไปเพียงสะคือ อย่าทำให้เป็นคลื่น เป็นเสียง พึงกลับ
หน้ามาข้างทิศที่ตนมาแล้วค่าง เมื่อเป็นเช่นนี้ผ้าจีวรนั้นเป็นอัน
รักษาด้วย แม้เมื่อผูกขึ้นอย่าทำเสียง ค่อย ๆ ผูกขึ้น อาบเสร็จแล้ว

พึงนั่งของริมน้ำ วางฝ้านุ่งเข้า ลูกขึ้นนุ่งให้เป็นปริมณฑลด้วยดีแล้ว
ผูกประคดเอว คลุมจีวร ยืนอยู่ ถ้าแลเอาบมีผ้าอาบไซริ์ ขึ้นมาแล้ว
พึงให้แถวน้ำตกจกตัวแล้วจึงนุ่งห่ม

ข้อหนึ่งอีก อย่าเปลือยกาย ไม่มีฝ้านุ่งผ้าห่ม ไหว้ผู้เปลือยกาย
ด้วยกัน อย่าเปลือยกายไหว้ผู้อื่น อย่าเปลือยกายให้ผู้เปลือยกายด้วย
กัน ไหว้ตน อย่าเปลือยกายให้เขาไหว้ อย่าเปลือยกายทำปริกรรม
แก่ผู้เปลือยกายด้วยกัน อย่าเปลือยกายให้ข้าวของแก่ผู้เปลือยกายด้วย
กัน อย่าเปลือยกายรับของ อย่าเปลือยกายเคี้ยวกิน อย่าเปลือยกายฉัน
อย่าเปลือยกายลิ้มเลีย อย่าเปลือยกายคิมน้ำ ถ้าเปลือยกายในที่ดังนี้
ต้องทุกกฏ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว นกฺเคน นกฺโค อภิวาท-
ตพฺโพ ฯ เป ฯ น นกฺเคน ปาตพฺพ. ดังนี้ ทรงอนุญาตเครื่องปิดกายไว้
๓ ดังนี้ **ขนฺตามรปฏิจฺฉาทิ** เครื่องปิดกายคือเรือนไฟ **อุทกปฏิจฺฉาทิ**
เครื่องปิดกายคือน้ำ **วตฺตปฏิจฺฉาทิ** เครื่องปิดกายคือผ้า ก็แลเครื่อง
ปิดกายคือเรือนไฟ และเครื่องปิดกายคือน้ำ ควรเมื่อทำปริกรรม
มีสีหลังเป็นต้นอย่างเดียว เครื่องปิดกายคือผ้า ควรในกรรมทั้งปวง

ข้อหนึ่งอีก อย่าพึงใช้กระเบื้องสีเท่าเขาทำเป็นหนามเป็นปมขึ้น
ดังฝักบัวเพื่อจะสีเท่า ถ้าใช้กระเบื้องสีเท่าเช่นนั้น ต้องทุกกฏ ด้วย
ทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว กตฺถํ **ปริภฺยฺชิตพฺพ** ดังนี้ กระเบื้องสีเท่า
นั้นจะกลมก็ตาม สีเหลี่ยมเป็นต้นก็ตาม พระองค์ทรงห้าม เพราะเป็น
พาหุสลาณฺ โยค จะรับก็ไม่ควร จะบริโภคนก็ไม่ควร เครื่องสีเท่า
๓ อย่าง คือ กรวดศิลา ๑ อิฐกระเบื้อง ๑ หินฟองน้ำในทะเล ๑
๓ นี้เป็นของควร ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า **อนฺชานามิ ภิกขเว ติสฺโส**
ปาทมนฺนิโย สกฺขรํ กถลํ สมฺมุตฺตเมณฺก. ดังนี้

ข้อหนึ่งอีก ทรงห้ามไว้ว่า **ภิกษเว เจลปฏิกา อุกกमितพพา.**

ว่า อย่าพึงเหยียบแผ่นดินผ้า ถ้าเหยียบ ต้องทุกกฏ ข้อนี้พระองค์ทรง
ปรารภโพธิราชกุมาร สร้างโกกนุทะปราสาทขึ้นใหม่ ปลูกปราสาท
ด้วยผ้าขาว จนตราบเท่าถึงลูกบันไดที่แรกแล้ว ไซ้คนให้ไปเชิญ
พระองค์ให้เสด็จมาเสวยบนปราสาท ครั้นพระองค์เสด็จมา โพธิราช-
กุมารเชิญให้ทรงเหยียบ พระองค์ไม่ทรงเหยียบ เป็นนพระพักตร์
ดูพระอานนท พระอานนท์สั่งให้เลิกเสย จึงเลิกไปปูเป็นอาสนะบน
ปราสาท พระองค์เสวยแล้วเสด็จกลับ จึงทรงบัญญัติห้ามดังนี้ ใน
อรรถกถาว่า โพธิราชกุมารเสด็จตายไว้ว่า ถ้าเราจักได้บุตร พระองค์
คงจะเหยียบ ถ้าจักไม่ได้ พระองค์จักไม่เหยียบ พระองค์เห็นว่า
จักไม่ได้ ครั้นเหยียบลงราชกุมารจะเห็นวิปลาตไป จึงไม่ทรงเหยียบ
นี่เป็นเหตุที่ไม่ทรงเหยียบ ในภายหน้าภิกษุทั้งหลายไม่รู้ เหยียบผ้า
เช่นนั้นลง คฤหัสถ์ทั้งหลายจะดูถูกได้ เพราะเหตุนี้ พระองค์จึง
ทรงบัญญัติห้ามข้อนี้ไว้ ก็แลหญิงมีครรภ์แก่ หรือคลอดบุตรใหม่
เชื่อเชิญให้เหยียบและเหยียบลงก็ดี จะเหยียบผ้าที่เขาปูไว้สำหรับ
ล้างเท้าแล้ว จะได้เหยียบก็ดี เหล่านี้ควรอยู่ ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า
อนุชานามิ ภิกษเว คิหิנם มงฺกฺลตฺถาย ยาจิยมาเนน ๑ เป ๑ อญฺ ๑ เป ๑
โธตปาทกํ อุกกमितฺตุ. ดังนี้

ข้อหนึ่ง ไม่เป็นไซ้ อย่างกัณฐมนอกอุปจารวัด ด้วยทรงห้ามไว้
ว่า **น ภิกษเว ฉตฺตํ ฐาเรตพฺพํ.** ดังนี้ ว่าอย่าพึงกัณฐมน ถ้ากัณฐมน ต้อง
ทุกกฏ ตัวร้อนกระวนกระวาย หรือมัวตา หรืออาพาธอันอื่น อันใด
อันหนึ่ง เว้นร่วมเสยเกิดขึ้น ชื่อว่าเป็นไซ้ ภิกษุใช้นั้นจะกัณฐมน
ในบ้าน ในป่า ควรอยู่ ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า **อนุชานานิ ภิกษเว**

คิลานสูตร จตุตถ. ดังนี้ ถ้าแผลนตจะรักษาจิวร หรือกลัวสัตว์ร้าย และโจร แม้จะรักษาตัว กั้ร่วม ควรอยู่ ก็แลร่มีใบไม้ สิ่งเดียวควร ในที่ทั้งปวง ไม่เป็นไ้ใช้ กั้ได้แต่ในวัด หรืออุปัจารแห่งวัด ด้วยทรง อนุญาตไว้ว่า **อนุชานามิ ภิกฺขเว อคิลานนปี ภิกฺขุณา อารามม อารามูปจารม จตุตถ ชารตุ.**

ข้อหนึ่ง อย่าให้เขาเขียนรูปภาพ ถ้าให้เขาเขียน ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า **น ภิกฺขเว ปฏิภาณจิตฺตํ การาเปตพฺพํ อิตฺถิรูปกํ บุริสฺสรูปกํ.** ดังนี้ ใ้แต่รูปหญิงรูปชายอย่างเดียว แม้รูปดิรัจฉาน โดยที่สุดแม้รูปใ้เศือน ภิกษุจะทำเองหรือบังคับว่าท่านจงทำ ดังนี้ ไม่ควร แม้จะกล่าวว่า อุบาสกท่านจงทำ คนรักษาประตูดังนี้ ก็ไม่ได้ ก็แจะใ้คนอื่นเขียนเรื่องชาดกและเรื่องอสทิสทานเป็นต้น หรือ เรื่องซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส และประกอบด้วยความเบื้อหน้าย ใ้ได้อยู่ แม้จะเขียนต้นไม้เครือวัลย์เป็นต้น ใ้ได้อยู่ ด้วยทรงอนุญาตไว้ ว่า **อนุชานามิ ภิกฺขเว มาลากมฺมํ ลตาทกมฺมํ มงฺกรทนต์ ปญฺจปฏิกิ.** ดังนี้.

มณฑนาทิกถา จบ

จกกล่าวในปัดตปฏิสังยุตตคถา

ข้อหนึ่ง อย่าเอาบาตรห้อยแขวนในที่แห่งใดแห่งหนึ่ง ถ้าเอา ห้อยแขวน ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า **น ภิกฺขเว ปตุโต ลกุเค- ตพฺโพ.** ดังนี้ แม้จะผูกในราวจิวร ตั้งไว้ก็ไม้ควร

ข้อหนึ่งว่า อย่าเอาบาตรวางบนเตียง ข้อหนึ่งว่า อย่าเอาบาตรวางบนตั่ง ข้อหนึ่งว่า อย่าเอาบาตรวางบนคัก ข้อหนึ่งว่า อย่าเอาบาตรวางบนร่ม ข้อหนึ่งว่า อย่าเอาบาตรวางบนพริ้ง ข้อหนึ่งว่า ต้องทุกกฏ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว มนุเจ ปิเส องฺเก จตุเต มิถนุเต ปรีภณฺทนุเต ปตฺโต นิกฺขิปีตพฺโพ. ดังนี้ เตียงตั้งเขาทำเพื่อจะตั้งของหรือเพื่อจะนั่งนอนก็ตาม เมื่อเอาบาตรตั้งบนเตียงตั้งอันใดอันหนึ่ง คงเป็นทุกกฏ ก็แลเอาผูกเข้ากับของอื่นวางไว้ควรอยู่หรือจะผูกในแม่แครงห้อยลงไว้ ก็ควร แม้ผูกแล้วจะวางบนเตียงบนตั่งไม่ควรเลย ถ้าแลเขายกเตียงหรือตั้งขึ้นเป็นร่าร่าไว้บนราวจิ้วรเป็นต้น จะเอาบาตรวางบนเตียงตั้ง ควรอยู่ จะเอาสายโยคคล้องเข้าไปในจะงอยบ่าแล้ววางบนคัก ก็ควร แม้บาตรคล้องอยู่ในจะงอยบ่าเต็มด้วยข้างสูก จะเอาวางบนร่ม ก็ไม่ควร ก็แลจะผูกบาตรเปล่าและบาตรเต็มด้วยข้าวสูก เข้ากับภันทะแล้ววางไว้บนร่ม หรือจะวางบาตรเช่นนั้น บนร่มที่ผูกเป็นร่าร่าวางไว้ก็ดี ควรอยู่ ก็และจะวางบาตรบนพริ้งแห่งระเบียงเป็นต้น และวางบนพนักไม่ควร ถ้าแลบาตรแม็กถึงไปก็ตั้งอยู่ในพริ้งในพนักที่นั่นเอง จะวางบาตรบนพริ้งที่กว้างอย่างนี้ควรอยู่ ที่สุดแห่งปรีภณฺทนุเต นั้น คือ ฐานพื้นนอกพริ้ง นอกพนัก วิจิฉยในที่สุดปรีภณฺทนุเต นี้ ให้พึงรู้โดยนัยดังกล่าวแล้วในพริ้งนั้นเถิด

ข้อหนึ่ง อย่าวางบาตรคว่ำบาตรที่พื้นคมแข็ง ด้วยทรงอนุญาตเครื่องรองไว้ คือ **ติณสนุถรฺกั** เครื่องลาดรองทำด้วยหญ้าอย่างหนึ่ง **โฉลกั** ท่อนผ้าปูรองบาตรอย่างหนึ่ง ก็แลเมื่อท่อนผ้านั้นไม่มี จะ

วางบนเสื่ออ่อนหรือเสื่อลำแพน หรือจะวางบนพื้นที่เขาทาดินเหนียว
ในที่เช่นไรไม่ประทุษร้ายบาตร จะวางในที่เช่นนั้น หรือในทราย
ควรอยู่ ก็แต่เมื่อวางในที่ที่มีดินร่วนและฝุ่นเป็นต้น หรือในพื้นคมแข็ง
เป็นทุกกฏ **ปุตตมัลล** โรงสำหรับไว้บาตรทำด้วยอิฐหรือไม้ **ปุตต-**
กุกกุโทธิกา หม้อสำหรับเก็บข้าวของ มีตั้งฐานตั้งกระถางปากกว้าง
๒ สิ่งนี้ พระองค์ทรงอนุญาตให้เป็นที่เก็บบาตร **ปุตตลวิกา** ถุงบาตร
อัสวทุชกา สายโยค ๒ สิ่งนี้ พระองค์ทรงอนุญาตไว้เพื่อจะรักษาบาตร
ปุตตาธารโก เชิงบาตร ๆ นี้ พระองค์ทรงอนุญาตไว้เป็นที่วางบาตร
ในอรรถกถากรุณทีกกล่าวไว้ว่า ในเชิงบาตรดังกล่าวนี้เนื่องอยู่กับพื้นที่ทำ
ด้วยงาและเถาวัลย์ และหวายเป็นต้น จะวางบาตร ๓ ใบซ้อน ๆ กัน
และในเชิงบาตรทำด้วยไม้ จะวางบาตร ๒ ใบซ้อน ๆ กัน ควรอยู่
ก็แต่ในมหาอรรถกถากล่าวไว้ว่า ในเชิงบาตรเป็นวัลย์ไม่เป็นโอกาส
พอบาตร ๓ ใบ จะวางแต่ ๒ ใบ ควรอยู่ แม้ในเชิงบาตรทำด้วยไม้
ท่อนก็เหมือนกันอย่างนั้น ก็แต่เชิงบาตรทำด้วยไม้เหมือนกันภมร
และเชิงบาตรทำด้วยท่อนไม้ คือเอาไม้ ๓ ท่อน ผูกติดกันเข้าก็ดี ไม่
เป็นโอกาสแห่งบาตรแม้แต่ใบหนึ่ง แม้วางบาตรบนเชิงบาตรนั้น
พืงนั่งเอามือยึดไว้ ก็แต่ในพื้นพืงคว่ำวางไว้แต่ใบเดียวเถิด

ข้อหนึ่ง อย่าเอาของเป็นดินลงในบาตร อย่าล้างมือลงในบาตร
พืงล้างลงในกระโถน ด้วยทรงห้ามและอนุญาตไว้ว่า **น ภิกขเว**
จลกานิ वा अग्निजिगानि वा अजुञ्जिञ्जोत्तัง वा ปุตเต นีหริत्तพुप्.
อนุชานามิ ภิกขเว ปฏิกุค्ह. ดังนี้ ว่า อามิสที่คายออกจะทิ้งเสีย
หรือก้างปลา หรือกระดูกเนื้อ หรือน้ำล้างปากที่เป็นดิน เหล่านี้

สิ่งใดสิ่งหนึ่ง อย่างดิ่งนำไปด้วยบาตร ถ้าเอาไปด้วยบาตร ต้องทุกกฎ
เราตถาคตอนุญาตกระ โถนเป็นที่รองรับ แม้จะเอาบาตรทำเป็น
กระ โถนล้างมือลงไม่ได้เลย แม้จะเอาน้ำล้างมือล้างเท้าลงในบาตร
แล้วนำไปเทก็ไม่ควร จะจับบาตรซึ่งหมดจดอยู่ ไม่เปื้อน ด้วยมือที่
เปื้อน ไม่ควร ก็แฉะเอามือซ้ายเทน้ำลงในบาตรแล้ว อมเอาน้ำอม
หนึ่งแล้ว จึงจับด้วยมือเปื้อน ควรอยู่ ด้วยว่าท่านนั้นบาตรนั้น ชื่อว่า
เป็นบาตรเปื้อนด้วย ก็แฉะล้างมือเปื้อนด้วยน้ำข้างนอกแล้วจึงจับ
ควรอยู่ เมื่อนั้นปลา เนื้อ ผลาผลเป็นต้นอยู่ในของเหล่านั้น สิ่งใด
เป็นกระดูกหรือเค้น ประรณนาจะทิ้งเสีย จะเอาวางลงในบาตรนั้น
ไม่ได้เลย ก็แฉะของไคยังอยากจะมันอยู่ต่อไปอีก จะเอาลงในบาตรนั้น
ไม่ได้เลย ก็แฉะของไคยังอยากจะมันอยู่ต่อไปอีก จะเอาของนั้นวาง
ลงในบาตรไค้อยู่ จะวางกระดูกและก้างเป็นต้นไว้ในบาตรแล้ว เอา
มือปลี่ยนออกมามัน ควรอยู่ ก็แฉะของสิ่งไคนำออกจากปากแล้วยัง
อยากจะมันอีกอยู่ จะเอาของนั้นวางลงในบาตรไม่ได้เลย ท่อนขิง
และขื่นมะพร้าวเป็นต้น กัดกินแล้วจะวางลงอีก ไค้อยู่

ข้อหนึ่งอีก ฉันทในอาสิตตกุปธานไม่ควร ด้วยทรงห้ามไว้ว่า
น ภิกขเว อาสิตตกุปธาน ญญชิตพุพ. ว่า อย่าพึงฉันทในอาสิตต-
กุปธาน ถ้าฉันท ต้องทุกกฎ อาสิตตกุปธานนั้น แปลว่า เตียบบ้าง
ว่าผอบบ้าง แต่ในวิมติวินทนีว่าเป็นชื่อเชิงเชียงรองภาชนะ
มีอาการดังภาชนะอย่างหนึ่ง เขาทำเป็น ๘ เหลี่ยมบ้าง เป็น
๑๖ เหลี่ยมบ้าง วางข้างปายาสเป็นต้นที่ร้อนลงแล้ว วางถาด
รองของกินข้างบน เพื่อจะมีให้ข้าวสุกที่ร้อนนั้นหายร้อน เชิงเชียง
รองเช่นนั้นเขาทำด้วยทองแดงบ้าง ด้วยเงินบ้าง ก็แต่เพราะเป็นของ

ทรงห้ามแล้ว แม้ทำด้วยไม้ก็ไม่ควร ควรแต่เครื่องรองทำด้วยท่อนไม้
ที่เรียกว่า มัลโลริก ซึ่งเป็นของทรงอนุญาตแก่ภิกษุใช้ ผู้ไม่อาจ
ถือบาตรไว้ฉันได้ เชิงบาตรพระองค์ทรงอนุญาตในก่อน เพื่อจะ
รักษาบาตร มัลโลริก ทรงอนุญาตไว้เพื่อจะให้รองฉัน แม้เครื่องรอง
ทำด้วยไม้เส้า ทำด้วยใบไม้และกระเช้า และตะกร้า ก็เนื่องเข้า
ในมัลโลริกนั้นสิ้น ด้วยว่า ตั้งแต่ถึงซึ่งสั่งเขปว่าเป็นเครื่องรองไป
จะเป็นช่องก็ดี ทะลุก็ดี ไม่ทะลุก็ดี ควรโดยแท้

ข้อหนึ่งอีก อย่าเอากะโหลกน้ำเต้าทำเป็นบาตร เทียวบิณฑบาต
ข้อหนึ่งอีก อย่าเอากระบือหรือหม้อทำเป็นบาตร เทียวบิณฑบาต
ถ้าเทียวบิณฑบาตด้วยของเหล่านี้ ต้องทุกกฏ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า
น ภิกขเว ตุมพุกกาเหน ฯ เป ฯ ฆฎิกกาเหน ปิณฺฑาย จริตพฺพ.
ดังนี้ กะโหลกน้ำเต้าจะรักษาไว้ไม่ควร ก็แลได้มาบริโภคจะให้เป็น
ของขี้ม ควรอยู่ แม้ในกระบือหรือหม้อก็เหมือนกัน

ข้อหนึ่งอีก อย่าเอากะโหลกหัวผีทำเป็นบาตรไม่ควร ด้วยทรง
ห้ามไว้ว่า น ภิกขเว ฉวสีสสุส ปตุโต ธาเรตพุโพ ฯ เป ฯ น จ
สพฺพปัสสุถฺลิเกน ภวิตพฺพ. ดังนี้ ว่า อย่าพึงทรงบาตรกะโหลกหัวผี
ถ้าทรง ต้องทุกกฏ อย่าพึงถือบังสุกุลในของทั้งปวงทุกสิ่งด้วย
ถ้าเธอใดถือบังสุกุลทุกสิ่ง ต้องทุกกฏ และเตียงตั้งเป็นของบังสุกุล
คือเขาทิ้งเสีย ถือเอาเองควรอยู่ ก็เลขของที่ทิ้งกลืนกินเขาให้
ก็รับเถิด ก็แลจะถือเอาของเป็นบังสุกุลในซากศพที่ยังไม่แตก
ไม่ควร ด้วยทรงห้ามไว้ในวินิตวัตถุว่า น จ ภิกขเว อภินฺนุ เสรีเร
ปัสสุถฺถิ คเหตฺตพฺพ. ดังนี้ ถือเอาของบังสุกุลในซากศพที่สดอยู่

อุปัทวันตรายย่อมมี ต้องทุกกฎด้วย ก็แฉจะถือเอาแต่ซากศพ
 ที่แตกแล้ว ควรอยู่เท่าไรซากศพจึงชื่อว่าแตกแล้ว แม้มาตราว่า
 สัตว์มีต้นว่า กาและนกตะกรุม และสุนัข และสุนัขจึงจอก จิกกัดด้วย
 จะงอยปากหรือเขี้ยวหน้อยหนึ่ง ซากศพนั้นชื่อว่าแตกแล้ว ก็แฉ
 ซากศพใด ล้มลงครูดสี มาตราว่าผิวขาดไป หน้งยังไม่ขาด ซากศพ
 นั้นชื่อว่ายังไม่แตกแท้ และครั้นเมื่อหน้งแตกแล้ว จึงชื่อว่าแตก
 แม้ซากศพใดเมื่อยังเป็นอยู่ เป็นผีและโรคกฏฐัง และเป็นต่อมพัง
 อยู่แล้ว หรือเป็นแผลอยู่ แม้ซากศพนี้ ก็ชื่อว่าแตกแล้ว แม้ซากศพ
 ใดแต่วันที่ ๓ ไปขึ้นพองแล้ว ก็ชื่อว่าแตกแล้วแท้ แม้ในซากศพ
 มนุษย์อื่นให้ถือเอา ก็ควร ถ้าไม่ได้ผู้อื่นไซ้ร้ พึงทำด้วยศัสตรา หรือ
 สิ่งอื่นให้เป็นแผลด้วย พึงถือเอาบังสกุลเกิด ก็แฉในสรีระเป็น
 วิสภาค คือศพหญิง จะตั้งสติยังสมณสัญญาให้บังเกิดแล้ว ทำให้
 เป็นแผลในสรีระ หรือหลังมือหลังเท้าแล้ว จึงถือเอา ควรอยู่
 ข้อหนึ่งอีก บาตรไม้ บาตรทอง บาตรเงิน บาตรแก้วมณี
 บาตรแก้วไพฑูริย์ บาตรแก้วผลึก บาตรสัมฤทธิ์ บาตรแก้วหุง
 บาตรดีบุก บาตรสังกะสี บาตรทองแดง เหล่านี้อย่าพึงใช้ ถ้าใช้
 ต้องทุกกฎ บาตร ๒ อย่าง คือ บาตรดิน บาตรเหล็ก จึงควร ด้วย
 ทรงห้ามและอนุญาตไว้ว่า น ภิกขเว ทารุณโย, นโสวณฺณมโย,
 น รุปีโย ฯ เป ฯ น มณี ฯ เป ฯ น เวพูริโย ฯ เป ฯ น ผลิก ฯ เป ฯ
 น กัส ฯ เป ฯ น กาจ ฯ เป ฯ น ติปฺป ฯ เป ฯ น ลีส ฯ เป ฯ น
 ตมฺพโลหมโย ปตฺโต ธาเรตพฺโพ. อนุ ฯ เป ฯ เทว ปตฺเต อโยปตฺต

มตฺติกาปตฺตํ ดังนี้ ถ้าแม่ในโรงฉัน คฤหัสถ์เขาจัดกับข้าวลงในบาตร และจานทองเป็นต้น น้อมเข้ามาถวาย แม่จะอุทกก็ไม่ควร ภาชนะ มีจานเป็นต้น แล้วด้วยแก้วผลึก และแก้วหุงสัมฤทธิ์เป็นต้น เป็น ปุคคติกบริโภคอย่างเดียว ไม่ควร เป็นสังฆิกบริโภคหรือเป็นคิหิวิกัฏ เครื่องใช้แห่งคฤหัสถ์ ควรอยู่ บาตรแม่แล้วด้วยทองแดง ไม่ควร ก็แต่เป็นด้วยจานควรอยู่ คำทั้งปวงนี้กล่าวไว้ในกรุนทีอรรถกถา

ข้อหนึ่ง อย่าเอาบาตรชุ่มด้วยน้ำเก็บไว้ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า **น ภิกฺขเว โสทโก ปตฺโต ปฏฺฐิสาเมตฺตฺวโ**. ว่าอย่าเอาบาตรมีน้ำ เก็บไว้ ถ้าเก็บไว้ ต้องทุกกฏ ให้พึงแดดเสียก่อนแล้วจึงค่อยเก็บ ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า **อนฺ ๑ เป ๑ โอตฺตาเปตฺวา ปตฺตํ ปฏฺฐิสาเมตฺตํ**. ดังนี้ พึงทำให้หมดน้ำก่อนจึงค่อยตาก ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า **อนฺ ๑ เป ๑ นิโรทกํ กตฺวา ๑ เป ๑** ดังนี้

ข้อหนึ่ง อย่าตากบาตรให้นาน ด้วยทรงห้ามไว้ว่า **น ภิกฺขเว อุณฺห ปตฺโต นิทฺทิตฺตฺวโ**. ดังนี้ ว่า อย่าตั้งบาตรไว้ในที่ร้อน ถ้าตั้งไว้ ต้องทุกกฏ พึงตากไว้กลางแดดที่ร้อนครู่หนึ่งแล้วพึงเก็บเสีย ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า **อนฺ ๑ อานามิ ภิกฺขเว มฺหุตฺตํ อุณฺห โอตฺตา-เปตฺวา ๑ เป ๑** ดังนี้.

ปตฺตปฏฺฐิตฺตฺวตฺตกถา จบ

จักกล่าวในเสนาสนปฏิบัติสังยุตตกา

ข้อหนึ่ง อย่างนั่งอาสนะยาวกับหญิง และบัณฑิต และ

อุกโตพญฺชนก ด้วยทรงอนุญาตกำหนดไว้ว่า **อนุชานามิ ภิกฺขเว**
รเปตฺวา ปญฺทกํ มาตุคามํ อุกโตพญฺชนกํ อสมานาสนิกเหติ สห
ทึมาสเน นิสิตฺตุ. ว่า เราตถาคตยอมให้นั่งในอาสนะยาวกับผู้ที่มีอาสนะ
ไม่เสมอกัน นอกนั้นก็บัณฑิต คือกะเทย และหญิงและอุกโตพญฺ-
ชนก คนมีทั้งเพศหญิงเพศชายเหล่านี้เสีย พระองค์ทรงอนุญาตไว้ว่า
อาสนะใดพอนั่งได้สามคน อาสนะเท่านั้นแล ชื่อว่าอาสนะยาวอย่างน้อย
ด้วยคำว่า **อนุชานามิ ภิกฺขเว ยํ ตินฺนํ ปโหติ เอตฺตํ ปจฺฉิม**

ทึมาสน. ดังนี้ อาสนะยาวเช่นนี้ควรยกหรือได้ก็ตาม หรือเป็นของ
หนักไม่ควรยกหรือได้ก็ตาม ในอาสนะเช่นนั้น แม้เป็นท่อนกระดาน
จะนั่งกับอนุปสัมบัน ก็ควร ก็แฉะนั่งกับบัณฑิตเป็นต้น ไม่ควร

ข้อหนึ่ง อย่างนั่งที่เตียงตั้ง กับอสมานาสนิกะ ด้วยทรงอนุญาต
ไว้ว่า **อนุชานามิ ภิกฺขเว สมานาสนิกเหติ สห นิสิตฺตุ. อนุชานามิ**
ภิกฺขเว ทิวสฺสนฺตฺเรเน สห นิสิตฺตุ. อนุ ๑ เป ๑ ทฺวคฺคตฺส มณฺจ

ทฺวคฺคตฺส ปิจ ว่า เราผู้ตถาคตยอมให้นั่งด้วยกันกับผู้ที่มีอาสนะเสมอ
กัน และยอมให้นั่งกับผู้มีลำดับแห่งพรรษา ๑ และยอมเตียงตั้งแก่
ผู้มีพวก ๒ คือนั่งแต่ ๒ คน ผู้แก่กว่ากันหรืออ่อนกว่ากัน ๒ พรรษา
ชื่อว่า **ติวสฺสนฺตฺเร** ผู้มีลำดับแห่งพรรษา ๑ ชื่อว่า **สมานาสนิกะ** ผู้มี
อาสนะเสมอกัน ก็แลในผู้ที่แก่กว่ากันหรืออ่อนกว่ากันพรรษาหนึ่ง
หรือผู้ที่มีพรรษาเสมอกันเหล่านี้ไม่ต้องว่า เธอทั้งปวงเหล่านี้ ๒ องค์
จะนั่งร่วมเตียงหรือตั้งอันเดียวกันได้อยู่ ผู้ที่แก่หรืออ่อนกว่ากันยิ่ง

กว่ากำหนดนั้น ชื่อว่าอสมานาสนิกะ ผู้มีอาสนะไม่เสมอกัน ใน
วิมตติวินทนี ว่า แม้ผู้มีอาสนะไม่เสมอกันจะนั่งด้วยกัน ๓ คนใน
อาสนะไซ้เตียงตั้งได้อยู่ แต่ในเตียงตั้งนั่งได้แต่ ๒ คน ในเตียงตั้ง
ไซ้อาสนะยาว ผู้มีอาสนะเสมอกันนั่งได้ ๒ องค์เท่านั้น เพราะพระ-
องค์ทรงอนุญาตเตียงตั้งแก่ผู้มีพวก ๒ อย่างเดียวเท่านั้น ภิกษุหนุ่ม
เมื่อแสดงธรรมอยู่ จะนั่งอาสนะเสมอกัน หรือสูงกว่าด้วยเคารพใน
ธรรมก็ดี และภิกษุผู้เป็นเถระ เมื่อให้ภิกษุหนุ่มแสดงธรรมอยู่ จะนั่ง
อาสนะเสมอกัน หรือต่ำกว่าด้วยเคารพในธรรมก็ดี ควรอยู่ ด้วยทรง
อนุญาตไว้ว่า อนุ ๑ เป ๑ นวเกน ๑ เป ๑ ฆมมการเวน. ดังนี้

ข้อหนึ่ง อย่างนั่งนอนที่ ที่นอนสูง ที่นอนใหญ่ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า
น ภิกษเว อัจจาสยนมมหาสยนาณิ ธาเรตพฺพพานิ เสยฺยถิทํ อาสนฺทึ
๑ เป ๑ อุกฺกโถโลหิตกุปฺธานํ. ว่า อย่าพึงทรง คือนั่งนอนที่ ที่นอนสูง
ที่นอนใหญ่ ถ้าทรง ต้องทุกกฏ ที่นอนสูงที่นอนใหญ่นั้น ดังนี้ คือ
อาสนฺทึ อาสนะ คือเตียงตั้งสูงเกินประมาณ **ปลฺลฺงฺโก** บัลลังก์ที่นั่ง
เขากระทำรูปสัตรีรายติดเข้าในเท้า **โคณฺโก** ผ้าโกเชาว์ใหญ่มีขนยาว
ได้ยืกว่าขนแห่งผ้าสั้นยาวกว่า ๔ นิ้ว **จิตฺตกา** เครื่องลาดทำด้วยขน
แกะวิจิตรด้วยลายเขี้ยวปัก **ปฏฺฐิกา** เครื่องลาดขาวทำด้วยขนแกะ
ปฏฺฐิลิกา เครื่องลาดทำด้วยขนแกะ มีลายดอกไม้แน่นอนเนื่องกัน เขา
เรียกว่าผ้าขาวโยนค ผ้าทมิพบัง **ตุลิกา** พูกประกอบด้วยขนุนโดยปกติ
อย่างเดียว **วิกติกา** เครื่องลาดทำด้วยขนแกะ วิจิตรด้วยรูปราชสีห์ เสือ
โคร่งเป็นต้น **อุทฺทฺโลมิ** เครื่องลาดทำด้วยขนแกะ มีขนขึ้นข้างเดียว
เอกนฺทฺโลมิ เครื่องลาดทำด้วยขนแกะ มีขนขึ้นทั้ง ๒ ข้าง **กฏฺฐิตฺ**

เครื่องปูนอนทอดด้วยด้ายทองในระหว่างแห่งด้ายไหมขลิบด้วยทอง
โกเสยย์ ผ้านูนอนทอดด้วยด้ายไหมขลิบด้วยทอง ก็แลเป็นไหมล้วน
ไม่ขลิบทองควรอยู่ **กฏกั** เครื่องปูนอน ทำด้วยขนแกะใหญ่พอนาง
ฟ่อน ๑๖ นาง ยืนรำได้ **หตุตตุตถั** เครื่องลาดบนหลังช้าง **อตุตตุตถั**
เครื่องลาดบนหลังม้า **รตุตตุตถั** เครื่องลาดบนรถ **อชินปุเปวณิ** เครื่อง
ลาดเป็นชั้นเขาเย็บด้วยหนังเสือ ชื่อว่า อชินะ ใหญ่ประมาณเท่าเดียว
ด้วยว่าหนังสัตว์จำพวกนั้นอ่อนนุ่มจึงเย็บซ้อนกันไว้ได้ **กทลิมิกปว-**
ปจตุตตุตถั เครื่องปูนอนอย่างดีเขาทำด้วยหนังขมด ได้ยินว่าคนทั้ง
หลายเขาลาดหนังขมดลงบนผ้าขาว ทำเครื่องลาดอันนั้น **สตตุตตุตถ-**
จท เครื่องลาดมีเพดานแดงผูกข้างบนด้าย แม้เพดานขาวข้างล่าง
เครื่องปูนอนเป็นอกับปิยะ มีอยู่ไม่ควร เมื่อไม่มี จึงควร **อุทโถโลหิต-**
กุปธานั ที่นอนมีหมอนแดงในข้างทั้งสองแห่งเดียว คือ หมอนศิรชะ
และหมอนเท้า ที่นอนนั้น ไม่ควร ก็แลหมอนใดลูกเดียวในข้างศิรชะ
ทั้ง ๒ จะแดงหรือสีดั่งดอกบัว หรือวิจิตรก็ตาม ถ้าประกอบด้วย
ประมาณแล้วไซ้รั ก็ควร ห้ามแต่หมอนใหญ่อย่างเดียว ในฎีกาแห่ง
ขุททกะสิกขาบทกำหนดไว้ว่า อาสนธิและบัลลังก์ ชื่อว่าอาสนะสูง
นอกนั้นชื่อว่าอาสนะใหญ่ อาสนะสูง อาสนะใหญ่ ดังกล่าวมานี้ ไม่ควร
ยาวไปด้ายเดียว เรียกว่าเตียง รีเรียกว่าตั้ง เตียงตั้งทั้งปวง ถักด้วยหวาย
และดอก หรือผูกด้วยผ้า ทำด้วยกระดาน มีเท้าคู่ เท้าตรง เท้ามาก
ก็ตาม แต่เท้าสูง ๘ นิ้วด้วยนิ้วพระสุคต ยกเชิงรองข้างล่างเสีย
ควรสั้น เชิงรองรับเท้าเตียงสูงเพียง ๘ นิ้วข้างไม้ จึงควร สูงเกิน
นั้นไม่ควร ด้วยทรงห้าม และอนุญาตไว้ว่า **น ภิกขเว อุจจา มลฺล-**
ปฏฺฐิปาทกา ชาเรตพฺพา. อนุ ๕ เป ๕ อฏฺฐจฺจุลฺลปรมฺมิ มลฺลจฺปฏฺฐิปาทกั. ว่า

อย่าพึงทรงเชิงรองรับเท้าเตี้ยสูง ถ้าทรง คือรองรับเข้า ต้องทุกกฎ
 เราผู้ตถาคตยอมเชิงรองรับเท้าเตี้ยเพียง ๘ นิ้วเป็นอย่างยิ่ง อาสนธิ
 คือตั้งสี่เหลี่ยมแม่เท้าสูงกว่า ๘ นิ้วพระสุคต ก็ควร ด้วยทรงอนุญาต
 ไว้ว่า **อนุ ๑ เป ๑ อัจจกมปิ อาสนุทิก**. ว่า เราผู้ตถาคตอนุญาตตั้ง
 สี่เหลี่ยมแม่สูง เตียวที่ทำพนักในข้างทั้งสาม แม่ถึงสูงกว่าประมาณ
 ก็ควร ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า **อนุ ๑ เป ๑ อัจจกมปิ สตุตงค**. ว่า เรา
 ผู้ตถาคตอนุญาตเตี้ย มีองค์อวัยวะ ๘ แม่สูง พระองค์ทรงอนุญาต
 นุ่น ๓ อย่าง คือ **รุกขตุล** นุ่นแห่งต้นไม้ ได้แก่นุ่นไม้จิวเป็นต้น ๑
ลตาตุล นุ่นแห่งเถาวัลย์ มีเพชรสังฆาต และฝักข้าวสารเป็นต้น ๑
โปตกิตูล นุ่นแห่งหญ้าเลา โดยที่สุดแม่อ้อยและอ้อก็ชื่อว่าหญ้าเลา ๑
 ด้วยนุ่น ๓ อย่างนั้น สงเคราะห์เอาภูตคามทั้งปวงสิ้น ด้วยว่าพื้นชาติ
 แห่งต้นไม้และเถาวัลย์และหญ้า สิ่งอื่นซึ่งจะเป็นภูตคามไม่มี เพราะ
 เหตุนั้น นุ่นแห่งภูตคามอันใดอันหนึ่ง ย่อมควรในหมอนอย่างเดียว
 ครั้นมาถึงผูกเข้า นุ่นทั้งปวงนั้น ชื่อว่าเป็นอกัปปิยะไปสิ้น ไซ้แต่
 นุ่นนั้นควรในหมอนอย่างเดียวหาไม่ แม้ขนแห่งนกทั้งปวงเป็นต้นว่า
 หงส์และนกยูงและขนสัตว์สี่เท้าทั้งปวง เป็นต้นว่าราชสีห์ ย่อมควร
 ก็แลดอกไม้อะไรสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นต้นว่าดอกประยงค์และพิกุล เป็นนุ่น
 ไม่ควร ใบบัวพิมเสนอย่างเดิวล้วนไม่เจืออื่นไม่ควร เจือด้วย
 ใบบัวอื่นจึงควร แม้นุ่น ๕ อย่าง มีนุ่น คือ ขนแกะเป็นต้น ที่พระองค์
 ทรงอนุญาตในผูก ก็ควรในหมอนด้วย พระองค์ทรงอนุญาตผูก ๕
 อย่าง คือ **อุณณภิสิ** ผูกขัดด้วยขนแกะ ๑ **โจพภิสิ** ผูกขัดด้วยท่อน
 ฝ้าย ๑ **วากภิสิ** ผูกขัดด้วยเปลือกไม้ ๑ **ติณภิสิ** ผูกขัดด้วยหญ้า ๑
ปณณภิสิ ผูกขัดด้วยใบบัว ๑ นับผูกเป็น ๕ นั้น นับตามของที่เป็น

นุ่นในภายใน ที่ว่าขนแกะนั้นใช้แต่ขนแกะอย่างเดียว ขนแห่งสัตว์
มีปีกและสัตว์สี่เท้า ซึ่งเป็นชาติสัตว์มีเนื้อเป็นกบปิยะ หรืออกบปิยะ
สิ่งใด ๆ ไม่ว่า ยกแต่มนุษย์เสีย ขนนอกนั้นสงเคราะห์เข้าด้วยขน
แกะในที่นี้สิ้น เพราะเหตุนั้น จะทำจีวรโดยกำเนิด ๖ อย่าง และ
ผ้าซึ่งเป็นอนุโลม ๖ อย่าง สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทำเป็นเปลือกฟูกแล้ว ยัดขน
สัตว์ทั้งปวงเข้าข้างในแล้ว ทำเป็นฟูกก็ควร แม้ฟูกซึ่งพับผ้ากัมพลเข้า
๔ ชั้น หรือ ๕ ชั้นไว้ภายในกระทำก็ดี ก็นับว่าฟูกขนแกะด้วย ก็แล
ฟูกยัดด้วยใบไม้ นั้น ยกใบพิมเสนเสีย ใบไม้ใด ๆ ไม่ว่า ควรสิ้น ก็แต่
ใบพิมเสนเจือด้วยใบไม้อื่นควร ล้วนไม่ควร ในอรรถกถากรุณทีกถ่าว
ว่า นุ่น ๕ อย่าง มีขนแกะเป็นต้นอันใดซึ่งควรในฟูก นุ่นนั้นแม้ใน
มัสสุระก็ควรเหมือนกัน ด้วยคำนั้น เป็นอันสำเร็จความลงว่า
จะบริโภคมัสสุระก็ควร ในสารัตถทีปนีไบบมัสสุระว่า จมมมยภิติ
แปลกันว่า ฟูกหนังฟอก กำหนดประมาณแห่งฟูกไม่มี ฟูกเตียง ฟูกตั้ง
ฟูกลาดพื้น ฟูกที่จงกรม ฟูกเช็ดเท้า เหล่านี้พึงกำหนดตามสมควร
แล้ว ทำประมาณตามชอบใจเถิด

ข้อหนึ่ง อย่าทรงหมอนใหญ่ประมาณกึ่งกาย ด้วยทรงห้าม
และกำหนดอนุญาตไว้ว่า น ภิกขเว อหตุตถายิกานิ พิมุโพหนานิ
ธาเรตพุพานิ. อนู ๆ เป ๆ สีสปุปมาณํ พิมุโพหนํ. ว่า อย่าพึงทรง
หมอนทั้งหลายใหญ่ประมาณกึ่งกาย คือใหญ่หนุนได้ ตั้งแต่สะเอวถึง
ศีรษะ ถ้าทรง ต้องทุกกฎ เราผู้ตถาคตอนุญาตหมอนประมาณเพียง
ศีรษะ คือกว้างพอวางศีรษะทั้งสิ้นกับคอด้วยได้ ลักษณะทำหมอน
เอาผ้าอุดศีรษะหมอนสี่เหลี่ยม พับทแยงมุมเข้าให้เป็น ๓ มุม วัด

ระหว่างมุมทั้ง ๒ ด้าน กว้างคืบสี่นิ้ว ที่กว้างด้านทแยงมุม กว้างศอก
มูฏฐิคือกำมา ก็แต่โดยยาวตัวหมอนศอกคืบหรือ ๒ ศอกก็ได้ หมอน
กว้างยาวเท่านี้ ชื่อว่าหมอนประมาณเพียงศึรยะ คำนี้อกล่าวไว้ใน
กुरुณที ซึ่งว่านั่นเป็นหมอนกลม ถ้าเป็นหมอนอิงหรือเป็นหมอนขวาน
ดังในประเทศไทย พึงกระทำส่วนกว้างแต่คอขึ้นไปถึงศึรยะ ให้ได้
คืบ ๔ นิ้ว คำนี้อเป็นอรรถโนมัตติ อาศัณนัยในวิมตฺติวินทนีวว่า หมอนกลม
จะเย็บให้กลมหรือให้เป็นสี่เหลี่ยมก็ตาม พึงเย็บโดยกว้างทแยงมุม
ผ้าหัวหมอน ให้ได้ประมาณศอกมูฏฐิ อันนี้กำหนดอย่างอุกฤษฏ์
แห่งหมอนมีศึรยะเป็นประมาณ เบื้องบนแต่ประมาณนั้นขึ้นไป
ไม่ควร ต่ำลงมาจึงควร ภิกษุไม่เป็นไซ้ จะใช้หมอนศึรยะ หมอน
เท้า ๒ นี้ ย่อมควร พระปุตฺตเทวเถระท่านกล่าวว่า หมอนทำด้วยนุ่น
เป็นกัปปิยะ ๕ ที่พระองค์ทรงอนุญาตในพุท แม้จะใหญ่ก็ควร พระ
อุปติสสเถระผู้ทรงวินัยท่านกล่าวว่า เมื่อคิดว่าจะทำหมอน และใช้
นุ่นเป็นกัปปิยะก็ตาม อกัปปิยะก็ตาม ประกอบด้วยประมาณจึงควร
ก็แลเครื่องลาดเป็นอกัปปิยะ เป็นต้นว่า ผ้าโกเชาว์ใหญ่มีขนยาวดัง
กล่าวแล้วในก่อน จะปูลาดบริโภคในเตียงตั้ง ในวิหารของสงฆ์
หรือของบุคคล ไม่ควร ก็แลปูลาดบริโภคในธรรมาสน์ โดยนิยม
แห่งคิหิวิกัฏของคฤหัสถ์ได้อยู่ จะนอนในที่นั้นไม่ควร ในเครื่องลาด
เป็นอกัปปิยะเช่นนั้น เป็นคิหิวิกัฏของคฤหัสถ์ อยู่ในธรรมาสน์หรือ
ในโรงฉัน หรือในละแวกบ้าน จะนั่งทับควรอยู่ นอนทับไม่ควร ด้วย
ทรงอนุญาตไว้ว่า **อนุ ๗ เป ๗ ฐเปตุวา ติณิ อาสนุที ปลุลงัก์ ตูลิกั**
อวเสถั คิหิวิกัฏุ อภินิสีทิตุ นเตวว อภินิปลุชชิตุ. ว่า เราผู้ตถาคต
อนุญาตให้นั่งทับเครื่องลาดเป็นคิหิวิกัฏนอกนั้น เว้นแต่ของ ๓ อย่าง

คือเตียงตั้งสูงกว่าประมาณ และบัลลังก์ทำติดด้วยรูปสัตว์ร้าย และพุก
เบาะขัดด้วยนุ่น ๓ อย่างเหล่านี้เสีย แต่ไม่ยอมให้นอนอิง นอนทับ
ก็และจะนั่งทับเตียงตั้งซึ่งหุ้มด้วยนุ่นข้างใน ๆ โรงฉัน ในละแวกบ้าน
อย่างเดียว ควรอยู่ จะนอนในเตียงตั้งนั้นไม่ควร ด้วยทรงอนุญาต
กำหนดไว้ว่า อนุ ๑ เป ๑ คิหิวิภัก อภินิสิติตุ นเตวว อภินปชชิต.
ดังนี้ ก็แลเตียงตั้งรัดด้วยหนังเป็นต้น ก็ควร ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า
อนุ ๑ เป ๑ โอนทุมมัจจ โอนทุมปิัจ. ดังนี้ ปาวาโร ผ้าปาวาร
โกเสยย์ ผ้าไหม โกชโว ผ้าโกเชาว์ กมฺพล ผ้ากัมพล เหล่านี้
เป็นของสงฆ์ก็ตาม เป็นของบุคคลก็ตาม บริโภคในวิหาร หรือใน
ละแวกบ้าน แห่งใดแห่งหนึ่งตามสบาย ก็ควร ด้วยเป็นของพระองค์
ทรงอนุญาตไว้แล้ว ก็แต่ผ้าโกเชาว์นั้น เป็นผ้าโกเชาว์โดยปกติ
อย่างเดียวจึงควร ผ้าโกเชาว์มีหลังใหญ่ขนยาวไม่ควร บานประตู่
เตียงตั้ง พัดใบตาล เหล่านี้ วิจิตรด้วยทองเงินเป็นต้น หรือหมอน้ำ
ขันน้ำแล้วด้วยทองและเงิน และของสิ่งใดเป็นของประกอบด้วยจิตร-
กรรมลายวาดเขียนก็ดี ทั้งปวงในเสนาสนะบริโภค คือเป็นเครื่องใช้
สำหรับเสนาสนะย่อมควรสิ้น ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า อนุ ๑ เป ๑ สพุพ
ปาสาทปริภค. ดังนี้ ว่าเราผู้ตถาคตอนุญาตเครื่องบริโภคในปราสาท
ทั้งปวง ทายกทั้งหลายกล่าวว่า ข้าพเจ้าทั้งหลายถวายทาสหญิงทาสชาย
ไร่นาที่ดิน โภกระบือแก่ปราสาท ดังนี้ กิจซึ่งจะรับแผนกหนึ่งต่างหาก
ไม่มี เมื่อรับปราสาทแล้วก็เป็นอันรับแท้

ข้อหนึ่งอีก ทรงอนุญาตไว้ว่า อนุ ๑ เป ๑ อาสนุทียา ปาท
ฉินฺทิตฺวา ปริภุชชิตุ ปรุลงฺกสฺส วาเพ ฉินฺทิตฺวา ปริภุชชิตุ, ฐลิก

วิชเยตฺวา พิมฺโพนฺ กาคฺคฺ, อวเสถิ ภูมฺมตฺตฺรณฺ กาคฺคฺ. ว่า เราผู้
ตถาคตอนุญาตให้ตัดเท้าเตี้ยตั้งที่สูงเกินประมาณเสียแล้วจึงบริโภค
และให้ทำลายรูปสัตว์ร้าย ซึ่งติดอยู่ในบัลลังก์ออกเสียแล้วจึงบริโภค
ฟูกนุ่นให้สาบแย่งเอานุ่นออกทำหมอน เครื่องลาดเป็นอกกับปิยะ
นอกนั้นมีผ้าโกเชาว์ขนยาว และเครื่องลาดทำด้วยขนแกะ วิจิตรด้วย
ลายเขี้ยว ลายปีก เป็นต้น ให้ทำเป็นเครื่องลาดพื้นในเสนาสนะ

ข้อหนึ่ง อาสนะเขาปุไว้ ไม่ได้พิจารณาก่อนอย่างนั่งลง ถ้านั่งลง
ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ในวินิตวัตตฺว่า น จ ภิกฺขเว อปฺจฺจเวกฺ-
จิตฺวา อาสเน นิสีทิตฺพุพฺ. ดังนี้ อาสนะเช่นไร จะต้องพิจารณา
อาสนะเช่นไร ไม่ต้องพิจารณา อาสนะใดเป็นอาสนะเปล่าไม่มีเครื่อง
ลาดก็ดี และอาสนะใดเขาปุลาดเมื่อมาขึ้นและเห็นอยู่ อาสนะเหล่านี้
นั้น ไม่ต้องพิจารณา จะนั่งลงก็ควร แม้อาสนะใดคนทั้งหลายเขาเอา
มือกดลงเองแล้ว ร้องนิมนต์ว่า ท่านจงนั่งในที่นี้ แม้อาสนะนั้น
ก็ควร ถ้าแม้ภิกษุทั้งหลายนั่งอยู่ก่อนแล้ว ภายหลังขยับไปข้างบน
หรือข้างล่าง กิจซึ่งจะต้องพิจารณานั้นไม่มี แม้อาสนะใดเขาเอาผ้า
บางปูปิดไว้เห็นพื้นล่างปรากฏอยู่ กิจซึ่งจะพิจารณาในอาสนะนั้น
ไม่มี ก็แลอาสนะใดเขาปุด้วยผ้าปาวาร และผ้าโกเชาว์ เป็นต้น ไว้
ก่อนแล้ว อาสนะนั้น ต้องพิจารณา คือ เขามีมือลูบลงกำหนดแล้วจึง
นั่ง ก็แลอรรถกถาถามหาปัจจัยริกกล่าวไว้ว่า ในอาสนะที่เขาปุลาดด้วย
ผ้าหนา เกลียวไม่ปรากฏ อาสนะนั้น ไม่ต้องพิจารณา

ข้อหนึ่ง อย่างนอนในที่นอนทั้งหลายอันเรียรายด้วยดอกไม้ ถ้า
เธอใดนอน ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกฺขเว ปุบฺผาภิกฺกณฺ-

ณัฐ สยเนตฺต สยิตพฺพํ ดังนี้ พระองค์ทรงอนุญาตไว้ว่า ได้ของ
หอมแล้วให้เจิมในบานประตู ได้ดอกไม้ให้วางข้างหนึ่งในวิหาร
ข้อหนึ่ง อย่าห้ามอาสนะภิกษุแก่ ด้วยทรงอนุญาตและห้ามไว้
ว่า อนุ ๑ เป ๑ ยถาวุฑฺฒํ อภิวัตน์ ๑ เป ๑ อิม โข ภิกฺขเว ตโย
วณฺฑิยา. ว่า เราผู้ตถาคตอนุญาตการอภิวัตน์ไว้ และการลูกรับ
และอัญชลีกรรม และสามิจิกรรม และอาสนะอันเลิศ และน้ำอันเลิศ
คือน้ำทักษิณาทก และก้อนข้าวอันเลิศ คือ ก้อนข้าวควรแก่พระอเถระ
เหล่านี้ ตามลำดับผู้แก่พรรษา ก็แลภิกษุอย่าพึงห้ามอาสนะของสงฆ์
ตามลำดับผู้แก่พรรษา ถ้าเธอใดห้าม ต้องทุกกฎ แล้วต่อไปพระองค์
ทรงแสดงคนไม่ควรไหว้และคนควรไหว้ว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย
บุคคลไม่ควรไหว้มี ๑๐ ดังนี้ ปุเร อุปสมฺปนฺนเนน ปจฺจนา อุปสมฺปนฺ-
โน อวณฺฑิโย ผู้อุปสมบทภายหลังอันผู้อุปสมบทก่อนไม่ควรไหว้ ๑
อนุปสมฺปนฺโน สามเณรและคฤหัสถ์ ๑ นานาสฺวาสโก วุฑฺฒตโร
อธมฺมวาที ผู้มีสังวาสต่างกันโดยลัทธิ แม้เป็นผู้แก่กว่า แต่เป็นผู้กล่าว
สิ่งที่ไช้ธรรมว่าเป็นธรรม ๑ มาตุคามโห ๑ ปณฺฑโก กะเทย ๑
ปาริวาสโก ผู้ต้องครุกาบัติแล้วอยู่ปรึวาสอยู่ ๑ มุลาเยปฺภิกฺกสฺสนารโห
ผู้ต้องครุกาบัติแล้วประพฤติวัตรอยู่ กลับต้องครุกาบัติอีกในระหว่าง
นั้น ควรจะรับปฏิกัสนะ กลับซัดเข้าตามอาบัติเดิมอีก ๑ มานตุตา-
รโห ผู้อยู่ปรึวาสแล้วควรจะได้รับมานัต ๑ มานตุตจารโห ผู้ที่รับ
มานัตแล้วมาประพฤติมานัตอยู่ ๑ อพฺภานารโห ผู้ที่ประพฤติมา
นัตครบ ๖ ราตรีแล้ว ควรอัพภานกรรม ๑ ๑๐ พวกนี้ ชื่อว่า อวัน-
ทิยะ เป็นคนไม่ควรไหว้ บุคคลควรไหว้ ๓ ดังนี้ ปจฺจนา อุปสม-

ปนุเนน ปุเร อุปสมฺปนฺโน วนฺทึโย ผู้อุปสมบทก่อน อันผู้อุปสมบท
ทีหลังจะพึงไหว้ ๑ นานาสฺวสโก วุฑฺฒตโร ฐมฺมาที ผู้มีสังวาส
ต่างกันโดยลัทธิ แต่เป็นผู้แก่กว่ากล่าวสิ่งที่เป็นธรรมว่าเป็นธรรม ๑
สเทเวถ โลเก ภิกฺขเว ๗ เป ๗ ตถาคโธ อรหํ สมฺมา สมฺพุทฺโธ
พระตถาคตผู้อรหังสัมมาสัมพุทธเป็นบุคคลควรไหว้ในโลกรทั้งเทวดา
มารพรหม และในหมู่มสัตว์ ทั้งสมณะ และพราหมณ์ และทั้งเทวดา
และมนุษย์ ๑ ๓ นี้ ชื่อว่าวันทียบุคคล ภิกฺขุ ๕ มีปาวาสิกะเป็นต้น
ไม่ควรไหว้ แห่งภิกฺขุเป็นปกติ ไหว้บุคคลไม่ควรไหว้ ๑๐ เป็น
อาบัติทุกกฏ ในคัมภีร์ปริวารกล่าวบุคคลไม่ควรไหว้อีก ๓ หมวด ๗
ละ ๕ ๗ เป็น ๑๕ จำพวก ดังนี้ อนุตรมรฺ ปวิภูโจ ผู้เข้าไปแล้วยัง
ละแวกบ้าน ๑ รจฺฉํ คโธ ผู้ไปตามตรองหนึ่ง โอตมสิโก ผู้อยู่
ในที่มืด ๑ ไหว้ผู้นี้หน้าผากจะพึงกระทบในเท้าเพียงเป็นต้น เพราะ
เหตุนั้น ผู้ผู้นั้นจึงไม่ควรไหว้ อสมนฺนาหรนฺโต ผู้ไม่สมนาหาร
ซึ่งการไหว้ เพราะขวนขวายอยู่ในกิจ ๑ สตุโธ ผู้นอนหลับ
อยู่ ๑ เป็น ๕ ยากฺุปาเน บุคคลดื่มขำมด้มอยู่ในเวลาดื่มขำมด้ม ๑
ภตุตฺตฺเต ผู้อยู่ในโรงฉัน ๑ เอกาวตฺโต ผู้ห่มนไปข้าง ๑ คือคน
เป็นข้าศึกคนมิเวร ๑ ผู้นี้เมื่อไหว้ก็จะพึงประหารก็ไหว้แม้ด้วยเท้า
เพราะเหตุนั้น จึงไม่ควรไหว้ อญฺญาวิหิตฺโต ผู้สงใจไปอื่นคิดอื่นอยู่ ๑
นคฺโค ผู้เปลือยกายไม่มีผ้าห่มอยู่ ๑ เป็น ๕ ขาทนฺโต ผู้เกี่ยว
กินของเคี้ยวมีแบ่งจีเป็นต้น ๑ ภูชฺชนฺโต ผู้นั้นโภชนะทั้ง ๕
อยู่ อจฺจาริ กโรนฺโต ผู้ถ่ายอุจจาระอยู่ ๑ ปสฺสาวํ กโรนฺโต
ผู้ถ่ายปัสสาวะอยู่ ๑ ๒ นี้ไม่ควรไหว้ เพราะว่ายู่ในที่ไร้โอกาส
อุกฺขิตฺตโก ผู้อันสงฆ์กวัดด้วยอุกเขปนิยกรรมทั้งสาม ๑ ก็แต่ภิกฺขุ

ที่สงฆ์กวัดด้วยกรรมอื่น มีดัชนีกรรมเป็นต้น ๔ จำพวก ควร
จะไหว้เธอด้วยว่า แม้จะทำอุโบสถปวารณากับเธอเหล่านั้นก็ได้
เป็น ๕ ในวันทิวศกค ๑๕ ตั้งแต่ต้นมานี้ ไหว้บุคคล ๒ จำพวก
คือผู้เปลือยกาย และผู้อันสงฆ์กวัด จึงเป็นอาบัติ ก็แต่ห้ามไม่ให้ไหว้
ภิกษุ ๑๓ จำพวกนอกนั้น ด้วยเป็นอสาธูปไม่สมควรไม่งาม และ
ห้ามด้วยเหตุดังกล่าวแล้วในระหว่าง ๆ

ข้อหนึ่งอีก แม้เสนาสนะที่ทายกเขาจัดแจงไว้พระสงฆ์ ก็ไม่
ควรกางกั้น ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว อุทฺธิสฺสคตฺปิ ยถาวุทฺธ
ปฎิพาหิตพฺพ. ดังนี้ว่า แม้ถึงเสนาสนะเขาเฉพาะพระองค์ทำไว้จัดแจง
ไว้ ก็อย่างกางกั้นห้ามหวงเอาตามผู้แก่พรรษา ถ้ากางกั้น ต้องทุกกฏ

ข้อหนึ่ง อย่าเอาเครื่องเสนาสนะจะพึงบริโภคนในที่อื่น ไปบริ-
โภคนในที่อื่น ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว อณฺฺยตฺร ปฺริโภโค
อณฺฺยตฺร ปฺริภฺยชิตพฺพ. ว่า เที่ยงตั้งเป็นต้น เป็นของจะพึงบริโภคน
ในเสนาสนะอื่นซึ่งเป็นของสงฆ์ อย่าพึงเอาไปบริโภคนใช้สอยใน
เสนาสนะอื่น ถ้าเอาไปบริโภคนในที่อื่น ต้องทุกกฏ ก็แต่จะขอยืม
ไปใช้สอย หรือจะเอาไปรักษาหวงไว้ในที่อื่น เพื่อจะไม่ให้ฉิบหาย
เสีย ควรอยู่ ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า อญฺ ๑ เป ๑ ตาวกาลิกํ หริตฺถ
อญฺ ๑ เป ๑ คฺคตฺตถาย หริตฺถ. ดังนี้ เพราะเหตุนี้ เมื่อเอาไปบริโภคน
เป็นสังฆิกะบริโภคนในที่อื่น แม้หายและคร่ำคร่าไป ก็เป็นอันหาย
และคร่ำคร่าไปด้วยดี ถ้าไม่หายไม่คร่ำคร่าไปเสีย เมื่อวิหารกฏนั้น
เขากลับซ่อมแปลงเข้า ก็พึงทำของนั้นให้เป็นปกติขึ้นอีก เมื่อเอา
ไปบริโภคนเป็นของบุคคล ของนั้นหายหรือคร่ำคร่าไปเสีย ย่อมเป็น

สินใช้ เมื่อวิหารภูมินั้น เขากลับซ่อมแซมขึ้นแล้ว ต้องใช้ให้เป็นแท่ง
ถ้าเอาเครื่องอาวาส มีกลอนเป็นต้นมาแต่เสนาสนะเก่า มาประกอบ
ผสมเข้าในอาวาสเป็นของสงฆ์อื่นแล้วไซ้ร้ ชื่อว่าประกอบเข้าด้วยดี
ก็และเอามาประกอบเข้าในอาวาสเป็นของบุคคล ฟังให้มูลค่า หรือฟัง
ทำให้เป็นปกติ เมื่อถือเอาเพียงตั้งเป็นต้นแต่วิหารร้าง ด้วยเฉยจิต
ฟังปรับตามราคาของ เมื่อยกของนั้นขึ้น เมื่อถือเอาด้วยคิดว่าจักให้
ในคราวภิกษุมาอยู่ในอาวาสนั้นอีกแล้ว เอามาบริโภคนั้นใช้เป็นสังฆิก-
บริโภค ฉิบหายและคร่ำคร่าไป ก็เป็นอันฉิบหายและคร่ำคร่าด้วยดี
ถ้าไม่ฉิบหายเสียไซ้ร้ ก็ฟังกระทำให้เป็นปกติเถิด เมื่อเอามาบริโภคนั้น
เป็นของบุคคลหายไป ย่อมเป็นสินใช้ เอาประตูและหน้าต่างเป็นต้น
แต่วิหารร้าง มาประกอบใช้ในอาวาสเป็นของสงฆ์ หรือเป็นของบุคคล
ต้องกลับคืนให้เป็นแท่ง จะเอาบริวารของสงฆ์ มีผ้ากัมพล เป็นต้น
ไปแลกเปลี่ยนเสนาสนะ มีเพียงตั้งเป็นต้นมาก็ควร ด้วยทรงอนุญาต
ไว้ว่า อนุ ๑ เป ๑ ผาติกรมุตถาย ปรีวฏฺเฐตุ. ว่า เราผู้ตถาคต
อนุญาตให้แลกเปลี่ยนเอาเพื่อประโยชน์แก่ผาติกรรม คือให้เจริญ
บริวารของสงฆ์ขึ้น ก็แลผาติกรรมแลกเปลี่ยนให้เจริญของสงฆ์นี้
ราคาเท่ากันหรือยิ่งกว่า เป็นเสนาสนะมีเพียงตั้งเป็นต้นอย่างเดียว
จึงควร

ข้อหนึ่ง ภิกษุฉันจังหันค้างอยู่อย่าให้ลุก ด้วยทรงห้ามไว้ว่า
น ภิกฺขเว วิปฺปกตฺตโฆโณ อนนฺตรโก ภิกฺขุ ฐฎฺฐาเปตฺตพฺโพ ๑ เป ๑
วทามิ. ว่า ภิกษุอย่าพึงไล่ภิกษุผู้อยู่ในลำดับฉันค้างอยู่ในละแวกบ้าน
หรือในวิหาร หรือในป่า แห่งใดแห่งหนึ่ง ให้ลุกขึ้น ถ้าเธอใดไล่

เธอนั้นให้ลุกขึ้น ต้องทุกกฎ ในละแวกบ้านภิกษุผู้มาภายหลัง ถือเอา
ภิกษุแล้วพึงไปยังที่สมควร ถ้ามนุษย์หรือภิกษุทั้งหลายร้องนิมนต์
ให้เข้าไปในโรงฉัน พึงว่า ครั้นเราเข้าไปภิกษุทั้งหลายจักลุกขึ้น
ครั้นเขาว่า มาเถิดอาสนะมีอยู่ดังนี้ พึงให้เข้าไปเถิด ถ้าไม่มีผู้ใดว่า
สิ่งใดสิ่งหนึ่ง พึงไปในโรงฉันแล้ว ยืนอยู่ในที่สมควรอย่าให้ใกล้นัก
เมื่อเขาทำโอกาสแล้ว ร้องนิมนต์ให้เข้าไป พึงเข้าไปเถิด ถ้าแลภิกษุ
ไม่ได้ฉัน นั่งอยู่ในอาสนะที่ถึงแก่เธอนั้นไซ้ จะให้เธอนั้นลุกเสี
ยควรอยู่ ก็แลภิกษุฉันข้าวต้ม ขนมน เป็นต้น สิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้ว นั่งอยู่
กว่าภิกษุอื่นจะมา แม้มือเปล่าอยู่ จะให้เธอนั้นลุกไม่ควร ด้วยว่าเธอ
นั้นก็ชื่อว่าฉันค้างอยู่ ถ้าแม่แก่ล้งลวงอาบัติ ขึ้นไล่ให้ภิกษุผู้ฉันค้างอยู่
ลุกขึ้นไซ้ ถ้าแลภิกษุผู้ลุกขึ้นนั้น ห้ามข้าวอยู่เล่าไซ้ เธอนั้นพึง
บังคับภิกษุผู้ไล่ นั้นให้ไปเอาน้ำมาให้ ที่แห่งเดียวนี้แลภิกษุหนุ่ม
บังคับภิกษุแก่ได้ ถ้าได้น้ำมาเป็นการดี ถ้าเธอนั้นไม่เอามาเล่าไซ้
ผู้ห้ามข้าว นั้น พึงกลืนเมล็ดข้าวเสียให้หมดด้วยดีแล้ว ให้อาสนะ
แก่ผู้แก่เถิด เราตถาคตไม่กล่าวว่ ให้ภิกษุพึงห้ามอาสนะภิกษุแก่
โดยปริยายอันหนึ่งเลย ถ้าภิกษุหนุ่มใดห้าม คงต้องทุกกฎ

ข้อหนึ่งอีก ทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว ภณฑาคาริโก วุฏฐา-
เปตพุโพ. ว่า อย่าไล่ให้ภิกษุผู้รักษาเรือนคลั่งลุกไป ถ้าให้เธอลุก
ไปเสีย ต้องทุกกฎ

ข้อหนึ่ง อย่าไล่ให้ภิกษุใช้ลูก ถ้าไล่ให้ลุกไป ต้องทุกกฎ
ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว คิลานา วุฏฐาเปตพุพา. ดังนี้

ภิกษุ ๔ จำพวก ไม่ควรจะไล่ให้ลุก คือ ภิกษุผู้แก่พรรษากว่า
จำพวกหนึ่ง ภิกษุหนุ่มไม่ควรจะไล่ให้ลุก ด้วยเป็นผู้แก่กว่า ภิกษุ

ผู้เฝ้าเรือนคลังจำพวกหนึ่ง ไม่ควรจะให้ลูก ด้วยว่าเรือนคลังนั้น
สงฆ์สมมติให้แก่เธอแล้ว ภิกษุเป็นพหูสูต มีอุปการมากด้วยอุทเทส
และปริจฉา เป็นต้น และเป็นผู้รับธุระสงฆ์ ๆ ให้ที่อยู่เป็นที่สบาย
จำพวกหนึ่ง ไม่ควรจะให้ลูก ด้วยเธอมีอุปการและได้ที่อยู่แต่สงฆ์
แล้วภิกษุใช้จำพวกหนึ่ง ไม่ควรจะให้ลูก ด้วยเธอเป็นไข้ พึงกำหนด
ที่นอนที่สมควรให้แก่ภิกษุไข้ ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า **อนุ ๆ เป ๆ**
กิลานสุต ปฏิรูป เสขยัม ทาทู ดังนี้ ภิกษุใดเป็นโรคหืด และบาน
ทะโรค และลงแดง เป็นต้น จะต้องตั้งกระโถน และกระเบื้องรองเวจ
เป็นต้นไว้สำหรับ หรือเป็น โรคกุกุฉังจะประทุษร้ายเสนาสนะ พึง
ให้เสนาสนะส่วนข้างหนึ่ง เป็นต้นว่า ภายใต้อปราสาทและมณฑปศาลา
แก่เธอผู้ไข้เช่นนั้น และผู้ไข้ใด เมื่ออยู่จะไม่ประทุษร้ายเสนาสนะ
ผู้ไข้เช่นนี้ แม้ที่นอนที่ค้ำพิงให้เกิด แม้ภิกษุใดฉันเภสัช เป็นต้นว่า
ยาแดงและยาประจุและยานัตถ์อยู่ เธอทั้งปวงนั้นชื่อว่าไข้สิ้น พึง
กำหนดเสนาสนะที่สมควรให้แก่เธอนั้น ๆ

ข้อหนึ่ง พึงอุปัฏฐากภิกษุไข้ ด้วยพระองค์ตรัสไว้ว่า **นตฺถิ**
โว ภิกฺขเว มาตา ๆ เป ๆ ทุกฺกสุต ว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย มารดา
หรือบิดาของท่านทั้งหลายก็ไม่มี ผู้ใดเล่าจะพึงอุปัฏฐากท่าน ถ้าแล
ท่านทั้งหลายไม่อุปัฏฐากกันและกันไซ้ร้ ที่นั่นใครเล่าคราวนี้จะ
อุปัฏฐาก คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดจะพึงอุปัฏฐากเราผู้ตถาคต ด้วย
กระทำตามโอวาทและคำพร้าสอน ผู้นั้นพึงอุปัฏฐากภิกษุไข้เกิด ถ้า
อุปัชฌาย์ หรือ อาจารย์แห่งผู้มีไข้มีไข้ ให้อุปัชฌาย์ และ อาจารย์พึง
อุปัฏฐากกว่าจะสิ้นชีพ คอยอยู่กว่าจะหาย ถ้าสังฆวิหาริกอันเตวาสิก

และผู้ร่วมอุปัชฌาย์เดียวกัน ผู้ว่าอาจารย์เดียวกันมิใช่ เธอ
เหล่านั้นพึงอุปัฏฐากกว่าจะสิ้นชีพ คอยอยู่กว่าจะหายโรค ถ้าอุปัชฌาย์
และอาจารย์สังฆวิหาริกอันเตวาสิก หรือผู้ร่วมอุปัชฌาย์ ผู้ร่วม
อาจารย์แห่งภิกษุไข้ไม่มีใช่ คือเธอเป็นอาคันตุกะ เทียวมาแต่ผู้เดียว
เธอนั้นสงฆ์พึงอุปัฏฐากเธอ ถ้าไม่อุปัฏฐากไข้ ต้องทุกกฏด้วยกัน
ทั้งสิ้น ก็แล เมื่อภิกษุทั้งปวงตั้งเวรกันปฏิบัติ ผู้ใดไม่ปฏิบัติใน
วารตน เป็นอาบัติแก่ผู้นั้นแท้ แม้พระสงฆ์เถระก็ไม่พ้นวาระไปได้
ถ้าสงฆ์ทั้งปวงมอบให้เป็นธุระแก่ภิกษุองค์หนึ่ง หรือภิกษุองค์หนึ่ง
ผู้ประกอบด้วยวัตร รับว่าจะปฏิบัติเองไข้ พระสงฆ์พ้นอาบัติ
ความสบาย ๑ ไม่รู้ประมาณในของสบายในความสบาย ๑ ไม่เสพ
เกสัช ๑ ไม่กระทำให้แจ้งความเจ็บตามจริง คือโรคทวิขึ้น ไม่บอก
ว่าทวิขึ้น หรือดอยลง ไม่บอกว่ายดอย คงอยู่ ไม่บอกว่ายคงอยู่
แก่ผู้อุปัฏฐากซึ่งหวังประโยชน์ ๑ เป็นชาติแห่งคนไม่อดกลั้นซึ่ง
ทุกขเวทนา ที่เทียบแหลมเผ็ดร้อนไม่เจริญใจ อาจนำชีวิตเสียได้
ซึ่งเกิดขึ้นมีในตัว ๑ ภิกษุไข้พร้อมด้วยองค์เป็นคุณ ๕ จะอุปัฏฐาก
เธอง่าย คือมักทำความสบาย ๑ รู้ประมาณในของสบายในความ
สบาย ๑ เสพเกสัช ๑ กระทำให้แจ้งความเจ็บตามจริง ๑ เป็นชาติ
แห่งคนอดกลั้น ๑ ผู้อุปัฏฐากคนไข้ พร้อมด้วยองค์เป็นโทษ ๕ ไม่
สมควรจะอุปัฏฐาก คือไม่อาจจัดแจงประกอบยาได้ ๑ ไม่รู้จักสบาย
และไม่สบาย น้อมสิ่งที่เป็นของไม่สบายเข้าไป นำสิ่งที่เป็นสบาย
เสีย ๑ เห็นแก่อามิสอุปัฏฐากคนไข้ ไม่มีจิตประกอบด้วยเมตตา ๑
เป็นคนมักเกลียดเพื่อจะนำไปเสียซึ่งอุจจาระ ปัสสาวะ หรือน้ำลาย

และราก ๑ ไม่อาจชี้แจงให้สมาทานให้อาจหาญรื่นเริง ด้วยธรรมมีกตา
ได้ ๑ ภิกษุพร้อมด้วยองค์ที่เป็นคุณ ๕ พ้นจากองค์ที่เป็นโทษ ๕
ดังกล่าวแล้ว จึงสมควรจะอุปัฏฐากภิกษุใช้

ข้อหนึ่งอีก ภิกษุและสามเณรทำกาลกิริยาแล้วบริจารเป็นของ
สงฆ์ ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า **ภิกขุสุต ภิกขเว กาลกเต สัมมิ สามี**
ปตฺตจิวเร ฯ เป ๑ อเวภฺจิกิ. ว่า ภิกษุทำกาลกิริยาแล้ว สามเณร
ทำกาลกิริยาแล้ว สงฆ์เป็นเจ้าของในบาตรจีวร ก็แต่ว่าผู้อุปัฏฐาก
คนใช้มีอุปการมาก เราผู้ตถาคตอนุญาตให้ให้บาตร และ ไตรจีวร
แห่งภิกษุผู้ทำกาลกิริยา และบาตรจีวรแห่งสามเณรผู้ทำกาลกิริยาแล้ว
แก่ผู้อุปัฏฐากคนใช้ ในของเหล่านั้น สิ่งใดเป็นลหุภัณฑ์ลหุบริจาร
ของเหล่านั้น เราผู้ตถาคต ยอมให้สงฆ์ที่พร้อมหน้ากันอยู่แจกกัน ใน
ของเหล่านั้น สิ่งใดเป็นครุภัณฑ์ ครุบริจาร ของสิ่งนั้น เป็นของจาค-
ทิสสงฆ์ ซึ่งมาและไม่ได้มา เป็นของสละไม่ได้ แจกกันไม่ได้ ก็แต่
จะให้บาตรจีวรแก่ภิกษุผู้อุปัฏฐากคนใช้นั้น ให้ผู้อุปัฏฐากนั้นพึงเข้า
ไปใกล้สงฆ์แล้วกล่าวว่า **อิตฺถนฺนาโม ภนฺเต ภิกขุ กาลกโต, อิํ**
ตฺตฺส ติจิวรญฺจ ปตฺโต จ ถ้าเป็นของสามเณรว่าดังนี้ **อิตฺถนฺนาโม**
ภนฺเต สามเณโร กาลกโต, อิํ ตฺตฺส จิวรญฺจ ปตฺโต จ ทั้งสอง
บาลีนั้น แปลว่า ภิกษุชื่อนี้ ทำกาลกิริยาแล้ว อันนี้ ไตรจีวรและบาตร
แห่งเชอนั้น สามเณรชื่อนี้ ทำกาลกิริยาแล้ว อันนี้ จีวรและบาตรแห่ง
ผู้นั้น พึงว่าดังนี้ก่อนแล้ว สงฆ์พึงสวดประกาศด้วยฉัตติทุติยกรรม
วาจา มอบของนั้นให้ว่า **สุณาตุ เม ภนฺเต สัมมิ. อิตฺถนฺนาโม ภิกขุ**
กาลกโต, อิํ ตฺตฺส ติจิวรญฺจ ปตฺโต จ. ยถิ สัมมสุต ปตฺตกถุลล,

ถัม ทิจีวรณจ ปตฺตณจ คิลานุปฺภูจกานํ ทททย. ถ้าเป็นของ
สามเณรให้ว่าแต่ **จิวรี** หนึ่งจะให้ด้วยอปโลกนกรรมก็ควร แม้
สามเณรผู้อุปฐากผู้ใช้ก็ได้ส่วนเสมอภิกษุ ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า
อนุ ๑ เป ๑ คิลานุปฺภูจกสฺส สามเณรสฺส สมกํ ปฏฺวิธํ ทาคู.
ดังนี้ คำเหล่านี้กล่าวย่อแต่ตามบาลี เมื่อต้องการพิสดารพึงดูใน
ตติยสมันตปาสาทิกา เถิด

ข้อหนึ่ง ภิกษุเป็นไข้เล็กน้อย เป็นต้นว่า ปวดศีรษะจะกางกั้น
เสนาสนะไม่ควร ด้วยทรงห้ามไว้ว่า **น ภิกฺขเว เลสกปฺเปน เสนาสนํ**
ปฏฺิพาหิตพฺพ. ว่า อย่าพึงห้ามเสนาสนะด้วยกำหนดเลิศ ถ้าห้ามดัง
นั้น ต้องทุกกฎ

ข้อหนึ่งอีก ทรงอนุญาตไว้ว่า **อนุ ๑ เป ๑ ปญฺจหฺงฺเคหิ สมฺมุ-**
นาคตํ ภิกฺขุ เสนาสนคาหาปกํ สมฺมุมนฺนิตู ๑ เป ๑ ธารยามิติ. ว่า
เราผู้ตถาคตอนุญาตให้สมมติภิกษุพร้อมด้วยองค์ ๕ คือพ้นอคติ ๔
ฉลาดรู้การยังภิกษุให้ถือเอาและไม่ถือเอา ให้เธอนั้นเป็นเสนาสน-
คาหาปกะ ผู้บัญญัติภิกษุอื่นให้ถือเอาเสนาสนะ จะสมมติด้วยยุติ-
ทุกติกรรมวาจา หรือด้วยอปโลกนกรรมก็ได้ ผู้ได้สมมติเป็นผู้มอบ
เสนาสนะแล้ว ในวันเข้าพรรษาพึงประกาศภิกษุทั้งปวงให้ประชุม
กันแล้ว พึงมอบเสนาสนะดังนี้ คือนับภิกษุก่อนแล้วนับเสนาสนะ
เป็นต้นว่าเตียงตั้ง เสนาสนะน้อยภิกษุมาก พึงมอบตามกำหนดที่นอน
ถ้ากุฏิวิหารมีมากพอกัน พึงมอบตามกำหนดกุฏิและตามกำหนดบริเวณ
ถ้ากุฏิวิหารยังเหลืออยู่มากไซ้ พึงให้ส่วนเพิ่มอื่นอีก ด้วยทรงอนุญาต
ไว้ว่า **อนุ ๑ เป ๑ ปรมํ ภิกฺขุ คณตฺ. ภิกฺขุ คณตฺวา เสยฺยา คณตฺ,**

เสยยา คณตฺวา เสยฺยคุณฺน คาเหตุ อนุ ๆ เป ๆ อนุภาคํปี ทาคฺ,
คหิตฺ อนุภาค อญฺโณ ภิกฺขุ อากฺขณฺติ. นากามา ทาทพฺโพ. ดั่งนี้
ครั้นส่วนเพิ่มบัญชาให้ถือเอาแล้ว ภิกษุอื่นมาถึงเข้า ไม่อยากจะให้
ก็อย่าให้เลย ถ้าแลเธอก็คิดถือเอาแล้ว เธอก็ค้นั้น จะให้ส่วนเพิ่ม
หรือส่วนแรกตามชอบใจตนก็ควร

ข้อหนึ่งอีก อย่าให้ภิกษุผู้ตั้งอยู่ภายนอกอุปัชฌาย์มา ถือเอา
เสนาสนะด้วย ถ้าให้ถือเอา ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกฺขเว
นินฺสุตฺติเม จิตฺตฺสฺส เสนาสนํ คาเหตุพฺพํ. ดั่งนี้ ได้แต่ให้ภิกษุผู้ตั้งอยู่
ในภายในอุปัชฌาย์อย่างเดียวถือเอา แม้ถึงไกลก็ได้

ข้อหนึ่ง ผู้มีส่วนเสนาสนะที่แจกแล้ว อย่าพึงห้ามหวงกั้น
ภิกษุอื่นสิ้นกาลทั้งปวง ถ้าห้ามหวงดั่งนั้น ต้องทุกกฎ กางกั้นได้แต่
ในภายในพรรษา ๓ เดือน ในอุตุกาลพ้นพรรษาแล้ว กางกั้นไม่ได้
ด้วยทรงห้ามและอนุญาตไว้ว่า น ภิกฺขเว เสนาสนํ คเหตุวา
สพฺพกถํ ปฏฺฐิพาทิตฺตํ ๆ เป ๆ อนุ ๆ เป ๆ วสุตฺถานํ เตมาถํ
ปฏฺฐิพาทิตฺตํ, อุตุกถํ น ปฏฺฐิพาทิตฺตํ. ดั่งนี้ กาลถือเสนาสนะมี ๓
ปฐิมิโก ให้ถือในวันเข้าพรรษา ก่อน ๑ ปฐิมิโก ให้ถือในวันเข้า
พรรษาหลัง ๑ อนุตรามุตฺตโก ให้ถือวันแรมค้ำหนึ่ง เดือนสิบเอ็ด
หลังวันมหาปวารณา เพื่อจะให้อยู่จำพรรษาต่อไปในปีหน้าอีก ๑
โดยบาลีว่า ตโยเม ภิกฺขเว เสนาสนคาหา, ปฐิมิโก ๆ เป ๆ อิเม
โฆ ภิกฺขเว ตโย เสนาสนคาหา. ความว่า เสนาสนะใด มีลาภมาก
คือทายกผู้เจ้าของเขาถวายผ้าจำนำพรรษา และสมณบริขารมาก
แก่ภิกษุผู้อยู่ในเสนาสนะ มหาเถระมาแต่ไกลจำพรรษาอยู่ ออกพรรษา

ได้ลากแล้วก็ไป เสนาสนะนั้นชำรุด เจ้าอาวาสไม่เหลียวแล พระองค์
ทรงอนุญาตให้ถือเสนาสนะนั้น เป็นอันตรามุตตะกะ เพื่อจะอยู่ต่อไป
อีก ในพรรษาหน้า จะได้ปฏิบัติเสนาสนะนั้น ถึงพรรษาหน้าแล้ว
เถระมาแต่อื่นจะมาถือเอาไม่ได้ แต่ภิกษุผู้ได้เสนาสนะนั้น ในอุตุกาล
จะอาศัยในกลางวันกลางคืนได้อยู่ แต่ภิกษุผู้แก่มา อย่าห้ามหวง
อนึ่ง กาลถือเสนาสนะมีเป็น ๒ ในอุตุกาล ๘ เดือนอย่าง ๑ ในวัสส-
กาล ๓ เดือนอย่าง ๑ ในอุตุกาล อาคันตุกะมาถึงเมื่อใด พึงให้ภิกษุ
ผู้อยู่ก่อนออกเสียบ ให้เสนาสนะแก่อาคันตุกะ ในวัสสกาล ผู้เป็น
อาคันตุกะจะออกจากที่อยู่ตนไปอยู่อื่น อย่าไปในวันเข้าพรรษา
จะคับแคบ ลำบาก ยังประมาณอีกสักเดือนหนึ่ง จะเข้าพรรษาจึงไป
จะได้ไม่ลำบากด้วยที่อยู่ เป็นต้น ฝ่ายภิกษุเจ้าอาวาสเล่า พึงชำระ
วิหาร ซ่อมแปลงที่สลักหักพังเสียก่อนแต่วันเข้าพรรษา ภิกษุเป็น
อาคันตุกะมาอาศัยอยู่ จะได้อยู่เล่าเรียนศึกษาสบาย แล้วเจ้าอาวาส
พึงประชุมกันสมมติเสนาสนคาหาปกะ ผู้มอบเสนาสนะขึ้นสัก ๒ รูป
หรือ ๓ รูป ผู้หนุ่มจะได้มอบให้ผู้แก่ ๆ จะได้มอบให้ผู้หนุ่ม แล้ว
ผู้ได้สมมตินั้น ต้องรู้จักที่เป็นเสนาสนะและที่ใช่เสนาสนะ ถึงวัน
เข้าพรรษา พึงกำหนดลาภที่เกิดในเสนาสนะนั้นมอบให้ ตั้งแต่เถระ
ลงไป โดยกำหนดเสนาสนะนั้นน้อย และมาก ดังกล่าวแล้วในก่อน ถ้า
ฝ่าจนำพรรษาทายกเขาถวายแก่ภิกษุผู้อยู่ในเสนาสนะนั้นมี ก็พึงมอบ
ให้ ด้วยคำว่า **ภนฺเต** (ถ้าผู้มอบแก่กว่าว่า **อาวุโส**) **ตุมฺหาก** (ถ้า
ผู้มอบแก่กว่าว่า **ตฺถุห**) **อสุก** (ถ้าเสนาสนะอยู่ใกล้ว่า **อิท**)
เสนาสน **ปาปุณาติ**, **ปจฺจยิว** **คณฺห** (ถ้าผู้มอบแก่กว่าว่า **คณฺห**)
ว่าเสนาสนะโน้น (ถ้าอยู่ใกล้ว่า **นี้**) ถึงแก่ท่าน ๆ จงถือเอาปัจจัย

กล่าวดังนี้ ตามแก่และอ่อน ไกลและใกล้ ถ้าลาภไม่มี ให้ว่า **ตุมหากั**

อตุกเสนาสน์ ปาปุณชาติ. ดังนี้ เถระพึงรับว่า **คณฺหามิ อาวุโส**

หนุ่มพึงรับว่า **คณฺหาม ภนฺเต** ว่า เราถือเอาละ ดังนี้ ผู้รับเสนาสนะ

ไปแล้ว พึงระวังปฏิบัติเสนาสนะนั้น กว่าจะไปจากที่นั่น คำนี้

กล่าวย่อ ต้องการพิสดารพึงดูในจตุตถสมันตปาสาทิกา เลิศ

ข้อหนึ่ง ภิกษุผู้เดียวอย่างกัณเฑาะสนาสนะสองแห่ง ถ้ากัณเฑาะ

ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า **น ภิกฺขเว เอเกน เทว ปฏิพาหิตพฺพา.**

ดังนี้ ภิกษุบางองค์ ในวันเข้าพรรษาถือเสนาสนะในวิหารแห่งหนึ่ง

แล้ว ไปถือเสนาสนะในวิหารอื่นอีก ถือเสนาสนะก่อนแห่งเรานั้น

ย่อมรับไปด้วยถือเสนาสนะใหม่ อนึ่ง หรือทำอาลัยว่าจะอยู่ในวิหาร

นี้แล้ว ไปถือเสนาสนะในวิหารอื่นอีก อาลัยก่อนแห่งเธอย่อมรับ

ด้วยถือเอาเสนาสนะใหม่นี้ อนึ่ง ถือเอาเสนาสนะหรือทำอาลัยว่า

จะอยู่ในวิหารนี้แล้ว ไปถือเอาเสนาสนะ หรือทำอาลัยว่าจะอยู่ในวิหาร

อื่น อย่างนี้ ถือเสนาสนะแห่งเรานั้น ย่อมรับด้วยอาลัย หรืออาลัย

ย่อมรับด้วยอาลัย เรานั้น ย่อมตั้งอยู่แต่ในการถือเสนาสนะ

หรืออาลัยภายหลังอย่างเดียวทุกแห่ง ก็แลภิกษุใด ถือเสนาสนะใน

วิหารแห่งหนึ่งแล้ว คิดว่าจะอยู่ในวิหารอื่น พอล่วงอุจารสีมาออก

ไป การถือเสนาสนะในวิหารก่อนแห่งเรานั้น ก็รับ ผิและเธอไป

ด้วยคิดว่า สบายในวิหาร โนนก็จะอยู่ ถ้าไม่สบายจะกลับมา ดังนี้

แล้วไป รู้ว่าไม่สบายแล้วกลับ ดังนี้ ควรอยู่.

เสนาสนปฏิบัติสังยุตตกา จบ

จักกล่าวในมังสกา

ข้อหนึ่ง อยารับเนื้อปลาดิบ ข้อหนึ่ง อยารับเนื้อปลาดิบ ถ้า
รับ ถ้าฉัน ต้องทุกกฎ ด้วยอรรถกถาจารย์ ท่านอาศัยคำในพระสูตร
ว่า อามกัมสปฏิคฺคหมา และอาศัยพุทธชานุญาตว่า อนุ ๗ เป ๗
อมนุสสุติกาพาเชน อามกัมถ์ ขาทิตุ ปิวิตุ อามกโลหิต. ดังนี้
ห้ามไว้ ความในพระสูตรและพุทธชานุญาตว่า ภิกษุยอมเป็นผู้เว้น
จากการรับเนื้อดิบ ว่าเราผู้ตถาคตอนุญาตให้ภิกษุอันอมนุษย์เข้าถึง
กาย ฉันเนื้อดิบก็ได้ ต้มกินโลหิตดิบก็ได้ เพราะคำสั่ง ๒ นี้ อาบัตินี้
ชื่อว่าบาติมุตตกทุกกฎ

ข้อหนึ่ง อยารับอุทิสตมสังสะ ด้วยทรงห้ามและอนุญาตไว้ว่า
น ภิกฺขเว ชานํ อุทิสฺสทคฺคํ มถํ ปริญฺญชิตพฺพ. อนุ ๗ เป ๗
ติโกฏฺฐิปริสฺสุทฺธํ มจฺจมถํ ปริญฺญชิตุ อทฺธิญฺจํ อสุตํ อปริสฺสทคิต. ว่า
เนื้ออันบุคคลเฉพาะภิกษุกระทำ คือขามา ภิกษุรู้้อยู่อย่างพึงฉัน ถ้าฉัน
ต้องทุกกฎ เราผู้ตถาคตอนุญาตให้ฉันปลาเนื้อ ที่บริสุทธิ์โดยส่วน ๓
คือ ไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน ไม่รังเกียจ ว่าเขาฆ่าเฉพาะภิกษุ พึงรู้รังเกียจ
ด้วยได้เห็น รังเกียจด้วยได้ยิน และรังเกียจพินเห็นและได้ยิน คือ
รังเกียจโดยปฏิบัติภิกษุนั้น ภิกษุใด เห็นมนุษย์ถือข่าและแห เป็นต้น
ออกจากบ้านหรือเที่ยวอยู่ในป่า เวลารุ่งเช้าเข้าไปบิณฑบาตในบ้าน
นั้น ชาวบ้านถวายบิณฑบาตทั้งปลา เนื้อด้วย เธอฉันอาศัยได้เห็น
เดิมและรังเกียจว่า เขาจะทำเพื่อภิกษุทั้งหลายดอกกระมัง ดังนี้ ชื่อว่า
รังเกียจด้วยได้เห็น ภิกษุไม่ได้เห็นเลย เป็นแต่ได้ยินว่า มนุษย์
ทั้งหลายถือข่าและแห เป็นต้น ออกจากบ้านหรือเที่ยวอยู่ในป่า

เพลารุ่งเช้าเข้าไปบิณฑบาตในบ้านนั้น เขาน้อมบิณฑบาตทั้งปลา และเนื้อเข้ามาถวาย รับเกียจอยู่ว่าเขาจะทำเฉพาะภิกษุคอกกระมัง ดังนี้ ชื่อว่ารังเกียจด้วยได้ยิน และไม่ได้เห็นไม่ได้ยินเลย เป็นแต่เข้าไปบิณฑบาตในบ้าน ทายกรับบาตรไปแต่บิณฑบาตทั้ง ปลา เนื้อ น้อมมาถวาย ภิกษุรังเกียจว่าเขาจะทำเฉพาะภิกษุคอกกระมัง ดังนี้ ชื่อว่ารังเกียจพินเห็นและได้ยิน รังเกียจทั้ง ๓ นี้ ในของใดจะรับ ของนั้นไม่ควร สิ่งใดไม่รังเกียจอย่างนี้ สิ่งนั้นจึงควร ก็ถ้าแลเขาถามว่าเหตุไร ท่านจึงไม่รับ ภิกษุบอกว่า รังเกียจอยู่อย่างนี้ และเขาว่า ของนี้ข้าพเจ้าไม่ได้ทำเพื่อภิกษุทั้งหลาย ข้าพเจ้าทำเพื่อตนเอง หรือว่า ข้าพเจ้าทำเพื่อพิธีกรรม มีอันให้แก่ผู้อิสระ เป็นต้น ดังนี้ ย่อมควร ถ้าทายกกล่าวว่าเป็นเนื้อสัตว์ตายชื่อมาแต่ท้องตลอด ดังนี้ก็ควร แม้ในเนื้อปลาที่เขาทำเพื่อ เปตกิจ ให้แก่คนตาย หรือเพื่อมงคลก็เหมือนกัน เนื้อปลาใด เขาไม่ฆ่าเพื่อภิกษุ ก็ดี และไม่สงสัยในเนื้อปลาใด ก็ดี ทั้งปวงเหล่านั้นย่อมควร ถ้าและเขาฆ่าเฉพาะภิกษุในวิหารหนึ่ง ภิกษุนั้นหาว่าเขฆ่าเฉพาะตัวไม่ แต่ภิกษุอื่นรู้ ผู้ใดรู้ไม่ควรแก่ผู้นั้น ควรแก่ผู้ที่ไม่รู้ ภิกษุในวิหารอื่นไม่รู้ ภิกษุในวิหารนั้นเองรู้ ย่อมไม่ควรแก่ภิกษุในวิหารนั้น ควรแก่ภิกษุในวิหารอื่น ภิกษุในวิหารนั้นก็รู้ ภิกษุในวิหารอื่นก็รู้ ไม่ควรด้วยกันทั้งปวง ไม่รู้ด้วยกันทั้งปวง ควรด้วยกันทั้งปวง เนื้อปลาเขาฆ่าเฉพาะสหัมมิกทั้ง ๕ ผู้ใดผู้หนึ่ง ก็ดี ไม่ควรด้วยกันทั้งสิ้น ถ้าและเขาเฉพาะภิกษุองค์หนึ่ง ฆ่าสัตว์แต่บิณฑบาตมาถวายแก่เขานั้น ถ้าเขานั้นรู้ชื่อว่าเขฆ่าเฉพาะตัว รับมาให้แก่ภิกษุอื่น ๆ จันด้วยเชื่อเขานั้น เช่นนี้ไม่เป็น อับติด้วยกันทั้งสอง เพราะเขาเฉพาะเรองค์ใด เรองค์นั้นไม่ได้

ฉัน เธอผู้ฉันนั้นก็ไม่วู้ จึงไม่เป็นอาบัติ จะเป็นอาบัติเพราะรับเนื้อ เป็นกัปปิยะก็หาไม่วู้ว่าเขามาเฉพาะภิกษุ และฉัน ภายหลังรู้เข้า กิจซึ่งจะต้องแสดงอาบัตินั้นไม่มี เนื้อเป็นอกัปปิยะ แต่ภิกษุไม่วู้ ฉัน แล้วภายหลังรู้เข้าจึงแสดงอาบัติเสีย ด้วยว่าเนื้อปลาที่เขาฆ่าเฉพาะ รู้แล้วฉัน จึงเป็นอาบัติ เนื้อเป็นอกัปปิยะ แม้ไม่วู้ฉัน ก็คงเป็นอาบัติ แท้ เพราะเหตุนี้ ผู้ฉลาดต่ออาบัติ จึงกำหนดให้สมควร ทามก่อน แล้วจึงรับเนื้อ หรือจึงคิดว่า เมื่อฉันจึงจะทาม รับแล้วจึงทามเสียให้ ได้ความจึงฉัน เพราะว่ายากที่จะรู้ ด้วยเนื้อหมีเหมือนกันกับเนื้อสุกร เนื้อเสือเหลือง เป็นต้น เหมือนเนื้อมฤค เป็นต้น เพราะเหตุนี้ ท่านจึงว่าทามก่อนแล้วจึงรับ นี้แลเป็นวัตร ดังนี้.

มัสกถา จบ

จักกล่าวในไตรจณานวิชาทิกถา

ข้อหนึ่งอีก อย่าเรียน ข้อหนึ่ง อย่าบอกไตรจณานวิชา ถ้า เรียนถ้าบอก ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกษเว ตริจณาน- วิชา ปริญญาปุณฺณิตพฺพา. ๑ เป ๑ วาเจตพฺพา. ดังนี้ ศิลปศาสตร์ ช้าง ม้า อวูฐ มนต์คด ปลุกเสก เลขยันต์ เสน่ห์ยาแฝด อาถรรพณ์ วิชา ต่าง ๆ เป็นภายนอกศาสนา ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ เป็นเครื่อง เบียดเบียนคนอื่น ยกแต่วิชาเลขเสีย นอกนั้น ชื่อว่าไตรจณานวิชา ทั้งสิ้น ภิกษุเรียนและบอกเป็นทุกกฎ นับด้วยบทและอักษร เรียนเลข เรียนคัมภีร์อันหนึ่ง ชื่อว่าธารณสัจต ปฏิบัติเข้าแล้ว จะให้รู้

คัมภีร์อื่น ๆ มากก็ดี และเรียนวิชาเป็นปริตร กันยัภย์ กันพี กันงู เป็นต้น ที่รักษาตัวเหล่านี้ ไม่เป็นอาบัติ

ข้อหนึ่งอีก อย่าเรียน ข้อหนึ่งอีก อย่าบอกคัมภีร์ชื่อโลกายตะ ถ้าเรียนและบอก ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว โลกายตปริยาปุณฺณิตฺตํ. ๑ เป ๑ วาเจตฺตํ. ดังนี้ คัมภีร์ ของเดียรถีย์อันหนึ่ง แสดงเหตุไม่มีประโยชน์ เป็นต้นว่า ของทั้งปวงเป็นแดน ของทั้งปวงไม่เป็นแดน กายาว นกยางคำ ดังนี้ ชื่อว่าคัมภีร์โลกายตะ

ข้อหนึ่งอีก ทรงห้ามและอนุญาตไว้ว่า น ภิกขเว พุทฺธวจนฺฉนฺทโส อโรเปตฺตํ. อนุ ๑ เป ๑ สกาย นิสฺสํสํ พุทฺธวจนฺ ปรียาปุณฺณิตฺตํ. ว่า อย่าพึงยกคำพระพุทฺธเจ้า ซึ่งเป็นคำมคธขึ้นสู่ทางเล่าเรียนโดยฉันท์ คือโดยภาษาสันสกฤตคัง ไตรเพท ถ้ายกขึ้นอย่างนั้น ต้องทุกกฎ เราผู้ตถาคตให้เล่าเรียนพุทฺธวจนะ โดยมคธโวหาร ดังพระสัมมาสัมพุทฺธเจ้าตรัส

ข้อหนึ่ง เถระไม่ได้เชื่อเชิญอย่าแสดงธรรม ด้วยทรงห้ามและอนุญาตไว้ว่า น ภิกขเว สงฺฆมชฺเฌ อนชฺฉนฺณเจน ชมฺโฆ ภาสิตฺตํ. อนุ ๑ เป ๑ เถเรน ภิกฺขุณา สามํ วา ชมฺมํ ภาสิตฺตํ ปรี วา อชฺฉนฺณิตฺตํ. ว่า ภิกษุไม่มีผู้เชื่อเชิญ อย่าพึงแสดงธรรมในท่ามกลางสงฆ์ ถ้าแสดง ต้องทุกกฎ เราผู้ตถาคตอนุญาตให้ภิกษุผู้เป็นเถระแสดงธรรมเอง หรือเชื่อเชิญผู้อื่น การเชื่อเชิญแสดงธรรมนี้ เนื่องอยู่กับภิกษุผู้เชื่อเชิญอันสงฆ์สมมติไว้ หรือเนื่องอยู่กับพระสังฆเถระ เมื่อภิกษุผู้เชื่อเชิญไม่มี จะบอกพระสังฆเถระเสียก่อน หรือพระสังฆเถระเชื่อเชิญแล้ว จึงแสดงก็ได้ แม้พระสังฆเถระเล่า ถ้าภิกษุ

ธรรมกถึกมีมากในวิหาร ก็พึงบังคับไว้ตามลำดับวาระ ธรรมกถึก
 อันพระเถระบังคับว่า ท่านจงกล่าวธรรม หรือจงแสดงธรรม หรือจง
 ให้ธรรมทานครั้งนี้แล้วพึงแสดงธรรมโดยวิธี ๓ คือท่านบังคับให้
 สวดบาลี ได้แต่สวดอย่างเดียว ท่านบังคับให้แสดง ได้แต่แสดง
 อย่างเดียว ท่านบังคับให้กล่าวสรกัญญะ ได้แต่กล่าวสรกัญญะอย่าง
 เดียว แม้พระสังฆเถระจะนั่งในอาสนะสูงเชื่อเชิญ ก็ไม่ได้เลย ถ้ามีแต่
 อุปัชฌาย์กับสัททิงวิหาริกเท่านั้น อุปัชฌาย์ท่านนั่งอยู่ที่สูง บังคับว่า
 ท่านจงแสดง ให้สัททิงวิหาริกพึงอธิษฐานเป็นสาชยาย แล้วจึงแสดง
 ถ้าภิกษุหนุ่มอยู่ในที่นั้นด้วยไซ้ ก็พึงผูกใจว่า เราจะแสดงแก่ภิกษุ
 หนุ่มแล้วจึงแสดง ถ้าในวิหารพระสังฆเถระบังคับแต่ศิษย์ของตน
 เท่านั้น ไม่เชื่อเชิญภิกษุอื่นแม้เป็นผู้แสดงไพละบ้าง ภิกษุอื่นพึงว่า
 กับพระสังฆเถระว่า ข้าพเจ้าจะเชิญภิกษุชื่อ โนน ให้แสดง ถ้าพระ-
 สังฆเถระรับหรือนั่งอยู่ ก็ดี จะเชิญให้ภิกษุอื่นแสดง ควรอยู่ ถ้าแล
 พระสังฆเถระห้ามเสียไซ้ ก็อย่าพึงเชิญภิกษุอื่นให้แสดง ผิดว่าพระ-
 สังฆเถระยังไม่มาเลย บรรารกธรรมสวนะขึ้นแล้ว พระสังฆเถระจึงมา
 อีกเล่า กิจซึ่งจะหยุดเสียก่อนและบอกไม่มี ครั้นสวดบาลีจบแล้วจะ
 แสดงความพึงบอก หรืออย่าหยุดและแสดงไปทีเดียว แม้แสดงความ
 อยู่ พระสังฆเถระมาอีกเล่า ก็เหมือนกัน แม้ในอุปนิสสินนถาแสดง
 แก่คนเข้านั่งใกล้ไต่ถาม พระสังฆเถระย่อมเป็นใหญ่ เพราะเหตุ
 นั้น พระสังฆเถระถึงแสดงเอง หรือบังคับภิกษุอื่นให้แสดง ก็แต่
 พระสังฆเถระอย่างนั่งในอาสนะสูงบังคับ ก็แลภิกษุหนุ่มจะคิดว่าเรา
 จะกล่าวแก่คฤหัสถ์ แม้ว่าแสดงก็ควร คฤหัสถ์เขาถามปริศนาพระ-
 ภิกษุที่เขารู้จัก ภิกษุนั้นพึงบอกพระเถระก่อนจึงแก้ ถ้าพระสังฆเถระ

เมื่อภิกษุหนุ่มบอกว่า เขาถามปริศนากับข้าพเจ้า ดังนี้แล้ว ท่านบังคับให้แก้หรือท่านนิ่งอยู่ ภิกษุหนุ่มจะแสดงก็ควร แม้ในการอนุโมทนาเป็นต้น ในลหะเวกบ้านก็เหมือนกัน ถ้าพระสังฆเถระอนุญาตไว้แต่เดิมว่า ในวิหารหรือในลหะเวกบ้านก็ตาม ท่านอย่าได้บอกเราเลย ฟังแสดงเถิดดังนี้ ชื่อว่าได้กรรมอันควรแล้ว จะแสดงธรรมในที่ที่ฟังก็ควร แม้ถึงจะสาธยายก็ต้องบอกพระเถระก่อน บอกพระเถระองค์หนึ่งแล้วสาธยายอยู่ พระเถระองค์อื่นมาอีกเล่า กิจซึ่งจะต้องบอกอีกไม่มี ถ้าผูกใจว่าเราจะหยุดพักเสียแล้ว และหยุดอยู่ เเถระองค์อื่นมาเล่า เมื่อปรารภจะแสดงอีก ก็ฟังบอกก่อน แม้ถึงพระสังฆเถระยังไม่มา ปรารภสาธยายอยู่ ก็เหมือนกัน พระสังฆเถระองค์หนึ่งอนุญาตไว้แล้วแต่เดิมว่า ท่านอย่าได้บอกเราเลย จงท่องสาธยายตามสบายเถิด ดังนี้ จะท่องสวดตามสบายก็ควร ครั้นพระเถระอื่นมาเล่า ฟังบอกว่าท่านก่อนแล้วฟังท่องสวด

ข้อหนึ่ง อย่าฟังขับร้องสวดแสดงธรรมด้วยเสียงขับอันยาว คือทำลายเสียซึ่งวัตรนั้น ๆ ยังอักขระให้ฉิบหาย ถ้าขับร้องสวดแสดงดังนั้น ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกษุเว อายุตเคน คิต-
สเรน ทมฺโหม คายิตพุโ. ดังนี้ ก็แล้วแต่ชื่อว่า สุตตันตวัตรก็มี ชื่อว่าชาตกวัตรก็มี ชื่อว่า คาถาวัตรก็มี อยู่ในธรรม ยังวัตรนั้น ๆ ให้ฉิบหาย กระทำเสียงให้ยาวนานไม่ควร ฟังแสดงบทและพยัญชนะให้เป็นปริ-
มณฑลด้วยวัตรอันกลมกล่อม สรภัญญะคือสวดและกล่าวด้วยเสียง เป็นทำนองถ่า ๆ พระองค์ทรงอนุญาตไว้ ได้ยินว่า ในสรภัญญะมีวัตรอยู่ ๓๒ เป็นต้นว่า **ตรงฺกวตฺต** ทำนองดังคลื่น **โททฺทวตฺต** ทำนองดัง

รึคน้ำนมโค **ขลิทวตุต** ทำนองดังสิ่งของที่ตกลง ในวัตรทำนอง
เหล่านั้น อยากทำทำนองใด ทำทำนองนั้นก็ได้อีก ไม่ยังบพและ
พยัญชนะทั้งปวงให้ฉิบหาย ไม่ทำให้วิการ ทำให้เสียงเป็นไป โดย
อย่างเป็นสมณสารูปกลมกล่อม นี้แลเป็นลักษณะในสรภัญญะ ขับร้อง
สวดแสดงธรรมด้วยเสียงจับอันยาว มีโทษ ๕ อย่างดังนี้ ผู้ขับย่อม
กำหนดในเสียงแม่แห่งตนนั้น ๑ แม้นคนอื่นก็ย่อมกำหนดในเสียงนั้น ๑
แม่ก็อุทธรณ์ทั้งหลายเขาย่อมติเตียนได้ ๑ แม่ประสงค์ความชดช้อย
แห่งเสียง ความทำลายสมาธิที่จะมี คือไม่อาจยังสมาธิที่ยังไม่ได้เกิด
ให้เกิดขึ้นได้ ที่ได้แล้ว ไม่อาจถึง อาจเข้า ได้อีก ๑ หมุ่ชนในภายหลัง
เป็นต้นว่า ศิษย์ย่อมจะถึงทิฏฐานุกติเห็นตามไปว่า แม่อาจารย์ และ
อุปัชฌาย์ของเรา ท่านก็ขับร้องสวดแสดงอย่างนี้แล้ว ขับร้องสวด
แสดงอย่างนั้นบ้าง ๑ เป็น ๕ อย่าง ดังนี้

ข้อหนึ่ง ไม่มีผ้ากรองน้ำอย่าเดินทางไกล ถ้าเดินไป ต้องทุกกฏ
ถ้าผ้ากรองและกรรมไม่มีไซ้ แม่ยมุ่สังฆาภิ ก็พึงอธิษฐานเอาว่า
เราจักกรองด้วยยมุ่สังฆาภินี้ดื่มกินดังนี้ ด้วยทรงห้ามและอนุญาตไว้
ว่า น จ ภิกขเว อปริสุตสวนเคน อทุธาน โปฏฐิตพุโพ. สเจ น
โหติ ฯ เป ฯ ปวิสุตสามีติ. ดังนี้

ข้อหนึ่ง ภิกษุอื่นยืมผ้ากรองน้ำอย่าหวง ด้วยทรงห้ามไว้ว่า
น ภิกขเว อทุธานมคคปฏิปนุเนน ภิกขุณา ปริสุตสวนัน ยาจิยมานน
น ทาทพุพ. ว่า ภิกษุอันภิกษุเดินทางไกล ขอยืมผ้ากรองน้ำอย่าหวง
ไม่ให้ ถ้าไม่ให้ ต้องทุกกฏ ไม่ให้แก่ภิกษุที่ไม่มีผ้ากรองน้ำเลย

จึงเป็นอาบัติ ก็แลภิกษุใด ผ่ากรองน้ำในมือตนมีอยู่ แกล้งขอยืม ไม่
อยากจะให้แก่เธอนั้น ก็อย่าพึงให้เลย.

ติรจฺจนานวิชฺชาทิกถา จบ

จกกล่าวในสัทธาเทยยาทิกถา

ข้อหนึ่ง อย่าทำของสัทธาเทยย์ให้ตกไป คืออย่าให้อนามัญฺฐ-
บิณฑบาตเป็นต้นแก่ภุคฺคหฺสฺถ์ ด้วยทรงอนุญาตและห้ามไว้ว่า **อนุชานามิ ภิกฺขเว มาตาปิณฺฑนํ ทาทู. น จ สทฺธาเทยฺยํ วินิปาเตตพฺพ.** ว่า
เราผู้ตถาคตอนุญาตให้ของที่ทายกให้ด้วยศรัทธา ให้แก่มารดาและ
บิดา แต่ของที่เขาให้ด้วยศรัทธาอย่าทำให้ตกไปเสีย คือให้เสียแก่
ญาติอันเศษ ถ้าให้ตกไปเช่นนั้น ต้องทุกกฏ แต่มารดาบิดาแม้ถึง
ตั้งอยู่ในราชสมบัติ ถ้าปรารถนาแล้ว ไชริก็ต้องให้ ของฉันที่ได้มา
ใหม่ยังไม่ได้ฉันเลย ชื่อว่าอนามัญฺฐบิณฑบาต ๆ นี้ ก็ชื่อว่าสัทธา-
เทยย์ ของเขาให้ด้วยศรัทธา ในเรื่องทำยา พระอรรถกถาจารย์ยก
อนามัญฺฐบิณฑบาตอย่างเดียวกันกล่าวด้วย ดูเหมือนหนึ่งจะชี้ตัวอย่าง
ในปัจจุบันอันเศษ ให้ผู้มีปัญญาพึงพิจารณาอุเถิด

ข้อหนึ่ง อย่าทำยาให้แก่คนไข้ญาติ ด้วยทรงห้ามไว้ในวินิต-
วัตถุว่า **อาปตฺตติ ทุกฺกฏสฺส.** ดังนี้ เพราะเหตุนั้น คนอื่นมาขอยา อย่า
พึงทำ ให้ เมื่อทำ ให้ ต้องทุกกฏ ก็แลภิกษุ ภิกษุณี นางสิกขมานา
สามเณร นางสามเณรี ๕ จำพวกนี้ ชื่อว่าสหัมมิก พึงทำยาให้เกิด
ด้วยว่าชนเหล่านี้ มีศีลและศรัทธาปัญญาเสมอกัน ประกอบในไตร-
สิกขา จะไม่ทำยาให้ไม่ได้ เมื่อจะทำให้ ถ้าเครื่องยาของคนเหล่านั้น

มีไชรี ก็พึงเอาประกอบให้ ถ้าไม่มีไชรี ก็พึงเอาเครื่องยาของตน
ทำให้ ถ้าแม่ของตนไม่มีเล่าไชรี พึงแสวงหาด้วยภิกขาจารวัตร หรือ
แสวงหาแต่ญาติและคนปวารณา เมื่อไม่ได้ พึงหาแม่ด้วยออกตวิญญูติ
เพื่อคนไข้นั้นแล้ว พึงทำให้ แม่คน ๕ จำพวก คือมารดาบิดา คน
อุปฐากมารดาบิดา ไวยาวัจกรของตน ปันฑุปลาต คือคนผู้จะ
มาบวช จัดแจงระบบมาตริย้อมผ้าอยู่ในวิหาร จะทำยาให้แก่คนเหล่านี้
ควรอยู่ ถ้ามารดาบิดาเป็นอิสระไม่ประสงค์ จะไม่ทำให้ก็ควร
ถ้าตั้งอยู่ในราชสมบัติแล้ว แต่ประสงค์จะให้ทำ จะไม่ทำให้ไม่ควร
มารดาบิดา เมื่อประสงค์ยาพึงให้ยา เมื่อไม่รู้จักประกอบ พึงประกอบ
ให้ พึงแสวงหาหาเพื่อประโยชน์คน ๕ จำพวกนั้น โดยนัยดังกล่าว
แล้วในสหัมมิก เกิด ถ้านำมารดาปฏิบัติในวิหาร อย่าจับต้อง
กระทำบริกรรมทั้งปวง พึงให้ของเคี้ยวของกินด้วยมือตน ส่วนบิดา
พึงทำการอุปฐาก เป็นต้นว่า ให้อาบน้ำและนวดด้วยมือตน ดังอุปฐาก
สามเณร แม่แก่คนผู้อุปฐากปฏิบัติมารดาบิดา ก็พึงทำให้ดัง
มารดาบิดาเกิด คนผู้ไวยาวัจกรนั้น จำพวกใด ถือเอาเบี้ยเลี้ยงแล้วไป
ตัดฟันอยู่ในป่า หรือทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่ ครั้นโรคเกิดขึ้นพึงทำยา
ให้แก่เขานั้น กว่าญาติเขาจะมาเห็นเกิด ก็แลผู้ใดเป็นศิษย์ของภิกษุ
ทำการทั้งปวงอยู่ ผู้นั้นภิกษุต้องทำยาให้เป็นแท้ แม้ในปันฑุปลาต
พึงปฏิบัติดังในสามเณรเกิด อีกคน ๑๐ จำพวก คือพี่ชายน้องชาย
พี่หญิงน้องหญิง น้องหญิงของมารดา พี่หญิงของมารดา น้องชาย
ของบิดา พี่ชายของบิดา พี่หญิงน้องหญิงของบิดา พี่ชายน้องชาย
ของมารดา กระทำยาให้แก่คน ๑๐ จำพวกนี้ควร เมื่อจะทำให้พึง
ถือนาเครื่องยาของคนจำพวกนั้น เป็นแต่ประกอบให้ ถ้าเครื่องยา

ของคนเหล่านั้นไม่มี เขาของท่านจงให้เถิด ข้าพเจ้าจะใช้ให้ ก็พึง
 ให้เป็นของยืม ถ้าแม่เขาไม่ขอไซ้ ก็พึงบอกว่ายายของเรามีอยู่ ท่าน
 จงยืมเอาไปเถิด หรือพึงผูกใจว่า ของเขามีเมื่อไร เขาก็ให้เมื่อนั้น
 ดังนี้ แล้วทำให้เถิด ถ้าเขาใช้ให้ก็พึงถือเอา ถ้าเขาไม่ให้ก็อย่าทวง
 เขาเลย อย่าพึงให้ยาแก่คนอื่นพ้นจากญาติ ๑๐ นั้น ก็แลภิกษุ เมื่อ
 ให้เขาเอาปัจจัย ๔ มาให้แก่ตนโดยลำดับบุตรแห่งญาติ ๑๐ นั้น จน
 ตราบเท่าถึงชั่วตระกูลที่ ๗ ไม่เป็นอกตวิญญูติ ทำยาให้ไม่เป็นเวช-
 กรรมและอาบัติ เพราะกุกกุสก ถ้าภรรยาแห่งพี่น้องชาย หรือสามี
 แห่งพี่น้องหญิงเขาเป็นไซ้ ถ้าเขาเป็นญาติไซ้ กระทำยาให้เขาด้วย
 ก็ควร ถ้าเขาไม่เป็นญาติไซ้ พึงทำให้แก่พี่น้องชายและพี่น้องหญิง
 ว่า ท่านจงให้ในที่ปฏิบัติของท่านเถิด อีกอย่างหนึ่ง พึงทำให้แก่บุตร
 ของคนเหล่านั้นว่า เอ็งจงให้แก่มารดาบิดาของเอ็งเถิด วินิจฉัยใน
 บททั้งปวงให้พึงรู้โดยอุบายนี้ เมื่อจะใช้สามเณรให้หายามาแต่ป่า
 เพื่อญาติคนเหล่านั้น พึงใช้สามเณรที่เป็นญาติให้หามา หรือให้หามา
 ให้เพื่อตน แม้สามเณรเล่าพึงหามาด้วยวัดตลีสระว่า เราจะเอามาให้
 อุปัชฌาย์ดังนี้ มารดาบิดาแห่งอุปัชฌาย์เป็นไซ้มาที่วัด อุปัชฌาย์ไป
 อื่นเสีย สัทธิงวิหาริกพึงเอาเครื่องยาของอุปัชฌาย์ทำให้ เครื่องยา
 ของอุปัชฌาย์ไม่มีไซ้ พึงสละยาของตนเพื่ออุปัชฌาย์แล้วพึงให้เถิด
 แม้ของตนไม่มี พึงแสวงหาด้วยภิกขาจารวัตรเป็นต้นดังกล่าวแล้ว
 ทำให้เป็นของอุปัชฌาย์แล้วจึงให้เถิด แม้อุปัชฌาย์เล่า พึงปฏิบัติ
 ในมารดาบิดาแห่งสัทธิงวิหาริกเหมือนดังนั้นเถิด ในอาจารย์และ
 อันตวาสิกก็เหมือนกัน แม้นคนอื่นผู้ใดเป็นอาคันตุกะหรือเป็นโจร
 หรือเป็นคนแพ้แต่การศึกษา หรือเป็นคนอิสระ หรือเป็นคนอันญาติ

สละเสียควรจะไป คนเหล่านี้เป็นไข้เข้ามาที่วัด ภิกษุเมื่อไม่หวัง
สิ่งใด ก็พึงทำยาให้แก่คนทั้งปวงเหล่านั้นเถิด ธรรมคุณผู้มีศรัทธา
อุปัฏฐากอยู่ด้วยปัจจัย ๔ ตั้งอยู่ในที่เป็นมารดาบิดาแห่งสงฆ์ในธรรมคุณ
นั้น ถ้าผู้หนึ่งเป็นไข้ลง เขาอาศัยคนไข้กล่าวด้วยวิสาสะว่า ท่านจง
ทำยาให้ ดังนี้ อย่าพึงให้อย่าพึงทำเลย ถ้าเขารู้กาลอันควรและถามว่า
โรคเช่นนี้เขาทำยาอย่างไร จะกล่าวว่า เขาเอาสิ่งนี้ด้วยสิ่งนี้ด้วยทำยา
ดังนี้ควรอยู่ ก็แลเขาว่า มารดาของข้าพเจ้าเป็นไข้ ท่านจงบอกแต่
ยาให้เถิด ก็อย่าพึงบอก พึงพูดกับเพื่อนกันว่า ภิกษุชื่อ โนนเป็น
โรคอย่างนี้ เขาประกอบยาอย่างไร ภิกษุเพื่อนกันพูดว่า เขาเอา
สิ่งนี้ ๆ ประกอบ คฤหัสถ์เขาได้ยินจำไปทำยาให้แก่มารดาเขาดังนี้
ก็ควร ได้ยินว่า แม้พระมหาปทุมเถระท่านก็ปฏิบัติอย่างนี้ พึงปฏิบัติ
ในภคนี้ดังนี้ก่อน

ก็แลในปริตรเล่า คฤหัสถ์กล่าวว่า ท่านจงทำปริตรให้คนไข้
ดังนี้ อย่าพึงทำ เมื่อเขากล่าวว่า ท่านจงสวดปริตรแก่คนไข้ พึง
ทำเถิด ถ้าแม้จะคิดว่า วิสัยมนุษย์ย่อมไม่รู้อะไร เมื่อเราไม่ทำให้
ก็จะคิดต่าง ๆ ดังนี้ พึงทำเถิด เขากล่าวว่า ท่านจงทำน้ำมนต์สายสิญจน์
ให้ดังนี้ พึงเอามือระคนน้ำลูบค้ำแล้วให้เขาเถิด ถ้าให้น้ำไปแต่วัด
หรือให้ค้ำของตนไซ้ เป็นทุกกฎ ถ้าเขาถือเอาน้ำและค้ำมานั่งอยู่ว่า
ท่านจงสวดปริตร ดังนี้ พึงทำเถิด ถ้าเขาไม่รู้ไซ้ พึงบอกให้ ภิกษุ
นั่งอยู่เขาเอาน้ำมาเทลงที่เท้า เอาด้วยวางลงแล้วกล่าวว่า ท่านจง
ทำปริตร จงสวดปริตร ดังนี้ แล้วเขาก็ไป ภิกษุอย่าพึงชักเท้าเสีย
ด้วยว่าเขาจักกินแห้ง เขาอาศัยคนไข้อยู่ในบ้าน ส่งข่าวมาที่วัดว่า

ผู้เป็นเจ้าของหลายจงสวดปริตร ดังนี้ ฟังสวดเกิด โรคหรืออุปัทวะ
เกิดขึ้นในภายในบ้านและราชวังเป็นต้น เขานิมนต์ให้เข้าไปสวดปริตร
ก็ฟังสวดอาฏานาฎิสสูตรเป็นต้น เขานิมนต์ให้ไปให้สักขาบทและ
แสดงธรรมในราชวังหรือเรือนอำมาตย์ ก็ฟังไปให้สักขาบทและ
แสดงธรรมเกิด เขานิมนต์ให้ไปเป็นบริวารเพื่อนคนตาย อย่าฟังไป
จะไปด้วยกัมมัญฐานสี่สะคือคิดว่า จักได้มรณสติ เพราะเห็นป่าช้าและ
เห็นนอสุก ดังนี้ควรอยู่ ฟังปฏิบัติในปริตรดังว่ามานี้

ก็แลในบิณฑบาตเล่า ของฉันที่ยังไม่ได้ฉันเลยชื่อว่าอนามัญญ-
บิณฑบาต ควรจะฟังให้แก่ใคร ไม่ฟังให้แก่ใคร ควรจะฟังให้
แก่มารดาบิดาเท่านั้น แม้ถึงว่าบิณฑบาตนั้น ราคาสักกหาปณะก็ดี
ไม่เป็นสัทธาเทยวินิบาต คนอุปัญญากมารดาบิดา ไวยาวัจกรทำการ
สงฆ์ ปันทุปลาส แม้คนเหล่านี้ ก็ฟังให้อนามัญญบิณฑบาตเกิด
ปันทุปลาสนั้น แม้จะรองภาชนะของตนให้ก็ควร คนนอกนั้นเป็น
กฤหัสถ์ แม้เป็นมารดาบิดา จะรองภาชนะของตนให้ไม่ควร เพราะ
บริหารเครื่องใช้ของบรรพชิต ตั้งอยู่ในที่เป็นเจดีย์ของกฤหัสถ์
อนึ่ง อนามัญญบิณฑบาตฟังให้แก่ทามริกโจร และคนเป็นอิสระซึ่ง
มาถึงเข้า ด้วยว่าคนเหล่านั้น เมื่อไม่ให้ก็โกรธว่าไม่ให้ ครั้นให้ของ
ที่ฉันแล้ว ก็โกรธว่าให้ของเป็นเดน โกรธแล้วก็จะฆ่าและทำอันตราย
แก่ศาสนาด้วย ฟังปฏิบัติในบิณฑบาตดังว่ามานี้

ก็แลปฏิสันถารจะฟังทำแก่ใคร ไม่ฟังทำแก่ใคร อันปฏิสันถาร
นี้ ฟังทำแก่คนผู้มาถึงวิหารเข้าแล้ว จะเป็นอาคันตุกะคนมาใหม่ หรือ
คนจน หรือโจร หรือคนเป็นอิสระ คนใดคนหนึ่งก็ตาม จำจะต้องทำ

จะฟังอย่างไร เห็นคนอากันตุกะเสปียงหมด มาถึงวิหารเช้า ฟังให้น้ำกิน ให้น้ำมันทาเท้า เขามาถึงเช้าในกาลเช้า ฟังให้ข้าวต้มข้าวสวย เขามาถึงในวิกาล ถ้าถ้าสารมีไชรี ฟังให้ข้าวสาร อย่าฟังกล่าวว่า ท่านมาถึงในอันไชเวลา ถ้าข้าวสารมีไชรี ฟังให้ข้าวสาร อย่าฟังกล่าวว่า อย่าฟังหวังสิ่งใดสิ่งหนึ่งเลยทำเกิด จิตคิดว่าวิสัยมนุษย์ยอมเป็นผู้ให้ จตุปัจจย เมื่อเราสงเคราะห์อย่างนี้ จักเลื่อมใสเข้าบ่อย ๆ แล้วจักกระทำอุปการะ จิตอย่างนี้อย่าให้เกิดขึ้น ก็แลโจร แม่ของสงฆ์ก็ฟัง ให้เกิด เพื่อจะกันมิให้ทำลายของสงฆ์อื่น ในอรรถกถาท่านเหล่า เรื่องราวภิกษุสงเคราะห์แก่โจรด้วยของสงฆ์ไว้หลายเรื่อง เพื่อจะ แสดงอานิสงส์แห่งปฏิสันถาร ผู้ประสงค์จะรู้ ฟังดูเอาเถิด ฟังปฏิบัติ ในปฏิสันถารดังว่ามานี้

ข้อหนึ่ง อย่างนำข้าวสาส์นแห่งคฤหัสถ์ ข้อหนึ่ง อย่างสงเคราะห์ ตระกูลด้วยให้ดอกไม้ผลไม้เป็นต้น ด้วยว่าในวิภังค์แห่งกุกกุสกะ สิกขาบทว่า ให้ดอกไม้และผลไม้ และจूरณและดิน และไม้สีฟัน และ ไม้ไผ่ และทำเวชกรรมและนำข้าวสาส์นแก่คฤหัสถ์ไชญฺาติเหล่านี้ ชื่อว่ากุกกุสกะประทุษร้ายตระกูล คือทำความเลื่อมใสของเขาให้ เสียบไป ด้วยความปฏิบัติชั่วแห่งตน อนึ่ง ผลแห่งทานเขาเลื่อมไปด้วย เวชกรรมทำยานั้น ฟังรู้ดังกล่าวก่อน อนึ่ง โบราณจารย์กล่าวว่า หมอคุณุถยยาม ก็ชื่อว่าเวชกรรมด้วย

จักแสดงซึ่งมเปสนิยะก่อน ภิกษุรับข้าวสาส์นแห่งคฤหัสถ์ แล้วเดินไป เป็นทุกกฏทุก ๆ ก้าว แม่ฉันของฉันที่อาศัยกรรมนั้น ได้มา เป็นทุกกฏทุกทีกลืน เดินแม้ไม่รับคำข้าวสาส์นเขา ภายหลัง

คิดว่า ที่นี้บ้านนั้นแล้วเอาเถิด เราจะบอกข่าวศาสน์อันนั้นละ แม่เวยะ
ออกจากทาง เป็นทุกกฏทุกก้าว แม้นั้นของฉันที่ได้เพราะบอกข่าว
ศาสน์นั้น ก็เป็นทุกกฏคังนัยก่อน ก็แลไม่ได้รับคำสั่งเขามาถึงเข้า
เขถามว่า คนชื่อนี้อยู่ในบ้านนั้นข่าวคราวเป็นกระไรบ้าง ดังนี้ จะ
บอกเขาควรอยู่ ในปริศนาที่เขาถวายเป็นกรรมไม่มีโทษ ก็และจะนำข่าว
ศาสน์แห่งสหัมมิกทั้ง ๕ และมารดาบิดาก็ดี และปัญฑุปลาต และ
คนไวยวัจกรของตนก็ดี เหล่านี้ควรอยู่ และเขาตั้งเขา ท่านจงไหว้
เจดีย์ ปฎิมา โภชิ พระสังฆเถระ ตามคำข้าพเจ้าก็ดี ท่านจงให้ภิกษุ
ประชุมกัน ข้าพเจ้าจะให้ท่าน ฟังธรรมก็ดี ในข่าวศาสน์เหล่านั้น
อย่ารังเกียจเลย ข่าวศาสน์เหล่านั้นเป็นกัปปิยะ ไม่ประกอบด้วยกรรม
แห่งคฤหัสถ์ ไม่เป็นชังมเปสนิยะ

จะแสดงในการให้ดอกไม้เป็นต้น ภิกษุใด นำไปเอง หรือให้
ผู้อื่นนำไป เรียกมาเอง หรือให้ผู้อื่นเรียกมา หรือเขามาถึงเข้าเอง
ให้ดอกไม้สิ่งใดสิ่งหนึ่งของตน เพื่อสงเคราะห์แก่ตระกูล เป็นทุกกฏ
ให้ดอกไม้ของคนอื่น ก็เป็นทุกกฏแท้ ให้ด้วยเถยยจิตพึงปรับตาม
ราคาของ แม้นดอกไม้ของสงฆ์ ก็เหมือนกัน แต่พิเศษอยู่ ดอกไม้
ที่เขานิยมเพื่อเสนาสนะ เอาให้ด้วยความเป็นอิสระ เป็นอุลลัจฉัย
ดอกไม้จะควรให้แก่ใคร จะไม่ควรให้แก่ใคร ควรให้แก่มารดาบิดา
ก่อน จะเอาไปให้เอง หรือให้คนอื่นเอาไปให้ จะเรียกมาเอง หรือให้คนอื่น
เรียกมาให้ ก็ควร ญาติอันเศษให้คนอื่นเรียกมาแล้ว จึงให้จึงควร ใน
ให้ นั้น เพื่อจะบูชาวัตถุทั้ง ๓ จึงควร จะให้แก่ผู้ใดผู้หนึ่งเพื่อประดับ
หรือบูชาลิวลึงค์เป็นต้น ไม่ควร เมื่อจะให้คนอื่นเอาไปให้แก่มารดาบิดา

ฟังให้สามเณรเป็นญาติเอาไปให้ ผิดว่าสามเณรใช้ญาติอยากจะทำเอา
ไปให้เองไซ้ จะให้เอาไปก็ควร ภิกษุผู้แจกดอกไม้ที่สงฆ์สมมติ
ไว้ จะให้ส่วนกึ่งหนึ่งแก่สามเณร ซึ่งมาถึงเข้าในเวลาแจก ก็ควร ใน
กรุงที่ว่า ให้แก่คฤหัสถ์กึ่งส่วน ในมหาปิจจรีว่า ให้แต่น้อย ก็ควร
ภิกษุอันสงฆ์ไม่ได้สมมติไว้ ฟังอุปโลกน์ก่อนจึงให้ สามเณรเคารพ
ในอาจารย์อุปัชฌาย์ เก็บดอกไม้มามากองไว้ พระเถระบอกให้แก่
สังฆวิหาริกเป็นต้น หรือแก่อุบาสกซึ่งมาถึงเข้าแต่เช้าว่า ท่านจง
ถือเอาดอกไม้นี้ ดังนี้ ไม่เชื่อว่าเป็นบุพพทานให้ดอกไม้ ภิกษุถือเอา
ดอกไม้ไปจะบูชาเจดีย์ หรือทำการบูชาอยู่ ให้ดอกไม้แก่คฤหัสถ์ซึ่งมา
ถึงเข้าในที่นั้น เพื่อบูชาพระเจดีย์ แม้อันนั้น ก็ไม่เชื่อว่าเป็นบุพพทาน ภิกษุ
เห็นอุบาสกเขาบูชาอยู่ด้วยดอกกรักเป็นต้น และกล่าวว่ดอกกรรณิกา
เป็นต้น ในวิหารมีอยู่ อุบาสกจงถือเอาบูชาเถิด ดังนี้ ก็ควร ภิกษุ
บูชาด้วยดอกไม้อยู่แล้ว เข้าไปบ้านสาयนัก เขาถามว่า เหตุไรจึงเข้ามา
ต่อสาย บอกว่า ดอกไม้ในวิหารมากเราทำการบูชาอยู่ มนุษย์เขา
คิดว่าดอกไม้ในวิหารมาก พุ่งเข้าเขาถือเอาของเคี้ยวของฉันมายัง
วิหาร ทำบุพพบูชาแล้วถวายทานด้วยก็ควร มนุษย์ทั้งหลายเขาขอ
วาระดอกไม้ว่า วันชื้อ โนน้ำเข้าพเจ้าจักบูชาแล้ว เขามาในวันซึ่งภิกษุ
อนุญาตให้ดอกไม้ แต่ดอกไม้สามเณรเก็บมาไว้เสียแต่เช้าแล้ว เขา
มาไม่เห็นดอกไม้ที่ต้น ถามว่าดอกไม้ไปไหนเสียหมดแล้ว ภิกษุ
บอกว่า สามเณรเก็บเสียหมดแล้ว ท่านจงเอาดอกไม้ที่บูชาเถิด
สงฆ์จักบูชาวันอื่นดังนี้ เขาจึงเอาดอกไม้ที่บูชาแล้ว จึงถวายทาน
แล้วก็ไป ดังนี้ก็ควร ในมหาปิจจรีและกรุงที่กล่าวว่ พระเถระจะ
ให้สามเณรให้ ๆ เขานั้นไม่ได้ ถ้าสามเณรให้ดอกไม้ที่นั้นแก่เขาเอง

ควรอยู่ ส่วนพระเถระฟังกล่าวแต่เพียงว่า สามเณรเก็บเสียหมดแล้ว
 เท่านั้น ถ้าเขาขอวาระดอกไม้ไว้แล้ว ดอกไม้ยังไม่ได้เก็บ เขาถือเอา
 ข้าวต้มข้าวสวามวานสามเณรให้เก็บให้ สามเณรผู้เป็นญาติจะเก็บ
 ให้ก็ควร สามเณรผู้เป็นญาติ เขายกขึ้นวางบนกิ่งไม้ ก็อย่าเพิ่งลงหนีไป
 เสีย จะเก็บให้ควรอยู่ ถ้ากรรมกถิกองค์หนึ่งกล่าวว่า ท่านอุบาสก
 ดอกไม้ในวัดมีมาก ท่านจงถือเอาข้าวต้มข้าวสวามไปทำการบูชาเถิด
 ดังนี้ ในมหาปัจจริและกฐนทีกล่าวไว้ว่า ไม่ควรแก่ของคั้นผู้เดียว
 แต่ในมหาอรรถกถากล่าวไว้พิเศษ ว่าแต่เพียงของนั้นเป็นอกัปปิยะ
 ไม่ควรดังนี้ แม้ผลไม้เป็นของตนจะให้แก่มารดาบิดาและญาติอัน
 เศษ ตามอย่างซึ่งกล่าวแล้วนั้นก็ควร ก็แลเมื่อให้เพื่อสงเคราะห์
 ตระกูล ในผลไม้เป็นของตน และเป็นของผู้อื่น และเป็นของสงฆ์
 และของนิคมไว้เพื่อเสนาสนะ ให้พึงรู้ว่าเป็นอาบัติทุกกฏ เป็นต้น
 ตามอย่างดังกล่าวแล้วเถิด จะให้ผลไม้ของตนแก่คนไข้ หรือคนเป็น
 อิศระสิ้นเสปียงมาถึงเข้า ก็ควร ไม่เป็นผลทานให้ผลไม้ แม้ภิกษุ
 ผู้แจกผลไม้ที่สงฆ์สมมติไว้แล้ว จะให้ส่วนถึงหนึ่งแก่มนุษย์มาถึงเข้า
 ในขณะที่แจกอยู่แก่สงฆ์ก็ควร ผู้ที่สงฆ์ไม่ได้สมมติไว้ พึงอุปโลกน์
 ก่อนจึงให้ แม้ในสังฆารามพึงทำกติกากันไว้ ด้วยกำหนดผลหรือ
 กำหนดต้นไม้ เมื่อคนไข้หรือคนอื่นมาขอผลไม้แต่ส่วนนั้น พึงให้
 ๔ ผล ๕ ผล หรือชี้ต้นไม้ชี้ให้ตามกำหนดว่า จะเอาแต่ต้นนี้ได้อยู่
 ดังนี้เถิด อย่างไรก็ตามผลไม้ดี ท่านจงถือเอาแต่ต้นนี้เถิด ดังนี้ จุณชีก
 หรือน้ำฝาดอันอื่นเป็นของตน เอาให้เพื่อสงเคราะห์ตระกูล เป็น
 ทุกกฏ แม้จุณเป็นของคนอื่น เป็นต้น พึงตัดสินใจตามอย่างดังกล่าว
 แล้วเถิด แต่แปลกอยู่ดังนี้ เปลือกไม้เป็นของสงฆ์แม้ยังรักษาหวง

อยู่เป็นครุภัณฑ์แท้ แม่ในดิน และไม้สีฟัน ไม้ไฟ ก็พึงรู้สิ่งทีควรเป็น
ครุภัณฑ์ แล้ววินิจฉัยตามอย่างดังกล่าวแล้วในจรรณนั้นเกิด ก็แล
ปัญณทานให้ใบไม้ ไม่มาในที่นี้ด้วย แม้การให้ใบไม้ก็พึงรู้ตาม
อย่างดังกล่าวแล้วเกิด ปัจจัยเกิดแต่กุลทุสกกกรรม ๘ นี้ ไม่ควรแก่
สหมัมมิกทั้ง ๕ เหมือนปัจจัยอันเกิดแต่อวดอุตริมนุสสธรรม และ
แลกเปลี่ยนด้วยรูปียะ กุลทุสกกกรรมนี้ ไม่ควรแก่สหมัมมิกทั้ง ๕
ด้วย.

กุลทุสกกวรรณา จบ

จกกล่าวในปาปสมาจารกถา

ข้อหนึ่ง อย่าประพฤติอนาจารต่าง ๆ และอย่าเล่นของเล่น
ต่าง ๆ มีหมากแยกเป็นต้น ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว วิวัธ
อนาจาร อจาริตพฺพ, โย อจารเรยฺย ยถาธมฺโม การตพฺพโ. ว่า
อย่าพึงประพฤติอนาจารมารยาทไม่ควร มีประการต่าง ๆ ถ้าเธอใด
ประพฤติ วินัยรพึงปรับตามธรรม คือวัตถุควรเป็นปาจิตตีย์ ให้ปรับ
ปาจิตตีย์ วัตถุควรเป็นทุกกฎ ให้ปรับทุกกฎ ยถาธมฺโม ในที่นี้ไม่
เหมือนในที่อื่น ๆ เอาแต่ปาจิตตีย์อย่างเดียว ในวิภังค์แห่งกุลทุสกะ
สิกขาบทว่า ปลุกเองหรือให้ผู้อื่นปลุกซึ่งกอไม้ รคน้ำเองหรือให้
ผู้อื่นรด เก็บเองหรือให้ผู้อื่นเก็บ ร้อยกรองเองหรือให้ผู้อื่นร้อยกรอง
ชื่อว่าปาปสมาจาร มารยาทชั่ว

จกกล่าวตามลำดับดังนี้ก่อน ในปลุกเองหรือให้ผู้อื่นปลุก รด
เองหรือให้ผู้อื่นรคน้ำ พึงรู้จักกัปปียโวหาร และกัปปียโวหาร

ปริยาย โอภาส นิमितตกรรม ๕ อย่างนี้ก่อน ทุบต่อเอง และให้
ผู้อื่นทุบต่อซึ่งต้นไม้สดเขียว ขุดเองและให้ผู้อื่นขุดซึ่งหลุม ปลูก
กอไม้เองและให้ผู้อื่นปลูก พูนขอบเองและให้ผู้อื่นพูน รดน้ำเองและ
ให้ผู้อื่นรด ทำคลองให้ตรงไปที่กอไม้และรดด้วยน้ำ เป็นอภัยปิยะ
และเทน้ำล้างมือล้างเท้าลงที่กอไม้ เหล่านี้ ชื่อว่าเป็นอภัยปิยโฆหาร
ไม่ควร กล่าวว่าคุณจงรู้ต้นไม้ จงรู้หลุมนี้ จงรู้กอไม้นี้ จงรู้น้ำ
ในที่นี้ ดังนี้ ก็ดี และทำคลองที่แห่งอยู่ให้ตรงไปที่กอไม้ ก็ดี เหล่านี้
ชื่อว่าเป็นอภัยปิยโฆหาร กล่าวว่าคุณฉลาดเขาพึงปลูกกอไม้เป็นต้นไม้
ไม่ช้าก็เป็นไปเพื่ออุปการ คำดังนี้ เป็นต้น ชื่อว่าปริยาย ถือจอบเสียม
และต้นไม้อ่อน ยืนอยู่ ชื่อว่าโอภาส ด้วยว่ายืนอยู่อย่างนี้ สามเณร
เป็นต้นได้เห็นแล้ว จะคิดว่า พระเถระจะประสงค์ให้ทำแล้ว จะมา
ทำให้ เอาจอบเสียม มีดขวาน ภาชนะตักน้ำมาวางไว้ในที่ใกล้ ชื่อว่า
นิमितตกรรม อาการทั้ง ๕ นี้ เมื่อปลูกเพื่อจะสงเคราะห์แก่ตระกูล
ไม่ควรทั้งสิ้น ปลูกเพื่อจะบริโภคนผล ไม่ควรแต่กับปิยโฆหาร และ
อภัยปิยโฆหาร ๒ อย่างเท่านั้น อาการ ๓ นอกนั้นควร แต่ในมหา-
ปัจฉริ กล่าวว่าคุณแม้กับปิยโฆหารก็ควร อาการใดเพื่อจะบริโภคนเอง
ก็ควร อาการนั้นแม้เพื่อคนอื่น หรือเจดีย์ หรือสงฆ์ ก็ควรเหมือนกัน
ปลูกเพื่อเป็นที่รื่นรมย์ และเพื่อเป็นหมู่ไม้และเพื่อเงา อภัยปิยโฆหาร
อย่างเดียว ไม่ควร นอกนั้นควร ไซ้แต่เท่านั้น แม้จะทำคลองให้ตรง
ไปและรดน้ำเป็นอภัยปิยะ ทำชุ่มอาบน้ำแล้วอาบลง ก็ดี แม้เทน้ำ
ล้างมือ ล้างเท้า และน้ำล้างหน้าลงในกอไม้นั้น ก็ดี ก็ควร ในมหา-
ปัจฉริ และ กุรุณที กล่าวว่าคุณในแผ่นดินเป็นอภัยปิยะ จะปลูกเองเพื่อ
เป็นที่ร่ม ก็ควร ก็และปลูกเอง หรือให้ผู้อื่นปลูก เพื่อเป็นที่รื่นรมย์

เป็นต้น เป็นผลแล้วแม้จะบริโภคก็ควร ปลูกกอไม้เองในแผ่นดิน เป็นอักษิปิยะ เพื่อกุลทุสกกกรรม เป็นปาจิตติย์ด้วย ทุกกฏด้วย ปลูกด้วยอักษิปิยะโฆหารก็เหมือนกัน ปลูกเองและให้ผู้อื่นปลูกในแผ่นดิน เป็นอักษิปิยะ เป็นแต่ทุกกฏ ในใช้ให้เขาปลูกทั้ง ๒ นั้น ใช้ทีเดียว เขาปลูกแม้มาก เป็นปาจิตติย์ กับ ทุกกฏ และ ทุกกฏล้วนตัวเดียว ให้เขาปลูกในพื้นที่เป็นอักษิปิยะ หรือ อักษิปิยะ ด้วยอักษิปิยะโฆหารเพื่อจะบริโภค ไม้เป็นอาบัติ ปลูกเองในอักษิปิยะปฐวี หรือให้เขาปลูกด้วยคำเป็นอักษิปิยะ แม้เพื่อเป็นที่รื่นรมย์ เป็นต้น เป็นปาจิตติย์ นัยนี้ ท่านไม่ได้แจกไว้ด้วยดี ในมหาอรรถกถา แจกไว้แต่ในมหาปัจจรี ก็แลรดน้ำเองและให้ผู้อื่นรดด้วยน้ำ เป็นอักษิปิยะ เป็นปาจิตติย์ในที่ทั้งปวง เพื่อกุลทุสกกและเพื่อบริโภค เป็นทุกกฏด้วย ให้เขารดด้วยน้ำ เป็นอักษิปิยะ เพื่อกุลทุสกกและเพื่อบริโภคทั้ง ๒ นั้น เป็นทุกกฏ ให้เขารดด้วยอักษิปิยะโฆหารเพื่อจะบริโภค ไม้เป็นอาบัติ ในที่เป็นอาบัติพึงรู้ว่าเป็นอาบัติมาก ด้วยขาดท่อน้ำและประโยชน์มากเกิดในการเก็บเองและใช้ให้ผู้อื่นเก็บซึ่งดอกไม้ เพื่อกุลทุสกก เป็นต้น พึงรู้ว่าเป็นทุกกฏ และ ปาจิตติย์มากน้อยด้วยนับดอกไม้ และประโยชน์และคำบังคับดังก่อนเถิด

ในการรื้อยกรองดอกไม้ เป็นต้น พึงรู้จักบุพพวิกิตติ ๖ อย่าง ดังนี้
คณฺฐิมํ กรองถัก **โคปฺผิมํ** ควบคุม **เวธิมํ** รื้อยเสียบ **เวถิมํ** พันผูก
ปุริมํ วงทำให้เต็ม **วายิมํ** ทอเย็บปัก **คณฺฐิมํ** พึงรู้ในดอกอุบล
และบัว เป็นต้น มีก้านยาวและดอกไม้อื่นมีขั้วยาว เอาขั้วต่อขั้ว หรือ
ก้านต่อก้านถักกรองกระหมวดเข้า ชื่อว่า **คณฺฐิมํ** ภิกษุหรือภิกษุณี

กระทำเอง และให้ผู้อื่นทำด้วยคำเป็นอกัปปิยะไม่ควร ให้ทำด้วยคำ
 เป็นกัปปิยะ เป็นต้นว่า ท่านพึงรู้้อย่างหนึ่ง เมื่อทำอย่างนี้จะพึงงาม
 ดอกไม้จะไม่เรียรายไปเสีย อย่งไร พึงทำอย่างนั้น ดังนี้ควรอยู่
 เอาด้ายหรือเป็นเปลือกปอ เป็นต้น ร้อยควบดอกชาตบุตร เป็นต้น ให้
 เป็นระเบียบมีขั้วข้างเดียว หรือ ๒ ข้าง ชื่อว่า โคปุมิ ทำเปลือกไม้
 หรือเชือกเป็น ๒ สาย แล้วเอาดอกไม้ไม่มีขั้ว เป็นต้นว่าดอกสะเดา
 สอดเข้าไปในสายนั้นพันไปโดยลำดับ ก็ชื่อว่า โคปุมิ ด้วย ทั้งปวง
 ไม่ควรดังก่อน เอาเสียนตาล เป็นต้น ร้อยในขั้วดอกชาตบุตร หรือใน
 ช่องดอกพิกุลเป็นต้นที่ไม่มีขั้ว ดังนี้ ชื่อ เวธิม ว่าร้อยแทง จะปัก
 หนามลงในท่อนกล้วยแล้วเอาดอกไม้เสียบเข้าไปในหนามนั้นเป็นต้น ก็ดี
 แม้จะผูกหนามในเพดานธรรมาสน์ เพื่อจะเอาไว้ร้อยดอกไม้ หรือจะ
 เอาหนามแทงเข้าไปในดอกไม้สักดอกหนึ่ง ก็ดี หรือจะเอาดอกไม้ซ้อน
 เข้าในดอกไม้ด้วยกัน ก็ดี ไม่ควรสิ้น จะเอาดอกไม้วางเข้าไปในช่องข้าย
 เป็นต้น และวางในระหว่างกลุ่มดอกอโศกไม่มีโทษ เพราะไม่เป็น
 เวธิม แม้ในเชือกวงเจดีย์ก็อย่างนั้น เวธิม นั้นให้พึงรู้ในพวง
 ดอกไม้และกำดอกไม้ เอาด้ายและเชือกผูกในกำนอุบล เป็นต้น ทำ
 เป็นมัด ๆ มัดละ ๘ ๆ เป็นต้น ก็ดี ดอกอุบล สามแฉกรถอนขึ้นวางไว้
 บนบก จะเอาผ้าพันเป็นห่อเข้า ก็ดี ไม่ควรสิ้น จะเอาเปลือกหรือกำ
 นั้นเองพันเข้า หรือเอาผ้าวางบนบ่าจับ ๒ มุมกระหวมุดเข้า เอา
 ดอกไม้เข้าไปในผ้าั้น ดังเอาเข้าไปในกระสอบ เหล่านี้ควร เอากำนบัว
 แทงลงในใบบัว เอาใบพันดอกบัวถือไป และจะผูกใบบัวข้างบนดอก
 นั้น ควรอยู่แต่จะผูกกำนข้างล่างเข้า ไม่ควร บูริม ทำให้เต็มนั้น
 พึงรู้ในกลุ่มระเบียบ และแผ่นดอกไม้เกิด เอาพวงดอกไม้วงเจดีย์

หรือโพธิ์ หรือ ไพรที* ถึงเงื่อนเดิมแล้วให้เกินไปหน่อยหนึ่ง ได้ชื่อ
ว่า ปุริมฺ วงหลายรอบไม่ต้องว่า เอาพวกดอกไม้วังบันใดแก้วให้ยาน
ลงมา แล้ววงไปอีก ก็ชื่อว่า ปุริมฺ ด้วย เอาพวกดอกไม้ดังวลัยสวม
ในบันใดแก้วควรอยู่ เอาพวกดอกไม้ทำเป็นแผ่นวงไปทีหนึ่งควรอยู่
วงเกินไปอีกชื่อว่า ปุริมฺ ไม่ควร ได้พวกดอกไม้ที่เขาทำเป็นกลุ่ม
มาผูกบนเบื้องบนอาสนะ ควรอยู่ จะเอาพวกดอกไม้ที่ยาวชิงไป หรือ
วงไปทีหนึ่ง ถึงเงื่อนเดิมแล้วให้เสียแก่ภิกษุอื่นก็ควร แม้ภิกษุอื่นนั้น
จะทำอย่างนั้นอีกก็ควร วายิมฺ ทอปักนั้น ให้พึงรู้ในชายดอกไม้ และ
แผ่นดอกไม้ และรูปทำด้วยดอกไม้เกิด เมื่อทำเป็นชายดอกไม้ใน
เจดีย์ เป็นทุกกฎ ทุกตาชาย แผ่นดอกไม้แม้คนอื่นเขาทำให้เต็มไว้
แล้ว จะทอปักเข้าอีกไม่ได้เลย เอาดอกไม้ ชื่อว่า โคปฺพิมฺ มาทำ
เป็นรูปช้าง รูปม้า ก็ตั้งอยู่ในที่ ชื่อว่า วายิมฺ ทั้งปวงไม่ควรดังก่อน
ไซ้แต่พวกดอกไม้อย่างเดียว แม้พวกเป้ง พวกดอกไม้ด้วย พวก
อังกฤษ ก็เหมือนกัน แม้ภิกษุและภิกษุณีกระทำเอง หรือให้ผู้อื่นทำ
ก็ไม่ควร เพราะพระบัญญัตินี้เป็นสาธารณะ จะบุชากล่าวคำเป็น
กัปปิยะ ควรในที่ทั้งปวง ปรียาย โสภาส นิमितตกรรม ควรแท้.

ปาปสมาจารกถา จบ

จักกล่าวในอนาจารกถา

เล่นหมากรุก เสียดกถัง หมากไหว เทงบ่วง สกา ขลุบ เล่น
ทวยรูป เล่นปีโปไม้ ไถน้อย ๆ เล่นหกคะเมน เล่นกั้งหัน เล่น
ดวงทรายด้วยใบไม้ เล่นรถน้อย ๆ เล่นธนูน้อย ๆ เล่นเขียนทวยใน

๑. แทน, ขอบชายคา, ฐานบัวคว่ำบัวหงายเช่นฐาน โพธิ์ ฐานพระเจดีย์เป็นต้น, เวที.

อากาศ ในหลัง เล่นทายใจ เล่นเลียนคนบอด คนง่อย คนขจอก
เป็นตน หัตถศิลป์ศาสตร์ช่างม้า เป็นต้น เล่นหัตถ์วงหน้าช่าง หน้าม้า
เป็นต้น เล่นตบมือ เล่นมวยปล้ำ และเล่นการเล่นต่าง ๆ อย่างอื่น
ซึ่งไม่มาในบาลี เป็นต้นว่า ปี่พาทย์ปาก ผิวปาก เรือน้อย ๆ เรือน
น้อย ๆ เหล่านี้ ชื่อว่า อนาคตา ไม่ควรแก่ภิกษุ และ สามเณร

ข้อหนึ่ง อย่างกลิ้งศิลาเล่น ถ้ากลิ้งเล่น ต้องทุกกฎ ด้วยทรง
ห้ามไว้ในวินิตวัตตว่า น จ ภิกขเว ทวาย สีลา วิชฺฌิตพฺพา. ดังนี้
ใช้แต่ศิลาอย่างเดียว แม้เป็นของอื่นคือท่อนไม้ก้อนอิฐอันใดอันหนึ่ง
จะกลิ้งและโยนด้วยมือหรือยนต์ ไม่ควร หัวร่อไปพลาง กลิ้ง หรือยก
ก้อนหินไปพลาง เพื่อประโยชน์แก่เจตีย์เป็นต้น เป็นกรรมสมัย
เพราะเหตุนั้น ควรอยู่ ทำนวัตรอื่นเช่นนี้ หรือล้างของ ยกต้นไม้
หรือท่อนไม้สำหรับล้าง สำหรับซัก ขึ้นกลิ้งโยนไป ควรอยู่ ในเวลา
นั้นอยู่เป็นต้น จะขว้างไม้หรือกระเบื้องไล่กาหรือสุนัขก็ควร

ข้อหนึ่ง อย่างขึ้นต้นไม้ ถ้าขึ้น ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า
น ภิกขเว รุกฺโข อภิรุหิตพฺโพ. ดังนี้ เมื่อกิจ เป็นต้นว่าจะถือเอาไม้
แห้งมี และขึ้นไปได้สูงเพียงชั่วบุรุษ เห็นสัตว์ร้ายหรือหลงทาง
ประสงค์จะหนีและแลดูทิศ หรือเห็นไฟป่าและห้วงน้ำไหลมา ใน
อันตรายเช่นนี้ จะขึ้นต้นไม้แม้ให้สูงก็ควร ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า
อนฺุ ๗ เป ๗ สติ ๗ ๗ ปรินิธิ รุกฺโข อภิรุหิตฺตุ อปทาสุ ยาวตฺถถ.
ดังนี้

ข้อหนึ่ง อย่างจุดป่า ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว ทาโย อาเล-
เปตพฺโพ ว่า อย่าพึงจุดไฟเผาป่า ถ้าเผาป่า ต้องทุกกฎ ถ้าจุดเฉพาะ

วัตถุดิ วัตถุนั้นตาย เป็นปาราชิก และอนันตริยกรรม และอุลลัจจัย
ปาจิตตีย์ และเป็นอกุสราสีตาวัตถุนั้น จุดป่าเฉพาะให้หญ้าและ
ต้นไม้สดใหม่ เป็นปาจิตตีย์ เฉพาะให้เครื่องทัฬหุปรณฉิบหาย
เป็นทุกกฏ จุดแม่ด้วยอธิบายจะเล่น เป็นทุกกฏ คำนี้กล่าวไว้ใน
สังเขปฎฐกถา จุดเฉพาะในต้นไม้ที่สดของที่มีอินทรีย์ใหม่ ไม่พึงรู้ว่า
เป็นปาราชิกและอุลลัจจัย ปาจิตตีย์ทุกกฏตามวัตถุเกิด เห็นไฟชาวป่า
เขาจุดหรือไฟเกิดขึ้นเองใหม่มา จะไม่ให้กุฎิหญ้าฉิบหายและจุดไฟ
รับไว้ ก็ดี และทำการกางกั้น คือตากพื้นและขุดคูไว้รอบกุฎิหญ้าก็ดี
อย่างไร ไฟไม่ได้เชื้อจะดับไฟเอง ทำอย่างนั้น การนั้นก็ควร ด้วย
ทรงอนุญาตไว้ว่า อหุ ๗ เป ๗ ทวทาเห ทยฺหมานน ปฏฺคฺชิตฺ ทาคฺ
ปฺริตฺตํ กาคฺ. ดังนี้ ทำการทั้งปวงนั้น เมื่อไฟติดขึ้นแล้วจึงควร เมื่อ
ไฟยังไม่ติดขึ้น พึงใช้อุปสัมบันให้ทำ เมื่อจะดับด้วยนำฟืนเอาน้ำที่
ไม่มีตัวสัตว์มาเทดับ.

อนาจารกถา จบ

จกกล่าวในปริกขารกถา

ข้อหนึ่ง อย่าใช้บริวารต่าง ๆ ด้วยพระอรรคกถาจารย์ท่าน
วินิจฉัยบริวารที่ควรและไม่ควร เป็นปาสิมุตตกะ พ้นจากบาลีไว้
ดังนี้ คนบางจำพวกเขาเย็บร่มใบตาลข้างใน หรือข้างนอกด้วยด้าย
เบญจพรรณ ๕ สี ทำให้เกลี้ยงกลางดงามด้วยสีร่มนั้นไม่ควร จะ
เย็บปักข้างในหรือข้างนอก หรือรัดคกลงหัวชี่และตีนกึ่ง ด้วยด้าย
เขียวหรือเหลืองอันใดอันหนึ่งแต่สีเดียว เพื่อจะให้มัน ครอบอยู่เพื่อ

จะให้งามไม้ควร ในใบฉัตรจะตัดเป็นพินม้งกรหรือเป็นฉัตรครึ่งซีก
 ไม้ควร ทำเป็นรูปหม้อหรือรูปสัตว์ร้ายในคันฉัตร ดังในเสาเรือน
 ก็ไม้ควร ถ้าแม้ในคันฉัตรทั้งปวง กลึงเป็นลวดด้วยเหล็กกลึง ลวด
 นั้นก็ไม้ควร พึงต่อยรูปหม้อรูปสัตว์ร้ายเสีย ชัดเกลาเอาลวดออกเสีย
 หรือเอาด้ายพันคันเสีย ใ้ใช้กันเกิด ในสันด้านสัณฐานดังดอกเห็ด
 ควรอยู่ ในที่ซึ่งเอาเชือกผูกใบร่มโยงมาผูกในคันเพื่อจะกันลม จะ
 คัดขึ้นเป็นลวดดั่งวลัย ลวดนั้นก็ควร ในจิวรติดอาคันตุกปฏิุ เย็บ
 เหมือนหลังจะขาบ และทำวิการด้วยเชิงเข็มอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือ
 ในปากผ้าที่แผ่นผ้าทั้งสองกระทบกัน และในที่สุดโดยรอบแห่งจิวร
 จะเย็บเป็นช่อง หรือเป็นสายโซ่เป็นต้น ด้วยด้ายต่าง ๆ เพื่อจะประดับ
 ทั้งปวงนั้นไม้ควรสิ้น เย็บไปโดยปกติอย่างเดีวจึงควร แผ่นผ้า
 ลูกคุมและแผ่นผ้ารั้งคุม ทำเป็น ๘ มุมหรือ ๑๑ มุม ก็ดี ในแผ่นผ้านั้น
 ทำเป็นพนมขึ้นดั่งเจดีย์และไม้ค้อนหาง โทเป็นต้น ก็ดี คัดขึ้นเป็นตาปู
 ก็ดี ทั้งปวงไม้ควร แผ่นผ้าลูกคุมรั้งคุมเป็นสี่มุมอย่างเดีวจึงควร
 ปมหัวด้ายในมุมนั้นควร ด้วยว่าเมื่อข้อมแล้วก็จะหายไป จะเข้จิวร
 ลงในน้ำส้มปอมและเป้งและน้ำข้าวเป็นต้น ไม้ควร แต่เข้ลงเพื่อจะ
 ฟอกมลทินมือและเข็มเป็นต้นที่เปื้อนในเวลาเย็บ และเก่าเพื่อจะฟอก
 ควรอยู่ จะเจือของหอมหรือครึ่งหรือน้ำมันลงในน้ำข้อม ไม้ควร จิวร
 ข้อมแล้ว อย่าพึงขัดด้วยสังข์หรือแก้วสิ่งใดสิ่งหนึ่งข้อมจิวร อย่าจด
 เข้าทั้ง ลงในพื้นเอามือจับขี้สีไปในราง แต่จะวางฝ้าลงในราง
 หรือในกระดานแล้ว ให้คนจับในที่สุดไว้แล้วตบด้วยฝ่ามือ ควรอยู่
 แต่อย่าทุบด้วยกำปั้น เถระทั้งหลายแต่ก่อนท่านไม้วางฝ้าลงในราง
 องค์กรหนึ่งถือฝ้ายยืนอยู่ องค์กรหนึ่งจับไว้แล้วเอามือตบไป ด้ายในมุมจิวร

ไม่ควร ย้อมแล้วพึงตัดเสีย ค้ายในมมจิวโร ที่พระองค์ทรงอนุญาต
ไว้ ค้ายนั้นผูกทำเป็นบ่วงในอนุวาท เพื่อจะได้คล้องในเวลาข้อม
แม้ในลูกคุมทำเป็นลูกหรือปมเพื่อให้งามไม่ควร พึงทำให้ฉิบหาย
เสียบริโภคเกิด ในบาตรหรือถาดกษานะเครื่องใช้ จะเอาเหล็กกถึง ๆ
เป็นลวดข้างในข้างนอกไม่ควร จะเอาบาตรเข้าภมรจัดแล้วระบมค้าย
ประสงค์จะทำให้มีสีดั่งแก้วมณีไม่ควร แต่บาตรมีสีดั่งน้ำมันควรอยู่
ในมณฑลเป็นบังเวียนรองบาตร จะขุดเขียนเป็นลวดลายไม่ควร แต่
ปักเป็นพื้นมังกรควรอยู่ ข้างบนหรือข้างล่างแห่งฉัตรทมกรก หรือ
ในกระพุ่มทมกรกทำเป็นลวด ไม่ควร ก็แต่ลวดในขอบปากอาการ
ดั่งฉัตรนั้นควรอยู่ ประคคเอนจะกริ่งค้ายควบลงในที่นั้น ๆ และจะ
กัศเป็นตานุจัน เพื่อจะให้งามไม่ควร จะกริ่งค้ายควบลงในที่สุคทั้ง ๒
ข้าง เพื่อจะให้ปากชายมันควรอยู่ แต่ในปากชายจะทำเป็นรูปหม้อ
หรือปากมังกรหรือศิระษงูน้ำ ให้เป็นรูปอันวิการอย่างใดอย่างหนึ่ง
ไม่ควร แม้ประคคที่กริ่งปักเป็นภู หรือทำเป็นดอกไม้ เป็นต้น
ในที่นั้น ๆ ก็ไม่ควร ก็แต่จะกริ่งปักให้ตรงไปทำเป็นก้างปลา หรือ
ไบเป้งหรือทำเป็นแผ่นเกลี้ยงควรอยู่ ชายแห่งประคคสายเดียว ๒ สาย
๓ สายแม้ ๔ สาย ก็ควร ยิ่งขึ้นไปกว่านั้นไม่ควร ประคคเชือกเส้นเดียว
จึงควร แต่ประคคสัณฐานดั่งสังวาล แม้เส้นเดียวก็ไม่ควร แต่ชายแม้มี
สัณฐานดั่งสังวาล ควรอยู่ ประคค ที่เขารวบเชือกมากด้วยกันในที่แห่ง
เดียวแล้ว เอาเชือกเส้นหนึ่งพันเนื่องกันไป ดั่งนี้ อย่าพึงกล่าวว่ามี
เชือกมากเลย ประคคคั้นควรอยู่ ในถวินหัวประคค ทำเป็นรูปวิการ
อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นต้นว่า มงคล ๘ ไม่ควร ทำพอเป็นรอยกำหนด
ที่ผูก ควรอยู่ ในที่สุคทั้ง ๒ แห่งถวิน แม้จะทำเป็นรูปหม้อ เพื่อจะ

ให้มัน ก็ควร ในกระบอกยาตา จะทำเป็นรูปสตรี บุรุษ สัตว์ ๔ เท้า และ
 รูปนก และทำรูปวิการ เป็นต้นว่าดอกไม้เครื่องวัชร์ ฟันมังกร โคบุตร
 จันทรครึ่งซีกไม่ควร ฟิงซ์หรือตัดเสียบ หรือพันด้วยด้าย อย่าให้
 ปรากฏใช้เกิด กระบอกยาตาตรงไปอย่างเดียว เป็น ๔ เหลี่ยม หรือ
 ๘ เหลี่ยม หรือ ๑๖ เหลี่ยม ก็ควร แมื่ก้นกระบอกเป็นลวดกลม ๒
 หรือ ๓ ก็ควร แมื่ก้นกระบอกทำเป็นลวดกลมไว้ลวดหนึ่ง เพื่อ
 จะผูกผ้า ควรอยู่ แมื่ในไม้ตามยาตาจะแต่งให้มีสีเกลี้ยง ให้งามไม่ควร
 ในถุงกระบอกยาตาจะทำให้งดงามอย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วยด้ายมีสีต่าง ๆ
 ไม่ควร แมื่ในฝักกัญแจก็เหมือนกัน ในตัวกัญแจเล่า จะแต่งให้มีสีงาม
 ก็ไม่ควร ในซอง ในฝักมีดก็เหมือนกัน ในซองนั้น จะเย็บอย่างไร
 อย่างหนึ่ง ด้วยด้ายอย่างไรอย่างหนึ่ง แต่สีเดียว ควรอยู่ แมื่ใน
 เหล็กกลิ้ง และมีดปลายแหลม ทำเป็นปมกลม หรือแต่งให้งดงามอย่าง
 อื่นก็ไม่ควร แต่ที่คอทำเป็นลวดสำหรับหมาย ควรอยู่ แมื่ในมิดพับ
 และมีดน้อย จะติดเป็นปม หรือเป็นต่อม อย่งไรอย่างหนึ่งไม่ควร
 แต่ในด้ามทำเป็นลวดสำหรับกำหนดควรอยู่ มีดตัดเล็บทำเป็นเกลียว
 ไป เพื่อจะได้ถือมัน ควรอยู่ ในไม้สีไฟอันบน หรืออันล่าง หรือธนู
 และคันสำหรับชักข้างบน จะแต่งให้งดงามอย่างไรอย่างหนึ่ง เป็นต้น
 ว่า มาลากรรม ไม่ควร แต่ในมณฑลกลางแห่งคันสำหรับชักนั้น ทำ
 พอเป็นลวดสำหรับกำหนด ควรอยู่ ในคีมสำหรับคันเข็มฝนนั้น จะ
 ตกแต่งให้งามอย่างไรอย่างหนึ่ง เป็นต้นว่าปากมังกร ไม่ควร แต่ทำ
 พอเป็นปากเพื่อจะคิบบีมันนั้น ควรอยู่ แมื่ในมิดตัดไม้สีฟัน จะตกแต่ง
 ให้งดงาม อย่งไรอย่างหนึ่ง ก็ไม่ควร จะเอาโลหะเป็นกัปปิยะ ติด
 ให้ตรงไปในข้างทั้งสอง หรือข้างเดียวแห่งด้าม ให้เป็น ๔ เหลี่ยม

หรือ ๘ เหลี่ยม ควรอยู่ แม้นในไม้เท้า จะแต่งให้ดังงามอย่างไรอย่าง
 หนึ่ง ก็ไม่ควร โคนข้างล่างจะทำเป็นลวดกลมลวดหนึ่ง สองลวดก็ดี
 ปลายข้างบนทำพอเป็นดอกเห็ดตูมก็ดี ควรอยู่ ในภาชนะน้ำมัน จะ
 เป็นเขาหรือกระบอก หรือกะโหลกน้ำเต้า หรือปั้นด้วยกากมะขามป้อม
 ก็ดี จะแต่งให้มีสิ่งงดงามทั้งปวง ยกแต่รูปสตรี บุรุษเสียด ย่อมควร
 ในเตียงตั้ง ฟูกหมอน เครื่องลาดพื้น ผ้าเช็ดเท้า ฟูกสำหรับจงกรม
 กราด กระเช้าเทหยากเยื่อ รางข้อมผ้า กระบวนตักน้ำ หม้อน้ำ กระ-
 เบื้องสี่เท้า ตั้งกระดาน เจึงบาตร ดังวลัย และทำด้วยท่อนไม้ ฝาบาตร
 ตาลปัตร พัดวิชนี ในของเหล่านี้ จะทำให้งดงามด้วยสีทั้งปวง เป็น
 ต้นว่าดอกไม้ ควรอยู่ แต่ในเสนาสนะ ในบานประตูและบานหน้าต่าง
 เป็นต้น แต่งให้งดงาม แม้ประดับด้วยแก้วทั้งปวง ก็ควร ในเสนาสนะ
 สิ่งใด ซึ่งจะพึงห้ามไม่มี.

ปาฬิมุตตกวินิจจุโย จบ

วินิจจุยทั้งปวงนี้ ไซ้จะพ้นจากบาปไปทีเดียวก็หาไม่ บางสิ่ง
 อาศัยบาปว่า น ภิกขเว อูจฺจาวจา คนฺธิกา, วิธา, อณฺชนี, อณฺชนี-
 สลากา, สตุตฺตทณฺฑา, ปฏิกฺคฺคา, นตฺตฺถกรณฺณี, กณฺณมฺลหฺรณฺณโย,
 ฐมฺเนตฺตานิ, ปตฺตมณฺฑลานิ ฐาเรตฺตพฺพานิ บ้าง ว่า ลูกคุม ลูกถวิน
 กระบอกยาตา ไม้ตามยาตา ค้ำมมีด สนับรับปากเข็ม กระบอก
 ยานัตถุ ไม้ไค้หู กล้องสูบยา บังเวียนรองกันบาตร ของเหล่านี้เป็น
 ของยิ่งของถ่อม คือแล้วด้วยทองและเงิน ภิกษุอย่าพึงใช้ ถ้าใช้
 ต้องทุกกฎ ลูกคุม ลูกถวิน ๒ นี้ แล้วด้วยกระดูก และงา และครั้ง
 และไม้ไผ่ แล้วด้วยกะลา และสังข์ และด้าย ควรอยู่ ด้วยเป็นของ

ทรงอนุญาต กระบอกยาตา ไม้ค้ำยาตาเป็นต้น แล้วด้วยกระดูก
และงา และเขา และไม้รวก และไม้ไผ่ แล้วด้วยไม้ และครั้ง และ
ผลไม้ และแล้วด้วยโลหะ และกะลา และสังข์ ควรอยู่ ด้วยเป็นของ
ทรงอนุญาต บังเวียนรองกันบาตร แล้วด้วยดินุกและสังกะสี จึงควร
ด้วยเป็นของทรงอนุญาต ก็แล อัจฉราวจา ในบาติว่า แล้วด้วยทอง
และเงินบ้าง บางสิ่งเป็นอย่างอื่นบ้าง ดังประคคเอนว่า น อัจฉราวจา
กายพนุชธานี ธารตพพานิ กลาพุกั เททูกั มุรชชั มทุทวิณั ว่า
ประคคเอนยั้ง และถ่อม คือมีเชือกมาก และมีสัณฐานดังสิริษะงูน้ำ
และพันไปมีสัณฐานดังเกลียวเชือก และมีสัณฐานดังสังวาล ภิภษุ
อย่าพึงใช้ ถ้าใช้ ต้องทุกกฎ แต่พันไปมีสัณฐานดังเกลียวเชือก และ
สัณฐานดังสังวาลนี้ ในชายประคค ควรอยู่ ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า อนุ
ฯ เป ฯ มุรชชั มทุทวิณั. ดังนี้ ปฏิกั ประคคแผ่นผ้าทอโดยปกติ
และทอดก้างปลา สุกกรนุตักั ประคคดังใส่สุกร และฝักกัญแจ
ประคคสองอย่างนี้ เป็นของทรงอนุญาต

ข้อหนึ่งอีก ทรงห้ามไว้ว่า น ภิกษเว จิตฺรานิ ปตฺตมณฺฑลานิ
ธารตพพานิ รูปกาคิณฺณานิ. ว่า อย่าพึงใช้บังเวียนรองกันบาตร
อันวิจิตรเกื่อนกล่นด้วยรูปสัตว์ ถ้าใช้ ต้องทุกกฎ

ข้อหนึ่ง อย่าพึงทรงพัควิชนีสีเหลี่ยม ทำด้วยขนทรายจามรี
ถ้าทรง คือใช้สอย ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกษเว จามรี-
วิชนี ธารตพพา ดังนี้ วิธูปนั พัด ตาลวณฺณั พัดทำด้วยใบตาล
หรือด้วยตอก หรือด้วยแวนกยุง หรือด้วยหนัง มกสฺวิชนี ยุงปัก
แม้มีค้ำแล้วด้วยงา และเขา ก็ดี ของเหล่านี้ พระองค์ทรงอนุญาต

พัต ๓ อย่าง คือ วากมยา พัตทำด้วยเปลือกไม้ อูสิรมยา พัตทำด้วย
รากแฝก โมรปิณชมยา พัตทำด้วยขนหางนกยูง เหล่านี้เป็นของ
ทรงอนุญาต

ข้อหนึ่ง อย่าใช้ไม้สีฟันยาวนัก ข้อหนึ่ง อย่าใช้ไม้สีฟันสั้นนัก
ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว ทีฆं ทนฺตกฺกฺจฺ จาติตพฺพํ, อนุ ๗ เป ๗
อฏฺฐจฺจฺลฺลปรมฺมํ ทนฺตกฺกฺจฺ. น อติมนุทาหํ ทนฺตกฺกฺจฺ จาติตพฺพํ, อนุ
๗ เป ๗ จตฺตฺรจฺจฺลฺล ปจฺฉิมํ ทนฺตกฺกฺจฺ. ว่า อย่าพึงเกี่ยวไม้สีฟันยาว
ถ้าเกี่ยว ต้องทุกกฎ เราตถาคตอนุญาตไม้สีฟันเพียง ๘ นิ้ว ด้วยนิ้ว
มนุษย์เป็นอย่างยิ่ง อย่าพึงเกี่ยวไม้สีฟันเล็กน้อย สั้นนัก ถ้าเกี่ยว ต้อง
ทุกกฎ เราตถาคต อนุญาตไม้สีฟัน ๔ นิ้ว เป็นอย่างสั้น ไม่ใช่ไม้
สีฟันมีโทษ ๕ อย่าง ไม่เกือกุลแก่ตา ๑ ปากเหม็น ๑ เอ็นรับรส
ไม่บริสุทธิ์ ๑ แมตติและเสมหะย่อมรังรัดข้าวสุก ๑ ข้าวสุกไม่ชอบ
ไม่อร่อยแก่เขอนั้น ๑ เป็น ๕ ใช้ไม้สีฟันมีอานิสงส์ ๕ อย่าง พึงรู้
โดยนัยเป็นข้าศึกแก่โทษนั้นเกิด

ข้อหนึ่ง อย่าพึงทำการสังสมเครื่องที่ทำด้วยโลหะ และเครื่องที่
ทำด้วยสัมฤทธิ์ ถ้าทำการสังสมไว้ ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า
น ภิกขเว โลหณฺณํ กัสมณฺณํ สนฺนิจโย กาทพฺโพ. ดังนี้
กระบอกยาตา ไม้ค้ำยาตา ไม้ไค้หู ปลูกมิดเป็นต้น แล้วด้วยโลหะ
และสัมฤทธิ์ควรอยู่ ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า อนุ ๗ เป ๗ อณฺชณี
อณฺชณีสลากํ กณฺณมฺลหฺรณฺณี พนฺชนมตฺตํ. ดังนี้

ข้อหนึ่ง บรรพชิตอย่าพึงชักชวนบรรพชิต คือสหัมมิกทั้ง ๕
ในกรรมอันไม่ควร ถ้าเธอใดชักชวนให้ทำ ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้าม
ไว้ว่า น ภิกขเว ปพฺพชิตฺเตน อกฺปปีเย สมาทเปตพฺพํ ดังนี้

ข้อหนึ่ง ภิกษุเคยเป็นช่างกัลบก คือช่างโกนผมอยู่ก่อนแล้ว
อย่าพึงรักษาเครื่องมิดโกนไว้ ถ้าเธอได้รักษาไว้ ต้องทุกกฎ ด้วย
ทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว นหาปีตปุพฺพเคน ชุรณฺณํ ปริหริตฺตพฺม.
ดังนี้ ถือเอารักษาไว้อย่างเดียวไม่ควร แต่จะโกนด้วยมิดโกนของ
ผู้อื่นควรอยู่ ถ้าภิกษุรับจ้างโกนผมก็ไม่ควร เธอใดไม่เคยเป็นช่าง
กัลบกอยู่ก่อนแล้ว เธอนั้นแม้จะรักษามิดโกนไว้ก็ควร แม้จะถือเอา
มิดโกนนั้น หรือมิดโกนอื่นมาโกนผม ก็ควร

ข้อหนึ่ง ทรงอนุญาตไว้ว่า อนุชานานิ ภิกขเว ฐเปตฺวา
ปหรณฺี สพฺพํ โลหณฺณํ, ฐเปตฺวา กตฺถํ จ กุมฺภการิกํ จ สพฺพํ
มตฺติกาณฺณํ, ฐเปตฺวา อาสนฺที ปลฺลงฺกํ ทฺรฺปตฺตํ ทารฺอุปาทกํ
สพฺพํ ทารฺุณฺณํ. ว่า เครื่องทำด้วยโลหะทั้งปวง เว้นแต่เครื่อง
ประหาร และของทำด้วยดินทั้งปวง เว้นแต่เครื่องตีเท้า มีสัณฐาน
ดั่งฝักบัวกับกฐินดินล้วน และของทำด้วยไม้ทั้งปวง เว้นแต่เตียงตั้งสูง
กว่าประมาณ และบาตรทำด้วยไม้ เขียงเท้า ทำด้วยไม้ นอกนั้นเรา
ตถาคตอนุญาต.

ปริกขารวณฺณนา จบ

จกกล่าวในอนามาสาทิกถา

ข้อหนึ่ง ภิกษุจำเป็นต้องมารดาเป็นต้น ด้วยถือว่าเป็นมารดาและ
ธิดาพี่หญิงและน้องหญิง เป็นทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ในวินิตวัตต
แห่งกายสัสสะกะสิกขาบทว่า อาปตฺติ ทฺกฺกฏสฺส. ดังนี้ อันมาตุคาม
ย่อมเป็นข้าศึกษาแก่พรหมจรรย์ เพราะเหตุนั้น เมื่อคิดถึงอาชญา

พระผู้มีพระภาคอยู่ ถ้าแม่เห็นมารดาตกน้ำลอยไปตามกระแส อย่าพึง
ถูกต้องด้วยมือเลย ภิกษุผู้ฉลาดพึงเอาเรือหรือกระดาน ท่อนกล้วย
หรือท่อนไม้ทิ้งไป เมื่อของนั้นไม่มี แม่ผากาสาวะก็พึงวางทิ้ง
ลงข้างหน้าเถิด แต่อย่าบอกให้จับเอา ครั้นมารดาจับผ้าเข้าเอง
ก็พึงคร่ำมาด้วยคิดว่า เราพึ่งบริวารของเรา ถ้ามารดากลัว ก็พึงว่า
ไปข้างหน้าปลอมว่าอย่างกลัวเลย ถ้ามารดาขึ้นคอหรือยึดเอามือ
เข้าไซริ์ ก็อย่าพึงสลัดเสีย พึงส่งให้ถึงบก แม่มารดาติดโคลนและ
ตกลงอยู่ในบ่อก็เหมือนกัน พึงเอาเชือกหรือผ้าทิ้งลงไปในที่นั้น
รู้ว่ามารดาจับเอาแล้วพึงร้องขึ้นมา แต่อย่าถูกต้อง

ใช้แต่สระแห่งมาตุคามอย่างเดียว เป็นอนามาส แม่ผ้านุ่งผ้า
ห่มและเครื่องประดับ แม้โดยที่สุคเทริดหุ้ม และแหวนใบตาล เป็น
ของหญิง ยังหวงอยู่เพื่อเป็นเครื่องประดับ เป็นอนามาสสิ้น จำต้อง
ไม่ได้ ถ้าผ้านุ่งผ้าห่มเขาผลัดวางไว้แทบบาทมูล เพื่อถวายเป็นจิว
ควรอยู่ในเครื่องประดับสิ่งที่เป็นกัปปิยะ เป็นต้นว่าเป็นงาเขาถวาย
พึงรับมาเป็นเครื่องอุปการ เป็นต้นว่าไม้กัลลชองเถิด แต่สิ่งที่แล้ว
ด้วยทอง และเงิน และเพชรพลอย เป็นอนามาสแท้ แม่เขาให้ก็อย่า
พึงรับ

ข้อหนึ่ง จำต้องตักตมไม้เป็นรูปหญิง เป็นทุกกฏ ด้วยทรง
ห้ามไว้ในวินิตว่า **อาปตติ ทุกกฏสุต** ดังนี้ แม่รูปงา รูปเหล็ก
รูปโลหะ รูปดีบุก รูปปั้นด้วยปูน รูปแล้วด้วยแก้วทั้งปวง โดยที่สุค
รูปแล้วด้วยแป้งก็ดี ที่เขาทำสัณฐานดังหญิง เป็นอนามาสสิ้น เขา
ถวายเพื่อบริโภครูปอันเศษ เว้นแต่รูปแล้วด้วยแก้วทั้งปวงจะต่อยเสีย

ที่ควรเป็นอุปการนำเข้าไปเป็นเครื่องอุปการ ที่ควรบริโภคน้อม
เข้าไปเป็นเครื่องบริโภคควรอยู่ ไซ้แต่รูปหญิงอย่างเดียว แม้ข้าว
เปลือก ๗ ประการ ก็เป็นอนามาตเหมือนกัน เพราะเหตุนี้ เมื่อเดินไป
กลางนา อย่าพึงถูกต้องเมล็ดข้าวเปลือก แม้เกิดอยู่ในนา นั้น ถ้าเขา
ตากข้าวเปลือกไว้ที่ประตูบ้านหรือกลางทาง หนทางไปโดยข้างมืออยู่
อย่าพึงเหยียบไป เมื่อทางไม่มี พึงอธิษฐานว่า เป็นทางแล้วไปเถิด
ในละแวกบ้าน เขาปูอาสนะบนกองข้าวเปลือกให้หนึ่ง จะนั่งก็ควร
คนบางพวกเขาเทข้าวเปลือกไว้ในโรงฉน์ ถ้าอาจให้เขาขนเสียได้
ก็พึงให้ขนเสีย ถ้าไม่อาจไซ้ อย่าพึงเหยียบย่ำ พึงให้เขาตั้งตั้งลง
ข้างหนึ่งแล้วนั่งเถิด ถ้าโอกาสไม่มี เขาตั้งกลางกองข้าวเปลือก
พึงนั่งเถิด แม้ข้าวเปลือกอยู่ในเรือก็เหมือนกัน เมื่อปรัณณชาติ
มีถั่วเขียวและถั่วราชมาตเป็นต้น หรือผลตาลและขนุนเป็นต้น ที่เกิด
อยู่ในต้นนั้น ก็อย่าพึงลูบคลำเล่น แม้เขาทำเป็นกองไว้ก็เหมือนกัน
ผลไม้หล่นอยู่ในป่า จะถือเอาด้วยคิดว่า จะให้อนุสัมบัน ควรอยู่

แก้วมุกดา แก้วมณี ไพฑูรย์ สังข์ ศิลา แก้วประพาพ เงิน
ทอง แก้วทับทิม แก้วลาย ๑๐ นี้ ชื่อว่ารัตนะ แก้วมุกดา เขายังไม่ได้
ขัด ยังไม่ได้เจาะ เป็นอย่างเดิมอยู่ ควรจับต้องได้ นอกนั้นเป็น
อนามาต ในมหาปัจจรีว่า แก้วมุกดาแม้เขาขัดแล้ว หรือยังไม่ได้ขัด
ก็ตาม เป็นอนามาต จะรับเพื่อมูลแห่งภักทชะไม่ควร แต่จะรับเพื่อ
เป็นยารักษาภูัจฉ์ควรอยู่ แก้วมณีเป็นต้นว่า เขียวหรือเหลืองทั้งปวง
โดยที่สุดแก้วชาติผลึก เขาขัดเจาะจระไนแล้ว เป็นอนามาต แต่เป็น
มาอย่างเดิม มาจากบ่อ ท่านว่าจะรับเพื่อมูลค่าบาตรเป็นต้น ควรอยู่

ในมหาปัจจริ ท่านห้ามว่าไม่ควร ท่านว่าแก้วกระจกที่เขาหุง
อย่างเดียว ควร แม้ในแก้วไพฑูรย์ให้วินิจฉัยเหมือนแก้วมณีเกิด
สังข์เป่า เขาขัดเจาะแล้วและวิจิตรเจือด้วยรัตนะ เป็นอนามาต สังข์
ที่เป็นภาชนะน้ำ แม้เขาขัดแล้วหรือยังไม่ได้ขัดก็ดี เป็นอนามาต จับต้อง
ได้ สังข์นอกนั้นจะรับเพื่อเป็นยาตา หรือมูลค่าภัณฑะก็ควร ศิลา
เขาขัดเจาะแล้ว เขาประกอบรัตนะเข้าด้วย มีสีดั่งถั่วเขียว เป็น
อนามาต ศิลานอกนั้น จะรับเพื่อเป็นหินลับมีดเป็นต้น ควรอยู่
แก้วประพาฬเขาขัดเจาะแล้ว เป็นอนามาต นอกนั้นเป็นอนามาต
จะรับเพื่อมูลค่าภัณฑะก็ควร แต่ในมหาปัจจริว่า แม้เขาขัดแล้ว
หรือยังไม่ได้ขัด ก็ดี ทั้งปวงเป็นอนามาตสิ้น จะรับก็ไม่ควร เงิน
ทอง เขาทำเป็นรูปพรรณแล้ว หรือยังไม่ได้ทำก็ดี ตั้งแต่ฟิชไป เป็น
อนามาตด้วย ไม่ควรรับด้วยประการทั้งปวง ได้ยินว่า อุตตรราชบุตร
สร้างเจดีย์ทองแล้ว ส่งไปแก่พระมหาปทุมเถระ ท่านห้ามเสียว่า
ไม่ควร ในเรือนเจดีย์มีบัวทอง และดาวทอง เป็นต้น แม้ของเหล่านี้
นั้นก็ป็นอนามาตด้วย แต่ภิกษุผู้รักษาเรือนเจดีย์ ตั้งอยู่ในที่เป็นผู้
ทั้งรูปียะ เพราะเหตุนั้น ท่านว่า ภิกษุนั้น จะจับต้องยกย้ายของนั้น
ควรอยู่ แต่ในภุรณที่ท่านห้ามเสียว่าไม่ควร ท่านยอมแต่เพียงว่า
จะขนหยากเยื่อในเจดีย์ทั้งปวงไปเสีย ควรอยู่ เท่านั้น แม้สัมฤทธิ์
วิเศษมีสีดั่งทอง มีคติแห่งทองแท้ เป็นอนามาต คำเหล่านี้ว่าไว้ใน
อรรถกถาทั้งหลาย เครื่องบริโภคนในเสนาสนะเป็นกัปปียะสิ้น เพราะ
เหตุนี้ บริหารแห่งเสนาสนะทั้งปวง แล้วด้วยทองและเงิน ก็ป็น
อนามาตจับต้องได้ เขาทำรัตนมณฑปเป็นที่แสดงธรรมและวินัยแห่ง
ภิกษุ เสาแล้วด้วยแก้วผลึก ประดับด้วยพวงรัตนะ เครื่องอุปการ

ในมณฑปนั้น ภิกษุจะชำระควรอยู่ แก้วทับทิมเขาขัดเงาแล้ว เป็น
อนามาส นอกนั้นเป็นอนามาส ท่านว่า จะรับเพื่อเป็นมูลแห่งกัณเฑ
ควรอยู่ แต่ในมหาปัจจิริว่า แม่เขาขัดแล้วหรือยัง ไม่ได้ขัด ก็ดี เป็น
อนามาสสิ้น จะรับก็ไม่ควร

เครื่องอาวุธทั้งปวงเป็นอนามาส แม่เขาถวายเป็นมูลค่า
กัณเฑก็อย่าพึงรับ จะชื่อว่าชายศัสตราไม่ควร คันธนูและสายเปล่า
และประทัก และขอ โดยที่สุดแม่มีดและขวาย เป็นต้น ที่เขาทำสังเขป
ว่าเป็นอาวุธ เป็นอนามาส ถ้าเขาเอาดอกหรือโตมรมาวางไว้ที่วิหาร
เมื่อจะชำระวิหาร พึงบอกให้เจ้าของเอาไปเสีย ถ้าเขาไม่เอาไปเสีย
ก็อย่าทำให้ของนั้นไหว ชำระแต่วิหารเถิด เห็นดาบดอกหรือโตมร
ตกอยู่ในที่รบ เอาหินต่อยดาบเสีย ถอดค้ำดอกเสีย ตัวถือเอาไป
เพื่อทำเป็นมีด คามเพื่อเป็นไม้เท้า เป็นต้น ก็ควร ที่เขาถวายจะทำ
ให้ฉิบหายเสียแล้ว รับเอาไปทำเป็นกบปียกัณเฑ ควรอยู่

แม่แห่ขาย ดักปลา ดักนก เป็นต้น เครื่องกันลูกศร มีโล่และ
ข่างเป็นต้น ก็ดี ทั้งปวงเป็นอนามาสสิ้น ได้มาเพื่อจะบริโภคน ข่าง
จะเอามาผูกเป็นอาสนะ หรือเจดีย์ หรือคันฉัตร ก็ควร เครื่องกัน
ลูกศรทั้งปวง จะรับเพื่อเป็นมูลแห่งกัณเฑ ก็ควร ด้วยว่าของนั้น
เป็นแต่เครื่องกันความเบียดเบียน ไม่ทำความเบียดเบียนผู้อื่น โล่
จะรับมาทำเป็นภาชนะไม้สีฟัน ก็ควร

พิณและกลอง เป็นต้น ที่เขาชิงด้วยหนัง เป็นอนามาส แต่ใน
กรุงทิวา แม่ตัวพิณ ตัวกลอง และรางเปล่า และหนังที่เขาชิงในขอบ
ปากและคันทวน ก็ดี ทั้งปวงเป็นอนามาสสิ้น จะชิงเองหรือให้เขาชิง

ประโคมเองหรือให้เขาประโคม ไม่ได้เลย แม้ได้เห็นเครื่องดนตรี
ทีเขาบูชาแล้วทิงไว้ในลานเจดีย์ ก็อย่าทำให้ไหวพิงกวาดไป
ระหว่าง แต่ในเวลาทิงหยากเยื่อ จะนำไปโดยนียมว่าหยากเยื่อแล้ว
วางไว้ข้างหนึ่ง ก็ควร คำนึกล่าวไว้ในมหาปิจจรี แม้จะรับดนตรี
เพื่อเป็นมูลแห่งภักทชะ ก็ควร แต่ที่ได้มาเพื่อจะบริโภค จะถือเอา
เพื่อทำบริขารนั้น ๆ คือ รางพิณ ตัวกลอง ทำเป็นภาชนะไม้สีฟัน
หนังจะทำเป็นฝักมิด แล้วทำเป็นอย่างนั้น ก็ควร

ข้อหนึ่ง อย่าจับต้องผลไม้ มีกล้วยและมะพร้าว เป็นต้น ซึ่ง
เกิดอยู่ในที ถ้าถูกต้องลูบคลำ ต้องทुरुบจิณณทุกกฎ

ข้อหนึ่ง ไปเที่ยวบิณทบาท ผลตกลงในบาตร พิงให้ประเคน
บาตรเสียใหม่ หรือล้างเสียก่อน จึงรับภิกขา ถ้าไม่ประเคนและล้าง
เสียก่อน ต้องวินัยทุกกฎ.

อนามาสาทิกถา จบ

ตั้งแต่ภิกษุเป็นอาคันตุกะ จะเข้าวัดอื่น ไปจนถึงหลักออกไปสู่
ทิศ จักไว้กล่าวในวัดตขันธกะข้างหน้า ทีพระบัญญัติแห่งทุกกฎบัตติ
ตั้งแต่ต้นมาจนถึงวินัยทุกกฎนี้ เป็นสจิตตกะ แกล้งลวงด้วยจิตทีรู้
จึงเป็นอาบัติ.

สจิตตกวรรณนา จบ

จักพรรณนาในอจิตตกบัญญัติ

ข้อหนึ่ง ภิกษุพิงไปคูฟือนจับประโคม ถ้าไปคู ต้องทุกกฎ
ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกษเว นจจัม วา คีตัม วา วาทิตัม วา

ทสฺสนาย คนฺตพฺพ. ดังนี้ รำฟ้อนสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยที่สุคนธ์กยงรำ
ไปเพื่อจะดู ต้องทุกกฎ รำฟ้อนเอง หรือให้ผู้อื่นรำฟ้อน เป็นทุกกฎ
แท้ จับร้องแห่งคนฟ้อน หรือเพลงจับร้อง ประกอบด้วยคุณแห่ง
พระรัตนตรัย ในเวลาพระอรียเจ้านิพพาน หรือขับแห่งภิกษุผู้แสดง
ธรรมไม่ตำรวม โดยที่สุคนธ์จับด้วยฟัน ก็ชื่อว่าคีตะสิ้น คิดว่าจะขับ
และกดลงในส่วนก่อน คือร้องแต่ต้นเพลงขึ้น แม้อันนั้นก็สมควร
จับร้องเองหรือ ๑ ให้ผู้อื่นจับร้อง เป็นทุกกฎแท้ ประ โคมเครื่อง
ดนตรี สิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ควรถูกแตะก็แต่ภิกษุทอดถอน หรือตั้งอยู่ในที่รังเกียจ
คิดนิ้วมือหรือตบมืออันใด ก็ดี ในกาลนั้นไม่เป็นอาบัติ ฟ้อนรำจับ
ประ โคมทั้งปวง ยืนอยู่ภายในอารามแลเห็น ไม่เป็นอาบัติ คิดจะดู
ลุกขึ้นเดินไปเป็นอาบัติ ยืนอยู่ในถนนแม้เบือนคอไปดูก็เป็นอาบัติแท้

ข้อหนึ่ง ไม่ผูกประคดเอวก่อนอย่าเข้าบ้าน ถ้าเข้าไป เป็น
ทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกฺขเว อกายพนฺธเนน คาโม
ปวิสิตฺตพฺพ. ดังนี้ ไม่ได้ผูกประคดเอว ออกจากวัดระลึกได้ในที่ใด
พึงผูกในที่นั้น คิดว่าจะไปผูกที่โรงฉันใกล้บ้านแล้วและไปก็ควร
ระลึกได้แล้วยังไม่ได้ผูก อย่าเพื่อเที่ยวไปบิณฑบาตก่อน

ข้อหนึ่ง มีบาตรอยู่ในมืออย่าผลักประคต ถ้าผลัก ต้องทุกกฎ
ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกฺขเว ปตฺตหตฺเตน กวาลฺลํ ปณามตฺตพฺพ.
ดังนี้ เฉพาะบาตรอยู่ในมือภิกษุใด ภิกษุนั้น ชื่อว่ามีบาตรอยู่ในมือ
ก็หาไม่ เฉพาะผลักไม่ได้แต่บ้านอย่างเดียวก็น่าไม่ แม้ถึงว่าบาตร
อยู่ในมือ หรือในหลังเท้า ในสรีรวิยวะ แห่งใดแห่งหนึ่งก็ตาม จะ
ผลักบาน หรือถอดลิ้ม หรือ ไชคาล ไชกุญแจด้วยมือ หรือหลังเท้า

หรือด้วยศีรษะ หรือด้วยสรีราวิยะ อันใดอันหนึ่งไม่ได้สิ้น แต่
จะเอาบาตรค้ำลงในจะงอยบา และเปิดบานและไขกุญแจได้อยู่

ข้อหนึ่ง อย่างอนเตียงเดียวกัน อย่างอนในเครื่องลาดอัน
เดียวกัน อย่างอนในที่ผ้าห่มผืนเดียวกัน อย่างอนในที่เครื่อง
ลาดและผ้าห่มผืนเดียวกัน ถ้านอนดังนี้ ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้าม
ไว้ว่า น เอกมณฺเจ น เอกตุรฺเธน น เอกปาปุรฺเธน น เอกตุร-
ธปาปุรฺเธน ตฺวณฺฺฏิตฺตฺพฺพ. ดังนี้ ในเตียงและเครื่องลาด วางผ้า หรือ
ไม้เท้า โดยที่สุดแม้ประคดเอวลงกลาง แสดงที่กำหนดเสียแล้ว
จึงนอนทั้งสองรูป ไม่เป็นอาบัติ อนึ่ง ภิกษุทั้งหลายเอาชายข้างหนึ่ง
แห่งผ้าปาวาร หรือเครื่องลาด หรือเสื่ออ่อน เป็นต้น ที่ควรยกมือ
ไปได้ ปูลงข้างหนึ่งเอาห่มนอน ก็ดี ชื่อว่ามีเครื่องลาด และผ้าห่ม
ผืนเดียวกัน

ข้อหนึ่ง อย่างั้นในภาชนะอันเดียวกัน อย่างค้ำน้ำในถ้วยจอก
เดียวกัน ถ้านั้นและค้ำค้ำนั้น ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกฺขเว
เอกภาชนะ ญฺญชิตฺตฺพฺพ น เอกถาเล ปาตฺตฺพฺพ ดังนี้ ถ้ารูปหนึ่งถือ
เอาผลไม้และขนมไปฉันอยู่ รูปหนึ่งฉันของที่เหลืออยู่ในภาชนะ
ก็ควร แม้รูปที่ถือเอาไปฉันหมดแล้ว จะถือเอาอีกในขณะนั้น ก็ควร

ข้อหนึ่ง อย่างั้นกระเทียม ถ้านั้น ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้าม
ไว้ว่า น ภิกฺขเว ลสฺสุณฺํ ขาทิตฺตฺพฺพ. ดังนี้ จะเจือกระเทียมลงในสุปะ
ของฉันเป็นต้นก็ควร อนึ่ง เป็นไข้ ยาต้องเข้ากระเทียมเพราะโรคนั้น
จะฉันกระเทียมก็ควร ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า อนุ ๑ เป ๑ อาพาธป-
ปจฺจยา ลสฺสุณฺํ ขาทิตฺตฺ. ดังนี้

ข้อหนึ่ง เทำไม้ได้ลั้ง อย่าเหยียบเสนาสนะ มีเตียงตั้งเป็นต้น และพื้นที่เขาทำบริกรรมเป็นของสงฆ์ ข้อหนึ่ง เทำ ยังชุ่ม ด้วยน้ำอยู่ อย่าเหยียบเสนาสนะเช่นนั้น ข้อหนึ่ง สวมรองเท้าอยู่ อย่าเหยียบเสนาสนะเช่นนั้น ถ้าเหยียบ ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว อโชเตหิ ปาเทหิ อสุเลหิ ปาเทหิ สอุปาหเนน เสนาสนัน อุกุมิตพพ. ดังนี้ ในที่เหยียบลงด้วยเท้า น้ำปรากฏอยู่ เช่นนี้ ชื่อว่าเท้ายังชุ่ม อย่าเหยียบพื้นที่ทำบริกรรมหรือเสนาสนะ ถ้าแลเป็นแต่ขางน้ำปรากฏ น้ำไม่ปรากฏ ควรอยู่ เทำเปียกจะเหยียบผ้าเช็ดเท้า ควรแม้

ข้อหนึ่งอีก อย่าถ่มน้ำลายลงในพื้นที่เขาทำบริกรรม ถ้าถ่มลง ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว ปริกรมมกตาย ญมียา นุตฺตลหิตพพ. ดังนี้ ถ่มน้ำลายลง สั่งน้ำมูลลงในกระโถนควรอยู่ ด้วยเป็นของทรงอนุญาต ข้อหนึ่ง อย่าอิงฝาที่เขาทำบริกรรม และฝาที่เขาทำจิตรกรรมคือลายเขียน ถ้าอิง ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว ปริกรมมกตา ภิตฺติ อปสุเสตพพ. ดังนี้ ไซแต่ฝาอย่างเดียว แม้ประตูและหน้าต่าง กระดานพนัก เสาหิน เสาไม้ ก็ดี จะไม่ปิดด้วยผ้าหรือวัตถุอันใดอันหนึ่งก่อนแล้วอิงไม่ได้เลย

ข้อหนึ่งอีก เมื่อจะวางเตียงตั้งที่พื้นปูน หรือพื้นที่เขาประพรม ถ้าเสื่อลำแพนและเสื่ออ่อนลาดอยู่ไม่มีพึงเอาผ้าพันเท้าเสียก่อน ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า อนฺ ๗ เป ๗ โฉลเคน ปลิวเถตุ. ดังนี้ เมื่อผ้าจะพันไม่มี แม้เอาใบไม้รองก็ควร เมื่อไม่เอาสิ่งใดสิ่งหนึ่งรองก่อน และวางเตียงตั้งลง เป็นทุกกฎ ถ้าว่าเจ้าอาวาส ตั้งเตียงตั้งที่พื้นไม่มีสิ่งใดรอง และใช้สอยเหยียบด้วยเท้าไม้ได้ลั้ง จะใช้สอยอย่างเจ้าอาวาสนั้นก็ควร

ข้อหนึ่ง เตียงตั้งของสงฆ์ หรือพื้นที่เขาทำประพรม หรือ เครื่องลาดเสนาสนะ ซึ่งจะพึงเหยียบด้วยเท้าที่ล้างแล้ว พึงเอาของ ๆ ตนปลูลาดก่อนจึงนอน ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า **อนุ ๑ เป ๑ ปจจตุต-ริตฺวา นิปฺชฺชิตฺตํ** ดังนี้ ลาดแล้วถ้าเมื่อนอนหลับอยู่ เครื่องลาดนั้นย่นเข้า สรีรภาพอันใดอันหนึ่งถูกเตียงตั้ง เป็นอาบัติแท้ แต่ชนถูกเป็น อาบัตินับด้วยชน แม้เท้าอื่นเตียงตั้ง ด้วยอาการแห่งบริโภค ก็เหมือนกัน แต่ถูกหรือเหยียบด้วยฝ่ามือฝ่าเท้าควรอยู่ เมื่อนำเตียงตั้งไป กระทบถูกในกาย ไม่เป็นอาบัติ

ข้อหนึ่ง อย่าไว้ผมให้ยาว ด้วยทรงห้ามและอนุญาตไว้ว่า **น ภิกฺขเว ทิฆา เกสา ธาเรตฺตพฺพา, อนุ ๑ เป ๑ ทุมาลิกํ วา ทฺวํจฺจลฺลํ** วา. ว่า อย่าพึงทรงผมไว้ให้ยาว ถ้าไว้ให้ยาว ต้องทุกกฏ เราตลาคต อนุญาตให้ไว้ผมเพียง ๒ เดือน หรือยาวเพียง ๒ นิ้ว ถ้าในภายใน ๒ เดือนผมยาวถึง ๒ นิ้ว พึงโกนเสียในภายใน ๒ เดือน จะให้เกิน ๒ นิ้วไปไม่ควร ถ้าแม้ยังไม่ยาวถึง ๒ นิ้ว จะให้เกิน ๒ เดือนไป แม้สักวันหนึ่ง ก็ไม่ได้เลย ด้วยคำทั้งสองนี้ กำหนดส่วนอุกฤษฏ์ แต่ ต่ำลงมากกว่านั้น ซึ่งจะไม่ควรนั้น ไม่มี

ข้อหนึ่ง อย่าไว้หนวดและเครา ด้วยทรงห้ามไว้ว่า **น มสฺสุ วทฺตมาเปตฺตพฺพํ น โคโลมิกํ น จตุรฺตฺตํ น ปริมุขํ น อมฺรูกํ การา-เปตฺตพฺพํ, น ทาณิกา ธเปตฺตพฺพา.** ว่า อย่าไว้หนวดให้ยาว ถ้าไว้ให้ ยาว ต้องทุกกฏ อย่าให้เขาทำหนวดที่ค้างให้ยาวดังหนวดแพะ อย่า ให้เขาทำหนวดเป็นสี่เหลี่ยม คือว่าจะปรากฏเป็นสี่มุมสี่เหลี่ยมอย่างไร อย่าให้เขาทำอย่างนั้น อย่าให้เขาประมวลเคราออก เป็นแถวเป็นจอม

อย่าให้เขาทำเคราะห์ที่ห้องตั้งเป็นแถวเป็นจอม ถ้าให้เขาทำอย่างว่า
มา ต้องทุกกฎ ข้อหนึ่ง อย่าไว้หนวดคั่งเขียว ถ้าไว้คั่งนั้น ต้องทุกกฎ

ข้อหนึ่ง อย่าไว้ขนจุมกให้ยาว ถ้าไว้ให้ยาว ต้องทุกกฎ ด้วย
ทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว ทิฆ्ณ นาสิกโลมฺ ฐาเรตพุพฺพ. ดังนี้ ขนจุมก
พึงถอนเสียด้วยแหนบ ซึ่งเป็นของทรงอนุญาต และจะให้เขาถอน
ขนจุมกด้วยกรวดเป็นต้น ไม่เป็นอาบัติ แต่พระองค์ทรงอนุญาต
แหนบไว้ เพื่อจะให้รักษาตน

ข้อหนึ่ง อย่าไว้เล็บให้ยาว ถ้าไว้ให้ยาว ต้องทุกกฎ พึงตัดเสีย
ด้วยมีดตัดเล็บให้เสมอเนื้อ ด้วยทรงห้ามและอนุญาตไว้ว่า น ภิกขเว
ทิมฺมา นขา ฐาเรตพุพฺพ, อนุ ๑ เป ๑ นขจุเจทนํ อนุ ๑ เป ๑ มฺสฺส-
ปฺมาณน นขํ ฉินฺนิตฺตุ. ดังนี้ ตัดเล็บด้วยเล็บเป็นต้น ไม่เป็นอาบัติ
แต่พระองค์ทรงอนุญาตมีดตัดเล็บไว้ เพื่อจะให้รักษาตน

ข้อหนึ่ง อย่าให้เขาขัดเล็บทั้ง ๒๐ เล็บ ถ้าให้เขาขัด ต้องทุกกฎ
พึงขัดเอาแต่มีลทินเล็บออกเสียจากเล็บ ด้วยทรงห้ามและอนุญาต
ไว้ว่า น ภิกขเว วิสติมฺภุจฺจํ การาเปตพุพฺพ อนุ ๑ เป ๑ มลฺมตฺตํ
อปกพฺพตฺติ. ดังนี้

ข้อหนึ่ง ไม่เป็นไฉ้ อย่าให้เขาถอนขนในที่แคบ ด้วยทรงห้าม
และอนุญาตไว้ว่า น สมฺพาทฺเช โลมฺ สํหฺราเปตพุพฺพ อนุ ๑ เป ๑ อาพา-
ธปฺปฺจฺจยา สมฺพาทฺเช โลมฺ สํหฺราเปตฺตุ. ว่า อย่าพึงให้เขานำเสียวซึ่งขน
ในที่แคบ คือในร่มผ้าและรักแร้ ถ้าให้เขานำเสียว ต้องทุกกฎ เรา
ตถาคตอนุญาตให้ ๑ เขานำเสียวซึ่งขนในที่แคบเพราะอาพาธ คือเป็น
ฝีแผลและต่อม ทายา หรือพอกยา

ข้อหนึ่ง อย่าทิ้งและอย่าให้เขาทิ้งอุจจาระปัสสาวะ และหยาก-
เยื่อของเป็นเดนนอกฝาหรือนอกกำแพง ข้อหนึ่ง อย่าทิ้งอย่าให้เขาทิ้ง
ของ ๔ อย่างนั้นในที่ของเจิว คือ ไร่นาของเขา ด้วย ๒ สิกขาบทนี้ มา
ในปาจิตติย์แห่งภิกษุณี พระอรธรรคทายกท่านกล่าวว่า ในภิกษุเป็น
ทุกกฎ ทั้งเองซึ่งของ ๔ อย่าง นอกฝาหรือนอกกำแพงด้วยประโยค
อันเดียวกัน เป็นทุกกฎตัวเดียว เมื่อทิ้งต่างกัน เป็นทุกกฎนับด้วยวัตถุ
แม้ในบังคับให้เขาทิ้ง ก็เหมือนกัน แม้ทิ้งไม้สีฟันคงเป็นทุกกฎแท้
แลดูก่อนจึงทิ้งอุจจาระเป็นต้น หรือทิ้งในที่ไม่มีคนไปมาเป็นที่เคย
ทิ้ง ไม่เป็นอาบัติ ไร่นาเป็นที่เพาะปลูกพืชผลของมนุษย์ หรือสวน
มะพร้าวเป็นต้นก็ตาม ในที่ใดที่หนึ่งเป็นที่มิของเจิว คือ พืชผลเขา
เพาะปลูกหวานไว้แล้ว จะทิ้งของ ๔ อย่างนั้นไม่ควร เมื่อทิ้งให้พึงรู้
ประเภทอาบัติโดยนัยก่อน นั่งฉันหรือเกี่ยวอ้อยเป็นต้น ในไร่นาหรือ
สวน เมื่อจะไปเททิ้งน้ำเป็นเดน และกากเป็นต้น ลงไว้ในที่มีของ
เจิว โดยที่สุดแม้ทิ้งมะพร้าวที่ตัดศิระชะค้ำน้ำกินแล้วลงไว้ คงเป็น
ทุกกฎ ในนาเขาไถแล้ว หวานพืชลงไว้แล้ว หน่อแตกขึ้นแล้ว หรือ
ยังไม่ได้แตกก็ตาม คงเป็นทุกกฎแท้ ทิ้งลงในไร่นาที่เขายังไม่ได้
หวานพืช หรือในมุมไร่นาเป็นต้น หรือในคันทนาเป็นต้น ที่เขาไม่ได้
เพาะปลูก และทิ้งในที่มนุษย์เขาเทหยากเยื่อก็ดี ควรอยู่ มนุษย์
เขาเกี่ยวข้าวแล้วไปเสีย ชื่อว่าร้างอยู่ ในนาเช่นนั้นควร แต่ในนา
ใด บุพพิสสิกาเป็นต้น แม้เขาเกี่ยวตัดแล้ว แต่เขายังรักษาอยู่ ว่า
จะออกขึ้นอีกในไร่นาเช่นนั้นไม่ควร

ข้อหนึ่ง ไม่ได้พิจารณาตามก่อน อย่างนั้นเนื้อ ถ้าฉัน ต้อง
ทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น จ อปปฏิเวกขิตฺวา มถฺ ปริกขิตฺพุทฺ.

ดังนี้ ถ้ารู้ว่าเป็นเนื้อสิ่งนี้แล้ว กิจที่จะถามสอบไม่มี แต่ไม่รู้จึงถามก่อน จึงฉัน

ข้อหนึ่ง อย่างฉันเนื้อช้าง ข้อหนึ่ง อย่างฉันเนื้อม้า ข้อหนึ่ง อย่างฉันเนื้อสุนัข ข้อหนึ่ง อย่างฉันเนื้องู ข้อหนึ่ง อย่างฉันเนื้อราชสีห์ ข้อหนึ่ง อย่างฉันเนื้อเสือโคร่ง ข้อหนึ่ง อย่างฉันเนื้อเสือเหลือง ข้อหนึ่ง อย่างฉันเนื้อหมี ข้อหนึ่ง อย่างฉันเนื้อเสือดาว ถ้าฉันเนื้อเหล่านี้ ต้องทุกกฎ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกขเว หตุถิมัตถ์. อสุต. สุนข. อห. สีห. พุยกม. ทิปิ. อจฺฉ. ตรจฺฉมัตถ์ ปริภุญฺชิตพฺพ. ดังนี้ สุนัขป่า ชื่อว่า โทกะเหมือนสุนัขบ้าน เนื้อแห่งสุนัขป่านั้นควร สุนัขใด เกิดด้วยแม่สุนัขบ้านพ่อสุนัขป่า หรือด้วยแม่สุนัขป่าพ่อสุนัขบ้าน ผสมกัน เนื้อแห่งสุนัขนั้นไม่ควร ด้วยสุนัขนั้นเสพชาติเป็น ๒ ฝ่าย เนื้อแห่งทิฆชาติ สัตว์ยาวไม่มีเท้าจำพวกใดจำพวกหนึ่ง ทั้งปวง ชื่อว่าเนื้องู ไม่ควร เนื้อราชสีห์เป็นต้น เป็นของปรากฏอยู่แล้ว โดยแท้ เนื้อมนุษย์ซึ่งเป็นวัตถุแห่งตุลัจฉัยดังกล่าวแล้วก่อน พระองค์ทรงห้าม เพราะมีชาติเสมอกัน เนื้อช้าง เนื้อม้าห้าม เพราะมีชาติเสมอของราชยาน เนื้อสุนัข เนื้องูห้าม เพราะเป็นของปฏิกูล เนื้อราชสีห์เป็นต้น ๕ อย่าง ห้าม เพื่อจะมีให้เบียดเบียนตน แม่เนื้อและกระดุก และเลือด และหนัง และขน แห่งสัตว์ ๑๐ จำพวก มีมนุษย์เป็นต้นนี้ ทั้งปวงไม่ควรสิ้น เนื้อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเหล่านั้น ไม่ควรสิ้น รู้หรือไม่รู้ก็ตาม ฉันคงเป็นอาบัติ รู้เข้าเมื่อใดพึงแสดงเสีย เมื่อนั้น คิดว่าจะไม่ถาม และรับจะฉัน เป็นทุกกฎเพราะรับ รับ ด้วยคิดว่า จะถามแล้วจึงจะฉัน ไม่เป็นอาบัติ แต่เนื้อที่เขาเฉพาะแล้ว

และหม่ามา รู้แล้วฉันจึงเป็นอาบัติ ไม้รู้ภายหลังรู้เข้า พระวินัยธร
อย่าปรับด้วยอาบัติ

ข้อหนึ่ง นอนในกลางวันให้ปิดประตู ด้วยทรงอนุญาตไว้ใน
วินิตวัตตุว่า อหุ ๑ เป ๑ ทิวา ปฏิสตุลลิตนุเตน ทวาริ สัทธิตวา
ปฏิสตุลลิตตุ. ดังนี้ เพราะคำนี้ เมื่อไม่ปิดประตู เร็นอยู่ในกลางวัน
ท่านกล่าวว่ำ เป็นทุกกฏ ด้วยว่ำพระอุบาสิเถระเป็นต้น ท่านรู้ธิบาย
แห่งพระพุทธเจ้าตั้งอรรถถกถาไว้ ซึ่งกล่าวว่ำเป็นทุกกฏนั้นสำเร็จด้วย
คำในบริวารด้วยดังนี้ว่า อตุลาปตติ ทิวา อาปชชติ โน รตติ. ว่ำ
อาบัติมีอยู่ ภิกษุต้องแต่ในกลางวันไม่ต้องในกลางคืน ประตูเช่นไร
จะต้องปิด ประตูเช่นไรไม่ต้องปิด ประตูที่เขาทำบานด้วยกระดาน
หรือด้วยซี่ไม้ไผ่ หรือลำแพนและใบไม้ สิ่งใดสิ่งหนึ่งประกอบเข้าใน
ครกข้างล่าง ห่วงข้างบนหมุนไปได้ ประตูเช่นนี้ต้องปิด ประตูอื่น
ดังประตูรียวหนามในคอกโค และประตูประกอบด้วยลูกล้อสำหรับ
ปิดบาน และประตูที่เขาประกอบด้วยลูกชักเลื่อน ๒ หรือ ๓ ในแผ่น
กระดาน หรือตะลากลชักเลื่อนไปได้ และประตูตะที่ค้ำขึ้นดังในร้าน
ตลอด และประตูซี่ไม้ที่เขาควบคุมซี่ไม้ไผ่ในที่ ๒ แห่ง ๓ แห่ง ทำ
ไว้ในบัณฑุกุฎก็ดี ประตูฝ้าม่านก็ดี ประตูเช่นนี้ไม่ต้องปิด แต่ใน
ข้อว่า ภิกษุมิบาตรอยู่ในมือ ผลักบานประตูนั้น ประตูฝ้าม่านสิ่งเดียว
ไม่ทำให้เป็นอาบัติ ผลักประตูนอกนั้นเป็นอาบัติ แต่นอนกลางวัน
ประตูที่หมุนได้อย่างเดียวทำให้เป็นอาบัติ ประตูอันเศษจะปิดหรือ
ไม่ปิดนอนก็ตาม ไม่เป็นอาบัติ แต่พึงปิดเสียนอนเกิดเป็นวัตร
ประตูที่หมุนได้ปิดเท่าไรจึงเป็นอันปิด ลงสลักและลิ่มแล้วชื่อว่า

อันปิดด้วยดี แม้แต่ลงสลักหรือลงลิ่มก็ควร หรือปิดแต่พอแฉ่งประตู
ถูกกันสักหน่อยหนึ่งก็ควร อย่างต่ำถึงไม่ชิดกันพอศิระษะเข้าไม่ได้
ก็ควร ถ้าประตูเป็นที่ใช้สอยแห่งคนมากด้วยกันไซ้ แม่จะสั่งภิกษุ
หรือสามเณรช่วยปิดแล้วนอนก็ควร ถ้าภิกษุทั้งหลายนั่งทำจิวรกรรม
หรือการอื่นอยู่ แม่จะผูกใจว่า เธอเหล่านั้น จะช่วยระวังประตูแล้วนอน
ก็ควร แต่ในอรรถถาภุรุษที่ว่า จะบอกแม่แก่อุบาสก หรือผูกใจว่า
เขานั้นจักระวังแล้วนอนก็ควร แต่จะสั่งนางภิกษุณีหรือหญิงอย่าง
เดียวไม่ควร ถ้าธรรณีหรือห้วงข้างบนแห่งประตูแตกออกเสีย หรือ
เขายังไม่ประกอบเข้า ไม่อาจจะปิดได้ หรือเขากองอิฐกองดินเป็นต้น
ไว้ในประตู หรือผูกร้างร้านเพื่อจะทำนวักรรม อย่างไรไม่อาจจะปิด
ได้ อันตรายเช่นนี้มี แม่จะไม่ปิดนอนก็ควร แต่ถ้าวานไม่มีไซ้
ชื่อว่าได้กับปะ ควรแท้ เมื่อจะนอนข้างบน ชักบันไดเสียก่อน จึงนอน
ถ้าเครื่องปิดที่ศิระษะบันใดมีไซ้ พึงปิดเสียนอนเถิด เมื่อจะนอนใน
ห้อง จะปิดประตูห้อง หรือประตูหน้ามุขอันใดอันหนึ่งแล้วนอน ก็ควร
ถ้าเรือนฝาเดียวกัน เขาทำประตูในข้างทั้งสองใช้สอย พึงปิดทั้งสอง
ประตู แม้ในปราสาทสามชั้นก็ต้องปิดประตูเป็นแท้ ถ้าภิกษุมักด้วย
กัน กลับจากภิกษาจาร เข้าไปยังปราสาทดงโลหะปราสาทเพื่อจะ
นอนกลางวัน พระสังฆเถระพึงสั่งคนรักษาประตูให้ปิด หรือทำ
อาโภกว่าการปิดประตูเป็นธุระของเขานั้นแล้วจึงไปเถิด พึงทำ
อย่างนี้ทุกองค์จนถึงสังฆนวกะ แม้ผู้เข้าไปก่อนจะทำอาโภกว่า
การปิดประตูเป็นการภาระของคนหลังก็ควร เมื่อไม่สั่งหรือไม่ทำอาโภก
เข้าไปนอนในภายในห้องที่ไม่ได้ปิดประตู หรือนอกห้อง คงเป็น
อาบัติ แม้ในเวลาเมื่อนอนในห้องหรือนอกห้อง จะผูกใจว่า การปิด

ประตฺตเป็นภาระของคณเฝ้าประตฺตทีประตฺตใหญ่แล้ว นอนก็ควรแท้ แม้นอนในพื้นแจ้ง ในโลหะปราสาทเป็นต้น ต้องปิดประตฺตโดยแท้ อันนี้ความย่อ นอนในกลางวัน ก่กล่าวในทีเขาผูกเป็นประตฺตและล้อมด้วยวัตถุสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพราะเหตุนั้น เมื่อจะนอนในกลางแจ้งหรือโคนไม้หรือมณฑป แห่งใดแห่งหนึ่ง ทีเขาผูกเป็นประตฺต พึงปิดเสียจึงนอน ถ้าบริเวณใหญ่คังสถานมหาโพธิ์ และสถานโลหะปราสาท เป็นทีประชุมคณมาก ในทีใดประตฺตแม่อถึงปิด ก็ไม่ตั้งอยู่ในทีปิด คณทั้งหลายไม่ได้ประตฺต ยอมปีนกำแพงขึ้น ไปเที่ยว ในทีเช่นนั้นกิจทีจะปิดไม่มี เปิดประตฺตนอนในกลางคิน อรุณขึ้นมาลุกขึ้นเสีย ไม่เป็นอาบัติ ถ้าตื่นแล้วกลับไปอีกเล่าเป็นอาบัติ แต่เธอใดกำหนดไว้ว่าอรุณขึ้นมาเราจักลุกและเปิดประตฺตนอนในกลางคิน ไม่ลุกขึ้นตามกำหนดเป็นอาบัติแก่เธอนั้นแท้ แต่ในมหาปัจจรีว่า เมื่อนอนอย่างนี้ ไม่พื่อนอนาทริยะทุกกฏ แต่เธอใด ในกลางคินปฏิบัติสมณธรรมมาก หรือเดินทางกลางวันเหน้อยนัก นั่งบนเตียงไม่ให้เท้าพื่นพื่นเลนนอนกลับไป ไม่เป็นอาบัติแก่เธอนั้น ถ้าเธอหลับแล้วแม่อไม่รู้ยกเท้าขึ้นบนเตียง เป็นอาบัติแท้ นั่งอิงหลับไม่เป็นอาบัติ แม่อเธอใดคิดจะบรรเทาหาวนอนเดินจงกรม ล้มลงแล้วลุกขึ้น โดยพลัน ไม่เป็นอาบัติแก่เธอนั้น แต่เธอใดล้มลงแล้ว นอนไปในทีนั้น ไม่ลุกขึ้น เป็นอาบัติแก่เธอนั้น ผู้ใดพื่อนอาบัติ ผู้ใดไม่พื่อนอาบัติ ในมหาปัจจรีกล่าวก่อนว่า ผู้นอนคู้ข้างหนึ่ง ไม่ยกเท้าพื่นจากพื่นเท่านั้น พื่อนอาบัติได้ แต่ผู้ให้เท้าพื่นจากพื่อนนอน แม่อเฝ้าเข้า แม่อสยบอยู่ ก็ไม่พื่อนอาบัติ ในอรรถถากุณทีว่า ผู้ทีเขามัดไ้เห็นนอนอยู่พื่อนอาบัติ แต่ในมหาอรรถถากุณ พระมหาปทุมเถระกล่าววว่า ผู้ใดเดินจงกรมสยบล้มลงกลับไปในทีนั้น อาบัติ

ไม่ปรากฏแม่แก่เธอนั้น เพราะไขว้สั้ย แต่อาจารย์ทั้งหลายไม่กล่าว
อย่างนั้น เพราะเหตุนั้น เป็นอาบัติแท้ แต่ภิกษุผีเข้าและเขามัดให้
นอนอยู่ ๒ นี้พื้นอาบัติ ตั้งแต่คูฟ่อนรามจนถึงพระพุทธบัญญัตินี้
เป็นอจิตตกะ แม่ล่วงด้วยไม่รู้ ก็เป็นอาบัติ อนึ่ง ในเหล่าสิกขาบท
ที่เป็นสจิตตกะก่อน เรียนตัจจนาวิชา บอกตัจจนาวิชา ๒ นี้
ในปาจิตตีย์แห่งภิกษุณีเป็นอจิตตกะ แต่ในมุละสิกขาจัดเป็นพวก
สจิตตกะ ซึ่งกำหนดสิกขาบท เป็นสจิตตกะ อจิตตกะนี้ ตามอย่าง
ในมุละสิกขา แต่ในเหล่าสจิตตกะสิกขาบท บางสิกขาบทไม่มีในมุละ
สิกขาก็มี เป็นแต่สังเกตว่า เห็นจะเป็นสจิตตกะแล้วกล่าวไว้ เพื่อจะ
ไม่ให้เสียลำดับ ให้นักปราชญ์ผู้มีปัญญาสอบสวนเอาเถิด.

อจิตตกวมุณนา จบ

จักแสดงในวิญญูติ ซึ่งมาในอรรถกถาแห่งกุกีการะสิกขาบท
จะขอขอรุขมาขาดมูลค่าไม่ควร ขอเพื่อจะเป็นสหายเพื่อทำการ
ควรอยู่ จะขอหัตถกรรมแรงมือก็ควร อันหัตถกรรมนี้ จะเป็นวัตถุ
สิ่งใดก็ตาม เพราะเหตุนี้ หัตถกรรมทั้งปวง ยกแต่กรรมของ
พรานเนื้อ พรานนกเป็นต้นเสีย นอกนั้นควรสิ้น ไปแล้ว เขาถามหรือ
ไม่ถามก็ตาม จะขอควรอยู่ จะเป็นโทษเพราะวิญญูติหาไม่ เพราะ
เหตุนี้ อย่าพึงขอหัตถกรรม ไม่นิยมกับพรานเนื้อ เป็นต้นว่า ท่าน
จงให้หัตถกรรม ด้วยว่าขอไม่นิยม ดังนี้ เขาจะพึงส่งภิกษุไปแล้ว
ฆ่าเนื้อส่งมาให้ พึงนิยมขอว่า การจะพึงทำในวัดมี ท่านจงให้
หัตถกรรมในการนั้น ดังนี้เถิด ชาวนาเขาถือเอาเครื่องอุปการะ

เป็นต้นว่าผาลไถ เพื่อจะไถหรือหว่านหรือเกี่ยว หรือเขาขวนขวาย
ในกิจของเขาอยู่แล้ว หรือคนพวกอื่นจะขอหัตถกรรมแก่เขานั้น
ควรแท้ แต่คนกินเดน หรือคนอื่น ไม่มีภาระงาน พุคแต่คำไม่ต้องการ
หรือมักนอนหลับอยู่ คนเช่นนี้ แม้ไม่ขอจะใช้ให้ทำตามประสงค์ก็ควร
อาจารย์ทั้งหลายแสดงอย่างไร เพื่อจะประกาศหัตถกรรมว่าควร
อย่างนี้ ถ้าภิกษุใครจะให้เขาทำปราสาทไซรี ต้องการด้วยเสา ฟิงไป
เรือนช่างศิลาขอว่า คุณก่อนอุบาสก ให้หัตถกรรมก็จะควร เขาถามว่า
จะฟิงทำอะไร ฟิงบอกว่า ช่วยรื้อเสาศิลาขึ้นให้ ถ้าเขารื้อขึ้นให้
หรือเขาให้เสา ที่เขารื้อขึ้นเก็บไว้ก็ควร ถ้าแม่เขาวัว โอกาสเพื่อจะ
ทำนวรรรมไม่มี ท่านจงให้ผู้อื่นรื้อขึ้นเถิด ข้าพเจ้าจักให้มูลค่า
แก่เขา เมื่อให้ผู้อื่นรื้อขึ้นแล้ว บอกเขาว่า ท่านจงให้มูลค่าแก่ผู้รื้อ
เถิดดังนี้ ควรอยู่ โดยอุบายนั้น ต้องการไม้ปราสาท จะไปหาช่างไม้
ต้องการอิฐ ไปหาช่างอิฐ ต้องการเครื่องมุง ไปหาช่างมุง ต้องการ
จิตรกรรม ไปหาช่างเขียน ต้องการสิ่งใด ไปหาช่างสิ่งนั้น ดังนี้แล้ว
ขอหัตถกรรมก็ควร ด้วยขอหัตถกรรมได้ขาดค่ามา หรือได้ค่าจ้าง
ที่เป็นกบปิยะมาทั้งปวง จะรับเอาก็ควร จะให้เขาเอาของมาแต่ป่า ฟิง
ให้เขาเอาของทั้งปวงที่ไม่มีเจ้าของหวงมา ไซแต่จะให้เขาทำปราสาท
อย่างเดียว แม้จะให้เขาทำเตียงตั้ง บาดร ผ้ากรองน้ำ ฆมกรกจีวร
เป็นต้น ได้ของเป็นต้นว่าไม้และโลหะและด้ายแล้ว ฟิงไปหาช่าง
สิ่งนั้น ๆ แล้วขอหัตถกรรมอย่างว่าแล้วเถิด ด้วยขอหัตถกรรม แม้
ได้ขาดค่าหรือค่าจ้างเป็นกบปิยะมา ทั้งปวงฟิงรับเถิด แต่ถ้าช่างเขา
ไม่อยากจะทำ เขาประสงค์ค่าจ้างไซรี ของเป็นอกบปิยะ เป็นต้นว่า
กหาปณะอย่าฟิงให้ จะแสวงหาข้าวสารเป็นต้นด้วยภิกขาจารวัตรแล้ว

ให้ก็ควร ให้เขาทำบาตรและให้เขาระบมด้วยหัตถกรรมแล้ว ต้องการ น้ำมันเช็ดบาตรระบมใหม่ เข้าไปในบ้าน เขาสำคัญว่ามาบิณฑบาต เขาโน้มข้าวต้มหรือข้าวสวยเข้ามา ฟังเอามือปิดบาตรเสีย ถ้าอุบาสิกา เขาถามว่า ทำไมจึงปิดบาตรเสียเล่า ฟังบอกว่าบาตรระบมใหม่ ต้องการน้ำมันเช็ด ถ้าเขารับเอาบาตรไปทาน้ำมันแล้ว จัดข้าวต้ม หรือข้าวสวยมาถวาย ไม่เชื่อว่าเป็นวิญญูติ ควรรับ

ภิกษุไปบิณฑบาตแต่เช้า ไปที่โรงฉัน ไม่เห็นอาสนะ ยืนอยู่ อุบาสิกาเขาเห็นยืนอยู่ เขาให้คนเอาอาสนะมาปูเอง นั่งแล้วเมื่อจะไป ฟังบอกก่อนแล้วจึงไป แม้ไม่บอกก่อนแล้วไป อาสนะหายไม่เป็น สิ้นใช้ดอก แต่บอกเสียแล้วจึงไปเป็นวัตร ถ้าแม่ภิกษุใช้ให้เขาเอา อาสนะมา เขาจึงเอามา ฟังบอกก่อนแล้วจึงไป ไม่บอกก่อนไปเสีย เป็นวัตรเภทด้วย หายไปเป็นสิ้นใช้ด้วย แม่ผ้า โทษขาวเป็นเครื่องลาด ก็เหมือนกันอย่างนั้น

แมลงหวี่ชุม ฟังกล่าวว่า ท่านจงเอาพัดปิดแมลงหวี่มา เขา เอากิ่งสะเดาเป็นต้นมา ฟังให้เขาทำกับปิยะก่อนจึงรับ

ภาชนะน้ำที่โรงฉันเปล่าอยู่ไม่มีน้ำ อย่าฟังกล่าวว่า ท่านจงถือ เอาธมกรก ด้วยมือเขาจ้วงธมกรกลงในภาชนะเปล่าจะฟังต่อเสีย แต่ไปยังแม่น้ำหรือบึง จะกล่าวว่า ท่านจงเอาน้ำมา ควรอยู่ จะกล่าว ว่า ท่านจงเอาน้ำมาแต่เรือน ไม่ควรเลย เขาเอามาให้แต่เรือนด้วย บังคับนั้น อย่างนั้น

ทำภักติก้อยู่ในโรงฉันหรือในป่า จะใช้คนผู้ทำการสิ่งใด สิ่งหนึ่งอยู่ ให้เอาใบไม้หรือผลไม้ที่ควรเป็นกับข้าว สิ่งใดสิ่งหนึ่ง

ทีเกิดอยู่ในทีบ้าน ไม่มีใครหวง มาด้วยขอหัตถกรรมแล้ว จึงฉันทีควร แต่อย่าใช้ภิกษุหรือสามเณรซึ่งเป็นอลัทธิให้ทำหัตถกรรม อันนีเป็น ตัวอย่างในหัตถกรรม

จะให้เขาเอาโคมา แต่ทีใช่ญาติและใช่คนปวารณา ไม่ควร เมื่อ ให้เขาเอามา เป็นทุกกฎ จะขอแต่ญาติ แต่คนปวารณา เพื่อขาดค่า ไม่ควร จะขอขี้มมา ควรในทีทังปวง ขี้มโคเขามาอย่างนีแล้ว ฟิง รักษาปฏิบัติแล้วคืนให้เจ้าของเขา ถ้าทำหรือเขาแห่งโคหักไป หรือ โคหายไปแล้ว ถ้าเจ้าของเขารับ ก็เป็นการดี ถ้าเขาไม่รับใช่รี ก็ เป็นสินใช่ ถ้าเขาว่า ข้าพเจ้าถวายแก่ท่านทีเดียว อย่าฟิงรับ แต่เขาว่า ข้าพเจ้าถวายแก่วิหาร ฟิงกล่าววว่า ท่านจงบอกคนรักษาวัด เพื่อให้ ปฏิบัติเถิด

แม้จะกล่าวกะคนใช่ญาติ ใช่ปวารณา ว่า ท่านจงให้เกวียน ดังนี้ ไม่ควร เป็นวิญญูติแท้ ต้องทุกกฎ แต่ขอในทีญาติและคนปวารณา ควรอยู่ จะขอขี้มก็ควร ทำการแล้วฟิงคืนให้เขา ถ้ากงเป็นต้นหักไป ฟิงทำให้เป็นปกติแล้วคืนให้ เมื่อหาย เป็นสินใช่ เมื่อเขาว่าถวาย แก่ท่านทีเดียว ชื่อว่าเป็นเครื่องไม้ จะรับควรอยู่ แม้นในมิดและขวาน ฟิง จอบ เหล็กไซ ก็เหมือนกันอย่างนั้น

ในเถาวัลย์ เป็นต้น ทีคนอื่นหวงอยู่ ควรเป็นครุภันท์ได้ เป็น วิญญูติ ต่ำลงไปกว่านั้น ไม่เป็น แต่จะให้เขาวัลตุสิ่งใดสิ่งหนึ่งที ไม่มีคนหวงมา ควรอยู่ ด้วยว่า กล่าววว่าเป็นวิญญูติ แต่ในของทีเขา รักษา และหวงอยู่อย่างเดียว

ในปัจจัย ๒ คือจิวรและบิณฑบาต วิญญูติไม่ควร ด้วยประการ ทังปวง แต่ในเสนาสนะปัจจัย ขอวว่า ท่านจงเอามา จงให้้อย่างเดียว ไม่ควร ปริกธา โภภาส นิमितตกรรม ควรอยู่

อยากได้โรงอุโบสถ หรือ โรงฉัน หรือเสนาสนะอันใดอันหนึ่ง
กล่าวเปรยว่า ในโอกาสนี้ จะทำเสนาสนะเช่นนี้ ควรหนอ ชอบหนอ
สมควรหนอ ดังนี้ ชื่อว่า ปริกธา ถามอุบาทกว่า ท่านอยู่ที่ไหน เขา
บอกว่า อยู่ปราสาท และพูดต่อไปเป็นต้นว่า ปราสาทไม่ควรแก่ภิกษุ
ดอกกระมัง ดังนี้ ชื่อว่า โอภาส เห็นมนุษย์มา จึงเชือกและให้เขา
ตอกหลัก เขาถามว่า ผู้เป็นเจ้าจะทำอะไร กล่าวว่าจะทำอาวาสใน
ที่นี้ ทำอาคารดังนี้ เป็นต้น ชื่อว่า นิमितตกรรม ในคิลานปัจฉัย แม้
วิญญูติ ขอเขาก็ควร ปริกธา เป็นต้น ไม่ต้องว่า.

วิญญุตติกา จบ

จักกล่าวในเมณฑกบัญญัติ

ข้อหนึ่งอีก ทรงอนุญาตไว้ในเมณฑกบัญญัติ ว่า สนฺติ ภิกฺขเว
มคฺคา ฯ เป ฯ คนฺตุ, อนุ ฯ เป ฯ ปาถะยฺยํ ปริเยสฺสิตฺตุ ฯ เป ฯ สนฺติ
ภิกฺขเว มนุสฺสา สทฺธา ปสนฺนา, เต กปฺปิยการกานํ หตุเถ
หิรณฺยสุวณฺณํ อุปนิกฺขิปนฺติ, ฯ เป ฯ อนุ ฯ เป ฯ ยํ ตโต กปฺปิย
ตํ สาทิตฺตุ ฯ เป ฯ วทามิ. ว่า คุณอนภิกษุทั้งหลาย มีอยู่หนทางกันดาร
มีน้ำน้อย มีของฉนน้อยไม่หาง่าย ยากอยู่ที่จะไปด้วยไม่มีเสบียง เรา
ตถาคตอนุญาตให้หาเสบียงเดินทาง ต้องการด้วยข้าวสาร ฟิงแสวงหา
ข้าวสาร ต้องการด้วยเกลือ ฟิงแสวงหาเกลือ ต้องการถั่วเขียว ฟิง
แสวงหาถั่วเขียว ต้องการถั่วราชมาษ ฟิงแสวงหาถั่วราชมาษ ต้อง
การน้ำอ้อย ฟิงแสวงหาน้ำอ้อย ต้องการน้ำมัน ฟิงแสวงหาน้ำมัน

ต้องการเนยใส พিংแสวงหาเนยใส คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย มีอยู่ มนุษย์
ทั้งหลาย ซึ่งมีศรัทธาเลื่อมใส เขานั้นตั้งเงินและทองไว้ในมือแห่ง
กัปปิการกทั้งหลายว่า ด้วยของนี้สิ่งใดควรแก่ผู้เป็นเจ้าของ ท่านจงถวายน
สิ่งนั้น ดังนี้ เราตถาคตอนุญาต สิ่งใดเป็นของควร แต่เงินและ
ทองนั้น ให้ยินดีสิ่งนั้น และเราตถาคตไม่กล่าวว่า พิงยินดี พิง
แสวงหาทองและเงิน โดยปริยายอันหนึ่งเลยทีเดียว ในแสวงหาเสบียง
นั้น อรรถกถาว่า ถ้าทายกบางจำพวก เขารู้ถวายเป็นการดี
ถ้าเขาไม่ถวายไซ้ พิงแสวงหาที่ญาติหรือคนปวารณา หรือด้วย
ภิกขาจารย์วัตร เมื่อไม่ได้ด้วยประการนั้น พระอรรถกถาจารย์ท่านว่า
ก็พึงขอแต่ที่คนไข้ญาติ ไข้ปวารณาถือเอาเถิด หนทางจะพึงไปเพียง
วันหนึ่ง พิงแสวงหาเพื่อเป็นข้าวสุกเวลาหนึ่ง หนทางยี่ดยาวไกล
จะไปตามทางกันดารด้วยเสบียงเท่าใด พิงแสวงหาเท่านั้น ในกัปปิย-
การกรับเงินทองไว้นั้น ถ้าเจ้าของเดิมเขาบอกให้ภิกษุรู้ หรือเขาใช้
ทูตให้บอก ภิกษุไม่ยินดีมูล ยินดีแต่กัปปิยะกัณฑ์อย่างเดียว จะทวง
แม้สักพันหนก็ควร ไม่มีกำหนดดังในราชสิกขาบท ถ้ากัปปิการก
เขาไม่ให้ภักชกัปปิไซ้ พิงตั้งคนอื่นให้เป็นกัปปิการกนำมา ถ้า
ภิกษุยังอยากอยู่ ก็พึงบอกแก่เจ้าของมูลเดิม ถ้าไม่อยากไซ้ อย่า
พึงบอกเลย กัปปิการกที่เจ้าของมูลไม่ได้บอกแก่ภิกษุ หรือไม่ได้
สั่งทูตให้บอกแก่ภิกษุ เป็นแต่เขาให้กันเองต่อหน้าภิกษุ ลับหลังภิกษุ
แล้วเขาก็ไป ในกัปปิการกเช่นนี้ พิงปฏิบัติดังคนไข้ญาติไข้ปวารณา
ถ้าเขาให้กัปปิกัณฑ์เอง ก็พึงรับ ถ้าเขาไม่ให้ อย่าพึงว่าสิ่งใดเลย.

เมณฑกปญฺญตฺติกา จบ

จักกล่าวในโคปกทาน

ข้อหนึ่งอีก ทรงอนุญาตไว้ในวินิตวัตถุแห่งอนินนาทานว่า
อนาปตติ ภิกขเว โคปกสฺส ทาเน ว่า ไม่เป็นอาบัติ เพราะคน
เฝ้าสวนเขาให้ คนเฝ้าสวนเขาให้อย่างไรจึงควร ให้อย่างไรไม่ควร
พระมหาสุมนเถระ กล่าวก่อนว่า ของสิ่งใดเจ้าของกำหนดให้คนผู้
เฝ้าว่า จงถือเอาแต่เท่านั้นทุก ๆ วัน ของนั้นควร ยิ่งขึ้นไปกว่านั้น
ไม่ควร แต่พระมหาปทุมเถระกล่าวว่า เจ้าของทำหนังสือหรือทำ
นิมิตหมายให้แก่คนผู้เฝ้ามีอยู่ หรือเจ้าของนั้น เขาเป็นใหญ่แก่ของ
ซึ่งสละในมือแห่งคนผู้เฝ้า เพราะเหตุนั้น คนผู้เฝ้าให้ของใด ของนั้น
แม้มากก็ควร ในอรรถถกเถาจารย์ที่กล่าวว่า เด็กรักษาสวนหรือผลาผล
อันอื่นแห่งมนุษย์อยู่ ของที่เด็กนั้นให้ควร แต่อย่าให้เด็กเอามาให้
ผู้เฝ้าสวนของสงฆ์ หรือของเจดีย์ไปรักษาอยู่เขาให้ควร ผู้รับจ้างเฝ้า
ให้แต่ส่วนที่ถึงแก่ตน จึงควร ในมหาปิฎกจีว่า คนรักษาสวนแห่ง
คฤหัสถ์เขาให้สิ่งใดแก่ภิกษุ สิ่งนั้นควร แต่คนผู้เฝ้าสวนสงฆ์ เขาหัก
ส่วนสิ่งใดแต่ค่าจ้างตนมาถวาย สิ่งนั้นจึงควร แม้ผู้ใดรับจ้างรักษา
สวนอยู่กึ่งหนึ่ง หรือต้นไม้บางต้น ผู้นั้นให้ส่วนแต่ต้นไม้ที่ถึงแก่ตน
ควร แต่ผู้เฝ้าสวนรักษาอยู่ใด ควรสิ้นค่าทั้งปวงนั้น ต่างกัน โดย
พยัญชนะ โดยเนื้อความเป็นอันเดียวกันแท้ เพราะเหตุนั้น ผู้มีปัญญา
พึงรู้อธิบายถือเอาเถิด

อนึ่ง พึงรู้วินิจฉัยในบริโกคผลอันนี้ด้วย ในที่ใดเจ้าอาวาส
ไม่ให้แก่อาคันตุกะ เมื่อวาระผลถึงเข้าแล้ว เห็นว่าภิกษุอื่นไม่มี
จึงแจกกันฉันแต่พวกตน ในที่นั้น อาคันตุกะทั้งหลายจะตีระฆังแล้ว

แจกกันฉันท์ก็ควร ในที่ใดเจ้าอวาสรักษาต้นไม้ไว้ เมื่อวาระผล
ถึงแล้ว แจกกันฉันท์ และน้อมเข้าไปด้วยดีในปัจจัยทั้ง ๔ ในที่นั้น
อาคันตุกะไม่เป็นใหญ่ แม่ต้นไม้ใด เขานิยมถวายเป็นค่าจิวร
แม่ในต้นไม้ นั้น อาคันตุกะก็ไม่เป็นใหญ่ แม่ในต้นไม้เขานิยมถวายเป็น
เพื่อเป็นค่าปัจจัยอันเศษ ก็เหมือนกันอย่างนั้น แต่ต้นไม้ใด เขาไม่
นิยมเช่นนั้น แต่เจ้าอวาสรักษาหวงต้นไม้ นั้นลอบฉันอยู่ ในต้นไม้
นั้น อาคันตุกะอย่าพึงตั้งอยู่ในกตिकाแห่งเจ้าอวาสเลย ต้นไม้ใดเขา
นิยมถวายเป็นบริโกคผล แต่เจ้าอวาสรักษาหวงแล้ว น้อมเข้าไปด้วย
ดีในปัจจัย ในต้นไม้ นั้น อาคันตุกะพึงตั้งอยู่ในกตिकाแห่งเจ้าอวาส
แต่ในมหาปัจจัยว่า ต้นไม้เขานิยมถวายเป็นปัจจัย ๔ ถักฉันด้วยเฉย-
จิต ให้พระวินัยธรพึงตีราคาของ ปรับอาบัติกะเธอ เมื่อเธอแจกกันฉัน
ด้วยอำนาจบริโกคเป็นกัณฑาไทย แต่ต้นไม้ใดเขานิยมเพื่อเสนาสนะ
ต้นไม้ นั้น เมื่อแจกกันฉันด้วยอำนาจบริโกค เป็นถูลัจฉัยด้วย เป็น
กัณฑาไทยด้วย ต้นไม้เขาอุทิศถวายเป็นค่าจิวร พึงน้อมเข้าไปใน
จิวรอย่างเดียว ถ้าข้าวแพงภิกษุลำบากด้วยบิณฑบาต แต่จิวรหาง่าย
จะทำอปโลกนกรรม เพื่อสงฆ์เห็นดีแล้ว น้อมเข้าไปในบิณฑบาต
ก็ควร เมื่อภิกษุลำบากด้วยเสนาสนะหรือคิลาณปัจจัย จะทำอปโลกน-
กรรม เพื่อสงฆ์เห็นดีแล้ว น้อมเข้าไปในปัจจัยนั้น ก็ควร แม่ของเขา
อุทิศถวายเป็นค่าบิณฑบาต หรือคิลาณปัจจัย ก็เหมือนกันอย่างนั้น
แต่ของเขาอุทิศถวายเป็นค่าเสนาสนะ เป็นครุภัณฑ์ พึงรักษาหวง
แล้วน้อมเข้าไปเพื่อเสนาสนะอย่างเดียว ถ้าข้าวแพง ภิกษุทั้งหลายไม่
เลี้ยงชีวิตได้ด้วยบิณฑบาต เธอทั้งหลายไปเสียที่อื่น เพราะราชภัย
โจรภัย โรคภัยก็ดี วิหารฉิบหาย คนทั้งหลายทำตล
และมะพร้าว

เป็นต้น ให้ฉิบหายไปด้วย แต่ได้อาศัยเสนาสนะปัจฉัย อาจจะมีถึง
ชีวิตในกาลเช่นนี้ แม้จะสละเสนาสนะบริโกล เพื่อจะปฏิบัติระวังเสนา-
สนะ พระองค์ก็ทรงอนุญาต เพราะเหตุนี้ เสนาสนะอันหนึ่งหรือ
สองที่เลว ยกแต่เสนาสนะดีเสีย ควรจะสละเพื่อเป็นบิณฑบาต แต่
อย่างทำให้ขาดมูล แต่ส่วนใดที่เขานิยมถวายเพื่อปัจฉัยทั้ง ๔ ในส่วน
นั้น ไม่ต้องทำอุปโลกนกรรม หย่อนอยู่ด้วยปัจฉัยอันใด จะน้อมไปเพื่อ
ปัจฉัยอันนั้นควร ผู้ซึ่งปฏิบัติระวังสวน แม้จะให้ค่าเบียดเบียนเขา ให้เขา
ปฏิบัติระวังก็ควร แต่ผู้ใดได้ค่าจ้างแล้ว ทำเรื่องอยู่ในสวนรักษาอยู่
ถ้าผู้นั้นให้ผลมะพร้าว หรือตาลแก่ภิกษุที่มาถึงไซ้ ส่วนใดที่สงฆ์
อนุญาตให้แก่ผู้นั้นว่า จงกินแต่เท่านี้ทุกวัน ๆ ผู้นั้นจะให้ส่วนนั้น
ได้อยู่ แม้ผู้นั้นให้ยิ่งขึ้นไปกว่านั้นจะรับไม่ควร แต่ผู้ใดเช่าสวนไป
แล้ว ให้กับปิยภัณฑ์แต่สงฆ์อยู่เพื่อปัจฉัย ๔ ผู้นี้จะให้แม่่มากก็ได้ แม่
สวนเขาถวายแก่เจดีย์เพื่อเป็นค่าประทีป หรือสำหรับซ่อมแปลงที่
สลักหักพัง ต้องปฏิบัติระวัง หรือให้ค่าจ้างให้เขาปฏิบัติระวังแต่ใน
สวนนั้น จะให้ค่าจ้างแม่เป็นของเจดีย์ และเป็นของสงฆ์ก็ควร ผู้อยู่
รักษาสวนด้วยค่าจ้าง และผู้ที่เช่าสวนไปให้กับปิยภัณฑ์ก็ดี เขาให้
ผลไม้ที่เกิดในสวนนั้น ให้พึงรู้โดยอย่างกล่าวแล้วเถิด.

โคปกทานกถา จบ

จักแสดงในธัมมการักษาซึ่งมาในอนาปัตติวาร แห่งภิกษุณี
ปฐมสังฆาติเสส ภิกษุเมื่อจะขออารักขา ความรักษาชอบธรรม จะ
ปรารภกาลเป็นอดีตหรืออนาคต บอกเฉพาะตัวไม่ควร ปรารภกาล
เป็นอดีต บอกเฉพาะก็มี ไม่เฉพาะก็มี ปรารภกาลเป็นอนาคต บอก

เฉพาะก็มี ไม่เฉพาะก็มี เด็กชาวบ้านหรือนักเลงเป็นต้น ผู้ใดผู้หนึ่ง มาประพฤติกัจจนารในวัด หรือตัดต้นไม้ หรือลักเอาผลาผลไป หรือ จึงแย่งบริวารในวิหารแห่งภิกษุ ๆ เข้าไปหาตุลาการกล่าวว่า ในวิหาร ข้าพเจ้า เขามาทำอย่างนี้ ตุลาการถามว่าใคร บอกว่าคนโน้น ๆ ดังนี้ ชื่อว่าปรารภกาลเป็นอดีต บอกเฉพาะตัวไม่ควร ถ้าตุลาการเขาได้ยิน คำนั้น เขาปรับไหมแก่ผู้ทำร้ายนั้น ทั้งปวงเป็นสินใช้แก่ภิกษุ แม้ เมื่ออธิบายจะให้เขาปรับไหมมี เป็นแต่สินใช้อย่างเดียว ถ้าแลกล่าวว่า ท่านจงปรับไหมแก่ผู้นั้น เมื่อเขาปรับเอาสัก ๕ มาสก ก็เป็นปาราชิก แต่เมื่อตุลาการถามว่า ใครมาทำร้าย ฟังกล่าวว่า จะบอกว่าคนชื่อโน้น ดังนี้ ไม่ควร ท่านนั้นแลจกฐี เป็นแต่ข้าพเจ้าขอความรักษาอย่างเดียว เท่านั้น ท่านจงให้อารักขานั้น และจงเอาภักษะที่เขาลักเอาไปมา ไปด้วย ดังนี้ ชื่อว่าปรารภกาลเป็นอดีต บอกไม่เฉพาะ ควรอยู่ เมื่อ กล่าวดังนี้ ตุลาการเขาได้ตัวคนร้ายแล้วปรับไหม แม้เขาถือเอาทรัพย์ ทั้งปวงก็ไม่เป็นสินใช้ และไม่เป็นอาบัติแก่ภิกษุ เห็นโจรลักเอา บริวารไป หวังสิ่งไม่เป็นประโยชน์แก่โจร แม้กล่าวว่า โจร ๆ ขโมย ๆ ดังนี้ ไม่ควร เพราะว่าแม้เมื่อกล่าวดังนี้ เขาปรับไหมสิ่งใดแก่โจร นั้น ทั้งปวงเป็นสินใช้อยู่แก่ภิกษุ แต่จะกล่าวกะคนผู้ทำตามคำตนว่า บริวารของเรา คนชื่อนี้เขาถือเอาไป ท่านจงให้เขาเอาบริวารนั้นมา ให้ แต่ท่านอย่างปรับไหมแต่เขาเลย ดังนี้ควรอยู่ เป็นความกันเพื่อ ทาสหญิงทาสชาย เป็นต้น ชื่อว่าความเป็นอกัปปิยะไม่ควร คนอื่นมา ทำอนาจารเป็นต้นในวิหารดังกล่าวแล้วก่อน ภิกษุบอกแต่ตุลาการว่า เขามาทำอย่างนี้ ๆ ในวิหาร ท่านจงให้ความรักษา เพื่อจะไม่ให้ทำ ต่อไปดังนี้ ครั้นตุลาการถามว่า ใครทำอย่างนี้ ภิกษุบอกว่าคนชื่อ

โน้น ๆ ดังนี้ ชื่อว่าปรารภกาลเป็นอนาคต บอกเฉพาะ แม้อันนี้ก็
ไม่ควร ด้วยว่าเมื่อเขาปรับไหมแก่ผู้ทำร้ายนั้น ทั้งปวงเป็นสินใช้
แก่ภิกษุ นั้น ดั่งนัยก่อน วิจิธัยนอคนั้น เหมือนอย่างกล่าวก่อน ถ้า
แล้วตุลาการเขาประกาศไว้ว่า เราจะปรับไหมอย่างนี้แก่ผู้ทำร้าย
อย่างนี้ ในวิหารภิกษุแล้ว เขาค้นหาคนที่ไม่ต้องอยู่ตามอาชญา ได้ตัว
แล้วปรับไหม ไม่เป็นสินใช้ ไม่เป็นอาบัติแก่ภิกษุเลย คนอื่นตัด
ต้นไม้เป็นต้นในแดนวัด จะชิงเอาไม้และขวานเป็นต้น มาทาบต่อ
เสียด้วยหิน ไม่ควร ถ้าคนบินไปไซ้ ฟังทำให้เขา จะวิ่งไปแย่งชิง
เอาบริวารของผู้มาตัดไม้นั้น แม้อันนี้อย่างฟังทำ ด้วยว่าจิตกลับกลอก
เร็ว เมื่อเฉยเจตนาเกิดขึ้น ก็จะถึงมูลเหตุขาดมูลไปด้วย.

อารกฺขายาจนกถา จบ

จักแสดงบริโภคซึ่งมาในอรรถกถาแห่งรูปิยะสิกขาบท บริโภค
มี ๔ ลัชชีบริโภค คบกับลัชชี ๑ อลัชชีบริโภค คบกับอลัชชี ๑
ธัมมียบริโภค กินของเกิดโดยชอบธรรม ๑ อธัมมียบริโภค กิน
ของเกิดโดยไม่ชอบธรรม ๑ เป็น ๔ ภิกษุเป็นอลัชชี บริโภคกับ
ภิกษุลัชชี ควรอยู่ พระวินัยธร อย่าฟังปรับอาบัติเธอ ลัชชีบริโภค
กับอลัชชี ผู้เป็นลัชชียังไม่รู้ตราบใด ยังควรอยู่ตราบนั้น ด้วยว่า
ภิกษุจะเชื่อว่าเป็นอลัชชีเข้าเมื่อใด ฟังห้ามเธอเสียเมื่อนั้นว่า ท่านอย่า
ทำการล่วงสิกขาบทในกายทวาร วจิตวาร กรรมอันนั้น ไม่สมควร
ท่านอย่าทำอย่างนี้ ถ้าเธอไม่เอื้อเพื่อ ชื่นทำอยู่ไซ้ ฌิว่าผู้เป็นลัชชี
ก็ยังทำการบริโภคอยู่กับเธอนั้น ผู้เป็นลัชชีนั้นก็พลอยเป็นอลัชชีไป

ด้วยโดยแท้ แม้ผู้ใดบริโภคน้ำกับอสังขี ซึ่งเป็นคนรับภาระตนอยู่ แม้ผู้นี้
ก็ให้ภิกษุเป็นสังขี ฟังห้ามปราม ถ้าเธอไม่งดเสียไซ้ เธอนั้นก็พลอย
เป็นอสังขีไปด้วย อย่างนี้แล อสังขีผู้เดียว ทำผู้อื่นให้เป็นอสังขีได้
ถึงร้อย แต่อสังขีกับอสังขี บริโภคด้วยกันไม่มีอาบัติ สังขีกับสังขี
บริโภคด้วยกันงามดังขัตติยกุมารทั้งสอง เสวยร่วมถามทองอันเดียว
กัน รัมมิมบริโภคน้ำ อรัมมิมบริโภคน้ำ ทั้ง ๒ นี้ ฟังรู้ตามปัจจัย ถ้า
แม้ตัวบุคคลเป็นอสังขีด้วย บิณฑบาตก็ไม่ชอบธรรมด้วย ฟังเกลียด
ทั้ง ๒ ฝ่าย ตัวบุคคลเป็นอสังขี แต่บิณฑบาตชอบธรรม ฟังเกลียด
บุคคล อย่าฟังรับบิณฑบาต ในมหาปัจฉิมกาลว่า ผู้ที่ศีลได้อุทเทส-
กัตเป็นต้น แต่สงฆ์มาถวายแก่สงฆ์ บิณฑบาตเป็นต้นนั้นควร เพราะ
ว่าไปตามทานนั่นเอง ตัวบุคคลเป็นสังขี แต่บิณฑบาตไม่ชอบธรรม
บิณฑบาตเป็นของฟังเกลียด อย่าฟังรับ ตัวบุคคลเป็นสังขี บิณฑบาต
ก็ชอบธรรมด้วย จึงควร ยังความยกย่องอีก ๒ คือ สังขีปกคหะ
ยกย่องสังขี อสังขีปกคหะ ยกย่องอสังขี ยังบริโภคน้ำอีก ๒ คือ รัมม-
บริโภคน้ำ ร่วมธรรม อามิสบริโภคน้ำ ร่วมอามิส อสังขีจะยกย่องสังขี
คือเชื้อเชิญให้อุคคมนา ให้แสดงธรรม และอุปถัมภ์ในตระกูลทั้ง
หลาย เมื่อสังขีก็จะสรรเสริญคุณแห่งสังขีนั้นในบริษัทว่า อาจารย์
ของข้าดิเช่นนี้ ๆ ฟังรู้เถิดว่า ผู้สังขีนี้ทำศาสนาให้ย่อหย่อนให้เสื่อมไป
ก็แลในรัมมบริโภคน้ำ และอามิสบริโภคน้ำนั้น ร่วมอามิสควรในผู้ใด
แม้ร่วมธรรมก็ควรในผู้นั้นด้วย แต่คัมภีร์ใดตั้งอยู่ในที่สุด มีแต่คน
ทุศีลตรงไว้ เมื่อล่วงคนทุศีลนั้นแล้ว จะนิบหายไป และจะเรียน

คัมภีร์นั้นในสำนักคนทุกศิว ด้วยอนุเคราะห์แก่ธรรม ท่านว่าควรอยู่
ตั้งภิกษุทุกศิวรูปหนึ่ง ทรงคัมภีร์มหานิทเทศไว้แต่ผู้เดียว ไม่มีผู้อื่น
ทรงไว้ได้ พระมหารักจิตเถระอันพระติสสเถระผู้เป็นอุปัชฌาย์บังคับ
ให้ไปเรียน ท่านไปเรียน วันจบคัมภีร์ ได้เห็นสตรีอยู่ได้เพียงเป็น
ตัวอย่าง

บริโภคกถา จบ

จักแสดงวัตร ๑๔ ตั้งต้นแต่อาคันตุกวัตรไป ทรงบัญญัติไว้ว่า
ภิกษุเป็นอาคันตุกะเป็นต้น จะพึงปฏิบัติดีด้วยประการใด เราตถาคต
จับบัญญัติอาคันตุกวัตรเป็นต้น ด้วยประการนั้น

ในอาคันตุกวัตร ความว่า ภิกษุเป็นอาคันตุกะมาแต่อารามอื่น
มาใกล้อุปจารสีมาแห่งอาราม ซึ่งตนประสงค์จะเข้าไป พึงทำความ
เคารพ ถอยรองเท้าตบเสียบแล้ว คล้องไว้ในไม้เท้าถือเข้าไป ถ้ากั้น
ร่มมา พึงลดร่มเสียบ ถ้าคลุมศีรษะมาพึงเปิดเสียบ ถ้าเอาผ้าจีวรวางบน
ศีรษะมา พึงเอาลงวางเสียบบนบ้น แต่นอกอุปจารแห่งอารามแล้ว
อย่างค้วน ค่อยเข้าไปในอารามด้วยดี เมื่อเข้าไป พึงกำหนดว่า ภิกษุ
เจ้าอาวาสประมุขกันอยู่ในที่ใด คือ โรงฉัน หรือมณฑป หรือโคนไม้
แล้ว พึงเป็นในที่นั้น วางบาตรลงข้างหนึ่ง วางจีวรลงข้างหนึ่ง พึงถือ
เอาอาสนะอันสมควรแล้วจึงนั่ง พึงถามน้ำฉัน และน้ำใช้ว่า ไหนน้ำฉัน
ไหนน้ำใช้ ถ้าต้องการด้วยน้ำฉัน พึงถือเอาฉัน ถ้าต้องการด้วยน้ำใช้
พึงถือล้างเท้า เมื่อล้างเท้า พึงรดด้วยมือข้างหนึ่ง ล้างเท้าด้วยมือข้าง

หนึ่ง รคน้ำด้วยมือข้างไหน อย่างล้างด้วยมือข้างนั้น แล้วฟังถามหา
 ผ้าเช็ดรองเท้ากะเจ้าอาวาสแล้ว ฟังเอามาเช็ดรองเท้า เมื่อจะเช็ด
 ฟังเอาผ้าแห้งเช็ดก่อนแล้ว จึงเอาผ้าเปียกเช็ดภายหลัง แล้วฟังซักผ้า
 นั้นเสีย บิดสลัดตากไว้ข้างหนึ่ง ถ้าภิกษุเจ้าอาวาสแก่กว่าก็ฟังกราบ
 เธอ ถ้าเธอหนุ่มกว่า ก็ฟังให้เธอไหว้ตน ฟังถามเสนาสนะว่า เสนา-
 สนะไหนถึงแก่ข้าแล้ว ฟังถามว่าเสนาสนะกุณินั้น ภิกษุได้อยู่บ้าง
 หรือไม่ได้อยู่ ฟังถามโคจรคามที่ภิกขาจารว่า ไกลหรือใกล้ จะต้อง
 ไปเช้าหรือสาย ฟังถามที่ชื่อโคจร คือบ้านแห่งมิจฉาทิฐิ และบ้านที่เขา
 กำหนดภิกษุให้แต่น้อยเพียงทัพพีหนึ่ง หรือให้แต่องค์หนึ่ง สององค์
 ฟังถามเสกขตระกูลซึ่งสงฆ์สมมติไว้ ฟังถามที่ถ่ายเวจ ถ่ายปัสสาวะ
 ฟังถามน้ำใช้ น้ำฉันว่า ทั้งใช้อาบทั้งฉันในสระโบกขรณีเดียนีหรือ
 ฟังถามไม้เท้า และกตिकाแห่งสงฆ์ตั้งไว้ ในที่บางแห่งสัตว์ร้าย หรือ
 อมนุษย์มีอยู่ เพราะเหตุนี้ ฟังถามว่าจะฟังเข้าเวลาใด ออกเวลาใด
 ถ้ากุฎีร้างอยู่ ฟังเคาะบานประตู หยุดคอยอยู่กรุหนึ่งแล้ว ชักสลัก
 ผลักบานขึ้นอยู่ข้างนอก และคูทางแห่งงู หรืออมนุษย์ ซึ่งจะออกมาให้
 ท่วม ถ้ากุณินั้นมีหยากเยื่อ เตียงซ้อนอยู่บนเตียง ตั้งซ้อนอยู่บนตั้ง
 ข้างบนเสนาสนะเคลื่อนกล่นด้วยรักหยากใย รังหมาล่าเนื้อ ถ้าอาจจะ
 ชำระได้ ก็ฟังชำระเสียให้หมด เมื่อไม่อาจจะชำระได้ ก็ฟังชำระแต่
 ที่อยู่ของตน เมื่ออาจจะชำระให้หมดได้ไชรั ก็ฟังชำระโดยนัยดังจัก
 กล่าวในเสนาสนวัตร ตั้งต้นแต่ขันธ์หรือเครื่องลาดพื้นออก และปฏิบัติ
 ดั่งนัยเสนาสนวัตร ตั้งต้นแต่ขันธ์หรือเครื่องลาดพื้นออก และปฏิบัติ
 ดั่งนัยเสนาสนวัตร ซึ่งจักกล่าวข้างหน้า จนถึงว่า ถ้าน้ำในหม้อชำระ
 ไม่มีไชรั ฟังตักมาไว้ ดังนี้ นี้แลเป็นวัตรแห่งภิกษุ ผู้เป็นอาคันตุกะ ๆ
 ฟังปฏิบัติด้วยดี ถ้าอาศัยความไม่เชื่อเพื่อในที่จะปฏิบัติตา ต้อง

ทุกกฎ ในขณะที่ปลงจิตเสียว่าจะไม่ทำตาม ให้พึงรู้ดังนี้ไปทุก ๆ วัตร
เกิด.

อาคนตุกวตฺตํ จป

จักกล่าวในอวาสสิกวัตร

ในอวาสสิกวัตร ความว่า ภิกษุเจ้าอาวาสได้เห็นภิกษุแก่กว่า
ตนมา พึงปฐาสนะตั้งน้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้าไว้ทำ
แล้ว ลูกไปรับบาตรจีวร และพึงถามด้วยน้ำฉันและน้ำใช้ ถ้า
อุตสาหะไซริ์ พึงเช็ดรองเท้าให้ เมื่อจะเช็ด พึงเช็ดด้วยผ้าแห้งก่อน
แล้ว จึงเช็ดด้วยผ้าเปียกต่อภายหลังแล้ว พึงซักฝ้านั้นบิดสลัดตาก
เสียข้างหนึ่ง พึงกราบไหว้อาคันตุกะผู้แก่ พึงปฐลาดแต่งตั้งเสนาสนะ
แล้วบอกให้ว่า เสนาสนะนั้นถึงแก่ท่าน ถ้าอาคันตุกะอ่อนกว่าตนไซริ์
พึงนั่งอยู่บอกว่า ท่านจงวางบาตรในที่นั้น จีวรในที่นั้น นี่เป็นที่นั่งจง
นั่งเถิด พึงบอกน้ำฉันน้ำใช้ และผ้าเช็ดรองเท้า พึงให้อาคันตุกะ
ผู้หนึ่งกราบไหว้ตน พึงบอกเสนาสนะว่า เสนาสนะนั้นถึงแก่ท่าน
ต่อไปทั้งแก่ทั้งหนุ่ม พึงบอกเสนาสนะที่มีผู้อยู่ครอบครองมาแล้ว และ
ไม่มีผู้อยู่ครอบครองมาแล้ว และพึงบอกโคจรคามและที่ไซโคจร
และเสกขตะกุกฺก ซึ่งได้สมมติแต่สงฆ์ และบอกที่ถ่ายเวจ ที่ถ่ายปัส-
สาวะ และน้ำฉัน น้ำใช้ และไม้เท้า และบอกกติกาสงฆ์ตั้งไว้ว่า พึง
เข้าในกาลนี้ ออกในกาลนี้ ดังนี้ ข้อซึ่งอาคันตุกะผู้แก่กว่ามาถึงแล้ว
แม้ทำจิวัตรกรรมหรือนวัตรกรรมอยู่พึงหยุดเสีย ทำวัตรทั้งปวงเถิด เมื่อ
กวาดลานเจตีย์อยู่ พึงเก็บกวาดเสีย ปรารภเพื่อจะทำวัตรแก่ผู้แก่เถิด

ถ้าอากันตุกะเป็นผู้ฉลาด ก็จักกล่าวว่า ท่านจงกวาดลานเจดีย์ไปก่อน
เถิด แต่เมื่อทำยาแก้ภิกษุไข้อยู่ ถ้าว่าไขไม่หนักไขริ อย่าเพื่อทำยา
พึงทำวัตรแก่อากันตุกะก่อน ถ้าเป็นไขใหญ่ พึงทำยาก่อน ถ้า
อากันตุกะเป็นผู้ฉลาดไขริ ก็จักกล่าวว่า ท่านจงทำยาก่อนเถิด ซึ่ง
ถามด้วยน้ำฉันทัน ถ้าเอามาให้ทีหนึ่ง อากันตุกะดื่มกินหมด พึงถาม
อีก อนึ่ง เมื่อจะพัด พึงพัดให้ พึงพัดที่หลังเท้าที่ ๑ ที่กลางตัวที่ ๑
ที่ศีรษะที่ ๑ เมื่อท่านห้ามเสียพัดให้เบาลง เมื่อท่านห้ามเสียอีก
พึงพัดให้เบาลากว่านั้น เมื่อห้ามเป็นที่คำรบ ๓ พึงวางพัดเสียเถิด
พึงล้างเท้าให้อากันตุกะด้วย ถ้าน้ำมันของตนมี พึงเอาทาเท้าให้
ถ้าไม่มี พึงเอาน้ำมันของอากันตุกะนั้นทาให้ ซึ่งเช็ดรองเท่านั้น
พึงทำตามชอบใจตนเถิด แม้ไม่เช็ดให้ก็ไม่เป็นอาบัติ เพราะในบาลี
กล่าวว่า เมื่ออุตสาหะอยู่พึงเช็ดให้ ซึ่งว่าอากันตุกะถามหาเสนาสนะ
จะปูลาดปิดกวาดแล้วบอกให้ ควรอยู่ อันนี้ว่าด้วยอากันตุกะแก่กว่า
ในอากันตุกะอ่อนกว่าตน พึงนั่งอยู่บนอาสนะบอกว่า ท่านจงถือเอา
น้ำฉันทันฉันทันเถิด ดังนี้เป็นต้นไป แม้อาวาสใหญ่ อากันตุกะมาถึง
สำนักตน จะไม่ทำวัตรนั้นไม่ได้ อันนี้เป็นวัตรแห่งภิกษุเจ้าอาวาส ๆ
พึงประพฤติดด้วยดีเถิด.

อวาสิกวัตต์ จบ

จักกล่าวในคัมภีร์

ในคัมภีร์ ความว่า คัมภีร์ภิกษุ ๆ ผู้จะออกจากอาวาสไป
อื่น พึงเก็บเครื่องไม้ เป็นต้นว่า เติงตั้ง ซึ่งเป็นของสงฆ์และเครื่อง

ดินแล้ว ปิดประตูหน้าต่างมอบหมายเสนาสนะเสียก่อน ถ้าภิกษุไม่มี
ฟังบอกมอบหมายสามเณร ถ้าสามเณรไม่มี ฟังบอกมอบหมายผู้
รักษาวัด ถ้าคนรักษาวัดไม่มี ฟังบอกอุบาสก ถ้าไม่มีใครเลย ฟัง
วางเตียงบนก้อนศิลา ๔ ก้อนแล้ว ยกเตียงซ้อนเตียงตั้งซ้อนตั้ง กอง
เครื่องเสนาสนะ เป็นต้นว่าฟูกหมอนไว้ข้างบน เก็บเครื่องมือเครื่อง
ดิน ปิดประตูหน้าต่างแล้ว จึงหลีกไป ถ้ากุฏิฝนรั่วได้ เมื่ออาจจะ
มุงได้อยู่ฟังมุงเสีย หรือฟังทำอุตสาหะว่า โฉนจะฟังมุงได้ ถ้าได้
อย่างนี้เป็นการดี ถ้าไม่ได้ไชรั ฟังตั้งเตียงบนก้อนศิลา ๔ ก้อนใน
โอกาสที่ฝนไม่รั่วได้แล้ว ลำดับไว้ดังก่อนเถิด ถ้ากุฏิวิหารทั้งหมดฝน
รั่วได้ อาจจะนำไปได้อยู่ ก็ฟังนำเสนาสนะไปฝากไว้ในบ้าน หรือ
ฟังทำอุตสาหะว่า โฉนจะฟังนำเสนาสนะเข้าไปฝากไว้ในบ้านได้
ถ้าได้อย่างนี้เป็นการดี ถ้าไม่ได้ไชรั ฟังตั้งเตียงบนก้อนศิลา ๔ ก้อน
ในที่แจ้งแล้ว ลำดับของทั้งปวงไว้ดังก่อน และปิดด้วยหญ้าหรือใบไม้
แล้วจึงหลีกไป ด้วยคิดว่าโฉนแม่อวยวะเป็นต้นว่าแม่แครงแห่งเดีย
จะฟังเหลืออยู่บ้าง ดังนี้ ซึ่งจะต้องมอบหมายเสนาสนะนั้น ว่าด้วย
เสนาสนะแล้วด้วยหญ้าและใบไม้เป็นที่ควรปลวกจะขึ้นได้ เสนาสนะใด
เขาทำบนหลังศิลาหรือบนสาศิลา ในที่ใดปลวกขึ้นไม่ได้ เสนาสนะ
นั้น แม้จะไม่บอกกล่าวมอบหมาย ก็ไม่เป็นอาบัติ อันนี้แลเป็นวัตร
แห่งคัมภีระภิกษุ ๆ ฟังปฏิบัติด้วยดีเถิด.

คัมภีระกุตติ จบ

ในอนุโมทนาวัตร ข้อหนึ่งทรงอนุญาตไว้ว่า เราตถาคต
อนุญาตให้อนุโมทนาในโรงฉัน ข้อหนึ่ง ทรงอนุญาตว่า ให้ภิกษุ
ผู้เป็นเถระอนุโมทนาในโรงฉัน ข้อหนึ่ง ทรงอนุญาตว่า ให้ภิกษุ
ผู้เป็นเถรานุเถระ ๔ รูป ๕ รูป คอยทำอยู่ในโรงฉัน อรรถกถาว่า
พระสังฆเถระนั่งอยู่เพื่อจะอนุโมทนา ถัดลงไปฟังนั่งอยู่ ๔ องค์โดย
ลำดับ เมื่ออนุเถระนั่งอยู่เพื่ออนุโมทนา ให้พระมหาเถระกับถัด
ลงไปอีก ๓ องค์ นั่งคอยทำอยู่ เมื่อเถระที่ ๕ นั่งอยู่เพื่ออนุโมทนา
ให้เถระ ๔ รูป ข้างบนนั่งคอยทำอยู่ เมื่อพระสังฆเถระเชื่อเชิญ
ให้ภิกษุหนึ่ง นั่งอยู่ข้างล่างอนุโมทนา ตั้งแต่สังฆเถระลงไป ๔ รูป
ฟังนั่งคอยทำอยู่ ถ้าแลภิกษุผู้อนุโมทนากล่าวว่า ท่านจงไปเถิด กิจจะ
ฟังคอยไม่มีคั้งนี้ไซ้ จะไปก็ควร เมื่อมหาเถระกล่าวว่า เราจะไป
ท่านจงอยู่เถิด ผู้อนุโมทนากล่าวว่า ท่านจงไปเถิด แม้คั้งนี้ ก็ควร
แม้ใส่ใจว่า เราจะไปคอยอยู่นอกบ้าน ไปนอกบ้านแล้ว แม้จะสั่งภิกษุ
ผู้ศิษย์ของตน ให้คอยทำผู้อนุโมทนาอยู่แล้วและไป ก็ควร ถ้าแล
กฤหัสถ์เขาเชิญภิกษุองค์หนึ่ง ให้อนุโมทนาตามชอบใจเขา เชนั้น
เมื่ออนุโมทนามาก็ไม่เป็นอาบัติ และไม่เป็นภาระอยู่แก่มหาเถระ ด้วย
ว่า ในอุปนิสัยนถกอย่างเดียว เมื่อมนุษย์เขาเชื่อเชิญให้แสดง ต้อง
บอกพระเถระก่อน ซึ่งต้องคอยเท่านั้น แต่ภิกษุที่มหาเถระเชื่อเชิญให้
อนุโมทนาอย่างเดียว นี้แลเป็นลักษณะในวัตรอันนี้ ข้อหนึ่ง ทรง
อนุญาตไว้ว่า ภิกษุซึ่งคอยทำอยู่นั้น เมื่อกิจเป็นต้นว่ากลั่นอุจจาระ
มีขึ้น ให้บอกลาภิกษุซึ่งนั่งอยู่ในลำดับก่อนแล้วจึงไป.

อนุโมทนาวคฺติ จบ

ในกัณฑ์คฤหัสถ์ ความว่า ถ้าเขาเข้ามาบอกกัณฑ์กาล ในอาราม นิมนต์ให้ไปยังโรงฉัน ฟังปิดกายให้เป็นมณฑล ๓ นุ่งให้เป็นปริ-
มณฑล ผูกประคดเอว ซ้อนผ้าสังฆาฏิกับอุตราสงค์ เป็นสองชั้นห่ม
กลัดรัดคูด ถือเอาบาตรแล้ว อย่าคว่น ฟังค่อยเข้าไปในบ้านด้วยดี
ในอรรถกถาว่า ในภายในบ้านหรือวัดก็ตาม เมื่อจะไปยังที่อังคาส
ฉันแห่งมนุษย์ ห่มคลุมผู้ประคดเอวจึงควร เมื่อเดินไปอยู่หลักขึ้น
หน้าภิกษุผู้แก่ ฟังปิดกายด้วยดีเดินไปในละแวกบ้าน รักษาเสขียวัตถ์
ทุกข้อ จนถึงอย่าเดินกระโหย่งเท้าในละแวกบ้าน เมื่อนั่งในละแวก
บ้านฟังปิดกายด้วยดี รักษาเสขียวัตถ์ทุกข้อ จนถึงอย่านั่งรัดเข้า อนึ่ง
อย่านั่งเบียดชิดภิกษุผู้แก่ ถ้าอาสนะเสมอกับด้วยอาสนะพระมหาเถระ
นั่งอยู่ เมื่อนั่งมีมาก ก็พึงเว้นไว้ที่หนึ่งสองที่ นั่งให้ไกล ในอาสนะ
เขานับภิกษุผู้ไว้ ภิกษุหนุ่มไม่นั่ง พระมหาเถระบอกให้นั่ง ก็พึงนั่งเถิด
ถ้าพระมหาเถระไม่บอกไซ้ ก็พึงว่าอาสนะนี้สูง เมื่อพระมหาเถระ
บอกให้นั่ง ก็พึงนั่งเถิด ถ้าแม้บอกอย่างนี้แล้ว พระมหาเถระไม่บอก
ให้นั่ง เมื่อนั่งลงก็ไม่เป็นอาบัติ เป็นอาบัติแก่พระมหาเถระผู้เดียว
ด้วยว่าในอาสนะเช่นนี้ ภิกษุหนุ่มไม่บอกก่อนนั่งลง ต้องอาบัติเหมือน
กับพระมหาเถระ ภิกษุหนุ่มบอกแล้วไม่อนุญาต ต้องอาบัติเหมือนกัน
อนึ่ง อย่าพึงห้ามกันอาสนะภิกษุหนึ่ง และอย่านั่งทับผ้าสังฆาฏิกใน
ละแวกบ้าน เมื่อเขาถวายน้ำกลอกบาตร ฟังประคองบาตรด้วยมือ
ทั้ง ๒ ใช้น้ำทำความเคารพ อย่าให้กระทบ กลอกบาตรด้วยดี ถ้า
กระโถนมี ฟังเทลงในกระโถนด้วยเคารพ อย่าให้น้ำกระทบกระโถน

กระเด็นขึ้นถูกภิกษุนั่งใกล้ และถูกผ้าสังฆาฏิ ถ้ากระโดนไม่มี ฟิงเท
 ลงในดินด้วยเคารพ อย่าให้น้ำกระเด็นถูกภิกษุนั่งใกล้และถูกผ้าสังฆาฏิ
 เมื่อทายกถวายข้าวสุก ฟิงประคองบาตรด้วยมือทั้ง ๒ รับข้าวสุกเถิด
 ฟิงไว้โอกาสเพื่อสุปะแกงกับ ถ้าเป็นเนยใสหรือน้ำมันหรือแกง พระ
 เถระฟิงว่ากับทายกว่า ท่านจงให้เสมอกันไปแก่ภิกษุทั้งปวง แต่ของ
 น้อย พอแต่แก่ภิกษุรูป ๑ หรือ ๒ รูปเท่านั้น ครั้นจะให้ทั่วไป
 ก็เป็นการเบียดเบียนทายก เพราะเหตุนี้ ฟิงรับของนั้นแต่คราวเดียว
 หรือสองคราว เหลือนั้นอย่ารับ ฟิงตั้งสติและมีความสำคัญอยู่ใน
 บาตรรับบิณฑบาต ฟิงรับแก้วเท่าส่วนที่ ๔ แห่งบิณฑบาต ฟิงรับ
 บิณฑบาตเต็มเสมอขอบบาตรข้างล่าง จังหันยังไม่ทั่วถึงแก่ภิกษุ
 ทั้งปวงตราบใด พระเถระอย่าเพ้อฉันทก่อน ช้อน้ำอ้ายโรงันเล็ก
 ภิกษุมีกำหนด คือโรงันที่ใด ทายกเขาปรารถนาจะถวายให้ทั่วแล้ว
 จะไหว้ภิกษุด้วย แต่โรงันใหญ่ ในที่แห่งหนึ่งภิกษุฉันอยู่ แห่งหนึ่ง
 เขาถวายน้ำอยู่ในโรงันเช่นนั้น ฟิงฉันตามสบายเถิด ฟิงฉัน
 บิณฑบาต ตั้งสติปฏิบัติตามเสขยวัตรทุก ๆ ข้อ จนถึงมือเปื้อนอามิส
 อย่าจับ อย่ารับภาชนะน้ำ อนึ่ง ภิกษุทั้งปวงยังฉันไม่แล้วตราบใด
 พระเถระอย่าเพ้อรับน้ำล้างบาตรก่อน เมื่อทายกถวายน้ำล้างบาตร
 ก่อนนั้นเถิด และอย่างฟิงเทน้ำล้างบาตรทั้งเมล็ดข้าวลงในสะแวกบ้าน
 เมื่อจะกลับจากโรงัน ภิกษุหนุ่มฟิงกลับก่อน เถระฟิงกลับทีหลัง
 คือว่า ด้วยว่าเป็นเรือนแคบ โอกาสที่พระเถระออกไม่มี ฟิงปฏิบัติ
 ดังนี้ เมื่อออกมาดังนี้แล้ว ภิกษุหนุ่มฟิงยืนอยู่ที่ประตูเรือน ครั้น
 พระเถระออกมาจึงไปตามลำดับ ถ้าแลพระมหาเถระนั่งอยู่ใกล้ ภิกษุ

หนุ่มนั่งอยู่ภายในเรือน ฟังออกตามลำดับตั้งแต่อาสนะแห่งพระเถระ
อย่าให้กายต่อกายกระทบกัน เดินให้เป็นแถวไว้ระยะห่างพอมนุษย์
เดินได้ในระหว่าง ฟังปิดกายด้วยดีเดินไปในละแวกบ้าน ปฏิบัติตาม
เสขียวัตรทุก ๆ ข้อ จนถึงอย่าเดินกระโห้งเท้าในละแวกบ้านนั้นเกิด
นี้แลเป็นวัตรในโรงฉัน ให้ภิกษุฟังปฏิบัติด้วยดีดังนี้ ในโรงฉันเกิด.

ภคตคฤคาคฤค จบ

จักกล่าวในปิณฑจาริกวัตร

ในปิณฑจาริกวัตร ความว่า ภิกษุผู้จะเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาต
คิดว่าเราจะเข้าไปยังบ้านในกาลนี้แล้ว ฟังปิดกายให้มีมณฑล ๓
นุ่งให้เป็นปริมณฑล ผูกประคดเอว ซ้อนผ้าสังฆาฏิกับอุตตราสงค์
เป็น ๒ ชั้น ห่มคลุมกัณฑ์รัดกุม ล้างบาตรแล้วถือเอาบาตร อย่าคว่น
ค่อยเข้าไปในบ้านให้ดี ฟังปิดกายด้วยดีเดินไปในละแวกบ้าน ปฏิบัติ
ตามเสขียวัตร สำหรับเข้าละแวกบ้านทุก ๆ ข้อ จนถึงอย่าเดินกระโห้ง
เท้าในละแวกบ้าน เมื่อจะเข้าไปยังเรือน ฟังกำหนดหมายว่าเราจะ
เข้าทางนี้ออกทางนี้ และอย่าคว่นเข้าไปเร็วนัก อย่าคว่นออกเร็วนัก
อย่ายืนให้ไกลนักใกล้นัก อย่ากลับให้ช้านัก อย่ากลับให้เร็วนัก ฟัง
ยืนอยู่กำหนดดูทายกเขาปรารภนาจะให้หรือไม่ให้ ถ้าทายกเขาหยุด
การทำงาน หรือลุกจากที่นั่ง หรือจับทรพี หรือจับภาชนะ หรือร้อง
นิมนต์ให้หยุดอยู่ ฟังรู้ว่าเขาจะให้แล้วและยืนอยู่เกิด เมื่อทายกถวาย
จ้งหัน ฟังแหวกผ้าสังฆาฏิกด้วยมือซ้าย น้อมบาตรออกด้วยมือขวา

ประกอบบาตรด้วยมือทั้ง ๒ รับจิ้งห้นเกิด แต่อย่างมองดูหน้าทายก
ผู้ถวายจิ้งห้นเป็นสตรีหรือบุรุษก็ตาม และพึงกำหนดดูว่า เขาจะให้
สุปะแกงกับหรือไม่ให้ ถ้าเขาจับทรี หรือภาชนะ หรือร้องนิมนต์
ให้หยุดอยู่ก่อน พึงรู้ว่าเขาจะให้แล้วหยุดอยู่เถิด เมื่อเขาถวายจิ้งห้น
แล้วพึงปิดบาตรด้วยผ้าสังฆาฏิ อย่าคว่น ค่อย ๆ กลับให้ดีแล้ว รักษา
เสขียวัตถ์ในละแวกบ้านทุก ๆ ซ้อ จนถึงอย่าเดินกระโหรงเท้าในละแวก
บ้าน รูปใดกลับแต่บิณฑบาตจากบ้านก่อน รูปนั้นพึงปูอาสนะไว้ที่
โรงฉัน ตั้งน้ำล้างเท้าตั้งรองเท้ากระเบื้องสี่เท้าไว้ และข้างภาชนะ
รองของฉันตั้งไว้ ตั้งน้ำฉันน้ำใช้ไว้คอยท่า รูปใดกลับจากบ้าน
ภายหลัง ถ้าของเหลือฉันมีอยู่ จานจะฉันไซ้ พึงฉันเถิด ถ้าไม่ฉันง
จะฉัน รูปนั้นพึงเอาไปเทเสีย ในที่ปราศจากของเขียว คือต้นไม้
ต้นหญ้า และเอาไปกตเสียในน้ำที่ไม่มีตัวสัตว์ เชนั้นพึงรีบ
อาสนะ และเก็บน้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องสี่เท้า และล้าง
ภาชนะรองของฉันเก็บเสีย เก็บน้ำฉันน้ำใช้ และกวาดโรงฉันเสีย
องค์ใดเห็นหม้อน้ำฉัน น้ำใช้ หรือหม้อน้ำในเวจกุฎีเปล่าอยู่ไม่มีน้ำ
องค์นั้นพึงตักมาตั้งไว้ ถ้าผู้เดียวยกไม่ไหว พึงกวักมือร้องเรียกเพื่อน
เป็น ๒ มาช่วยกันหิ้วตั้งไว้ แต่เพราะเหตุนี้ อย่าเปล่งวาจาพูด
กันเลย นี้แลเป็นวัตรแห่งภิกษุผู้เที่ยวไปบิณฑบาต ๆ พึงปฏิบัติ
ด้วยดีเถิด.

ปิณฑจาริกวตุต จบ

ในอรรถกถาว่า ความว่า ภิกษุผู้ยู่ป่าฟังลูกขึ้นแต่เช้า เอาบาตร
เข้าถุงแล้วเอาสายโยกคล้องในจะงอยไหล่ พาดจิวรบนบ่าขึ้นรองเท้า
แล้ว เก็บเครื่องมือเครื่องคินปิดประตูหน้าต่างแล้ว ฟิงลงจากเสนา-
สนะที่อยู่มา รู้ว่าจักเข้าไปบ้านในกาลนี้แล้ว ฟิงถอครองเท้าตบเสีย
ด้วยเคราพแล้ว เก็บไว้ในถุงบาตร เอาสายโยกคล้องในจะงอยไหล่
ปิดกายให้มีมณฑล ๓ นุ่งให้เป็นปริมณฑล ต่อไปฟิงปฏิบัติดังกล่าว
แล้ว ในบิณฑจริกวัตรทุกข้อ จนกลับมาจากบ้าน ถ้าน้ำในภายนอก
บ้านไม่มี ฟิงทำกัตถิจในภายในบ้าน ถ้าน้ำในภายนอกบ้านมี ฟิง
ออกจากบ้านทำกัตถิจในภายนอกบ้านแล้ว ถ้างบาตรทำให้ปราศจาก
น้ำ แล้วเอาบาตรเข้าถุงคล้องสายโยกในจะงอยไหล่ จับพับจิวรวาง
บนสิริษะขึ้นรองเท้ามายังเสนาสนะ อนึ่ง ภิกษุผู้ยู่ป่าต้องตั้งน้ำจัน
น้ำใช้ไว้ และภาชนะไม่พอ ก็ฟิงทำน้ำจันนั้นเองเป็นน้ำใช้ด้วยตั้งไว้
เมื่อไม่ได้ภาชนะ ฟิงเอาไว้ในกระบอกไม้ไผ่ เมื่อไม่ได้กระบอกไม้ไผ่
ฟิงให้อนุสัมบันทำหลุมไว้ในที่ใกล้ และฟิงสุมไฟไว้ ฟิงตั้งไม้สีไฟ
ไว้ เมื่อไม้สีไฟมีอยู่ แม้จะไม่สุมไฟก็ควร ภิกษุอยู่ป่าฉันใด แม้
ภิกษุเดินทางกันดาร ก็ฟิงปรารธนาไม้สีไฟ เหมือนเช่นนั้น แต่
อยู่เป็นหมู่เป็นคณะ แม้จะปราศจากไม้สีไฟก็ควร อนึ่ง ภิกษุอยู่ป่า
ต้องตั้งไม้เท้าไว้ และต้องเรียนให้รู้คาวนักขัตฤกษ์ทั้งสี่ หรือแต่
เอกเทศ และต้องเป็นผู้ฉลาดรู้ในทิศนั้น ๆ ตั้งแต่ตั้งน้ำจันมา เหล่านี้
ต้องทำ เพื่อรักษาตัวให้พ้นอันตรายแต่โจร นี้แลเป็นวัตรแห่งภิกษุ

ผู้อยู่ป่า ๆ ฟังปฏิบัติดังนี้เกิด.

อารณณิกวตุต จบ

จักกล่าวในเสนาสนวัตร

ในเสนาสนวัตร ความว่า ภิกษุผู้อยู่ในวิหารคือกุฎิใด ถ้ากุฎินั้น
รกด้วยหยากเยื่อ ผิวาอุดสาหะจะชำระได้ ฟังชำระปิดกราดเสีย เมื่อ
จะชำระกุฎิฟังขนบาตรและจีวรออกวางไว้ข้างหนึ่งก่อนแล้ว ขนผ้า
นิตินะเครื่องลาดบนเตียงตั้งออกวางไว้ข้างหนึ่งก่อน ฟังขนฟูก
หมอนออกวางไว้ข้างหนึ่ง เตียงตั้งฟังทำเคารพ อย่าให้กระทบครูด
สีบานประตู ขนออกด้วยดีตั้งไว้ข้างหนึ่งแล้ว ขนเชียงรองเท้าเตียง
และกระโถนและพนักงานออกวางไว้ข้างหนึ่ง เครื่องลาดพื้น ฟัง
กำหนดที่ปูแล้ว ขนออกวางไว้ข้างหนึ่ง ถ้าในวิหารหยากไย่ห้อยย้อย
ฟังกวาดแต่เพดานลงมาก่อน หน้าต่างเป็นราฟังเช็ดเสีย ถ้าฝาเขา
ทำบริกรรมด้วยรง และพื้นเขาทาสีดำเป็นราชัน ฟังเอาท่อนผ้า
ชุบน้ำบิดเช็ดเสีย ถ้าพื้นเขาไม่ได้ฉาบทาเล่าไซ้ ฟังเอาน้ำประพรม
ลงก่อนแล้วจึงเช็ด อย่าให้ผลฟุ้งขึ้นตกติดกุฎิ ฟังกวาดเก็บหยากเยื่อไป
เทเสียที่สมควร อย่าตบเคาะเสนาสนะเครื่องปูลาดในที่ใกล้ภิกษุอื่น
และในที่ใกล้วิหารกุฎิ และในที่ใกล้น้ำฉันน้ำใช้ และอย่างตบเคาะ
ในที่แจ้งเหนือลม ฟังตบเคาะในที่ใต้ลม เครื่องลาดพื้นฟังตากเสีย
ที่สมควร แล้วชำระตบปิดเสีย ขนกลับเข้าไปปูไว้อย่างเดิม เชียง
รองเท้าเตียงก็ฟังตากเสียแล้ว ชัดเช็ดขนกลับเข้าไปตั้งไว้ตามที่
เตียงตั้งก็ฟังตากชำระตบปิดเสียแล้ว ทำโดยเคารพ อย่าให้กระทบ

ครูคสี ขนกลับเข้าไปไว้อย่างตั้งอยู่เดิม พุกหมอน ผ่านีสัทนะ
เครื่องลาดบนเตียงตั้ง ฟิงตากเสียแล้วชำระตบปิดเสีย แล้วขนกลับ
เข้าไปไว้อย่างตั้งอยู่เดิม กระโถนพนักงานก็ฟิงตากขัดเสีย แล้วขนเข้า
ไปตั้งไว้ตามที่ บาทจรก็ฟิงเก็บเสีย เมื่อจะเก็บบาทร มือข้างหนึ่ง
ถือบาทร มือข้างหนึ่งลูบใต้เตียงตั้งแล้วจึงเก็บ อย่างวางบาทรในพื้น
ไม่มีของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นต้นว่าใบไม้รอง เมื่อจะเก็บจิวร เอามือ
ข้างหนึ่งถือจิวร เอามือข้างหนึ่งลูบราวจิวรหรือสายเสดียงแล้ว เอา
มือสอดใต้ราวจิวรค่อย ๆ วางให้ชายจิวรอยู่ข้างใน ขนคฝ้ายอยู่ข้างนอก
หน้าตัว ถ้ามเจอด้วยผลคดีพดมาแต่ทศใด คือตะวันออกหรือทิศใต้
ตะวันตกหรือทิศเหนือ ฟิงปิดหน้าต่างข้างทิศนั้นเสีย ถ้าเป็นฤดูหนาว
กลางวันฟิงเปิดหน้าต่าง กลางคืนฟิงปิดเสีย ถ้าเป็นฤดูร้อน กลางวัน
ฟิงปิดหน้าต่าง กลางคืนฟิงเปิดไว้ ถ้าวบริเวณและชุ่ม และโรงฉัน
โรงไฟ เวกฎุฑิ ที่เหล่านี้แห่งใดแห่งหนึ่ง รกด้วยหยากเยื่อฟิงกวาดเสีย
ถ้าน้ำฉันน้ำใช้ไม่มี ฟิงตักมาตั้งไว้ ถ้าน้ำในหม้อชำระไม่มี ฟิงตักมาไว้
ถ้าอยู่ในกุฎิเดียวกับภิกษุแก่กว่า ไม่บอกภิกษุผู้แก่ก่อน อย่าให้อุทเทศ
และปริพุจณา คือบอกบาติและอรรถถถา อย่าทอ่งสวดสาธยาย อย่า
แสดงธรรม อย่าตามประทีป อย่าดับประทีป อย่าเปิดการเปิดประตุ
กิจซึ่งจะบอกภิกษุแก่ก่อนไม่มี แต่การให้อุทเทศเป็นต้นนอกนั้นต้อง
บอกผู้แก่ก่อนจึงทำได้ จะบอกทุกวันก็ควร ถ้าแม่ภิกษุหนุ่มบอกเสีย
ว่า จงเป็นอันบอกทีเดียว หรือว่าอย่าต้องบอกอีกเลย ผู้แก่รับว่าสาธุ
หรือผู้แก่กล่าวเองว่า ท่านจงอยู่ตามสบายเถิด แม้อนุญาตแล้วดังนี้
ก็ควร เป็นสภาคคุ่นเคยกัน แม้ไม่บอกด้วยความคุ่นเคย ก็ควรแท้

ถ้าเดินในที่จ้งกรมกับภิกษุผู้แก่กว่าไซร้ อย่าพึงกลับให้สบหน้ากับ
ภิกษุผู้แก่กว่า และอย่ากระทบกระทั่งภิกษุผู้แก่กว่าด้วยมุมผ้าจีวร
นี้แลเป็นเสนาสนวัตร ภิกษุทั้งหลาย พึงปฏิบัติด้วยดีในเสนาสนะ
ดังนี้เถิด.

เสนาสนวัตต์ จบ

ในชั้นตมรวัตร

ข้อหนึ่ง พระองค์ทรงห้ามไว้ว่า ในเรือนไฟ ภิกษุหนุ่มอันภิกษุ
ผู้เป็นเถระห้ามไว้ ไม่ให้ปรนพินมาก และอย่าอาศัยความไม่เอื้อเพื่อ
จีนปรนพินเข้ามาติดไฟ ถ้าเธอใดจีนปรนพินเข้ามาติดไฟ ต้อง
ทุกกฏ ข้อหนึ่งว่า อย่าพึงปิดประตูนั่งเฝ้าประตูอยู่ ถ้าเธอใดปิดประตู
นั่งเฝ้าประตู ต้องทุกกฏ

ความในชั้นตมรวัตรว่า ภิกษุใด ไปยังชั้นตมระ คือ เรือนไฟ
เป็นที่ย่างกายให้รับโรคก่อน ถ้าเท่าในเรือนไฟหนามากไซร้ เธอ
ผู้ไปก่อนนั้นพึงเทเสียด ถ้าเรือนไฟและบริภัณฑ์ คือ บานภายนอก
เรือนไฟในที่ล้อม และซุ้ม และศาลา แห่งเรือนไฟ เหล่านี้ รกด้วย
หยากเขื่อ พึงกวาดแผ้วเสียด พึงบดจุนไว้ พึงเอาดินสำหรับทาหน้า
แฉ่น้ำไว้ พึงเอาน้ำมาไว้ในรางน้ำก่อนแล้ว จึงเข้าไปยังเรือนไฟ
เมื่อจะเข้าไป พึงเอาดินทาหน้า แล้วปิดทั้งข้างหน้าข้างหลัง จึงเข้าไป
ในเรือนไฟ อย่างนี้เบียดชิดภิกษุผู้เป็นเถระ และอย่าห้ามกันอาสนะ
ภิกษุหนุ่ม ถ้าอุตสาหะไซร้ พึงทำบริกรรม บิบนวดให้ภิกษุผู้เป็น
เถระในเรือนไฟ เมื่อจะออกจากเรือนไฟ พึงถือเอาตั้งสำหรับเรือนไฟ

แล้วปิดทั้งข้างหน้าข้างหลัง ออกจากเรือนไฟ ถ้าอุตสาหะไซร์ ฟิง ทำบรกรรม คือ ชัดสีตัวให้แก่ภิกษุผู้เถระในน้ำด้วย และอย่าอาบ ข้างหน้าภิกษุผู้เป็นเถระทั้งหลาย อย่าอาบเหนือน้ำแห่งเถระ อาบแล้ว เมื่อจะขึ้น ฟิงให้ทางแก่เถระทั้งหลาย ซึ่งจะขึ้น เธอใดออกจาก เรือนไฟภายหลัง ถ้าเรือนไฟเปื้อน เธอขึ้นฟิงล้างเสีย ฟิงล้างราง สำหรับแช่ดิน เก็บตังสำหรับเรือนไฟ ดับไฟปิดประตูแล้วจึงหลีกไป นี้แลเป็นขันตมรวัตถ์ ให้ภิกษุทั้งหลาย ฟิงปฏิบัติด้วยดีในเรือนไฟ ดังนี้เถิด เรือนไฟนี้พระองค์ทรงอนุญาตไว้ เพื่อเป็นที่อ่างกายซึ่ง หนาด้วยโทษฉนอาหารประณีต ตามกำหนดชีวโกมารภักจกราบทูล แม้ทุกวันนี้ไม่ใช่เรือนไฟ ก็ฟิงปฏิบัติในธรรมเนียมอาบน้ำนั้นเถิด.

ชนตมรวตตุติ จบ

ในวัจจกฏีวัตร

ข้อหนึ่ง ทรงห้ามไว้ว่า ภิกษุถ่ายอุจจาระแล้ว เมื่อน้ำมีอยู่ อย่าฟิงไม่ล้างชำระ ถ้าเธอใดไม่ชำระเสียด้วยน้ำ ต้องทูกกฏ ถ้ามี น้ำอยู่ แต่ที่กำบังไม่มี ฟิงตักน้ำไปด้วยภาชนะล้างชำระเสียในที่ลับ เถิด ถ้าภาชนะไม่มี ฟิงตักน้ำไปด้วยบาตร แม้บาตรไม่มี ก็ชื่อว่า ไม่มีภาชนะ เมื่อคิดว่า ที่นี้แจ้งนักไปข้างหน้า น้ำอื่นจักมีอยู่และไป เมื่อไม่ได้น้ำเลย เป็นเวลาจนจะไปภิกขาจารเสีย ก็ฟิงเช็ดเสียด้วย ไม้ หรือของสิ่งใดสงหนึ่งแล้วจึงไป แม้จะฉนหรือทำอนุโมทนาก็ควร ข้อหนึ่ง ทรงห้ามและอนุญาตไว้ว่า ในวัจจกฏี ภิกษุอย่าฟิงไปถ่าย เวจตามลำดับผู้แก่พรรษา ถ้าเธอใดไปถ่ายอุจจาระตามผู้แก่ ต้อง

ทุกกฎ เราตถาคตอนุญาตให้ไปถ่ายอุจจาระตามลำดับที่มา ในวัจจกฏ
ในที่ถ่ายปัสสาวะ ในทำน้า ๓ สถานที่ ลำดับผู้มาถึงก่อนนั้นแล
เป็นประมาณ

ความในวัจจกฏวัตร ว่า ภิกษุใด ไปวัจจกฏ เชนั้นพึงยืน
ข้างนอกกระแอมไอนั้นก่อน แม้ภิกษุผู้นั่งข้างใน พึงกระแอมไอรบ
แล้วพึงพาดจีวรลงบนราวจีวร หรือสายเสดียงแล้ว อย่าควน ค่อย ๆ
เข้าไปในวัจจกฏ ด้วยดี อย่าเข้าไปให้เร็วพลันนัก อย่าเลิกฝ้านุ่ง
เข้าไป พึงยืนบนเชิงเวจแล้วจึงเลิกฝ้านุ่ง อย่าเบ่งคั่งอึด ๆ ทอด
ถอนใจใหญ่พลาง ถ่ายอุจจาระพลาง อย่าเคี้ยวไม้สีฟันในที่
วัจจกฏ หรือที่เข้าวัจจกฏ เมื่อถ่ายอุจจาระห้ามไม่ให้เคี้ยวไม้สีฟันในที่
ทั้งปวง อนึ่ง อย่าถ่ายอุจจาระลงนอกรางเวจ อย่าถ่ายปัสสาวะลง
นอกรางปัสสาวะ อย่าบ้วนน้ำลาย น้ำมูก น้ำหมาก ลงในรางปัสสาวะ
อย่าเช็ดชำระด้วยไม้คม คือ ไม้ผ่าไม้ได้เหลาคมแข็ง หรือไม้เป็นปม
เป็นหนาม เป็นโพรง ไม้ศุ เหล่านี้ อย่าชำระ แต่ไม่ถือเอาไม้ชำระ
เข้าไปในวัจจกฏ ไม้เป็นอาบัติ อนึ่ง อย่าทิ้งไม้ชำระลงในหลุมเวจ
ถ่ายอุจจาระแล้ว พึงยืนบนเชิงเวจปิดฝ้าก่อน อย่าออกให้เร็วพลันนัก
อย่าเลิกฝ้านุ่งออกมา พึงไปยืนที่เชิงชำระแล้ว จึงเลิกฝ้านุ่ง อย่า
ชำระด้วยน้ำทำเสียงดังจะปุจะปุ อย่าให้น้ำเหลืออยู่ในภาชนะน้ำชำระ
ข้อนี้ ประสงค์แต่ในที่สาธารณะทั่วไปแก่ภิกษุทั้งปวง ด้วยว่า ในที่
เช่นนี้ ภิกษุอื่น ๆ เปลี่ยนกันมา เพราะเหตุนี้ จึงอย่าให้น้ำเหลืออยู่
แต่ที่อันใด เขาทำไว้ในเอกเทศอันหนึ่ง ในวิหารแม้เป็นของสงฆ์
เพื่อจะไปถ่ายอุจจาระเนื่องนิคย์ หรือเป็นที่วัจจกฏของบุคคล ในที่

เช่นนั้นจะให้ น้ำเหลืออยู่ก็ควร แม้นินยาถ่ายไปบ่อย ๆ จะให้เหลือไว้
ควรแท้ อนึ่ง ชำระแล้ว ฟึงยื่นบนเตียงชำระปิดด้วยผ้า ถ้าวัจจกฏี
แปดเปื้อนด้วยอุจจาระ ฟึงตักน้ำมาล้างเสีย น้ำมีอยู่ แต่ภาชนะไม่มี
หรือภาชนะมี แต่น้ำไม่มี ก็ชื่อว่าไม่มี เมื่อไม่มีทั้ง ๒ ชื่อว่าไม่มีแท้
ฟึงเช็ดด้วยไม้ หรือวัตถุ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง แล้วจึงไปเถิด ถ้าตะกร้าไม้
ชำระเต็มไซ้ ฟึงเทเสีย ถ้าวัจจกฏี หรือที่บริภัณฑ์ คือ ที่แจ้งในที่
ล้อมนอกวัจจกฏี หรือบริเวณ หรือซุ้มแห่งวัจจกฏี เหล่านี้ แห่งใด
แห่งหนึ่ง รกด้วยหยากเยื่อ ฟึงกวาดแผ้วเสีย ถ้าน้ำในหม้อชำระไม่มี
ไซ้ ฟึงตักน้ำมาไว้ นี้แล เป็นวัจจกฏีวัตรแห่งภิกษุทั้งหลาย ๆ ฟึง
ปฏิบัติด้วยดี ในวัจจกฏีที่ถ่ายอุจจาระเถิด.

วัจจกฏีวัตร จบ

จับกล่าวในอุปัชฌายวัตร

ในอุปัชฌายวัตร ความว่า ภิกษุผู้เป็นสัทธวิहारิก ฟึงปฏิบัติ
ชอบในอุปัชฌาย์ ความปฏิบัติชอบ อย่างนี้

สัทธวิहारิก คือ ภิกษุและสามเณร ฟึงลุกขึ้นแต่เช้า ถ้าสวม
รองเท้าจกรมอยู่ ฟึงถอดรองเท้าเสีย ทำผ้าห่มเฉียงบ่าข้างหนึ่ง
ฟึงให้ไม้สีฟัน ให้น้ำล้างหน้าบ้วนปาก แล้วปูลาสนะไว้ ข้าวต้มมี
ฟึงล้างภาชนะนำข้าวต้มน้อมเข้าไปให้ อุปัชฌาย์ฉันข้าวต้มแล้ว ฟึง
ถวายน้ำแล้ว รับภาชนะข้าวต้มมา ทำโดยเคารพ อย่าให้กระทบ
ครูดสี ล้างเก็บเสียด้วยดี เมื่ออุปัชฌาย์ลุกแล้ว ฟึงรื้อเก็บอาสนะเสีย

ในที่ร้อนให้หนาวแล้ว พึงเก็บบาตรจีวรเสีย เมื่อจะเก็บบาตรและ
จีวร พึงเก็บดังก่แล้วในเสนาสนวัตรนั้นเถิด เมื่ออุปัชฌาย์ลุกแล้ว
พึงเลิกอาสนะ เก็บน้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า กระเบื้องเช็ดเท้าเสีย
ถ้าที่นั้นรกด้วยหยากเยื่อไชร์ พึงกราดแผ้วเสีย

ถ้าอุปัชฌาย์ใครจะอาบน้ำไชร์ พึงตักแตงน้ำอาบให้ ถ้าต้อง
การด้วยน้ำเย็น พึงตักแตงน้ำเย็นให้ ถ้าต้องการด้วยน้ำร้อน พึง
ตักแตงน้ำร้อนให้ ถ้าอุปัชฌาย์ใครจะเข้าเรือนไฟไชร์ พึงบด
จूरณแซ่ดินทาหน้าไว้ แล้วถือตั้งสำหรับเรือนไฟตามหลังอุปัชฌาย์
ไปแล้ว ให้ตั้ง รับจีวรมาเก็บไว้ที่สมควรข้างหนึ่ง พึงให้จूरณ ให้
ดินทาหน้า ถ้าอุตสาหะอยู่ พึงเข้าไปในเรือนไฟด้วย เมื่อจะเข้าไป
พึงปฏิบัติดังก่แล้วในชั้นตาขรวัตรเถิด พึงทำบริกรรมบีบนวด
ให้อุปัชฌาย์ในเรือนไฟ เมื่อจะออกมาพึงปฏิบัติดังก่แล้วใน
ชั้นตาขรวัตรเถิด พึงทำบริกรรมขัดสีให้อุปัชฌาย์ในน้ำด้วย อาบน้ำ
แล้วพึงขึ้นมาก่อน ทำตัวของตนให้หมดน้ำแล้ว จึงนุ่งผ้าแล้ว
พึงเช็ดน้ำที่ตัวอุปัชฌาย์แล้ว พึงให้ผ้านุ่ง ให้ผ้าสังฆาฏีแล้ว พึงถือ
เอาตั้งสำหรับเรือนไฟมาตั้งไว้ก่อน พึงตั้งน้ำล้างหน้า ตั้งรองเท้า
กระเบื้องเช็ดเท้าไว้ท่า พึงถามอุปัชฌาย์ด้วยน้ำฉัน

ถ้าใครจะเรียนบาลี ก็พึงให้อุปัชฌาย์แสดงบาลีขึ้น ถ้าใคร
จะไต่ถามเรียนอรรถกถา ก็พึงไต่ถามเรียน

อุปัชฌาย์อยู่ในวิหารกุฎีใด ถ้าวิหารกุฎีนั้นรกด้วยหยากเยื่อ
ถ้าอุตสาหะอยู่ พึงชำระปัดกวาดเสีย เมื่อจะชำระกุฎี พึงปฏิบัติ

ดังกล่าวแล้วในเสนาสนวัตรจงทุกประการ จนถึงตักน้ำไว้ในหม้อ
ชำระเถิด

ถ้าความกระสันไม่ยินดีในพรหมจรรย์ อยากสีกเกิดขึ้นแก
อุปัชฌาย์ไซ้ ให้สัทธิงวิหาริกพึงพาไปเที่ยวในที่อื่น หรือวานภิกษุ
อื่นให้พาไปเที่ยวเสีย หรือทำกรรมกถาน้ำวหน่วงให้อุปัชฌาย์หายกระ
สัน ถ้าความรำคาญรังเกียจสงสัยเกิดขึ้นแก่อุปัชฌาย์ ให้สัทธิงวิหาริก
พึงบรรเทาเสีย หรือวานภิกษุอื่นให้ช่วยบรรเทาเสีย หรือทำกรรมกถา
ให้อุปัชฌาย์รำบเสีย ถ้าทิวฐิตามเห็นผิดเกิดขึ้นแก่อุปัชฌาย์ไซ้
ให้สัทธิงวิหาริกว่ากล่าวให้สละเสีย หรือวานภิกษุอื่นให้ว่ากล่าวให้
สละเสีย หรือทำกรรมกถาให้อุปัชฌาย์รำบเสีย

ถ้าอุปัชฌาย์ต้องครุธรรม คือสังฆาติเสส เป็นผู้ควรปริวาส
หรืออยู่ปริวาส ต้องอันตราบัติ เป็นผู้ควรมุลายปฏิกัสนะ หรืออยู่
ปริวาสแล้วเป็นผู้ควรมานัต หรืออยู่มานัตแล้วเป็นผู้ควรอัพภานกรรม
กิจเหล่านี้ ให้สัทธิงวิหาริกพึงทำความชวนชวายเป็น ไฉนสงฆ์จะพึง
ให้ปริวาส และมุลายปฏิกัสนะ และมานัต และอัพภาน แก่อุปัชฌาย์
ดังนี้

ถ้าสงฆ์ใครจะทำคัชชนิยกรรม หรือนิยสกรรม หรือปัพพาชนิย-
กรรม หรือปฏิสธารณิยกรรม หรืออุกเขปนนิยกรรม สิ่งใดสิ่งหนึ่ง
แก่อุปัชฌาย์ไซ้ ให้สัทธิงวิหาริกพึงทำความชวนชวายเป็น ไฉนสงฆ์
จะไม่พึงทำกรรมแก่อุปัชฌาย์ หรือจะน้อมไปเพื่อเป็นกรรมเบา ดังนี้
ถ้ากรรมนั้น สงฆ์ทำแก่อุปัชฌาย์แล้วไซ้ ให้สัทธิงวิหาริกพึงทำความ
ชวนชวายเป็น ไฉนอุปัชฌาย์จะพึงปฏิบัติชอบ สงฆ์จะพึงรำบกรรม
นั้นให้ ดังนี้

ถ้าจิ๋วแห่งอุปัชฌาย์จะต้องซัก หรือจิ๋วอุปัชฌาย์จะต้องทำ หรือน้ำย้อมอุปัชฌาย์จะต้องต้ม หรือจิ๋วอุปัชฌาย์จะต้องย้อม กิจเหล่านี้ ให้สัทธิงวิหาริกพึงทำให้ หรือสัทธิงวิหาริกพึงทำความ ขวนขวายในกิจเหล่านี้ เมื่อจะย้อมจิ๋วแห่งอุปัชฌาย์ พึงย้อม พลิกกลับไปมาด้วยดี เมื่อตากแถวน้ำย้อมในจิ๋วยังไม่ขาด อย่าเพ้อ หลีกไปเสีย ใฝ่อยู่ก่อน

ไม่บอกอุปัชฌาย์ก่อน อย่าให้บาตร ให้จิ๋ว ให้บริวาร และ โคนผมให้ และทำบริกรรมให้ และทำความขวนขวายให้แก่คน บางคน และอย่ารับบาตร รับจิ๋ว รับบริวาร คนบางคน และอย่า ยังกคนบางคนให้โคนผมให้ ๆ ทำบริกรรมให้ ๆ ทำความขวนขวาย ให้แก่ตน และอย่าเป็นปัจฉาสมณะ ตามหลังคนบางคน อย่าถือเอา คนบางคนมาเป็นปัจฉาสมณะ อย่านำบิณฑบาตไปให้แก่คนบางคน อย่าให้คนบางคนนำบิณฑบาตมาให้ ซึ่งว่าคนบางคนนั้น ประสงค์ เอาคนที่เป็นวิสภาค ไม่ชอบแก่อุปัชฌาย์ ต้องบอกอุปัชฌาย์ก่อน จึงทำการเหล่านี้ได้

และไม่บอกลาอุปัชฌาย์ก่อน อย่าพึงเข้าไปบ้าน อย่าพึงไป ป่าช้า เพื่อจะอยู่หรือจะดู อย่าพึงไปสู่ทิศ ใครจะเข้าไปบ้านหรือ บิณฑบาต หรือด้วยกิจอื่น พึงบอกอุปัชฌาย์ก่อนจึงเข้าไป ถ้า อุปัชฌาย์ปรารภจะลุกขึ้นแต่เข้าไปยังที่ภิกขาจารไกลไชรั อุปัชฌาย์ ก็พึงบอกว่า ภิกษุหนุ่มจงเข้าไปบิณฑบาตเถิด ดังนี้ก่อนแล้วจึงไป เมื่อไม่บอกดังนี้แล้วไปเสีย สัทธิงวิหาริกไปที่บริเวณไม่เห็นอุปัชฌาย์ จะเข้าไปบ้านก็ควร ถ้าแม้ว่าเข้าไปเห็นเข้าไชรั ตั้งแต่ที่เห็นจะบอก

ลาถักควร สัทธังวิหาริกิครจะหลีกไปยังทิศที่อื่น ฟังบอกกาลแล้ว
อ้อนวอนลา ๓ ครั้ง ถ้าอุปัชฌาย์อนุญาตเป็นความดี ถ้าไม่อนุญาต
ไซ้ร้ แม้เมื่ออาศัยอุปัชฌาย์อยู่ อุทเทสหรือปริพุจจาหรือกัมมัฏฐาน
หรือปรารภความเพียร เหล่านี้ไม่บริบูรณ์ อุปัชฌาย์เป็นพาลไม่ฉลาด
เป็นแต่ไม่ยอมให้ไปด้วย ใครจะให้อยู่ในสำนักตนอย่างเดียวเท่านั้น
อุปัชฌาย์เช่นนี้แม่ห้ามอยู่ จะไปก็ควร

ถ้าอุปัชฌาย์เป็นไซ้ไซ้ร้ ฟังอุปัฏฐากตลอดชีพ ฟังคอยทำอยู่
กว่าจะหายไซ้ อย่าฟังไปในที่ใด ถ้าภิกษุผู้อุปัฏฐากอื่นมีอยู่ไซ้ร้
ฟังแสวงหาหาให้ไว้ในมือภิกษุนั้นแล้ว บอกว่าเธอองค์นี้จักอุปัฏฐาก
แล้วจึงค่อยไป สัทธังวิหาริกิจะฟังปฏิบัติดีในอุปัชฌาย์ทั้งหลาย
อย่างไร นี้แลเป็นอุปัชฌาย์วัตรแห่งสัทธังวิหาริกิ ดังนี้แล.

อุปัชฌาย์วัตร จบ

จกกล่าวในสัทธังวิหาริกิวัตร

ในสัทธังวิหาริกิวัตร ความว่า อุปัชฌาย์ฟังปฏิบัติชอบใน
สัทธังวิหาริกิ ความปฏิบัติชอบอย่างนี้ อุปัชฌาย์ฟังสงเคราะห์ ฟัง
อนุเคราะห์สัทธังวิหาริกิ ด้วยอุทเทส คือบอกบาติ ด้วยปริพุจจา คือ
บอกเนื้อความแห่งบาติ และด้วยโอวาท คือสั่งสอน และด้วยอนุ-
สาสนี คือพร่ำสอนเนื่อง ๆ ถ้าบาตร และจีวร และสมณบริวารอื่น
ซึ่งเหลือเกินของอุปัชฌาย์มี ของสัทธังวิหาริกิไม่มีไซ้ร้ อุปัชฌาย์ฟัง
ให้ หรือฟังทำความชวนชวายเป็น ไฉนบาตร และจีวร และสมณ-

บริหารจะพึงเกิดขึ้นแก่สัทธิงวิหาริก ดังนี้ ถ้าสัทธิงวิหาริกเป็นไขไชร์ ให้อุปัชฌาย์พึงปฏิบัติ ดังกล่าวแล้วในอุปัชฌายวัตรทุกประการ เกิด ด้วยว่าตั้งแต่ให้ไม่สัพินไป เหมือนด้วยอุปัชฌายวัตรทุกข้อ เว้นแต่อุปัชฌาย์ไม่ต้องบอกลาสัทธิงวิหาริกเท่านั้น ตั้งแต่ให้ไม่สัพินไปจนถึงตักน้ำไว้ในหม้อชำระ วัตรเหล่านี้ อุปัชฌาย์พึงทำแก่สัทธิงวิหาริกเมื่อเป็นไข้อย่างเดียว แต่พาสัทธิงวิหาริกไปเที่ยวรับความกระสันเป็นต้นไป แม้สัทธิงวิหาริกไม่เป็นไข อุปัชฌาย์ต้องทำแท้ชักจิวร ต้มน้ำย้อม ย้อมจิวร เหล่านี้ อุปัชฌาย์พึงสอนสัทธิงวิหาริกให้ทำเกิด อุปัชฌาย์ทั้งหลายจะพึงปฏิบัติชอบในสัทธิงวิหาริกอย่างไร นี้แล เป็นสัทธิงวิหาริกวัตรของอุปัชฌาย์ ดังนี้แล.

สทุธิวิหาริกวัตตติ จบ

ในอาจารย์วัตร ความว่า อันเตวาสิกผู้ถือนิสัยอยู่ด้วยอาจารย์ พึงปฏิบัติชอบในอาจารย์ ความปฏิบัติชอบในอาจารย์ เหมือนอุปัชฌายวัตรทุกประการ.

อาจารย์วัตตติ จบ

ในอันเตวาสิกวัตร ความว่า อาจารย์ผู้ให้นิสัยพึงปฏิบัติชอบในอันเตวาสิก ความปฏิบัติชอบในอันเตวาสิก เหมือนสัทธิงวิหาริกวัตรทุกประการ.

อนเตวาสิกวัตตติ จบ

ในวัตรทั้ง ๑๔ นี้ ภิขุอาศัยความไม่เอื้อเพื่อไม่ทำตาม เป็น
ทุกกฎ ในขณะที่ปลงจิตจะไม่ทำทุกวัตรไป แต่ในข้อใดเป็นคำ
ปฏิเสธห้าม กอปรด้วย น อักษรว่า อย่า ๆ ไม่ ๆ นั้น ขึ้นทำในข้อ
นั้น ๆ เป็นทุกกฎ ในขณะที่ล่องทุกข้อไป.

ขนธกาคุด จบ

กุลบุตรผู้จะบวช โคนผมปลงหนวดแล้ว รับผ้ากาสาเย แต่
ภิขุมาบุงห่มแล้ว รับสรณคมนในสำนักภิขุแล้ว และนั่งยองไหว้
เท้าทั้งสองยกมือประณม ในสำนักภิขุใดแล้ว กล่าวว่ **อุปัชฌาย**
เม ภนุเต โหหิ ท่านจงเป็นอุปัชฌาย์แห่งข้า ดังนี้แล้ว ภิขุนั้นให้
กุลบุตรนั้น รู้ความด้วยคำว่ สาหุ หรือ ลหุ หรือ โอปายิก หรือ
ปฐุรูป หรือ **ปาสาทิเกน สมุปาเทหิ** เหล่านี้ ด้วยบทใดบทหนึ่ง ภิขุ
ผู้ให้รู้นั้น ชื่อว่อุปัชฌาย์ กุลบุตรผู้ขอ นั้น จะเป็นสามเณรอยู่ก็ตาม
หรือจะได้อุปสมบทขึ้นเป็นภิขุก็ตาม ชื่อว่ สัทธิงวิหาริก สัทธิง-
วิหาริกนั้น พึงปฏิบัติด้วยดีในอุปัชฌาย์ ถ้าไม่ปฏิบัติด้วยดี ต้อง
ทุกกฎ สัทธิงวิหาริกเมื่อไม่ทำวัตร ตั้งแต่ให้ไม่สิ้นมาจนถึงยอมจิวร
ความเสื่อมยอมมีแก่อุปัชฌาย์ เพราะเหตุนั้น สัทธิงวิหาริกเมื่อไม่
ทำวัตรนั้น แม้เป็นนิสสยมุต พันนีสัยแล้ว หรือยังไม่พันก็ดี คง
เป็นอาบัติแท้ เมื่อไม่ทำวัตรตั้งแต่ไม่บอกอุปัชฌาย์ก่อน ให้บาตร จิวร
เป็นต้นแก่คนบางคนไป ยังไม่พันนีสัยอย่างเดียว จึงเป็นอาบัติ อุปัชฌาย์
ไม่ปฏิบัติดีในสัทธิงวิหาริก เป็นอาบัติทุกกฎแก่อุปัชฌาย์ อุปัชฌาย์
ปฏิบัติดี สัทธิงวิหาริกทั้งหลายไม่ปฏิบัติดี เป็นอาบัติแก่สัทธิงวิหาริก

ทั้งหลายนั้น เมื่ออุปัชฌาย์ยินดีวัตรอยู่ สัทธิงวิหาริกแม่มาด้วยกัน
ไม่ทำ เป็นอาบัติด้วยกันทั้งหมด ถ้าอุปัชฌาย์กล่าวว่า คนผู้อุปัชฌาก
ของเรามีอยู่ ท่านทั้งหลายจงทำความเพียรในการสาธยายและมนสิการ
เป็นต้นของตนเถิด ดังนี้ไซ้ร ไม่เป็นอาบัติแก่สัทธิงวิหาริกทั้งหลาย
อุปัชฌาย์ไม่รู้ซึ่งจะยินดีหรือไม่ยินดีวัตรเป็นคนเขลาอยู่ สัทธิงวิหาริก
มากด้วยกัน องค์หนึ่งซึ่งเป็นผู้พร้อมด้วยวัตรปฏิบัติ ถ้าทำเอาเป็น
ภาระตนเสียว่า ข้าจะทำกิจแก่อุปัชฌาย์ ท่านทั้งหลายจงมีความ
ชวนชวนน้อยเถิด ดังนี้แล้ว ปล่อยภิกษุอื่นไปไซ้ร ตั้งแต่เชอนั้น
ทำเป็นภาระตนไป ไม่เป็นอาบัติแก่สัทธิงวิหาริกเหล่านั้น

ภิกษุผู้ไม่มีอุปัชฌาย์ขอนิสัย โดยอาการดังกล่าวแล้วก่อน ใน
สำนักภิกษุซึ่งเป็นพหุสูต มีพรรษา ๑๐ องค์ใด ด้วยคำว่า อาจารย์โย
เม ภนฺเต โหหิ อายสฺมโต นิสฺสาย วจฺจามิ ดังนี้แล้ว ภิกษุนั้น
ให้รู้ความด้วยคำว่า สาธุ เป็นต้นไป บทใดบทหนึ่ง เธอนั้นชื่อว่า
อาจารย์ผู้ให้นิสัย ผู้ขอนิสัยชื่อนิสสยันเตวาสิก ว่าศิษย์อยู่ในภายใน
ด้วยนิสัย ซึ่งจะเป็นอาบัติแก่อันเตวาสิกเช่นนั้น ให้พึงรู้โดยลักษณะ
อันกล่าวแล้วในสัทธิงวิหาริกไม่ทำวัตรแก่อุปัชฌาย์นั้นเถิด ด้วยว่า
นิสสยันเตวาสิกผู้อาศัยอยู่ ยังอาศัยอาจารย์อยู่ตราบใด ต้องทำอา-
จริยวัตรอยู่ตราบนั้น แต่ปัพพชชันเตวาสิก ศิษย์ผู้รับสรณคมนั้นจะบวช
เป็นสามเณร และอุปสัมปตันเตวาสิก ศิษย์ผู้ที่ท่านสวดกรรมวาจา
เป็นอุปสัมบันนภิกษุ และธัมมันเตวาสิก ศิษย์ผู้เรียนธรรม ๓ นี้
แม้เป็นนิสสยมุต พันนิสัยแล้ว ก็ยังต้องทำอาจริยวัตรอยู่ ตั้งแต่ต้นจน
ถึงข้อมจิ๋ว แต่ในวัตรเป็นต้นว่า ไม่บอกอาจารย์ก่อนจึงให้บาตร

จิ๋วรแก่คนบางคนไป ไม่เป็นอาบัติแก่อันเตวาสิก ๓ จำพวกนั้น
ปีพัพพชัณเตวาสิกและอุปสัมปทันเตวาสิก ๒ นี้เป็นภาระอยู่แก่
อาจารย์ตราบเท่าสิ้นชีพ แต่นิสสัยันเตวาสิก ชัมมันเตวาสิก ๒ นี้อยู่
ในที่ใกล้อาจารย์ตราบใด เป็นภาระอยู่แก่อาจารย์ตราบนั้น เพราะ
เหตุนี้ แม้อาจารย์ก็พึงปฏิบัติดี ในอันเตวาสิกทั้งหลายเหล่านั้น
ด้วยว่า ในอาจารย์และอันเตวาสิกทั้งหลาย ผู้ใดไม่ปฏิบัติดีตามวัตร เป็น
อาบัติแก่ผู้นั้น เพราะพระองค์ประสงค์จะให้เคารพแก่กัน จึงได้ทรง
อนุญาตอุปัชฌาย์และอาจารย์ไว้ ดังนี้ว่า เราตถาคตอนุญาตอุปัชฌาย์
เราตถาคตอนุญาตอาจารย์ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย อุปัชฌาย์และอาจารย์
จักตั้งจิตว่าเป็นบุตรของเรา ด้วยความรักในสัทธิงวิหาริกและอัน-
เตวาสิก สัทธิงวิหาริก อันเตวาสิก จักตั้งจิตว่าเป็นบิดาของเรา ด้วย
ความรักในอุปัชฌาย์และอาจารย์ เมื่อเป็นเช่นนี้เธอทั้งหลายนั้นจัก
เคารพยำเกรงแก่กันและกัน จังมีความเลื่อมใสเสมอกัน และจักถึง
ความเจริญงอกงามไพบุลย์ในธรรมวินัยอันนี้ เพราะเหตุนี้ ควรจะ
ปฏิบัติดีในกันและกัน

อนึ่ง ความรับนิสสัยจากอุปัชฌาย์ มี ๕ คือ ปกุกนุโต วา โหติ
อุปัชฌาย์หลีกไปสู่ทิศจากอवासเสียวหรือ วิพุกนุโต วา หรือ อุปัชฌาย์
สึกเสียวแล้ว กาลโต วา หรือ อุปัชฌาย์ถึงกาลเสียวแล้ว ปกขสงุกนุโต
วา หรือ อุปัชฌาย์ก้าวไปสู่ปัจจ์ คือ เป็นเดียรถียเสียว อาณตติเยวปญ-
จมี บังคัม คือ สัทธิงวิหาริกประกอบด้วยองค์เป็นโทษ ๕ อุปัชฌาย์
ประณามนิสสัยเสียว เป็นที่ครบ ๕ ซึ่งว่านิสสัยรับ ด้วยอุปัชฌาย์ใคร่
จะอยู่ปราศจากอवासหลีกไปสู่ทิศนั้น เมื่อท่านไปแล้ว ถ้าในวิหารนั้น

อาจารย์ผู้ให้นิสัยใคมีอยู่ไชร้ แม้ในกาลก่อนเคยถือนิสัยอยู่ในสำนัก
ผู้ใดก่อนแล้ว หรือว่าผู้ใดมีสัมโภคและบริโภคอันเดียวกันได้ ก็พึง
ถือนิสัยในสำนักแห่งอาจารย์นั้น ไม่มีบริหารคู้มได้แม้สักวันหนึ่ง
ถ้าอาจารย์ไม่มีไชร้ ภิกษุอื่นเป็นลัษซีมีศีลเป็นที่รักมีอยู่ เมื่อรู้ว่เธอ
นั้น เป็นผู้ศีลเป็นที่รักอยู่ ก็พึงขอนิสัยกะเธอนั้นในวันนั้นแท้ ถ้าเธอ
นั้นให้ เป็นการดี ถ้าเธอถามว่ อุปัชฌาย์ของท่าน จักมาเร็วอยู่หรือ
ถ้าแลอุปัชฌาย์สั่งไว้ว่ จักมาเร็วไชร้ ก็พึงบอกว่ท่านจักมาเร็ว ถ้า
แลเธอนั้นกล่าวว่ ด้วยเหตุนี้ ท่านจงคอยให้อุปัชฌาย์มาเถิด ดังนี้
ควรอยู่ ถ้าแล ไม่รู้ที่อยู่โดยปกติว่ เธอนั้นมีศีลเป็นที่รัก ก็พึงสังเกต
ควว่ เธอนั้น จะเป็นสภากันอยู่หรือไม่เป็น สัก ๔-๕ วันก่อนแล้ว
จึงให้เธอทำโอกาส ถือนิสัยในเธอ ถ้าแลในวิหาร ผู้ให้นิสัยไม่มีไชร้
แต่อุปัชฌาย์บอกไว้ว่ เรจักไปสัก ๒-๓ วัน ท่านอย่ากระสันเลย
ดังนี้ ได้บริหารคู้มอยู่กว่าท่านจะกลับมา ถ้าแม้ทายกเขานิมนต์
อุปัชฌาย์ให้อยู่ในที่นั้นอีก ๕ วัน หรือ ๑๐ วัน ยิ่งกว่ากาลกำหนด
ขึ้นไป อุปัชฌาย์พึงส่งข่าวมาในวิหารว่ ภิกษุหนุ่มทั้งหลายอย่า
กระสันเลย เรจักมาวันโน้น แม้ดังนี้ ก็ได้บริหารคู้มได้อยู่ เมื่อ
อุปัชฌาย์กลับมา ถ้ามีความวุ่นวายขึ้นในกลางทาง ด้วยน้ำเต็มแม่น้ำ
หรือโจรเป็นต้นไชร้ อุปัชฌาย์คอยนำลคอยู่ หรือแสวงหาสหายอยู่
ถ้าภิกษุหนุ่มได้ฟังข่าวนั้นอยู่ไชร้ ได้บริหารอยู่กว่าท่านจะมา ถ้าแล
อุปัชฌาย์ส่งข่าวมาว่ เรจักอยู่ในที่นี้แท้ ดังนี้ บริหารไม่มีเลย เคยได้
นิสัยในที่ใด พึ่งไปในที่นั้น แต่ซึ่งอุปัชฌาย์สึก คือเคลื่อนจากศาสนา
หรือถึงแก่กาล หรือไปเป็นเดียรถีย์เสี่ย ๓ นี้บริหารแม้สักวันหนึ่ง
ไม่มีเลย เคยได้นิสัยในที่ใด พึ่งไปในที่นั้นเถิด ซึ่งว่ประณามผลัก

นิตยเสียนั้น สัทธิงวิหาริกไม่ปฏิบัติดี อุปัชฌาย์พึงประณามผลักเสย
ด้วยคำว่า **ปณามมิ ต** หรือว่า **มา อธิ ปกุกมิ** หรือว่า **นิหฺร เต**
ปตฺตจิวฺร หรือว่า **นาหิ ตยา อุปฺภูจฺจาทพุโ** เหล่านี้ บทใดบทหนึ่งก็ดี
หรือด้วยคำพื้นบาติเป็นต้นว่า ท่านอย่าบอกการเข้าไปบ้านกะเราเลย
ดังนี้ ชื่อว่าผลักนิตยเสย นิตยรับบ เรอนั้น พึงให้อุปัชฌาย์อดโทษเสย
ถ้าอุปัชฌาย์ไม่อดโทษแต่ต้นไปไซ้ เรอนั้น พึงทำทัณฑกรรมตนเอง
เป็นต้นว่า ตักน้ำ ขนทรายแล้ว ขอมมาโทษเอง ๓ ครั้งก่อน ถ้าท่าน
ไม่อดโทษให้ไซ้ พึงพามาหาเถระในวิหารนั้นช่วยขอมมาโทษให้ ถ้า
แม้ท่านไม่อดโทษให้เล่าไซ้ พึงพากิกษุทั้งหลายในวิหารใกล้มา
ให้ขอมมาโทษให้ ถ้าแม้ดังนี้ ท่านก็ไม่อดเล่าไซ้ พึงไปในที่อื่น
แล้วอยู่ในสำนักกิกษุทั้งหลาย ซึ่งเป็นสภาคแก่อุปัชฌาย์ ด้วยคิดว่า
ไฉนอุปัชฌาย์แม้รู้ว่าอยู่ในสำนักกิกษุเป็นสภาคตน จะพึงอดโทษให้
แม้ดังนี้ ท่านก็ไม่อดเล่าไซ้ ก็พึงอยู่ในที่นั้นที่เดียวเถิด ถ้าไม่อาจ
อยู่ในที่นั้นได้ ด้วยโทษเป็นต้นว่า ข้าพแพงไซ้ จะกลับมาวิหารเดิม
นั้น ถือนิตยในสำนักกิกษุอื่นอยู่ก็ควร อันนี้วินิจฉัยในนิตยรับบจาก
อุปัชฌาย์

ความรับบนิตยจากอาจารย์มี ๖ คือ อาจารย์หลีกไปสู่ทิศ หรือ
สีก คือเคลื่อนจากศาสนาเสย หรือถึงการเสย หรือไปเป็นเดียรถีย์
เสย และประณามนิตยเสย เป็นที่ ๕ **อุปฺชฺฌาเยน วา สโมธานคโต**
หรือถึงความตั้งลงในที่อันเดียวกับอุปัชฌาย์ ซึ่งว่าหลีกไปสู่ทิศนั้น
บางอาจารย์บอกก่อนจึงหลีกไป บางอาจารย์ไม่บอก แม้อันเตวาสิก
ก็เหมือนกัน ถ้าแลอันเตวาสิกบอกลาอาจารย์ว่า ข้าพเจ้าอยากจะไป

ในที่โน้นด้วยกิจอันหนึ่ง อาจารย์ถามว่าจะไปเมื่อไร บอกว่าจะไป
เวลาเย็นหรือจะลุกขึ้นไปในกลางคืน แม้อาจารย์รับว่าดีแล้ว นิสัย
ก็รับในขณะนั้น ถ้าแลลาว่าอยากจะไปที่โน้น อาจารย์ว่าท่าน
เที่ยวพิณฆาตในบ้านโน้นแล้ว จักรู้ในภายหลัง อันเตวาสิกนั้น
รับว่าดีแล้ว ถ้าแลไปจากบ้านนั้น ชื่อว่าไปด้วยดี ถ้าแลไม่ไป
นิสสัยก็ไม่รับ ถ้าแลลาว่าจะไป อาจารย์ว่าอย่าเพิ่งไปก่อน ใน
กลางคืน เราจะปรึกษาใจดูจึงจะรู้ ปรึกษาแล้วไป ชื่อว่าไปด้วยดี ถ้า
ไม่ไปไซ้ นิสสัยไม่รับ แต่ไม่บอกลาอาจารย์หลีกไป ล่วง
อุปจารสีมา นิสสัยก็รับ เมื่อกลับเสียแต่ภายในอุปจารสีมา ไม่รับ
ถ้าแลอาจารย์บอกอันเตวาสิกว่า เราจักไปที่โน้น แต่อันเตวาสิก
ถามว่าจะไปเมื่อไร บอกว่าจะไปเวลาเย็นหรือกลางคืนก็ตาม แม้อัน
เตวาสิกรับว่าดีแล้ว นิสสัยก็รับในขณะนั้น ถ้าอาจารย์บอกว่า
พรุ่งนี้เที่ยวพิณฆาตแล้วจึงจะไป ส่วนอันเตวาสิกรับว่าดีแล้ว นิสสัย
ยังไม่รับวันหนึ่งก่อน ต่อในวันพรุ่งนี้จึงเป็นอันรับ อาจารย์
บอกว่าจะเที่ยวไปพิณฆาตในบ้านนั้นแล้ว จึงจะรู้ว่าจะไปหรือไม่ไป
ถ้าไม่ไปไซ้ นิสสัยไม่รับ ถ้าแลบอกว่าจะไป อันเตวาสิกว่าอย่า
เพิ่งไปก่อน กลางคืนท่านปรึกษาใจดูจึงจะรู้ แม้ปรึกษาใจแล้ว
ไม่ไป นิสสัยไม่รับ ถ้าอาจารย์และอันเตวาสิกทั้งสองไปนอกสีมา
ด้วยกิจอันหนึ่ง ถ้าอาจารย์ เมื่อจิตคิดจะไปเกิดขึ้นแต่ที่โน้น ไม่บอกเลย
และไปแล้วกลับเสียภายใน ๒ เลททุกุบาตไซ้ นิสสัยไม่รับ ถ้า
ล่วง ๒ เลททุกุบาตออกไปแล้วจึงกลับมา นิสสัยเป็นอันรับ อาจารย์
และอุปัชฌาย์ ถ้าล่วง ๒ เลททุกุบาตไปแล้ว อยู่ในวิหารอื่น นิสสัยยอม
รับ แต่อาจารย์เคลื่อนจากศาสนา และถึงแก่กาล และไปเป็น

เดียรถีย์ นิสัยรับในขณะนั้นแท้ แต่ในอาจารย์ประณามอันเตวาสิก
ผู้ไม่ประพฤติชอบ ด้วยคำเป็นต้นว่า ปณามมิ ตํ นั้น ถ้าแม่อาจารย์
อยากจะปล่อยผลึกเสียดด้วยประณามนิสสัย แม่อันเตวาสิกยังมีอาลัยอยู่
ว่า แม่อาจารย์ประณามเราเสียดก็จริง แต่ท่านยังมีหฤทัยยังอ่อนอยู่
ดังนี้ นิสัยไม่รับ ถ้าแม่อาจารย์มีอาลัยอยู่ อันเตวาสิกไม่มีอาลัย
ปลงธุระเสียดว่า ที่นี้เราจักไม่อาศัยท่านนี้อยู่ แม่ดังนี้ก็ยังไม่รับ ด้วย
ทั้ง ๒ มีอาลัย ไม่รับแท้ เมื่อทั้ง ๒ ปลงธุระเสียด จึงระงับ อันเตวาสิก
อาจารย์ประณามเสียดแล้ว ฟังทำทัณฑกรรมตนเอง ให้ท่านอดโทษ
๓ ครั้ง ถ้าท่านไม่อดไซ้ ฟังปฏิบัติโดยนัยดังกล่าวแล้วในอุปัชฌาย์
เกิด ซึ่งว่าถึงซึ่งการตั้งลงพร้อมด้วยอุปัชฌาย์นั้น ฟังรู้ด้วยการเห็น
และได้ยินเกิด ก็ถือว่าสัตตวิหาริกอาศัยอาจารย์อยู่ ได้เห็นอุปัชฌาย์
ไหว้เจดีย์อยู่ในวิหารอันเดียวกัน หรือไปบิณฑบาตในบ้านเดียวกัน
นิสสัยก็รับจากอาจารย์ อุปัชฌาย์เห็น แต่สัตตวิหาริกไม่เห็น ไม่
รับ เห็นอุปัชฌาย์เดินทางไป หรือไปในอากาศ รู้ว่าเป็นภิกษุ
แต่ไกล ไม่รู้ว่าเป็นอุปัชฌาย์ ไม่รับ ถ้ารู้จึงรับ อุปัชฌาย์อยู่
บนปราสาท สัตตวิหาริกอยู่ข้างล่าง ไม่เห็นอุปัชฌาย์เลย ฉัน
ข้าวต้มแล้วก็หลีกไป หรืออุปัชฌาย์นั่งอยู่ในโรงฉัน ไม่เห็นท่านเลย
ฉันอยู่ข้างหน้าแล้วก็หลีกไป หรือแม่อุปัชฌาย์นั่งอยู่ในมณฑปเป็นที่
ฟังธรรม ไม่เห็นท่านเลย ฟังธรรมแล้วก็หลีกไป นิสัยไม่รับ อย่างนี้
แลพึงรู้เกิด ตั้งลงพร้อมด้วยการเห็นอุปัชฌาย์ แต่ตั้งลงพร้อมด้วย
การได้ยินเสียนั้น อย่างนี้ ได้ยินเสียงอุปัชฌาย์แสดงธรรม หรือ
กระทำอนุโมทนาอยู่ในวิหาร หรือในละแวกบ้าน จำได้ว่าเสียง

อุปัชฌาย์เรา ดังนี้ นิสัยรับบ จำไม่ได้ไม่รับบ อันนี้ วินิจฉันใน
นิสสัยรับบจากอาจารย์

สัทธังวิหาริก และอันเตวาสิกกอปด้วยองค์เป็นโทษ ๕ ดังนี้
นาธิมุตฺต เปม โหติ ไม่รักยั้งนักในอุปัชฌาย์อาจารย์ นาธิมุตฺโต
ปลาโท โหติ ไม่เลื่อมใสยั้งนัก นาธิมุตฺตา หิริ โหติ ไม่ละอายยั้ง
นัก นาธิมุตฺโต คารโว โหติ ไม่เคารพยั้งนัก นาธิมุตฺตา ภาวนา
โหติ ไม่เจริญเมตตา ยั้งนัก ไม่อุปัชฌาย์อาจารย์ สัทธังวิหาริก อันเต-
วาสิก กอปด้วยโทษ ๕ ดังนี้ ควรประณาม ถ้าอุปัชฌาย์อาจารย์ไม่
ประณามเสียเป็นโทษ ต้องทุกกฏ สัทธังวิหาริก อันเตวาสิก กอปด้วย
องค์เป็นคุณ ๕ คือ รักยั้งนักในอุปัชฌาย์อาจารย์ ๑ เลื่อมใสยั้งนัก ๑
ละอายยั้งนัก ๑ เคารพยั้งนัก ๑ เจริญเมตตา ยั้งนัก ในอุปัชฌาย์
อาจารย์ ๑ พร้อมด้วยคุณดังนี้ ไม่ควรประณาม ถ้าอุปัชฌาย์อาจารย์
ประณามเสียเป็นโทษ ต้องทุกกฏ สัทธังวิหาริก อันเตวาสิก อัน
อุปัชฌาย์อาจารย์ประณามเสียแล้ว พึงขอขมาโทษท่านดังกล่าวก่อน
ถ้าไม่ขอขมาโทษท่าน ต้องทุกกฏ อุปัชฌาย์อาจารย์เล่า อันสัทธัง-
วิหาริก อันเตวาสิก ขอขมาโทษไม่อดให้ ก็ต้องทุกกฏ

อนึ่ง ภิกษุเป็นคณลาดองอาจ เป็นพหุสูต ทรงคุณเป็นต้นว่า
รู้อาบัติและอนาบัติ รักษาตนเองและผู้อื่นได้ มีพรรษาแต่ ๑๐ ขึ้นไป
จึงควรเป็นอุปัชฌาย์และอาจารย์ให้นิสัยแก่ภิกษุและสามเณรได้ อนึ่ง
ภิกษุเป็นคณลาดองอาจ เป็นพหุสูต ทรงคุณเป็นต้นว่า รู้จักอาบัติ
และอนาบัติ รักษาตนเองได้ และมีพรรษาแต่ ๕ ขึ้นไป จึงเป็น
นิสสัยมุต พันนิสสัยได้ ถ้าไม่ฉลาด แม้มมีพรรษาถึง ๑๐ ก็ไม่เป็น

มาในวิภังค์แห่งปาราชิกเป็นต้น เรียกชื่อว่า วิภังคทุกกฏ มาในมหา
จันทรกะเป็นต้น เรียกชื่อว่า จันทรทุกกฏ

เสขียทุกกฏ มาในบาลีแห่งเสขียสิกขาบท ๗๕ ดังกล่าวแล้ว
ในเสขียะวัตร

นิทานทุกกฏ มี ๒ ข้อ

ข้อหนึ่ง มาในนิทานแห่งทุติยปาราชิกว่า พระองค์เห็นพระ-
ธนิยเถระ ทำกฐิแล้วด้วยดินล้วน ตรัสสั่งให้ภิกษุทั้งหลายไปต้อยเสียบ
แล้วทรงบัญญัติไว้ว่า น จ ภิกขเว สพฺพมตฺติกามย กุฐิ กาทพฺพา.
ว่า ภิกษุอย่าพึงทำกฐิแล้วด้วยดินล้วน ถ้าทำ ต้องทุกกฏ แม้ได้
กุฐิดินล้วน ที่ผู้อื่นล่วงสิกขาบททำไว้แล้ว อยู่ในกุฐินั้น เป็นทุกกฏแท้
แต่เจือด้วยเครื่องทัฬหสัมภาระ หรือเจือด้วยของอย่างใดอย่างหนึ่ง
ก็ตาม ควรอยู่ แล้วด้วยดินล้วนอย่างเดียวไม่ควร แม้กุฐินั้นเขาทำ
สังเขปว่าเป็นตีกด้วยอิฐ ควรอยู่ เพราะพระองค์ตรัสสั่งให้ภิกษุไปต้อย
เสียนั้น แม้ทุกวันนี้ ภิกษุเป็นพหูสูตรู้วินัย เห็นภิกษุอื่นถือเครื่อง
บริวารที่ไม่ควรเที่ยวอยู่ ถ้าตัดต้อยเสียบเอง หรือให้ผู้อื่นตัดต้อยเสียบ
ซึ่งบริวารนั้น เรอนั้น ผู้เจ้าขอติเตียนไม่ได้ อย่าพึงโจทเธอ อย่า
พึงให้เธอระลึก จะกล่าวว่าบริวารของเรา ท่านทำฉิบหายเสียจงใช้
เรา ดังนี้ ไม่ได้ ในที่นี้ต่อไปในอรรถกถา ท่านวินิจฉัยกับปิยา-
กับปิยะบริวาร เป็นบาลีมุตตกะ ดังกล่าวแล้วในปริกขารกถา

ข้อหนึ่ง พระองค์ทรงบัญญัติไว้ในนิทานแห่งสุรสุรสิกขาบทว่า
น ภิกขเว พุทฺธฺ วา ฌมฺมํ วา ลัมมํ วา อารพฺพ ทาโว กาทพฺโพ. ว่า
ภิกษุอย่าปรารภพระพุทธรเจ้า หรือพระธรรม หรือพระสงฆ์ ทำเป็น

พูดเย้ยเล่น โดยปริยาย อันใด อันหนึ่ง เป็นต้นว่าพระพุทธรอะไร พระ
มักตื่นนอนและไม่ตื่นนอน พระธรรมอะไร พระธรรมโค พระธรรม
แพะ สงฆ์ว่าหมู่ ๆ อะไร หมู่เนื้อ หมู่สัตว์ของเลี้ยง ถ้าเธอใดทำพูด
เย้ยเล่นดังนี้ ต้องทุกกฎ.

นิทานทุกกฎ จบ

จกกล่าวในวินีวัตทุกกฎ

วินีวัตทุกกฎนั้น ได้กล่าวแล้วข้างในก่อน ให้พึงรู้ในคำที่
กล่าวอ้างว่า พระองค์ทรงบัญญัติไว้ในวินีวัตทุกกฎนั้นเถิด ที่เหลืออยู่
ข้อหนึ่ง ในวินีวัตทุกแห่งทุกตติยปาราชิก ทรงห้ามว่า ภิกษุอย่า
พึงว่ากะภิกษุด้วยกันว่า ท่านว่ากล่าวสิ่งเรา ๆ จะว่าตามคำท่าน ถ้า
เธอใดพูดไม่ซัดความอย่างนี้ ต้องทุกกฎ แต่ทำปริเฉทกำหนดกล่าว
ให้ซัดความออกไปว่า ท่านสิ่งเรา ๆ จะถือเอาสิ่งนี้ตามคำท่าน ดังนี้
ควรอยู่ ข้อหนึ่ง ทรงห้ามไว้ว่า ภิกษุอย่าพึงกล่าวกะภิกษุด้วยกันว่า
เราว่ากล่าวสิ่งท่าน ๆ จงว่ากล่าวตามคำเรา ถ้าเธอใดกล่าวไม่ซัดความ
ออกไปดังนี้ ต้องทุกกฎ ใน ๒ ข้อนี้ กำหนดกล่าวให้ซัดออกไป
เป็นต้นว่า เราสั่งท่านไปให้ถือเอาของสิ่งนี้ ท่านจงไปถือเอาของสิ่งนี้
ในที่แห่งนั้น ดังนี้ ควรอยู่ ด้วยว่าท่านนี้ จึงพ้นความอุปารัมภะได้
ข้อหนึ่ง ในวินีวัตทุกแห่งตติยปาราชิก ทรงห้ามไว้ว่า ภิกษุ
อย่าพึงทำตนให้ตกลง คือโจนเหวตามเป็นต้น ถ้าให้ตกดังนี้ ต้อง
ทุกกฎ ไซ้แต่อย่าให้ตนตกไปอย่างเดี๋ยวกี้หาไม่ อย่าพึงให้ตนตาย

ด้วยความเพียรอันใดอันหนึ่ง แม่อื่น โดยที่สุดแม่ด้วยอดอาหารเสีย ด้วยว่าแม่ผู้ใดเป็นไข้ เมื่อยาและคนอุปัฐากมีอยู่ อยากจะตาย ตัดอาหารเสีย เป็นทุกกฏแท้ แต่ผู้ใดอาพาธใหญ่ ชักลากมานาน ภิกษุทั้งหลายผู้อุปัฐากลำบากเบื้อหน้าย ถ้าเธอนั้น คิดว่าอัตตภาพนี้ แม่ปฏิบัติไปก็ไม่ตั้งอยู่ ภิกษุทั้งหลายพลอยลำบากด้วย และเธอตัดอาหารเสียไม่เสพยา ควรอยู่ แต่เธอตัดอาหารเสียด้วยคิดว่า โรคนี้กล้า อายุสังขารจะไม่ตั้งอยู่ และความได้วิเศษดูเหมือนอย่างกะถึงมือ ดังนี้ ควรแท้ แม่ไม่เป็นไข้ เกิดความสังเวชขึ้น คิดว่า เทียวแสวงหาอาหารเป็นความเนิ่นช้า เราจักประกอบกัมมัญฐานอย่างเดียว และตัดอาหารด้วยกัมมัญฐานสิริยะ ดังนี้ ก็ควรตัดอาหารเสีย เพราะจะพยากรณ์ความได้วิเศษไม่ควร ด้วยว่า บอกเล่ากันแก่ภิกษุเป็นลัทธิ ซึ่งเป็นสภาคกันจึงควร

ข้อหนึ่ง ในวินิตวัตตุแห่งจตุตถปาราชิก ทรงบัญญัติไว้ว่า ภิกษุอย่าตั้งใจจะให้เขาสรรเสริญนับถือในพระอรหัต หรือในเสขภูมิ แล้วอยู่ป่า ถ้าอยู่ด้วยความปรารถนา ดังนี้ ต้องทุกกฏ ปรารถนา เช่นนั้น คิดจะไปอยู่ป่า เดินไป เป็นทุกกฏทุก ๆ วาระเท่า ปรารถนา เช่นนั้น ไปอยู่ในป่า ในกิจทั้งปวง เป็นต้นว่า ทำกุฎิ เดินจงกรม นั่งนุ่งห่ม เป็นทุกกฏทุกประโยค เพราะเหตุนั้น อย่าอยู่ป่าด้วยปรารถนา อย่างนี้ ด้วยว่าอยู่อย่างนี้ จะได้ความสรรเสริญก็ตาม ไม่ได้ก็ตาม ต้องทุกกฏ แต่เธอใดสมาทานธุดงค์แล้ว คิดว่า จะรักษาธุดงค์ หรือคิดว่า อยู่ใกล้บ้านจิตฟุ้งซ่าน ป่าเป็นที่สบาย หรือคิดว่า จะถึงวิเวก ทั้ง ๓ อันใดอันหนึ่งในป่าเป็นแน่ หรือคิดว่า เข้าไปป่าแล้วไม่ถึง

พระอรหันต์จะไม่ออก หรือคิดว่า การอยู่ป่าพระพุทธเจ้าสรรเสริญ
เมื่อเราอยู่ในป่า เพื่อนสหพหุมจารีเป็นอันมาก จะพลอยละเสนาสนะ
ใกล้บ้านเป็นผู้อยู่ป่าด้วยกัน หวังจะอยู่ไม่มีโทษ ดังนี้ เธอนั้นพึง
อยู่เถิด

ข้อหนึ่ง อย่าพึงเที่ยวบิณฑบาต และจงกรม และยืน และนั่ง
และสำเร็จการนอน ด้วยความปรารถนาดังนั้น ถ้าเธอใดปรารถนา
ดังนั้น แล้วเที่ยวบิณฑบาตเป็นต้น ต้องทุกกฎ คิดว่า จะจัดการ
เป็นต้นว่า ก้าวไปเที่ยวบิณฑบาตด้วยความปรารถนาดังนั้น ตั้งแต่
นุ่งห่มไปจนฉันทแล้ว เป็นทุกกฎทุก ๆ ประโยค จะได้รับความสรรเสริญ
ก็ตาม ไม่ได้ก็ตาม เป็นทุกกฎแท้ แต่เที่ยวไปเพื่อบิณฑบาต ด้วย
มารยาท เป็นต้นว่า ก้าวไป ถอยกลับ ที่น่าเลื่อมใส เพื่อจะบำเพ็ญ
ขันธกวัตร และเสขियวัตร ให้บริบูรณ์ หรือเพื่อจะให้เพื่อนสหพหุมจารี
ถึงทุกฐานุคติ เห็นเป็นตัวอย่าง ไม่มีโทษ นักปราชญ์ไม่ติเตียน แม้
เดินจงกรมเป็นต้น ก็มีอย่างดังกล่าวแล้วนั้นแล.

วินิตวตถุทุกกฏ จบ

จกกล่าวในวิภังคทุกกฏ

ก็แลวิภังคทุกกฏมีมาก คือ เป็นญาติทุกกฏบ้าง ญาติทุกกฏบ้าง
อนุสาวนทุกกฏบ้าง อาณัติทุกกฏบ้าง วิมติทุกกฏบ้าง สัตถุญาทุกกฏ
บ้าง ยถาเขตตทุกกฏบ้าง ยถาวัตถุทุกกฏบ้าง ยถาปโยคทุกกฏบ้าง
ยถาวัชชทุกกฏบ้าง

ญาติทุกกณฺ्हัน ตังภิกษุได้เห็น หรือได้ยินภิกษุอื่น พยายามเพื่อ
จะทำลายสงฆ์ เป็นต้น แลเห็น หรือได้ยินภิกษุอื่น มีทิลฺลิตตังอรฺหฺณฐะ
ภิกษุ และไม่ห้าม ต้องอาบัติทุกกณฺ्हัน ตังภิกษุพยายาม
เพื่อจะทำลายสงฆ์ เป็นต้น สงฆ์ทำสมนุภาสนกรรมจบญัตติลง ไม่
มละกรรมอันนั้นเสีย ต้องทุกกณฺ्हัน ๑ คังนี้ ส่วนในสมนุภาสนกรรมใน
สังฆาทิเสส เมื่อจบอนุสาวณะที่ ๓ ต้องครุกาบตี แล้วร่างไปเอง
ส่วนในสมนุภาสนะอื่นไม่กล่าวร่างไป อนุสาวณทุกกณฺ्हัน ตัง
ภิกษุมีทิลฺลิตตัง สงฆ์สวดสมนุภาสนะ จบ อนุสาวณะที่ ๑ ที่ ๒ ลง ต้อง
ทุกกณฺ्हัน อาณตติทุกกณฺ्हัน ตังภิกษุใช้นางภิกษุณีใช้ญาติให้ชักจิวรเก่า
ต้องทุกกณฺ्हัน คัวยบังคับก่อน เป็นตัวอย่าง วิมตติทุกกณฺ्हัน ตังผ้า
อติเรกจิวรยังไม่ล่วง ๑๐ วัน ภิกษุสงฆ์อยู่และบริโภค ต้องทุกกณฺ्हัน
เพราะสงฆ์ เป็นตัวอย่าง สัญญาทุกกณฺ्हัน ตังภิกษุสำคัญว่าหญิง
ในบั้นเพาะก็ จับต้องด้วยความกำหนดก็ดี และผ้าอติเรกจิวรยังไม่
ล่วง ๑๐ วัน สำคัญว่าล่วง เอาบริโภคก็ดี เหล่านี้เป็นต้น ต้อง
ทุกกณฺ्हันด้วยสัญญา ขณเขตตทุกกณฺ्हัน ตังภิกษุสรรเสริญ หรือติเตียน
อวัยวะหญิง แต่รากขวัญขึ้นไป แต่เข้าลงมา ต้องทุกกณฺ्हันตามเขต เป็น
ตัวอย่าง ขณวัตตทุกกณฺ्हัน ตังภิกษุจับต้องกายบุรุษด้วยความกำหนด
ต้องทุกกณฺ्हันตามวัตต เป็นตัวอย่าง ขณปโยคทุกกณฺ्हัน ตังได้ใน
บุพพปโยคแห่งปาราชิก และสังฆาทิเสส และปาจิตติยฺ คังภิกษุมี
เถยยจิตจับต้องลูกค้ำของผู้อื่น ต้องทุกกณฺ्हัน เป็นตัวอย่าง ขณวัชช-
ทุกกณฺ्हัน ตังภิกษุขออดอุตตริมนสธรรมโดยปริยาย ผู้ฟังไม่รู้ความ
ในขณะนั้น ต้องทุกกณฺ्हันตามโทษ เป็นตัวอย่าง.

วิภงฺคทุกกณฺ्हัน จบ

ชั้นชกทุกกณฺ्हัน ได้กล่าวแล้วในก่อนบ้าง ให้ฟังรู้ในพระบัญญัติที่กล่าวก่อน ไม่ได้อย่างที่มาแล้วเป็นชั้นชกทุกกณฺ्हัน ที่ยังเหลืออยู่ ข้อใดควรจะรู้จะต้องปฏิบัติบ้าง จะกล่าวข้อนั้นโดยสังเขป

ข้อหนึ่ง พระองค์ทรงบัญญัติไว้ว่า คนกอปรด้วยอาพาธ ๕ อย่าง คือ โรคนกฺขุจฺจํ ฝี กลาก หืด บ้าหมู อย่าพึงให้บวช ข้อหนึ่งว่า คนอันพระเจ้าแผ่นดินเลี้ยงเป็นข้าราชการอย่างพึงให้บวช ข้อหนึ่งว่า โจรปรากฏดังชงอย่าพึงให้บวช ข้อหนึ่งว่า โจรทำลายตระกูลหมีมา ข้อหนึ่งว่า โจรอันพระเจ้าแผ่นดินประกาศไว้ว่า เห็นเข้าที่ไหนให้ฆ่าเสีย ข้อหนึ่งว่า โจรเขาตีด้วยหวายทำทัณฑกรรมแล้ว ข้อหนึ่งว่า คนเขาขจัดลักษณะเสีย เป็นต้นว่า สักหน้าผากเสียแล้ว ทำทัณฑกรรมแล้ว ข้อหนึ่งว่า คนเป็นลูกหนี้เขา ข้อหนึ่งว่า คนเป็นทาสเขา ข้อหนึ่งว่า บุตรที่มารดาบิดายังไม่ได้อนุญาต คนเหล่านี้อย่าพึงให้บวช ถ้าเธอใดให้บรรพชาคนเหล่านั้นเป็นสามเณร ต้องทุกกณฺ्ह

ข้อหนึ่ง คนมือด้วน คนเท้าด้วน คนด้วนทั้งมือทั้งเท้า คนหูขาด คนจมูกขาด คนขาดทั้งหูทั้งจมูก คนกำมือขาด คนนิ้วด้วน คนเอ็นขาด คนนิ้วติด คนค่อม คนเตี้ย คนคอพอก คนเปลี้ย คนเท้าโต คนโรคลามก เป็นต้นว่า ริดสีดวง คนประทุษร้ายบริษัท เพราะมีรูปแปลกเพี้ยน คนบอดข้างเดียว คนง่อย คนกระจอก คนข้างหัก คนอริยาบถขาด คนแก่ทุรพล คนบอดสองข้าง คนใบ้ คนหนวก คนทั้งบอดทั้งใบ้ คนทั้งบอดทั้งหนวก คนทั้งใบ้ทั้งหนวก คนทั้งบอดทั้งใบ้ทั้งหนวก คนเหล่านี้ภิกษุอย่าให้บรรพชา ถ้าเธอใดให้บรรพชาแก่คนเหล่านั้น ต้องทุกกณฺ्ह

บัณฑิตคนลักสังวาส คนเป็นภิกษุอยู่แล้วไปเป็นเดียรถีย์
สัตว์ดิรัจฉาน คนฆ่ามารดา คนฆ่าบิดา คนฆ่าพระอรหันต์ คน
ประทุษร้ายนางภิกษุณี คนทำลายสงฆ์ คนจิตประทุษร้าย ทำโลหิต
ในกายพระพุทธเจ้าให้หือขึ้น คน ๒ เพศ คือมีทั้งเพศหญิงเพศชาย
คนเหล่านี้แม้บวชไม่เป็นอุปสัมบัน ถ้าบวชเข้าฟังให้สึกเสีย

ข้อหนึ่ง คนไม่มีอุปัชฌาย์ อย่าฟังให้อุปสมบทเป็นภิกษุ ข้อหนึ่ง
อย่าเอาสงฆ์เป็นอุปัชฌาย์ ข้อหนึ่ง อย่าเอาคณะเป็นอุปัชฌาย์ ข้อหนึ่ง
อย่าเอาบัณฑิตเป็นต้นเป็นอุปัชฌาย์ ถ้าภิกษุใดเอาคนเหล่านี้เป็น
อุปัชฌาย์ ให้อุปสมบทแก่กุลบุตรเป็นภิกษุ ต้องทุกกฏ

ข้อหนึ่ง คนไม่มีจิวร ข้อหนึ่ง คนไม่มีบาตร ข้อหนึ่ง ไม่มี
ทั้งบาตรทั้งจิวร อย่าฟังให้อุปสมบท ข้อหนึ่ง อย่ายืมบาตร ข้อหนึ่ง
อย่ายืมจิวร ข้อหนึ่ง อย่ายืมทั้งบาตรทั้งจิวรให้อุปสมบท ถ้าภิกษุใด
ให้อุปสมบทกุลบุตรขึ้นเป็นภิกษุ ดังนี้ ต้องทุกกฏ

ข้อหนึ่ง ทรงอนุญาตไว้ ให้อุปโลกน์บอกสงฆ์ เพื่อทำภณทุ-
กรรม คือโกณम्मคนผู้ฟังบรรพชา วิธีอุปโลกน์สังเขปดังนี้ให้ประชุม
ภิกษุซึ่งอยู่ในสีมาแล้ว พาผู้ฟังบรรพชาไปในที่ประชุมนั้นแล้ว ฟัง
กล่าวว่า สงฆ์ ภนฺเต อิมสฺส ทารกสฺส ภณฺฑกมฺมํ อาปุจฺฉามิ ว่า
ข้าพเจ้าบอกภณทุกรรมแห่งทารกนี้กะพระสงฆ์ ดังนี้ ๒ ครั้ง ๓ ครั้ง
หรือครั้งเดียวก็ได้ แต่ผู้ใดปลงผมใหม่ หรือสึกใหม่หรือเป็นนิครนถ์
เป็นต้นอยู่ หรือเป็นคนมีผมอันหย่อนกว่า ๒ นิ้ว แล้วเพียง ๒ นิ้วก็ดี
กิจซึ่งจะโกณम्मแห่งคนนั้นไม่มี เพราะเหตุนั้น แม้จะไม่บอกภณทุ-
กรรม และจะให้คนเช่นนั้นบรรพชาก็ควร แต่ผู้ใดมีผมยาวเกินกว่า

๒ นัว โดยที่สุคแม่ทรงมาทรว่าเป็ยแหมมอันหนึ่งก็คิ พังบอกภัณทุ-
กรรมก่อน จึงให้ผู้นั้นบรพช

ข้อหนึ่ง จะทำทัณทกรรมแก่สามเณร อย่าพึงทำการกวงัน
อารมสงฆ์ทั้งปวง สามเณรอยู่หรือเข้าไปในทีใด พังกวงันแต่ที่นั่น
ข้อหนึ่ง อย่าทำการกวงันอาหาร คืห้ามไม่ให้ัน ข้อหนึ่ง ไม่บอก
อุปัชฌาย์ก่อน อย่างทำการกวงัน ถ้าเธอใดทำการกวงันแก่สามเณร
คังนี้ ต้องทุกกฎ

ข้อหนึ่ง อย่างเกลี้ยกล่อมบรชแห่งผู้อื่น เพื่อทำการอุปัฐฐาก
ตนด้วยคำว เราจะให้บารจรแก่ท่าน เธอใดเกลี้ยกล่อมคังนี้
ต้องทุกกฎ บรชแห่งชนอื่น จะเป็นสามเณรหรืออุปัสัมบันก็ตาม
โดยที่สุคแม่เป็นบรชแห่งภิกษุทุศีล จะยุยงให้แตกถือเอาไม่ควร
แต่จะแสดงโทษว ท่านอาศัยคนทุศีลอยู่ ทำเหมืออย่างมาหวังจะ
อาบล้าง กลับเอาคุณทาทัวเหมือกัน คังนี้ควรอยู่ ถ้าผู้นันรู้ ข้มาขอ
อุปัชฌาย์หรือนิสัยเอง จะให้ควรอยู่

ข้อหนึ่ง ไม่ให้ภิกษุอื่นทำโอกาสก่อน อย่าโจทเธอด้วยอาบัติ
ถ้าเธอใดโจทคังนี้ ต้องทุกกฎ ทรงอนุญาตให้ขอโอกาสก่อนว
ภโรตุ เม आयसुमा ओकालं ओहं तं वत्तुकांम คังนี้ ผู้มีอายุจงทำ
โอกาสแก่ข้ๆ อยากจะกล่าวกะท่านคังนี้แล้ว จึงโจทด้วยอาบัติ

ข้อหนึ่ง อย่าทรงทัณทะ คืไม้ยาว ๔ ศอก และสาแหรก เธอ
ใดทรงทัณทะและสาแหรก ต้องทุกกฎ เป็นข้ปราศจากไม้ทัณทะ
เท็ยไปไม่ได้ พระองค์ทรงอนุญาตให้ขอทัณทสมมติแต่สงฆ์
เป็นข้ เว้นสาแหรกเส็ยบรชรักษาพาบาตรไปไม่ได้ พระองค์ทรง

อนุญาตให้ขอสิกขาสมมติแต่สงฆ์ ถ้าเป็นไขเว้นของทั้ง ๒ อย่างนั้น
เที่ยวไปและพาบาตรไปไม่ได้ พระองค์ทรงอนุญาตให้ขอทนต์สิกขา
สมมติแต่สงฆ์ ได้สมมติสิ่งใดแล้ว ไขของสิ่งนั้นได้

ข้อหนึ่ง คานมิของห้อยทั้ง ๒ ข้าง อย่าพึงหาบหามนำไป ถ้า
เธอใดหาบหามนำไป ต้องทุกกฏ คานมิของข้างเดียวเอาของห้อย
กลาง สองคนหาม ทุนสิริษะ กระเดียด หิว เหล่านี้ พระองค์ทรง
อนุญาต

ข้อหนึ่ง เมื่อผู้อื่นไอบามอยากกล่าวว่า ท่านจงเป็นอยู่ จงรอดอยู่
ถ้ากล่าวดังนี้ ต้องทุกกฏ คฤหัสถ์ผู้ปรารธนามงคล เขากล่าวกะภิกษุ
ว่า ท่านจงเป็นอยู่ และจะกล่าวตอบว่า ท่านจงเป็นอยู่สิ้นกาลนาน
ดังนี้ควรอยู่ ด้วยทรงอนุญาตให้กล่าว.

ชนธกทุกกฏ จบ

ทุกกฏาบัติเหล่านี้ มาในบาลีดังกล่าวแล้ว จึงชื่อว่าบาลีทุกกฏ.

पालิทุกกฏ จบ

บาลีมุตตกทุกกฏนั้น ได้กล่าวแล้วข้างในก่อน ดังทุกกฏ
เพราะรับและฉันเนื้อคิบ ปลาคิบ และอนามาทุกกฏแห่งภิกษุผู้จับ
ต้องลูปคัลรัตน์ะ ๑๐ ข้าวเปลือก ๗ และเครื่องดนตรีเป็นต้น และ
ทुरुปจันณทุกกฏ วินยทุกกฏ ที่ยังเหลืออยู่ดังนี้

ข้อหนึ่ง อย่าพึงรับข้าวเปลือกคิบ ข้อหนึ่ง อย่าพึงรับไร่นา
ที่ดินเป็นต้น ถ้าทายกผู้หนึ่งกล่าวว่า บึงใหญ่สำเร็จข้าวกล้าได้ปีละ

๓ ครั้ง ของข้าพเจ้ามีอยู่ ข้าพเจ้าถวายบิณฑบาตแก่สงฆ์ ถ้าสงฆ์รับบิณฑบาตนั้น เป็นอาบัติแท้ เพราะรับ เพราะบริโภคน้ำ แต่เธอใดห้ามเสีย เธอนั้น ผู้หนึ่งอย่าฟังว่าสิ่งใดกะเธอ ด้วยว่าผู้ใดใจทเธอนั้น ผู้นั้นเป็นอาบัติ เพราะเธอนั้นองค์เดียวทำภิกษุมาก ไม่ให้เป็นอาบัติ ทายกใดแม่ กล่าวว่ ข้าพเจ้าถวายบิณฑบาตใหญ่เช่นนั้น ก็มีอยู่ นั้นทำไมถึงควรเล่า ฟังตอบ ถ้าเขาถามว่า บิณฑบาตของสงฆ์อันโน้น ก็มีอยู่ นั้นทำไมถึงควรเล่า ฟังตอบ เขาว่า ชะรอยเขาจักทำให้เป็นกัปปิยะถวาย ถ้าเขาถามว่า ถวายอย่างไร จึงเป็นกัปปิยะ ฟังตอบว่า เขาถวายว่า ท่านจงบริโภคน้ำจืด ๔ ดังนี้ จึงเป็นกัปปิยะ ถ้าทายกนั้นกลับถวายว่า ดีแล้วท่านจงบริโภคน้ำจืด ๔ เติล ดั่งนี้ควร ถ้าแม่เขากล่าวว่ ท่านจงรับบิณฑบาต ห้ามเขาเสียว่า ไม่ควร เขาถามว่า กัปปิยะการกมีหรือไม่ บอกว่าไม่มี เขาว่า คนชื่อนั้นจักพิจารณาบิณฑบาต หรือว่าจักอยู่ในมือคนนั้น หรือว่าจักอยู่ในมือข้าพเจ้า สงฆ์จงบริโภคน้ำจืดที่ควรเถิด ดั่งนี้ควรอยู่ ถ้าแม่ห้ามเขาเสียว่าไม่ควรดั่งนั้น เขากล่าวว่ คนทั้งหลายจักได้บริโภคน้ำ จักได้ล้างของ เนื้อนกกจักได้ดื่ม แม่ดั่งนี้ก็ควร ถ้าแม่ห้ามเขาเสียว่าไม่ควรดั่งนั้นแล้ว เขาว่า ท่านจงถือเอาด้วยกัปปิยะเถิด จักกล่าวว่ ดีแล้วอุบาสก สงฆ์จักได้ดื่มน้ำ จักได้ล้างของ เนื้อนกกจักได้ดื่ม ดั่งนี้แล้วแลบริโภคน้ำก็ควร ถ้าแม่เขาถวายว่ ข้าพเจ้าถวายบิณฑบาต หรือ สาระโภกขณิของข้าพเจ้าแก่สงฆ์ จักกล่าวว่ ดีแล้วอุบาสก สงฆ์จักได้ดื่มน้ำ ดั่งนี้เป็นต้นแล้วแลบริโภคน้ำ ควรแท้ แต่ถ้าภิกษุขอหัตถกรรมเขาก็ดี และขุดแผ่นดินเป็นกัปปิยะด้วยมือตนก็ดี ทำเป็นบิณฑบาตเพื่อจะบริโภคน้ำ ถ้ามุขีมาอาศัยบิณฑบาตนั้นสำเร็จข้าวกล้าแล้วให้กัปปิยะภัณฑ์ในวิหาร ควรอยู่ ในที่นี้บรรพตถาจารย์กล่าวพิสดาร แต่

ความสังเขปว่า จะทำไร่นาเอง และให้ผู้อื่นทำไม่ควร บึงบ่อที่เขา
ถวายเป็นปัจจัย ๔ รับไว้ จะตั้งกับปัยการกไว้ ควรอยู่ แต่จะทำการ
ขุดดินพูนขอบเป็นต้นไม่ควร บึงบ่อที่รับไว้เพื่อบริโภคน้ำ จิตบริสุทธิ์
จะทำการขุดดินและพูนขอบขึ้นใหม่ด้วยกับปัยโวหาร ควรอยู่ แต่เห็น
เขามาอาศัยทำข้าวกล้า จะต้องกับปัยการกไว้ ไม่ควร เขากล่าวว่า
ข้าพเจ้าถวายเป็นหรือที่ดินเป็นที่ปลูกถั่ว งา อ้อย มะพร้าวเป็นต้น พึง
ห้ามเสียว่าไม่ควร แล้วปฏิบัติดังกล่าวแล้วในบึงนั้นเถิด เมื่อใดเขา
กล่าวด้วยกับปัยโวหารว่า ข้าพเจ้าถวายเป็นเพื่อบริโภคน้ำปัจจัย ๔ เมื่อนั้น
พึงรับเถิด แต่เขากล่าวว่าข้าพเจ้าถวายเป็นหมูไม่ถวายเป็นป่า ควรอยู่ เขาอาศัย
ที่ทำข้าวกล้า กล่าวข้าพเจ้าถวายเป็นสิมา ดังนี้ควร แต่อย่าปักเสา
ปักสิมา เพื่อจะกำหนดแดนเอง เพราะแผ่นดินหาคามีได้ จะพึง
เป็นปาราชิกเสียด้วยของเล็กน้อย พึงบอกคนรักษาว่า สิมาของ
เราไปตามที่นี้ ถ้าแม้นรักษาปักเอาเกินไป ไม่เป็นอาบัติ เพราะ
กล่าวโดยปริยาย พิว่าพระเจ้าแผ่นดินและมหาอำมาตย์เป็นต้น ท่าน
ให้คนปักเสาเองแล้ว ถวายเป็น ท่านจงบริโภคน้ำปัจจัย ๔ ดังนี้ ควรแท้
ข้อหนึ่ง อย่าพึงรับทาสหญิงชาย และโค แพะ ช้าง ม้า กระบือ
ไก่ สุกร เป็นต้น เขากล่าวว่าข้าพเจ้าถวายเป็นทาส ไม่ควร เมื่อเขา
กล่าวว่า ข้าพเจ้าถวายเป็นคนรักษาอารา ถวายเป็นไวยวัจกร ถวายเป็น
กับปัยการก ดังนี้ ควรอยู่ ถ้าคนรักษาอารามนั้น ทำการแห่งสงฆ์ทั้ง
เวลาเช้าเย็น ภิกษุพึงทำการปฏิบัติด้วยยาทั้งปวงแก่เขานั้น ดังสามเณร
เถิด ถ้าคนรักษาวัตนั้น ทำการแห่งสงฆ์แต่เวลาเช้า เวลาปัจฉิม
ทำการของตน เวลาเย็นภิกษุอย่าพึงให้เครื่องเลี้ยง แม้นคนรักษาวัค

ทำการแห่งสงฆ์เป็นเวร ๕ วัน หรือครึ่งเดือน ในการนอกนั้น ทำการ
ของตน พึงให้ข้าวสุกและเครื่องเลี้ยงแก่เขานั้น แต่ในเวลาทำการ
สงฆ์อย่างเดียว ถ้าการสงฆ์ไม่มี เขาไปทำการของตนเลี้ยงชีพอยู่
ถ้าเขาเอามูลค่าหัตถกรรมมาถวาย พึงรับเถิด ถ้าเขาไม่ให้ อย่าพึง
กล่าวสิ่งใดเลย จะรับทาสเป็นช่างซ่อม และทาสเป็นช่างทอหูกผู้ใด
ผู้หนึ่ง ด้วยชื่อว่าอารามิกคนรักษาอาราม โยมวัด ควรอยู่ ถ้าเขากล่าว
ว่า ข้าพเจ้าถวายโค พึงห้ามเขาเสียว่า ไม่ควร เขากล่าวว่า โคเหล่านี้
มาแต่ไหนเล่า พึงบอกว่า คนฉลาดเขาถวายเพื่อปัญญาโครส เมื่อเขา
กล่าวว่า ข้าพเจ้าถวายเพื่อปัญญาโครสด้วย ดังนี้ ควรอยู่ แม้นในแพะ
แกะเป็นต้น ก็เหมือนกันอย่างนั้น เขากล่าวว่า ข้าพเจ้าถวายช้าง
ถวายม้า กระบือ ไก่ สุกร จะรับไม่ควร ถ้ามนุษย์บางจำพวกกล่าวว่า
ท่านทั้งหลายจงมีความขวนขวายน้อยเถิด ข้าพเจ้าจะถือเอาสัตว์เหล่านี้
ไปแล้วให้กบปียักษ์แก่ท่านแล้ว เขาถือเอาไป ควรอยู่ ไก่ สุกรจะ
กล่าวว่า ข้าพเจ้าถวายบึงเหมือนนี้ ไร่นานี้ ที่ดินนี้ แก้วहार จะห้าม
เสียไม่ได้ ต้องการพิสดาร จงดูในทุติยสมันตปาสาทิกาเถิด

ข้อห้ามตั้งแต่ไร่นามา นี้ พระอรรถกถาจารย์อัสยบาลีในพระ-
สูตร เป็นต้นว่า เขตตวตตฤฎฐิกคหณา ตั้งไว้

อนึ่ง ทุกกฏาบัติไม่ได้มาในบาลี แต่เป็นอนุโลมแห่งกฏลัจ-
ยชาติเป็นต้น พระอรรถกถาจารย์ตั้งไว้ ก็ชื่อว่าบาลีมุตตกทุกกฏ
ตั้งภิกษุตัดดอกชบาตน ต้องกฏลัจจย ตัดอวัยวะอื่น เป็นต้นว่า หู
จมูก นิ้วมืออันใดอันหนึ่ง หรือทำทุกข์เช่นนั้นให้เกิดขึ้น เป็นทุกกฏ

แต่อวัยวะที่งูและบุงักัดเป็นต้น หรืออาหารอื่น เมื่อต้องอวัยวะหรือ
กอกโลหิต ไม่เป็นอาบัติ

อนึ่ง ในนางภิกษุณีเป็นปาจิตติย ในภิกษุ พระอรธรรคณาจารย์
กล่าวว่า เป็นทุกกฏ ดังภิกษุที่งูจจาระเป็นต้นภายนอกฝานอก
กำแพง และในไร่นาดังกล่าวแล้วก่อน เหล่านี้จะเรียกว่าบาลิมุตตก-
ทุกกฏก็ได้ ที่เหลืออยู่ยังไม่ได้กล่าว

ข้อหนึ่งว่า ภิกษุให้สมณจิร คือผ้าควรงูงูห่มได้ที่ทำกับปะ
แล้ว แก่กฤหัสถ์บรรพชิต ผู้ใดผู้หนึ่งอื่น พ้นจากสหัมมิก ๕ และ
มารดาบิดา เป็นทุกกฏ สละให้แก่มารดาบิดา และให้แก่คนอื่นเป็น
ของยืม ไม่เป็นอาบัติ

ข้อหนึ่งอีก ภิกษุไปเพื่อจะดูเรือเป็นที่ประพาสเล่นแห่ง
พระราช และเรือศาลาซึ่งวิจิตรด้วยลายเขียน และสวนเป็นที่
รื่นรมย์ และสวนอุทยาน และสระโบกขรณี เหล่านี้ ซึ่งเป็นที่เล่น
สนุก เมื่อเดินไป เป็นทุกกฏทุกก้าว หยุดยืนในที่ใดไม่ยกเท้าขึ้น
แลดูแม้ซึ่งที่ทั้ง ๕ ในที่นั้น เป็นอาบัติทุกกฏตัวเดียว ถ้าเหลียวไปดู
ในที่นั้น ๆ เป็นอาบัตินับด้วยประโยคที่เบือนคอไปดู ไม่นับด้วย
หลังตาแล้วลืมขึ้น มีกิจเป็นต้นว่า สลากภัตแลไปก็ดี แลไปเพราะ
อันตรายก็ดี ไม่เป็นอาบัติ

อนึ่ง แม้ทุกกฏเพราะใช้ข้อกัปปิยบริหารบางสิ่งดังกล่าวแล้วใน
ปริกขารกถา จะกล่าวว่าเป็นบาลิมุตตกทุกกฏด้วยก็ได้.

บาลิมุตตกทุกกฏ จบ

ทุกกฏาบัติซึ่งพรรณนามานี้ จะหมดสิ้นเชิงทีเดียวก็หาไม่ กล่าวแต่ข้อจะพึงรู้จะพึงปฏิบัติ และจะมีแจ้งข้างหน้าบ้าง เพราะทุกกฏาบัติมีมากดังนี้จึงไม่มีกำหนด.

ทุกกฏาณณา จบ

จักพรรณนาในทุพภาสิตาบัติ ภิกษุแกล้งพูดหลอกล่ออุปสัมบัน และอุปสัมบัน ด้วยอักโกสวัตถุ ๑๐ มีชาติเป็นต้น เป็นอาบัติทุพภาสิต วินิจฉัยนอกนั้นให้พึงรู้ตั้งโอมสวาหะสิกขาบทนั้นเกิด แปลกแต่ทุพภาสิตาบัญนี้ เป็นธรรมเทศนาสมุฏฐาน เกิดแต่วาจาจิต เป็ฯ กิริยา สัตถุญวิโมกข์ สจิตตกะ เป็นวิจิตรกรรม อกุศลจิต มีเวทนา ๒ คือสุข และมัชยัตเท่านั้น.

ทุพภาสิตาณณา จบ

ปฏิบัติมุขปพพิ ตติย จบ ชื่อว่าด้วยสิกขาบทเป็นทางปฏิบัติ

จักพรรณนาในข้อที่ ๔ ชื่อกาลิกบัพพะ ว่าด้วยกาลิกของประกอบด้วยกาล กาลิกมี ๔ คือ ยาวกาลิก ยามกาลิก สัตตาหกาลิก ยาวชีวิก ลำดับดังนี้ตามบุพพิสัทธิกา แต่จะกล่าวยาวชีวิกก่อน เพื่อจักให้วินิจฉัยง่าย เพราะจักกล่าวให้พิสดารกว่าบุพพิสัทธิกาสักหน่อยหนึ่ง

ยาเกิดแต่ต้นไม้ต้นหญ้า ซึ่งพระพุทธรเจ้าทรงอนุญาตไว้เป็นเค้าเดิม ๕ คือ ราก น้ำฝาด ใน ผล ยาง เป็น ๖ ทั้งเกล็ดด้วย ชื่อว่า ยาวชีวิก

รากไม้เป็นยาที่ทรงอนุญัตนั้น **หลิทุทำขมื่น ลิงคเวร์ จิง วัง**
ว่านน้ำ วจตุลั ว่านเปราะ **อติวิธั อุตพิค กฏุโกริณี ข่า อูสิริ์ แฝก**
ภททมุตุตักั หัวหมู เป็น ๘ สิ่ง ใช้แต่หัวรากเถาแห่งของ ๘ สิ่ง
นั้นอย่างเดิยหาไม้ แม็ดัน และเปลือก และดอก และผลแห่งของ
๘ สิ่งนั้น ก็เป็นยาวชีวิตด้วย

น้ำฝากเป็นยาที่ทรงอนุญัตนั้น คือ **นิมุพกสาโว** น้ำฝาดสะเดา
กฏุชกสาโว น้ำฝาดมูกมัน **ปโตลกสาโว** น้ำฝากกระดอมก็ว่า **จีกา**ก็ว่า
ปकुควกสาโว น้ำฝาดบอระเพ็ดก็ว่า **จีเหล็ก**ก็ว่า **นคคมาลกสาโว**
น้ำฝาดกระถินพิมาน เป็น ๕ สิ่ง

ใบไม้เป็นยาที่ทรงอนุญัตนั้น คือ **นิมุพปณณั** ใบสะเดา **กฏุช-**
ปณณั ใบมูกมัน **ปโตลปณณั** ใบกระดอมก็ว่า **จีกา**ก็ว่า **ตุลสิปณณั**
ใบกะเพราก็ว่า **แมงลัก**ก็ว่า **กปุปาติกปณณั** ในฝ้าย เป็น ๕ สิ่ง ใช้
แต่ใบแห่งของ ๕ สิ่งนี้อย่างเดิยก็หาไม้ แม็ดอกและผลเป็นต้น
แห่งของ ๕ สิ่งนี้ ก็เป็นยาวชีวิตด้วย

ผลไม้ที่เป็นยาทรงอนุญัต คือ **วิลัคั** ลูกพิลังกาสา **ปิปฺผลิ** คีปลิ
มริจั พริก **หริตกี** สมอไทย **วิเขตักั** สมอพิเภก **อามลักั** มะขามป้อม
โกธผลั ผลแห่งโกธ เป็น ๗ สิ่ง

ยางไม้เป็นยาที่ทรงอนุญัตนั้น คือ **หิงคุ** ยางไม้ที่ไหลออกจาก
ต้นหิงคุ **หิงคุชตุ** ยางไม้ที่เขาเอาก้านและใบแห่งต้นหิงคุมาเคี้ยวออก
หิงคุสิปาฏิกิ ยางที่เขาเอาใบหิงคุมาเคี้ยวออกก็ว่า และยางที่เขาเอา
ใบหิงคุเยวออกแล้วเจือด้วยของอื่นก็ว่า **ตกักั** ยางอันไหลออกแต่
ยอดไม้ **ตกุกปตฺติ** ยางอันไหลออกแต่ใบไม้ **ตกุกปณณั** ยางไม้เขาคั่ว

ใบไม้ไหลออกก็ว่า ยางไม้อันไหลออกจากก้านก็ว่า **สาธุชูลส์** กายาน
เป็น ๗ สิ่ง

เกลือที่ทรงอนุญาตนั้น คือ **สามมุตทิ** เกลือเกิดด้วยน้ำเค็ม
ริมทะเล **กาพโลณ** เกลือดำ **สินธุ** เกลือสินธุ ทานว่าเกลือเกิด
ริมภูเขา สีขาว **อุพฺภิ** เกลือทำด้วยดินฝุ่น ที่เค็มแตกขึ้นจากแผ่นดิน
วิล เกลือวิเศษ ทานว่าเกลือหุงด้วยสัมภาระทั้งปวง สีแดง

ก็แลยา ๖ สิ่ง มีรากไม้เป็นต้น พระองค์ทรงอนุญาตชื่อดังนี้
แล้ว ต่อไปพระองค์ปรารถนาจะแสดงลักษณะแห่งรากไม้เป็นต้น
อันอื่น ซึ่งไม่มาในบาฬีที่เป็นยาได้ จึงกล่าวบาลีว่า **ยานิ วา ปณญ-**
ณานิปี อตุลฺลิมฺมานิ กสฺสวานิ ปณญฺณานิ ผลานิ ชตุณิ โลณานิ
เภสชฺชานิ เหนว ขาทนียเฆ ขาทนียตุลฺลิมฺมานิ เพรณฺตนิ น โภชนียเฆ โภชนียตุลฺล-
ิมฺมานิ. ความว่า หรือ รากไม้ น้ำฝาด ใบไม้ ผลไม้ ยางไม้ เกลือ
อันใด สิ่งอื่นซึ่งไม่ได้ชื่อออกชื่อในบาฬี ย่อมไม่แพ้ไปเพื่อเป็นของเคี้ยว
ในของเคี้ยว ย่อมไม่แพ้ไปเพื่อของกิน ในของกิน เป็นยาได้ มีอยู่
คือว่า รากไม้เป็นต้นอันอื่น ที่ไม่สำเร็จอาหารกิจกินเป็นอาหาร
โดยปกติของมนุษย์ในชนบทใดได้ รากไม้เป็นต้นนั้น ชื่อว่าเป็น
เภสัชในชนบทนั้น หัว ราก เถา หน่อ ลำต้น เปลือก ดอก ผล เมล็ด
แป้ง ยาง แห่งต้นไม้อื่นใด ต้นหญ้า สิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ดี และเกลือ
สิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ดี ซึ่งไม่มาในบาฬี และไม่สำเร็จอาหารกิจของมนุษย์
ในประเทศนั้น ๆ ชื่อว่าเป็นเภสัชในประเทศนั้น ๆ ดังหัวกระดาดแดง
หัวกระดาดขาว รากตาล รากมะพร้าว ใบพลู ใบบัว ดอกบุนนาค
ดอกจำปา ลูกจันทน์ ลูกกระวาน เป็นต้น เป็นเภสัชในสยามประเทศนี้

รากไม้เป็นต้นดังกล่าวมานี้ ชื่อว่ายาวชีวิก รับประเคนแล้วเมื่อเจ็บไข้ ไม่สบาย อย่างใดอย่างหนึ่ง มันได้ทราบเท่าสิ้นชีพในกาลทั้งปวง ถ้าทำสังขารไว้ หรือมันในเวลาวิกาล เพื่อเป็นอาหาร ไม่มันเพื่อเป็นยา ต้องทุกกฎ เพราะบาติพระพุทธรเจ้ากล่าวไว้ในเบื้องปลายทุก ๆ เกตซ์ ว่า ตานิ ปฏิกุคเหตุวา ยาวชีว์ ปริหริตุ สติ ปจฺจเย ปริญฺญชิตฺตุ อสฺติ ปจฺจเย ปริญฺญชฺนตฺตสฺส อปตฺติ ทุกฺกฏสฺส ความว่า เราตถาคต อนุญาตให้รับรากไม้ น้ำฝัก ใบไม้ ผลไม้ ยางไม้ เกล็ด และสิ่ง ๆ ทั้งหลายเหล่านั้นแล้ว บริหารรักษาไว้กว่าจะสิ้นชีพ เมื่อมีปัจจัย คือเหตุ ให้บริโภกมันเกิด เมื่อไม่มีปัจจัยคือเหตุ มันต้องทุกกฎ ดังนี้แล.

ยาวชีวิกิ จบ

จักแสดงในยาวกาลิก ของมันที่มีอายุเพียงกาล คือเช้าชั่วเที่ยง เมื่อกล่าวยาวกาลิกแล้ว ยาวชีวิกก็จักรู้ด้วยอีก ขาทนียิ ของเคี้ยว โภชนียิ ของกิน ชื่อว่ายาวกาลิก โภชนะ ๕ คือ ข้าวสุก ขนมกุมมาส ข้าวสตฺตุ ปลา เนื้อ ชื่อว่าโภชนียะของกิน ยกโภชนะ ๕ ยามกาลิก สัตตทาหกาลิก ยาวชีวิกเสย อามิสนอกนั้น ชื่อว่า ขาทนียะของเคี้ยวสิ้น ในของเคี้ยวที่ทำด้วยบุพพฬิกขาคือข้าว และด้วยยอปรัชชาติคือถั่ว งา ขึ้นเป็นขนมต้นเป็นต้น เหล่านี้ไม่ต้องกล่าว แม่สีระษะ และเง่า และ ราก หน่อ ลำต้น เปลือก ใบ ดอก ผล เมล็ด แป้ง ยาง แห่งต้นไม้ และกอไม้ เถาวัลย์ ต้นหญ้าอันใดซึ่งมีคติแห่งอามิส แม่ของเหล่านี้ ก็สงเคราะห์ว่าเป็นขาทนียะด้วยแท้

จักแสดงในของเคี้ยว คือศิระะก่อน ศิระะมันอ่อน มันอ้อ มัน
กระชาก มันแดง มันพร้าว เผือก ผักกาด เป็นต้น และมันมีใบควร
ต้นแกงได้ ชื่อว่าเป็นคติแห่งอมิส รากฝอยในศิระะเผือกที่เขาตัดทิ้ง
เสีย เป็นยาวชีวิก แม้รากฝอยเช่นนี้อันอื่น ก็ให้พึงรู้โดยนัยนั้นเกิด
แต่รากฝอยแห่งผักกาด ท่านว่าเป็นคติแห่งอมิส ศิระะขมมัน เป็นต้น
ซึ่งเป็นยาวชีวิก ดังกล่าวก่อนนั้น จะนับว่ารากลึก รากใหญ่ไป ก็ไม่มี
ที่สุด ที่ไม่สำเร็จกิจเป็นของเคี้ยวของกินได้นั้นแล เป็นลักษณะแห่ง
ยาวชีวิก เพราะเหตุนั้น ศิระะรากอันใด สำเร็จเป็นของเคี้ยวของ
กินแห่งมนุษย์ โดยเป็นอาหารปกติ ไม่ต้องประกอบด้วยยาวกาลิกอื่น
ในชนบทนั้น ๆ ศิระะ รากนั้น ชื่อว่าเป็นยาวกาลิก ในชนบทนั้น ๆ
รากห้วนอกนั้นพึงรู้ว่าเป็นยาวชีวิกเกิด ด้วยว่าแม้ถึงกล่าวไปมาก ก็
ต้องตั้งอยู่ในลักษณะอันนี้เอง ครั้นยกชื่อขึ้นกล่าว เมื่อไม่รู้จักชื่อก็หลง
เพราะเหตุนั้น จะไม่เอื้อเพื่อในชื่อ จะแสดงแต่ลักษณะอย่างเดียว
ในศิระะมันอันใด แม้นในเง่าไม้ เป็นต้น ก็พึงรู้วินิจฉัยตามลักษณะ
นี้เหมือนกัน เง่ามี ๒ คือยาว และกลม เง่ายาว และสั้น คือเง่าบัว
หลวง และทองกวาว เป็นต้น เง่ากลม คือเง่าอุบล และแห้ว เป็นต้น
หัวเง่า แลเปลือก และรากฝอย แห่งเง่าเหล่านั้น เป็นยาวชีวิต แต่เง่า
อ่อนจะพึงเคี้ยวกินได้ดังเง่าขานาง ทองกวาว มะกอก และเง่ากลอย
เป็นต้น เง่าอันใดที่สำเร็จอาหารกิจปกติได้ เป็นยาวกาลิก ถ้ากลอยที่
เขายังไม่ได้เอารสร้ายออกเสีย เป็นยาวชีวิก สงเคราะห์ในมูลเสถียร
จะว่าในรากลึก รากบัวหลวง รากบัวขาว เหมือนกัน รากตะไคร้ น้ำ
ก็ดี รากอื่นที่สำเร็จอาหารกิจได้ ก็ดี เป็นยาวกาลิก รากขมมัน ขิง

บอระเพ็ด เพชรสังฆาต รากหมาก เป็นต้น เป็นยาวชีวิก สงเคราะห์
ในมูลเกสร จะว่าในหน่อและยอด หน่อตาลเต่าร้าง จาก เป็นต้น
หน่ออ้อย หน่อผักกาด หน่อแห่งข้าวเปลือก ๗ และหน่อยอดแห่งต้น
ไม้และเถาวัลย์ เป็นต้น สิ่งใดที่สำเร็จอาหารกิจได้ เป็นยาวกาลิก โคน
หน่อเก่าแห่งหน่อขมื่นจึง กระเทียมก็ดี แห่งตาลเต่าร้างหมาก มะพร้าว
ก็ดี เป็นโคนหน่อเก่าเขาตัดทิ้งเสีย เป็นยาวชีวิต จะว่าในลำต้น ลำต้น
ขานางที่หยั่งลงไปในดิน ต้นอ้อย ต้นแห่งอุบลเขียวแดง กุ่มท จงกลนี
และลำต้นอันใดที่สำเร็จอาหารกิจได้ เป็นยาวกาลิก ก้านใบแห่งอุบล
ชาติ และก้านใบแห่งปทุมชาติทั้งปวงก็ดี และลำต้นทั้งปวงอันเศษ
นอกนั้น ที่ไม่สำเร็จอาหารกิจได้ เป็นยาวชีวิก จะว่าในเปลือก ๆ
อ้อยสิ่งเดียวที่มีรสติดอยู่ เป็นยาวกาลิก เปลือกไม้นอกนั้นทั้งปวง
เป็นยาวชีวิก สงเคราะห์ในกสาวะ คือน้ำฝาด จะว่าในใบ ๆ มันอ่อน
เป็นต้น และใบผักกาด และใบมะรุม ใบถั่วเขียว ใบถั่วขาว ใบขย่ำ
ใบตำลึง และใบอันใดที่สำเร็จอาหารกิจได้ เป็นยาวกาลิก ชาวลังกา
ว่า ใบพรหมเป็นยาวชีวิก ใบมะม่วงอ่อน เป็นยาวกาลิก ใบโศกอ่อน
เป็นยาวชีวิก จะว่าในดอก ๆ มันอ่อนเป็นต้น และดอกผักกาด ดอก
ขย่ำ ขอบ้าน ดอกอ่อนแห่งมะพร้าวและตาลและเกด ดอกอุบล ดอก
บัว และดอกไม้ใดที่สำเร็จอาหารกิจได้ เป็นยาวกาลิก ดอกโศก ดอก
พิกุล บุนนาค จำปา เป็นต้น เป็นยาวชีวิก สงเคราะห์ในกสาวะเกสร
จะว่าในผล ๆ ขนุน สาเก ตาล มะพร้าว มะม่วง ชมพู เป็นต้น และ
ผลอื่นที่สำเร็จอาหารกิจได้ เป็นยาวกาลิก ผลแห่งลูกจันทน์ และลูก
กราย และผลที่ไม่สำเร็จอาหารกิจได้ เป็นยาวชีวิก จะว่าในเมล็ด ๆ
ตำมะลอ และเมล็ดขนุน และเมล็ดมะกอกเป็นต้น และเมล็ดอื่นที่

สำเร็จอาหารกิจได้ เป็นยาวกาลิก เมล็ดบุนนาค สมอ เป็นต้น และ
 เมล็ดอื่นที่ไม่สำเร็จอาหารกิจได้ เป็นยาวชีวิก สงเคราะห์ในผลเกสร
 จะว่าในเป้ง ๆ แห่งข้าวเปลือก ๗ กับทั้งอนุโลมและแห่งแห่งถั่ว งา
 เป็นต้น และเป้งแห่งขนุน แห่งสาเก มะกอก เป้งตาล เป้งกลอย
 ที่ชำระแล้ว และแห่งอื่นที่สำเร็จอาหารกิจได้ เป็นยาวกาลิก เป้ง
 ตาล เป้งกลอยที่ยังไม่ได้ชำระสร้าย เป็นยาวชีวิก สงเคราะห์ในน้ำ
 ฝาดและรากและผล ซึ่งมาในบาติ จะว่าในยาง ๆ อ้อยอย่างเดียว
 เป็นสัตตาทกาลิก ยางไม้ นอกนั้น เป็นยาวชีวิกสิ้น สงเคราะห์ใน
 ชตุเกสร ศีรษะและเงา เป็นต้น ซึ่งเป็นยาวกาลิกดังกล่าวมานี้
 สงเคราะห์ในขาหนีเย ของเคี้ยว ๆ และโกษหนีเยของกินนี้ชื่อว่า
 ยาวกาลิก ฉันทได้เข้าชั่วเที่ยง บ่ายแล้วไป ฉันท เป็นปาจิตติย รับ
 ประเคนแรมกินไว้ เป็นสันนิธิ ฉันท เป็นปาจิตติย.

ยาวกาลิก จบ

จะแสดงในยาวกาลิก น้ำดื่ม ๘ คือ **อมฺพฺพานํ** น้ำทำด้วยผล
 มะม่วงดิบ หรือสุก **ขมฺพฺพานํ** น้ำทำด้วยผลหว้าก็ว่า ผลชมพู่ก็ว่า
โจจฺพานํ น้ำทำด้วยผลกล้วยมีเมล็ด **โมจฺพานํ** น้ำทำด้วยผลกล้วย
 ไม่มีเมล็ด **มธฺพานํ** น้ำทำด้วยชาติรสแห่งมะขาง **มฺหุทฺทิกฺพานํ** น้ำ
 ทำด้วยผลจันทน์ก็ว่า ผลองุ่นก็ว่า **สารถฺพานํ** น้ำทำด้วยรากเงาแห่ง
 อุบลแดง อุบลขาว เป็นต้น **ผารุสฺสฺพานํ** น้ำทำด้วยมะปรางก็ว่า ลินจี้
 ก็ว่า **อฏฺฐฺบานํ** น้ำดื่ม ๘ อย่างนี้ ชื่อว่า ยามกาลิก มียาวหนึ่งเป็นกาล
 คือมีอายุเพียงวันหนึ่งกับคืนหนึ่งเท่านั้น

จะว่าด้วยวิธีทำน้ำมะม่วงก่อน เมื่อจะทำด้วยมะม่วง ฟิงทุบต้อย
มะม่วงอ่อนแช่ลงในน้ำแล้ว ฟิงผึ่งแดดไว้ให้สุกด้วยแสงอาทิตย์แล้ว
กรองเสีย ประกอบน้ำผึ้ง น้ำตาลกรวด การบูร เป็นต้น ที่รับประเคน
ในวันนั้นเข้าด้วยแล้ว ทำเถิด ทำเองควรในปุเรภักต คือเข้าอย่างเดียว
แต่อนุสัมบันทำได้มา รับประเคนในปุเรภักต แม้บริโภคร่วมกับอามิส
ในปุเรภักตก็ควร ในปัจฉิมภักตควรบริโภครวมปราศจากอามิสรวมเท่า
อรุณขึ้นมา ในน้ำชมพูเป็นต้น ก็เหมือนกันอย่างนั้น แต่มธุรานทำ
ด้วยมะขางน้ำ เจือด้วยน้ำทำจึงควร แต่น้ำมะขางลิ้นไม่ควร ด้วย
ในอรรถกถาว่า มธุรานนุติ มธุทิกานัน ชาตีสเสน กตปานัน. ตํ ปน
อุทกสมุณินัน วตตติม สุตุชฺช นวตตติ. ดังนี้ มธุทิกปานัน โบราณว่า
น้ำลูกจันทร์ แต่ชาวลังกาว่า น้ำลูกองุ่น ถ้าเป็นน้ำลูกองุ่นแล้วไซ้
ควรแต่น้ำสด น้ำองุ่น เช่นชาวยุโรปมีอังกฤษ และฝรั่งเศส เป็นต้น
เขากินอยู่ เป็นเมรัย ไม่ควร ควรแต่น้ำสด สมกับคำในอรรถกถาว่า
มธุทิกปานนุติ มธุทิกานัน อุทก มธุทิตฺวา อมฺพปานัน วिय กตปานัน.
ดังนี้ อัญฐานเหล่านั้น แม้เย็นหรือสุกด้วยอาทิตย์ควรอยู่ สุกด้วยไฟ
ไม่ควร

อนึ่ง พระองค์ทรงอนุญาตว่า อหุ ๗เป๗ สพุพฺ ๗ผลลล
จเปตฺวา ๗ผลลลล. อหุ ๗เป๗ สพุพฺ ปตฺตรลล จเปตฺวา ๗การลล.
อหุ ๗เป๗ สพุพฺ ปุ๗ผลลล จเปตฺวา มทุ๗ผลลล. อหุ ๗เป๗
อุจฺจลล. ความว่า เราตถาคตอนุญาตรสแห่งผลไม้ทั้งปวง ยกเสีย
แต่ผลข้าวเปลือก ๗ เสีย อนึ่ง เราตถาคตอนุญาตรสแห่งใบไม้
ทั้งปวง ยกรสแห่งผักสุกเสีย อนึ่ง เราตถาคตอนุญาตรสแห่งดอกไม้

ทึ่ปวง ยกแต่ดอกมะฆางเสี่ย อนึ่ เราตถาคตอนุญาตรสแห่งน้ำ
 อ้อยสด ซึ่ซึ่อนุญาตรสแห่งผลทึ่ปวง ยกแต่รสแห่งผลข้าวเปลือก
 เสี่ยนึ่ จักรู้แจ้งในมหาประเทศ ๔ ข้างหน้า ซึ่ซึ่อนุญาตรสใบไม้
 ทึ่ปวง ยกแต่ใบฝักสุกเสี่ยนึ่ ด้วยว่ารสแห่งใบไม้ทึ่เป็นยาวกาลิก
 ควรแต่ปุเรกัตอย่างเดี่ยว รสแห่งใบไม้เป็นยาวชิวิก เขาทำให้สุกปน
 กับเนยใสเป็นต้น ทึ่รับประเคนเก็บไว้นี้ ควร ๗ วัน ถ้าแลเขาให้
 สุกด้วยน้ำท่าล่วน ควรทราบเท่าสิ้นชีพ จะดื่มรสแห่งใบไม้เป็น
 ยาวชิวิกกับน้ำนมสดเป็นต้นไม่ควร แม้เขาดื่มกับด้วยของอื่นถึงซึ่
 เรียกว่าเป็นรสแห่งใบฝักสุก แต่ในกรุงนทิกกล่าวว้า รสแห่งใบไม้แม้
 เป็นยาวกาลิก เขาขยำด้วยน้ำเย็นท่ามา หรือให้สุกด้วยอาทิตยัก็ดี ควร
 อยู่ ซึ่ซึ่อนุญาตรสแห่งดอกไม้ทึ่ปวง ยกรสแห่งดอกมะฆางเสี่ย
 นึ่ รสแห่งดอกมะฆางจะสุกด้วยไฟ หรือสุกด้วยอาทิตยัก็ตาม ไม่
 ควรในแต่เดิมไป แม้ในปุเรกัตก็ไม่ควร แต่ดอกมะฆางจะสดหรือ
 แห่งหรือเขาคว้แล้วก็ดี หรือผาฉิตเขาท่าด้วยดอกมะฆาง คือ ดอก
 มะฆางแผ่น แต่สิ่งใดไป เขาไม่ได้ทำน้ำมา สิ่งทึ่ปวงนึ่นยอม
 ควรในปุเรกัตอย่างเดี่ยว น้ำอ้อยสดซึ่ทรงอนุญาตนึ่นไม่มีกาก ควร
 ในปัจฉาภักต พระองค์เมื่อทรงอนุญาตปานะน้ำดื่ม พระองค์ได้ทรง
 อนุญาตรสแห่งผล และใบ และดอก และอ้อย ๔ นี้ด้วย ด้วยขอประการ
 ดั่งนี้ ในวิมตติวินทนีว้า ซึ่กล่าวว้าน้ำอ้อยสดไม่มีกาก ในยามกาลิก-
 กถานึ่น กล่าวโดยสามัญว้าเป็นของจะพึ่ดื่ม แต่ให้พึ่ถือเอาว้า
 น้ำอ้อยสดนึ่นเป็นสัตตาทกาลิก เกิด

ยามกาลิกนี้ รับประเคนแล้ว ฉันได้แต่วันหนึ่งกับคืนหนึ่ง
อรุณใหม่ขึ้นมา เป็นสันนิธิ ฉันเป็นทุกกฎ.

ยามกาลิก จบ

จักแสดงในสัตตาทกาลิก ยามีอายุกาลเพียง ๗ วัน สปิ เนยใส
นวนีต เนยข้น เต้ น้ำมัน มธุ น้ำผึ้ง ผาณิต น้ำอ้อย ยา ๕ สิ่งนี้
ชื่อว่า สัตตาทกาลิก รับประเคนแล้วเก็บไว้ฉันได้ ๗ วัน เกิน ๗
วันไปถึงอรุณที่ ๘ ขึ้นมา เป็นนิสัคคีย์ ต้องปาจิตตีย์ เป็นนิสัคคีย์
แล้ว ฉันต้องทุกกฎ บริโภคในกายไม่ควร

เนยโค เนยแพะ เนยกระบือ เนื้อแห่งสัตว์จำพวกใดควร
เนยแห่งสัตว์จำพวกนั้น ก็ชื่อว่าสปิดด้วย เนยข้นแห่งสัตว์เหล่านั้น
เอง ชื่อว่า นวนีต ฟังรู้จักโครส ๕ ก่อน น้ำมันแห่งโค แห่งแพะ
แห่งกระบือ แห่งสัตว์ที่มีเนื้อควร ชื่อว่า จิริ ว่านมสด น้ำมันนั้น
ทิ้งไว้นานจนเปรี้ยว ชื่อว่า ทธิ ว่านมส้ม ๆ นั้น เขาเจียวขึ้น ชื่อว่า
ตฤกั ว่าเปรี้ยว ๆ นั้นเขาเจียวขึ้น ชื่อว่า นวนีต ว่าเนยข้น ๆ นั้น
เขาเจียวขึ้นอีก ชื่อ สปิ ว่าเนยใส นมส้มเปรี้ยวเป็นยวาทกาลิก
ควรแต่ในเช้า เนยข้น เนยใส เป็นสัตตาทกาลิก เนยทั้ง ๒ นี้ ใน
สยามประเทศมีน้อยใช้น้อย เพราะเหตุนั้น จักไม่วินิจฉัยพิสดาร จัก
วินิจฉัยแต่ยา ๑ สิ่งนอกนั้น เนยใส เนยข้น รับประเคนในเช้าควร
ฉันกับอมิสได้ในเช้า ปายแล้ว ไม่ควร ฉันปราศจากอมิสได้
๗ วัน ล่วง ๗ วันไป เป็นนิสัคคีย์ นับตามวัตถุและภาชนะที่เก็บ
ไว้

น้ำมันเกิดเตงา เกิดเตंपันธุ์ฝักกาด มะฆาง ละหุง และเกิด
เตंपเลวสัต์ว เหล่านี มาเตंबาลี เมล็ดงา เมล็ดมะฆาง เมล็ดละหุง
มันเหลว เป็ญยาวกาลิก เมล็ดคนอกนั้ญ เป็ญยาวชีวก จักว่าในน้ำมันงา
ก่อน น้ำมันงารับประเคนในเช้า แม้จันกับอามิสในเช้าวันนั้ญ ก็ควร
เตंब่ายไป จันปราศจากอามิสอย่างเตียว จึงควร ถ่วง ๗ วันไป เป็ญ
นิสสัคคิย นั้ญตามภาชนะทีเก็บไว้ น้ำมันงารับประเคนในปัจฉากัต์
หรือเวลาบ่าย ควรจันปราศจากอามิสอย่างเตียวได้ ๗ วัน ทำให้
เป็ญอุคคหิตแล้วเก็บไว้ จะกลืนกินไม่ควร ฟิงน้อมเข้าไปในกิจอื่น
เป็ญต้นว่าทาสิริษะ แม้ถ่วง ๗ วันไป ไม่เป็ญอาบัตติ รับประเคนงา
ในปุเรกัต์ คือเช้าแล้วทำเป็ญน้ำมัน ควรจันได้แม้กับอามิสในปุเรกัต์
เตंपัจฉากัต์ไป เป็ญของไม่ควรจะกลืนกิน ฟิงน้อมเข้าไปในกิจ
เป็ญต้นว่าทาสิริษะ แม้ถ่วง ๗ วันไป ไม่เป็ญอาบัตติ รับประเคน
เมล็ดงาในปัจฉากัต์ทำจันเป็ญน้ำมัน เป็ญของไม่ควรกลืนกินเลย
เพราะรับทั้งวัตถุ แม้ถ่วง ๗ วันไป ไม่เป็ญอาบัตติ ฟิงน้อมเข้าไป
ในกิจ เป็ญต้นว่าทาสิริษะ แม้ในน้ำมันทีทำด้วยเมล็ดงาเป็ญอุคคหิต
ในปุเรกัต์หรือปัจฉากัต์ ก็เหมือนกันอย่างนั้ญ น้ำมันซึ่งคั้วเมล็ดงา
หรือนั้ญเป็งงาซึ่งรับประเคนในปุเรกัต์ หรือให้ชุ่มด้วยน้ำร้อนกระทำ
กัดี ถ้าอนุปสัมบันทำไซริ้ ควรจันแม้กับอามิสได้ในปุเรกัต์ ตนทำ
เอง ควรจันปราศจากอามิสอย่างเตียวในปุเรกัต์ เพราะภิกษุปลั้ญ
เอง จันกับอามิสไม่ควร เพราะเหตุให้สุกเอง เตंपัจฉากัต์ไป
น้ำมันทั้ง ๒ อย่างนั้ญ ไม่ควรจะกลืนกิน เพราะรับทั้งวัตถุ ฟิงน้อม
เข้าไปในกิจเป็ญต้นว่าทาสิริษะ แม้ถ่วง ๗ วันไป ไม่เป็ญอาบัตติ ผิแล
ว่าน้ำร้อนน้อยเป็ญสัักเตंब่าพรมลงเท่านั้ญ ย่อมเป็ญอัพโพหาริก ไม่

ถึงซึ่งอันนับว่าเป็นสามปากะ แม้น้ำมันพันธุ์ฝักกาดเป็นต้นที่รับทั้ง
วัตถุ ก็วินิจฉัยเหมือนกล่าวแล้วในน้ำมันงาที่ไม่ได้รับทั้งวัตถุ แต่
ถ้าอาจเอาจूरณแห่งพันธุ์ฝักกาดเป็นต้น ซึ่งรับประเคนแล้วใน
ปุเรกัตมาทำเป็นน้ำมัน ด้วยให้สุกด้วยแสงอาทิตย์ น้ำมันนั้นควรฉัน
แม้กับอามิสได้ในปุเรกัต แต่ปัจฉาภักตไป ควรฉันปราศจากอามิส
อย่างเดียว แม้ล่วง ๗ วันไป คงเป็นนิสสัคคีย์ เขานึ่งจूरณพันธุ์
ฝักกาด และมะขางเป็นต้น และคั่วเมล็ดละหุ่ง ทำเป็นน้ำมัน
ก็อย่างนั้น เพราะเหตุนี้ น้ำมันแห่งของเหล่านี้ อนุปลัมบันทำ
ควรฉันแม้กับอามิสได้ในปุเรกัต แต่จะเป็นโทษเพราะรับทั้งวัตถุ
ก็หาไม่ เพราะเมล็ดพันธุ์ฝักกาดเป็นต้น เป็นยาวชีวิก ตนทำเอง พึ่ง
บริโภคนปราศจากอามิสอย่างเดียว น้ำมันซึ่งทำด้วยเมล็ดพันธุ์ฝักกาด
เป็นต้นซึ่งเป็นอุคคหิต ไม่ควรจะกลืนกิน ควรบริโภคนภายนอก
แม้ล่วง ๗ วันไป ไม่เป็นอาบัติ รับประเคนเมล็ดพันธุ์ฝักกาด
มะขาง ละหุ่ง เพื่อจะทำเป็นน้ำมันแล้วทำขึ้นเป็นน้ำมัน ในวันนั้น
ควร ๗ วัน ทำในวันที่ ๒ ควร ๖ วัน ทำในวันที่ ๓ ควร ๕ วัน
ทำในวันที่ ๔ ควร ๔ วัน ทำในวันที่ ๕ ควร ๓ วัน ทำในวันที่ ๖
ควร ๒ วัน ทำในวันที่ ๗ ควรแต่ในวันนั้นวันเดียว ถ้าเอาไว้น
อรุณขึ้นมา เป็นนิสสัคคีย์ ทำในวันที่ ๘ เป็นของไม่ควรจะกลืนกิน
แต่ควรบริโภคนภายนอก เพราะไม่เป็นนิสสัคคีย์ ถ้าไม่ทำ
เมล็ดพันธุ์ฝักกาดเป็นต้นที่รับไว้เพื่อทำเป็นน้ำมันนั้น ล่วง ๗ วันไป
เป็นทุกกฎแท้ แต่น้ำมันแห่งมะพร้าว และสะเดา ตะคร้อ เล็บเหยี่ยว
ลำโรง เป็นต้นอันอื่น ซึ่งไม่มาในบาติ รับประเคนไว้ให้กิน ๗ วัน
เป็นทุกกฎ นี้แลเป็นความแปลกกันในน้ำมันเหล่านั้น พึงกำหนด

น้ำมันนอกนั้น มีวัตถุเป็นยาวกาลิก และมีวัตถุเป็นยาวชีวิกแล้ว พึง
รู้โดยวิธีทั้งปวง คือ สามปากะ และรับทั้งวัตถุ รับในเช้าและบ่าย
และมีวัตถุเป็นอุคคหิต โดยนัยดังกล่าวแล้วเกิด น้ำมันแห่งเปลวสัตว์
ที่พระองค์ทรงอนุญาตไว้ ๕ คือ เปลวหมี เปลวปลา เปลวปลาฉลาม
เปลวหมู เปลวลา ด้วยอนุญาตเปลวหมี เปลวแห่งสัตว์มีเนื้อเป็น
อกัปปิยะทั้งปวง เป็นอันอนุญาตด้วย เว้นแต่เปลวมนุษย์ ด้วยถือ
เอาปลาขึ้นกล่าว แม้ปลาฉลามก็เป็นอันถือขึ้นกล่าวด้วย แต่พระองค์
กล่าวปลาฉลามแปลกออกไป เพราะเป็นปลาร้าย ด้วยถือเอาปลา
เป็นต้นขึ้นกล่าว มันเหลวแห่งสัตว์มีเนื้อเป็นอกัปปิยะทั้งปวง ชื่อว่า
ทรงอนุญาต ด้วยว่าในเนื้อสัตว์ทั้งหลาย เนื้อแห่งมนุษย์ และข้าง
ม้า สุนัข ฐู ราชสีห์ เสือโคร่ง เสือเหลือง หมี เสือดาว ๑๐ นี้
เป็นอกัปปิยะ ส่วนในมันเปลว ๆ แห่งมนุษย์อย่างเดียวเป็นอกัปปิยะ
ส่วนในนมสดเป็นต้น สิ่งซึ่งเป็นอกัปปิยะไม่มี น้ำมันแห่งเปลวที่
อนุสัมบันทำและกรอง รับประเคนในเช้า ควรฉันแม้กับอามิสในเช้า
ได้ แต่บ่ายแล้วไป ควรฉันปราศจากอามิสอย่างเดียวได้ ๗ วัน ก็
แต่เนื้อ หรือเอ็น หรือกระดูก เลือด อันใดที่ละเอียด ดังผงอันละเอียด
มีในน้ำมันนั้น ของเหล่านั้นเป็นอัพโพหาริก ถ้าแลรับประเคนมัน
เปลวทำเองไซ้ รับ และเจียว และกรองในเช้า พึงบริโภคราจาก
อามิส ๗ วัน ชื่อซึ่งพระองค์ทรงอนุญาตให้รับมันเปลวในกาล เจียว
ในกาล กรองในกาล บริโภคน้ำมันนั้น อาศัยบริโภคราจากอามิส
แม้ในน้ำมันนั้น เนื้อเป็นต้นที่ละเอียดก็เป็นอัพโพหาริกแท้ แต่จะรับ
หรือเจียวในปัจฉาภัตไม่ควรเลย ด้วยทรงห้ามไว้ว่า ถ้ารับมันเปลว
ในวิกาล เจียวในวิกาล กรองในวิกาล บริโภคไซ้ ต้องทุกกฎ ๓ ตัว

ถ้ำรับในเช้า เจียวในบ่าย กรองในบ่าย บริโภคไซร์ ต้องทุกกฎ
๒ ตัว ถ้ำรับในเช้า เจียวในเช้า กรองในบ่าย บริโภคไซร์ ต้อง
ทุกกฎตัว ๑ ถ้ำรับ และเจียว และกรองในกาล บริโภค ไม่เป็น
อาบัติ เนยใส เนยข้น มันเปลวปนกัน เจียวกรองด้วยกัน มีเดชกล้า
ข่มโรคได้ ควรอยู่ แม่น้ำมันหมีและสุกรแทรกลงในข้าวต้มที่เจือด้วย
รากไม้ ๕ และน้ำฝาดฉนั้น มีเดชกล้าข่มโรคลมได้ ก็ควร

จะว่าในน้ำผึ้ง ๆ ที่ผึ้งเล็ก และผึ้งใหญ่ทำ ชื่อว่ามธุ น้ำผึ้งนั้น
รับประเคนในเช้า ควรฉนกับอมิสได้ในเช้า แต่บ่ายไปแล้ว
ควรฉนปราศจากอมิสได้ ๗ วัน ล่วง ๗ วันไป ถ้าเป็นน้ำผึ้งใหญ่
เหนียวดั่งยางไม้ ทำเป็นก้อน ๆ ตั่งไว้ หรือว่าน้ำผึ้งเหลวตั้งอยู่ใน
ภาชนะต่าง ๆ เป็นนิสัคคีย์ นับตามวัตถุ ถ้าเป็นก้อนเดียวเท่านั้น
หรือเหลวอยู่ในภาชนะอันเดียว เป็นนิสัคคีย์ตัวเดียวเท่านั้น น้ำผึ้ง
เป็นอุคคหิต ฟังรู้โดยนัยดังกล่าวแล้วนั้นแล ฟังน้อมเข้าไปในกิจ
มีทาผลเป็นต้น รวงผึ้ง หรือขี้ผึ้ง ถ้าไม่เปื้อนน้ำผึ้ง บริสุทธอยู่
เป็นยาวชีวิก แต่เปื้อนน้ำผึ้ง เป็นคติแห่งน้ำผึ้งแท้ ฟังยาวมีปีก
อย่างหนึ่ง ชื่อจิริกะ แมลงภู่งใหญ่สีดำอย่างหนึ่ง มีกระดูกเป็นปีก ชื่อ
คุมพละ ในที่อยู่แห่งสัตว์เหล่านั้น มีน้ำผึ้งเหนียวดั่งยางไม้ น้ำผึ้ง
นั้นเป็นยาวชีวิก

จะว่าในผาณิต ๆ เกิดแต่อ้อย ตังแต่น้ำอ้อยสดไป จะคิบหรือสุก
ไม่ปนด้วยกาก น้ำอ้อยเขาทำวิเศษทั้งปวงไม่ปนด้วยกาก ฟังรู้ว่า
เป็นผาณิตเกิด น้ำอ้อยรับประเคนในเช้า ควรฉนแมกกับอมิสได้
ในเช้า แต่บ่ายแล้วไป ควรฉนปราศจากอมิสอย่างเดียวได้ ๗ วัน

ล่วง ๗ วัน เป็นนิสสัคคีย์ นับตามวัตถุ ก้อนน้ำอ้อยแฉ่ำมาก เขาปน
ละเอียดเอาไว้ในภาชนะอันเดียวแน่นเนื่องกันอยู่ เป็นนิสสัคคีย์
ตัวเดียวเท่านั้น น้ำอ้อยเป็นอุคคหิต มีนัยดังกล่าวแล้วนั้นแล พึง
น้อมเข้าไปในกิจ เป็นต้นว่าอบกฐี น้ำอ้อยงบททำด้วยอ้อยยังไม่ได้
กรอง รับประทานในเช้า ถ้าอนุปลัมบันทำ ควรฉันแม่กับอามิสได้
ทำเอง ควรฉันปราศจากอามิสอย่างเดียว แต่บ่ายแล้วไป เป็นของ
ไม่ควรกลืนกิน เพราะรับทั้งวัตถุ แม้อล่วง ๗ วันไป ไม่เป็นอาบัติ
น้ำอ้อยงบทที่เขาทำด้วยอ้อยสดที่ยังไม่ได้กรอง รับประทานในบ่าย
เป็นของไม่ควรกินเลย แม้อล่วง ๗ วัน ก็ไม่เป็นอาบัติ แม้อในผาณิต
รับล้าอ้อยมาทำก็เหมือนกันอย่างนั้น ผาณิตที่ทำด้วยน้ำอ้อยสดกรอง
แล้ว รับประทานในเช้า ถ้าอนุปลัมบันทำ ควรฉันแม่กับอามิสได้
ในเช้า แต่บ่ายแล้วไป ควรฉันปราศจากอามิสได้ ๗ วัน ทำเอง
แม้อในเช้า ควรฉันปราศจากอามิสอย่างเดียว แต่บ่ายแล้วไป ก็ควร
ฉันปราศจากอามิสอย่างเดียวได้ ๗ วัน แต่ผาณิตทำด้วยน้ำอ้อยสด
ที่กรองแล้ว รับประทานในบ่าย ควรฉันปราศจากอามิสอย่างเดียวได้
๗ วัน ผาณิตเป็นอุคคหิต มีอย่างดังกล่าวแล้วนั้นแล ในมหาอรรถ-
กถากล่าวว่า ผาณิตทำด้วยอ้อยเผา หรือด้วยอ้อยคั่ว อ้อยต้ม ควร
ในเช้าอย่างเดียว แต่ในมหาปิฎกจิ ถามว่า ผาณิตสุกทั้งวัตถุ จะควร
หรือไม่ควร แล้วกล่าวว่า ผาณิตทำด้วยอ้อย ซึ่งว่าจะไม่ควรในบ่าย
นั้น ไม่มี ดังนี้ คำนั้นชอบ ผาณิตดอกมะฆางทำด้วยน้ำเย็น ควรฉัน
แม่กับอามิสได้ในเช้า แต่บ่ายแล้วไป ควรฉันปราศจากอามิสอย่าง
เดียวได้ ๗ วัน ล่วง ๗ วันไป เป็นทุกกฐี นับด้วยวัตถุ แต่ผาณิต
ดอกมะฆาง เขาเจือนมสดลงด้วย เป็นยาวกาลิก แต่จันตสกร เขา

เอานมสดออกเสียทำให้บริสุทธิ์ เพราะเหตุนั้น ฆณฑกรนั้นควร
แต่ดอกมะฆางสดและเขาคั่วแล้ว ตำเจือด้วยของอื่น หรือไม่เจือก็ตาม
ควรแม้ในเช้า ถ้าหากเขาถือเอาดอกมะฆางนั้นประกอบเพื่อเป็นเมรัย
เขาประกอบแล้ว แต่พืชไปไม่ควร ภาณิตแห่งผลไม้ เป็นยาวกาลิก
ทั้งปวง เป็นต้นว่า กล้วย ผลอินทผลัม มะม่วง สาเก ขนุนแผ่น
มะขามแผ่น เป็นยาวกาลิกแท้ คนทั้งหลายเขาทำภาณิตด้วยพริกสุก
ภาณิต คือพริกแผ่นนั้น เป็นยาวชีวิก อนึ่ง น้ำตาลกรวด น้ำตาลทราย
น้ำตาลหม้อ น้ำตาลปึก สงเคราะห์ในภาณิต

ยา ๕ อย่างนี้ รับประเคนแล้วไม่ให้ล่วง ๗ วันไป แม้เป็น
ไข้หรือไม่เป็นไข้ก็ตาม พึงฉันตามสบายเถิด ด้วยของที่พระองค์
ทรงเฉพาะอนุญาตมี ๗ ประการ คือเฉพาะพยาธิ ๑ เฉพาะบุคคล ๑
เฉพาะกาล ๑ เฉพาะสมัย ๑ เฉพาะประเทศ ๑ เฉพาะมันเปลาว ๑
เฉพาะยา ๑ อนุญาตเฉพาะพยาธินั้น ดังทรงอนุญาตให้ภิกษุอัน
อมนุษย์สังกาย ฉันเนื้อคิบฉันเลือดคิบ เนื้อคิบเลือดคิบนั้นควรแก่
ภิกษุผู้อาพาธ เช่นนั้นอย่างเดียว ไม่ควรแก่ภิกษุอื่น เนื้อเลือดนั้น
เป็นกัปปิยะ หรืออกัปปิยะ ควรแก่ภิกษุอาพาธนั้นแท้ ทั้งเช้าและบ่าย
อนุญาตเฉพาะบุคคลนั้น ดังอนุญาตอาหารที่เรออ้าวถึงลำคอแล้ว
กลับเข้าไป ไม่เป็นอาบัติแก่ภิกษุผู้มักเรออ้าว อนุญาตนั้นควรแก่
ภิกษุผู้มักเรออ้าวพวกเดียว ไม่ควรแก่ภิกษุอื่น แต่นำออกมาถึงนอก
ปากแล้ว อย่างกลับกลืนเข้าไป อนุญาตเฉพาะกาลนั้น ดังทรงอนุญาต
ยามหาวิภว ๔ คือ มุตร กูล ถ้ำ ดิน เฉพาะในกาลภิกษุงูกัดอย่าง
เดียว แม้ไม่รับประเคนฉันก็ควร ในกาลอื่นไม่ควร อนุญาตเฉพาะ

สมัยนั้น ดั่งอนุญาตไม่ให้เป็นอาบัติ เพราะฉันคนโกชณะในสมัย
เป็นต้นว่าเป็นไข้ ไม่เป็นอาบัติแต่ในสมัยเช่นนั้นอย่างเดียว ในคราว
อื่นเป็นอาบัติ อนุญาตเฉพาะประเทศนั้น ตั้งทรงอนุญาตอุปสมบท
ด้วยคณะสงฆ์มีวินัยธรเป็นที่ ๕ เป็นต้น ในปัจจุันตประเทศอย่างเดียว
ในมัชฌิมประเทศไม่ควร อนุญาตเฉพาะมันเปลวนั้น ดั่งอนุญาตมัน
เปลว ๕ ให้เป็นยาด้วย ชื่อแห่งมันเปลว ๆ นั้นรับรองเจิวในกาล
ฉันได้แต่น้ำมัน ก็แลอนุญาตนั้น ควรแก่ภิกษุผู้ต้องการด้วยมันเปลว
เอามันเปลวแห่งสัตว์มีเนื้อเป็นกบปิยะและอกบปิยะทั้งปวง เว้นแต่
มันเปลวแห่งมนุษย์เสีย นอกนั้นมาทำเป็นน้ำมันฉันได้ อนุญาต
เฉพาะยานั้น ดั่งเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย แม้สำเร็จอาหาร
กิจได้ ทรงอนุญาต ด้วยชื่อว่าเป็นเภสัช ยานั้นรับประเคนแล้ว ฟัง
ฉันตามสบายในเช้าวันนั้น แต่บ่ายแล้วไป เมื่อมีเหตุฟังฉันได้ ๗ วัน
แต่น้ำอ้อยขบ น้ำตาลกรวด น้ำตาลทราย น้ำตาลหม้อ ที่แข็งขันอยู่
ถ้าเป็นไข้ เคี้ยวกินได้ ไม่เป็นไข้ ไม่ควร ฟังละลายน้ำฉัน ด้วยทรง
อนุญาตไว้ว่า อนุ ๆ เป ๆ คิลานสุส กุฬ อคิลานสุส กุโพทกั ดังนี้
ยา ๕ อย่างนี้ จะไม่ฉัน จะเอาไว้บริโภครภายนอก เป็นต้นว่า
ทาศีรษะและตามตะเกียง ฟังอธิษฐานเสียว่า จะไว้บริโภครภายนอก
ในภายใน ๗ วัน ถ้าจะเอาน้ำมันที่อธิษฐานเทลงในภาชนะน้ำมัน
ที่ยังไม่ได้อธิษฐาน ถ้าในภาชนะช่องเล็กละเอียด น้ำมันใหม่ค่อย ๆ
เข้าไป น้ำมันเก่าทับท่วมได้ ฟังอธิษฐานเสียใหม่ ถ้าช่องปากกว้าง
น้ำมันมากเข้าไปเร็วทับน้ำมันเก่าได้ กิจที่จะต้องอธิษฐานอีกไม่มี
ด้วยว่าน้ำมันใหม่ก็เป็นของมิตติแห่งน้ำมันที่อธิษฐานแล้วแท้ แม้เท

น้ำมันที่ยังไม่ได้อธิษฐานลงในภาชนะน้ำมันที่อธิษฐานแล้ว ก็พึงรู้
โดยนัยนั้นเกิด

อนึ่ง ยา ๕ สิ่งนี้ รับประทานไว้ฉันไม่หมด พึงสละเสียในกาย
ใน ๗ วัน ถ้าเป็นของสองเจ้าของ ผู้หนึ่งรับประทานไว้ ยังไม่ได้
แบ่งกัน ล่วง ๗ วันไป ไม่เป็นอาบัติด้วยกันทั้งสอง แต่จะฉันไม่ควร
แม้ผู้รับประทานบอกให้ผู้หนึ่งฉัน ผู้หนึ่งไม่ฉัน ล่วง ๗ วันไป ก็ไม่
เป็นอาบัติด้วยกันทั้งสอง เพราะผู้รับก็สละเสียแล้ว ผู้หนึ่งนั้นก็ไม่ได้
ได้รับ.

สตุตทาหกาลิกัม จบ

จักแสดงกาลิกทั้ง ๔ ระคนกัน โดยบาลีว่า ยาวกาลิเกน ภิกขเว
ยามกาลิกัม ทพหุปฏิกุคหิตัม ๑ เป ๑ สตุตทาหติกุณฺเฑ น กปฺปติ. ดังนี้
ความว่า ยามกาลิก สตุตทาหกาลิก ยาวชีวิก ๑ นี้ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง
รับประทานไว้ในวันนั้นด้วยกันกับยาวกาลิก ย่อมควรในกาล ไม่ควร
ในวิกาล สตุตทาหกาลิก ยาวชีวิก ๒ นี้ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง รับประทานใน
วันนั้นด้วยกันกับยามกาลิก ย่อมควรในยาม คือวันหนึ่งไปจนชั่วรุ่ง
ล่วงยามไป คือถึงอรุณใหม่ ไม่ควร ยาวชีวิกรับประทานกับสตุตทาหกา-
ลิก ควร ๗ วัน ล่วง ๗ วันไปไม่ควร ในอรรถกถาว่า คำทั้งปวงในบาลี
นั้น อาศัยเอากาลิก เหล่านั้น ที่มีระคนกันกล่าว ด้วยว่าถ้าน้ำ
อัญฐานเจือกับผลมะพร้าวทั้งลูกไม่ได้เอาเปลือกออกเสีย รับประทาน
ด้วยกันแล้ว น้ำเอามะพร้าวออกเสีย อัญฐานนั้น แม้ในวิกาลก็ควร
ทายกทั้งหลายเขาวางก่อนสัปปินข้าวปายาสที่เย็นถวาย สัปปินใดที่ไม่
ระคนด้วยข้าวปายาส สัปปินนั้นจะนำเอาไว้ฉันใน ๗ วันก็ควร แม้ใน

น้ำผึ้งที่เหนียว และน้ำอ้อยขบวางบนข้าวปายาส ก็เหมือนกันเช่นนั้น
ทายกเขาเอากระวานและผลแห่งจันทน์ เป็นต้น ประดับบิณฑบาต
มาถวาย พึงยกเอากระวานและผลแห่งจันทน์นั้นขึ้นล้างเสีย ไว้บริโภคน
ตราบเท่าสิ้นชีพเกิด แม้เขาเอาจึงเป็นต้นปนกับข้าวต้นถวาย และเอา
ชะเอมเป็นต้นระคนกับน้ำมันถวายก็เหมือนกันอย่างนั้น กาลิกใด ๆ
มีรสไม่ระคนปนกัน กาลิกนั้น ๆ แม้รับประเคนด้วยกัน จะบริสุทธ
อย่างไร ล้างหรือปอกเสียอย่างนั้นแล้ว และบริโภคนตามกาลแห่ง
กาลิกนั้น ๆ ก็ควร ถ้าแลมีรสอันเจือระคนกันไฉน ไม่ควร ด้วยว่า
ยาวกาลิก ย่อมชักรากทั้ง ๓ เป็นต้นว่า ยามกาลิก ซึ่งมีรสเจือกัน
กับตนเข้าสู่สภาพความเป็นเองแห่งตน แม้ยามกาลิก ย่อมชักราก ๒
เป็นต้นว่า สัตตาหกาลิกเข้าสู่สภาพความเป็นเองแห่งตน แม้สัตตาห-
กาลิก ย่อมชักรากชีวิตที่ระคนกับตนเข้าสู่สภาพความเป็นเองแห่งตน
แท้ เพราะเหตุนี้ ยาวชีวิตที่รับประเคนในวันนั้น หรือรับประเคน
ในวันก่อน ระคนกับสัตตาหกาลิกที่รับประเคนในวันนั้น ย่อมควร
ใน ๗ วัน ยาวชีวิตที่ระคนกับสัตตาหกาลิก ที่รับประเคนแล้ว ๒ วัน
ย่อมควรใน ๖ วัน ระคนกับสัตตาหกาลิก ที่รับประเคนแล้ว ๓ วัน
ย่อมควรใน ๕ วัน ระคนกับด้วยสัตตาหกาลิก ที่รับประเคนแล้ว ๗ วัน
พึงรู้ว่าควรในวันนั้นวันเดียวเกิด เพราะเหตุนี้แท้ ในบาลีจึงไม่
กล่าวว่ายาวชีวิตที่รับประเคนในวันนั้นด้วยกันกับสัตตาหกาลิก และ
กล่าวแต่เพียงว่า รับประเคนกับด้วยสัตตาหกาลิก ย่อมควรใน ๗ วัน
เท่านั้น ก็แลครั้งกาลิกนั้น ล่วงกาลและยามและ ๗ วันไป พึงรู้ว่า
เป็นอาบัติ โดยวิกาลโภชนะสิกขาบท และสันนิษการะสิกขาบทนั้น
เกิด ก็แลในกาลิกทั้ง ๔ นี้ ยาวกาลิก ยามกาลิก ๒ นี้ เป็นอันโตฏฐะ

ได้ด้วย เป็นสันนิษิตได้ด้วย แต่สัตตาทกาลิกและยาวชีวิก แม้จะเก็บไว้
ไว้ในอภิปิยะกุกีก็ควร ไม่ให้เกิดสันนิษิตได้ด้วย.

กาลิกสัสคคกถา จบ

จักแสดงอันโตวฏฐะ ยาวกาลิก ยามกาลิก ๒ นี้เก็บไว้ใน
อภิปิยะกุกี ชื่อว่าอันโตวฏฐะ หุงต้มให้สุกในอภิปิยะกุกีนัน ชื่อว่า
อันโตปิกกะ ภิกษุหุงต้มให้สุกเอง ชื่อว่าสามปิกกะ ทั้ง ๓ สิ่งนี้
นั้น ต้องทุกกฏ ๓ ตัว นั้นแต่ ๒ สิ่ง ต้องทุกกฏ ๒ ตัว นั้นแต่
สิ่งเดียว ต้องทุกกฏตัวเดียว ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกษเว
อนโตวฏฐัง อนโตปิกกัม สามปิกกัม ปริภุญชิตพพ. ฯเปฯ อนโต
เจ ภิกษเว วฏฐัง อนโตปิกกัม สามปิกกัม ตมฺเจ ปริภุญเชยฺย,
อาปตฺติ ตินฺณํ ทุกฺกฺกานํ, พหิ เจ ภิกษเว วฏฐัง ฯเปฯ อนปตฺติ.
ดังนี้ ภิกษุจะหุงต้มซึ่งอามิสสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ควร จะหุงต้มอุ่นซึ่งของที่
สุกอยู่แล้ว อย่างเดียว จึงควร ถ้าแลตายกเขาปนกะเพรา หรืออิง หรือ
เกลือลงในข้าวต้มร้อนให้แก่ภิกษุไซริ แม้ภิกษุจะระคนจะสังข้าวต้ม
นั้นไม่ควร แต่จะคนด้วยคิดว่าจะให้ข้าวต้มเย็นควรอยู่ แม้ได้
ข้าวห้องเลนมา จะปิดไว้ให้ระงมสุก ก็ไม่ควร ถ้าแลตายกเขาปิดถวายน
ควรอยู่ จะปิดด้วยคิดว่าจะไม่ให้ข้าวสุกเย็นเสียควรอยู่ แต่นมสด
และเปรียงเป็นต้น เมื่อเดือดพลุ่งที่หนึ่งแล้ว จะตีไฟควรอยู่ เพราะ
ของสุกแล้วจะให้สุกอีกได้อยู่ ด้วยพระองค์ทรงอนุญาตไว้ว่า อนุ
ฯเปฯ ปุณ ปากํ ปจิตฺ. ดังนี้

จักแสดงในกัปปิยะกุกี ซึ่งเป็นที่ทำอามิสให้พ้นจากอันโตวฏฐะ
อันโตปิกกะ พระองค์ทรงอนุญาตไว้ว่า อนุ ฯเปฯ จตฺสุโส

กบปิยภูมियो อุตสาवनนุติโก โคนิสาทิกโก คหปติโก สมมุติโก ว่า

เราตถาคตอนุญาตกบปิยภูมิตี่ควรเก็บและหุงต้มอาวาสได้ ๔ อย่าง คือ

อุตสาवनนุติกา ที่มีอันให้ไดยืนขึ้นเป็นที่สุด ๑ **โคนิสาทิกา** ที่คูดโคนั่ง ๑ **คหปติกา** ที่เป็นของคฤหบดี ๑ **สมมุติกา** ที่อันสงฆ์สมมติ ๑

จะว่าด้วยอุตสาवनนุติกา ก่อน พึงทำดังนี้ กุฎีใดจะทำบนเสาทั้งหลายหรือจะตั้งเชิงฝา ลงไป ศิลาหรือและที่รองรับเสาข้างล่างแห่งกุฎีนั้น เป็นคติแห่งพื้นแท้ แต่เมื่อจะตั้งเสาที่แรก หรือเชิงฝาที่แรก ภิภษทั้งหลายมากด้วยกัน เมื่อล้อมกันเข้า เปล่งวาจาว่า **กบปิยภูมิกโรม** ดังนี้อยู่ ๓ หน เมื่อมนุษย์ทั้งหลายยกขึ้นจะให้เสาและเชิงฝาดังลง พึงถูกต้องหรือยกขึ้นเองซึ่งเสาและเชิงฝาดังลง แต่ในกรุงนทีและมหาปัจจริกล่าว่า ให้ภิภษทั้งหลายพึงกล่าววว่า กบปิยภูมิกโรม ดังนี้ ในอันธกัฏฐกถาว่า ให้ภิภษพึงกล่าววว่า **สงฺฆสฺส กบปิยภูมิกโรม** ดังนี้ แต่แม้จะไม่กล่าวคำนั้น และกล่าวตามอย่างดังกล่าวแล้ว ในอรรถกถาทั้งหลาย ก็ไม่มีโทษ แต่อันนี้เป็นลักษณะทั่วไป ในอรรถกถาทั้งหลายนั้น คือตั้งเสา ลงถึงพื้นกับจบสุดคำพร้อมคราวเดียวกันจึงควร ด้วยว่า ถ้าเมื่อคำยังไม่จบเสาดังพื้นเสียก่อน หรือว่าเสายังไม่ถึงพื้น คำกล่าวจบเสียก่อน ก็ไม่เป็นอันทำกบปิยภูมิกโรม เพราะเหตุ นั้น ในมหาปัจจริจึงกล่าววว่า ให้ภิภษมากด้วยกันพึงล้อมกันเข้า กล่าวเถิด ด้วยว่าในภิภษเหล่านั้น จบคำกับเสาดังลงถึงพื้นแห่งเธอ แม้องค์หนึ่ง จักพร้อมกันเข้าในคราวเดียว ได้เป็นแท้ แต่ในกุฎีฝา จะทำด้วยอิฐหรือศิลาหรือดินก็ดี จะก่อถมขึ้นหรือไม่ถมขึ้นก็ตาม ปรารธนาจะตั้งฝาชั้นแต่อิฐและศิลา และก่อดินใด พึงถือเอาอิฐ

หรือศิลา หรือก้อนดินทั้งปวงนั้นเป็นที่แรกเป็นสำคัญ จึงทำกบปิย-
กุกฎิโดยนัยดังกล่าวแล้วเกิด ด้วยว่าอิฐ และศิลา และก้อนดินที่อยู่
ข้างใต้แห่งอิฐและศิลา และก้อนดินซึ่งเป็นที่แรกตั้งฝานั้น ไม่ควร
ถือว่าเป็นของจมอยู่ในดิน แต่เสานั้นสูงขึ้นมาบนดิน เพราะเหตุนั้น
จะจับเสานั้นกล่าวว่า กบปิยกุกฎิ กโรม จึงควร ในอันธกัฏฐกถา
กล่าวว่า กุกฎิเมื่อจะทำด้วยเสาทั้งหลาย พึงอธิษฐานเสาทั้ง ๔ ต้น
ในมุมทั้ง ๓ เมื่อจะทำด้วยอิฐเป็นต้น พึงอธิษฐานอิฐ ๒-๓ แผ่น
ในมุมทั้ง ๔ แต่แม้เมื่อจะไม่ทำเช่นนั้น ก็ไม่มีโทษ ด้วยว่าคำซึ่ง
กล่าวในอรรถกถาทั้งหลายนั้นแลเป็นประมาณ

จักว่าด้วยโคณิสาทิกา กบปิยกุกฎิชื่อว่า โคณิสาทิกา มี ๒ อย่าง
คือ อารามโคณิสาทิกา วิหารโคณิสาทิกา ในที่วัดก็ไม่ได้ล้อม
เสนาสนะ คือ กุกฎิก็ไม่ได้ล้อม อันนี้ชื่อว่าอารามโคณิสาทิกา ในที่ใด
เสนาสนะทั้งหมด หรือบางแห่งล้อม แต่วัดไม่ได้ล้อม อันนี้ชื่อว่า
วิหารโคณิสาทิกา ความที่อารามไม่ได้ล้อมนั้นแล เป็นประมาณใน
กบปิยกุกฎิ ชื่อโคณิสาทิกาทั้ง ๒ ก็แต่อาราม คือวัดล้อมกึ่งหรือ
ล้อมมาก ชื่อว่าเป็นอันล้อม คำอันนี้กล่าวไว้ในกुरुณทีและมหาปัจจรี
ควรจะได้กบปิยกุกฎิอย่างอื่น ในวัดที่ว่าล้อมนั้น เรือนของคฤหัสถ์ชื่อ
คหปติกา โดยสังเขป จะว่าด้วยกบปิยกุกฎิ ชื่อคหปติกา มนุษย์ทั้งหลาย
สร้างอาวาสแล้วกล่าวว่า ข้าพเจ้าถวายกบปิยกุกฎิ ท่านจงบริโภคนเกิด
ดังนี้ กบปิยกุกฎินั้น ชื่อคหปติกา แม้เขากล่าวว่า ข้าพเจ้าถวายเพื่อ
ทำกบปิยกุกฎิ ดังนี้ ก็ควรแท้ แต่ในอันธกัฏฐกถากล่าวว่า รับประทาน
แต่มือแห่งสหัมมิกอันเศษ ยกภิกษุเสีย และรับประทานแต่มือ

แห่งเทวดาและมนุษย์ทั้งปวงก็ดี และสันนิธิและอันโตวภูฐะ ซึ่งเป็น
ของแห่งสหัมมิกอันเศษ และเป็นของแห่งเทวดาและมนุษย์ทั้งปวง
นั้น ย่อมควรแก่ภิกษุ เพราะเหตุนั้นแล เรือนแห่งคนเหล่านั้น
เป็นต้นว่า สหัมมิกอันเศษก็ดี หรือกัปปิยภิกษุ ที่คนเหล่านั้นถวายก็ดี
ชื่อว่าคหปติกา ในอรรถกถานั้น ท่านกล่าวอีกว่า ยกแต่วิหารแห่ง
ภิกษุสงฆ์เสีย ที่อยู่แห่งนางภิกษุณี หรือที่อยู่แห่งคนรักษาวัด หรือ
ที่อยู่แห่งเดียรถีย์ แห่งเทวดาแห่งนาค อนึ่ง แม้วิมานแห่งพรหมก็ดี
ย่อมชื่อว่าเป็นกัปปิยภิกษุ คำในอันธกัฏฐกถานี้ ชื่อว่าท่านกล่าวดี ด้วย
ว่าเป็นของสงฆ์ หรือเป็นของภิกษุอย่างเดียว ไม่ชื่อว่าเป็นคหปติภิกษุได้

จะว่าด้วยกัปปิยภิกษุชื่อ **สมมุติกา** กัปปิยภิกษุที่สงฆ์สวดสมมติด้วย
ญัตติทุติยกรรมวาจา ชื่อว่า **สมมุติกา** เดิมเหตุพระองค์จะทรงอนุญาต
กัปปิยภิกษุ ชื่อ **สมมุติกา** นี้ ตรีสแก่พระอานนทเถระว่า คุณกร อานนท
ถ้ากระนั้นจงสมมติวิหาร คือ กุฎีตั้งอยู่ในที่สุดให้เป็นกัปปิยภิกษุแล้ว
ให้ทายกเอาอามิสเข้าอยู่ในกัปปิยภิกษุนั้น สงฆ์จะจำนงเสนาสนะใด
เป็นวิหาร หรืออัมตโยค หรือปราสา หรือหัมมิยะ ก็ตาม พึงสมมติ
กัปปิยภิกษุดังนี้ ให้ภิกษุผู้ฉลาดองอาจยังสงฆ์ให้รู้ด้วยกรรมวาจา ดังนี้
ว่า **สุตฺตํ เม ฯเปฯ ลัโฆ อิตฺถนินามํ วิหารํ กปฺปิยภิกฺขุ**

สมมุมนุเนยฺย ฯเปฯ ธารยามิ ในอรรถกถาว่า คำซึ่งว่า **ปัจจนฺติม**
ว่าวิหารตั้งอยู่ในที่สุคนั้น เป็นสักแต่ว่าคำกล่าวดอก แต่เพราะ
พระองค์กล่าวว่า สงฆ์จะจำนงเสนาสนะไหน จะเป็นวิหาร หรือ
อัมตโยค เป็นต้นก็ตาม ดังนี้ แม้จะสมมติกุฎีใกล้ก็ควร และจะ
ไม่กล่าวกรรมวาจา แม้จะสมมติกัปปิยภิกษุนี้ ด้วยขอปโลกนกรรม
ก็ควรแท้

ก็แลอามิสอันใดที่อยู่ในกัปปิยภูมิทั้ง ๔ ดังกล่าวมานี้ อามิสทั้งปวงนั้น ไม่ถึงซึ่งอันนับว่าเป็นอันโตวฏฐะ พระองค์ทรงอนุญาตกัปปิยภูมิ ๔ นี้ เพื่อให้พ้นจากอันโตวฏฐะ อันโตปิกกะ แก่ภิกษุและภิกษุณีทั้งหลาย แต่อามิสอันใดเป็นของสงฆ์ หรือเป็นของบุคคลอยู่ในเรือน คือเสนาสนะอันพอจะให้เป็นที่เสวยในกัปปิยภูมิ แม้จะตั้งไว้สักคืบหนึ่งในที่เช่นนั้น อามิสอันนั้น ก็ได้ชื่อว่าเป็นอันโตวฏฐะ หุงต้มในที่เช่นนั้น ก็ได้ชื่อว่าเป็นอันโตปิกกะด้วย อามิสนั้นไม่ควร แต่สัตตาคาฬิก มีเนยใส เป็นต้น และยาวชีวิก ย่อมควร คือว่าเก็บไว้ในที่เช่นนั้นได้

จักวินิจฉัยในเนื้อความเหล่านั้น เหมือนสามเณรเอาอามิส เป็นต้นว่า ข้าวสารของภิกษุไปเก็บไว้ในกัปปิยภูมิ พุ่งเข้าหุงมาถวาย อามิสนั้น ไม่เป็นอันโตวฏฐะ เอาสัตตาคาฬิก เป็นต้นว่าเนยใส สิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเก็บไว้ในอกัปปิยภูมิ เจือลงในอามิสนั้นด้วยแล้วเอามาถวาย ชื่อว่าเป็นมุขสันนิธิ แต่ในมหาปัจจริว่าเป็นอันโตวฏฐะ ในคำเหล่านั้น แปรลกกันแต่เพียงชื่อเท่านั้นเอง ภิกษุเอาเนยใสซึ่งเป็นสัตตาคาฬิก และใบไม้ซึ่งเป็นยาวชีวิกเก็บไว้ในอกัปปิยภูมิ เจียวด้วยกันไว้บริโภคนั้น ควรฉนปราศจากอามิสได้ ๗ วัน ถ้าทำเนยใสและใบไม้นั้นให้ระคนกับอามิสบริโภคนั้น เป็นอันโตวฏฐะด้วย เป็นสามปากะด้วย ความรวบรวมระคนปนกาฬิกทั้งปวง ให้พึงรู้โดยอุบายนั้นเกิด

ก็แลกัปปิยภูมิทั้ง ๔ เหล่านั้น เมื่อไรจะมละวัตถุ คือว่าเมื่อไรจะนิบหายไปเป็นอกัปปิยภูมิไป จะว่าด้วยอุสสาวนันทิกาก่อน กัปปิยภูมิชื่ออุสสาวนันทิกาอันใด ที่ทำบนเสาหรือฝั่งเชิงฝาผนังไปทำ

ขึ้นไว้ กับปิยกุณินั้น เมื่อเสาและเชิงฝาทั้งปวงเขาถอนหรือไปหมด
จึงชื่อว่า มละวัตถุ มละที่ ถ้าแลคนทั้งหลายเขาผลักเสาและเชิงฝาเสีย
เสาและเชิงฝานั้น ใดยังตั้งอยู่ ความที่เป็นกับปิยกุณินั้น ก็ตั้งอยู่ในเสา
และเชิงฝานั้น เมื่อเสาและเชิงฝาทั้งปวงเขาผลักให้ล้มเสียหมด
กับปิยกุณินั้น ชื่อว่า มละวัตถุ มละที่ แต่กุณินั้นที่เขาถอนด้วยอิฐนั้น เมื่อ
ฉิบหายทั้งหมดจนถึงอิฐหรือศิลาหรือก้อนดินที่แรกที่ก่อขึ้นบนฐาน
เพื่อจะเป็นฝาหมดแล้วเมื่อใด เมื่อนั้นจึงชื่อว่ามละวัตถุ มละที่ คือ
ไม่เป็นกับปิยกุณินั้น แต่อิฐและศิลาและก้อนดินที่แรก ที่อธิษฐาน
ไว้ในวันนั้น แม้เขาหรือถอดเอาไปเสีย อิฐเป็นต้นที่เขาถอนอันยังมีอยู่
ความเป็นกับปิยกุณินั้น ก็ยังคงอยู่ ในอิฐหรือศิลาหรือก้อนดินอื่นนั้น
ยังไม่ชื่อว่ามละที่ กับปิยกุณินั้นชื่อว่า โคนิสาทิกานัน เมื่อเขาถ่อมวัดด้วย
กำแพงเป็นต้นเข้าแล้ว ก็ชื่อว่ามละวัตถุกลับเป็นอกับปิยกุณินั้นไป ควร
จะได้กับปิยกุณินั้นในอารามนั้นใหม่ ถ้าแม้กำแพงวัดเป็นต้นหัก
ขาดในที่นั้น ๆ โขทั้งหลายเข้าได้แต่ที่นั้น ๆ ก็เป็นกับปิยกุณินั้นอีก แต่
กับปิยกุณินั้น ๒ นอกนั้น เมื่อหลังคาทั้งปวงฉิบหาย เปิดหมดแล้วเหลือ
อยู่แต่มาตรว่ากลอน จึงเป็นอันมละวัตถุ ถ้าปีกขปาสกมณฑล
แม้อันหนึ่งในเบ็องบนแห่งกลอนทั้งหลายยังมีอยู่ ก็ยังรักษาอยู่ ยังไม่
มละวัตถุ เครื่องมุงเป็นต้นว่าหญ้าและใบไม้ ที่ตั้งอยู่ในเบ็องบนแห่ง
กลอน ๓ อัน ในข้าง ๆ หนึ่งนั้น ชื่อว่า ปีกขปาสกมณฑล ถามว่า
ก็กับปิยกุณินั้น ๔ นี้ ไม่มีในที่ใด ในที่นั้น ภิกษุจะพึงทำอย่างไร แก้วว่า
ภิกษุพึงให้อามิสแก่อนุปสัมบันเสีย ทำให้เป็นของอนุปสัมบันเสีย
ให้ขาดอาลัยแล้ว บริโภกเถิด.

กบปิยกุณิกถา จบ

จักแสดงของฉันเล็กน้อยที่พระองค์ทรงอนุญาตไว้ในเกศัชช-
ชั้นร์ ที่ควรจะพึงรู้ ข้อหนึ่ง ภิกษุเป็นโรคลม พระองค์ทรงอนุญาต
ให้หุงน้ำมัน ข้อหนึ่ง น้ำมันนั้น จะต้องเจือของเมาเป็นต้นว่าสุรา
พระองค์ทรงอนุญาตให้เจือของเมา ในน้ำมันที่หุงนั้น ข้อหนึ่ง ทรง
ห้ามว่า น้ำมันเจือของเมาหนักอย่าพึงดื่มกิน ถ้าเธอใดดื่มกินพึง
ให้วินัยชรปรับตามธรรมแล้ว ทรงอนุญาตว่า ในน้ำมันที่หุงอันใด
สีและรสและกลิ่นแห่งของเมาไม่ปรากฏ ให้ดื่มกินน้ำมันที่เจือของ
เมาเช่นนั้น

ข้อหนึ่ง ทรงอนุญาตให้ภิกษุยกัดฉันทยามหาวิกั ๔ ดังกล่าว
แล้ว ข้อหนึ่ง ทรงอนุญาตให้ภิกษุที่ดื่มยาพิษเข้าไปแล้ว ให้ดื่มคูดกิน
แล้ว ทรงอนุญาตว่า เมื่อทำรับสิ่งใดอยู่ สิ่งอันนั้นเป็นอันทำซึ่งอัน
รับแล้ว อย่าพึงกลับรับอีกเลย ถ้าคูดนั้นตกถึงพื้นแล้ว ให้พึงรับ
ประเคนใหม่ แต่ยังไม่ถึงพื้นจะถือเอาควรอยู่ ข้อหนึ่ง ทรงอนุญาต
ให้ภิกษุที่เป็นอาพาธด้วยต้องยาแฝด ให้ถือเอาคินติดผาลไถนามา
ละลายน้ำดื่มกิน ข้อหนึ่ง ทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้ธาดุเสียว ขัดหนัก
อุจจาระออกยาก ให้ดื่มกินน้ำค้างอมิส น้ำค้างนั้นที่เขาเอาข้าวสุก
เผาไฟให้ไหม้เป็นเถ้าและเกรอะกรอง ชื่อว่าน้ำค้างอมิส ข้อหนึ่ง
ทรงอนุญาตให้ภิกษุเป็นโรคผอมเหลือง ดื่มกินน้ำสมอดองด้วยมูตร
โค ข้อหนึ่ง ทรงอนุญาตให้ภิกษุมีกายอันหนาด้วยโทษ ดื่มกินยาประจุ
ข้อหนึ่ง ภิกษุต้องการด้วยอัจฉกัญชิกะ คือน้ำขาวข้าวที่ใส พระองค์
ก็ทรงอนุญาต ข้อหนึ่ง ภิกษุต้องการด้วยออกญูสะ คือน้ำดื่มเขาทำ
วิเศษด้วยมูตรไม่สนิท พระองค์ก็ทรงอนุญาต ข้อหนึ่ง ภิกษุต้องการ

ด้วยกฏาภุจะ คือน้ำคั้นเช่นนั้นที่สนิทน้อยหนึ่ง พระองค์ทรง
อนุญาต ข้อหนึ่ง ภิกษุต้องการด้วยปฏิจนาทนิยะ คือน้ำเนื้อคั้น (คือ
เคี้ยวหรือกลั่น) พระองค์ทรงอนุญาต ข้อหนึ่ง พระองค์ตรัสว่า ถ้าเขา
เจือแป้งและถั่วลงในน้ำอ้อย เพื่อผูกพัน คือจะให้เหนียวแน่น น้ำอ้อย
นั้น ก็นับว่าเป็นน้ำอ้อยแท้ เราตถาคตอนุญาตให้บริโภคน้ำอ้อยตาม
สบาย ข้อหนึ่ง พระองค์ตรัสว่า ถ้าแม่ถั่วสุกแล้วกลับงอกขึ้นอีก เรา
ตถาคตอนุญาตให้บริโภครวมตามสบาย ข้อหนึ่ง ทรงอนุญาตให้ภิกษุ
เป็นไข้ด้วยโรคลมในท้อง บริโภคยาโลณโสจิริกะ ไม่เป็นไข้ให้เจือ
น้ำบริโศค ด้วยบริโศคคังปานะน้ำคั้น ข้อหนึ่ง ทรงอนุญาตน้ำอ้อย
ก่อนแก่ภิกษุใช้ ไม่เป็นไข้ให้เจือด้วยน้ำคั้นแล้วก่อน

ของฉันทที่พระองค์ทรงอนุญาตดังกล่าวมานี้ ในบาลีไม่กำหนด
ว่า ให้ฉันทในกาล หรือในวิกาล ให้ผู้มีปัญญาพึงใคร่ครวญเอาเถิด
เรื่องหนึ่งว่าครั้งหนึ่งนั้น ในเมืองสาวัตถี มีของเคี้ยวคือผลไม้
เกิดขึ้นมาก แต่กัปปิยการก คนผู้ทำกัปปิยะหามีไม่ ภิกษุทั้งหลาย
รังเกียจอยู่ไม่ฉันทผลไม้ จึงทูลความแก่พระองค์ ๆ จึงทรงอนุญาตว่า
อนุชานามิ ภิกษุเว อพีซึ นิพุพภูพีซึ ออกตกบปิยึ ผลั ปริญญชิต्तึ ว่า
เราตถาคตอนุญาตให้ฉันทผลไม้ที่ไม่มีพีช คือยังอ่อนอยู่ไม่งอกหน่อได้
และผลจะพึงปลี่ยนเอาพีชออกเสียได้ดังขุ่น เป็นต้น ถึงไม่ได้ทำ
กัปปิยะก็เอาเถิด ซึ่งว่าภิกษุทั้งหลายรังเกียจอยู่ไม่ฉันทนั้น ชะรอยจะ
รังเกียจว่า จะเป็นภูตคามพีชคามสามรัมภะ คือทำภูตคามและพีชคาม
ให้กำเริบ ในขุททกขันธ์ว่า พระองค์ทรงปรารภนัพพัคคิยะภิกษุ
ฉันทมะม่วงในสวนหลวง ที่พระเจ้าพิมพิสารทรงอนุญาตเสียหมดแต่

ยังอ่อนอยู่แล้ว ทรงบัญญัติห้ามว่า อย่าพึงฉันทผลมะม่วง ถ้าฉันท้อง
 ทุกกฎ คราวนั้นหมู่ทายกพวกหนึ่งถวายสังฆภัต เอาชิ้นมะม่วงปน
 ในสุปะมาด้วย ภิกษุทั้งหลายรังเกียจไม่รับ พระองค์ตรัสว่า รับเถิด
 ฉันทเถิด แล้วทรงอนุญาตว่า **อนุ ๗เป๗ อมฺพเปตฺถิ** ว่า เราตถาคต
 อนุญาตซึ่งชิ้นมะม่วง คราวนั้นทายกหมู่หนึ่งถวายสังฆภัตแก่สงฆ์
 เขาทั้งหลายนั้นไม่ทันจะทำชิ้นมะม่วง จึงอังกาสผลมะม่วงทิ้งลงใน
 โรงฉัน ภิกษุทั้งหลายรังเกียจอยู่ไม่รับ พระองค์ตรัสว่า รับเถิด ฉันท
 เถิด แล้วทรงอนุญาตว่า **อนุ ๗เป๗ ปญฺจหิ สมณกฺุเปหิ ผลํ**
ปริญฺญชิตฺตํ อุกฺคิปริจฺจิตํ สตุถฺตปริจฺจิตํ นขปริจฺจิตํ อติชฺชํ นิพฺพชฺชปิณฑ-
เลว ปญฺจจํ ว่า เราตถาคตอนุญาตให้บริโภคผลไม้ ด้วยสมณกบปะ
 กรรมที่ควรแก่สมณะ ๕ คือ ผลจาดด้วยไฟ ผลจาดด้วยศัสตรา ผล
 จาดด้วยเล็บ และผลไม้ไม่มีพิษ และผลมีพิษจะพึงปล่อนเสียได้ เป็น
 ที่ ๕ ในอรรถกถาฎคคามสิกขาบท ชักเอาบาลีนี้ไปกล่าวว่ พืชมี
 รากไม้เป็นต้นซึ่งเกิดอยู่ในที่ ชื่อว่าฎคคาม เป็นวัตถุแห่งปาจิตตีย์
 พืชนั้น เมื่อพรากให้พ้นจากที่แล้ว ชื่อว่าพืชคาม เป็นวัตถุแห่งทุกกฎ
 พืชคามนั้น เมื่อจะบริโภคพึงบังคับอุปสัมบันว่ **กบฺปิยํ กโรหิ** ท่าน
 จะทำกบปิยะดังนี้เสียอีกแล้วจึงบริโภค เมื่อเป็นเช่นนี้ ชื่อว่าให้พ้น
 จากพืชคาม ก็แลจะทำกบปิยะนั้น พึงทำด้วยไฟ หรือศัสตรา หรือ
 เล็บ เมื่อจะทำกบปิยะด้วยไฟ พึงเอาไฟอันใดอันหนึ่ง จดเข้าไป
 ประเทศอันหนึ่งแห่งพืชนั้น กล่าวว่ **กบฺปิยํ** ทำเถิด เมื่อจะทำด้วย
 ศัสตรา พึงแสดงด้วยการแทง หรือการตัดด้วยจะงอย หรือคมแห่ง
 ศัสตราที่คม อันใดอันหนึ่ง โดยที่สุด แม้เข็มและมีดตัดเล็บเป็นต้น
 ทำคังไฟนั้นเถิด เมื่อจะทำด้วยเล็บ พึงเอาเล็บแห่งมนุษย์หรือแห่ง

ดิรัจฉาน อันใดอันหนึ่งที่ไม่ผุ เว้นไว้แต่กิบโคและกิบกระบือเป็นต้น
เสีย เล็บนอกนั้น โดยที่สุดัดเอามาก็ได้ พึงทำโดยอย่างซึ่งว่าแล้ว
ในศีตตรานั้นเถิด พริกสดเขาปนในข้าวต้มมา ไม่ติดเนื่องกัน พึง
แทงทุก ๆ เม็ด ทำกัปปิยะผลมะขวิดเป็นต้น พืชข้างในหลุดจาก
กะลาคลอนอยู่ พึงให้ต่อยออกทำกัปปิยะ ถ้าติดกันอยู่ไซ้ จะทำ
แม้ในกะลาก็ควร ก็แลผลอันใดเป็นของอ่อนไม่มีพืช และผลใด
ที่มีพืชปล่อนออกเสียบริโภคได้ กิจที่จะทำกัปปิยะในผลนั้นไม่มี ด้วย
ทรงอนุญาตเท่านี้ พึงรู้เถิดว่าผลมะม่วงและผลไม้อื่น และพืชคาม
ทั้งปวง อ่อนและแก่ใด ๆ เป็นของควรตามกาลแห่งตน ๆ.

บุตฺตทกกา จบ

จักแสดงในมหาประเทศ ๔ บาลีว่า ยัม ภิกฺขเว มยา อิทํ น
กบฺปตีติ อปฺปฏิกฺขิตฺตํ. ตํ เจ อกบฺปิยํ อนุโลเมติ กบฺปิยํ ปฏฺฐิพาทฺติ.
ตํ โว น กบฺปติ ฯ ๑. ยัม ภิกฺขเว มยา อิทํ กบฺปตีติ อนุญฺญาตํ,
ตถฺยเจ กบฺปิยํ อนุโลเมติ อกบฺปิยํ ปฏฺฐิพาทฺติ, ตํ โว กบฺปติ.
ความว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ของสิ่งใดที่เราตถาคตยังไม่ได้ห้ามว่า
สิ่งนี้ไม่ควร ถ้าของนั้น อนุโลมตามของที่เป็นอกัปปิยะ ย่อมห้ามเสีย
ซึ่งของที่เป็นกัปปิยะไซ้ ของนั้นไม่ควรแก่ท่านทั้งหลาย หนึ่ง
ของสิ่งใด ที่เราตถาคตยังไม่ได้ห้ามว่า สิ่งนี้ไม่ควร ถ้าของนั้นยอม
อนุโลมตามของที่เป็นกัปปิยะ ย่อมห้ามซึ่งของที่เป็นอกัปปิยะไซ้
ของนั้น ย่อมควรแก่ท่านทั้งหลาย อนึ่ง ของสิ่งใด ที่เราตถาคตยัง
ไม่ได้อนุญาตว่า สิ่งนี้ควร ถ้าของนั้น อนุโลมตามซึ่งของที่เป็นอกัปปิยะ
ย่อมห้ามซึ่งของที่เป็นกัปปิยะ ของนั้น ย่อมไม่ควรแก่ท่านทั้งหลาย

อนึ่ง ของสิ่งใด ที่เรตถาคตยังไม่ได้อนุญาตว่า สิ่งนี้ควร ถ้าของนั้น
อนุโลมตามซึ่งของที่เป็นกัปปิยะ ย่อมห้ามซึ่งของที่เป็นอกัปปิยะไซริ์
ของนั้น ย่อมควรแก่ท่านทั้งหลาย เป็น ๔ ข้อ ๒ ข้อข้างต้นว่าด้วย
บัญญัติ ๒ ข้อข้างปลายว่าด้วยอนุญาต ในอรรถกถาว่า พระองค์
ทรงแสดงมหาประเทศ ๔ นี้ เพื่อจะให้ภิกษุทั้งหลายถือเอานัย คือให้
เป็นตัวอย่าง

พระธรรมสังคากเถระทั้งหลาย ท่านถือเอาสูตร คือบาลีที่ทรง
บัญญัติและอนุญาตในที่นั้น ๆ ม่บีบคั้นเข้าในมหาประเทศ ๔ นี้ ได้
เห็นความดังนี้ว่า ด้วยบาลีที่ทรงอนุญาตรสแห่งผลไม้ทั้งปวงเป็น
ปานะ ห้ามแต่รสผลแห่งข้าวเปลือกว่า **จเปตฺวา ธมฺมผลฺลรํ** ดังนี้
ด้วยคำนี้ ชื่อว่าห้ามข้าวเปลือก ๗ ประการ ว่าไม่ควรในปัจจุบัน
ยังมีมหาผลอีก ๕ คือ ผลตาล ผลมะพร้าว ผลขนุน ผลสาเก ผลน้ำเต้า
ผลแดงโม ผลแดงกวาง ผลแดงไทย ฟิงเหลืองก็ดี และออประณชาติ
ทั้งปวง เป็นต้นว่าถั่งงาก็ดี เป็นคติแห่งข้าวเปลือกแท้ ของเหล่านั้น
แม้ถึงพระองค์ไม่ทรงห้ามก็จริง แต่ยอมอนุโลมตามของเป็นอกัปปิยะ
เพราะเหตุนั้น มหาผลและออประณชาติทั้งปวง ย่อมไม่ควรใน
ปัจจุบัน พระองค์ทรงอนุญาตอัญฐานน้ำดื่ม ๘ ไว้แล้ว ส่วน
น้ำดื่มทำด้วยผลไม้เล็กนอกนั้น เป็นต้นว่า ลูกหวาย มะขาม มะงั่ว
มะขวิด ตะคร้อ เล็บเหยี่ยว เหล่านี้ก็เป็นคติแห่งอัญฐาน ๘ แท้
น้ำดื่มทำด้วยผลไม้เล็กนั้น แม้ถึงพระองค์ไม่ได้ทรงอนุญาตก็จริง แต่
ยอมอนุโลมตามของที่เป็นกัปปิยะ เพราะเหตุนั้น น้ำดื่มทำด้วยผล
เล็กนั้นย่อมควร ด้วยว่ายกรสผลแห่งข้าวเปลือก กับทั้งอนุโลมเสีย

น้ำคัมทำด้วยผลอื่น ชื่อว่าไมควรนั้นไม่มี เป็นยามกาลิกได้แท้ คำนี้
กล่าวไว้ในกรุนที

และพระองค์ทรงอนุญาตจีวร ๖ คือ ผ้าโฆมะ กัปปาสิกะ
โกเสยยะ กัมพละ สาณะ กังคะ ไว้ดังนี้ พระธรรมสังคากเถระ
ทั้งหลาย ท่านอนุญาต ผ้าอื่น ๖ อย่าง คือ ผ้าทุกุละ ผ้าปคุณณะ
ผ้าจันปฐะ ผ้าโสมารปฐะ ผ้าอิทธิมยิกะ ผ้าเทวทัตติยะ เหล่านี้ให้
เป็นอนุโลมแก่จีวร ๖ อย่างเดิมนั้น ผ้าที่เกิดด้วยตัวสัตว์ในปคุณณะ
ประเทศ ชื่อว่าปคุณณะ และผ้าจันปฐะ โสมารปฐะ ๒ นี้เรียกตาม
ชื่อแห่งประเทศ ผ้า ๓ อย่างก่อนนั้น เป็นอนุโลมผ้าโกเสยยะ ผ้าทุกุละ
เป็นอนุโลมผ้าสาณะ ผ้า ๒ อย่างนอกนั้น เป็นอนุโลมผ้ากัปปาสิกะ
หรือเป็นอนุโลมผ้าทั้งปวงก็ได้

พระองค์ทรงห้ามว่า บาตร ๑๑ อย่าง เป็นต้นว่าบาตรไม้ ทรง
อนุญาตบาตร ๒ อย่าง คือ บาตรเหล็ก บาตรดิน ส่วนถาลก คือ
ภาชนะเครื่องใช้ที่ทำด้วยโลหะ หรือทำด้วยดิน ทำด้วยทองแดง ๓ นี้
เป็นอนุโลมบาตร ๒ อย่างนั้นแท้

พระองค์ทรงอนุญาตคุมพะ คือภาชนะสำหรับตักตวง ๓ อย่าง
คือ ทำด้วยโลหะ ทำด้วยไม้ ทำด้วยผลไม้ ไว้ดังนี้ ส่วนกุนทีน้ำ
และขันทองห้าว และกระออมน้ำเป็นอนุโลมคุมพะ ๓ นั้นแท้ แต่
ในกรุนทีกล่าวว่า สังข์คีมน้ำ ขันน้ำ เป็นอนุโลมคุมพะ ๓ นั้น

พระองค์ทรงอนุญาตประคคเอาไว้ ๒ คือ ประคคเย็บทอเป็น
แผ่น และประคคเย็บทอตั้งไส้หมู ไว้ดังนี้ ส่วนประคคทำด้วยแผ่น
ผ้า และทำด้วยเชือก ว่าเป็นอนุโลมประคค ๒ อย่างนั้น

พระองค์ทรงอนุญาตร่มฉัตร ๓ อย่าง คือ ร่มหุ้มผ้าขาว และ ร่มสานด้วยดอกไม้วัว และร่มทำด้วยใบไม้วัว ใว้ดังนี้ ร่มใบไม้วัวแต่ อย่างเดียว ดังใบตาลใบลาน ว่าเป็นอนุโลมในร่ม ๓ อย่างนั้นแท้ แม้ของอื่นซึ่งจะเป็นอนุโลมของที่เป็นกัปปิยะ และอกัปปิยะ นักปราชญ์พึงตามพิจารณาซึ่งบาลีและอรรถกถารู้ให้แจ้งโดยนัยดังกล่าวมานี้เถิด.

มหาปเทศา จบ

จตุตถิ กาลิกปพพิ จบชื่อว่าด้วยกาลิก ๔

จักรวรรณาในพินทวารวิภูฏานาทีปัพพะ ข้อ ๕ ว่าด้วยพิธีพินทุ และอริชฐานเป็นต้น จักกล่าวด้วยผ้าควรอริชฐานก่อน ผ้าควร อริชฐาน มี ๗ อย่าง คือ ไตร จีวร ผ้า ๓ ผืน เป็น ๑ วัสสิกสาฎิกกา ผ้าอาบน้ําฝน นิสิตนะ ผ้ารองนั่ง ปัจจัตถระนะ ผ้าปูนอน กัณฑุ- ปฏิจจาทิ ผ้าปิดผี มุขปุณณโจละ ผ้าเช็ดหน้า ปริกขารโจละ ท่อน ผ้าเป็นปริกขารใช้เล็กน้อย คือผ้ากรองน้ําและถุงบาตร ผ้าเหล่านี้ ต้องอริชฐานตามชื่อแห่งตน ๆ ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า อนุ ๗ป๗ ติจีวร อธิฎฐาตุํ น วิกปเปตุํ วัสสิกสาฎิกํ วัสสานสุต จาตุมมาถํ อธิฎฐาตุํ ตโต ปรี วิกปเปตุํ, ปัจจัตถระณํ อธิฎฐาตุํ น วิกปเปตุํ, กณทุปฏิจจาทิ ยาว อาพาธา อธิฎฐาตุํ ตโต ปรี วิกปเปตุํ มุข- ปุณณโจลํ อธิฎฐาตุํ น วิกปเปตุํ, ปริกขารโจลํ อธิฎฐาตุํ น วิกปเปตุํ. ว่าเราตถาคตอนุญาตให้อริชฐานไตรจีวร ใม่ให้วิกัปป ให้อริชฐานผ้าวัสสิกสาฎิกาสิน ๔ เดือนแห่งฤดูฝน เบื้องหน้าแต่ ๔

เดือนให้วิกัป ให้อริชฐานผ่านสีทันนะ ไม่ให้วิกัป ให้อริชฐาน
ปัจจัดถณะ ไม่ให้วิกัป ให้อริชฐานผ่ากัณทุปฏิจฉาติเพียงอาพาธอยู่
เบื้องหน้าแต่อาพาธหายแล้วให้วิกัป ให้อริชฐานผ่ามุขปุณฺณโจละ
ไม่ให้วิกัป ให้อริชฐาน ผ่าปริกขารโจละ ไม่ให้วิกัป

ไตรจีวร ผ้า ๓ ผืนนั้น คือ สังฆาฏิผ้าพาดผ้าสำหรับซ้อนห่ม
อุตตราสงค์ผ้าห่ม อันตราวาสกผ้านุ่ง ผ้าทั้ง ๓ ผืนนี้ ต้องตัดเย็บ
ทำให้ถูกต้องตามลักษณะให้ได้ประมาณ และซ่อมให้ได้สี ทำกัปปินทุ
แล้วจึงอริชฐาน จะไม่ตัดไม่ควร ด้วยทรงห้ามไว้ว่า น ภิกฺขเว
อจฺฉินฺนกาณี จีวรานิ ชาเรตพฺพานิ ว่า อย่าพึงทรงผ้าที่ไม่ได้ตัด
ถ้าเธอใดทรงผ้าไม่ได้ตัด ต้องตักกฏ

เมื่อจะทำให้ถูกต้องลักษณะ พึงทำดั่งพระองค์ตรัสชนพระอานนท
ทรงอนุญาตว่า ปณฺฑิโต ภิกฺขเว อานนฺโท ฯเปฯ กุสึปี นาม
กริสฺสติ, อทฺตกุสึปี นาม กริสฺสติ ฯเปฯ ฉินฺนํ อนุตราสกํ.
ว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย อานนทเป็นคนฉลาดมีปัญญาใหญ่ ได้รู้
เนื้อความแห่งคำที่เราตถาคตทายิตโดยย่อได้โดยพิสดาร เธอได้ทำ
ทั้งกุสิ ทั้งอัทตกุสิด้วย ทำทั้งมณฑล ทั้งอัทตมณฑลด้วย ทำทั้ง
วิวัฏฺฐะ ทั้งอนุวิวัฏฺฐะด้วย ทำทั้งคิเวยยะ ทั้งชังเหมยยะด้วย ทำทั้ง
พาหั้นตะด้วย เป็นผ้าตัดเสร้าหมองด้วยศัสตรา เป็นสมณสารูป เป็น
ผ้าอันคนเป็นข้าศึก คือ โจรไม่พึงเฉพาะ คือ ไม่อยากได้ด้วย และ
เราตถาคตอนุญาตสังฆาฏิกัตัด อุตตราสงค์ก็ตัด อันตราวาสกก็ตัด
ดังนี้

จะกล่าวตามพระอรรถกถาก่อน กุสินั้นเป็นชื่อแห่งแผ่นผ้า
ที่ยาว เป็นต้นว่า อนุวาดด้านยาว และด้านกว้าง อัทตกุสินั้นเป็น

ชื่อแห่งแผ่นผ้า ที่ในระหว่าง ๆ มณฑลใหญ่ ในฉัณฑ์อันหนึ่ง ๆ
แห่งจิวร ประกอบด้วยฉัณฑ์ ๕ นี้ ชื่อว่ามณฑล มณฑลเล็กในฉัณฑ์
อันหนึ่ง ๆ แห่งจิวรเช่นนั้น ชื่อว่า อัชฌมมณฑล เย็บมณฑลกับ
อัชฌมมณฑลติดเข้าในที่เดียวกัน ฉัณฑ์คือ กระจกกลาง ชื่อว่าวิวัฏฐะ
ฉัณฑ์ คือ กระจกทั้ง ๒ ในข้างทั้ง ๒ แห่งวิวัฏฐะนั้น ชื่อว่าอนุวิวัฏฐะ
อากันตูกปฐะ คือ แผ่นผ้าอื่นที่เย็บลงด้วยด้าย เพื่อจะทำให้มันใน
ที่ ๆ พันคอ ชื่อว่าคิเวยยะ แผ่นผ้าที่เย็บติดลงด้วยด้ายเช่นนั้นใน
ที่ ๆ ถูกแข้ง ชื่อว่าชังฆะเยยยะ บางอาจารย์ว่าดังนี้ บ้างว่า คิเวยยะ
และชังฆะเยยยะนั้น เป็นชื่อแห่งแผ่นผ้าทั้งหลาย ที่ติดลงในที่พันคอ
และในที่ถูกแข้ง ฉัณฑ์ คือ กระจกอันหนึ่ง ๆ ในภายนอกแห่งอนุ-
วิวัฏฐะนี้ ชื่อว่าพาหันตะ คำอันนี้นั้นพิจารณา คือ กล่าวด้วยจิวร
ประกอบด้วยฉัณฑ์ ๕ อีกอย่างหนึ่ง อนุวิวัฏฐะนั้น เป็นชื่อแห่งฉัณฑ์
คือกระจกทั้ง ๒ ในข้าง ๆ หนึ่งแห่งวิวัฏฐะ และเป็นชื่อแห่งฉัณฑ์
คือกระจกทั้ง ๓ หรือ ๔ ในข้าง ๆ หนึ่งแห่งวิวัฏฐะนั้น เมื่อห่มจิวร
มีประมาณเสมอกัน ค่อย ๆ ม้วนขึ้นวางบนแขนที่สุดทั้ง ๒ มีปาก
ออกมาข้างนอก ก็แลพาหันตะนั้น เป็นชื่อแห่งที่สุดทั้ง ๒ ที่มีปาก
ข้างนอกนั้น นัยอันนี้ท่านกล่าวไว้ในมหาอรรถกถา ซึ่งพระอรรถ-
กถาจารย์ยกเอาอนุवाद ซึ่งเป็นผ้าพระองค์ทรงอนุญาตภายหลังวิธี
ทำจิวรนี้ มากล่าวว่าเป็นกุสิด้านนั้น เพื่อจะแสดงว่าแผ่นผ้าที่เล็กยาว
ชื่อว่ากุสิด้าน แต่ว่าตามวิธีทำจิวรนี้ แผ่นผ้าที่เล็กยาวเสมอมณฑล
ชื่อว่ากุสิด้าน แผ่นผ้าที่เล็กสั้นยืนตามอัชฌมมณฑลก็ดี อยู่ในระหว่าง
มณฑลและอัชฌมมณฑลก็ดี ชื่อว่าอัชฌกุสิด้าน กระจกยาวชื่อว่า
วิวัฏฐะ กระจกทั้ง ๒ ในข้างทั้ง ๒ ชื่อว่าอนุวิวัฏฐะ ผ้าอัชฌมณฑล

ที่ถูกคอบในเวลาห่ม ชื่อว่ากิเวยยะ ผ้าอัทธมมณฑลที่ถูกแข็ง ชื่อว่า
 ชังเมยยะ ผ้าอัทธมมณฑลที่ถูกมือ ชื่อว่าพาหั้นตะ รวมความตาม
 วาทะในอรรถกถาได้ความดังนี้แล จักกล่าวตามนักปราชญ์ผู้ฉลาด
 ท่านคิดไว้ว่า กุสินั้น เป็นชื่อแผ่นผ้าที่เล็กยาวยื่นขึ้นไป ด้านกว้าง
 ตามมณฑล อัทธกุสิ เป็นชื่อแผ่นผ้าที่เล็กสั้น ยื่นขึ้นด้านกว้างตาม
 อัทธมณฑล และมณฑลนั้น เป็นชื่อท่อนผ้าที่ใหญ่ยาวยื่นขึ้นไปด้าน
 กว้างตามกุสิ อัทธมณฑล เป็นชื่อท่อนผ้าที่ใหญ่สั้น ยื่นขึ้นไปด้าน
 กว้างตามอัทธกุสิ วิวัฏฐะนั้น เป็นชื่อแผ่นผ้าที่เล็กยาวไปตามด้านยาว
 อยู่ในระหว่างมณฑลกับอัทธมณฑล และระหว่างกุสิกับอัทธกุสิ
 ในระหว่างกลาง อนุวิวัฏฐะ เป็นชื่อแผ่นผ้าที่เล็กยาวไปตามด้านยาว
 อยู่ในระหว่างมณฑลกับอัทธมณฑล แต่อยู่ในระหว่างกุสิกับอัทธ-
 กุสิข้างนอก ในระหว่างทั้ง ๒ ในข้างทั้ง ๒ กิเวยยะนั้น คือกระทง
 กลาง เพราะอัทธมณฑลในกระทงนั้น ถูกกับคอบในเวลาห่ม
 ชังเมยยะ นั้น คือ กระทงทั้ง ๒ ในข้างทั้ง ๒ เพราะอัทธมณฑล
 ในกระทงเหล่านั้น ถูกกับแข็งในเวลาห่ม พาหั้นตะนั้น คือกระทง
 ทั้ง ๒ ในที่สุด เพราะอัทธมณฑลในกระทงนั้น อยู่ในที่สุดแขนใน
 เวลาห่ม คำอันนี้พิจารณาในจิวรที่ประกอบด้วยชั้น ๕ คือ ๕ กระทง
 ให้นักปราชญ์ผู้มีปัญญาพึงพิจารณาเถิด

ข้อหนึ่งพระองค์ทรงอนุญาตไว้ว่า **อนุ ๔เปฯ ติจีวรํ ทิคุณํ**
สงฆาภู อิกจฺจียํ อุตฺตราสงฺคํ อิกจฺจียํ อนุตฺรวาสกํ ว่า เราตถาคต
 อนุญาตไตรจีวร ผ้า ๓ ผืน อนุญาตผ้าสังฆาภู ๒ ชั้น ผ้าห่มชั้นเดียว
 ฟ่านุ่งชั้นเดียว ข้อหนึ่งทรงอนุญาตไว้ว่า **อนุ ๔เปฯ อาหตานิ**

ทูลสถาน อहतกุปานํ ทิคุณํ สงฺฆาญฺญิ ฯเปฯ อุตฺตฺตฺตํ ทูลสถานํ
 จตุคฺคํ สงฺฆาญฺญิ ทุคฺคํ อุตฺตฺตราสงฺกํ ทุคฺคํ อนฺตรวาสกํ ปัสฺสฺสฺส
 ยาวทตฺถํ, ปาปณิกํ อุตฺตฺตาโห กรณียโ. ว่า เรตถาคตอญฺญาต
 ผ้าสังฆาญ ๒ ชั้น ผ้าห่มชั้นเดียว ฟ้านุ่งชั้นเดียว ทำด้วยผ้าใหม่และ
 ผ้าที่ซักทีหนึ่งแล้ว เมื่อผ้าถอนจากฤดู คือผ้าเก่าแล้วให้ทำเป็นสังฆาญ
 ๔ ชั้น เป็นผ้าห่ม ๒ ชั้น เป็นฟ้านุ่ง ๒ ชั้น และในผ้าเป็นบังสกุล
 ให้ทำเพียงใดแห่งความต้องการ ในผ้าที่ตกในระหว่างร้างตลาด
 พึงทำอุตสาหะ คือแสวงหา ก็แลในผ้าบังสกุลและผ้าจีวรซึ่งตกตามร้าน
 ตลาดนี้ ไม่มีกำหนด แม้สักร้อยชั้นก็ควร ผ้าทั้งปวงเหล่านี้ พระองค์
 กล่าวไว้แก่ภิกษุที่จะยินดีอยู่ ก็แลผ้าไตรจีวรนี้ เมื่อผ้าซึ่งจะตัดทั้ง ๓
 ผืนไม่พอ พึงทำเป็นผ้าตัด ๒ ผืน ทำเป็นผ้าไม่ได้ตัดผืน ๑ ถ้าผ้า
 ที่จะตัดไม่พอ ๒ ผืนเล่าไซ้ ให้ทำเป็นผ้าไม่ได้ตัด ๒ ผืน ทำเป็น
 ผ้าตัดผืน ๑ ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า **อนุ ฯเปฯ เทว จินฺนกาณี**
เอกํ อจฺจฺจฺจฺจํ. อนุ ฯเปฯ เทว อจฺจฺจฺจฺจกาณี เอกํ จินฺนํ. ดังนี้
 ถ้าตัดแม้แต่ผืน ๑ ไม่พอ ให้ตัดผ้าอันวาริเกะ คือ อาคันตุกปุฏฐะ
 แผ่นผ้าตามเข้า จะไม่ตัดเลยสักผืน ๑ ไม่ควร ด้วยทรงอนุญาตและ
 ห้ามไว้ว่า **อนุ ฯเปฯ อนฺวาริเกปิ อโรเปตฺถ, น จ ภิกฺขเว สพฺพํ**
อจฺจฺจฺจํ ชาเรตพฺพํ. ว่า เรตถาคตอญฺญาตให้ยกแม่ซึ่งผ้าตาม ก็แต่
 ภิกษุอย่าพึงทรงผ้าไม่ได้ตัดเลยทั้งหมด ถ้าเธอใดทรงผ้าเช่นนั้น
 ต้องทุกกฏ ก็แลผ้าตามนี้ เมื่อผ้าที่จะทำไม่พอพึงยกขึ้นตามเถิด ถ้าผ้า
 ที่จะทำพออยู่ไซ้ อาคันตุกปุฏฐะ คือผ้าตามไม่ควร พึงตัดให้ได้ทีเดียว
 จะกล่าวด้วยประมาณ ฯ ผ้าไตรจีวรนั้น โดยกำหนดอุกฤษฏ์
 อย่างไม่ใหญ่ ต่ำว่าสุคตจีวรจึงควร โดยกำหนดอย่างเล็ก ผ้าสังฆาญ

และผ้าอุตตราสงค์ ๒ นี้ โดยยาว ๔ ศอกกับศอกมฐิ คือวัดได้ ๔ ศอก
แล้วศอกที่ ๕ กำมือเสีย โดยกว้าง ๒ ศอก กับศอกมฐิดังก่อน จึงควร
ส่วนผ้าอันตราสก โดยยาว ๔ ศอก กับศอกมฐิ โดยกว้างแม่ ๒
ศอก ก็ควร ด้วยว่าสะดืออาจจะเอาผ้าห่มปิดก็ได้ อยู่ ผ้าที่ใหญ่และ
เล็กกว่าประมาณดังกล่าวนั้น ไม่ควรจะอธิษฐานเป็นไตรจีวร

ผ้าที่ทำแล้วพึงข้อมด้วยน้ำข้อม ๖ อย่าง คือน้ำข้อมเกิดแต่ราก
และหัวและเง่าแห่งไม้ทั้งปวง ยกแต่ **หลิทุท์** ขมิ้น เสีย นอกนั้นควร
สิ้น น้ำข้อมเกิดแต่ต้นไม้ทั้งปวง ยก **มณฺฑุชฺฉุ** ผาง **ตุงคหาร** แกแล
๒ สิ่งนี้เสีย นอกนั้นข้อมควรสิ้น ไม่มีหนามอย่างหนึ่งชื่อว่า ตุงคหาร
น้ำข้อมเกิดแต่ต้นไม้ นั้น สีดังหรรดล น้ำข้อมเกิดแต่เปลือกไม้ทั้งปวง
ยก **โลทุท์** เปลือกโลห **กณฺฑล** เปลือกมะพูด ๒ นี้เสีย นอกนั้นควรสิ้น
น้ำข้อมเกิดแต่ใบไม้ทั้งปวง ยก **อลฺลิตฺต** ใบมะเกลือ **นิลิตฺต** ใบ
คราม ๒ สิ่งนี้เสีย นอกนั้นควรสิ้น แต่ผ้าที่คฤหัสถ์เขาบริโภคนั้นแล้ว
นั้น จะข้อมด้วยใบ **อลฺลิตฺต** หนหนึ่ง ควรอยู่ น้ำข้อมเกิดแต่ดอกไม้
ทั้งปวง ยก **กิสฺสุกฺปุผิ** ดอกทองกวาว **กุสุมฺภปุผิ** ดอกคำ ๒ สิ่งนี้
เสีย นอกนั้นควรสิ้น น้ำข้อมเกิดแต่ผลไม้ทั้งปวง สิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งจะ
ไม่ควร ไม่มีเลย บาลีซึ่งทรงอนุญาตน้ำข้อมนั้นว่า **อนุ ๗เป ๗ จ**
รชนานิ มุรฺรชนิ ขนุช ๗เป ๗ ตจ ๗เป ๗ ปตฺต ๗เป ๗ ปุ ๗เป ๗
ผลรชนิ ดังนี้ น้ำข้อมที่ห้ามนั้น ตามอรรถกถา น้ำข้อมทั้ง ๖ นี้ข้อม
เข้าแล้วให้พ้นสี่ที่ทรงห้าม ๗ อย่าง มีสี่เขียวเป็นต้น ดังกล่าวแล้วใน
จีวรปฏิสังขต และให้พ้นสี่ดังข้าง และฟางข้าวเหล่านี้เสีย จึงควร
อาการซึ่งจะข้อมผ้านั้น พึงปฏิบัติดังกล่าวแล้วในปริกขารกถานั้นเกิด

ข้อมแล้วพึงทำกัปะปะพินทุ ด้วยของเขียว หรือตน หรือของคำ
อันใดอันหนึ่ง ในที่แห่งใดแห่งหนึ่ง ยกแต่รังคุมลูกคุมเสี่ย ให้โตเท่า
แวงตานกยุง ด้วยคำว่า **อิมํ พินทุทุกปุปุ กโรมิ** ดังนี้แล้ว พึงอธิษฐาน
เกิด

ก็แลอธิษฐานผ้าเป็น ๒ คือ อธิษฐานด้วยกาย ๑ อธิษฐาน
ด้วยวาจา ๑ ถ้าผ้าสังฆาฏิเก่ามีอยู่ พึงถอนอธิษฐานเสี่ยด้วยคำว่า
อิมํ สงฆาฏิ ปจจุทฐรามิ แล้ว เอามือจับผ้าสังฆาฏิใหม่ หรือวางไว้
ในอวัยวะตัวแล้ว ทำความผูกใจว่า **อิมํ สงฆาฏิ อธิฎฐามิ** เราอธิษ-
ฐานผ้าสังฆาฏิผืนนี้ ทำกายวิการอยู่ อธิษฐานด้วยกายเกิด นี้แลชื่อว่า
อธิษฐานด้วยกาย อธิษฐานด้วยกายนั้น จะไม่ถูกต้องด้วยอวัยวะตัว
แห่งใดแห่งหนึ่งไม่ควร แต่ในอธิษฐานด้วยวาจานั้น พึงทำวจิเภท
อธิษฐานว่า **อิมํ สงฆาฏิ อธิฎฐามิ**. ดังนี้ อธิษฐานมี ๒ คือในหัตถ-
บาท นอกหัตถบาท ถ้าผ้าอยู่ในหัตถบาทไซริ ให้เปล่งวาจาว่า **อิมํ
สงฆาฏิ อธิฎฐามิ**. ดังนี้ ถ้าผ้าอยู่ภายในห้องหรือบนปราสาทหรือใน
กุฎีไกล ให้กำหนดที่วางแล้ว เปล่งวาจาว่า **เอตํ สงฆาฏิ อธิฎฐามิ**
เราอธิษฐานผ้าสังฆาฏิผืนนั้นดังนี้เกิด ในผ้าอุตตราสงค์และอัตร-
วาสกก็เหมือนกันอย่างนั้น ด้วยว่าแปลกกันแต่ชื่อเท่านั้น เพราะเหตุ
นั้น ผ้าทั้งปวงพึงปัจจุและอธิษฐานตามชื่อผ้านั้น ๆ เกิด จะปัจจุถอน
อธิษฐานผ้าห่ม อยู่ใกล้ว่า **อิมํ อยู่ไกลว่า เอตํ อุตตราสงค์ ปจจุท-
ฐรามิ** ผ้านุ่ง อยู่ใกล้ว่า **อิมํ อยู่ไกลว่า เอตํ อนุตรวาสกํ ปจจุทฐรามิ**
อธิษฐานผ้าห่ม อยู่ใกล้ว่า **อิมํ อยู่ไกลว่า เอตํ อุตตราสงค์ อธิฎฐามิ**
ผ้านุ่ง อยู่ใกล้ว่า **อิมํ อยู่ไกลว่า เอตํ อนุตรวาสกํ อธิฎฐามิ**.
มีคำถามว่า ไตรจีวรจะอธิษฐานเป็นบริวารโกล จะควรหรือไม่ควร

แก้วว่าได้ยินว่า พระมหาปทุมเถระท่านกล่าวไว้ว่า ผ้าไตรจีวรต้อง
อธิษฐานเป็นไตรจีวรแท้ ถ้าผ้าไตรจีวรจะพึงอธิษฐานเป็นบริวารโจล
ได้เล่าไซ้ บริหารการรักษาสไตรจีวรในอุทโทสิตะสิกขาบท ก็จะพึง
ไม่มีประโยชน์ไปเสีย คำพระมหาปทุมเถระนี้แลชอบแท้

ก็แลผ้าอาบน้ำฝน และผ้ารองนั่ง ผ้าปิดฝืน อากาการที่จะทำและ
ประมาณ พึงรู้ดังกล่าวแล้วในปาจิตตีย์นั้นเถิด แต่ผ้าปูนอน ผ้าเช็ด
หน้า ผ้าบริวารโจล ๓ นี้ พิธีที่จะทำและประมาณ พระองค์หาได้
กล่าวไว้ไม่ ผ้าอาบน้ำฝนที่ไม่เกินประมาณ พึงอธิษฐานสิ้น ๔ เดือน
ฤดูฝน โดยนัยดังกล่าวแล้วนั้นเถิด คำอธิษฐานว่า **อิมี วสฺสติกสาฎิกิ
อธิฎฐามิ** ดังนี้ เบื้องหน้าแต่ฤดูฝน ๔ เดือนแล้วไป พึงถอนอธิษฐาน
เสีย วิกัปไว้ ผ้าอาบน้ำฝนนี้ แม้จะข้อมพอทำลายสี่ก็ควร แต่สองฝืน
ไม่ควร ผ้ารองนั่ง พึงอธิษฐานโดยนัยดังกล่าวแล้วเถิด คำอธิษฐาน
ว่า **อิมี นิสิตฺทํ อธิฎฐามิ**. ดังนี้ ก็แลผ้ารองนั่งนั้น กอปรด้วยประมาณ
ฝืนเดียว จึงควร สองฝืน ไม่ควร แม้ผ้าปูนอนต้องอธิษฐานแท้ คำ
อธิษฐานว่า **อิมี ปจฺจตุรณํ อธิฎฐามิ**. ดังนี้ แต่ผ้าปูนอนแม้จะใหญ่
ก็ควร แม้ฝืนเดียวก็ควร แม้มากก็ควร มากพึงอธิษฐานว่า **อิmani
ปจฺจตุรณานิ อธิฎฐามิ**. ดังนี้ ผ้าปูนอนนี้ แม้จะเขียวหรือเหลือง มี
ชายหรือมีชายคังคอกไม้ก็ดี ทั้งปวงควรสิ้น อธิษฐานคราวหนึ่งแล้ว
ก็เป็นอธิษฐานแท้ ผ้าปิดฝืนกอปรด้วยประมาณ ยังอาพาธอยู่ตราบใด
พึงอธิษฐานคราวนั้น คำอธิษฐานว่า **อิมี กณฺฑุปฺปฏิจฺฉาเท อธิฎฐามิ**.
ดังนี้ เมื่ออาพาธระงับและพึงปัจจุเสียวิกัปไว้ ผ้าปิดฝืนนี้ควรแต่ฝืน
เดียวเท่านั้น ผ้าเช็ดหน้าต้องอธิษฐานแท้ คำอธิษฐานว่า **อิมี**

มุขปุลฺลณโณลํ อธิฏฺฐามิ. ดังนี้ ผืนหนึ่งยังซั้กอยู่ตราบใด ผืนอื่น
จะต้องปรารธนาเพื่อจะบริโภคตราบนั้น เพราะเหตุนี้ ผ่าเซ็ดหน้านี้
แม้ ๒ ผืนก็ควร ผ่าปรึกขารโณล แม้เป็นอุฏฺฐาตฺตและผ่ากรองน้ำที่
มีประมาณเท่าปัจฉิมจิวรซึ่งควรวิกัปป ต้องอธิษฐานเป็นปรึกขารโณล
คำอธิษฐานว่า **อิมํ จิวรํ ปรักขารโณลํ อธิฏฺฐามิ.** ดังนี้ มากด้วยกัน
แม้จะรวมเข้าอธิษฐานว่า **อิมานิ จิวรานิ ปรักขารโณลานิ อธิฏฺฐามิ.**
ดังนี้ ก็ควรแท้ แต่ในพุทฺธเตยง พุทฺธตัง หมอน ฟ้าปาวาร ฟ้าโกเชาว์
เหล่านี้ก็ดี และในฟ้ายัจฉัตถธมฺมเครื่องลาด ซึ่งเขาถวายเป็นบริวาร
แห่งเสนาสนะก็ดี เหล่านี้กิจซึ่งจะอธิษฐานไม่มีเลย ฟ้าที่จะอธิษฐาน
ทั้งปวงผืนเดียว ถ้าอยู่นอกหัตถบาส ให้ว่า **เอตํ แทน อิมํ** หลายผืน
ให้ว่า **เอตานิ แทน อิมานิ** ดังนี้เถิด

ปัจจุทฺถธมฺมอธิษฐานฟ้าวาดังนี้ **อิมํ สัฆมาฏฺฐิ ปัจจุทฺถธมฺมิ. อิมํ**
อุตุตฺถธาตฺถํ ปัจจุทฺถธมฺมิ. อิมํ อหุตฺถธาตฺถํ ปัจจุทฺถธมฺมิ. อิมํ นิสีทณฺ
ปัจจุทฺถธมฺมิ. อิมํ วสุตฺถิสถาฏฺฐิกํ ปัจจุทฺถธมฺมิ. อิมํ กณฺฑทฺถปฏฺฐิจฺฉาที่
ปัจจุทฺถธมฺมิ. อิมํ ปัจจุตฺถธมฺมํ ปัจจุทฺถธมฺมิ. อิมํ มุขปุลฺลณโณลํ
ปัจจุทฺถธมฺมิ. อิมํ ปรักขารโณลํ ปัจจุทฺถธมฺมิ. หลายผืนว่าดังนี้ **อิมานิ**
ปัจจุตฺถธมฺมานิ ปัจจุทฺถธมฺมิ. อิมานิ มุขปุลฺลณโณลานิ ปัจจุทฺถธมฺมิ.
อิมานิ ปรักขารโณลานิ ปัจจุทฺถธมฺมิ. ดังนี้เถิด.

อธิฏฺฐานกถา จบ

จะกล่าวในวิกัปป ให้พึงรู้เถิด ฟ้าที่พ้นจากอนุญาตให้อธิษฐาน
๘ อย่าง ที่ประมาณพอได้ปัจฉิมจิวร ต้องวิกัปปเสียภายใน ๑๐ วัน

ด้วยทรงอนุญาตไว้ว่า **อนุ ๗เป๗ อติเรกจีวร วิกุปเปตุ. อนุ ๗เป๗**

อายาเมน อฏฐงฺกุลฺลิตฺตํ สุตตงฺกุลฺเลน จตฺตงฺกุลฺลิตฺตํ ปจฺฉิมํ จีวรํ

วิกุปเปตุ. ว่า เราตถาคตอนุญาตให้วิกัปป้าอติเรกจีวร ชื่อหนึ่งเรา
ตถาคตอนุญาตให้วิกัปป้าปัจฉิมจีวร คือผ้าอย่างเล็กโดยยาว ๘ นิ้ว
กว้าง ๔ นิ้ว ด้วยนิ้วพระสุคต เป็นอย่างเล็ก ก็แลผ้าอย่างเล็กควร
วิกัปปั้นั้น ว่าตามสุคตวิทิตฺติวิธานปกรณํว่า ประมาณตามนิ้วข้างไม้
ทุกวันนี้ ยาว ๑๐ นิ้วกับ ๓ กระทบียด กว้าง ๕ นิ้วกับกระทบียด ๑
กับอีก ๒ อนุกระทบียด อนึ่งผ้าอาบน้ำฝน ผ้าปิดผี พันกาลอริชฐาน
แล้ว พึงวิกัปปโดยวิธีดังนี้ด้วย

วิกัปปมี ๒ คือ วิกัปปต่อหน้าและวิกัปปด้านหลัง วิกัปปต่อหน้านั้น
ดังนี้ พึงรู้ว่าผ้าผืนเดียวและมาก และตั้งอยู่ใกล้และไกลหัตถบาธ
อยู่ใกล้ ผืนเดียว พึงกล่าววว่า **อิมํ จีวรํ** หลายผืนว่า **อิมานิ จีวรานิ**
อยู่ไกล ผืนเดียว พึงว่า **เอตํ จีวรํ** หลายผืนว่า **เอตานิ จีวรานิ** แล้ว
ลงปลายว่า **ตฺยหํ วิกุปฺเปมิ.** ดังนี้ ทุกที ในสำนักภิกษุองค์หนึ่งเถิด
อันนี้ชื่อว่าวิกัปปต่อหน้าอย่างหนึ่ง ด้วยวิกัปปเท่านี้ จะเก็บไว้ ย่อมควร
จะบริโภกหรือเสียดสละหรืออริชฐาน ไม่ควร ต่อเมื่อผู้รับวิกัปปกล่าววว่า
มยฺหํ สนฺตํ หรือว่า **มยฺหํ สนฺตกานิ** ตามผืนเดียวและมาก แล้วลง
ปลายว่า **ปริภฺลุชฺช วา วิสุสฺสชฺเชหิ วา ยถาปจฺจยํ วา กโรหิ** ดังนี้แล้ว
ชื่อว่าเป็นอันปัจจุทรรณํ แต่ปัจจุแล้วไป แม้จะบริโภกเป็นต้นควรอยู่
อีกอย่างหนึ่ง พึงรู้ว่า ผ้าผืนเดียวหรือมาก และตั้งอยู่ใกล้หรือไกล
แล้วกล่าววว่า **อิมํ จีวรํ** หรือว่า **อิมานิ จีวรานิ** หรือว่า **เอตํ จีวรํ**
หรือว่า **เอตานิ จีวรานิ** ดังก่อน ในสำนักภิกษุองค์หนึ่งแล้ว ถือเอา

ชื่อแห่งสหมิกทั้ง ๕ ผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งตนชอบใจ แต่ไม่อยู่ในที่นั้น
ลงปลายว่า **ติสฺสสฺส ภิกฺขุโน วิภฺปิเปมิ** หรือว่า **ติสฺสสฺส สามเณร-
รสฺส วิภฺปิเปมิ**. ดังนี้ ตามชื่อสหมิกซึ่งตนชอบใจทั้งทุกที ใน
สำนักภิกษุองค์หนึ่งนั้นเกิด แม้อันนี้ก็ชื่อว่าวิกัปต่อหน้าอีกอย่างหนึ่ง
เหมือนกัน ด้วยวิกัปเท่านี้ จะเก็บไว้ย่อมควร แต่ในบริโภคเป็นต้น
แม้แต่สิ่งหนึ่ง ก็ไม่ควร ต่อเมื่อภิกษุซึ่งรับวิกัปต่อหน้านั้น กล่าวว่
ติสฺสสฺส ภิกฺขุโน สนฺตํ ๗เป๗ ติสฺสสฺส สามเณรสฺส สนฺตํ
ปริณฺยช วา วิสฺสชฺเชหิ วา ยถาปจฺจยํ วา กโรหิ. ดังนี้ ตามชื่อสหมิ-
กซึ่งวิกัปไว้แล้ว จึงชื่อว่าเป็นอันปัจจุตอน ตั้งแต่ปัจจุ
แล้วไป แม้จะบริโภคเป็นต้นย่อมควร วิกัปกลับหลังนั้นดังนี้ ฟังรู้ว่า
ผ้าผืนเดียวและมาก และตั้งอยู่ใกล้หรือไกล แล้วกล่าวว่ **อิมิ จีวรํ**
หรือ **อิมานิ จีวรานิ** หรือ **เอตํ จีวรํ** หรือ **เอตานิ จีวรานิ** ดังก่อน
แล้ว ลงปลายว่า **ตฺถุหิ วิภฺปิปนฺตฺถาย ทมฺมิ**. ดังนี้ ในสำนักภิกษุ
องค์หนึ่งเกิด ภิกษุนั้นฟังถามเจ้าของผ้าว่า ใครเป็นมิตร หรือใคร
เป็นเพื่อนเห็น หรือเป็นเพื่อนกินของท่านเล่า ดังนี้แล้ว เจ้าของผ้า
ฟังบอกชื่อตามชอบใจว่า ภิกษุชื่อติสสะ หรือสามเณรชื่อติสสะ เป็น
มิตร เป็นเพื่อนของข้า ดังนี้ ตามชอบใจตนแล้ว ภิกษุผู้รับวิกัปนั้น
ฟังกล่าวอีกว่า **อหิ ติสฺสสฺส ภิกฺขุโน ทมฺมิ** หรือว่า **อหิ ติสฺสสฺส
สามเณรสฺส ทมฺมิ**. ดังนี้ ตามชื่อที่เจ้าของผ้าบอกนั้นเกิด อันนี้ชื่อ
ว่าวิกัปกลับหลัง ด้วยวิกัปเท่านี้ จะเก็บไว้ย่อมควร แต่จะบริโภค
เป็นต้นแม้แต่สิ่งหนึ่งย่อมไม่ควร ต่อเมื่อภิกษุผู้ช่วยรับวิกัปให้
กล่าวคำเป็นต้นว่า **ติสฺสสฺส ภิกฺขุโน สนฺตํ ปริณฺยช วา วิสฺสชฺเชหิ
วา ยถาปจฺจยํ วา กโรหิ** โดยนัยดังกล่าวแล้วในวิกัปต่อหน้าที่ ๒ นั้น

แล้ว จึงเป็นอันปัจจุอน ตั้งแต่ปัจจุแล้วไป แม้จะบริโภคนั้น
ย่อมควร ถามว่า วิถีปต่อหน้า ลับหลัง ๒ นั้น แปรกกันอย่างไร แก้ว
ในวิถีปต่อหน้านั้น วิถีปเองให้ผู้อื่นถอน ในวิถีปลับหลังนั้น ให้ผู้อื่น
วิถีปให้ ให้ผู้อื่นนั้นถอนให้ นี้แลวิถีป ๒ อย่างแปรกกันดังนี้ ถ้าแล
วิถีปแก่ผู้ใด ผู้นั้นเป็นคนไม่ฉลาดในบัญญัติ ไม่รู้จักจะถอน ฟังถือ
เอาฝ้านั้นไปหาภิกษุอื่นซึ่งเป็นคนฉลาด ฟังวิถีปอีกแล้ว ให้เธอนั้น
ถอนให้ วิถีปซ้ำซึ่งฝ้าที่วิถีปไว้แล้วนั้นย่อมควร ในวิมติวินทนี
กล่าวว่า ซึ่งคำอรรถถกถากล่าวว่า ตั้งแต่ปัจจุแล้วไป แม้จะบริโภคนั้น
เป็นต้นย่อมควร ด้วยคำนี้แสดงว่า แม้ถึงทำการปัจจุถอนแล้ว ฝ้านั้น
ก็คงเป็นฝ้าวิถีปอยู่นั้นเอง จะเป็นอติเรกจิวรไปนั้นหามิได้ แต่ฝ้านั้น
ภิกษุอยากจะอธิษฐานด้วยชื่อแห่งไตรจิวรเป็นต้น ฟังอธิษฐานเกิด
แต่เธอผู้ไม่ยอมอธิษฐาน ก็พึงทำให้เป็นฝ้าวิถีปอยู่เช่นนั้นบริโภคนั้น
เกิด กล่าวดังนี้แล้ว ห้ามคำอาจารย์บางพวกซึ่งกล่าวว่า วิถีปแล้ว
ได้แก่เก็บไว้อย่างเดียว ถ้าถอนวิถีปแล้ว ฟังอธิษฐาน บริโภคนั้น
แล้ว อ่างเหตุและอุทาหรณ์ต่าง ๆ ใจความสังเขปว่า วิถีปแล้ว ให้
ถอนวิถีปเสียแล้ว บริโภคนั้นเกิด แม้ล่วง ๑๐ วัน ไม่เป็นนิสัคคีย์ ผู้มี
ปัญญาพึงพิจารณาเอาเถิด.

วิภุปนกถา จบ

อธิษฐานและวิถีป ๒ นี้ ฟังทำในฝ้าอติเรกจิวรแต่ในภายใน
๑๐ วัน ถ้าไว้ให้เกิน ๑๐ วันไป ฝ้านั้นเป็นนิสัคคีย์ ต้องปาจิตตีย์
ด้วยปฐมกฐินะสิกขาบท.

จิวรวิธานวิภุปนา จบ

จักกล่าวในอธิษฐานและวิกัปปบาตร บาตรเหล็ก บาตรดิน
กอบด้วยประมาณ จึงควรอธิษฐานและวิกัปป ประมาณแห่งบาตรมี ๓
คือ อุกกุฏโจ บาตรขนาดใหญ่ ๑ มชฺฌิมโม บาตรขนาดกลาง ๑
โอมโก บาตรขนาดเล็ก ๑ บาตรขนาดใหญ่ นั้น จุข้าวสุกแห่งข้าวสาร
กึ่งอาพหุ คือ ข้าวสาร ๒ ทะทานมคธ ในอันธกัฏฐกถากล่าวว่า
ชื่อว่า ทะทานมคธนั้น ๑๒ ปล่อยให้ ในมหาอรรถกถากล่าวว่า
ปกตินาฬิ ทะทานโดยปกติ ในสีหพทวิปกัใหญ่ไป ทมิพนาฬิ
ทะทานทมิพ ก็เล็กไป มคธนาฬิ ทะทานมคธ จึงกอบด้วยประมาณ
ทะทานครึ่งแห่งทะทานมคธนั้น เป็นทะทานในสีหพอันหนึ่ง ก็แล
วิธีซึ่งจะคิดปละและประมาณมคธนาฬิ ตามฎีกาและคัมภีร์อันเศษ
จักไว้กล่าวในที่สุดแห่งพรรณนาทั้งปวง ประมาณบาตรขนาดใหญ่
ให้เอาข้าวสารที่ไม่หักที่เก่าแรมปี เขาซ้อมาแล้วบริสุทธิ์ด้วยดี ตวง
ให้ได้ ๒ ทะทานมคธดังว่าแล้วนั้น หุงอย่ารินน้ำออกเสีย อย่าให้
เป็นท้องเลน อย่าให้เปียก อย่าให้เป็นก้อน ให้สลายสละจากกัน
ดังดอกกล้าตุ้ม แล้วจุลงในบาตรให้หมด เอาแกงถั่วซึ่งปรุงด้วย
เครื่องทั้งปวง ไม่แฉ้นนั้ก ไม่เหลวหนัก พอมือหยิบได้ เท่าส่วนที่ ๔
แห่งข้าวสุกนั้น จุลงด้วยแล้ว เอากับข้าว เป็นต้นว่าปลาและเนื้อ
สมควรแก่คำ ๆ จนพอคำข้าวเป็นอย่างยิ่ง คือเท่าส่วนที่ ๔ แห่งข้าวสุก
จุลงด้วย แต่เนยใส และน้ำมัน และเปรียง และน้ำแกง และน้ำส้ม
 เป็นต้น จะนับด้วยไม่ได้ ด้วยว่าของเหล่านั้น เป็นคติแห่งข้าวสุก
ไม่อาจให้ข้าวสุกเสื่อมและเจริญขึ้นได้ ของทั้งปวงนั้นจุลงแล้วเช่นนั้น
ถ้าพอเสมอเหลี่ยมขอบปากบาตรข้างล่าง เอาด้ายหรือเสี้ยนตาลปาดไป
พอส่วนข้างล่างแห่งด้าย และเสี้ยนตาลถูกของในบาตรไซรั บาตร

เช่นนี้ ชื่อว่าบาตรขนาดใหญ่ ถ้าของในบาตรนั้นพูนเกินเหลี่ยมปาก
บาตรขึ้นมาไซ้ บาตรเช่นนี้ ชื่อว่าบาตรขนาดใหญ่ อย่างเล็ก ถ้าของ
ในบาตรไม่ถึงเหลี่ยมขอบปากบาตร พร่องลงไปอยู่ในบาตรเล่าไซ้
บาตรเช่นนี้ ชื่อว่าบาตรขนาดใหญ่ อย่างใหญ่ บาตรขนาดกลางนั้น
ให้เอาข้าวสารทะนานมคธหนึ่งหุงขึ้นตั้งก่อนจุลง เอาแกงถั่วเท่าส่วน
ที่ ๔ แห่งข้าวสุก และกับข้าว มีปลาเนื้อเป็นต้น ก็เท่าส่วนที่ ๔ แห่ง
ข้าวสุก ของเหล่านี้จุลงในบาตรทั้งหมด ถ้าเสมอขอบเหลี่ยมปากบาตร
ข้างล่างดังกล่าวก่อน บาตรเช่นนี้ ชื่อว่าบาตรขนาดกลาง ถ้าของนั้น
ล้นปากบาตรขึ้นมาไซ้ บาตรเช่นนี้ ชื่อว่าบาตรขนาดกลาง อย่างเล็ก
ถ้าของนั้น ไม่ถึงเหลี่ยมของปากบาตร พร่องลงไปอยู่ในบาตรเล่าไซ้
บาตรเช่นนี้ ชื่อว่าบาตรขนาดกลาง อย่างใหญ่ บาตรขนาดเล็กนั้น
ให้เอาข้าวสารกึ่งทะนานมคธหุงขึ้นตั้งก่อนจุลงในบาตร เอาแกงถั่ว
เท่าส่วนที่ ๔ แห่งข้าวสุก และกับข้าว มีปลาและเนื้อเป็นต้นเท่าส่วน
ที่ ๔ แห่งข้าวสุก ของทั้งปวงจุลงหมดแล้ว ถ้าเสมอขอบปากบาตร
ข้างล่างดังกล่าวก่อน บาตรเช่นนี้ ชื่อว่าบาตรขนาดเล็ก ถ้าของนั้นพูน
ปากบาตรขึ้นมาไซ้ บาตรเช่นนี้ ชื่อว่าบาตรขนาดเล็ก อย่างเล็ก ถ้า
ของนั้นไม่ถึงเหลี่ยมขอบปากบาตร พร่องลงไปอยู่ในบาตรเล่าไซ้
บาตรเช่นนี้ชื่อว่าบาตรขนาดเล็ก อย่างใหญ่ เป็นบาตร ๕ ใบด้วยกัน
ดังนี้ แต่บาตรขนาดใหญ่ อย่างใหญ่ บาตรขนาดเล็ก อย่างเล็ก ๒ นี้
ในชื่อว่าเป็นบาตร พึงใช้เป็นภาชนะเกิด ไม่ควรอธิษฐาน ไม่ควรวิกัป
แต่บาตร ๗ ใบนอกนั้น พึงอธิษฐานหรือวิกัปเสียแต่ภายใน ๑๐ วัน
บริโภคน้ำ เมื่อไว้ให้เกิน ๑๐ วันไป บาตรนั้นเป็นนิสัคคีย์ ต้อง
ปาจิตคีย์ ด้วยปิตตะสิกขาบท

บาตรแก้วประดับด้วยประมาณ พึงรู้ว่าควรอธิษฐานและวิกัป
ดังนี้อีก บาตรเหล็กระบมแล้ว ๕ ไฟ บาตรดินระบมแล้ว ๒ ไฟ
จึงควรอธิษฐาน บาตรทั้ง ๒ นั้น แม้มูลค่าอันใดจะพึงให้ มูลค่า
นั้นให้แล้วแท้ ถ้าระบมยังอ่อนอยู่แม้สักไฟหนึ่ง หรือมูลค่าแม้สัก
กาคณิกหนึ่ง ยังไม่ได้ให้ ก็ยังไม่ควรอธิษฐาน ถ้าเจ้าของบาตรเขา
กล่าวว่า เมื่อใดมูลค่าของท่านมี ท่านก็จักให้เมื่อนั้น ท่านจงอธิษฐาน
บริโภคไปเถิด แมื่อดังนี้ก็ยังไม่ควรอธิษฐานแท้ ด้วยยังนับว่าเป็น
บาตรไม่ได้ เพราะระบมยังอ่อนอยู่ และยังไม่เป็นของ ๆ ตัว ยังเป็น
ของผู้อื่นอยู่ เพราะมูลค่าทั้งสิ้น หรือแต่ส่วนหนึ่งยังไม่ได้ให้ เพราะ
เหตุนี้ เมื่อระบมแล้ว หรือมีมูลค่าให้แล้วหมด จึงควรอธิษฐาน
บาตรใดควรอธิษฐาน บาตรนั้นเองควรวิกัป บาตรนั้นจะมาถึงมือ
แล้ว หรือยังไม่มาถึงก็ตาม พึงอธิษฐานหรือวิกัปแต่เสียใน ๑๐ วัน
ด้วยว่าช่างบาตรเขาได้ค่าจ้างแล้ว หรือเขาอยากจะทำถวายเอง เขา
บอกว่า ข้าพเจ้าจะทำบาตรแล้วระบมในวันชื่อนั้นตั้งไว้ดังนี้ ตั้งแต่
วันช่างบาตรเขากำหนดไว้ ฤกษ์ให้ล่วง ๑๐ วันไป บาตรนั้นเป็น
นิสัคคิยฺ์ ต้องปาจิตติยฺ์ ถ้าช่างบาตรเขากล่าวว่า ข้าพเจ้าจะทำ
บาตรแล้วระบมส่งข่าวสารไปแก่ท่านดังนี้แล้ว เขาทำอย่างนั้นเล่าไซ้
แต่ฤกษ์ที่ช่างบาตรสั่งมาไม่บอกแก่ฤกษ์ผู้เจ้าของนั้น ผู้อื่นได้เห็น
หรือได้ยิน มาบอกว่าบาตรของท่านสำเร็จแล้ว ดังนี้ ค่าแห่งผู้อื่นนั้น
ไม่เป็นประมาณ ต่อเมื่อใดเธอที่ช่างบาตรสั่งมาให้บอก ได้บอกแก่
เจ้าของบาตรแล้ว ตั้งแต่วันได้ยินค่าแห่งเธอนั้นไป เมื่อให้ล่วง
๑๐ วันไป เป็นนิสัคคิยฺ์ปาจิตติยฺ์ ถ้าช่างบาตรเขาว่าข้าพเจ้าจักทำ
บาตรระบมส่งไปมือผู้หนึ่งแก่ท่านดังนี้แล้ว เขาทำดั่งนั้น แต่ฤกษ์

ผู้รับบาตรมาเอาไว้เสียที่บริเวณตน หาบอกแก่เจ้าของไม่ ผู้อื่นถามว่า บาตรของท่านได้มาใหม่คืออยู่หรือ เธอถามว่า บาตรที่ไหนเล่า ผู้อื่นบอกว่าเขาฝากมาในมือภิกษุชื่อนี้ แม้ตำแหน่งผู้อื่นนั้นก็ไม่ใช่ประมาณ ต่อเมื่อใดภิกษุผู้รับมาเอาบาตรมาให้ ตั้งแต่วันได้แล้วไป เมื่อให้ล่วง ๑๐ วันไป เป็นนิสสัคคียปาจิตตีย์ เพราะเหตุนี้ อย่าให้ล่วง ๑๐ วัน พึงอธิษฐานหรือวิกัปเสีย ในบาตรที่ช่างบาตรรับทำถวายนี้ฉันใด แม้ในผ้าที่ช่างหูกทอ หรือช่างหูกทอถวายเองก็เหมือนกันฉันนั้น เพราะเหตุนี้ ผ้านั้นอย่าให้ล่วง ๑๐ วันไป พึงอธิษฐานหรือวิกัปเสีย

อธิษฐานบาตรมี ๒ คือ ด้วยกาย ด้วยวาจา เมื่อจะอธิษฐานโดยวิธีทั้ง ๒ บาตรเก่ามีอยู่เฉพาะหน้าพึงปัจจุเสียว่า **อิมं ปตฺตํ ปจฺจุทฺตรามิ** ดังนี้ อยู่ในที่ลับหลังนอกหัตถบาส พึงปัจจุว่า **เอตํ ปตฺตํ ปจฺจุทฺตรามิ** ดังนี้ หรือให้บาตรนั้นเสียแก่ผู้อื่นแล้ว เอามือถูกบาตรใหม่ ซึ่งวางไว้แห่งใดแห่งหนึ่งแล้ว ทำความผูกใจว่า **อิมं ปตฺตํ อธิฏฺฐามิ** ทำกายวิการคือลูบไปด้วย นี้อธิษฐานด้วยกาย หรือเปล่งวาจาออกให้ตั้งว่า **อิมं ปตฺตํ อธิฏฺฐามิ** ดังนี้ อธิษฐานด้วยวาจา อธิษฐานมี ๒ คือ อยู่ในหัตถบาส นอกหัตถบาส ถ้าอยู่ในหัตถบาส พึงเปล่งวาจาว่า **อิมं ปตฺตํ อธิฏฺฐามิ** ถ้าอยู่ในภายในห้องหรือบนปราสาท หรืออยู่ในวิหารไกลเล่าไซ้ พึงกำหนดที่ตั้งแล้วเปล่งวาจาว่า **เอตํ ปตฺตํ อธิฏฺฐามิ** เมื่อจะอธิษฐาน แม้จะอธิษฐานคนเดียวก็ควร แม้จะอธิษฐานในสำนักผู้อื่นก็ควร แต่อธิษฐานในสำนักผู้อื่นมีอันสงฆ์ดังนี้ ถ้าสงฆ์ว่า อธิษฐานแล้วหรือยัง

ช

ยถาปัจจุยํ วา กโรถ. อนึ่ง จะกล่าวแต่บทเดียวว่า ปริภุญ ชถ

หิ หิ ใด

หรือ วิสขุเช ถ หรือ ยถาปัจจุยํ กโร ถ บท หนึ่ง ก็ได้ อนึ่ง

ถ้าแลบาตรจะวิกัปแก่ผู้ใด ในสหัมมิกทั้ง ๕ ผู้นั้นเป็นคนวิสาสะสนิท

ควรถือเอาด้วยวิสาสะในที่ต่อหน้าลับหลังได้ จึงจะชอบ

ปลงจมนํ ฆนิตฺวา ฐาณานาถิปุพฺพํ จบข้อที่ ๕

ถ้าฉบับนี้ จักกล่าวในข้อที่ ๖ ชื่อ วิชหนาทีปัพพะ ข้อว่าด้วยวิธี

มีขาดอริชฐานเป็นต้น ผ้าที่ภิกษุอริชฐานโดยชื่อดังกล่าวแล้วและ

บริโภคอยู่ จะมละอริชฐานไปด้วยเหตุ ๕ ประการ คือ อณฺฺณสุต

ทานน ให้แก่ผู้อื่นเสีย ๑ อจฺฉินฺทิตฺวา คหณน โฉแยงชิงเอา

ไปเสีย ๑ วิสฺสาสคาเหน เพื่อรักถือเอาเสียด้วยวิสาสะ ๑ หินา-

ยาวตฺตเนน หมุนไปเพื่อเป็นคนเลว ๑ ลิกฺขาปัจจุจฺจาเนน ลา

ลิกฺขาเสีย ๑ กาลกิริยาย ถึงแก่นิจกรรมเสีย ๑ ลิงฺคปริวตฺตเนน

เพศกลับไปเสีย คือเป็นบุรุษกลับเป็นสตรี เป็นสตรีกลับเป็นบุรุษ

ไปเสีย ๑ ปัจจุทฺตรเนน ปัจจุถอนอริชฐานเสีย ๑ นิทฺทภาเวน

เป็นช่องทะเล ๑ เป็น ๕ ในวิมตฺติวินทนิกล่าวว่ ข้อซึ่งว่าหมุนไป

เพื่อเป็นคนเลวนั้น ประสงค์ว่า ต้องปาราชิกแล้วยังตั้งอยู่ในภิกษุ

ปฎิญญาแล้วไปถือเพศคฤหัสถ์ก็ดี ไปถือลัทธิเดียรถีย์แล้วถือเพศแห่ง

เดียรถีย์ก็ดี และนางภิกษุณีสิ้นความเหลือวแลในความเป็นภิกษุณี ไป

ถือเพศคฤหัสถ์ก็ดี ชื่อว่าหมุนไปเพื่อเป็นคนเลว บางอาจารย์กล่าวว่า

ประสงค์เอาไม่ลาสิกขาไปเป็นคนคฤหัสถ์ ชื่อว่าหมุนไปเพื่อเป็นคนเลว

ท่านค้านว่า คำอาจารย์นั้นไม่ชอบ เพราะว่าแม้ถึงไปเป็นคฤหัสถ์ เช่นนั้น ผู้นั้นยังเป็นอุปสัมบันอยู่ ผ่านนั้นยังไม่มละซึ่งความเป็นของ ผู้นั้น ก็แลผ่านนั้นปวงย่อมมละอริชฐานด้วยเหตุ ๘ อย่างข้างต้น แต่ มละอริชฐานด้วยเป็นช่องทะลุนั้น ในอรรถกถาทิ้งปวงท่านว่าแต่ ไตรจีวรอย่างเดียว ก็แลช่องทะลุนั้น ประมาณเท่าหลังเล็บก้อย ช่อง นั้นทะลุไปทีเดียวจึงขาดอริชฐาน ด้วยว่าในระหว่างช่องนั้น ถ้าแม่ ไยเส้นด้วยอันหนึ่งยังไม่ขาดไซ้รั ยังรักษาอยู่ก่อน ผ้าสังฆาฏิและ อุตตราสงค์ ด้านยาวแต่ที่สุดผ้าเข้าไปประมาณคืบหนึ่ง ด้านกว้างแต่ ที่สุดผ้าเข้าไปประมาณ ๘ นิ้ว เป็นช่องทะลุในประมาณนั้นเข้าไป จึงทำลายอริชฐาน แต่ผ้าสบงนั้น ด้านยาวแต่ที่สุดเข้าไปประมาณคืบ หนึ่ง ด้านกว้างแต่ที่สุดผ้าเข้าไปประมาณ ๔ นิ้ว เป็นช่องทะลุในนั้น เข้าไป จึงทำลายอริชฐาน นอกนั้นออกมาในที่กำหนด ไม่ทำลาย อริชฐาน เพราะเหตุนั้น เมื่อช่องทะลุเกิดขึ้น ผ่านนั้นย่อมตั้งอยู่ในที่ เป็นอดิเรกจีวร พึงทำสุจิกรรมปะชุนเสีย แล้วอริชฐานขึ้นใหม่เกิด ก็แลภิกษุใด ในผ้าเก่าคร่ำคร่า เอาผ้าปะเข้าก่อนแล้ว จึงตัดผ้าเก่า ออกเสียในภายหลัง ผ่านนั้นไม่ทำลายอริชฐาน แม้ในเปลี่ยนผ้ามณฑล ก็เหมือนกันอย่างนั้น ผ้า ๒ ชั้น ทะลุชั้นหนึ่ง หรือว่าเคลื่อนชั้นหนึ่ง ก็ไม่ทำลายอริชฐาน ทำผ้าเล็กเป็นผ้าใหญ่ หรือทำผ้าใหญ่เป็นผ้าเล็ก ก็ไม่ทำลายอริชฐาน เมื่อจะเผชิญผ้าชายติดกัน ถ้าตัดก่อนจึงเผชิญ ต่อเข้าภายหลังไซ้รั ย่อมทำลายอริชฐาน ถ้าเผชิญต่อกันเสียก่อนแล้ว จึงตัดต่อภายหลังเล่าไซ้รั ไม่ทำลายอริชฐาน แม้ให้ช่างฟอกเขาฟอก ให้ขาวออกไป อริชฐานก็คงเป็นอริชฐานอยู่นั่นเอง แม้บาตรที่ อริชฐานไว้แล้ว ก็ละอริชฐานด้วยเหตุ ๘ อย่างเหมือนกัน แต่ช่อง

ทะเลนั้นใหญ่ เมล็ดข้าวฟ่างลอดเข้าออกได้ จึงจะทำลายอธิษฐาน
ด้วยว่าธาตุชาติทั้ง ๗ เมล็ดข้าวฟ่างนี้แล เป็นอย่างต่ำในช่องทะเลนั้น
เมื่อออกด้วยจุมเหล็กหรือหมุดแล้ว ฟังอธิษฐานเสียอีกในภายใน
๑๐ วันเกิด.

วิชหนกถา จบ

จงว่าด้วยให้และถือเอาอย่างไรจึงเป็นอันให้ อย่างไรจึงเป็น
อันถือเอา กล่าวว่ เราให้สิ่งนี้แก่ท่าน หรือเรามอบให้ หรือเรา
บริจาค เราสละสิ่งนี้ แก่ท่าน ในที่ต่อหน้า และกล่าวว่ เราให้หรือ
เรามอบให้ หรือ เราบริจาค เราสละสิ่งนี้ แก่คนชื่อนี้ ในที่ลับหลัง
ดังนี้เป็นอันให้แท้ ผู้ให้กล่าวว่า ท่านจงถือเอาเพื่อท่าน ผู้รับกล่าวว่า
ข้าถือเอาเพื่อข้า ดังนี้ เป็นอันให้ด้วยดี และถือเอาด้วยดี ผู้ให้กล่าวว่า
ท่านจงทำเป็นของ ๆ ท่านเกิด หรือกล่าวว่า จงเป็นของ ๆ ท่านเกิด
หรือกล่าวว่า ท่านจักทำเป็นของ ๆ ท่าน ผู้รับว่า ข้าทำเป็นของ ๆ ข้า
หรือกล่าวว่า จงเป็นของ ๆ ข้า หรือกล่าวว่า ข้าจักทำเป็นของ ๆ ข้า
ดังนี้ ชื่อว่าให้ไม่ดีและถือเอาไม่ดี ผู้ให้ไม่รู้จักจะให้ ผู้รับไม่รู้จักจะรับ
แต่ถ้าผู้ให้กล่าวว่า ท่านจงทำเป็นของ ๆ ท่านเกิด ผู้รับ ๆ ว่าดีแล้ว
ข้าถือเอาเพื่อข้า ดังนี้ ชื่อว่าให้ไม่ดีถือเอาดี ถ้าเธอผู้หนึ่งกล่าวว่า
ท่านจงถือเอาเกิด ผู้หนึ่งกล่าวว่า ข้าไม่ถือเอา ผู้ให้กลับกล่าวอีกว่า
เราให้แล้วท่านจงถือเอาเพื่อท่านเกิด แม้ผู้รับกล่าวว่า ข้าไม่ต้องการ
ด้วยของนี้ แม้เธอผู้ให้ก่อนก็สำคัญว่า เราให้เขาแล้ว และให้ผ้า
อติเรกจีวรนั้นล่วง ๑๐ วันไป แม้ผู้รับก็สำคัญว่า เราห้ามเขาแล้ว
ดังนี้ ไม่เป็นอาบัติแก่ผู้ใดผู้หนึ่ง ด้วยว่าผู้ใดชอบใจ ผู้นั้นก็พึง

อธิษฐานขึ้นบริโภคน ในอรรถกถาแห่งจีวรราชินทะสิกขาบทกล่าวว่
ให้ผ้าแก่ภิกษุด้วยคำว่ เราให้แก่ท่านซึ่งถืออุปัชฌาย์ในสำนักเรา
เราไม่ให้แก่ท่านซึ่งถืออุปัชฌาย์ในที่อื่น เราให้แก่ผู้ทำวัตรในสำนัก
เราอย่างเดีว เราไม่ให้แก่ผู้ไม่ทำวัตรในสำนักเรา เราให้แก่ผู้เรียน
ธรรมในสำนักเราอย่างเดีว เราไม่ให้แก่ผู้ไม่เรียนธรรมในสำนักเรา
เราให้แก่ผู้ไม่สึกอย่างเดีว เราไม่ให้แก่ผู้จะสึก ให้ดังนี้ไม่ควร เมื่อ
ให้ดังนี้ ต้องทุกกฎ แต่จะให้เอาคั้นมาควรอยู่ เมื่อกลับจึงถือเอาของ
ที่สละให้ขาดแล้ว ให้พระวินัยธรฟังปรับเชอตามราคาแห่งภณฑะ

ข้อหนึ่ง พระองค์ทรงอนุญาตให้ถือเอาด้วยวิสาสะแก่ภิกษุพร้อม
ด้วยองค์ ๕ คือ สนุทฎุโจ จ โหติ เป็นมิตรได้เห็นกันมา ๑ สมภตุโต
จ โหติ เป็นมิตรมันเพื่อนกินด้วยกันมา ๑ อาลปิโต จ ได้พูดกันไว้
ว่าของ ๆ เราท่านอยากได้สิ่งใด พึงถือเอาสิ่งนั้นเถิด ๑ ชีวิติ จ ยังเป็น
อยู่ ๑ ขานาติ จ รู้ยู่ว่เราถือเอาแล้วจักดีใจ ๑ ในอรรถกถาว่
วิสาสะ ย่อมขึ้นด้วยองค์ ๓ คือ เพื่อนเห็น เพื่อนกิน และเพื่อน
ที่สั่งไว้ว่าอยากได้สิ่งใด พึงถือเอาสิ่งนั้น ๓ นี้ ผู้ใดผู้หนึ่ง จัดเป็น ๑
กับยังเป็นอยู่ ๑ ถือเอาแล้วดีใจ ๑

ข้อหนึ่งอีก พระองค์ทรงอนุญาตให้ถือวิสาสะดังนี้ว่ ภิกษุ
ฝากจีวรไปในมือแห่งภิกษุ สั่งว่ท่านจงให้ผ้านี้แก่ภิกษุชื่อนี้ ผู้รับ
ไป ๆ ในกลางทางถือเอาเสีย ด้วยวิสาสะแห่งผู้ฝากไป ชื่อว่ถือเอา
ด้วยดี เจ้าของฝากไปแก่ผู้ใด ถือเอาด้วยวิสาสะแห่งผู้นั้น ชื่อว่ถือ
เอาไม่ดี ถ้าได้ยินข่าวกลางทางว่ ผู้ฝากไปนั้น ถึงอนิจกรรมเสียแล้ว
และอธิษฐานเอาเป็นผ้ามรดกแห่งผู้นั้น ชื่อว่อธิษฐานเอาด้วยดี

ถ้าถือเอาด้วยวิสาสะแห่งผู้ที่เจ้าของฝากไปให้ ชื่อว่าถือเอาไม่ดี ถ้า
ได้ยินว่า ฝากไปถึงผู้ใด ผู้นั้นถึงแก่กรรมเสียแล้วและอริชฌานเอา
เป็นฝ้ามรดกแห่งผู้นั้น ชื่อว่าอริชฌานเอาไม่ดี ถ้าถือเอาด้วยวิสาสะ
แห่งผู้ฝากไป ชื่อว่าถือเอาด้วยดี ถ้าได้ยินว่าถึงอนิจกรรมเสียแล้ว
ทั้ง ๒ ข้าง และอริชฌานเอาเป็นฝ้ามรดกแห่งผู้ฝากไปนั้น ชื่อว่า
อริชฌานเอาด้วยดี ฝากไปเพื่อผู้ใด อริชฌานเอาเป็นฝ้ามรดกแห่งผู้นั้น
ชื่อว่าอริชฌานเอาไม่ดี หนึ่งภิกษุฝากผ้าไปในมือแห่งภิกษุว่า เรา
ให้ผ้านี้แก่ภิกษุชื่อนี้ ผู้รับไป ๆ ในกลางทางถือเอาเสียด้วยวิสาสะ
แห่งผู้ฝาก ชื่อว่าถือเอาไม่ดี ฝากไปเพื่อผู้ใด ถือเอาด้วยวิสาสะแห่ง
ผู้นั้น ชื่อว่าถือเอาด้วยดี ถ้าได้ยินว่า ผู้ฝากหรือผู้จะได้ถึงแก่กรรมเสีย
หรือถึงแก่กรรมเสียทั้ง ๒ ข้างก็ดี ถ้าถือเอาด้วยวิสาสะของผู้จะได้
หรืออริชฌานเอาเป็นฝ้ามรดกแห่งผู้จะได้ ชื่อว่าถือเอาด้วยดี อริชฌาน
เอาด้วยดี ถ้าถือเอาด้วยวิสาสะของผู้ฝาก หรืออริชฌานเอาเป็นฝ้าม
รดกของผู้ฝาก ชื่อว่าถือเอาไม่ดี อริชฌานเอาไม่ดี.

ทานาทิกถา จบ.

จกกล่าวในรับประเคน ๆ พร้อมด้วยองค์ ๕ จึงขึ้น ถามช-
ฌิมสุต ปุริสสุต อัจฉารณมตต์ โหติ ของพอมัชฌิมบุรุษยกขึ้นได้ ๑
หตุลปาส ปญญาติ หัตถบาสปรากฎ ๑ อภิหาโร ปญญาติ
น้อมเข้ามาเฉพาะปรากฎ ๑ เทโว วา มนุสโส วา ตिरจฺจนนคโต
วา เทติ เทวดาหรือมนุษย์หรือสัตว์ดิรัจฉานแคนให้ ๑ ตํ ปน ภิกฺขุ
กาเยน วา กายปฏิพทุเชน วา ปฏิคฺคณฺหาติ ภิกษุรับของนั้นด้วย
กายหรือ หรือด้วยของเนื่องด้วยกาย ๑ รับประเคนพร้อมด้วย

องค์ ๕ นี้จึงขึ้น ก็แลหัตถบาทแห่ง ผู้ยืน ผู้นั่ง ผู้นอน ฟังรู้โดย
นัยดังกล่าวแล้วในปวารณาสิกขาบทนั้นเถิด ถ้าแล ผู้ให้หรือผู้รับ
ข้างหนึ่งอยู่บนอากาศ ข้างหนึ่งอยู่ในพื้น ฟังกำหนดประมาณหัตถ-
บาทด้วยศีรษะแห่งผู้อยู่ในพื้น และด้วยที่สุดข้างในแห่งอวัยวะอันใกล้
แห่งผู้อยู่ในอากาศ เว้นแต่มือที่จะเหยียดออกเพื่อจะให้และรับ ให้
ได้ ๒ สอกคืบ ถ้าแม่ผู้หนึ่งอยู่ในบ่อ ผู้หนึ่งอยู่บนตลิ่ง หรือผู้หนึ่ง
อยู่บนต้นไม้ ผู้หนึ่งอยู่ในแผ่นดินเล่าไซ้ริ ก็ฟังกำหนดประมาณ
หัตถบาทโดยนัยดังกล่าวแล้วนั้นเถิด ยืนอยู่ในหัตถบาทเช่นนี้แล้ว
ถ้าแม่เป็นนกให้ด้วยกล่าวแล้วนั้นเถิด ยืนอยู่ในหัตถบาทเช่นนี้แล้ว
ดอกไม้หรือผลไม้ รับประเคนก็ขึ้น ถ้าแลนั่งอยู่บนคอช้างแม่ยาว
๗ สอกคืบ รับของที่ข้างนั้นให้ด้วยวงควรแท้ ถ้าทายกผู้หนึ่งเอา
ภาชนะข้าวสุกและกับข้าวซ้อนกันทูนศีรษะ มายืนใกล้ภิกษุ บอก
ให้รับเอาไซ้ริ ความน้อมลงเฉพาะยังไม่ปรากฏก่อน เพราะเหตุนั้น
อย่าฟังรับก่อน ถ้าแลเข้าน้อมลงแม้สักน้อยหนึ่ง ภิกษุพึงเหยียด
มือไปจับภาชนะข้างล่างแม่สักแห่งหนึ่ง เท่านั้นภาชนะทั้งปวงเป็นอัน
รับประเคนสิ้น ต่อไปจะให้เขาปลงลงหรือเปิดขึ้น ประสงค์สิ่งไรจะ
ถือเอาสิ่งนั้นก็ควร แต่ในภาชนะใบเดียว เป็นต้นว่า กระจ่าข้าวสุก
ไม่ต้องว่าเลย แม้เขาหอบข้าวสุกมา ถ้าเขาน้อมคานลงให้ จะรับ
ก็ควร แม้ถึงเป็นคานไม้ไผ่ยาว ๓๐ สอก ข้างหนึ่งผูกหมอน้ำอ้อย
ข้างหนึ่งผู้หมอน้ำมันเนย ถ้ารับคานนั้นของทั้งปวงเป็นรับสิ้นแท้
เขาบอกให้รับน้ำอ้อยสดซึ่งไหลออกจากรางหีบ ความน้อมเข้ามา
เฉพาะไม่ปรากฏ เพราะเหตุนั้น อย่าฟังรับ ถ้าเขาเก็บกากเสียเอา
มือค่อย ๆ วกให้ ควรอยู่ บาตรมากด้วยกันวางบนเตียง หรือตั้ง

หรือเสื้อ หรือราง หรือกระดาน ภิภุอยู่ที่ใด ทายกอยู่ในหัตถบาธ
อยู่ที่นั่น คิคจะรับ เอานิ้วมือถูกเตียง เป็นต้น ยืน หรือนั่ง หรือนอน
อยู่ ของใดเขาตกลงในบาธเหล่านั้น ของทั้งปวงนั้น จะเป็นอันรับ
สิ้น ถ้าแม้อิคจะรับ ขึ้นนั่งบนเตียง เป็นต้น ควรแท้ ถ้าบาธตั้งอยู่ใน
แผ่นดิน กระพุงต่อกระพุงจกกันเล่าไซริ์ ภิภุเอานิ้วมือหรือเข็มถูก
บาธใด ๆ นั่งอยู่ ของเขาให้บาธนั้น ๆ และเป็นอันรับ ท่านว่า
ไว้ว่า ในบาธซึ่งตั้งอยู่ในเครื่องลาด เป็นต้นว่า ลำแพนใหญ่ และ
เครื่องลาดบนหลังช้าง แห่งใดแห่งหนึ่ง รับประเคนไม่ขึ้น คำนั้น
พึงรู้ว่า ท่านอาศัยลวงหัตถบาธออกไปกล่าวไว้ แต่เมื่อได้หัตถบาธอยู่
รับในเครื่องลาดอันใดอันหนึ่งย่อมควร เว้นแต่ของเกิดในที่นั้น แต่
ของเกิดในที่นั้น ดังใบบัว หรือใบทองกวาว เป็นต้น เอรองรับไม่
ควร ด้วยว่าของนั้น ไม่นับว่าเป็นของเนื่องด้วยกาย ก็แลของเกิด
ในที่นั้น ฉันใด ในเตียง เป็นต้น ซึ่งเขาผูกติดไว้กับหลัก หรือ
กระดาน หรือหินที่ยกไม่ไหว เอรองรับก็ไม่ขึ้น ฉันนั้น ด้วยว่า
แม้เตียงเป็นต้นนั้น ก็สังเขปว่าเป็นของเกิดในที่นั้น แม้ใบมะขาม
เป็นต้นที่เล็กเอาบาธพื้นรับประเคนก็ไม่ขึ้น ด้วยว่าใบนั้นไม่อาจจะ
ทานของได้ รับขึ้นแต่ในใบบัว เป็นต้นที่ใหญ่ ถ้าเขาอยู่นอกหัตถบาธ
เอากระบวยคันยาวตักยื่นเข้ามาให้ พึงว่าเขาให้เข้ามาใกล้ เขาไม่ได้
ยืน หรือเขาไม่เอื้อเพื่อขึ้นตกลงในบาธ พึงรับประเคนใหม่ เขายืน
อยู่ไกลโยนก้อนข้าวสุกเข้ามา ก็เหมือนกันอย่างนั้น ถ้าเมื่อถอดบาธ
จากถุง จุณน้ำย่อมตกลงในบาธไซริ์ เมื่อน้ำมีพียงล้างเสียบ เมื่อ
ไม่มี พึงเช็ดจุณเสียบ หรือรับประเคนเสียบก่อนแล้ว จึงไปบิณฑบาต
ถ้าไปเที่ยวบิณฑบาตผลตกลงไซริ์ พึงรับประเคนบาธเสียบแล้วจึง

รับภิกขะ เมื่อไม่รับประเคนบาตรเสีย ไปรับภิกขะเข้า เป็นวินัย
ทุกกฎ แต่เมื่อรับประเคนของนั้นอีกแล้วนั้น ไม่เป็นอาบัติ ถ้าแล
เมื่อวานเขาประเคนให้ เขาไม่ได้ยินหรือเขาไม่เอื้อเพื่อต่อคำ ชื่น
ให้ภิกขะไซ้ ไม่เป็นวินัยทุกกฎ แต่พึงรับประเคนเสียใหม่แล้วรับ
อื่นเถิด ถ้าลมพายุพัดผงคลีมาแต่ที่นั่น ๆ ไม่อาจรับภิกขะได้ มีจิต
บริสุทธิ์ผู้ใจว่า จะให้อนุปลัมบันและรับก็ควร เทียบวิณฑบาตแล้ว
กลับไปวิหารหรือโรงฉัน ให้ของนั้นเสียแก่อนุปลัมบันแล้วอนุปลัมบัน
กลับไปอีก หรือจะถือเอาด้วยวิสาสะแห่งอนุปลัมบันก็ควร ถ้าภิกษุ
ให้บาตรข้าวสุก ผงตกลงในเวลาไปเทียบวิณฑบาตร แก่ภิกษุด้วย
กัน พึงบอกเธอว่า ท่านพึงรับประเคนเสียใหม่ถือเอาภิกขะเถิดหรือ
ฉันเถิด เธอนั้นก็พึงทำตามอย่างนั้น ถ้าผงตกลงลอยอยู่ข้างบน พึง
รินน้ำส้มข้างบนเสีย ที่เหลืออยู่ฉันเถิด ถ้าผงแทรกเข้าไปข้างในไซ้
พึงรับประเคนเสีย เมื่ออนุปลัมบันไม่มี อย่าปล่อยให้พื้นมือ พึงพา
ไปที่มีอนุปลัมบันให้ประเคนเสีย ผลตกลงในข้าวสุกสวย จะนำผลเสีย
ฉันก็ควร ถ้าผลละเอียดนัก พึงนำเสียทั้งข้าวสุกข้างบน หรือพึง
รับประเคนเสียฉันเถิด เมื่อเขาเอาข้าวคัมหรือแกงวางตรงหน้าคนอยู่
พองหยาดกระเด็นจากภาชนะ มาตกลงในบาตรพึงรับประเคนบาตร
เสีย เมื่อเขาเอาระบายตักข้าวมาถวาย พองหลุดจากระบายตกลง
ในบาตรก่อน ชื่อว่าตกลงด้วยดีไม่มีโทษ เพราะเขาน้อมเข้ามาเฉพาะ
แล้ว ถ้าแม้เขาเอาอั้งโล่ข้าวสุกน้อมเข้ามา เขมาหรือถ้ำตกลงใน
บาตรไม่มีโทษ เพราะน้อมเข้ามาแล้ว เมื่อเขาเคนอยู่แก่ภิกษุซึ่ง
อยู่ในลำดับ ของกระเด็นจากบาตรไปตกลงในบาตรภิกษุองค์หนึ่ง
ชื่อว่าตกลงด้วยดี เป็นอันรับแท้ ถ้าเมื่อเขาผ่าฝือกและฝักเป็นต้น

ให้แก่ภิกษุองค์หนึ่งอยู่ ผงพลอยหลุดจากผัดตกลงในบาตรภิกษุอื่น
พึงรับประเคนบาตรเสีย เขาทำบนบาตรภิกษุใด เมื่อตกลงในบาตร
ภิกษุนั้นไม่มีโทษ เพราะเขาน้อมเข้าไปอยู่แล้ว ทายกเขาเอา
บาตรอันเต็มด้วยข้าวปายาสถวาย ภิกษุไม่อาจจะจับข้างล่างได้ เพราะ
ร้อนอยู่ จะจับแม่ในขอบปากบาตรก็ควรแท้ ถ้าแม่ไม่อาจจะจับขอบ
ปากบาตรได้ ก็พึงเอาเชิงรองรับ ภิกษุถือบาตรนั่งอยู่ในโรงฉัน
กลับไป เขาน้อมของเข้ามาก็ไม่รู้ ภิกษุถือบาตรนั่งอยู่ในโรงฉัน
ถ้าแลผูกใจว่าจะรับนั่งอยู่เล่าไฉน ย่อมควร ถ้าแม่เรานั้นปล่อยมือ
จากเชิงบาตร เอาเท้าเหยียบไว้บนอนกลับไปไฉน เป็นอันรับแท้ แต่
เอาเท้าเหยียบเชิงบาตรรับ แม่ถึงคั่นอยู่ ก็ชื่อว่าเป็นอันรับด้วยไม่
เอื้อเฟื้อ เพราะเหตุนั้น อย่าพึงทำ บางอาจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า
รับด้วยเชิงบาตรเช่นนั้น ชื่อว่ารับด้วยของติดเนื่องกับของที่เนื่อง
ด้วยกาย เพราะเหตุนั้น ไม่ควร คำอาจารย์เหล่านั้นเป็นสักแต่ว่า
กล่าวดอก แต่ว่าโดยเนื้อความ ของทั้งปวงนั้น ชื่อว่าเนื่องด้วยกายแท้
แม้ในกายสังสัคคะ ท่านก็แสดงนัยอย่างนั้น แม่ของสิ่งใดเขาเคนให้
ภิกษุอยู่ ตกลง จะหยิบเอาของนั้นเองฉัน ก็ควร ด้วยพระองค์ทรง
อนุญาตไว้ว่า ของใดเมื่อเขาให้อยู่ตกลง ให้ถือเอาเองฉันเถิด เพราะ
ของนั้นทายกเขาสละแล้ว ก็แลสูตรนี้เป็นเนยยัตถะอยู่ เพราะเหตุนั้น
พึงรู้อธิบายในสูตรเป็นดังนี้ว่า ของใดเขาให้อยู่ พลาดจากมือทายก
ตกลงในพื้นที่หมดจด หรือในใบบัวและผ้าและเสื่อเป็นต้น จะหยิบ
เองซึ่งของนั้นฉัน ก็ควร แต่ของใดตกลงในพื้นที่มีผล ของนั้นพึง
เข็ดหรือล้างผงเสีย หรือให้เขาเคนเสียแล้วฉันเถิด ถ้าแลของนั้น
กลิ้งไปใกล้ภิกษุอื่น แม้จะให้ภิกษุอื่นนั้นหยิบมาให้ ก็ควร ถ้าบอก

ให้ภิกษุอื่นนั้นฉัน แม่ภิกษุนี้จะฉันก็ควร แต่ภิกษุอื่นนั้นเจ้าของ
ไม่ได้บังคับอย่าพึงถือเอา แม่เจ้าของไม่ได้บังคับจะถือเอาด้วยคิดจะ
ให้แก่เจ้าของ ควรอยู่ คำนี้กล่าวไว้ในกฐนที ก็แลภิกษุอื่นถือเอา
ของนั้น ไม่ควร เพราะพระองค์ไม่ได้ทรงอนุญาต ด้วยว่าพระองค์
กล่าวว่า ให้ถือเอาฉันเองนี้ ถือว่าอนุญาตว่า ของฉันนั้นเขาให้แก่
ภิกษุใดตกลง แม่ไม่ได้แค้นภิกษุอื่นถือเอาฉันได้ ก็แต่ด้วยคำว่า ของ
นั้นทายกเขาสละแล้วนี้ แสดงว่า ของนั้นยังเป็นของผู้อื่นอยู่ เพราะ
เหตุนี้ ภิกษุอื่นถือเอาฉันเอง ไม่ควร แต่จะถือเอาฉันด้วยบังคับ
แห่งภิกษุเจ้าของ ควรอยู่ ได้ยินว่า อันนี้แล เป็นอธิบายในสูตรนี้ ก็แล
ของนั้น พระองค์อนุญาตเพราะไม่ได้รับประเคน เพราะเหตุนี้
ของนั้นตั้งอยู่อย่างไรไม่ได้ถูกต้องเลย เอาวัตถุสิ่งใดปิดไว้ แม้ในวัน
ที่ ๒ จะฉันก็ควร ไม่เป็นอาบัติเพราะสันนิษิต แต่พึงรับประเคนเสีย
แล้วจึงฉันเถิด ด้วยว่าพระองค์อนุญาตให้เขอนั้นถือเอาฉันเองแต่
ในวันนี้อย่างเดียว เบื้องหน้าแต่วันนั้นไปไม่อนุญาต ได้ยินว่าแม่
อันนี้ ก็เป็นอธิบายในสูตรนี้

ที่นี้จักกล่าวอัปโฆหาริกนัยเมื่อฉันอยู่ ฟันและเล็บและสนิมแห่ง
บาตรสึกกร่อนสิ้นไป ของทั้งปวงเป็นอัปโฆหาริกสิ้น เมื่อเอามีด
ผ่าอ้อยสนิมปรากฏอยู่ สนิมนั้นชื่อว่าเกิดขึ้นใหม่ พึงรับประเคนเสีย
แล้วฉัน เมื่อลับล้างมิดเสียแล้วจึงผ่า สนิมไม่ปรากฏ เป็นแต่มาตราว่า
กลืนแห่งเหล็กเท่านั้น ของนั้นเป็นอัปโฆหาริก แม่ในอ้อยที่ผ่าด้วย
มิดที่ถือเอารักษาไว้ก็เหมือนกันอย่างนั้น ด้วยว่าไม่ได้รักษามิดไว้
เพื่อจะบริโภคน เมื่อบดหรือตำยารากไม้เป็นต้น หินบดและลูกหิน

ครกและสากสีกลิ้งไปก็ดี หรือเอามิดที่เก็บไว้เผาไฟจี้ลงในเปรียง และนมสดเพื่อจะให้ป็นยาก็ดี สีเขียวปรากฏในของนั้น วินิจฉัย เหมือนกล่าวแล้วในมิดผ้าอ้อย แต่ในเปรียงเป็นต้นที่เป็นของดิบ อย่าพึ่งจี้มิดนั้นลงเอง ถ้าจี้ลงไม่พ่นสามะปากะ เมื่อฝนตกอยู่ไป เทียวบิณฑบาต นั้นฝนที่ขุ่นหลุดจากตัวหรือผ้าตกลงในบาตร พึ่งรับ ประเคนบาตรเสีย แม้ฉันอยู่ที่โคนไม้เป็นต้น น้ำฝนตกลงก็เหมือน กันอย่างนั้น ถ้าฝนตก ๗ วัน น้ำฝนใส หรือน้ำฝนตกจากอากาศ ควรอยู่ เมื่อจะให้ข้าวสุกแก่สามเณร อย่าพึ่งถูกของอยู่ในบาตร แห่งสามเณรนั้น ให้เกิด หรือพึ่งรับประเคนบาตรแห่งสามเณรเสีย ด้วยว่า ถูกข้าวสุกในบาตรที่ไม่ได้ประเคนแล้ว มาถือเอาข้าวสุกใน บาตรแห่งตนอีก ข้าวสุกติดมานั้น เป็นอุคคหิต ถ้าอยากจะให้และ กล่าวว่ สามเณรจงเอาบาตรมาถือเอาข้าวสุกติด ส่วนสามเณร ก็ห้ามเสียว่า พออยู่แล้ว แม้ภิกษุจะว่าอีกว่า ของนั้นเราสละแก่ท่าน แล้ว สามเณรกล่าวว่ ข้าไม่ต้องการ แม้จะสละสักร้อยครั้ง ของ ยังอยู่ในมือตน ก็เป็นอันรับประเคนอยู่แท้ ถ้าแลบาตรวางอยู่บน เจริงบาตร ไม่มีอาลัยบอกให้สามเณรถือเอาแล้ว พึ่งรับประเคนเสีย ใหม่ ถ้ามีอาลัยอยู่วางบาตรไว้บนเชิงบาตร บอกให้สามเณรว่า จงถือเอาขนมหรือข้าวสุกแต่บาตรนั้น สามเณรล้างมือแล้วแม้ถือเอา สักร้อยครั้ง ถ้าหียบลงในบาตรตน มือไม่ถูกข้าวสุกในบาตรตนเลย กิจซึ่งจะรับประเคนอีกไม่มี แต่ถ้าถูกข้าวสุกในบาตรตนแล้ว มาถือ เอาข้าวสุกแต่บาตรภิกษุนั้น ข้าวสุกนั้นระคนด้วยข้าวสุกของสามเณร พึ่งรับประเคนเสียใหม่ แต่บางอาจารย์ทั้งหลายกล่าวว่ ถ้าแม้ข้าวสุก ของสามเณรถือเอาขาดตกลงในบาตรของภิกษุ พึ่งรับประเคนเสียใหม่

คำนั้น ฟังรู้ในของซึ่งภิกษุกำหนดว่า ท่านจงถือเอาก้อนข้าวสุกอันหนึ่ง
ท่านจงถือเอาขนมอันหนึ่ง จะถือเอาประเทศเท่านี้ แห่งก้อนน้ำอ้อยนี้
ดังนี้ แต่ในคำก่อนนี้ไม่มีกำหนด เพราะเหตุนั้น ของใดตกลงใน
บาตรแห่งสามเณร ของนั้นแลขาดประเคน แต่ของอยู่ในมือสามเณร
สามเณรยังไม่กล่าววาพอแล้ว หรือภิกษุยังไม่ห้ามเสียดราบใด ของ
นั้นยังเป็นของภิกษุอยู่ เพราะเหตุนี้ ไม่ขาดประเคน ถ้ากรอก
ข้าวสุกลงในหม้อข้าวต้มแห่งตนหรือแห่งภิกษุอื่นเพื่อจะต้มข้าว ฟังว่า
สามเณรให้เอามือรับไว้บนปากหม้อแล้ว กรอกลงในมือสามเณรนั้น
ข้าวสุกลงจากมือสามเณรตกลงในหม้อ ข้าวสุกนั้นไม่ทำหม้อให้เป็น
อกัปปิยะไปในวันที่ ๒ เพราะว่าจะละลายแล้ว ถ้าไม่ทำเช่นนี้ กรอกลง
ไซ้ ฟังทำหม้อให้ปราศจากอามิสตั้งบาตรบริโภคนิเวศ ทายกทั้งหลาย
เขาวางหม้อข้าวต้มไว้แล้วไปเสียด สามเณรเด็กไม่อาจจะยกหม้อนั้น
ขึ้นประเคนได้ ภิกษุเอียงบาตรเข้าไป สามเณรเอียงปากหม้อลงบน
ปากบาตรรินง ข้าวต้มซึ่งลงในบาตร เป็นอันประเคนแท้ อีกอย่าง
หนึ่ง ภิกษุวางมือลงบนพื้น สามเณรหมุนหม้อขึ้นบนมือนั้น ก็ควร
แม้ในกระเช้าข้าวสุกมัดอ้อยก็เหมือนกันอย่างนั้น ถ้ามัดควรจะยก
ประเคนได้ สามเณร ๒ องค์ ๓ องค์ช่วยกันประเคน หรือคนเดียว
มีกำลังยกขึ้น ภิกษุ ๒ องค์ ๓ องค์ช่วยกันรับ ก็ควร เอาหม้อน้ำมัน
หรือหม้อน้ำอ้อยแขวนไว้ที่เท้าเตียงหรือเท้าตั้ง ภิกษุขึ้นนั่งบนเตียง
และตั้ง ควรอยู่ ไม่เป็นอุคคหิต หม้อ ๒ ในแขวนซ้อนไว้ในที่บันได
แก้วหรือขอ ไบบนรับประเคนแล้ว ไบล่างยังไม่ได้รับประเคน จะถือ
เอาไบบน ควรอยู่ ไบล่างรับประเคนแล้ว ไบบนไม่ได้รับประเคน
เมื่อยกไบบนขึ้น ถือเอาไบล่าง ไบบนก็เป็นอุคคหิต ถ้วยน้ำมันไม่ได้

รับประเคนอยู่ใต้เตียง ถ้ากวาดไป เอากระดาษกระทบด้วยนั้นเข้า ไม่
เป็นอุคคหิต คิดจะถือเอาของที่รับประเคนแล้ว ไปจับเอาของที่
ไม่ได้รับประเคนขึ้น รู้แล้วกลับวางในที่ ๆ ถือเอามาเสียใหม่ ไม่เป็น
อุคคหิต นำออกไปข้างนอกจึงรู้ อย่าพึงวางข้างนอก พึงนำมาวา
ไว้ในที่เดิม ไม่มีโทษดอก ถ้าเลขของนั้นเขาเปิดฝาตั้งไว้ก่อน ก็อย่า
พึงปิดลง เมื่อก่อนตั้งอยู่อย่างไร พึงตั้งไว้เช่นนั้น ถ้าวางลง
ข้างนอกเล่าไฉไร อย่าพึงถูกเข้าอีก ถ้าจะเอาลงมาได้ปราสาท รู้เข้า
ในท่ามกลางบันได เพราะไม่มีโอกาส พึงนำไปข้างบนหรือข้างล่าง
วางไว้เถิด ราเกิดขึ้นในน้ำมันที่รับประเคนไว้แล้ว จุณมอดเกิดขึ้น
ในจึงที่รับประเคนแล้ว ของนั้นชื่อว่าเกิดขึ้นในที่นั้นเอง กิจซึ่งจะ
รับประเคนอีกไม่มี เขาขึ้นไปบนต้นตาลหรือต้นมะพร้าว เอาเชือก
โยงปลายยอดลงมา เขาอยู่ข้างบน ร้องบอกให้รับเอา อย่าพึงรับ
ถ้าคนอื่นอยู่ที่พื้น เขาถือบ่วงเชือกยกขึ้นแคนให้ไฉไร ควรอยู่ ให้เขา
ทำกัปปิยะกัังไม้ใหญ่ที่มีผลแล้วรับประเคน ผลทั้งหลายเป็นอันรับ
ประเคนด้วยแท้ จะบริโภคมตามสบายก็ควร เขายืนอยู่ในภายในรั้ว
ทะลุออกไปถวายอ้อและมะพลับ เมื่อได้หัตถบาธอยู่ ก็ควร ของนั้น
ไม่กระทบซึ่งรั้วออกไป เมื่อรับเอา ก็ควร ในของที่กระทบซึ่งรั้วออกไป
ท่านไม่ได้แสดงโทษไว้ในอรรถกถาทั้งหลาย แต่เราทั้งหลายตริ
เห็นว่า ของนั้นกระทบที่ใด ดูเหมือนตกลงเองจากที่นั้น แม้คำนั้น
เมื่อของนั้นไม่หยุดอยู่เลื่อนไป ก็ชอบอยู่ เหมือนอย่างกับภคชะที่
กลิ้งออกไปนอกด่านขนอน เขาโยนข้ามรั้วหรือกำแพงมาให้ ถ้าแล
กำแพงไม่หนา เมื่อยืนอยู่ในกำแพงและนอกกำแพงพอได้หัตถบาธ
ของนั้นสูงขึ้นไปแม้รั้วศอกตกมาถึงเข้า จะรับเอาควรอยู่ ภิกษุแบก

สามเณรไปบ่นว่า สามเณรเห็นผลาผลเก็บแล้ว นั่งอยู่บนคอนั่นเอง
 ส่งให้ ก็ควร สามเณรแบกภิกษุไป ประเคนของให้แก่ภิกษุนั่งอยู่
 บนบ่าก็ควรแท้ ภิกษุถือกิ่งไม้มีผลเพื่อเป็นร่มเดิมไป จิตอยากจะฉันท
 ผลนั้นเกิดขึ้น จะให้เขาประเคนให้แล้วฉันท ก็ควร ให้เขาทำกัปปิยะ
 เสียแล้วรับประเคนกิ่งไม้เพื่อจะปิดแมลงหวี่ ถ้าอยากจะฉันทไซริ้ รับ
 ประเคนเดิมนั้นแลควร เมื่อฉันทไม่มีโทษ ภิกษุวางของควรประเคน
 ในเกวียนแห่งมนุษย์แล้ว เดินทางไป เกวียนติดหล่ม ภิกษุจับ
 จักรเกวียนยกขึ้น ก็ควร ไม่เชื่อว่าเป็นอุคคหิต วางของไว้ในเรือ
 ถ่อเรือไปหรือลากไปด้วยมือ ควรอยู่ แม้ในพวงแพก็เหมือนกัน
 อย่างนั้น แม้จะเอาของไว้ในคุ่ม หรือในไห หรือในหม้อแล้ว ให้
 อนุปสัมบันถือภาชนะนั้นแล้ว จับแขนอนุปสัมบันเข้า พาข้ามน้ำไป
 ก็ควร แม้เมื่อภาชนะนั้นไม่มี จะให้อนุปสัมบันถือของนั้นแล้ว จับ
 แขนอนุปสัมบัน พาข้ามน้ำไป ก็ควร อุบาสกทั้งหลาย ถวายข้าวสาร
 เป็นเสบียงแก่ภิกษุเดินทาง สามเณรถือเอาข้าวสารแห่งภิกษุแล้ว
 ไม่อาจจะถือเอาของตัวเองไปได้ ภิกษุทั้งหลายถือเอาข้าวสารแห่ง
 สามเณรไป สามเณรทั้งหลาย เมื่อข้าวสารที่ตนถือไปหมดแล้ว เอา
 ข้าวสารที่ภิกษุถือไปตัมขึ้นแล้ว เอาบาตรแห่งภิกษุและบาตรแห่งตน
 วางโดยลำดับแล้ว ตักข้าวตัมลง สามเณรเป็นคนฉลาด เอาบาตร
 ของตนถวายพระเถระ เอาบาตรพระเถระถวายพระเถระที่ ๒
 เปลี่ยนไปอย่างนี้จนหมด ภิกษุทั้งปวงชื่อว่าฉันทของ ๆ สามเณร
 ควรอยู่ ถ้าแม้สามเณรไม่ฉลาด พรารภจะฉันทเองซึ่งข้าวตัมในบาตรตน
 พระเถระทั้งหลายจะขอว่า ท่านจงให้ข้าวตัมแก่เราดังนี้โดยลำดับแล้ว
 ฉันท ก็ควร ภิกษุทั้งปวงชื่อว่าฉันทของ ๆ สามเณรนั้นเอง ไม่ต้องโทษ

เพราะอุคคหิต ไม่ต้องเพราะสันนิธิ และในที่นี้ภิกษุเอาของเป็นต้น
ว่า น้ำมัน ไปเพื่อให้มารดาบิดา และถือเอากิ่งไม้ไป เพื่อจะเป็นร่ม
เป็นต้น กับภิกษุถือข้าวสารสามเณรไปนี้ ดูไม่แปลกกัน เพราะ
เหตุนั้น พึงใคร่ครวญดูเหตุเกิด สามเณรอยากจะหุงข้าวสารแล้วยก
หม้อขึ้นไว้ ภิกษุพึงรับประเคนข้าวสารและหม้อแล้ว ชาวข้าวสาร
ยกหม้อขึ้นตั้งบนเตา อย่าคิดไป เมื่อสุกแล้วพึงเปิดขึ้นดูให้รู้ว่าสุก
แล้วหรือยัง ถ้ายังไม่สุกไซ้ จะปิดลงเพื่อให้สุก ไม่ควร จะปิดลง
เพื่อไม่ให้ผลและเต้าตกลง ควรอยู่ เมื่อสุกแล้วจะปลงลงและจะฉน
ก็ควร ต่อไปกิจซึ่งจะประเคนอีกไม่มี สามเณรอาจจะหุงไค้อยู่ แต่
โอกาสไม่มี อยาจะไปแห่งใดแห่งหนึ่ง ภิกษุพึงว่า ท่านจงประเคน
หม้อทั้งข้าวสารและน้ำเสียนแล้ว ยกขึ้นบนเตาติดไฟให้สุกแล้ว ไปเถิด
ดังนี้แล้ว ต่อไปจะทำกิจทั้งปวงโดยนัยก่อน ก็ควร ภิกษุต้องการ
ด้วยข้าวต้ม ยกหม้อที่หมดจดขึ้นบนเตาแล้วต้มน้ำให้ร้อน ควรอยู่
เมื่อน้ำร้อนแล้ว สามเณรกรอกข้าวเสาลง แต่ต่อไปภิกษุอย่าพึง
ติดไฟ ข้าวต้มสุกแล้ว จะรับประเคนฉนก็ควร สามเณรต้มข้าวอยู่
ภิกษุคะนอง มือลูบหม้อลูบฝาละมีปาดฟองที่ฟุ้งขึ้นเล่น เชนั้นเอง
จะฉนไม่ควร ชื่อว่าทुरुปจฉณะสังสมชัว ถ้าถือทรีหรือกระบวย
ไม่ยกขึ้นคนไปไซ้ ไม่ควรแก่ภิกษุทั้งปวง เป็นสามะปากะด้วย เป็น
ทुरुปจฉณะด้วย ถ้ายกขึ้นเล่าไซ้ เป็นอุคคหิตด้วย ภิกษุเที่ยว
บิณฑบาตมาแล้ว เอาบาตรวางไว้บนเชิงบาตร ของนั้นขาดประเคน
แล้ว ถ้าภิกษุโลเลอื่นมาลูบบาตรลูบฝาเล่นไซ้ ข้าวที่ได้ในบาตร
นั้นไม่ควรแก่เชอนั้นผู้เดียว ถ้าแลเชอนั้นยกบาตรขึ้นแล้ววางลง
ข้าวสุกนั้นไม่ควรแก่ภิกษุทั้งปวง ภิกษุจับกิ่งไม้หรือเถาว์ลย ผลที่เกิด

อยู่ในที่นั้นสั้นให้ไหว ผลไม้ที่ได้แต่ต้นนั้น ไม่ควรแก่เขอนั้นผู้เดียว
ต้องทुरुปจฉนทุกกฏด้วย จะพึงต้นไม้ที่มีผลหรือถูกหนามในต้นไม้นั้น
ควรอยู่ ไม่เป็นทुरुปจฉน คำนี้กล่าวไว้ในมหาปิจจรี ก็แลเห็น
ผลมะม่วงเป็นต้นหล่นอยู่ในป่า คิดจะให้แก่สามเณร นำเอามาให้
ควรอยู่เห็นเนื้อเป็นเคนราชสีห์เป็นต้น คิดจะให้แก่สามเณร จะรับ
ประเคนหรือไม่รับประเคนก็ตาม เอามาให้ก็ควร ถ้าแลอาจจะชำระ
วิตกได้ไซ้ แม้จะฉนของที่ได้แต่ต้นนั้นก็ควร ไม่ต้องโทษเพราะ
รับเนื้อฉิบ และไม่ต้องเพราะอุคคหิต เมื่อถือเอาน้ำมันเป็นต้นไป
เพื่อจะให้แก่มารดาบิดา พยาธิเกิดขึ้นในกลางทาง ของเหล่านั้น
ตัวอยากสิ่งใด จะรับประเคนสิ่งนั้นบริโภคก็ควร แต่ถ้ารับไว้แล้วแต่
เดิม กิจซึ่งจะรับอีกไม่มี ประสงค์จะให้แก่มารดาบิดา นำข้าวสารไป
กรันให้แล้ว มารดาบิดาตกแต่งข้าวต้มเป็นต้น ด้วยข้าวสารนั้นถวาย
แก่ภิกษุนั้นก็ควร ไม่เป็นโทษเพราะสันนิธิ หรืออุคคหิต ภิกษุปิด
ปากหม้อไว้ต้มน้ำร้อน และจะฉนไปกว่าจะหมดก็ควร ถ้าแลเอ้าตก
ลงในน้ำนั้น พึงรับประเคนเสีย เอาคิมยาวคิบด้วยเตียน้ำมันอยู่
เอ้าตกลงไป อย่าวางมือเสีย เตียนแล้วพึงปลงลงรับประเคนเสียเถิด
ถ้าถ่านหรือฟืนรับประเคนไว้แล้วไซ้ รับประเคนเดิมนั้นเองควร
ภิกษุฉนอ้อยอยู่ สามเณรขอ บอกให้ตัดเอาเพียงนี้ สามเณรก็ตัดเอา
ที่เหลืออยู่กิจซึ่งจะประเคนอีกไม่มี แม้ภิกษุฉนน้าอ้อยก่อนอยู่ ก็
เหมือนกันอย่างนั้น ด้วยว่าของที่เหลืออยู่จากส่วนที่อนุปสัมบันถือเอา
แต่โอกาสที่ภิกษุบอกให้นั้น ไม่ขาดประเคนแท้ ภิกษุแจกน้ำอ้อยก่อน
อยู่ รับประเคนแล้วจัดเป็นส่วน ๆ ไว้ ภิกษุบ้าง สามเณรบ้าง มารับ
ฝ่ายสามเณรนั้นมาถือเอาส่วนอันหนึ่ง ๆ หยิบที่เดียวแล้วไป ส่วน

ที่เหลื่ออยู่นั้น เป็นอันรับประเคนอยู่แท้ ถ้าสามเณรโกลเลื่อเอาแล้ว
วางลงเล่า ส่วนที่สามเณรถือเอาเหลื่ออยู่นั้นขาดประเคน ภิกษุรับ
ประเคนยามวนสูบควันอยู่ ปากและคอดิตควันดั่งมโนศิลา ถ้าจะนั้น
ยาวกาลิกก็ควร จะเป็นโทษเพราะระคนยาวชีวิตกับยาวกาลิกก็หาไม่
เมื่อระบบบาตรหรือตม่น้ำย่อมอยู่ ควันเข้าไปทางช่องหู ช่องจมูก ช่อง
ปาก และคอดอกไม้หรือผลไม้ เพราะอาพาธก็ดี ย่อมควร เพราะ
ของเหล่านั้นเป็นอัพโพหาริก เรอฮักของฉนั้นออกมาจดเพดานแล้ว
กลับเข้าไปข้างใน เพราะใช้วิสัย ควรอยู่ ออกมาถึงปากแล้วกลับคืน
เข้าไปอีกในวิกาล เป็นอาบัติ แมร์สแห่งอามิสติดอยู่ในระหว่างพื้น
กลับไปในคอกเป็นอาบัติแท้ ถ้าอามิสละเอียดรสไม่ปรากฏ ย่อมเสพ
ฝ่ายข้างอัพโพหาริก เมื่อกาลจวนเที่ยงฉนั้นจึงหันในที่ไม่มีน้ำแล้ว พึง
ขากถ่มขะเสย ๒ ก้อน ๓ ก้อนแล้วไปยังที่มีน้ำล้างปากเสย จึง
เป็นต้นรับประเคนแล้วเก็บไว้หน่อแตกออก กิจซึ่งจะประเคนอีกไม่มี
เมื่อเกลื่อไม่มี เอาน้ำทะเลมาทำเกลื่อ ก็ควร น้ำเค็มประเคนตั้งไว้
เป็นเกลื่อเข้า หรือเกลื่อละลายเป็นน้ำออก หรือน้ำอ้อยสดเป็นน้ำอ้อย
งบ หรือน้ำอ้อยงบเหลวออกก็ดี รับประเคนเดิมนั้นเอง ย่อมควร
ลูกเห็บก็เป็นคติแห่งน้ำแท้ เอามะล็ดลูกทรายที่รักษาไว้เช่นน้ำเพื่อจะ
ให้ใส ของนั้นเป็นอัพโพหาริก ฉนั้นน้ำนั้นกับอามิส ก็ควร น้ำที่เอา
ผลมะขวิดเป็นต้นซึ่งเป็นคติแห่งอามิสเช่นน้ำให้ใส ย่อมควรแต่ใน
เข้าอย่างเดียว น้ำในสระโบกขรณีเป็นต้นเป็นน้ำขุ่น ก็ควร ถ้าแล
ติดปากติดมือได้ไซร์ ไม่ควร น้ำนั้นพึงรับประเคนฉนั้น น้ำขุ่นในที่
เขาไถในนา พึงรับประเคนเถิด ถ้าน้ำนั้นไหลลงไปสู่ลำธารแล้ว
ลงไปเต็มในแม่น้ำ ย่อมควร ที่เป็นต้นว่าสะพังมีต้นกุ่มอยู่ มีน้ำนั้น

ค้ายด้วยดอกกุ่มซึ่งหล่นจากกัน ถ้ำรสแห่งดอกไม้ไม่ปรากฏไชร้ กิจ
ที่จะรับประเคนน้ำนั้นไม่มี น้ำน้อยรสนั้นปรากฏ ฟังรับประเคนเสีย
แม้ในน้ำที่มีใบไม้เก่าสีดำปกคลุมอยู่ในลำธารเขาเป็นต้น ก็เหมือน
กันอย่างนั้น เอาดอกไม้ที่มีเกสร หรือมียางในขั้ว ลอยไว้ในหม้อน้ำจั้น
ฟังรับประเคนน้ำเสีย หรือฟังรับประเคนดอกไม้แล้ว ฟังลอยไว้ เขา
ลอยดอกแคฝอย และดอกมะลิลงแต่มาตราว่าอบกลิ่น ของนั้นเป็น
อัปโพหาริก แม้ในวันที่ ๒ จะจั้นน้ำนั้นกับอามิส ก็ควร สามเณร
ตักน้ำแต่น้ำที่อบด้วยดอกไม้ที่ภิกษุเก็บไว้แล้ว กลับเทน้ำที่ตนจั้น
เหลือลงในน้ำนั้น ๆ ฟังเคนเสีย ในสระบัวเป็นต้นเกสรดอกไม้ ลาด
อยู่บนน้ำ จะเอาหม้อกดลงตักเอาน้ำ ก็ควร ไม้สีฟันที่ภิกษุให้เขา
ทำกัปปิยะรับประเคนตั้งไว้ ถ้าเธออยากจะดื่มรสแห่งไม้สีฟันนั้นไชร้
รับประเคนเดิมนั้นเองควร ไม้สีฟันที่ไม่ได้รับประเคนตั้งไว้ เมื่อ
ไม่รู้ รสเข้าไปในคอเป็นอาบัติแท้ เพราะว่าสิกขาบทนี้เป็นอจิตตะกะ
ในมหาภูต สิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควร น้ำนมย่อมควร เป็นน้ำนมแห่ง
สัตว์ มีเนื้อเป็นกัปปิยะ หรือแห่งสัตว์มีเนื้อเป็นอกัปปิยะก็ตาม เมื่อ
ดื่มกินไม่เป็นอาบัติ น้ำตา น้ำลาย น้ำมูก น้ำมูล อาหารเก่า เสมหะ
มลทินแห่งฟัน มูลตา มูลหู เหงื่อ ซึ่งเกิดในตัว ของทั้งปวงเหล่านี้
ย่อมควรแท้สิ้น แต่ในของเหล่านี้สิ่งใดหลุดจากที่แล้ว ตกลงในบาตร
หรือในมือ ของนั้นฟังรับประเคนเสีย ส่วนที่ติดอยู่ในตัวเป็นอัน
รับประเคนอยู่ตัวเอง เมื่อจั้นข้าวปายาสที่ร้อนเหงื่อไหลตามนิ้วมือ
ติดเนื่องกันลงไปตั้งอยู่ในข้าวปายาส หรือเมื่อเที่ยวไปบิณฑบาต
เหงื่อไหลจากมือลงไปถึงขอบปากบาตร และไหลแต่ขอบปากบาตร
ลงไปก้นบาตร ในเหื่อนั้น กิจซึ่งจะประเคนไม่มี ในมหาภูตที่เผาไฟ

ใหม่แล้ว สิ่งซึ่งจะไม่ควรไม่มี แต่สิ่งที่เผาไหม้ไม่ตีไม่ควร แต่เผาแล้วด้วยดี แม้เป็นกระดุกมนุษย์จะทำให้เป็นจรรณ และน้อมเข้าไปในลิมเลีย ก็ควร.

ปลุจหม์ ปฏิคฺคหณาทิปุพฺพํ จบข้อที่ ๕ ชื่อปฏิคฺคหณาทิปุพพะ

ลำดับนี้ จักกล่าวในข้อที่ ๖ ชื่ออาปัตติเทศนาทิปุพพะ ว่าด้วยวิธีมีแสดงอาบัติ เป็นต้น อาบัติทั้งปวงภิกษุแกล้งต้องแล้ว ย่อมเป็นอาณาวิตกกมันตรายิก คือทำอันตรายแก่สวรรค์และมรรคผลนิพพาน เพราะโทษที่ล่วงอาชญาพระพุทธเจ้า เพราะเหตุนั้น ต้องแล้ว ส่วนอาบัติที่เป็นวฏฐานคามินี ฟังบอกเสียแก่ภิกษุที่เป็นสภาคแล้ว ฟังออกเสียด้วยอยู่ปริวาสและประพุดิมานัตเถิด ส่วนอาบัติซึ่งเป็นเทศนาคามินี ตั้งแต่ถูกลัจจัยไป ต้องแล้ว ฟังแสดงเสียแก่สงฆ์ หรือคณะ หรือบุคคล แสดงแก่ สงฆ์ จักยกไว้ จักกล่าวแต่แสดงแก่บุคคล

คณะ

ภิกษุผู้ต้องนั้น ฟังเข้าไปหาภิกษุองค์หนึ่ง นั่งของยกมือประณม ถ้าแก่กว่าผู้รับฟังกล่าวว่า อหิ อาวุโส เอกิ อุลลจฺจยิ อาปตุติ อาปนุโน, ตํ ปฏิเทสมิ ดังนี้ ถ้าอ่อนกว่าผู้รับ ฟังกล่าวว่า อหิ ภนุเต เอกิ ฯเปฯ ปฏิเทสมิ. ทั้ง ๒ อย่างแปลว่า ข้าแต่ท่านผู้ มีอายุ ข้าพเจ้า

เจริญ

ต้องแล้ว ซึ่งอาบัติถูกลัจจัยตัวหนึ่ง ข้าพเจ้ากลับแสดงอาบัตินั้น ผู้รับอ่อนกว่า ฟังกล่าวว่า ปสฺสส ภนุเต? แปลว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ท่านทั้งหลายเห็นอยู่เลหรือ ถ้าแก่กว่า ฟังกล่าวว่า ปสฺสสตี อาวุโส?

แปลว่า คุณก่อนท่านผู้มีอายุ ท่านเห็นแลหรือ ผู้แสดงแก่กว่า พึง
กล่าวว่ อาม อาวุโส ปุตฺตมมึ แปลว่า คุณก่อนท่านผู้มีอายุ เออ
ข้าเห็นอยู่ละ ถ้าอ่อนกว่า พึงกล่าวว่ อาม ภนุเต ปุตฺตมมึ. แปลว่า
ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เออ ข้าเห็นอยู่ละ ผู้รับอ่อนกว่า พึงกล่าวว่ อายตึ
ภนุเต สัวเรยฺยถ. แปลว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ท่านทั้งหลายพมึงสำรวม
ต่อไปเถลล ถ้าแก่กว่า พมึงกล่าวว่ อายตึ อาวุโส สัวเรยฺยถสึ. แปลว่า
คุณก่อนท่านผู้มีอายุ ท่านพมึงสำรวมต่อไปเถลล ผู้แสดงแก่กว่า พมึงกล่าว
ว่ สาทฺธุ สุตฺตจฺจุ อาวุโส สัวรสุตฺตมมึ. ถ้าอ่อนกว่า พมึงกล่าวว่ สาทฺธุ
สุตฺตจฺจุ ภนุเต สัวรสุตฺตมมึ. ทั้ง ๒ อย่างแปลว่า ข้าแต่ท่านผู้ มีอายุ คึละ
เจริญ

ข้าพเจ้าจกสำรวมด้วยคึ ถ้าอาบัตติ ๒ คั้ว พมึงกล่าวตามตน แก่ ว่า
อ่อน

อหึ อาวุโส เทว อุตฺตจฺจุยโย อปคฺคตึโย อปนุโน, ตา
ภนุเต

ปฏฐเทสเม คังนึ เมื่อผู้รับกล่าวตาม อ่อน ว่า ปุตฺตถ ภนุเต
แก่

หรือ ปุตฺตสึ อาวุโส คังนึแล้ว พมึงกล่าวตาม แก่ ว่า
อ่อน

อาม อาวุโส ปุตฺตมมึ. คังนึ เมื่อผู้รับกล่าวตาม อ่อน ว่า
ภนุเต แก่

อายตึ ภนุเต สัวเรยฺยถ ถ คังนึแล้วพมึงกล่าวตาม แก่ ว่า
อาวุโส คึ อ่อน

สาทฺธุ สุตฺตจฺจุ อาวุโส สัวรสุตฺตมมึ คังนึสามทึ เป็นความคึ ถ้าอาบัตติ
ภนุเต

๓ ตัวขึ้นไป พึงกล่าววว่า อหิ อารุโส สมพหุลา อุลลจยโย

ภนุเต

อาปตติโย อาปนุโน ตา ปฏิตเสมิ ฯเปฯ ลัทธิสุตตามิ ถ้าอาบัตมิ
วัตตุต่าง ๆ กัน พึงกล่าววว่า อหิ อารุโส สมพหุลา นานาวตตุ-

ภนุเต

กาโย อุลลจยโย อาปตติโย อาปนุโน ตา ปฏิตเสมิ.

ฯเปฯ ลัทธิสุตตามิ ในอาบัตอื่นก็ให้เปลี่ยนชื่อไปดั่งนี้เกิด วา อหิ
อารุโส

ภนุเต เอกิ นิสัสคคิยิ ปาจิตติยิ ฯเปฯ เอกิ ปาจิตติยิ ฯเปฯ

เอกิ ทุกุกกุ ฯเปฯ เอกิ ทุกุกกาสิตติ อาปตติ อาปนุโน ฯเปฯ

ลัทธิสุตตามิ. ถ้า ๒ ตัว ให้ว เทว ถ้ามากแต่ ๓ ตัวขึ้นไป ให้ว

สมพหุลา ถ้ามีวัตตุต่าง ๆ กันให้ว สมพหุลา นานาวตตุกาโย

ดั่งนี้เกิด แต่อาบัติ ทุกุกกาสิตไม่ต้องว นานาวตตุกาโย เพราะมิ

อยู่สิขาบทเดียว อาบัติปาฏิเทศนียะนั้น คำแสดงอยู่ในท้ายสิขาบท

นั่นเอง พึงรู้ดั่งกล่าวแล้วในปาฏิเทศนียะวรรณานั้นเกิด

แต่นิสัสคคิยิปาจิตติยาบัตินั้น เมื่อต้องแล้ว พึงสละของซึ่งเป็น

นิสัสคคิยิ แก่สงฆ์หรือคณะหรือบุคคลเสียก่อนแล้ว จึงแสดงอาบัติ

นั้นเกิด เสียสละแก่ สงฆ์ จักยกไว้ จักกล่าวแต่เสียสละแก่บุคคล

คณะ

ฟ้าอติเรกจิรวแห่งภิกษุ ล่วง ๑๐ วัน เป็นนิสัสคคิยิ เชนั้นพึงเข้าไป

หาภิกษุองค์ ๑ ทำฟ้าห่มเฉียงบ่าข้างหนึ่ง นั่งยอง ยกมือประณม

กล่าวตาม แก่ วา อิหิ เม อารุโส จิวิริ ทสาหาคิกุกนตุ นิส-

ออน

ภนุเต

สฤคิย, อิมานห อายสุมโต นิสฺสชฺชามิ. ดั่งนี้ หรือจะถือเอาเนื่อ
ความนั้น กล่าวเป็นสยามพากย์ก็ได้ว่า ข้าแต่ท่านผู้ มีอายุ ฟ้าฝืนนี้

เจริญ

ของข้าเจ้าล่วง ๑๐ วันแล้ว เป็นนิสสัคคิย ข้าพเจ้าเสียดลฝ้านี้แก่
ท่านผู้มีอายุ เสียดลคังนี้แล้ว ฟิงแสดงอาบัตินั้นแก่ผู้รับดั่งกล่าวแล้ว
ก่อนเถิด แล้วผู้รับฟิงคินฝ้านั้นให้ด้วยคำว่า อิม จิวริ อายสุมโต
ทมฺมิ ดั่งนี้ หรือจะคินด้วยภาษาของตนก็ได้ ว่า ข้าพเจ้าให้ฝ้านี้แก่
ท่าน ถ้าผู้รับไม่คินให้ ต้องทุกกฎ ถ้าฝ้า ๒ ฝืนหรือมาก บาลีเสียดลว่า
อิมานิ เม อาวุโส จิวรานิ ทสหาตักฺกนฺตานิ นิสฺสฤคิยานิ

ภนฺเต

อิมานาห อายสุมโต นิสฺสชฺชามิ ดั่งนี้ บาลีคินฝ้าให้ว่า อิมานิ จิวรานิ
อายสุมโต ทมฺมิ ดั่งนี้ ถ้าฝ้าฝืนเดียวอยู่ไกลนอกหัตถบาสออกไป
บาลีเสียดลว่า เอตฺ เม อาวุโส จิวริ ฯเปฯ เอตนาห อายสุมโต

ภนฺเต

นิสฺสชฺชามิ. ดั่งนี้ คินฝ้าให้ว่า เอตฺ จิวริ อายสุมโต ทมฺมิ ดั่งนี้
หลายฝืน เสียดลว่า เอตานิ เม อาวุโส จิวรานิ ฯเปฯ เอตนาห

ภนฺเต

อายสุมโต นิสฺสชฺชามิ ดั่งนี้ คินฝ้าให้ว่า เอตานิ จิวรานิ อายสุมโต
ทมฺมิ ดั่งนี้ ฟิงรู้จักเนื่อความแห่งบาลีเหล่านั้นด้วย หรือจะถือเอาเนื่อ
ความนั้นว่าด้วยสยามพากย์ก็ได้ อิมานิ จิวรานิ แปลว่า ฝ้าทั้งหลายนี้
เอตฺ จิวริ แปลว่า ฝ้าฝืนนั้น เอตานิ จิวริ แปลว่า ฝ้าทั้งหลาย
เหล่านั้น ถ้าไตรจิวร ๓ ฝืนเป็นนิสสัคคิย บาลีเสียดลว่า อิทฺ เม

อาวุโส ทิจีวรฺ อเกรตฺตึ วิปฺปวฺภูจฺ อญฺญตฺร ภิกฺขุสมฺมตฺติยา นิสฺสคฺ-
ภนฺเต

คิยฺ, อิมํ อายสฺมโต นิสฺสชฺชามิ. แปลว่า ผ้าไตรจีวรของข้าพเจ้านี้
ได้อยู่ปราศจากแล้วราตรีหนึ่ง เป็นนิสสัคคิยฺ เว้นจากภิกฺขุสมฺมตฺติ
ข้าพเจ้าเสียสละผ้านี้แก่ท่านผู้มีอายุ ผืนเดียวว่า อิทํ เม อาวุโส จีวรฺ

ภนฺเต

เอกรตฺตึ วิปฺปวฺภูจฺ ๗เปฯ นิสฺสชฺชามิ ๒ ผืนว่า อิมานิ เม
อาวุโส จีวรานิ ๗เปฯ นิสฺสชฺชามิ อนึ่ง ในผ้า ๓ ผืนนี้

ภนฺเต

ใด

ผืน เป็นนิสสัคคิยฺ จะกล่าวตามชื่อก็ได้ว่า อัย เม ภนฺเต
หนึ่ง

สงฺฆาภฺติ อเกรตฺตึ วิปฺปวฺภูจฺ อญฺญตฺร ภิกฺขุสมฺมตฺติยา นิสฺสคฺคฺติยา,
อิมํ อายสฺมโต นิสฺสชฺชามิ. ดังนี้ อัย เม ภนฺเต

อุตฺตฺราสงฺโค

อนฺตราวาสโก อเกรตฺตึ วิปฺปวฺภูจฺ อญฺญตฺร ภิกฺขุสมฺมตฺติยา
นิสฺสคฺคฺติโย, อิมํ อายสฺมโต นิสฺสชฺชามิ ดังนี้ อยู่ไกล ฟังว่า

เอตํ สทา

เอตานิ เอ โส ดังนี้ ตามผืนเดียวและมากเถิด บาตรล่อง ๑๐ วัน
เป็นนิสสัคคิยฺ ฟังเสียสละว่า อัย เม อาวุโส ปตฺโต ทสฺสาทิกฺ-
กนฺโต นิสฺสคฺคฺติโย, อิมํ อายสฺมโต นิสฺสชฺชามิ ว่า บาตรของ
ข้าพเจ้านี้ล่อง ๑๐ วันไป เป็นนิสสัคคิยฺ ข้าพเจ้าเสียสละบาตรนี้แก่
ท่านผู้มีอายุ หลายใบว่า อิม เม ภนฺเต ปตฺตา ทสฺสาทิกฺกนฺตา

นิสฺสคฺคิยา, อิมานํ อายสฺมโต นิสฺสชฺชามิ. ดังนี้ ของแลกเปลี่ยน
ด้วยคฤหัสถ์เป็นนิสฺสคฺคิยํ พึงเสียดละว่า อหํ อาวุโส นานปฺปการํ

ภนฺเต

กยวิกุกยํ สฺมาปชฺชี่, อิทํ เม อาวุโส นิสฺสคฺคิยํ, อิมานํ อายส-

ภนฺเต

มโต นิสฺสชฺชามิ ดังนี้ แม่ของอื่นเป็นนิสฺสคฺคิยํ พึงถือเอาบาติในวิภังค์
แห่งสิกขาบทนั้น ๆ มาเสียดละตามของสิ่งเดียวและมาก อยู่ใกล้และ
ไกลเกิด แต่รูปิยะและของที่ซื้อมาด้วยรูปิยะ และบาตรที่ภิกษุมีบาตร
ที่ผูก ๕ แห่งหย่อนอยู่ ขอมมาแต่คนไข้ญาติ ๓ นี้ พึงเสียดละแก่สงฆ์
อย่างเดียว ถ้าสงฆ์อยู่พึงบอกความสงฆ์เสียก่อนแล้ว จึงเสียดละ
ตั้งผ้าอดิเรกจิวร สงฆ์อยู่ว่าจะยังไม่ได้อธิษฐาน ถ่วง ๑๐ วันไป
พึงบอกว่า ถ้าผ้านี้จักไม่ได้อธิษฐานแล้วไซ้ร้ เมื่อเสียดละเสียดังนี้
ก็จะเป็นกับปิยะควรแก่ข้าพเจ้า บอกดังนี้แล้ว พึงเสียดละ โดยนัย
ดังกล่าวแล้วก่อนเกิด ด้วยว่าเมื่อบอกให้รู้ดังนี้แล้วทำวินัยกรรม
ไม่เป็นมุสาวาท

อนึ่ง ในวัน อุโบสถ สงฆ์อาบัติอยู่ พึงบอกตามความ

ปวารณา

สงฆ์เสียก่อนแล้ว พึงทำ อุโบสถ พึงปาติโมกข์ อย่างพึงทำ

ปวารณา ปวารณา

อันตรายแก่ อุโบสถ เพราะไม่แสดงอาบัติและนั่งไว้ พึงเข้าไป

ปวารณา

หากิกษุองค์หนึ่ง ทำผ้าห่มเฉียงบ่าข้างหนึ่ง นั่งยอง ยกมือประณม

กล่าววว่า อหิ อารุโส เอกิสฺสา อุลลจฺจาย อปฺตติยา เวมฺติโก,

ภนฺเต

ยทา นิพฺเพมฺติโก ภวิสฺสามี, ตทา ตํ อปฺตติ ปฏิกฺกริสฺสามี แปลว่า

ข้าแต่ท่านผู้ มีอายุ ข้าพเจ้าสงสัยอยู่ในอาบัติอุลลจฺจยตัว ๑

เจริญ

กรราวโคงจะสิ้นสงสัย กราวนั้นจึงจักทำกินอาบัตินั้น ๒ ตัวว่า

อหิ อารุโส ทฺวิสฺสู อุลลจฺจยาสุ อปฺตติสุ เวมฺติโก ฯเปฯ

ภนฺเต

ตทา ตา อปฺตติโย ปฏิกฺกริสฺสามี หลายตัวว่า สมฺพหฺลสาสุ

อุลลจฺจยาสุ มีวัตถุต่าง ๆ ว่า สมฺพหฺลสาสุ นานาวตฺถกาสุ อุลลจฺ-

จฺจยาสุ แม้อาบัตินั้นก็ให้เปลี่ยนชื่อในบทว่า อุลลจฺจย ตามตัวเดียว

และ ๒ ตัว และมาก และวัตถุต่าง ๆ เกิด ในอันธกัฏฐกถากล่าวว่า

ถ้าไม่สิ้นความสงสัยเลย แม้จะทักวัตถุแล้วแสดงก็ควร วิธีแสดงดังนี้

ถ้าเมื่ออาทิตยเมฆปิดอยู่ สงสัยว่าจะเป็นเช้าหรือบ่ายแล้ว ฉันของฉัน

ไชร้ ให้ภิกษุหนึ่งพึงทักวัตถุบอกว่า ข้าพเจ้าสงสัยอยู่ฉัน ถ้าเป็นกาล

เช้าอยู่ไชร้ ข้าพเจ้าได้ต้องทุกกฏาบัติทั้งหลายมาก ถ้าเป็นวิกาลไชร้

ก็ต้องปาจิตติยาบัติทั้งหลายเป็นอันมาก ดังนี้แล้ว พึงแสดงว่า

อหิ อารุโส ยา ตสฺมี วตฺถสฺมี สมฺพหฺลสา ทุกฺกฐา วา ปาจิตฺติยา

ภนฺเต

วา อปฺตติโย อปฺนุโน, ตา ปฏฺเทสฺมี แปลว่า ข้าต้องแล้ว

ซึ่งอาบัตินั้นใด เป็นทุกกฏ หรือปาจิตติย์มากด้วยกัน เพราะวัตถุนั้น

ข้าแสดงอาบัติทั้งหลายนั้น ต่อไปผู้รับก็พึงกล่าวดังก่อนเกิด ในอาบัตินั้น

ทั้งปวงนอกนั้นก็เหมือนกันอย่างนั้น

อนึ่ง ภิกษุแสดงหรือรับสภาคาบัติเป็นทุกกฏ ด้วยทรงห้ามไว้ว่า
น ภิกษุเว สภาคา อาปตฺติ เทเสตพฺพา. ฯเปฯ ปฏิคฺคเหตพฺพา.
ว่า อาบัติเป็นสภาคกัน ภิกษุอย่าพึงแสดง ถ้าแสดงต้องทุกกฏ อนึ่ง
อาบัติเป็นสภาคกันภิกษุอย่าพึงรับ ถ้ารับต้องทุกกฏ ภิกษุสององค์
ต้องอาบัติด้วยวัตถุเป็นสภาค คือเรื่องเดียวกัน เป็นต้นว่า ฉันใน
วิกาลด้วยกัน อาบัติที่เป็นวัตถุสภาคกันเช่นนี้แล เรียกว่าสภาคาบัติ
จะแสดงและรับกันไม่ควร แต่ผู้ต้องอาบัติเพราะฉันในวิกาล จะ
แสดงในสำนักแห่งภิกษุผู้ต้องอาบัติ เพราะฉันอนติริตตโกชนะ
ควรอยู่ ก็แต่เมื่ออาบัติอันใดที่เป็นวัตถุสภาคกัน แม้อาบัตินั้นแสดง
เข้าแล้ว ก็เป็นอันแสดงด้วยดีแท้ แต่ผู้แสดงก็กลับต้องทุกกฏอื่น
เพราะแสดง ผู้รับก็ต้องทุกกฏอื่นเพราะรับ อาบัตินั้นก็ชื่อว่าวัตถุ
ต่าง ๆ กันไป เพราะเหตุฉนั้น จะกลับแสดงแก่กันและกันก็ควร
อนึ่ง เมื่อพึงปาติโมกข์หรือปวารณาอยู่ ระลึกอาบัติได้ ก็พึง
บอกแก่ภิกษุที่อยู่ใกล้ตามชื่ออาบัติว่า อหิ อาวุโส เอกั อุลลจฺจยั

ภนฺเต

อาปตฺติ อาปนุโน อิตฺติ อุลลจฺจิตฺวา ตํ อาปตฺติ ปฏิคฺคกริสฺสามิ
แปลว่า ข้าต้องอาบัติอุลลจฺจยัตัว ๑ ลุกไปจากที่นี่ จักทำคืนอาบัติ
นั้น อาบัติ ๒ ตัวและมากและวัตถุต่าง ๆ และอาบัติอื่นก็พึงประกอบ
คำดังกล่าวก่อนเถิด พึงบอกดังนี้แก่ภิกษุซึ่งเป็นสภาค ด้วยว่าเมื่อบอกแก่
ภิกษุซึ่งเป็นวิสภาค ทะเลาะวิวาทและสังฆเภทเป็นต้นจะมี เพราะ
เหตุฉนั้น อย่าบอกแก่ภิกษุที่เป็นวิสภาค พึงผูกใจว่า เราลุกไปจาก

ที่นี้จักแสดงเสียแล้วทำ อุโบสถ ไปเถิด ถ้าสงฆ์อยู่เล่าไชรั

ปวารณา

ก็พึงบอกแก่ภิกษุทั้งหลายตามความสงฆ์ดังก่อนเถิด

ถ้าในอาวาสอันหนึ่ง ในวัน อุโบสถ สงฆ์ทั้งปวงต้อง

ปวารณา

สภากาบัติด้วยกันหมด พึงส่งภิกษุองค์หนึ่งไปในอาวาสใดในวันนั้น

ว่า ท่านจงไปแสดงอาบัติมา เราจักแสดงอาบัติในสำนักท่าน ถ้าได้

ดังนี้เป็นความดี ถ้าไม่ได้ไชรั ให้ภิกษุผู้ฉลาดพึงสวดประกาศสงฆ์ว่า

สุณาตุ เม ภนุเต สงฺฆโม: อัย สพุโพ สงฺฆโม สภาคํ อาปตฺตํ อาปนฺโน,

ยทา อญฺญํ ภิกฺขุํ สุทฺธํ อนาปตฺตํ ปสฺสิสฺสฺสตี, ตทา ตสฺส สนฺตฺติเก

ตํ อาปตฺตํ ปกฺกกริสฺสตี ดังนี้แล้วทำ อุโบสถ เถิด ถ้าสงฆ์อยู่

ปวารณา

พึงสวดประกาศสงฆ์ว่า สุณาตุ เม ภนุเต สงฺฆโม: อัย สพุโพ

สงฺฆโม สภากาย อาปตฺตฺติยา เวมตฺติโก, ยทา นิพฺพเมตฺติโก ภวิสฺสตี,

ตทา ตํ อาปตฺตํ ปกฺกกริสฺสตี. ดังนี้แล้ว ทำ อุโบสถ เถิด ถ้า

ปวารณา

ในภิกษุเหล่านั้น เธอองค์หนึ่งสำคัญว่า แสดงสภากาบัตินั้นควร และ

แสดงในสำนักภิกษุองค์หนึ่งไชรั แสดงแล้วชื่อว่าแสดงด้วยดีแท้

เธอทั้ง ๒ นั้นก็ต้องอาบัติต่างวัตถุประสงค์กันไป ดังกล่าวแล้วก่อน เพราะ

เหตุนั้น พึงกลับแสดงแก่กันและกันเสียอีก ด้วยเท่านั้น เธอทั้งสอง

ก็เป็นผู้ไม่มีอาบัติ ภิกษุทั้งหลายอันเศษพึงแสดงหรือบอกสภากาบัติ

ในสำนักเธอทั้งสองนั้นเถิด ภิกษุต้องอาบัติอยู่ พึงปาติโมกข์ หรือ

ปวารณา ต้องทุกกฏ

ในพุทธทศสิกขา กล่าวว่ ปาราชิก สังฆาทิเสส เป็นอเทสนาคามินี
อย่าแสดง และอย่าแสดงอนาบัติ และอาบัติแสดงแล้วอย่าแสดงอีก
และอย่าแสดงแก่ภิกษุเป็นนานาสังวาส และอย่าแสดงแก่ผู้ตั้งอยู่นอก
สีมา ๔-๕ องค์ อย่าแสดงในสำนักภิกษุองค์เดียวพร้อมกัน อย่า
แสดงด้วยใจอย่างเดียวไม่ทำวจิเกท พึงแสดงในสำนักภิกษุซึ่งเป็น
ปกติ ผู้ไม่ต้องอันติมะวัตถุ หรือสงฆ์ไม่ได้ยกวัตถุ หรือสงฆ์ไม่ได้
ยกอุโบสถและปวารณาแก่เธอใด เธอเหล่านั้นชื่อว่าปกติ
อนึ่ง อาบัติต่าง ๆ อย่าแสดงเป็นตัวเดียว แต่ตัวเดียวแสดงเป็นอาบัติ
มาก ชื่อว่าแสดงด้วยดี ต้องปาราชิกแล้ว ปฏิญญาตนตามจริงและเพศ
ภิกษุเสีย ชื่อว่าแสดงปาราชิก.

เทศนาถา จบ

จะกล่าวในอุโบสถ วัสสูปนายิกา ปวารณา ๓ นี้โดยย่อ ทรง
อนุญาตไว้ว่า อนุชานามิ ภิกษเว อุโปสถ ปาติโมกข์ อหุทิสฺสิดุ
ว่า เราตถาคต อนุญาตให้แสดงซึ่งปาติโมกข์ในวันอุโบสถ ๆ โดย
วันมี ๓ คือ จาคุทฺทสิโก ปณฺณรสิโก อุโบสถที่ ๑๔ อุโบสถที่ ๑๕
และ สามคฺคิ วันสงฆ์พร้อมเพรียงกัน นับตั้งแต่วันอุโบสถหรือ
ปวารณาก่อนมา ถ้า ๑๔ วันชื่อว่า จาคุทฺทสิโก พึงตั้งญัตติว่า อหุ-
โปสถ จาคุทฺทโส ดังนี้ ถ้านับได้ ๑๕ วัน ชื่อว่า ปณฺณรสิโก
พึงตั้งญัตติตามบาลีว่า อหุโปสถ ปณฺณรโส ดังนี้ สงฆ์แตกกัน
ด้วยวิวาหาธิกรณ์ดังภิกษุชาวเมืองโกสัมพี ถึงวันอุโบสถ ไม่ได้ทำ
อุโบสถ ถึงวันปวารณา ไม่ได้ทำปวารณา แล้วกลับพร้อมเพรียงกัน
ลงรับบอริกรรมแล้วในวันใด วันนั้นชื่อว่าวันสามคฺคิ พึงทำอุโบสถ

ในวันนั้น ตั้งญัตติว่า **อหุรูปุสโต สามกฺคิ** ดังนี้ ในแรมเดือน ๑๑
ขึ้นเดือน ๑๒ เป็นเดือนหนึ่งนี้ พึงทำปวารณา อนึ่ง วันอุโบสถว่า
โดยบุคคลผู้ทำมีอีก ๓ คือ สังฆอุโบสถ คณะอุโบสถ ปุคคละอุโบสถ
ภิกษุตั้งแต่ ๔ รู้ขึ้นไป พึงทำสังฆอุโบสถ สวดปาติโมกข์ ภิกษุ
๒-๓ องค์ พึงทำคณะอุโบสถบอกปารีสุทธิ ภิกษุองค์เดียว พึงทำ
ปุคคละอุโบสถ คือ อธิฐานเอา อนึ่ง ว่าโดยอาการจะพึงทำมีอีก ๓
คือ สุตตฺตเทศะอุโบสถ ปารีสุทธิอุโบสถ และอธิฐานอุโบสถ
ภิกษุตั้งแต่ ๔ ขึ้นไปให้ตั้งสังฆญัตติว่า **สุณนฺตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ** ดังนี้
เป็นต้นไปแล้วสวดปาติโมกข์ ชื่อว่า สุตตฺตเทศะอุโบสถ ปารีสุทธิ
อุโบสถนั้นมี ๒ คือบอกแก่กันและกันหนึ่ง บอกในสำนักภิกษุอื่น
หนึ่ง บอกแก่กันและกันมี ๒ คือตั้งญัตติ ๑ ไม่ตั้งญัตติ ๑ ใน
อาวาสใดถึงวันอุโบสถ ภิกษุมีแต่ ๓ เธอทั้งหลายนั้นพึงประชุมกัน
แล้ว ภิกษุผู้ฉลาดองค์หนึ่งพึงตั้งคณะญัตติว่า **สุณนฺตุ เม ภนฺเต**
อายสุมฺนฺตา : อหุรูปุสโต ปณฺณโรโส. ยทายสุมฺนฺตานิ ปตฺตกฺกฺลํ,
มยฺ อณฺณมณฺณํ ปารีสุทธิอุโปสํ กเรยฺยาม. ดังนี้แล้ว ภิกษุ
ผู้เถระพึงทำฝ่าห่มเฉียงบ่าข้างหนึ่ง นั่งกระโหย่งยกมือประณม กล่าว
บอกความบริสุทธิ์แก่ภิกษุทั้งหลายนั้นว่า **ปารีสุทธิ อหํ อาวุโส,**
ปารีสุทธิติ มํ ชาเรธ. ดังนี้ ๓ หน แล้วภิกษุหนุ่มก็พึงทำอย่างนั้น
บอกโดยลำดับกันว่า **ปารีสุทธิ อหํ ภนฺเต, ปารีสุทธิติ มํ ชเรธ**
ดังนี้ ๓ หนเหมือนกัน อันนี้ชื่อว่าตั้งญัตติ ถ้าอยู่สององค์ไม่ต้อง
ตั้งญัตติ ประชุมกัน ณ สี่มาแล้ว ภิกษุผู้เป็นเถระพึงทำฝ่าห่มเฉียงบ่า
ข้างหนึ่ง นั่งกระโหย่งยกมือประณม กล่าวบอกความบริสุทธิ์แก่
ภิกษุหนุ่มว่า **ปารีสุทธิ อหํ อาวุโส, ปารีสุทธิติ มํ ชาเรหิ.** ดังนี้

๓ หนแล้ว ภิกษุหนุ่มพึงทำอย่างนั้นกล่าวบอกพระเถระว่า **ปริ-**
สุทฺธโ **อหิ ภนฺเต, ปริสุทฺธโ** **ติ มํ ชาเรถ.** ดังนี้ ๓ หน อันนี้
ชื่อว่าไม่ตั้งญัตติ บอกปารีสุทธิในสำนักภิกษุอื่นนั่นก็มี ๒ คือบอก
ในสำนักแห่งภิกษุผู้ปวารณา ๑ ไม่ได้ปวารณา ๑ ภิกษุเข้าพรรษา
หลัง หรือพรรษาขาด หรือเข้าพรรษาก่อน ครั้นถึงวันปวารณา
เข้า น้อยกว่าภิกษุผู้ปวารณา พึงให้กายสามัคคี ภิกษุอื่นปวารณา
แล้ว พึงบอกความบริสุทธิแห่งตนว่า **ปริสุทฺธโ** **ฯเปฯ** **ชาเรถ.**
ดังนี้ ๓ หน อันนี้ชื่อว่าบอกในสำนักผู้ปวารณา ในวันอื่นใช้วัน
ปวารณา ภิกษุเข้าอาวาสสวดปาติโมกข์จบแล้วยังไม่ลุก หรือลุกไป
แล้วบ้าง ภิกษุอาคันตุกะอื่นเท่ากัน หรือน้อยกว่าเจ้าอาวาสมาถึงเข้า
เรือนั้น พึงบอกปารีสุทธิในสำนักเจ้าอาวาสโดยนัยนี้เถิด อันนี้ชื่อว่า
บอกแก่ภิกษุไม่ได้ปวารณา บอกอย่างนี้ชื่อว่าปารีสุทธิอุโบสถ
อธิฏฐานอุโบสถนั้น ดังนี้ ถ้าภิกษุอยู่องค์เดียว พึงทำบุพพกรรม
ทั้งปวง เป็นต้นว่า กวาดโรงอุโบสถ นั่งคอยภิกษุอื่นซึ่งเป็นอาคันตุกะ
อยู่รู้ว่าไม่มาแล้ว พึงอธิฏฐานว่า **อชฺช เม อุโปสถ** ดังนี้ ใน
อรรถกถาสอนว่า ให้กล่าวคำอธิฏฐานตามวันว่า **อชฺช เม อุโปสถ**
จาคฺคฺทฺทโส
ปณฺณโร **ติ อธิฏฺฐามิ.** ดังนี้ อันนี้ชื่อว่าอธิฏฐานอุโบสถ
อุโบสถว่าโดยวัน ๓ โดยผู้ทำ ๓ โดยอาการจะพึงทำ ๓ ดังนี้เป็น
อุโบสถ ๙ ด้วยกัน เมื่อ อุโบสถ พร้อมด้วยลักษณะดังนี้ ภิกษุ
ปวารณา
จะไม่ทำ อุโบสถ ในวันอุโบสถ ในวันปวารณานั้น จะออกจาก
ปวารณา

อาวาสหรืออนาวาส ไปยังอาวาสหรือที่ไซ้อวาสอันอื่นที่ไม่มีภิกษุ
หรือมีภิกษุแต่เป็นนนาสังวาส เพื่อจะไปอยู่ ต้องทุกกฎ เว้นไว้แต่
ไปกับสงฆ์หรือมีอันตราย

กิจจะพึงทำก่อนแต่ประชุมเพื่อจะทำ อุโบสถ มี ๔ คือ

ปวารณา

กวาดโรง อุโบสถ ๑ เป็นเวลากลางคืนตามประทีป ๑ ตั้งน้ำฉัน

ปวารณา

น้ำใช้ ๑ ปุ้อาสนะเพื่อนั่งทำ อุโบสถ ๑ ทั้ง ๔ นี้ ท่านเรียกว่า

ปวารณา

บุพพกรรม ภิกษุหนุ่มไม่เป็นไซ้ ถ้าพระเถระบังคับแล้วไม่ทำบุพพกรรม
นั้น ต้องทุกกฎ กิจจะพึงทำก่อนแต่สวดปาติโมกข์ปวารณา มี ๕

คือ นำฉันทะแห่งภิกษุผู้ควรฉันทะ ๑ นำ ปาริสุทธิ แห่งภิกษุ

ปวารณา

ควร ปาริสุทธิ ๑ บอกดูว่าดูคุณี่ชื่อนี้ วันอุโบสถในดูคุณี่ล่องไป

ปวารณา

เท่านี้ ยังเท่านี้ วัน อุโบสถ มาถึงเข้าวันนี้ คังนี้ ๑ นับภิกษุว่า

ปวารณา

เท่านี้ ๆ ประชุมกันในโรง อุโบสถ ๑ ให้โอวาทแก่นางภิกษุณี ๑

ปวารณา

๕ นี้ท่านเรียกบุพพกิจ ภิกษุอยู่ในสีมาเป็นไซ้ หรือประกอบกิจใหญ่

มาโรง อุโบสถ ไม่ได้ ถึงวันอุโบสถต้องให้ ฉันทะ ถึง

ปวารณา

ปาริสุทธิ

วันปวารณาต้องให้ ฉันทะ มาแก่ภิกษุองค์ ๑ ให้ฉันทะนั้นให้

ปวารณา

แล้ว ๑ คนต้องอันติมวัตถุ ๑ ภิกษุอันสงฆ์กวัตรด้วยไม่เห็นอาบัติ ๑
ภิกษุอันสงฆ์กวัตรด้วยไม่แสดงอาบัติ ๑ ภิกษุอันสงฆ์กวัตรด้วยไม่
สละคืนเสียซึ่งทิวอันชั่ว ๑ บัณเฑาะก์ ๑ เถยยสังวาสคนลักเพศ
ลักสังวาส ๑ ภิกษุผู้ก้าวไปสู่ลัทธิเดียรฉัตร ๑ สัตว์ดิรัจฉาน ๑ คนฆ่า
มารดา ๑ คนฆ่าบิดา ๑ คนฆ่าพระอรหันต์ ๑ คนประทุษร้าย
นางภิกษุณี ๑ คนทำลายสงฆ์ ๑ คนทำโลหิตในพระกายแห่ง
พระพุทธเจ้าให้เกิดขึ้น ๑ คนสองเพศ คือทั้งเพศชาย เพศหญิง ๑
๒๑ นี้ชื่อว่าวัชฌนียบุคคล เพราะจะพึงไล่จะพึงเว้นเสียนอกหัตถบาต
ในคนเหล่านั้น เมื่อคนอันสงฆ์กวัตร ๓ จำพวกอยู่ในหัตถบาต สงฆ์
ทำ อุโบสถ ต้อวปาจิตตีย์ เมื่อคนอันเสชนอกนั้นอยู่ในหัตถบาต
ปวารณา

และทำ ต้องทุกกฏ

กรรมมี ๔ ดังนี้ ในวิหารอันหนึ่งภิกษุอยู่ ๔ องค์นำ ฉันทะ
ปารีสุทธิ

แห่งเธอองค์ ๑ ไป แต่ ๓ องค์ทำปารีสุทธิอุโบสถ หรืออยู่ ๓ องค์
นำฉันทปารีสุทธิแห่งเธอองค์ ๑ ไป แต่ ๒ องค์สวดปาติโมกข์ ดังนี้
ชื่อว่า อหฺมฺเมณ วคฺคํ เป็นวรรคโดยไม่เป็นกรรม ถ้า ๔ องค์
ประชุมกันทำปารีสุทธิอุโบสถ หรือ ๒ องค์สวดปาติโมกข์ เช่นนี้

๓

ชื่อว่า อหฺมฺเมณ สมคฺคํ พร้อมเพรียงโดยไม่เป็นกรรม ถ้าอยู่ ๔ องค์
นำปารีสุทธิแห่งเธอองค์ ๑ ไป แต่ ๓ องค์สวดปาติโมกข์ หรืออยู่
๓ องค์ นำปารีสุทธิแห่งเธอองค์ ๑ ไป แต่ ๒ องค์ ทำปารีสุทธิอุโบสถ
ดังนี้ ชื่อว่า อหฺมฺเมณ วคฺคํ เป็นวรรคโดยกรรม ถ้า ๔ องค์อยู่แห่ง

เดียวกัน ทั้งหมดประชุมกันสวดปาติโมกข์ และอยู่ ๓ องค์ ทำปาริสุทธิ
อุโบสถ และ ๒ องค์ บอกรูปาริสุทธิแก่กันและกัน ดังนี้ ชื่อว่า
ธมฺเมน สมคฺคํ พร้อมเพรียงโดยธรรม กรรม ๓ ข้างต้นไม่ควรทำ
ควรทำแต่กรรมข้างปลายอย่างเดียว

อนึ่ง ภิกษุอย่าพึงทำกรรมไม่เป็นธรรมในท่ามกลางสงฆ์ ถ้าทำ
ต้องทุกกฏ ทรงอนุญาตไว้ว่า เมื่อภิกษุอื่นทำกรรมไม่เป็นธรรมอยู่
ภิกษุมี ๔ องค์ให้ห้าม มีอยู่ ๒ องค์ ให้ทำให้แจ้งซึ่งทิลิความ

๕ ๓

เห็น องค์เดียวให้อธิษฐานว่า กรรมนั้นไม่ควร ดังนี้

อนึ่ง ภิกษุผู้สวดปาติโมกข์แก่งไม่ให้อสงฆ์ได้ยิน เป็นทุกกฏ
ถ้าเสียง แหบ พยายามอยู่ว่าจะให้ได้ยิน ไม่เป็นอาบัติ อนึ่ง ภิกษุ
เกรือ

ท่านไม่ได้เชิญก่อนแสดงปาติโมกข์ขึ้นในท่ามกลางสงฆ์ ต้องทุกกฏ
สวดปาติโมกข์เป็นของเนื่องด้วยพระเถระ ๆ พึงสวดเอง หรือเชิญให้
ผู้อื่นสวด ด้วยว่าการแสดงปาติโมกข์เนื่องอยู่ด้วยผู้ฉลาด วิธีที่จะ
เชิญให้สวดปาติโมกข์ พึงรู้ดังกล่าวแล้วในเชิญให้แสดงธรรมนั้นเถิด
ผู้ใคร่รู้อุโบสถ ๘ และอุโบสถกรรม ๔ ปาติโมกข์ ๒ ปาติโมกข์เทศ ๘
หรือ ๕ ผู้นั้นชื่อว่าเป็นผู้ฉลาด

ปาติโมกข์เทศ ๕ ดังนี้ สวดนิทานุเทศตั้งแต่ สุณฺดาตุ เม
ภนฺเต สจฺจิม ไปจนถึง ฆาตุ โหติ แล้ว สวด อุทฺทิจฺจํ โข อายสฺ-
มนฺโต นิทานํ ไปจนถึง เอวเมตํ ธารยามี จบนิทานุเทศดังนี้แล้ว
อุทเทศนอกนั้นประกาศเอาด้วยสุตะว่า สุตา โข อายสฺมนฺเตหิ

จตุตถาโร ปาราชิกา ชมฺมา สุตา โข อายสฺมฺนฺเตหิ เตรสฺส สงฺฆา-
ทิสฺเสสา ชมฺมา ฯเปฯ อวิทฺถมาเนหิ ลิกฺขิตพฺพํ ดังนี้ ชื่อว่าเป็น
อุทฺเทสที่ ๑ สวดไปจนจบปาราชิกอุทฺเทส อุทฺเทสนอกนั้นประกาศเอา
ด้วยสุตะดังก่อน ดังนี้ ชื่อว่าเป็นอุทฺเทสที่ ๒ สวดไปจนจบสังฆา-
ทิสฺเสสุทฺเทส อุทฺเทสนอกนั้นประกาศเอาด้วยสุตะดังก่อน ดังนี้ ชื่อว่า
เป็นอุทฺเทสที่ ๓ สวดไปจนจบอนิยตุทฺเทส อุทฺเทสนอกนั้นประกาศ
เอาด้วยสุตะดังก่อน ดังนี้ ชื่อว่าเป็นอุทฺเทสที่ ๔ ตั้งแต่เนิสตักฺขิอุทฺเทส
ไปจนจบปาติโมกข์หมด ดังนี้ เป็นอุทฺเทสที่ ๕ ชื่อว่าวิตถารุทฺเทส

ในอาวาสใด ภิกษุผู้ฉลาดเช่นนี้ไม่มี ให้อัญญเชิญตั้งแต่หาเถระ
ลงไปจนตลอดถึงสังฆนวก ไม่มีใครสวดปาติโมกข์ได้ ให้เถระบังคับ
ภิกษุหนุ่มผู้หนึ่งให้ไปในอวาสใกล้ในวันนั้น ให้เรียนปาติโมกข์โดย
ย่อหรือโดยพิสดาร ถ้าไม่ได้ดังนั้น ในอวาสใด ภิกษุผู้ฉลาดมีอยู่
ให้ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นไปในอวาสนั้น ถ้าไม่ไป ต้องทุกกฏ อนึ่ง
ถ้ามีภิกษุผู้ฉลาดเป็นพหูสูตเป็นผู้ลัชชีมาในอวาสเล่าไชรี ให้ภิกษุ
เจ้าอวาสพึงสงเคราะห์ อนุเคราะห์ และเกลี้ยกล่อมด้วยให้จุม
เป็นต้น ถ้าไม่ทำเช่นนั้น ต้องทุกกฏ อนึ่ง เมื่อจำพรรษาอยู่ ภิกษุ
ผู้ฉลาดเช่นนั้นไม่มี ให้ส่งภิกษุองค์หนึ่งไปใน ๗ วัน ให้เรียน
ปาติโมกข์โดยย่อหรือโดยพิสดาร เมื่อไม่ได้เช่นนั้น ถ้าอยู่ฝนใน
อวาสนั้น ต้องทุกกฏ

อนึ่ง ไม่มีอันตราย ถ้าสวดปาติโมกข์โดยย่อ ต้องทุกกฏ
อันตรายนั้น ๑๐ ดังนี้ เมื่อภิกษุประชุมกันจะทำอุโบสถ พระเจ้า
แผ่นดินเสด็จมา ชื่อราชันตราย โจรทั้งหลายมา ชื่อว่าโจรันตราย

ไฟป่ามา หรือไฟตั้งขึ้นในอवास ชื่อว่าอัคยันตราย เมฆตั้งขึ้นหรือ
ห้วงน้ำมา ชื่อว่าอุทกกันตราย มนุษย์ทั้งหลายมามาก ชื่อว่ามนุส-
สันตราย ยักษ์มาจับภิกษุ ชื่อว่าอมนุสสันตราย สัตว์ร้ายเป็นต้นว่า
เสือโคร่งมา ชื่อว่าพาพันตราย งูเป็นต้นมา ชื่อว่าสิริสปีนตราย
ภิกษุเป็นไข้ หรือทำกาลกิริยา หรือคนมีเวรจับภิกษุฆ่า ชื่อว่า
ชีวิตันตราย มนุษย์ทั้งหลายจับภิกษุองค์เดียวหรือมาก เพื่อจะเคลื่อน
จากพรหมจรรย์ ชื่อว่าพรหมจริยันตราย เมื่ออันตราย ๑๐ ดังนี้

๒

พึงสวดปาติโมกข์โดยย่อ พึงสวดแต่อุทเทศที่ต้นหรือที่ ๓ แต่ใน

๔

อุทเทศที่ ๒ เป็นต้น อุทเทศใด สวดค้างอยู่ อันตรายมีมา แม้อุทเทศ
นั้นพึงประกาศเอาด้วยสุตะ แต่นิทานอุทเทศสวดยังไม่จบ อย่าพึง
ประกาศด้วยสุตา พึงสวดเสียให้จบอุทเทศ นอกนั้นพึงประกาศเอา
ด้วยสุตะ เมื่อไม่มีอันตรายพึงสวดโดยพิสดารจนจบ

อนึ่งในวันอุโบสถวันปวารณา เจ้าอวาสหรืออาคันตุกะไม่รู้ว่
ภิกษุในภายในสิมามี และทำ อุโบสถ ไม่เป็นอาบัติ ถ้ารู้ยู่ว่ามี

ปวารณา

และสงฆ์รังเกียจยู่ว่ จะควรหรือไม่ควรและทำ ต้องทุกกฎ ถ้าคิด
จะให้เธอเหล่านั้นหนีหายและทำ ต้องถูกลัจจยัย ถ้า สวด ค้าง

ปวารณา

อยู่ หรือสวดหรือปวารณาจบแล้ว ยังไม่ลุกหรือลุกไปหมดแล้ว เจ้า-
อวาสหรืออาคันตุกะมากกว่า พึง สวด ใหม่ ถ้าเท่ากัน

ปวารณา

หรือน้อยกว่า สวด ค้างอยู่ ผู้มาใหม่ฟัง ฟัง ต่อไป

ปวารณา ปวารณา

ถ้า สวด จบแล้ว ยังไม่ลุกหรือลุกไปหมดแล้ว ผู้มาใหม่

ปวารณา

ฟัง บอกปาริสุทธิ ในสำนักผู้ สวด แล้ว

ปวารณา ปวารณา

อนึ่ง วันอุโบสถ วันปวารณาแห่งเจ้าอาวาสเป็นที่ ๑๔ แห่ง
อาคันตุกะเป็นที่ ๑๕ ถ้าเจ้าอาวาสมากกว่าหรือเท่ากัน อาคันตุกะ
ฟังอนุวัตตาม คือให้ตั้งญัตติว่า จาตุทฺทโส จาตุทฺทสี ถ้าเอาคันตุกะ
มากกว่า ให้เจ้าอาวาสฟังอนุวัตตามอาคันตุกะ ตั้งญัตติว่า ปณฺณโรโส
ปณฺณโรสี วัน อุโบสถ แห่งเจ้าอาวาสเป็นที่ ๑๕ แห่งอาคันตุกะ

ปวารณา

เป็นที่ ๑๔ ก็เหมือนกัน ถ้าแห่งเจ้าอาวาสเป็นวันค้ำ ๑ แห่งอาคันตุกะ
เป็นที่ ๑๕ ถ้าเจ้าอาวาสมากกว่าหรือเท่ากัน เจ้าอาวาสอย่าฟังให้
กายสามัคคีแก่อาคันตุกะ ให้อาคันตุกะฟังไปนอกสีมาแห่งเจ้าอาวาส
ทำ อุโบสถ เถิด ถ้าอาคันตุกะมากกว่า ให้เจ้าอาวาสฟังให้กาย-

ปวารณา

สามัคคีแก่อาคันตุกะ หรือไปเสียนอกสีมา ถ้าแห่งเจ้าอาวาสเป็นวัน
ที่ ๑๕ แห่งอาคันตุกะ เป็นวันค้ำ ๑ ก็เหมือนกัน

อนึ่งทำ อุโบสถ ในวันอื่นพ้นวันที่ ๑๔ สามัคคี ต้องทุกกฎ

ปวารณา ๑๕

อนึ่ง อนุญาตไว้ว่า ในวันอุโบสถให้ภิกษุผู้เป็นเถระประชุมก่อน ใน
อรรถกถาว่า พระเถระไม่ไปประชุม เป็นทุกกฎ

ไม่สมมติตนก่อน ถามหรือวิสันนาวินัย ในท่ามกลางสงฆ์ เป็น
ทุกกฏ สมมติตนเองก็ได้ ให้ผู้อื่นสมมติก็ได้ ผู้ถามให้สมมติตนเอง
ด้วยญัตติว่า สุณาตุ เม ภนฺเต สจฺโฆ : ยถิ สจฺมสฺส ปตฺตกฺกฺลํ, อหํ
อิตฺตุนฺนามํ วินยํ ปุจฺเจยฺย. ดังนี้ ผู้อื่นสมมติให้ว่า สุณาตุ เม ภนฺเต
สจฺโฆ : ยถิ สจฺมสฺส ปตฺตกฺกฺลํ, อิตฺตุนฺนาโม อิตฺตุนฺนามํ วินยํ
ปุจฺเจยฺย. ดังนี้ ผู้วิสันนา สมมติตนเองว่า สุณาตุ ฯเปฯ ปตฺตกฺกฺลํ,
อหํ อิตฺตุนฺนาเมน วินยํ ปุจฺจฺโห วิสขุเขยฺย. ดังนี้ ผู้อื่นสมมติให้ว่า
สุณาตุ ฯเปฯ ปตฺตกฺกฺลํ, อิตฺตุนฺนาโม อิตฺตุนฺนาเมน วินยํ ปุจฺจฺโห
วิสขุเขยฺย. ดังนี้ ในคำว่า อิตฺตุนฺนาโม อิตฺตุนฺนาเมน นี้ ภิกษุ
ชื่อไรให้ว่าชื่อนั้นแทน

คำว่า ปริสฺสุทฺโธ อหํ ภนฺเต ปริสฺสุทฺโธติ มํ ชาเรถ และคำว่า
ปริสฺสุทฺโธ อหํ อาวุโส ปริสฺสุทฺโธติ มํ ชาเรหิ ทั้ง ๒ นี้ แปลว่า
ข้าพเจ้าเป็นคนบริสุทธิ์ไม่มีอาบัติอยู่แล้ว ท่านจงทรงไว้ว่า ข้าพเจ้า
เป็นผู้บริสุทธิ์เถิด อุโบสถกับปวารณาเหมือนกัน แต่ปวารณาที่แปลก
จะกล่าวข้างหน้า.

อุโปสถกถา จบ

จับกล่าวในวัฏสฐปนายิกาเข้าพรรษา ทรงอนุญาตไว้ว่า อุนฺชา-
นามิ ภิกฺขเว วสฺसानเ วสฺสํ อุปกฺคหฺตุ ฯเปฯ เทว วสฺฐปนายิกา ว่า
เราตถาคตอนุญาตให้เข้าถึงกาลฝนในฤดูฝน ก็แต่เข้าพรรษามี ๒ คือ
ปุริมิกา วสฺฐปนายิกา เข้าพรรษาที่แรก คือวันพระจันทร์เต็มดวง
เสวยฤกษ์อาสาฬหะและไปวัน ๑ คือเป็นวันแรมค่ำ ๑ เดือน ๘ ตาม
สยามจารีตนี้เป็นวันเข้าพรรษาที่แรก ๑ ปจฺฉิมิกา วสฺฐปนายิกา เข้า

พรรษาที่หลัง คือวันพระจันทร์เต็มดวงเสวยฤกษ์ ชื่อว่าอาสาฬหะ
ล่วงไปแล้วเดือน ๑ คือวันแรมค่ำ ๑ เดือน ๘ นี้เป็นวันเข้าพรรษา
หลัง เมื่อเข้าพรรษาพึงปฏิบัติวิหาร ปัตกवाद ตั้งน้ำ ฉน์ ไว ทำ
ไว้

สามีจิกรรม ทั้งปวง เป็นต้นว่าไหว้พระเจดีย์เสร็จแล้ว พึงเปล่งวาจา
ว่า อิมสมิ วิหาร อิม เตมาถั วสุถิ อูปมิ. ดังนี้ หน ๑ หรือ ๒ หน
๓ หน เข้าพรรษาเถิด ถ้ามีอาลัยว่าเราจะอยู่ในที่นี้ แต่ด้วยไม่มีสติ
ไม่ได้เข้าพรรษาด้วยเปล่งวาจา เสนาสนะที่ตนถือเอาแล้วแต่สงฆ์
ก็เป็นอันถือเอาแล้วด้วยดี พรรษาไม่ขาด ย่อมได้เพื่อพิจารณาแท้
ด้วยว่าถึงว่าเว้นวิภทเสย แม้ด้วยมาตราว่า ทำความอาลัยก็เป็นอัน
เข้าพรรษาได้แท้ จิตตูปบาทที่คิดว่า เราจะอยู่ในที่นี้ นี้แลชื่อว่า
อาลัยในที่นี้

ถึงวันเข้าพรรษาไม่อยากจะเข้าพรรษา แกล้งล่วงอาวาสไปเสย
ต้องทุกกฏ เมื่อไม่ได้เข้าพรรษาที่แรกด้วยอันตรายอันใดอันหนึ่ง
พึงเข้าพรรษาที่หลัง ด้วยว่าไม่เข้าพรรษาเลย เป็นทุกกฏ จำพรรษา
ไม่มีเสนาสนะ ต้องทุกกฏ เสนาสนะมุงด้วยเครื่องมุงทั้ง ๕ อันใด
อันหนึ่ง และประกอบด้วยประตูสำหรับปิดเปิดได้ไม่มีแก่เธอใด เธอ
นั้นชื่อว่าไม่มีเสนาสนะ จำพรรษาในกระท่อมฝึ ในร่ม ในคุ่ม ใน
โพรงไม้ ในคาคบไม้ เหล่านี้ ต้องทุกกฏ แต่ในป่าช้าจะทำกฐิอื่น
ขึ้นจำพรรษา ควรอยู่แต่ในร่ม และคุ่ม และโพรงไม้ คาคบไม้
เหล่านี้ ล้วนอย่างเดียว ไม่ควร ถ้าที่เหล่านั้นมีหลังคาและฝาประตู
ปิดเปิดได้ ย่อมควร

จะเข้าพรรษาในวาระ คือที่อาศัยอยู่แห่งคนเลี้ยงโค และใน
หมู่เกวียน ในเรือก็ควร ที่อาศัยอยู่แห่งคนเลี้ยงโคนั้น เขายกไป
ข้างไหน เมื่อไปด้วย พรรษาไม่ขาด ไม่เป็นอาบัติ ด้วยทรงอนุญาต
ให้ไปด้วย แต่เมื่อจะเข้าพรรษาในหมู่เกวียนนั้น ถึงวันเข้าพรรษา
พึงว่ากับอุบาสกว่า ได้กุฎิจึงจะควร ถ้าเขาทำถวายพึงเข้าไปในกุฎินั้น
กล่าวว่า อิธ วสุตฺตํ อุเปมิ ดังนี้ ๓ วัน ถ้าเขาไม่ทำถวายไซ้ พึง
เข้าพรรษาในภายใต้เกวียนที่ตั้งอยู่โดยตั้งเขปว่าเป็นศาลา เมื่อไม่ได้
ซึ่งที่เช่นนั้น พึงทำความอาลัยเถิด จะเข้าแต่ในหมู่เกวียนเปล่าไม่มี
กุฎิไม่ควร มาตรฐานจิตตูปบาทที่คิดว่า เราจะอยู่ในที่นี้ นี้แลชื่อว่า
อาลัย เมื่อหมู่เกวียนยังเดินทางอยู่ เป็นวันออกพรรษาไซ้ พึง
พิจารณาในหมู่เกวียนนั้นเถิด ถ้าหมู่เกวียนถึงที่ ๆ ภิกษุประสงค์เข้า
ในภายในพรรษาแล้วเขาก็ล่วงไป ภิกษุพึงอยู่ในที่ ๆ ตนประสงค์
แล้วพิจารณากับภิกษุทั้งหลายในที่นั้นเถิด ถ้าแม้หมู่เกวียนเขาหยุด
อยู่ในบ้านอันหนึ่งหรือเรียรายกันไปในระหว่างในภายในพรรษา ก็พึง
อยู่กับภิกษุทั้งหลายในบ้านนั้นแล้วพิจารณาเถิด จะไม่พิจารณาจะไป
ต่อไปไม่ควร แม้เมื่อจะเข้าพรรษาในเรือก็ต้องเข้าไปในกุฏิแท้ เมื่อ
แสวงหากุฏิไม่ได้ พึงทำความอาลัยเถิด ถ้าในภายใน ๓ เดือน เรืออยู่
ในทะเลนั่นเอง ก็พึงพิจารณาในเรื่อนั้นเถิด ถ้าเรือถึงฝั่งเข้า ภิกษุอยาก
จะไปต่อไป จะไปไม่ควร พึงอยู่ในบ้านที่เรือถึงแล้ว พิจารณากับ
ภิกษุทั้งหลายเถิด ถ้าแม้เรือไปในที่อื่นตามริมฝั่ง แม้ภิกษุอยากจะอยู่
ในบ้านที่เรือถึงเข้าก่อนแท้ เรือจงไปเถิด ภิกษุพึงอยู่ในบ้านนั้นแล้ว
พิจารณากับภิกษุทั้งหลายเถิด ในวาระ และในหมู่เกวียน ในเรือ ๓ นี้
ไม่เป็นอาบัติ เพราะขาดพรรษา ย่อมได้เพื่อพิจารณาด้วยประการดังนี้

อยู่ หญิงหรือหญิงแพศยาเป็นต้น มาเกลี้ยกล่อมว่า จะให้เงินทอง นา
ที่บ้าน และโค และทาส ธิดา ภรรยา หรือเห็นขุมทรัพย์ไม่มีเจ้าของก็ดี
และคิดว่าพระองค์ตรัสไว้ว่า จิตเป็นของกลับกลอนพลัน อันตราย
แก่พรหมจรรย์จะพึงมีแก่เราดังนี้แล้วหลีกไปเสีย ไม่เป็นอาบัติ แต่
พรหมชาลา หนึ่งได้เห็นหรือได้ยินภิกษุทั้งหลายพยายามจะทำลายสงฆ์
และคิดว่าพระองค์ตรัสไว้ว่า สังฆเภทเป็นครุกรรม เมื่อเราอยู่
เฉพาะหน้า อย่าให้สงฆ์แตกเลยดังนี้แล้วหลีกไปเสียก็ดี หรือได้ยิน
ว่าในอวาสโน้น ภิกษุและภิกษุณีพยายามจะทำลายสงฆ์ และคิดว่า
เธอทั้งหลายเหล่านั้น เป็นมิตรรศหายแห่งเรา ๆ จะไปตักเตือนห้าม
ปรามเธอ ๆ คนจะฟังคำเราดังนี้แล้วหลีกไป ไม่เป็นอาบัติ แต่ขาด
พรหมชาลาแล้วจะปวารณาไม่ได้

หนึ่ง เขานิมนต์ให้จำพรรษา ๓ เดือนและรับเขาแล้ว ทำให้
คลาดไป เป็นปฏิสวทุกกฏ ไซ้แต่กระทำความนิมนต์เข้าพรรษาให้
คลาดอย่างเดียว แม้เขานิมนต์ว่า ท่านจงถือเอาภิกษุละสิ้น ๓ เดือน
หรือนักกันว่า เราทั้ง ๒ จักจำพรรษาในที่นี้ จักเรียนบาลีในที่อัน
เดียวกันก็ดี รับแล้วและทำให้คลาดไป เป็นทุกกฏ แต่ทุกกฏนั้น
เพราะเดิมจิตบริสุทธิ์ ภายหลังทำให้คลาด แม้เดิมจิตไม่บริสุทธิ์ เป็น
ปาจิตตีย์เพราะรับ เป็นทุกกฏ เพราะทำความรับให้คลาด

หนึ่งท่านสอนไว้ว่า ภิกษุผู้เข้าพรรษา ฟังว่าแก่ภิกษุซึ่งตั้งนิพัทธ-
วัตรไว้ในภายในพรรษา ให้ผูกกราดไว้ ถ้าคันและชี้หางของค้อนิ่ง ๆ
ฟังผูกกราดกำไว้ ๕ กำ กราดคันไว้ ๒ คัน ถ้าคันและชี้หาซาก

ฟังผูกกราดกำไว้ ๒ กำ ผูกกราดคันไว้คัน ๑ สามเณรทั้งหลาย

๓

ฟังสับคบไว้คนละ ๕ อัน ๆ ในที่อยู่ฟังประพรมด้วยน้ำฝาด

แม้เมื่อจะทำตีกากัน อย่าฟังทำอัมมิกวัตถ์ คือห้ามกันว่า อย่าบอกบาติ อย่าเรียนบาติ อย่าสาธยาย อย่าให้กุลบุตรบวชและอุปสมบท อย่าให้นิสัย อย่าทำกรรมสวนะ ด้วยว่าทั้งปวงนั้นเป็นการเน้นซ้ำเราทั้งหลายจักเป็นคนไม่เน้นซ้ำ ทำสมณธรรมอย่างเดียวเถิด หรือว่าทั้งหมดด้วยกันจงถือธุดงค์ทั้ง ๑๓ อย่าสำเร็จการนอน จงให้วันคืนล่วงไปด้วยยืนและจงกรมเถิด จงถือมุควัตถ์ แม้ผู้ไปด้วยสัตตาทกณียะ อย่าฟังได้ของแจก ดังนี้ ชื่อว่าอัมมิกวัตถ์ ถ้าทำ เป็นทุกกฏ มุควัตถ์ คือถือไม่พูดกัน ทำดังนั้น เป็นทุกกฏ ฟังนัดกันดังนี้ว่า วิสัยปริยัติธรรมย่อมยังสัทธรรมทั้ง ๓ ให้ดำรงอยู่ เพราะเหตุนี้ ท่านทั้งหลาย จงบอกและเรียนสาธยายโดยเคารพเถิด อย่าทำความกระทบกระทั่งแก่ภิกษุ ซึ่งอยู่ในปธานพระ คือที่เจริญสมณธรรม ฟังไปในภายในวิหาร บอกเรียนสาธยายเถิด จงทำกรรมสวนะให้มั่งคั่ง เพื่อให้กุลบุตรบวช ฟังชำระให้พ้นบรรพชาโทษ ชำระแล้วให้บรรพชา ชำระให้พ้นโทษแล้วให้อุปสมบท ชำระแล้วให้นิสัย ด้วยว่าแม่กุลบุตรผู้หนึ่งได้บรรพชาและอุปสมบทเข้า จะยังศาสนาทั้งสิ้นให้ดำรงอยู่ได้อันนี้ด้วยกำลังของตนอาจเท่าไร ฟังสมาทานธุดงค์เท่านั้นเถิด ในภายในพรรษากลางวันทั้งสิ้น ในกลางคืนในยามที่แรกและที่สุด ฟังไม่ประมาทเถิด ฟังปรารภความเพียรเถิด แม้พระมหาเถระทั้งหลายแต่ก่อน ท่านตัดเสียดซึ่งกังวลทั้งปวง บำเพ็ญเอกจรรย์วัตรอยู่แต่ผู้เดียวในภายในพรรษา อนึ่ง ฟังรู้ประมาณในการพูด กระทำกถา

คำพูดปรารภวัตถุ ๑๐ ปรารภอสุภ ๑๐ ปรารภอนุสสติ ๑๐ ปรารภ
อารมณ ๓๘ จิงควร พิงทำวัตรแก่อาคันตุกะ และอปโลกน์ให้ของ
แก่ผู้ไปด้วยสัตตาหกรณียะจิงควร นัดกันเช่นนี้ชื่อธัมมิกวัตร พิงทำเถิด
อนึ่ง พิงสอนภิกษุทั้งหลายว่า อย่ากล่าวคำแก่งแย่ง คำขูข่มต่อเสียด
คำหยาบ จงนึกถึงศีลอย่าให้จตุรารักษ์เสื่อมไปเสีย จงมีมนสิการมากอยู่
ทุกวัน ๆ เถิด อนึ่ง พิงบอกวัตรในที่จะเกี่ยวไม้สีฟัน เมื่อจะไหว้เจดีย์
หรือโพธิ หรือบูชาด้วยของหอมและมาลา หรือเอาบาตรเข้าในถู่
อยู่อย่าพูด พิงบอกภิกษาจารวัตร อย่าพิงพูดคำอุปด้วยปัจฉัย หรือ
คำไม่สมควร กับมนุษย์ในภายในบ้าน พิงรักษาอินทรีย์ พิงบำเพ็ญ
ขันธกวัตรและเสขยวัตร คำพูดที่จะนำออกจากโทษทุกข์เช่นนี้แล
พิงพูด พิงบอก แก่กันและกัน

คำว่า อิมสุมี วิหาร อิม เตมิต วสุต อูเปมิ แปลว่า
เราเข้าถึงฝนสิ้น ๓ เดือนในวิหารนี้ ก็แลวิหารศัพท์นี้ ในบาลีมัก
เป็นชื่อแห่งกุฎิ ในอรรถกถาบางแห่งเป็นชื่อแห่งกุฎิ บางแห่งเป็น
ชื่อแห่งวัด ในที่นี้จะเป็ชื่อแห่งกุฎิหรือวัดก็ไม่แน่ เพราะเหตุนั้น
อริยฐานพรรษาพร้อมกันในที่ประชุมแล้ว มาถึงกุฎิ อริยฐานด้วย
คำนั้นอีกเป็นการดี สมกับบาลีว่า ปาฐิปเท วิหาร อูเปติ เสนาสน
ปญฺญเปติ ดังนี้ อนึ่ง ในที่ประชุมกล่าวพร้อมกันว่า อิมสุมี อาวาส
อิม เตมาต วสุต อูเปมิ ดังนี้ก็ได้ ด้วยว่า อาวาส ศัพท์ในบาลีเป็น
ชื่อแห่งวัดโดยมาก อนึ่ง กล่าวดังนั้นก็สมในบาลีว่า ทวีสุ อาวาสสุ
วสุต วสติ ดังนี้ ก็แลประชุมกันกล่าวคำอริยฐานพร้อมกันกัน เป็น
โบราณคดี เพื่อจะแสดงสามัคคี อนึ่ง คำอริยฐานพรรษาเล่าก็ไม่ใช

บาติ เป็นแต่คำอรรถกถา เพราะเหตุนี้ ท่านจึงว่าทำแต่ความอาลัย
ก็ได้ อนึ่ง โบราณคดีสืบมา ท่านบอกเขาไว้ และบอกให้รู้จักอรุณ
อรุณแดงขึ้นมาแล้วให้ออกจากวัด เข้าวัดให้ทันอรุณขาวก่อนอรุณ
แดง.

วสุตูปนายิกา จบ

จักกล่าวในปวารณา พระองค์ทรงอนุญาตไว้ว่า **อนุ ฯเปฯ**
วสุตัม วสุตัม วิกฤษณ์ ฯเปฯ ปฏิกริสฺสามิติ. ว่า เราตถาคตอนุญาต
ให้ภิกษุซึ่งอยู่ฝนแล้ว ปวารณาด้วยที่ ๓ สถาน คือ ด้วยได้เห็น ด้วย
ได้ยิน ด้วยรังเกียจ ปวารณานั้นจักเป็นความอนุโลมแก่กันและกัน
และจักเป็นความยังกันและกันให้ออกจากอาบัติ และจักเป็นความทำ
วินัยในเบื้องหน้าแก่กันและกัน แห่งท่านทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายพึง
ปวารณาอย่างนี้ ให้ภิกษุผู้ฉลาดพึงประกาศให้สงฆ์รู้ด้วยญัตติว่า
สุณาทู เม ภนฺเต สฺงฺฆมฺ : **อหฺม ปวารณา ปณฺณรสี. ยถิ สฺงฺฆสฺส**
ปตฺตกลฺลํ, สฺงฺฆมฺ ปวารเญย. ดังนี้แล้ว ภิกษุผู้เป็นเถระพึงทำฝ่าห่ม
เฉียงบ่าข้างหนึ่ง นั้งของยกมือประณมกล่าวกะสงฆ์ว่า **สฺงฺฆมฺ อาวุโส**
ปวารเมมิ ทิฏฺฐเณ วา สฺตฺเตน วา ปริสฺงฺกาย วา, วทนฺตุ มํ
อายสฺมณฺโตะ อหฺมกมฺปํ อูปาทาย, ปตฺตสนฺโตะ ปฏิกริสฺสามิ. ทฺตฺติยมฺปิ
อาวุโส ฯเปฯ ตฺตฺติยมฺปิ อาวุโส สฺงฺฆมฺ ปวารเมมิ ฯเปฯ ปฏิกริสฺสามิ.
ดังนี้แล้ว ภิกษุหนุ่มทีละองค์ ๆ พึงทำฝ่าห่มเฉียงบ่าข้างหนึ่ง นั้ง
ของยกมือประณมกล่าววว่า **สฺงฺฆมฺ ภนฺเต ปวารเมมิ ฯเปฯ ปฏิกริสฺสามิ.**
ทฺตฺติยมฺปิ ภนฺเต ฯเปฯ ตฺตฺติยมฺปิ ภนฺเต สฺงฺฆมฺ ปวารเมมิ ฯเปฯ
ปฏิกริสฺสามิ. วิธีดังนี้ชื่อว่าปวารณา

ก็แลปวารณานั้น ว่าโดยวันมี ๓ คือ จาคุททสี วันที่ ๑๔

ปณณรสี วันที่ ๑๕ และสามัคคี วันพร้อมเพรียง นับแต่วันทำอุโบสถ
ก่อนได้ ๑๔ วัน ให้ตั้งญัตติว่า อชช ปวารณา จาคุททสี ถ้าได้
๑๕ วัน ให้ตั้งญัตติว่า อชช ปวารณา ปณณรสี ดังนี้ ถ้าจำพรรษา
ที่ก่อน ให้ทำปวารณาในวันเพ็ญเดือน ๑๑ ถ้าวันวายด้วยการทะเลาะ
ชกปวารณาไปวันสิ้นเดือน ๑๑ หรือวันเพ็ญเดือน ๑๒ ถ้าจำพรรษา
ทีหลังให้ทำปวารณาในวันเพ็ญเดือน ๑๒ ในระหว่างนั้นเดือนหนึ่ง
ยกเสีย ๒ วัน เป็นวันเขตแห่งสามัคคีปวารณาดังกล่าวแล้วในอุโบสถ

อนึ่ง ปวารณาว่าโดยผู้ทำมีอีก ๓ คือ สังฆะปวารณา คณะ
ปวารณา ปุคคละปวารณา ภิกษุตั้งแต่ ๕ ขึ้นไปชื่อว่าสงฆ์ ฟังทำ

๔

ปวารณาดังกล่าวแล้วก่อนเถิด ๓ องค์ชื่อว่าคณะ ฟังทำปวารณา

๒

ดังนี้ ถ้า ๔ องค์ ให้ภิกษุผู้ฉลาดฟังประกาศให้รู้ด้วยคณะญัตติว่า

๓

สุณนุตฺเต เม อายสุมฺหุเต อชช ปวารณา ปณณรสี. ยถายสุมฺหุตาณิ
ปตฺตทกฺกฺลลํ, มยํ อญฺญมมญฺญํ ปวาเรยฺยาม. ดังนี้แล้ว ภิกษุผู้เป็น
เถระฟังทำผ้าห่มเฉียงบ่าข้างหนึ่ง นั่งของยกมือประณมกล่าวกะภิกษุ
ทั้งหลายนั้นว่า อหํ อาวุโส อายสุมฺหุเต ปวาเรมิ ฯเปฯ ทุตฺติยมฺปิ
อาวุโส ฯเปฯ ตุตฺติยมฺปิ อาวุโส อายสุมฺหุเต ปวาเรมิ ฯเปฯ
ปฏฺฐิกฺริสุตฺตานิ. ดังนี้แล้ว ภิกษุหนุ่มทุก ๆ องค์ ฟังทำคั้งนั้นโดยลำดับ
กล่าววว่า อหํ ฆนฺเต อายสุมฺหุเต ฯเปฯ ทุตฺติยมฺปิ ฆนฺเต ฯเปฯ
ตุตฺติยมฺปิ ฆนฺเต อายสุมฺหุเต ปวาเรมิ ฯเปฯ ปฏฺฐิกฺริสุตฺตานิ. ดังนี้
ถ้า ๒ องค์ไม่ต้องตั้งญัตติ ประชุมกันแล้ว ภิกษุเถระฟังทำผ้าห่ม

เถียงบ่าข้างหนึ่ง นั่งของยกมือประณมกล่าวกะภิกษุหนุ่มว่า **อหิ**
อาวุธ **อายุสมนุต์** **ปวารณมิ** ฯเปฯ **วทตุ** **ม** **อายุสุมา** ฯเปฯ
ทุตติยมปิ **อาวุธ** ฯเปฯ **ตติยมปิ** **อาวุธ** **อายุสมนุต์** **ปวารณมิ**
 ฯเปฯ **ปฎิกฤษตสามิ**. **คังนี้**แล้ว **ภิกษุหนุ่ม**พึงทำดั่งนั้น **กล่าว**กะ
พระเถระว่า **อหิ** **ภนุเต** **อายุสมนุต์** **ปวารณมิ** ฯเปฯ **ทุตติยมปิ**
ภนุเต ฯเปฯ **ตติยมปิ** **ภนุเต** **อายุสมนุต์** **ปวารณมิ** ฯเปฯ
ปฎิกฤษตสามิ. **คังนี้** **อย่างนี้**ชื่อว่า**คณะปวารณา** **องค์เดียว**ชื่อว่า**บุคคล**
อยู่องค์เดียว **พึงวันปวารณา**เข้า **พึงทำบุพพกรรม** **เป็นต้น**ว่า**กวาด**
โรงปวารณาแล้ว **นั่งคอย**ภิกษุ**อื่น**อยู่ใน**สีมา** **ภิกษุอื่น**มาก็**พึงทำ**สังฆะ
ปวารณา หรือ**คณะปวารณา**กับ**ภิกษุ**นั้น**ตาม**มาก**น้อย** **ถ้าเห็น**ว่า**ไม่มา**
พึงอธิฐานว่า **อชช** **เม** **ปวารณา** **คังนี้** **ใน**อรรถกถา**สอนให้**เติม
วันเข้าด้วยว่า **อชช** **เม** **ปวารณา** **จาทุททสี่ติ** **อริฎฐามิ** **คังนี้**

ปณณรสี่ติ

ตามวันที่ ๑๔ **อย่างนี้**ชื่อ**บุคคล**ะ**ปวารณา**

๑๕

อนึ่ง **โบราณาจารย์**กล่าวไว้ว่า **ปวารณามี** ๕ **ดั่ง**อุโบสถ **แต่**
ไม่บัญญัติชื่อไว้**ให้**หมด **ส่วน**ใน**มูละสิกขา**กล่าว**ว่า** **ปวารณา**ว่า**โดย**
อาการจะ**พึงทำ**มี ๓ **คือ** **เตวาจิกา**ปวารณา **เทววาจิกา**ปวารณา
เอกวาจิกาปวารณา **อนึ่ง** **ถ้า**กล่าว**ว่า** **อัญตติ**ปวารณา **อัญตติ**ปวารณา
และอธิษฐาน**ปวารณา** **คังนี้**ก็จะ**ได้** **อัญตติ**ปวารณามี ๒ **คือ** **สังฆะ**
อัญตติปวารณา ๑ **คณะ**อัญตติ**ปวารณา** ๑ **อัญตติ**ปวารณาก็มี ๒ **คือ**
ภิกษุ ๒ **องค์**ปวารณา**แก่**กัน ๑ **ภิกษุ**องค์**เดียว**หรือ ๒ **องค์** หรือ**แต่**

๓ องค์ขึ้นไป ปวารณาในสำนักภิกษุอื่นซึ่งมากกว่าทำอุโบสถแล้ว ๑
เป็น ๒ อธิษฐานปวารณา คือ ปุคคละปวารณานั้นเอง

อนึ่ง ตั้งสังฆมัญญัติมี ๕ คือ ตั้งเป็นสัพพสังคาหิกา ๑ ตั้งเป็น
เตวาจิกา ๑ ตั้งเป็นเทววาจิกา ๑ ตั้งเป็นเอกวาจิกา ๑ ตั้งเป็น
สมานวัสติกา ๑ ตั้งว่า **สุณาตุ ๆเปฯ ปตุตถลล** แล้ว ลงปลายว่า
สงฺโฆ ปวาเรยฺย ดังนี้ ชื่อว่าสัพพสังคาหิกามัญญัติ เมื่อตั้งเช่นนี้แล้ว
ปวารณาองค์ละ ๓ หน และองค์ละ ๒ หน องค์ละหน ก็ควร แต่
พรรษาเสมอกัน จะปวารณาพร้อมกัน อย่างเดียวไม่ควร เมื่อตั้งมัญญัติ
ลงปลายว่า **สงฺโฆ เตวาจิกิ ปวาเรยฺย** ดังนี้แล้ว ปวารณา องค์ละ
๓ หน อย่างเดียวจึงควร อย่างอื่นไม่ควร เมื่อตั้งมัญญัติว่า **สงฺโฆ**
เทววาจิกิ ปวาเรยฺย ดังนี้แล้ว จะปวารณาองค์ละ ๒ หน และองค์
ละ ๓ หน ก็ควร แต่ปวารณาองค์ละหน และพรรษาเสมอกันว่า
พร้อมกัน ไม่ควร เมื่อตั้งมัญญัติลงปลายว่า **สงฺโฆ เอกวาจิกิ ปวาเรยฺย**
ดังนี้แล้ว จะปวารณาองค์ละหนและองค์ละ ๒ หน ก็คน แต่พรรษา

๓

เสมอกันว่าพร้อมกันอย่างเดียว ไม่ควร เมื่อตั้งมัญญัติลงปลายว่า **สงฺโฆ**
สมานวสฺสติกิ ปวาเรยฺย ดังนี้แล้ว ปวารณาทั้งปวงย่อมควรสิ้น ซึ่ง
ปวารณาองค์ละ ๒ หน องค์ละหนหนึ่ง และพรรษาเสมอกันว่าพร้อม
กันนี้ ต่อมีเหตุจึงจะทำได้ เมื่อไม่มีเหตุจะทำไม่ควร เหตุนั้นเป็นต้น
ว่า ทายกถวายทานอยู่ หรือภิกษุพึงธรรมอยู่ ราตรีจวนสว่างเสีย
ปวารณาองค์ละ ๓ หนไม่ทัน หรือมีอันตรายทั้ง ๑๐ อันใดอันหนึ่ง
ปวารณาองค์ละ ๓ หนไม่ทัน ให้ปวารณาองค์ละ ๒ หน เมื่อปวารณา
องค์ละ ๒ หนไม่ทัน ให้ว่าองค์ละหน เมื่อว่าองค์ละหนไม่ทัน ที่มี

พรรษาเสมอกันให้ว่าพร้อมกัน แต่ต้องตั้งญัตติตั้งนี้ก่อนว่า **สุณาตุเม ภนฺเต สฺวโฆ : อโย พุรฺหมจฺริยนฺตรายโ. สเจ สฺวโฆ เตวาจิกํ ปวาเรตฺตติ, อปฺปวาริโตว สฺวโฆ ภฺวิตฺตติ, อถายํ พุรฺหมจฺริยนฺตรายโ ภฺวิตฺตติ. ยถิ สจฺจนฺตสฺส ปตฺตกถลฺลํ, สฺวโฆ เทววาจิกํ ฯ**ไปๆ เอกวาจิกํ ฯไปๆ สมานวสฺสสิกํ ปวาเรยฺย. ดังนี้แล้ว ฟังปวารณาตามญัตตินั้นเถิด อันนี้กล่าวพอเป็นตัวอย่าง เมื่อเหตุอื่นมี ฟังตั้งญัตติหันไปตามเถิด

อนึ่งปวารณากรรมมี ๔ ถ้าในวิหารอันเดียว เมื่อภิกษุอยู่ ๕ องค์ นำปวารณาแห่งเธองค์ ๑ ไป ๔ องค์ตั้งขณะญัตติแล้วปวารณากัน หรืออยู่ ๔ องค์ นำปวารณาแห่งเธองค์ ๑ ไป แต่ ๓ องค์ หรือ

๓

๒ องค์ ตั้งสังฆญัตติแล้วปวารณากัน ทั้งปวงนั้นชื่อว่า **อธฺมเมน วคฺคํ** เป็นวรรคโดยไม่เป็นธรรม ถ้าแล ๕ องค์ทั้งหมดประชุมแห่งเดียวกัน

๔

ตั้งขณะญัตติแล้วปวารณา หรือ ๓ องค์อยู่ด้วยกันประชุมแห่งเดียว

๒

กัน ตั้งสังฆญัตติ แล้วปวารณากัน ทั้งปวงนั้นชื่อว่า **อธฺมเมน สมคฺคํ** พร้อมเพรียงโดยไม่เป็นธรรม ถ้าใน ๕ องค์นำปวารณาแห่งเธองค์ ๑ ไป แต่ ๔ องค์ ตั้งสังฆญัตติแล้วปวารณา หรือ ๔ องค์

๓

นำปวารณาแห่งเธองค์ ๑ ไป แต่ ๓ องค์ หรือ ๒ องค์ ตั้งขณะญัตติแล้วปวารณากัน ทั้งปวงนั้นชื่อว่า **ธฺมฺเมน วคฺคํ** เป็นวรรคโดยธรรม ถ้าแล ๕ องค์ทั้งหมดประชุมกันแห่งเดียว ตั้งสังฆญัตติแล้วปวารณา หรือ ๔ องค์ประชุมแห่งเดียวกัน ตั้งขณะญัตติแล้วปวารณา และ ๒ องค์ปวารณาแก่กันและกัน อยู่องค์เดียวกระทำ

อธิษฐานปวารณา ทั้งปวงนั้นชื่อว่า **ธมฺเมน สมคฺคํ** พร้อมเพรียงกัน

โดยธรรม ในกรรม ๔ นี้ ๓ ข้างต้นไม่ควร ควรแต่ข้างปลาย
อย่างเดียว

อนึ่ง เมื่อพระเถระนั่งของปวารณาอยู่ และนั่งราบลงในอาสนะ
ต้องทุกกฎ ทรงอนุญาตให้นั่งของปวารณาต่อไป เรื่องหนึ่งพระเถระ
แก่นั่งของอยู่จนปวารณาแล้วสยบลง พระองค์ทรงอนุญาตอีก ให้นั่ง
ของอยู่ในระหว่างนั้นกว่าตัวจะปวารณาแล้ว ปวารณาแล้วให้นั่งราบ
ในอาสนะ วินิจฉัยนอกนั้นพึงรู้ดังกล่าวในอุโบสถเถิด

จักกล่าวบาลีมุตตะกะวินิจฉัยตามอรรถกถา ถ้าภิกษุจำพรรษา
ที่ก่อน ๕ องค์ จำพรรษาที่หลัง ๕ องค์ เมื่อผู้จำพรรษาที่ก่อนตั้ง
ญัตติปวารณาแล้ว ผู้จำพรรษาที่หลังพึงทำปาริสุทธิอุโบสถ ในสำนัก
แห่งผู้จำพรรษาที่ก่อนนั้นเถิด อย่าพึงตั้งญัตติ ๒ หน ในโรงอุโบสถ
อันเดียว ถ้าแม้ผู้จำพรรษาที่หลัง ๔ หรือ ๓ หรือ ๒ หรือ ๑ ก็นั้นนั้น
เหมือนกันแท้ ถ้าผู้จำพรรษาที่แรก ๔ ผู้จำพรรษาที่หลัง ๔ หรือ ๓
หรือ ๒ หรือ ๑ ก็นั้นนั้นเหมือนกันแท้ ถ้าแม้ผู้จำพรรษาที่ก่อน ๓
ผู้จำพรรษาที่หลังก็ ๓ หรือ ๒ หรือ ๑ ก็นั้นนั้นเหมือนกันแท้ อันนี้
แลเป็นลักษณะในปวารณากรรมนี้ ถ้าผู้จำพรรษาที่หลังน้อยกว่า
หรือเท่ากันกับผู้จำพรรษาที่ก่อนไซ้ ย่อมเป็นคณะปุระกะแห่งสังฆ-
ปวารณาได้ พึงตั้งญัตติเป็นสังฆปวารณาเถิด ถ้าแลผู้จำพรรษา
ที่ก่อน ๓ เป็น ๔ กับผู้จำพรรษาที่หลังองค์ ๑ ๔ องค์จะตั้งสังฆ-
ญัตติแล้วปวารณาไม่ควร แต่เธอองค์เดียวนั้นย่อมเป็นคณะปุระกะ
แห่งคณะญัตติ เพราะเหตุนี้ พึงตั้งญัตติเป็นคณะแล้ว ผู้จำพรรษา
ที่ก่อน ๓ พึงปวารณาแล้ว ผู้จำพรรษาที่หลังองค์ ๑ พึงทำปาริสุทธิ

อุโบสถ ในสำนักแห่งเชอทั้งหลายนั้นเกิด ผู้จำพรรษาที่ก่อน ๒
ผู้จำพรรษาทีหลัง ๒ หรือ ๑ ถิ่นั้นเหมือนกันแท้ ผู้จำพรรษา
ทีก่อนองค์ ๑ ผู้จำพรรษาทีหลังก็องค์ ๑ ดังนี้ ให้ผู้หนึ่งปวารณา
ในสำนักแห่งผู้หนึ่ง ผู้หนึ่งทำปาริสุทธิอุโบสถในสำนักผู้หนึ่งนั้นเกิด
ถ้าผู้จำพรรษาทีหลังมากกว่าผู้จำพรรษาทีก่อนแม้สักองค์หนึ่ง ฟังสวด
ปาติโมกข์ขึ้นก่อน ภายหลังผู้น้อยกว่าฟังปวารณาในสำนักผู้มากนั้น
เกิด แต่ในวันปวารณาในเพ็ญเดือน ๑๒ ถ้าผู้จำพรรษาทีหลังมาก
กว่าหรือเท่ากันกับผู้จำพรรษาทีแรก ซึ่งได้ปวารณาแล้วในวันมหา
ปวารณาไซ้ ฟังตั้งญัตติปวารณาแล้วปวารณาเกิด เมื่อผู้จำพรรษา
ทีหลังปวารณาแล้ว ภายหลัง ผู้จำพรรษาที่ก่อน ฟังทำปาริสุทธิ
อุโบสถ ในสำนักแห่งเชอทั้งหลายนั้นเกิด ถ้าผู้ปวารณาแล้วในวัน
มหาปวารณามาก ผู้จำพรรษาทีหลังน้อยกว่าหรือองค์เดียว เมื่อสวด
ปาติโมกข์แล้ว ภายหลัง ผู้น้อยกว่านั้น ฟังปวารณาในสำนักแห่ง
ผู้มากนั้นเกิด

อนึ่ง ภิกษุจำพรรษาทีแรกอยู่ผาสวิหาร เห็นว่าปวารณาเสียใน
วันมหาปวารณาจะเสื่อมผาสวิหารเสีย และจะทำปวารณาสังคหะ คือ
ทำอุโบสถเสียในวันนั้น ชักวันปวารณาไปในวันเพ็ญเดือน ๑๒ ด้วย
ญัตติกรรมก็ได้

สงฆมุกกษุเต ปวาเรมิ ฯเปฯ ปฏิกริสฺสามิ. แปลว่า ข้าพเจ้า
ยังสงฆ์ให้ปรารถนาทั่ว
ทำทายกะสงฆ์ ด้วยการได้เห็น หรือด้วยได้ยิน หรือด้วย
รังเกียจ ท่านทั้งหลายผู้มีอายุจงอาศัยความปรานีว่ากะข้าพเจ้าเกิด

เมื่อข้าพเจ้าเห็น ข้าพเจ้าจักกระทำคืน ด้วยเท่านี้ ปวารณา จึงเป็น
ความอนุโลมแก่กันและกัน และยังกันและกันให้ออกจากอาบัติ และ
ทำวินัยในเบื้องต้นนี้.

ปวารณาถา จบ

จักแสดงในสีมาโดยย่อ อุโบสถและปวารณาและสังฆกรรม
ทั้งปวง ต้องทำในภายในสีมา พระองค์ทรงอนุญาตสีมาไว้ เพื่อ
จะให้รู้ที่ควรเป็นสามัคคี ด้วยคำว่า อนุ ๗เป๗ สิมิ สมมุณนิตฺตุ ๗เป๗
ธารยามิ. ดังนี้ ก็แลสีมานั้นมี ๒ คือ พัทธสีมา ๑ อพัทธสีมา ๑
สีมาที่สงฆ์สูณินิตด้วยนินิตสมบัติ ให้พันวิบัติ ๑๑ ประกอบด้วย
สมบัติ ๓ ชื่อว่าพัทธสีมา สีมาวิบัติ ๑๑ นั้น คือสีมาเล็กน้อยไม่พอ
ภิกษุ ๒๐ องค์นั่งได้ ๑ ใหญ่หนักเกิน ๓ โยชน์ขึ้นไปแม้สักเส้นผม
หนึ่ง ๑ สีมานินิตไม่ต่อกัน คือทักนินิตเดิมแล้ว ไม่กลับมาทัก
นินิตในระหว่าง ๑ เอาเงาภูเขาเป็นต้นเป็นนินิต ๑ ไม่มีนินิตเลย ๑
ทักนินิตแล้วยืนนอกนินิตสมมติ ๑ สมมติในแม่น้ำ ๑ ในทะเล ๑
ในชาติสระ ๑ สมมติคาบสีมาเก่าแห่งภิกษุอื่น ๑ สมมติทับสีมาเก่า
แห่งภิกษุอื่น ๑ ดังนี้ ชื่อว่าสีมาวิบัติ สมมติสีมาใหญ่หนักและคา
และทับสีมาเก่าแห่งภิกษุอื่น ๓ นี้ เป็นทุกกฏ สีมาเก่าเป็นธรรม
สีมาใหม่ไม่เป็นธรรม เมื่อจะสมมติสีมาใกล้กัน พึงตั้งสีมันตริกะ
คือที่เป็ระหว่างแดนลงไว้ก่อนจึงสมมติ สมบัติ ๓ นั้นคือ นินิต
สมบัติ ๑ ประสีสมบัติ ๑ กรรมวาจาสมบัติ ๑ นินิต ๘ คือ
ปพฺพโต ภูเขาโตเท่าช้างขึ้นไป ปาสาณ หินเท่าก้อนน้ำอ้อยหนัก

๑๒ ปล่อยให้ไป วน หมูไม้ที่มีแก้งใน รุกโง ซาดัดันไม้ที่มี
แก้งข้างในที่เป็นอยู่ มคฺโค ทางแข็ง ทางเกวียน วมมิโก จอมปลวก
นที แม่น้ำ ดังจะกล่าวข้างหน้า อุทก น้ำอันอยู่ในบ่อเป็นต้นที่ไม่ไหล
๘ สิ่งนี้ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง เอาเป็นนิมิต ไม่นำของอื่นเป็นนิมิต ทัก
ในทิสัน ๆ ซื่อนิมิตสมบัติ โดยอย่างต่ำภิกษุ ๔ องค์ประชุมกัน
ภิกษุนอกนั้นอยู่ในคามเขตนั้นเท่าไร ไม่มาเข้าในหัตถบาธ ให้นำ
นั้นทะมา หรือให้เข้าในพัทธสีมาแห่งตนเสีย หรือให้ลงเสียในแม่น้ำ
หรือในทะเล ในชาตสระ แล้วสมมติกัน ซื่อว่าปริสสะสมบัติ ภิกษุ
ผู้ฉลาดสวดสมมติด้วยญัตติทุติยกรรมวาจาอันบริสุทธิ์ ไม่เปลี่ยนสติ
เป็นชนิดเป็นต้น ดังนี้ ซื่อว่ากรรมวาจาสมบัติ

อนึ่ง พัทธสีมาโดยบาลีเป็น ๒ คือ สมานสังวาสสีมา สีมามี
สังวาสเสมอกันเป็นแดนสำหรับสังฆกรรมได้แห่งหนึ่ง ๑ อวิป-
वासสีมา สีมาที่สงฆ์สมมติทับสมานสังวาสนั้นลง ด้วยญัตติ
ทุติยกรรมวาจาอื่นอีก เพื่อจะอยู่ปราศจากไตรจีวรได้ด้วย ๑ เป็น ๒
ถ้าว่าโดยอรรถกถาเป็น ๓ คือเพิ่มขันทสีมาเข้าด้วย ขันทสีมานั้น
คือสีมาเล็กสมมติไว้ในระหว่างแห่งพัทธสีมาใหญ่นั้น เพื่อจะทำ
สังฆกรรมง่ายไม่รังเกียจด้วยภิกษุอื่น ซึงจะเข้ามาในสีมานั้น ก็แล
อพัทธสีมานั้นว่าสีมาสงฆ์ไม่ได้ผูก มีเป็น ๓ คือ คามสีมา สัตตพ-
กันตระสีมา และอุทกุกเขปะสีมา คามเขตนหนึ่งกว้างใหญ่เท่าไร
ซื่อว่าคามสีมา โดยบาลีว่า อสมมตตาย ภิกฺขเว สีมาย อฏฺฐปีตตาย,
ยัม คามัม วา นิคมัม วา อุนิสฺสุตตาย วิหฺรติ, ยา คามสุต วา
คามสีมา นิคมสุต วา นิคมสีมา ; อยัม ตตฺถ สมานสังวาธา

เอกุโปสธา ความว่า เมื่อสีมาสงฆ์ไม่ได้สมมติไม่ได้ตั้งไว้ ภิกขุ
เข้าอาศัยซึ่งบ้านนิคมอันใดอยู่ ความสีมา แคนแห่งบ้าน นิคมสีมา
แคนแห่งนิคมอันใด ในแคนแห่งบ้านและนิคมนั้น อันนี้แลเป็น
สีมามีสังวาสเสมอกัน มีอุโบสถอันเดียว ในป่าไม่มีบ้าน ในภายใน
๗ อัฏกัณครโดยรอบ ชื่อว่า สัตตัพกัณครสีมา โดยบาลีว่า อคัมเม
ภิกขเว อรหุณฺเณ สมฺนุตา สตฺตพฺภฺกนฺตรธา, อัยฺย ตตฺถ สฺมานลํวธา
เอกุโปสธา. ดังนี้ เมื่อขึ้นอยู่กลาง ๗ อัฏกัณครในทิศทั้งปวง โดย
แทงตลอดไปเป็น ๑๔ อัฏกัณคร ๆ หนึ่งประมาณ ๒๘ ศอก ในแม่น้ำ
เป็นต้น ในภายในกำหนดด้วยสาคน้ำชื่อว่า อุทกุกเขปสีมา โดยบาลี
ว่า สพุพา ภิกขเว นที อสีมาล สพุโพ สมฺมุตฺโท อสีโม, สพุโพ
ชาตสุสโร อสีโม นทียา วา ภิกขเว สมฺมุตฺเต วา ชาตสุสเร
วา ยํ มชฺฌิมสุส ปุริสสุส สมฺนุตา อุทกุกเขปธา, อัยฺย ตตฺถ
สฺมานลํวธา เอกุโปสธา. ความว่า แม่น้ำทั้งปวงใช้สีมา ทะเล
ทั้งปวงใช้สีมา สระเกิดเองทั้งปวงใช้สีมา คือว่าไม่เป็นดังคามเขต
แม้สมมติสีมาก็ไม่เป็นอันสมมติ ที่อันใดในแม่น้ำเป็นเองใช้แม่น้ำขุด
หรือในทะเล หรือในสระเกิดเองใช้สระคนขุด กำหนดด้วยสาคน้ำ
แห่งมัชฌิมบุรุษโดยรอบในที่นั้น อันนี้แลเป็นสีมามีสังวาสเสมอกัน
มีอุโบสถอันเดียว ดังนี้ ในฤดูฝน ๔ เดือน ฝน ๗ วันตกทุกกึ่งเดือน
ในแม่น้ำใด ในสระเกิดเองใดน้ำไม่ขาด นางภิกษุณีนั่งเป็นปริมณฑล
ไม่ได้ยกชายสบบงลงข้ามพวยสบบงห่มสักนี้ว ๑ หรือ ๒ นิ้ว อันนี้แล
ชื่อว่าแม่น้ำ ชื่อว่าสระเกิดเอง ในแม่น้ำในชาตสระ ในฤดูฝนดี ๔
เดือน และในทะเลเวลาคลื่นปกติ ท่วมที่เท่าใด แต่ที่เท่านั้นลงไป
เป็นกัปปีภูมิ ทำสังฆกรรมในที่นั้นได้ ฝนไม่ดี ฤดูแล้งแม่แห้งไป

ที่เท่านั้นก็คงเป็นกัปปัญญามีอยู่ ถ้าเขาซุกเป็นบ่อลงไป หรือหว่านพืช
ลงที่นั่นเป็นคามเขต อุทกุกเขปสีมา ไม่ไปนอกกัปปัญญีออกไป
อยู่แต่ในภายใน อัพกันตรสีมา และอุทกุกเขปสีมา ๒ นี้ กำหนด
แต่โอกาสภิกษุขึ้นออกไป

ถ้าสงฆ์ ๒ พวกเขาจะทำสังฆกรรม ให้กำหนด ๗ อัพกันตรและ
ชั่วสาดน้ำอื่นอีกลงในระหว่างเป็นอุปจาร ภิกษุอยู่ในภายในที่กำหนด
มละหัตตบาสนันเสียดี และภายนอกที่กำหนดยื่นไม้ไว้ระหว่างเป็น
อุปจารก็ดี ให้กรรมกำเริบได้ กิ่งไม้ในมหาสีมายื่นเข้าไปจดพื้นใน
ขันฑสีมา หรือกิ่งไม้ในขันฑสีมายื่นเข้าไปจดพื้นในมหาสีมา มีอยู่
เมื่อจะทำสังฆกรรม ฟังชำระเสียดก่อนจะทำสังฆกรรมในอุทกุกเขป-
สีมา ฟังลงทำในน้ำ หรือทำในร้านในแพในเรือซึ่งปักลงในน้ำนั้น
อย่าปักเสาปักหลักบนตลิ่ง และผูกกันกิ่งไม้ทิ้งออกขึ้นบนตลิ่ง และ
อย่าผูกในต้นไม้ซึ่งขึ้นในน้ำและกิ่งจกกับตลิ่งและจกกับกิ่งไม้บนตลิ่ง
ด้วยว่าเมื่อเป็นเช่นนี้ ชื่อว่าเกี่ยวกันไป อนึ่ง อย่าลอย เรือ ทำ

แพ

สังฆกรรม ด้วยว่าผู้ตติจะไปอยู่แห่งหนึ่ง อนุสาวณะจะไปอยู่
แห่งหนึ่ง อนึ่ง สมมติสีมาทับฝั่งแม่น้ำเป็นทุกกฏ ในฝั่งแม่น้ำใด
มีเรือเป็นนิตย มีสะพานเป็นนิตย จะสมมติสีมาทับฝั่งแม่น้ำนั้นควรอยู่
อนึ่ง สวดปาติโมกข์ตามบริเวณไม่เป็นที่สังเกต ต้องทุกกฏ ทรง
อนุญาตให้สมมติโรงอุโบสถไว้แห่งหนึ่ง ด้วยผู้ตติทุติยกรรมวาจา ใน
อวาสอันหนึ่งมีสีมาอันเดียวกัน สมมติโรงอุโบสถ ๒ แห่ง เป็นทุกกฏ
ทรงอนุญาตให้ถอนเสียดแห่งหนึ่ง.

สีมากถา จบ

จักแสดงในอริกณสมณะ ๗ โดยย่อ สัมมุขาวินัย ๑ สติวินัย ๑
อมุพหวินัย ๑ ปฏิกุญญาตกรณะ ๑ เขภุยยสิกา ๑ ตัสสปาปีสิกา ๑
ติณวัตถารกะ ๑ ๗ นี้ชื่อว่าอริกณสมณะ เพราะเป็นธรรมรับ
อริกณ ๔ ภิกษุวิวาททะเลาะกันด้วยเภทกรวัตถุ ๑๘ เป็นต้นว่า
นี้ธรรมนี้ใช่ธรรม นี้วินัยนี้ใช่วินัย ดังนี้ ชื่อว่าวิวาทาธิกณ ทะเลาะ
วิวาททูปตีกันไม่ชื่อว่าวิวาทาธิกณ โจทท้อกันด้วยศีลวิบัติ หรือ
ทิจฐิวิบัติ หรืออาจารวิบัติ หรืออาชีวิวิบัติ อันใดอันหนึ่ง ชื่อว่า
อนูวาทาธิกณ อาบัติขั้น ๗ ชื่อว่าอาบัติตาทิกณ สังฆกรรม ๔
คือ อปโลกนกรรม ๑ ญัตติกรรม ๑ ญัตติทุติยกรรม ๑ ญัตติจตุตถ-
กรรม ๑ ชื่อว่ากัจจาธิกณ ๔ นี้ ชื่อว่าอริกณนั้น เพราะจะพึง
รับด้วยสมณะ ๗

วิวาทาธิกณรับด้วยสมณะ ๒ คือ สัมมุขาวินัยและเขภุยยสิกา
เมื่อจะรับด้วยสัมมุขาวินัยอย่างเดียวนั้น วิวาทเกิดขึ้นในวิหารใด
สงฆ์ตัดสินไปในวิหารนั้น หรือภิกษุทั้งหลายไปเพื่อจะรับในวิหาร
อื่น และตัดสินรับเสียในกลางทางก็ดี หรือภิกษุไปมอบให้แก่สงฆ์
ในวิหารใด สงฆ์ในวิหารนั้นตัดสินรับไปเสีย หรือสงฆ์ในวิหาร
นั้นไม่อาจรับได้ สมมติภิกษุขึ้นด้วยอุพพาหิการกรรมวาจาให้เป็น
บุคคลผู้ตัดสิน บุคคลผู้ได้สมมตินั้น ตัดสินรับไปในวิหารนั้นเองก็ดี
ก็แล้ววิวาทนั้นเมื่อรับไปดังนี้ ความพร้อมหน้าสงฆ์ พร้อมหน้าธรรม
พร้อมหน้าวินัย พร้อมหน้าบุคคลอันใด นี้แลชื่อว่าสัมมุขาวินัย ความ
ที่การกสงฆ์พร้อมหน้ากันด้วยสังฆสามัคคีนี ชื่อว่าความพร้อมหน้า
สงฆ์ ความที่วัดจะพึงรับนั้นเป็นของจริง ชื่อว่าพร้อมหน้าธรรม

วัตถุประสงค์รับด้วยประการใด ความที่วัตถุนั้นพร้อมหน้ากันด้วย
ประการนั้นแท้ ชื่อว่าพร้อมหน้าวินัย ผู้ใดวิวาทและวิวาทด้วยผู้ใด
ความที่คนทั้ง ๒ ซึ่งเป็นข้าศึกกัน โดยอรรถนั้นเป็นผู้พร้อมหน้ากัน
อยู่ ชื่อว่าความพร้อมหน้าบุคคล แต่ในวิวาทซึ่งรับไปด้วยอุพพา-
หิกากรรมวานั้น ความพร้อมหน้าสงฆ์ย่อมเสื่อมลดไป อย่างนี้แล
วิวาทาธิกรณ ชื่อว่ารับไปแต่ด้วยสัมมุขาวินัยอย่างเดียว ถ้าแลแม่
ไม่รับไปดั่งนั้นไซ้ ถ้าภิกษุซึ่งสงฆ์สมมติด้วยอุพพาหิกากรรมวาม
อบอธิกรณนั้นให้แก่สงฆ์ด้วยคำว่า ข้าพเจ้าทั้งหลายไม่อาจรับ
ดั่งนี้ ต่อไปสงฆ์สมมติภิกษุพร้อมด้วยองค์ ๕ ให้เป็นผู้แจกสลากแล้ว
ให้ภิกษุนั้นแจกสลากโดยอาการ ๓ คือ ซ่อน เปิดเผย กระซิบที่หู
และในบริษัทซึ่งประชุมกัน ภิกษุผู้เป็นธรรมวาทีได้สลากแห่งธรรม
วาทีชุกชุมมาก เธอทั้งหลายนั้นกล่าวตัดสินอย่างไร อธิกรณรับ
ไปอย่างนั้น ดั่งนี้ชื่อว่ารับด้วยสัมมุขาวินัยด้วย ด้วยเขภุยยลิกา
คือธรรมวาทีมากกว่าด้วย ในที่นี้สัมมุขาวินัยมีนัยดังกล่าวแล้วแท้
แต่ที่กระทำเขภุยยลิกากรรม คือแจกสลากธรรมวาทีได้มาก นี้แล
ชื่อเขภุยยลิกา วิวาทาธิกรณ รับด้วยสมณะ ๒ ดังกล่าวมานี้แล

อนุวาทาธิกรณยอมรับด้วยสมณพ ๔ คือ สัมมุขาวินัย ๑
สติวินัย ๑ อมพหวินัย ๑ ตัสสปาปิยลิกา ๑ เมื่อจะรับด้วยสัมมุขา-
วินัยอย่างเดียว ผู้ใดโจทและโจทผู้ใด พระวินัยธรพึงฟังคำแห่งคน
ทั้ง ๒ นั้น ถ้าเห็นว่าไม่มีอาบัติสิ่งใด ให้คนทั้ง ๒ งคโทษกันเสีย
ถ้าเห็นว่ามีอาบัติแล้วตัดสินว่า ในข้อนั้นเป็นอาบัติชื่อนี้ อธิกรณนั้น
รับไป ชื่อว่ารับไปด้วยสัมมุขาวินัยอย่างเดียว ลักษณะแห่ง

สัมมุขาวินัยในที่นี้ ก็มีนัยดังกล่าวแล้วแท้ ก็แลภิกษุผู้เป็นชีณาสพ
ผู้อื่นโจทด้วยสัตวิบัติไม่มีมูล และมาขอสติวินัยกะพระสงฆ์ ๆ ให้
สติวินัยด้วยฉัตติจตุตถกรรมในกาลใด ในกาลนั้น อนุวาทาธิกรณเป็น
อันรับด้วยสัมมุขาวินัยด้วย ด้วยสติวินัยด้วย แต่เมื่อสงฆ์ให้สติวินัย
แล้ว ผู้หนึ่งจะโจทท่านนั้นอีกไม่ขึ้นเลย ก็แลภิกษุเป็นบ้ำประพฤติ
อชฌาจารด้วยความเป็นบ้ำ ภิกษุอื่นโจทว่า ท่านจงระลึกอบัติเช่นนี้
ดังนี้ แม่เธอนั้นกล่าวว่า กรรมอันนี้ข้าพเจ้าเป็นบ้ำอยู่ทำ ระลึกหาได้
ไม่ ดังนี้ภิกษุอื่นก็ยังขึ้นโจทอยู่ที่ดี และเธอมาขออมุพหวินัย เพื่อจะ
ไม่ให้โจทได้อีก พระสงฆ์ก็ให้อมุพหวินัยด้วยฉัตติจตุตถกรรมวาจา
แก่เธอนั้น ในกาลใด ในกาลนั้น อนุวาทาธิกรณเป็นอันรับด้วย
สัมมุขาวินัยด้วย ด้วยอมุพหวินัยด้วย และครั้งเมื่อสงฆ์ให้อมุพหวินัย
แล้ว ผู้หนึ่งจะโจทเธอนั้นอีก เพราะเหตุนั้นไม่ขึ้นเลย ก็แลภิกษุ
ประพฤติอชฌาจารอยู่ ภิกษุอื่นโจทด้วยปาราชิก หรือด้วยข้อไกล้ต่อ
ปาราชิกก็ดี เธอพูดเอาคำอื่นมากลบเกลื่อนเสีย เป็นคนลามกนัก
เพราะหนาด้วยบาป พระสงฆ์สำคัญลงว่า ถ้าผู้นี้จักมีมูลไม่ขาดแล้ว
ไซ้ เธอจักปฏิบัติชอบจักได้โอสารณะ การชักเข้า ถ้าเธอมีมูลอัน
ขาดแล้วไซ้เธอนั้นเองจักเป็นความฉิบหายแห่งเธอนั้น พระสงฆ์สำคัญ
ดังนี้แล้ว กระทำตัสสปาปิยสิกากรรมแก่เธอนั้น ด้วยฉัตติจตุตถ-
กรรมวาจา ในกาลใด ในกาลนั้น อนุวาทาธิกรณเป็นอันรับ ด้วย
สัมมุขาวินัยด้วย ด้วยตัสสปาปิยสิกาด้วย อนุวาทาธิกรณรับด้วย
สมณะ ๔ ดังกล่าวมานี้แล

อาปิตตาธิกรณย่อมีรับด้วยสมณะ ๓ คือ สัมมุขาวินัย ๑
ปฎิณญาตกรณะ ๑ ตินวัตถารกะ ๑ อาปิตตาธิกรณนั้น ซึ่งจะรับ

ด้วยสัมมุขาวินัยอย่างเดียวไม่มี ก็แลในกาลใดภิกษุแสดงลหุกาบัติ
ในสำนักภิกษุองค์เดียว หรือในท่ามกลางสงฆ์และคณะ ในกาลนั้น
อาบัติตาทิกรณย่อมรับด้วยสัมมุขาวินัยด้วย ด้วยปฎิญาตกรณะ
ด้วย ผู้ใดแสดง ๆ แก่ผู้ใด ความที่คนทั้ง ๒ นั้นพร้อมหน้ากัน ชื่อว่า
ความพร้อมหน้าบุคคลในสัมมุขาวินัยนั้น ความพร้อมหน้านอกนั้น
มีนัยดังกล่าวแล้ว ในเวลาแสดงอาบัติแก่บุคคลและคณะ ความพร้อม
หน้าสงฆ์เสื่อมลงไป ในการแสดงอาบัตินั้น ความปฎิญาว่า ข้าพเจ้า
ต้องอาบัติชื่อนี้ก็ดี และรับว่า ข้าพเจ้าเห็นอาบัตินี้ชื่อนี้ก็ดี อันใด ผู้รับ
กระทำตามปฎิญยานั้น ด้วยกล่าวว่า ท่านพึงสำรวจต่อไป นี้แลชื่อว่า
ปฎิญาตกรณะ ทำตามปฎิญา การขอปริวาสเป็นต้นแล ให้ปริวาส
เป็นต้นตามปฎิญา ชื่อว่าปฎิญาตกรณะในสังฆาติเสส ก็แลภิกษุ
ทั้งหลาย ๒ จำพวกทำการทะเลาะกัน ได้ประพุดอิฆฌาจารไม่เป็น
กรรมแห่งสมณะมาก ครั้นละซึ่งกรรม ความละอายเกิดขึ้นอีก และ
เธอเหล่านั้นคิดว่า ถ้าเราทั้งหลายจักยังกันและกัน ให้แสดงอาบัติ
เหล่านี้ไฉน อธิกรณนั้นพึงเป็นไปเพื่อความกล้าแข็งร้ายกาจขึ้น
เธอเห็นโทษในการยังกันให้แสดงอาบัตินี้แล้ว และพร้อมกันทำ
ติณวัตถการกรรม คือสังฆกรรมอันหนึ่ง ทับโทษนั้นไว้ดังหญาปีคฤถ
ในกาลใด ในกาลนั้น อาบัติตาทิกรณชื่อว่ารับด้วยสัมมุขาวินัยด้วย
ด้วยติณวัตถการกะด้วย ด้วยว่าภิกษุทั้งหลายเท่าใด เข้าอยู่ในหัตถบาธ
ในขณะที่ทำติณวัตถการกรรมนั้น และเธอไม่ทำให้แจ้งซึ่งทิวากรรม
นั้นไม่ควร ดังนี้ แม่เธอกลับอยู่ก็ดี อาบัติทั้งปวงแห่งเธอนั้น ยก
แต่อาบัติที่เป็นโทษหยาบ คือ สังฆาติเสส และอาบัติเป็นคิหิปฏิสังยุต
กอบรด้วยคฤหัสถ์เสีย นอกนั้นออกได้ตกไปสิ้น อาบัติตาทิกรณ
รับด้วยสมณะ ๓ ดังกล่าวมานี้แล

กิจจาธิกรณีย่อมรับด้วยสัมมาวินัยอย่างเดียว

อธิกรณ์ ๔ ย่อมรับด้วยสมณะ ๗ ตามสมควร ด้วยประการ
ดังนี้แล.

อธิกณสมถกถาจบ

จักแสดงในการวาทะ ความไม่เคารพและความเคารพ
ความไม่เคารพ มี ๖ คือ ไม่เคารพในพระพุทธเจ้า ไม่เคารพใน
พระธรรม ไม่เคารพในพระสงฆ์ ไม่เคารพในสิกขา ไม่เคารพใน
อัปปมาท ไม่เคารพในปฎิสัมถาร เป็น ๖ ผู้ใด เมื่อพระพุทธเจ้ายัง
ทรงพระชนม์อยู่ ไม่ไปสู่ที่อุปัฏฐาก เมื่อพระองค์ปรินิพพานแล้ว ไม่
ไปสู่ที่ เจติย์ เพื่ออุปัฏฐาก และไม่ไหว้ซึ่งเจติย์ หรือซึ่งโพธิ

โพธิ

และกันร่ม สวมรองเท้า เทียบเดินในลานเจติย์ ก็ดี ฟังรู้เถิดว่า ความ
เคารพในพระพุทธเจ้าแห่งผู้นั้นไม่มี ก็แลผู้ใดเป็นผู้อาจอยู่แท้ และ
ไม่ไปสู่ที่ฟังธรรม ไม่ว่าจะขานซึ่งสรภัญญะ ไม่กล่าวธรรมกถาและ
ทำลายธรรมสวณะไปก็ดี หรือฟังชาน หรือไม่เอื้อเพื่อนั่งอยู่ใน
โรงธรรม ก็ดี ดังนี้ ฟังรู้เถิดว่า ความเคารพในพระธรรมแห่งผู้นั้น
ไม่มี ผู้ใดไม่ตั้งไว้เฉพาะซึ่งการทำความขำเกรงในพระเถระ และ
ภิกษุหนุ่ม และภิกษุท่ามกลางก็ดี และแสดงความเป็นคนคะนองกาย
ในที่ทั้งหลาย เป็นต้นว่า โรงอุโบสถและวัดกมมลก คือที่ยืนคลุมผ้า
จะไปบิณฑบาต และไม่ไหว้ตามลำดับผู้เฒ่า ดังนี้ ฟังรู้เถิดว่า ความ
เคารพในพระสงฆ์แห่งผู้นั้นไม่มี ก็แลผู้ไม่สมาทานศึกษาเลย ซึ่ง
สิกขา ๓ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา นี้ ฟังรู้เถิดว่า เป็นผู้ไม่เคารพใน
สิกขา ผู้ตั้งอยู่ในความประมาทอยู่ปราศจากสติแท้ ไม่ยังกับปมาท-

ลักษณะให้เจริญนี้ ฟังรู้เถิดว่า เป็นผู้ไม่เคารพในอปปมาท ผู้ไม่
ทำเลยซึ่งปฏิสันถารทั้ง ๒ คือ อามิสปฏิสันถาร ต้อนรับด้วยอามิส
และธรรมปฏิสันถาร ต้อนรับด้วยธรรม นี่แลฟังรู้เถิดว่า เป็นผู้ไม่
เคารพในปฏิสันถาร ความเคารพมี ๖ คือ เคารพในพระพุทธเจ้า
เคารพในพระธรรม เคารพในพระสงฆ์ เคารพในสิกขา เคารพใน
อปปมาท เคารพในปฏิสันถาร เป็น ๖ เนื้อความในเคารพ ๖ นี้
ฟังรู้โดยพิสดาร โดยปริยาย แปลกจากอาการวะ ซึ่งกล่าวในพระสูตรว่า
ความไม่เคารพเป็นไปเพื่อความเสื่อม ความเคารพเป็นไปเพื่อความ
เจริญแล้วนั้นเถิด.

การวาทการวาทา จบ

ข้อความในถาซึ่งกล่าวมาในปีพะนั้น ๆ แสดงข้อปฏิบัติชำระ
ปัดกวาดสันดานแห่งผู้ปฏิบัติให้ส่องแผ้ว ดังไม้กราวปัดกวาดที่รอก
สำเร็จอานิสงส์ ๕ ประการ ก็แลอานิสงส์แห่งการกวาดลานเจดีย์
เป็นต้น ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์ปริวารดังนี้ว่า อานิสงส์แห่งการกวาด
มี ๕ คือ สกจิตต์ ปฐิติ จิตของตนเลื่อมใสส่องแผ้ว ดังทตตภิกษุ
กวาดลานเจดีย์แล้ว ยืนแลดูได้โอกาสสถิณแล้ว สำเร็จผลทั้งสาม ๑
ปรจิตต์ ปฐิติ จิตผู้อื่นเลื่อมใสส่องแผ้ว ดังติสตภิกษุ กวาดลาน
เจดีย์แล้ว ยืนถือกระเช้าอยู่ พระติสตทตตเถระ ลงจากเรือเห็นลาน
เจดีย์กวาดแล้ว ยินดีมาถามปริศนา ๑ เทวตา อตุตมณา โหติ เทวตา
ยินดีชอบใจด้วย ดังภิกษุองค์หนึ่งกวาดลานเจดีย์และบานโพธิ์แล้ว
ไปอาบน้ำ เทวตาเลื่อมใสมายืนถือดอกไม้อยู่ ๑ ปาสาทิกถ้วตุนิยัย

กมฺม อุปจิตฺ ผู้กวาดเชื่อว่าสังสมกรรม ซึ่งเป็นไปเพื่อความเป็นผู้นำ
เลื่อมใสด้วยรูป ในภพหน้า ดังพระอภยเถระ ปางก่อนเป็นเถระแก่
ได้กวาดบานเจดีย์ บุตรแห่งอำมาตย์ผู้หนึ่ง ปางก่อนเป็นอุบาสก ได้
เทหยากเยื่อที่เขากวาด ทั้ง ๒ มาในภพหลัง เป็นคนที่รูดนำเลื่อมใส ๑
กายสุส เกทา ปรี มรณา สุกฺตี สกฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ ผู้กวาด
เบื้องหน้าแต่ตายเพราะแตกแห่งกาย ย่อมเข้าถึงโลกสวรรค์ เป็นคติ
อันดี ๑ เป็น ๕ ยังอาณิสงส์แห่งการกวาดอีก ๕ คือ จิตแห่งตน
เลื่อมใสฟ่องแผ้ว ๑ จิตแห่งผู้อื่นเลื่อมใสฟ่องแผ้ว ๑ เทวดาชื่นชม
ยินดีด้วย ๑ สตุฏฺฐ ๑ สาสนํ กตํ โหติ ผู้กวาดเป็นอันกระทำคำสอน
แห่งพระศาสดา ด้วยว่าวัตรคือการกวาดนี้ พระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ได้สรรเสริญไว้แล้ว เพราะเหตุนั้น เมื่อกระทำการกวาดก็เป็นทำ
คำสอนแห่งพระศาสดา ดังท่านกล่าวไว้ว่า พระสาริบุตรลืมไปไม่ได้
กวาด ไปเข้านิโรธอยู่ในป่าหิมพานต์ พระองค์ทรงทราบว่าลืมเสีย
เสด็จไปแสดงรอยพระบาทไว้ แต่นั้น ไปพระเถระเจ้าเมี้ยนในที่กัลล
ลูกคุม ท่านก็เอาเท้ากวาดหยากเยื่อเสียก่อนแล้วจึงยืนนี้ ๑ **ปจฺจิมมา**
ชนตา ทิฏฺฐานุกฺคิ อปชฺชติ ประชุมชนซึ่งมีในภายหลัง ย่อมถึง
ซึ่งทูลฐานุกคิไปตาม คือทำตามอย่างที่ท่านเห็น ๑ เป็น ๕.

สมมชชนานิสฺสกา จป

เทสนาทีปพฺพํ สตุตฺมํ จบข้อที่ ๗ ชื่อว่าเทสนาทีปพพะ
กถาทังปวงในข้อนั้น ๆ กถาใดย่อ กถานั้นเมื่อประสงค์พิสดาร
ฟังดูในบาลีวิภังคขันธกะ และปริวาร และอรรถกถาฎีกาเถิด.

สตุตปพฺพ พุพฺพสิกขาวณฺณนา นิฏฺฐิตา

๑. ในอภินันท์ที่ปรึกษาเป็น คุณชา.

นี่ลกหาปณะนั้น ในอรรถกถาก็ไม่บอกตำราทำและประมาณ
 ราคาไว้ แต่ในวิมตติวินทนีฎีกา บอกประมาณราคาแห่งนี่ลกหาปณะ
 และรุทรทามกหาปณะไว้ดังนี้ว่า พึงรู้นี่ลกหาปณะนั้น เขาทำให้
 เกิดขึ้นตามตำราเก่า ถึงพร้อมด้วยลักษณะ มีราคาเท่าทองอุตตมะ
 ประมาณ ๒๐ มาสก กหาปณะที่แม่อันพระเจ้ารุทรทามะให้บังเกิดขึ้น
 เรียกว่า รุทรทามกหาปณะ ได้ยินว่ารุทรทามกหาปณะนั้นราคาถึง
 ส่วนสามแห่งนี่ลกหาปณะ แล้วท่านกล่าวต่อไปว่า ในประเทศใด
 นี่ลกหาปณะไม่มี ในประเทศนั้นพึงกำหนดบาทด้วยลักษณะเท่าราคา
 ๕ มาสก แห่งทองที่เขาได้แล้วปราศจากโทษนั้นเกิด โดยปาฐะใน
 วิมตติวินทนีฎีกา ไปราณสตถุธานุรูป อุปปาทีโต วิสติมาสปปมาณ-
 อุตตมสุวรรณคณนโก ลกขณสมุปนุโน นี่ลกหาปโณติ เวทิตพุโพ.
 รุทรทามเนปี อุปปาทีโต รุทรทามโก. โส กิร นี่ลกหาปณสุส
 ติภาคัง อคฺคตติ. ยสุมี ปน ปเทเส นี่ลกหาปณา น สนฺตติ. ตตฺถาปี
 กาฬิกวิริหิตสุส นิทฺขนฺตสุวรรณสุส ปญฺจมาสคฺคณนเกน ภาณฺฑเทน
 ปาทปริจฺเจโท กาทพุโพ ดังนี้

ถ้าจะคิดบาทตามวิมตติวินทนีฎีกา พึงรู้จักมาตราก่อน มาตราไทย
 ก็มีหลายอย่างไม่ต้องกัน จะอาศัยมาตราในคัมภีร์อริชานันปทีปิกา
 ตั้งเป็นมาตราไทยดังนี้ เพื่อ ๑ สีไฟ ๆ หนึ่ง ๒ กล้า คือ ๒ มาสก
 กล้าหนึ่ง ๒ กล่อมคือ ๒ กุณฺชา กล่อมหนึ่ง ๔ เมล็ดข้าวเปลือก ดังนี้
 มาตรานี้ก็ไม่ผิดนักกับมาตราจีน แต่มาตราจีนนั้นละเอียดนัก ทอง
 กล้าหนึ่งเป็นราคาเงินสิบหกกล้าเรียกว่า ๑๖ หน้า ทองได้แล้ว
 ปราศจากโทษอุตตมะดี ๕ กล้า ๑๖ หน้า เป็นเงิน ๕ สลึงในสยาม
 ประเทศนี้ เป็นบาทหนึ่งในอินทนาทานสิกขาบท ตามวิมตติวินทนี

๑. ใน Ancient India and India civilization มีกล่าวถึงว่า รุทรทามัน (Rudradaman)

เป็นผู้รอนกรอุชชยนี้.

แต่ในฎีกาแห่งอุตตราวินิจัยบอกตำราทำนึ่งลกหาปณะและ
 ประมาณราคาบาทไว้ดังนี้ว่า กหาปณะที่เจือกันนั้นแลชื่อนึ่งลกหา-
 ปณะ ด้วยว่าลักษณะต้องตามตำราเก่า ย่อมปรากฏอยู่ในนึ่งลกหาปณะ
 นั้นแท้ ให้เอาทอง ๕ มาสก เงิน ๕ มาสก ทองแดง ๑๐ มาสก
 เป็น ๒๐ มาสกด้วยกัน ผสมกัน ปนโลหะคือเหล็กสักเมล็ดข้าวเปลือก
 หนึ่งด้วยเพื่อจะประสานเนื้อ เอาลงเข้าหลอม ทำเป็นรูปตีตราอักษร
 และรูปทำข้างเป็นต้นอันใดอันหนึ่งลงไว้ นี้แลชื่อนึ่งลกหาปณะ
 เพราะเป็นของไม่มีโทษ ในประเทศใดนึ่งลกหาปณะนั้นไม่มี ใน
 ประเทศนั้นให้เอาทองหนัก ๒๐ เมล็ดข้าวเปลือกเป็นราคาบาท ๑
 ภิษุลักข์ของราคาเท่าราคาทองหนัก ๒๐ เมล็ดข้าวเปลือก เป็นปราชิก
 คำอันนี้พระอาจารย์ชิวาจิตรระกล่าวไว้ โดยฎีกาปาฐะว่า มิสฺสทก-
 กหาปโณเยว นิลกหาปโณ. ตตุเถว หิ โปราณสตตุถวิหิตลฺกขณํ
 ทิสฺสติ. ปญฺจิ มาสา สุวณฺณสุสฺส ตถา รชตลิสฺส ทส มาสา
 ตมฺพสุสฺสติ เอเต วิสฺติมาเส มิสฺสเสตฺวา พนฺชตฺถาย วิหิมตฺตํ โลหํ
 ปกฺขิปีตฺวา อุกฺขรณํ จ หตฺถิปาทาทินมณฺยตฺรณฺจ รูปํ ทสฺสเสตฺวา
 กโตะ นิทฺุโทสฺตฺตา นิลกหาปโณ นาม โหติ. โหนฺติ เจตฺถ

เหมรชตตมฺเพหิ	สตฺถ	นิทฺุทฺธิฏฺฐลฺกขณํ
อหาเปตฺวา กโตะ วิส-	มาโส	นิลกหาปโณ
เหมปาทํ สขฺณฺปาทํ	ตมฺพปาททฺวํ	หิ โส
มิสฺสเสตฺวา รูปมฺปเปตฺวา	กาตุํ	สตฺถ
เอโละติ วุจฺเจเต โทโส	นิทฺุโทสฺตฺตา	ตเถริโตะ
ตสฺส ปาโท สุวณฺณสุสฺส	วิสฺวิหคฺฆนนามโก	
ยสฺมี ปน ปเทเส โส	น	วตฺตติ กหาปโณ

๑. ลานกลางฉบับเป็น อุกฺขรณิ.

วิสโธวณฺณวิหคฺฆํ   ตปฺปาทคฺฆนฺติ เวทียํ
วิสโธวณฺณวิหคฺฆํ   เถเนนฺตํ ภิภฺชโว ตโต
จวณฺติ สามณฺณคฺคณา   อิจฺจาหุ วินยณฺณโนติ
วาจิสฺสรนามกาจริเยน วุคฺคตํ ติงฺนํ

ทองหนัก ๒๐ เมล็ดข้าวเปลือก เป็น ๕ กลุ่ม คิด ๑๖หนัก
เป็นเงินสองสลึงเฟื้องในสยามประเทศนี้เป็นบาท ๑ ในอินทนาทาน
สิกขาบท ตามสูตรวินิจฉัยฎีกา

ก็เลขของในสยามประเทศนี้ราคาไม่ยั่งยืน บางคราวขาย ๑๖
หนักบ้าง ๑๗ หนักบ้าง บางคราวขาย ๑๘ หนักบ้าง ๑๙ หนักบ้าง
ซึ่งคิดมาแต่ ๑๖ หนักนี้เพื่อจะให้เสมอกันกับนิกหาปณะซึ่งท่านบอก
ตำราไว้นั้น

ก็แลนิกหาปณะนั้นคือนาก ช่างสองคนได้ทำตามตำรานั้น
สองครั้ง คนหนึ่งได้เป็นเนื่อนากหนักสลึงห้อยมกลุ่มหนึ่ง ขาดอยู่
สองไฟกับกลุ่มหนึ่ง เนื้อก็ตำ คนหนึ่งทำได้หนักสลึงสองไฟคงตาม
น้ำหนักเดิมขาดแต่เหล็ก เนื้อก็เยี่ยมดี ช่างทองในสยามประเทศนี้

๖

ตีราคานากนั้นต่าง ๆ กัน ตีราคา ๗ หนักบ้าง

๑๐

ก็แต่ในคัมภีร์สังขยาปกาสะ และคัมภีร์วินยสาร บอกตำราทำ
เหมือนกันแต่ไม่ปนเหล็ก ส่วนคัมภีร์วินยสารตีราคาไว้ว่า ๗ หนัก ๆ
เป็นเงิน ๒ สลึงกับไฟ ๑ กับกล้า ๑ เป็นบาท ๑ ถ้า ๘ หนักได้
เงิน ๒ สลึงเฟื้อง เป็นบาทในอินทนาทานสิกขาบท ถ้า ๑๐ หนัก
ก็เกินราคานากอย่างดีในสยามประเทศนี้ไป ด้วยว่านากอย่างดีใน

สยามประเทศนี ก็เพียง ๕ หน้า ถ้าตีราคา ๕ หน้าก็เกินเนือ่นาก
นั้นไป ถ้าตีราคาเพียง ๔ หน้าเห็นว้าสม ด้วยว้าตำราในฎีกานั้น
ปนเหล็กด้วยเนือจึ่งสูงขึ้นไป ตีราคา ๔ หน้าจึ่งชอบ สมกับราคา
ทองหน้า ๒๐ เมล็ดข้าวเปลือกด้วย ด้วยเห็นว้าในเวลาเมื่อแต่งฎีกา
นั้น เขาจะนับถือนากทีเป็นนีกหาปณะนั้น มีราคากว้าเงิน ๔ หน้า
ต่ำกว้าทอง ๔ หน้า เพราะเหตุนั้น ควรคิดทอง ๑๖ หน้า นาก ๔
หน้า ดังคิดมาแล้ว

แต่ในฎีกาแห่งกังขาวิตรณีกล่าวว้า ส่วนที ๒๐ แห่งหาปณะ
เก้าชื่อว้ามาสก ๆ นั้นเขาเรียกกันอยู่ในโลกว้า **มณูเชฎฐี** บ้าง โดย
ฎีกาปาฐะว้า มาสโก โปราณกสุต กหาปณสุต วิสตีโม ภาโค
โย โลก **มณูเชฎฐี**ตีปี วุจจติ ดังนี้ ชาวลังกาผู้หนึ่งบอกว้า
มณูเชฎฐี นั้น เป็นเงินเพือ่ง ๑ ในสยามประเทศนี ถ้าคิดตามนัยนี
๒ สลึงเพือ่งเงินไทย เป็นบาทในอทีนนาทานสีกขาบท

ได้ยินว้าในประเทศพม่า บางครูว้า มาสโก ๑ เป็นเงินสลึง ๑
๕ มาสโกเป็นเงิน ๕ สลึง

ว้าตามวิมคิวิโนทนี และครูพม่า ๕ สลึงเป็นบาท ว้าตามฎีกา
แห่งอุตตรวินิจจัย และคำทีชาวลังกาผู้หนึ่งกล่าวว้า **มณูเชฎฐี** เป็น
เพือ่งนี ๒ สลึงเพือ่งเป็นบาท ตามคัมภีร์วินยสาร ๒ สลึงกับไฟ ๑
กับกล่า ๑ เป็นบาท

บาทในอทีนนาทาน คิดตามวาทะแห่งอาจารย์ต่าง ๆ กันดังนี้
ให้นักปราชญ์ผู้มีปัญญาไตร่ตรองตามคัมภีร์นั้น ๆ และสืบสอบสวน

ในประเทศต่าง ๆ ถือเอาแต่ที่ขอบเถิด (ท่านผู้แต่งคิรคาทองและ
นาคังนี้ ตามราคาซึ่งใช้กันในเวลาที่แต่งหนังสือนี้. ว.ว.)

ปาทกถา จบ

จักแสดงประมาณบาตรและปละสืบไป บาตรมี ๒ คือ
บาตร เหล็ก ทั้ง ๒ นี้ กอบด้วยประมาณจึงควรอธิฐานและวิกัป
ดิน

ประมาณแห่งบาตรมี ๓ คือ อุกกุฏโจ บาตรขนาดใหญ่ ๑ มชฺฌิมโ
บาตรขนาดกลาง ๑ โอมโก บาตรขนาดเล็ก ๑ บาตรขนาดใหญ่
นั้น จุข้าวสุกแห่งข้าวสารกึ่งอาพหะ และจุขาทนียะเท่าส่วนที่ ๔
แห่งข้าวสุก และพญฺญชนะกับข้าวพอสสมควรแก่ข้าวสุกนั้น บาตรขนาด
กลางจุข้าวสุกแห่งข้าวสารนาฬี ๑ บาตรขนาดเล็กจุข้าวสุกแห่งข้าวสาร
ปัตตะ ๑ ทั้ง ๒ นี้ก็จุขาทนียะและพญฺญชนะดังกล่าวแล้วก่อน เพราะ
บาลี ว่า อุกกุฏโจ นาม ปตุโต อทุกฺมาพฺหโกทนํ คณฺหาติ ฯ เป ฯ
มชฺฌิมโ นาม ปตุโต นาฬโกทนํ คณฺหาติ ฯ เป ฯ โอมโก นาม
ปตุโต ปตุโถทนํ คณฺหาติ จตุภาคํ ขาทนยํ ตทฺฐปิยํ พุญฺญชนํ ดังนี้

กึ่งอาพหะนั้น คือข้าวสาร ๒ ทะนานมคธ ในอรรถกถากล่าว
ว่า ชื่อว่าทะนานมคธนั้น ๑๒ ปละครึ่ง ในมหาอรรถกถากล่าวว่า
ปกตินาฬีทะนาน โดยปกติ ในสีหพทวิป ก็ใหญ่ไป ทมิพนาฬี ทะนาน
ทมิพก็เล็กไป มคธนาฬีทะนานมคธจึงประกอบด้วยประมาณ ทะนาน
ครึ่งมคธ เป็นทะนานในสีหพอัน ๑ เพราะอรรถกถาปาฐะว่า

๑. คือสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ครั้งทรงชำระ

อทุตมาพุทโททนต์ คณฺหาตีติ มคธนาฬิยา ทฺวิณฺณํ ตณฺฑุทฺธนาฬิณํ
โธทนต์ คณฺหาตี. มคธนาฬิ นาม อทุตฺตมฺเตรสปลา โหตีติ อณฺธ-
กฏฺฐกถายํ วุฑฺฒติ. สึทฺททึเป ปกตึนาฬิ มหนฺตฺตา. ทมิพฺพนาฬิ
ขุทฺทกฺกา. มคธนาฬิ ปมาณยฺตุตฺตา. ตาย มคธนาฬิยา ทึยทุตฺตนาฬิ
เอกา สึทฺทนาฬิ โหตีติ มหาอฏฺฐกถายํ วุฑฺฒติ.

จักแสดงปละก่อน มาตราในคัมภีร์อภิธาน์ปทีปิกา ดังนี้

จตุตทาโร วิหโย กุณฺชา	เทว กุณฺชา มาสโก ภเว
เทว อุกฺขา มาสหา ปญฺจา-	กฺขานํ ฐรณมฏฺฐกํ
สุวณฺโณ ปญฺจธฺรณํ	นิกฺขนฺตฺวานิตฺถิ ปญฺจ เต
ปาโท ภาเค จตุตฺถเถถ	ฐรณานิ ปลํ ทส
ตุลา ปลสฺสํ จาถ	ภาโร วิสฺติ ตา ตุลา
อโธ กหาปโณนิตฺถิ	กถฺยเต กริสาปโณ.

โดยอธิบายตามฎีกาเป็น ๒ นัย นัยก่อนว่าหนัก ๔ เมล็ดข้าว
เปลือกเป็นกุณฺชา ๒ กุณฺชาเป็นมาสก ๒ มาสกเป็นอักษะ ๕ อักษะ
เป็นฐรณะ ๘ ฐรณะเป็นสุวณฺณะ ๕ ฐรณะเป็นนิกษะ ๕ นิกษะ
เป็นบาท ๆ นั้นเป็นไปในส่วนที่ ๔ อันนี้เป็นมติแห่งอาจารย์บาง
พวก อีกนัยหนึ่ง ๔ เมล็ดข้าวเปลือกเป็นกุณฺชา ๒ กุณฺชาเป็นมาสก
๑๐ มาสกเป็นอักษะ ๘ อักษะเป็นฐรณะ ๕ ฐรณะเป็นสุวณฺณะ
๕ สุวณฺณะเป็นนิกษะ อันนี้เป็นมติแห่งเราทั้งหลาย บาทหนึ่งเป็น
ไปในส่วนที่ ๔ แห่งวัตถุอันใดอันหนึ่ง คือว่า สิ่งทั้งปวงนั้นแบ่ง
ออกไปเป็น ๔ ส่วน ดังสัตว์ ๔ เท้า ส่วนที่ ๔ ชื่อว่าบาท ๑๐ ฐรณะ
เป็นปละ ๑๐๐ ปละเป็นตุลา ๒๐ ตุลาเป็นภาระ กหาปณะและ

๑. ในอภิธาน์ปทีปิกาเป็น กุณฺชา.

กริสาปะณะ ๒ สัทธินี้เป็นชื่ออันเด็ยวกัน แเปลว้าของสำหรับฝ่าน
สำหรับต่อชื่อขายทีเขาทำเท้ากับผลกริส ๆ นั้น ว่าเท้ากับลูกสกา
คิตตามนัยก่อน ปละ ๑ เป็นเงินหนักบาท ๒ สลึง ๒ ไพ ๑๒ ปละ
ครั้ง หนัก ๔ ตำลึง ๓ บาท ๒ สลึงกับไพ ๑ เป็นน้าหนักมคธนาฬิ
ทะนานมคธ ๑ คิตตามนัยหลัง ปละ ๑ หนัก ๑ ตำลึง ๒ สลึง
๑๒ ปละครั้งนั้นเป็นเงินซ้ง ๑๕ ตำลึง กับสลึง ๑ เป็นน้าหนัก
มคธนาฬิทะนานมคธ ๑

แต่คัมภีร์ตั้งขยาปกาสกะ ว่า ๔ เมล็ดข้าวเปลือกเป็นกล่อม
๒ กล่อมเป็นกล้า ๕ กล้าเป็น ๒ อักกะ ๘ อักกะเป็นธรรณะ
๑๐ ธรรณะเป็นปละ เพราะปาฐะว่า มาสโก วิหโย อฏฐ อกัษ
วา วิหวิสติ ว่า มาสก ๑ ๘ เมล็ดข้าวเปลือก อักกะ ๑ ๑๐ เมล็ด
ข้าวเปลือก ดังนี้ คิตตามนัยนี้ ปละ ๑ หนัก ๓ บาทเพ็อง ๑๒ ปละ
ครั้ง หนัก ๕ ตำลึง ๓ บาท กับ ๒ ไพ เป็นน้าหนักมคธนาฬิ
ทะนานมคธ ๑

แม็สิลาซ้งเป็นนิมิตแห่งสิมา ทีทำนว่าอย่างเล็ก โตเท้าก่อน
น้าอ้อยหนัก ๓๒ ปละ ก็ควรคิตด้วยปละนี้ แต่ถ้าวักนักราชญ์
รังเก็ยว่าเล็กนักรูไม่ชอบกล ตามนัยแห่งฎีกาบอกไว้ว่าให้น้า
หรือถ้วขาวซ้งให้ได้น้าหนักดังกล่าวมานี้ จูเต็มในทะนานใด ทะนาน
นั้น ชื่อมคธนาฬิ ทะนานมคธ ๑ ปละมีต่าง ๆ กันดังนี้ ให้นักร-
ราชญ์ผู้มีปัญญา ฟังสอบสวนถ้อเอาเถิด

บัดนี้จักแสดงมคธนาฬิตามฎีกาอีก ในสารัตถทีปนีฎีกากล่าว
ว่า ๖ ปสตะ คือ ๖ ฟายมือ ชื่อมคธนาฬิ ทะนานมคธหนึ่ง อาจารย์

อื่นอีกกล่าวว่า ๘ ฟายมือ ชื่อมคธนาฬิ ทะนานมคธหนึ่ง ว่าตามอธิบาย
แห่งอาจารย์ก่อน ๓ ฟายมือเป็นนาฬิ คือทะนานหนึ่ง ๒ ทะนานนั้น
เป็นมคธนาฬิ ทะนานมคธหนึ่ง ว่าตามอธิบายแห่งอาจารย์หลัง
๔ ฟายมือเป็นนาฬิทะนานหนึ่ง ๒ ทะนานนั้นเป็นมคธนาฬิ ทะนาน
มคธหนึ่ง แต่พระอาจารย์ธัมมปาละเถระกล่าวว่า อาจารย์ทั้งหลายท่าน
กล่าวดังนี้ ๔ มุฏฐิกะ คือ ๔ กำมือโดยปกติ เป็นกฐวะ คือ ฟายมือ
หนึ่ง ๔ ฟายมือเป็นนาฬิ คือทะนานหนึ่ง ๑๖ ทะนานนั้นเป็น โทณะ
หนึ่ง ก็แลโทณะนั้นเป็น ๑๒ มคธนาฬิ เพราะเหตุนี้ ฟังรู้โดยนัยดังนี้
ทะนานมคธหนึ่งนั้นจุ ๕ ฟายมือกับกำมือ กับอีกกำมือหนึ่งแบ่ง ๓ ส่วน
เอาแต่ส่วนที่ ๓ ดังนี้เกิด เพราะฎีกาปาฐะว่า มคธนาฬิ นาม จ ปสตา
นาฬิติ เกจิ. อฏฐ ปสตาติ อปเร. ตตฺถ ปุริมานํ มเตน ติปสตาย
นาฬิยา เทว นาฬิโย เอกา มคธนาฬิ โหติ. ปจฺฉิมานํ มเตน จตฺต-
ปสตาย นาฬิยา เทว นาฬิโย เอกา มคธนาฬิ. อจฺริยธมฺมปาละ-
เถเรณ ปน ปกตฺติยา จตฺตมุฏฐิกํ กุฑฺฑพฺพํ. จตฺตกุฑฺฑพฺพํ นาฬิ. ตาย
นาฬิยา โสพก นาฬิโย โทณํ. ตํ ปน มคธนาฬิยา ทฺวาทส
นาฬิโย โหนตฺติติ วทฺตฺติติ วุตฺตํ. ตสฺมา เตน นยฺน มคธนาฬิ
นาม ปญฺจ กุฑฺฑพฺพานิ เอกญฺจ มุฏฐิ เอกาย มุฏฐิยา ตติยญฺจ
ภาคํ คณฺหาตฺติติ เวทิตพฺพํ ดังนี้

ในวิมติวินทนีฎีกากล่าวว่า อาจารย์ทั้งหลายท่านกล่าวว่า นาฬิ
ทะนานโบราณแห่งทมิพนั้น ๘ กุฑัพพะ คือ ๘ ฟายมือ มุฏฐิกะ คือ
กำมือ ๔ กำมือเป็นฟายมือหนึ่ง ทะนานมคธหนึ่งจุ ๒ ทะนานทมิพ
นั้น ก็แลนาฬิทะนาน โบราณแห่งชาวสีหฬุ ๓ ทะนานทมิพนั้น ว่า
ตามอธิบายแห่งอาจารย์ทั้งหลายนั้น ทะนานมคธหนึ่งเป็น ๔ ทะนาน

๑. ในสารัตถทีปนีฎีกาเป็น กุฑุว...จตุกุฑุว...

ทมิฬทุกวันนี้ที่จุ ๔ ฟายมือนั้น ก็แลกึ่งทะนนานมคธนั้น ชื่อว่าเป็น
ปัดละ ที่เรียกกันว่าโบราณทมิฬนาฬิ ทะนนานทมิฬเก่า ก็แลคำ
บาลีว่า บาตรขนาดเล็กจุข้าวสุกแห่งข้าวสารปัดละหนึ่งนั้น ก็สมกับ
คำแห่งอาจารย์ทั้งหลาย ด้วยว่าแม่โลกทั้งหลายก็กำหนดปัดละไว้ ๒
คือ โลกิกปัดละและมาครปัดละ โลกิกปัดละนั้น ๑๖ ปละ มาครปัดละ
คูณสองส่วนคือเป็น ๓๒ ปละ ดังนี้ แสดงว่าทะนนานมคธ คูณ ๒ ส่วน
ด้วยทะนนาน โลก ดังนี้ เมื่อถือเอาอย่างนี้ ความที่ว่าบาตรขนาดเล็กจุ
ข้าวสุกพอยาปนมัดก็เป็นอันสำเร็จแท้ ด้วยว่าไม่อาจเอาบาตรที่จุข้าว
สุกแห่งข้าวสาร ๘ ฟายมือ ไปแสวงหาบิณฑบาตกระทำไม่ให้เป็น
จอมมาเลี้ยงชีพได้ เพราะเหตุนี้ ในอรรถกถาแห่งเวรัญชกัณฑ์จึง
กล่าวว่า ซึ่งว่าปัดละหนึ่งนั้น ประมาณนาฬิคือทะนนานหนึ่ง พอเลี้ยง
ชีพแห่งบุรุษผู้เดียวได้ คำนั้นสมด้วยคำว่า ข้าวสุกแห่งข้าวสารปัดละ
หนึ่งไม่พอ ๒ คน คำว่าพอกคน ๑

๒ คน ก็มีมาดังนี้ นักปราชญ์พึง

๓

ถือตามนัยที่ท่านกล่าวแล้ว ในอรรถกถาเวรัญชกัณฑ์นี้เกิด โดยฎีกา
ปาฐะว่า ทมิฬนาฬิติ ปุราณนาฬิ สนุชาย วุตต. ตา จ จตุมฏฺฐิเกหิ
กุกทพเพหิ อฏฺฐกุกทพพา. ตาย นาฬิยา เทว นาฬิโย มคธนาฬิ
คณฺหาติ. ปุราณ ปน สีหพนาฬิ ติสฺโส นาฬิโย คณฺหาตีติ วทนฺติ.
เตสมฺมเตน มคธนาฬิ อิทานิ ปวตฺตมานาย จตุกุกทพพาย ทมิฬ-
นาฬิยา จตฺตนาฬิกา โหติ. ตโต มคธนาฬิโต อูปฺทตฺตญจ ปุราณ-
ทมิฬนาฬิสงฺขาตํ ปตฺถํ นาม โหติ. เอเตน จ โอมโก นาม ปตฺโต
ปตฺโตทณฺ คณฺหาตีติ ปาฬิวจนญจ สมติ. โลกียเกหิปี โลกิกํ
มาครญฺเจติ ปตฺตทวฺยํ สมฺทาหญฺ. โลกิกํ โสพสปลํ. มาครํ ทฺวิคฺคณฺ
มตฺนฺติ เอว โลกิกนาฬิยา มคธนาฬิ ทิกฺคณาติ ทสฺสตีตา. เอวญจ

คยหมาเน โอมกปตตสสุ ยาปนมคโตทนคาหิตา ลัทธา โหติ.

น หิ สกกา อฏฐกุกทพโพทนคาหิตา ปตเตน อฏฐปิกคตํ ปิณฺฑปาดํ

ปริเยลิตฺวา ยาเปตฺตุ. เตเนว เวรณฺชกณฺฑฏฐกถายํ ปตฺโต นาม

นาพิมคตํ โหติ เอกสฺส ปุริสสฺส อลํ ยาปนาย. วุตฺตมฺปิ เหตุ

ปตฺโตทโน นาลมยํ ทฺวินฺนฺนฺติ วุตฺตํ. เอกสฺส ทฺวินฺนํ ตินฺณมฺปิ

โหติติ จ อากคํ. ตสฺมา อิธ วุตฺตณฺยานุสारेณ คเหตุพฺพํ ดังนี้

ในอรรถกถากล่าวว่า บาดรขนาดกลางจู่เข้าสูทแห่งข้าวสาร
มคธนาพีทะนานมคธหนึ่ง บาดรขนาดเล็กจู่เข้าสูทแห่งข้าวสารกึ่ง
มคธนาพียา โอทนํ. ปตฺโตทนนฺติ มคธนาพียา อุตฺตมฺนาพีโก-
ทนํ ดังนี้

ในสารัตถทีปนีฎีกากล่าวว่า พระสังคีตีกาจารย์เห็นว่า ประมาณ
กึ่งมคธนาพีหนึ่งเป็นปีตละอันหนึ่งในที่นี้ ด้วยคำอรรถกถาว่า บาดร
ขนาดเล็กจู่เข้าสูทแห่งข้าวสารกึ่งมคธนาพีนี้ แสดงว่า ๒ ปีตละเป็น
มคธนาพีหนึ่ง ก็แลปีตละนั้นพึงรู้โดยโวหารโลก ดังนี้ว่า ๔ ปละ
เป็นกู่ทวะพายมือ ๑ ๔ พายมือเป็นปีตละ ๑ ดังนี้ โดยฎีกาปาฐะว่า
มคธนาพียา อุตฺตมฺบุปฺมาโณ อิธ ปตฺโตติ อาห ปตฺโตทนนฺติ
มคธนาพียา อุตฺตมฺนาพีโกทนนฺติ. อิมินา จ ปตฺตทฺวยํ มคธนาพีติ
ทสฺสิตํ โหติ. ปตฺโต จ จตฺตฺปโล กุกทพฺโพ. จตฺตฺกุกทพฺโพ ปตฺโตติ
อิมินา โลกียโวหารเณ เวทิตพฺโพ ดังนี้

บัดนี้จักแสดงมาตราสังขยาตวง เพื่อจะให้รู้จักชื่อในลำดับแห่ง
เครื่องตวง ตามคัมภีร์อภิธาน์ปทีปิกา ว่า

กุชโว* ปสโต เอโก   ปตุโต เต จตุโร ลियุ
 อาพุหก จตุโร ปตุตา   โทณ วา จตุราพุหก
 มานิกา* จตุโร โทณา   ขาริตุถิ จตุมานิก
 ขารियो วส วาโห   ลียา ตุมโพ ทสมุพณ*
 อาพุหกนิตุลिय ตุมโพ   ปตุโต ตู นาฬิ นารिय
 วาโห สกกฎ เจกา-   ทส โทณา ตู อมุพณ* ดังนี้

ว่าฟายมือหนึ่งเป็นกุทวะหนึ่ง ๔ กุทวะเป็นปัตตะ ๔ ปัตตะ
 เป็นอาพหะ ๔ อาพหะเป็นโทณะ ๔ โทณะเป็นมานิกา ๔ มานิกา
 เป็นขาริ ๒๐ ขาริเป็นวาหะ ๑๐ อัมพะณะเป็นตุมพะ อัมพะณะหนึ่ง
 ๑๐ โทณะ อาพุหก ตุมพะ ๒ ศัพท์นี้เป็นชื่อเดียวกัน ปตุต นาฬิ
 ๒ ศัพท์นี้เป็นชื่อเดียวกัน วาห สกกฎ ๒ ศัพท์นี้เป็นชื่อเดียวกัน แปล
 ว่าเกวียน เมื่อกล่าวลำดับดังนี้ ดูเหมือนไม่ต้องกับบาลี ประมาณ
 บาตร ๆ คุปัตตะนั้นอย่างหนึ่ง นาฬินั้นอย่างหนึ่ง ดังนี้ว่า อทุตมาพุห-
 โททณ นาฬิโกทณ ปตุโตทณ ดังแปลมาแล้วก่อนนั้น

ในคัมภีร์สังขยาปกากะกล่าวว่า ฟายมือหนึ่งเป็นกุทวะอันหนึ่ง
 อีกอย่างหนึ่ง ๔ มุฏฐิกะ คือ ๔ กำมือ ชื่อว่ากุทวะอันหนึ่ง ๕ กุทวะ
 นั้นเป็นมุฏฐิกะอันหนึ่ง มุฏฐิกะนั้นแบ่ง ๓ ส่วน ส่วนที่ ๓ เป็นมคธนาฬิ
 อันหนึ่ง ๓ มคธนาฬิเป็นอาพหะอันหนึ่ง ๔ กุทวะเป็นปัตตะหนึ่ง
 อีกนัยหนึ่ง ๖ ปสตะ คือ ๖ ฟายมือเป็นปัตตะหนึ่ง อีกนัยหนึ่ง ฟายมือ
 หนึ่งเป็นปัตตะอันหนึ่ง ปัตตะใดที่เรียกว่านาฬิ ๆ นั้น เป็นนาฬิเล็ก
 ๔ นาฬิเล็กนั้นเป็นอาพหะโดยปาฐะว่า

๑. ในอภิธานัปทีปิกาเป็น กุชโว เป็น กุชโว ก็มี.
๒. ในอภิธานัปทีปิกาเป็น มานิกา เป็น มานิกา ก็มี.
๓. ๔. ในอภิธานัปทีปิกาเป็น ทสมุพณ อมมณ.

กุทวา ปสโต เอโก	อถวา จตุมฺภูจิกั
ปญจ เต กุทวา เอกา	มฺภูจิ เมกาย มฺภูจียา
ภาคะ จ ตติเย เมกา	นาฬิ มาคธิกา มตา
มาคธิกาย นาฬิยา	ตินาฬิ วุจฺจตพฺุหโก
กุทวา จตุโร วาปี	ปตุโธ นามาติ กิตฺติตา
จปฺปสตาถวา ปตุโธ	อถวา ปสโต ภเว
โย ปตุโธ วุจฺจเต นาฬิ	ธา นาฬิ ชุทฺทกา มตา
ตาย ชุทฺทกนาฬิยา	จตุนาฬิ มตาฬิหโก ดังนี้

ได้ความว่า นาฬิมิ ๔ คือ นาฬิขนาดกลางจุ ๔ พายมืออย่างหนึ่ง
 นาฬิขนาดใหญ่ ๖ พายมืออย่างหนึ่ง นาฬิขนาดเล็กจุพายมือ ๑
 อย่างหนึ่ง นาฬิมครจุพายมือ ๑ กับ ๒ กำมือ กับอีกกำมือ ๑ แบ่ง
 ๓ ส่วน เอาแต่ ๒ ส่วนอย่าง ๑ ดังนี้

ในอรรถกถาแห่งทศกัณฐคตระว่า ๔ ปัตถมคธเป็นปัตถะ ใน
 แขวงโกศลอันหนึ่ง ๔ ปัตถะนั้นเป็นอาพหกะอันหนึ่ง โดยปาฐะว่า
 มาคธิกเณ ปตุเณน จตุตาโร ปตุธา โกสธรภูเจ เอโก ปตุโธ
 โหติ เตน ปตุเณน จตุตาโร ปตุธา อาพฺุหกั ดังนี้ ซึ่งกล่าว
 มานี้ เพื่อจะให้เห็นว่าปัตถนาฬิมิต่าง ๆ กัน รวมมครนาฬิซึ่งกล่าว
 มานี้ ตามใจความในอรรถกถาและฎีกาและกัมภีร์อันเศษ ๘ อย่าง
 น้ำหนัก ๔ ตำลึง ๓ บาท ๒ สลึง ๑ ไพ อย่างหนึ่ง น้ำหนัก ๑ ชั่ง
 ๑๕ ตำลึง ๑ สลึงอย่างหนึ่ง น้ำหนัก ๕ ตำลึง ๓ บาท ๒ ไพอย่างหนึ่ง

๒๔

๒๑ กำมือ กับส่วนที่ ๓ แห่งกำมือหนึ่ง อย่างหนึ่ง ๓๒ กำมือ

๖๔

อย่างหนึ่ง ๖ กำมือกับอีกกำมือหนึ่งแบ่ง ๓ ส่วน เอาแต่ ๒ ส่วน
อย่างหนึ่ง เป็น ๘ อย่างดังนี้ มคธนาฬิซึ่งมีต่าง ๆ กันดังนี้ ให้
นักปราชญ์พึงพิจารณาสอบสวนถือเอาเถิด แต่ควรจะถือว่าข้าวสุก
แห่งข้าวสารปีตะหนึ่ง พอบุรุษกินอิ่มคนหนึ่ง ข้าวสุกแห่งข้าวสาร
นาฬิหนึ่ง พอบุรุษ ๒ คนกินอิ่ม ข้าวสุกแห่งข้าวสาร ๒ นาฬิ พอ
บุรุษ ๔ คนกินอิ่ม นี้แลเป็นลักษณะสมกับนัยในอรรถกถาแห่ง
เวรัญชกัณฑ์ ข้าวสารที่ดวงด้วยทะนาน จุน้ำหนัก ๕ ตำลึง ๑ บาท
๒ ไพ พอกคนหนึ่ง ข้าวสาร ๒๔ กำมือพอกิน ๒ คน

จักแสดงอรรถาสังขยา เพื่อจะให้ผู้รู้กาพย์และโยชน์ เป็นต้น
ซึ่งมาในสิกขาบทบางแห่ง มาตราในคัมภีร์อภิธาน์ปทีปิกาว่า

ฉตุตีสปรมาณู-	เมโกณฺห จ ฉตีส เต
ตชฺชาริ ตาปี ฉตุตีส	รถเรณฺหจฉตีส เต
ลิกฺขา ตา สตุต อูกา ตา	ธณฺญมาโสติ สตุต เต
สตุตางฺกุลิมํ ทฺวจฺฉ	วิทฺตฺติ ตา ทฺเว สฺยํ
รตนํ ตานิ สตุเตว	ยญฺจฺติ ตา วิสตุสภํ
คาวตฺมฺสภาสีติ	โยชนํ จตุคาวตํ
ชนฺุปลฺยจสฺตํ โกโส	กรีสํ จตุรมฺพนํ
อพฺภนฺุภตฺรณฺุ หตฺถาน-	มญฺจฺวิสฺปฺปมาณโต ดังนี้

ความว่า ๑๖ ปริมาณ ซึ่งเป็นวิสัยแห่งทิพยจักขุเป็นอณู ๑๖
อณูเป็นตชฺชาริ ๑๖ ตชฺชาริเป็นรถเรณฺุ ๑๖ รถเรณฺุเป็นลิกฺขา
๗ ลิกฺขาเป็นอูกา ๗ อูกาเป็นธณฺญมาสะ คือเมล็ดข้าว ๗ ธณฺญมาสะ
เป็นอังฺกุลี คือนิว ๑๒ อังฺกุลีเป็นวิทฺตฺติ คือทึบ ๒ วิทฺตฺติเป็นรตนะ

- ๑. ในอภิธาน์ปทีปิกาเป็น สตุตางฺกุลมฺม.
- ๒. ในอภิธาน์ปทีปิกาเป็น จตุรมฺพนํ.

คือศอก ๗ รัตนะเป็นยัญฐิ ๒๐ ยัญฐิ คือเส้น ๑๕ วาเป็นอุสกะ
๘๐ อุสกะ คือ ๑๔๐ เส้น เป็นคาพยุต ๔ คาพยุต คือ ๕๖๐ เส้น
เป็นโยชน์ ๕๐๐ ชั้วธนูเป็นโกสะ ๑ ๔ อัมพะณะเป็นกริสะ ๒๘ ศอก
เป็นอัมพันตระ

ในคัมภีร์สังขยาปกาสะว่า ๔ ศอกเป็นวา ๒๕ วาเป็นอุสกะ
๘๐ อุสกะ คือ ๑๐๐ เส้น เป็นคาพยุต ๔ คาพยุต คือ ๔๐๐ เส้น
เป็นโยชน์ ๑๒๕ ศอกเป็นกริสะ ๖๔ กริสะเป็นคาพยุต ๔ คาพยุต
คือ ๔๐๐ เส้น เป็นโยชน์ ๕๐๐ ชั้วธนู คือ ๒,๐๐๐ ศอกเป็นโกสะ
๔ โกสะเป็นคาพยุต ๔ คาพยุต คือ ๔๐๐ เส้นเป็นโยชน์ ไกล ๑,๐๐๐
ศอกชั้วเสียงร็องอุสกราชเป็นสรุสะ ๘ สรุสะเป็นคาพยุต ๔ คาพยุต
คือ ๔๐๐ เส้น เป็นโยชน์ ชั้วกำลังอุสกราช คือ ๑๔ ศอกเป็นพลุสะ
๘ พลุสะเป็นคาพยุต ๔ คาพยุต คือ ๕ เส้น ๑๒ วาเป็นโยชน์
ชั้วตัวอุสกราช คือ ๗ ศอกเป็นสรุสะ ๘๐ สรุสะเป็นคาพยุต
๔ คาพยุต คือ ๒๘ เส้นเป็นโยชน์ ๑๗๕ ศอกเป็นกริสะ ๖๔ กริสะ
เป็นคาพยุต ๔ คาพยุต คือ ๕๖๐ เส้นเป็นโยชน์ ๒๘ ศอกเป็น
อัมพันตระ ๔๐๐ อัมพันตระเป็นคาพยุต ๔ คาพยุต คือ ๕๖๐ เส้น
เป็นโยชน์ ประมาณต่างกันดังนี้ ให้พึงรู้จักใช้ ประมาณอย่างเล็ก
อย่างสั้น ใช้ในการนับของไปโดยข้างดงวัดทางเป็นต้น ประมาณ
อย่างใหญ่อย่างยาว ใช้วัดของที่สูงขึ้น ไปดงต้น ไม้และภูเขาเป็นต้น

บัดนี้จักแสดงในสุคตวิหัตติ คีบแห่งพระสุคต และสุคตังคูลี นีว
แห่งพระสุคตโดยย่อ สิกขาบทบางแห่งกำหนดด้วยคีบพระสุคต บาง
แห่งกำหนดด้วยนีวพระสุคต ในอรรถกถาแห่งสังญญาจิกกุฎีสิกขาบท

กล่าวว่ สุตตวิทฺถติ นาม อิทานิ มชฺฉิมสุตฺต ปุริสสุตฺต ติสฺสุโต

วิทฺถุติโย วฑฺฒนกีหตฺถน ทิยทุโธ หตฺโถ โหติ. ความว่ คีบ

พระสุคตนั้นเป็น ๓ คีบมัชฉิมบุรุษทุกวันนี้ เป็นศอกคีบช่างไม้

ถ้าจะว่าตามนัยนี้ พระกายพระพุทฺธเจ้าสูง ๑๒ ศอกช่างไม้ทุกวันนี้

คีบช่างไม้ทุกวันนี้เอา ๓ คุณ จึงเป็นคีบพระสุคต นักปราชญ์ทุกวันนี้

เห็นว่า พระพุทฺธเจ้าสูง ๑๒ ศอกนั้น คุณกินปกติมนุษยนัก จึงได้

รังเกียจว่ ที่ว่เอา ๓ คุณคีบมัชฉิมบุรุษทุกวันนี้เป็นคีบพระสุคตนั้น

พระอรรคถาจารย์จะปลั่งดอกกระมัง จะเอา ๓ หารดอกกระมัง

ด้วยว่คำในอรรคถาเองบางแห่งว่ อรรคถาอื่นกล่าวปลั่งก็มีอยู่

บ้าง และได้เห็นเงาคำอรรคถาของเกว่ด้วยกสิณว่ มณฑลแห่ง

กสิณอย่างเล็กพึงทำให้กลมกว้างคีบ ๔ นิ้ว ดังนี้ เห็นคำนี้เป็นเงา จึง

ได้คิดตามกระบวนเลข ตั้งคีบช่างไม้ คือ ๑๒ นิ้ว ลง ๒ ฐาน ๆ ต่ำ

เอา ๓ หาร ลัพธ์บวกฐานบน เป็นคีบพระสุคต เป็น ๑๖ นิ้วช่างไม้

ทุกวันนี้ แล้วจึงคิดให้ละเอียดต่อไปว่ กายมัชฉิมบุรุษทุกวันนี้

๗๕ นิ้ว ร้อยปีหนึ่ง กายมัชฉิมบุรุษลดลง ๓ กระเบียด ตั้งแต่

พระพุทฺธเจ้านิพพานแล้วมา ๒๓๐๐ ปีนี้ คิดเป็นร้อยปีได้ ๒๓ ครั้ง

คิดเพิ่มขึ้นไปร้อยปีหนึ่ง ๓ กระเบียด ๒๓ ครั้ง เป็น ๑๗ นิ้ว กับ

กระเบียด ๑ รู้ว่ มัชฉิมบุรุษครั้งพุทฺธกาล กายสูง ๕๒ นิ้ว กับ

กระเบียด ๑ เจ้าวัว เป็น ๕๖ นิ้วช่างไม้เศษ กายมัชฉิมบุรุษนั้น

ป็น ๓ ส่วน เอาส่วนที่ ๔ เพิ่มเข้า เป็นกายพระสุคต สูง ๑๒๕ นิ้ว

ช่างไม้ เป็น ๕ ศอก ๕ นิ้วช่างไม้ ๑๖ นิ้ว กับ ๒ อนุกระเบียด

ช่างไม้ทุกวันนี้ เป็นคีบพระสุคต ๑ กระเบียด ๑ แบ่ง ๔ ส่วน

เรียกว่า อนุกระเบียด ๕ กระเบียดกับอนุกระเบียดเศษ ช่างไม้เป็น
นิ้วพระสุคต ๑

จักกล่าวประมาณในสิกขาบทบัญญัติที่กำหนดด้วยคืบและนิ้ว
พระสุคต ในสัญญาจิกกุฎีสิกขาบทว่า ภิกษุพึงทำกุฎี ด้วยเครื่อง
ทัพสัมภารที่ขอเขามาเอง โดยกว้าง ๑๒ คืบ โดยยาว ๘ คืบ
ด้วยคืบพระสุคต ท่านกำหนดไว้ว่า ทิมโต วฑฺฒกัณหตุเลน ทุวิกลา-
ธิกเอกงฺกุลตุตรอฏฺฐหตุถปฺปมาณา โหติ ติริยโต ปน ทฺวานุ-
กุลตุตรตติกลาธิกจตุรงฺกุลตุตรวิทฺตุลาธิกจตุหตุถปฺปมาณา โหติ
ว่า สัญญาจิกกุฎีโดยยาว ๘ ศอก กับนิ้ว ๑ กับ ๒ กระเบียด กว้าง
๔ ศอกคืบ กับ ๔ นิ้ว กับ ๓ กระเบียด กับอีก ๒ อนุกระเบียดช่าง
ไม้ ในนีสันทันถตสิกขาบทว่า ภิกษุพึงถือเอาสันถัดเก่าโดยรอบ
ให้ได้คืบพระสุคต ๑ ปนกับสันถัดใหม่ ท่านกำหนดไว้ว่า วิทฺตุติ-
มตุตฺตุนฺติ อิทานิ วฑฺฒกงฺกุลเลน ทฺวิหานุกฺลลาหิ สห โสฬสงฺกุลลา-
นิกเหตุพฺพานิ ว่า คืบพระสุคตนั้น ๑๖ นิ้ว กับ ๒ กระเบียดช่าง
ไม้ ในมัญจสิกขาบทว่า ประมาณเท้าเดียว ๘ นิ้ว ด้วยนิ้วพระสุคต
ท่านกำหนดไว้ว่า ติกลาธิกทสงฺกุลปทาถํ โหติ ดังนี้ ว่าเท้าเดียว
สูง ๑๐ นิ้วช่างไม้ กับ ๓ กระเบียด ในนีสันทสิกขาบทว่า ประ-
มาณนีสันทะด้านยาว ๒ คืบ ด้านกว้างคืบครึ่ง ชายคืบ ๑ ด้วยคืบ
พระสุคต ท่านกำหนดไว้ว่า ทิมโต วฑฺฒกงฺกุลเลน เอกกลาธิก-
พตุตฺตีสงฺกุลลํ โหติ วิตุถารโต ตีหานุกฺลลาหิ สห หตุถปฺปมาณํ โหติ
ทสา ปน ทฺวิหานุกฺลลาหิ สห โสฬสงฺกุลลา โหติ ดังนี้ ว่าฝ้านีสันทะ
ด้านยาว ๓๒ นิ้วช่างไม้กับกระเบียด ๑ ด้านกว้างศอก ๑ กับ ๓ อนุ

กระเบื้อง ชาย ๑๖ นิ้วช่างไม้ กับ ๒ อนุกระเบื้อง ในกัณฐุปฏิจ-
ฉาทิสักขาบทว่า ประมาณผ้าปิดฝี ด้านยาว ๔ คืบ ด้านกว้าง ๒ คืบ
ด้วยคืบพระสุกต ท่านกำหนดไว้ว่า ทิมโต วฑฺฒกัณหุตฺถน ทฺวิกลา-
ธิกจตุรํกุตุตฺตรวิทฺตุยฺยธิกทฺวิหตุตฺตปฺปมาณา โหติ วิตุถารโต
ปน เอกกลาธิกอฏฺฐจตุตฺตรหตุตฺตปฺปมาณา โหติ ดังนี้ ว่าผ้า
ปิดฝี ยาว ๒ ศอกคืบ ๔ นิ้ว ๒ กระเบื้องช่างไม้ กว้างศอก ๑ กับ
๘ นิ้ว กับกระเบื้อง ๑ ในวัสสิกสาฎกสิกขาบท ประมาณผ้าอาบ
น้ำฝน ด้านยาว ๖ คืบ ด้านกว้าง ๒ คืบครึ่ง ด้วยคืบพระสุกต
ท่านกำหนดไว้ว่า ทิมโต วฑฺฒกัณหุตฺถน ตีหิ กลาหิ สห จตุหตุ-
ตฺตปฺปมาณา โหติ ติริยโต เอกานุกุตุตฺตรเอกกลาธิกจตุรํกุตุตฺตร-
วิทฺตุยฺยธิกหตุตฺตปฺปมาณา โหติ ดังนี้ ว่าผ้าอาบน้ำฝนด้านยาว
๔ ศอก กับ ๑ กับเบียดช่างไม้ ด้านกว้างศอกคืบ ๔ นิ้ว กับ
กระเบื้อง ๑ กับอีกอนุกระเบื้อง ๑ ในนันทสิกขาบทว่า ทำจีวรให้
เท่าสุกตจีวรหรือเกินกว่านั้น ต้องเจทนกปาจิตติยํ ประมาณสุกต
จีวร ด้านยาว ๕ คืบ ด้านกว้าง ๖ คืบ ด้วยคืบพระสุกต ท่าน
กำหนดไว้ว่า วฑฺฒกัณหุตฺถน ทิมโต ทฺวานุกลาธิกเอกจตุตฺตร-
นหตุตฺตปฺปมาณํ โหติ วิตุถารโต ตีหิ กลาหิ สห จตุหตุตฺตปฺปมาณํ
โหติ ดังนี้ ว่า สุกตจีวร ด้านยาว ๖ ศอก กับนิ้ว ๑ กับอีก ๒ อนุ-
กระเบื้อง ด้านกว้าง ๔ ศอก กับ ๑ กระเบื้องช่างไม้ ประมาณจีวร
ควรวิกัปอย่างต่ำ ด้านยาว ๘ นิ้ว ด้านกว้าง ๔ นิ้ว ด้วยนิ้วพระสุกต
ท่านกำหนดไว้ว่า อายามโต วฑฺฒกํกุเลน ติกลาธิกทสฺสุคฺคํ โหติ
วิตุถารโต ปน ทฺวานุกลาธิกาย เอกกลาย สห ปญฺจคฺคํ ดังนี้

ว่า ปังณิมจีวร ยาว ๑๐ นิ้ว กับ ๓ กระเบียด กว้าง ๕ นิ้ว กับ

กระเบียด ๑ กับอีก ๒ อนุกระเบียดข้างไม้

คำซึ่งกล่าวมานี้ด้วยตัดความโดยย่อพอให้รู้เหตุที่ท่านได้คิดสุคต-
 วิทติและแต่งคัมภีร์สุคตวิทติวิธานปกรณ์ ถ้านักปราชญ์อยากจะรู้
 พิศดารฟังดูในคัมภีร์สุคตวิทติวิธานปกรณ์เกิด ด้วยว่าเหตุอุทาหรณ์
 ซึ่งสาธกให้เห็นว่าพระกายแห่งพระพุทธเจ้าไม่สูงนั้กว่ากายปกติ
 มนุษย์ และวิธีเลขโดยพิสดารและกำหนดพระอวัยวะแห่งพระพุทธ-
 เจ้าและกำหนดประมาณในสิกขาบททั้งปวง ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์
 นั้นโดยพิสดาร หรือนักปราชญ์ผู้มีปัญญาได้เหตุอื่นที่จะสาธกให้เห็น
 ชัดว่ากายพระพุทธเจ้าสูงเท่านี้ ๆ ก็ฟังคิดตามเหตุนั้นเกิด.

เอกตดาวตา ปุพพชลาพรรณนา นิฎฐิตา

การโก ขวาคำ นามน	อมโร อิติ วิสุสุโต
มหานคร รตน-	โกสินุทเทวอวุหัย
อชชฌยาติ นามน	โปราณนาปี ปากัญ
ตสุเสว ปุรตถิมาย	ทิสาย สุปติฎฐิต
วิหาร รรมเม ปรม-	นิวาเส โส วถ์ สุภ
มหนุเตน อุตสาหน	อิโต จิโต จ คนถโต
สารตุถ สมาริตวา	จเปสี อิช เอกโต
มุลนิรุตุตี สกาย	ภาสาย ปรีวตุตย์
น โขห ลากกาโมว	อปี เตถ์ หิตสโก

เย เม สพุรหุมจาริโน	น โหนฺติ มากษณฺญโน
สิฏฺฆากามา จ เย ฌมฺม-	วินยํ อธฺนาคตา
ยถา จานนฺตฺราเยน	สพฺพโส ปรินิฏฺฐิตา
ตถเว สพฺพปาณียํ	กุสลาสา สมิชฺฌตฺ
สพฺเพ เต จตุโยนิกา	สุชิตา โหนฺตุ สพฺพทา
อิโตเชนปิ ปุณฺณเณ	ถံสारे ตาว ถံสรํ
ยาว สมฺมาทูกฺขสุสนฺต-	กิริยา นาปี ฌายเต
อฺปายาทิโกสฺสเลน	ภเวยฺยํ สฺสมากโตะ
เยน อตฺตานํ รกฺเขยฺยํ	สีลาทีนํ วิปตฺติยา
อิทํ โข สตฺถุ สาสนํ	สิฏฺฆตฺตยานวฺลงฺกตํ
ติกฺกณฺอุปสมฺปนฺนํ	เทวานมฺปาติพฺพุลลํ
นิกฺคณฺหิตฺวํ โอตารํ	มา ลภนฺตุ วิปฺกฺขิกา
นรานรานมตฺถาย	จิรนฺตํ ตาว ทิปฺปตฺ
ยาว พุทฺโธติ นามมฺปิ	ตฺนุเทสิโน ปวตฺตตีติ.

พุทฺธสฺส ภควโตะ อรหโตะ ปรินิพฺพุตกาลโตะ ปฏฺจาย จตุ-
สตาธิกานํ ทฺวินฺนํ วสฺสสทฺสสถานมฺปิริ ตีสุ ถํวจฺจนเรสุ อติฏฺกนฺเตสุ
จตุตฺถญฺเต มกฺกฏฺฐปฺลกฺขิตे ถํวจฺจนเร อยํ ปุพฺพสิฏฺฆาวณฺณนา
สพฺพโส นิฏฺฐิตาติ.